

PRÉHISTOIRE DU BAS DANUBE

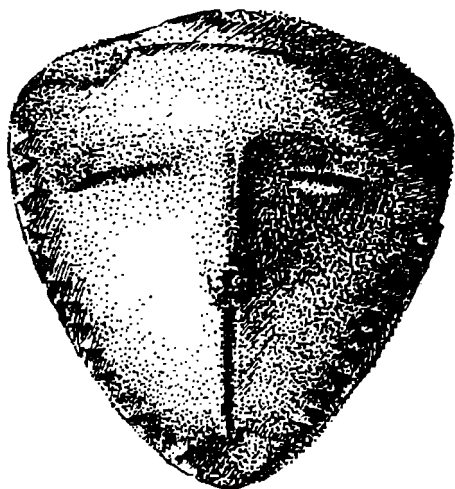
*

PREHISTORY OF THE LOWER DANUBE

In memoriam
Vladimir Dumitrescu
(1902 - 1994)

PRÉHISTOIRE
DU BAS DANUBE

*

PREHISTORY OF THE
LOWER DANUBE

COLECTIV DE REDACȚIE:

Marian Neagu

Em. Alexandrescu (Paleolitic)

Sorin Dănilă

Eugen Paveleț

CULEGERE COMPUTERIZATĂ:

Bianca Lotreanu

Adriana Uvegeș

COPERTA:

Marcel Aciocoiței

MACHETARE, TEHNOREDACTARE, ASISTENȚĂ TEHNICĂ:

Editura CARO - București

SOUS LA DIRECTION DE MARIAN NEAGU

i

Les auteurs sont responsables pour le contenu des articles et pour les traductions

TOUTE CORRESPONDANCE SERA ENVOYÉE A L'ADRESSE SUIVANTE:

MUSÉE DU BAS DANUBE CĂLĂRAȘI 8500

RUE PROGRESULUI 4 ROUMANIE Tel. 042/31.31.61

Editura CARO București

ISBN: 973 - 95349 - 23 - 0

Tipărit la PUBLIROM S.A.

www.cimec.ro

**MINISTERUL CULTURII
MUZEUL DUNĂRII DE JOS**

**THE MINISTRY OF CULTURE
MUSEUM OF LOWER THE DANUBE**

**MINISTÈRE DE LA CULTURE
MUSÉE DU BAS DANUBE**

**CULTURĂ ȘI CIVILIZAȚIE LA
DUNĂREA DE JOS**

**CULTURE ET CIVILISATION AU
BAS DANUBE**

**CULTURE AND CIVILISATION OF THE
LOWER DANUBE**

– XV –

CĂLĂRAȘI 1997

www.cimec.ro

SUMAR SOMMAIRE CONTENTS INHALT

I PALEOLITIC

I.1.	Lucian BADEA: Cadrul geomorfologic al aşezării paleolitice de la Giurgiu-Malu Roşu, (<i>Malu Roşu - Giurgiu - considerations géomorphologiques</i>).....	9
I.2.	Alexandru PĂUNESCU, Emilian ALEXANDRESCU: Rezultatele preliminare ale cercetărilor privind aşezarea aurignaciană de la Giurgiu-Malu Roşu (Campaniile 1992-1996) (<i>Les Résultats préliminaires concernant le site Aurignacien de Giurgiu - Malu Roşu</i>).....	16
I.3.	Alexandru PĂUNESCU, Emilian ALEXANDRESCU: Prima aşezare aurignaciană din sud-estul Câmpiei Române, (<i>Le premier site Aurignacien dans le sud-est de la Plaine Roumaine</i>).....	60
I.4.	Alexandra Cristina PĂUNESCU: Microvertebratele de la Tariverde, aşezarea epigravetiană din Dobrogea centrală (<i>Les Microvertébrés de Tariverde, site Epigravettien du Dobrogea Centrale</i>).....	71

II NEO-ENEOLITIC

II.1.	Done ŞERBĂNESCU: Contribuţii la răspândirea civilizaţiei Dudeşti, (<i>Contributions to the Spread of Dudeşti Civilisation</i>)	81
II.2.	Marian NEAGU: Statuetele antropomorfe ale culturilor Bolintineanu şi Boian din Câmpia Munteniei, (<i>Anthropomorphic Statuettes of Bolintineanu and Boian Cultures in Muntenia Plain</i>)	97
II.3.	Done ŞERBĂNESCU: Un nou tip de figurină neolitică, (<i>A New Type of Neolithic Figurine</i>).....	133
II.4.	Nicolae URSULESCU: Interferenţe şi sinteze în sud-estul României la cumpăna dintre neolitic şi eneolitic, (<i>Intérférences et synthèses culturelles dans le sud est de la Roumanie à la transition du néolithique vers l'énéolithique</i>).....	138
II.5.	Eugen COMŞA: Tipurile de aşezări din epoca neolitică din Muntenia, (<i>Les types des agglomérations de l'époque néolithique de la Munténie</i>)	144
II.6.	Silvia MARINESCU-BÎLCU: Consideraţii pe marginea organizării interne a unora dintre aşezările culturilor din Complexul Precucuteni-Cucuteni, (<i>Considerations on the Inner Organization of Some Settlements Belonging to Cultures of Precucuteni - Cucuteni Complexes</i>)	165

II.7.	Stanică PANDREA, Maria MIREA, Valeriu SĂRBU: Etablissements Gumelnița dans la vallée de Călmățui	202
II.8.	Radian-Romus ANDREESCU: Căscioarele Ostrovel. Plastica de os din nivelul Gumelnița A2 (Căscioarele-Ostrovel. The Bone Figurines from the Gumelnița A2 Level)	219
II.9.	Done ȘERBĂNESCU: Modele de locuințe și sanctuare eneolitice, (Models of the Eneolithic Dwellings and Sanctuaries)	232
II.10.	Sabin Adrian LUCA: Relațiile culturale de la sfârșitul neoliticului dezvoltat dintre Transilvania și ținuturile înconjurătoare - reflectarea acestora prin materialele arheologice descoperite în așezarea de la Turdaș-Luncă jud. Hunedoara, (Viewpoints on the Second Statum (Intermediate) at Turdaș-Luncă according to the Discovered Materials during the Archaeological Research of 1996)	252

III EPOCA BRONZULUI

III.1.	Alexandru VULPE: Tezaurul de la Perșinari. O nouă prezentare, (Der Schatz von Perșinari. Eine neue Vorlegung)	263
III.2.	Valeriu SÎRBU, Christian SCHUSTER: Mychenische importe einflüsse im Donau-Karpaten-schwarzmeerraum. Ein überlick.	302
III.3.	Valeriu LEAHU: Depozitul de obiecte din bronz descoperit la Arsura, (The Deposit of Bronze Exhibits Discovered at Arsura, Vaslui County)	325
III.4.	Gabriel JUGĂNARU: Un pumnal de tip răsăritean descoperit la Beidaud - județul Tulcea, (A Dagger of Eastern Type, Discovered at Beiaud-Tulcea County)	353
III.5.	Atila LÁSZLÓ: On Relationships between the Lower Danube Region and the Aegean-Anatolian Area at the End of the Bronze Age and Beginning of the Iron Age	358

PALEOLITIC PALÉOLITHIQUE

CADRUL GEOMORFOLOGIC AL AȘEZĂRII PALEOLITICE DE LA GIURGIU - MALU ROȘU

Lucian BADEA

La nord-est de Giurgiu (cu aproximativ 2 km de la șoseaua spre podul de peste Dunăre), în lungul malului abrupt de deasupra luncii dinspre brațul Smârda, terenul se înalță ușor, dar neuniform, spre a ajunge la 25-26 m altitudine absolută. Ceva mai la est, pe același mal, în dreptul locului de întâlnire a brațului Smârda cu brațul mai important Ara (încă în funcțiune) altitudinea absolută ajunge la 27 m, la cota denumită Malu Roșu. Acest punct reprezintă cea mai mare înălțime din tot sectorul dintre Giurgiu-Oinacu și Braniștea și dacă exceptăm Movila Braniștea de 33 m (care este o înălțare de natură antropică), apare ca cel mai înalt din tot sectorul luncii Dunării dintre Giurgiu și Oltenița.

Locul respectiv se situează la nivelul suprafeței pe care s-a întins orașul, chiar cu 2-3 m mai sus, dar este foarte greu și nu mai puțin riscant ca numai pe baza asemănării de înălțime să se poată afirma că suntem în prezența aceleiași forme de relief. Este foarte ușor de sesizat că înfățișarea de ansamblu și mai ales morfologia de detaliu ale întregului sector de la est de Giurgiu se deosebesc întru totul de ceea ce se observă pe suprafața relativ netedă pe care se află orașul Giurgiu și satele vecine de la nord, suprafață întinsă până sub fruntea sudică a Câmpiei Burnaz la Vieru (în vest), Ghizdaru (în nord-vest), Cetatea și Frățești (în nord). De fapt, diferența dintre caracterele reliefului din cele două sectoare ale văii Dunării este clar exprimată în lucrările destinate cunoașterii reliefului și mai ales reprezentării acestuia la diferite scări¹

Imediat la est de Giurgiu și Remuș se schitează o denivelare de 6-8 m, orientată pe direcția nord-sud, de la Oinacu până sub abruptul Burnazului, imediat la est de Daia, este clar pusă în evidență. Spre sud, pe măsura apropierii de lunca Dunării, se estompează, dar nu atâta încât să nu mai poată fi identificată. Această denivelare este considerată și materializată grafic ca limită între terasa inferioară a Dunării (aici numită terasa Giurgiu), aflată la înălțime absolută de 22-25 m, și lunca larg dezvoltată spre est la altitudinea absolută de 15-17 m, cu înălțarea ușoară și normală către marginea dinspre fluviu (fig. 1)² Ceea ce prezintă cu totul deosebit acest sector constă nu atât în înălțimile absolute de peste 25 m din porțiunea Oinacu-Braniștea-Gostinu, cât în natura micror reliefului pe care, sub această înfățișare, îl mai întâlnim numai în lunca de la vest de Olt, unde acumulările de nisipuri au creat un relief și o ambianță aparte.

În adevăr, pe o suprafață de aproximativ 50 km² se disting trei grupări de forme pozitive - grinduri și movile - despărțite de două culoare depresionare (la nivelul părții joase a luncii), orientate pe direcția sud-nord, adică dinspre fluviu către marginea de sub Burnaz a luncii:

- gruparea de la sud de Oinacu în care, în latura dinspre Dunăre se include Malu Roșu, limitată spre est de depresiunea privalurilor Gârla Mare și Sfredelul;
- gruparea de grinduri de la Braniștea, cu Movila Braniștei, 33 m prinsă între privalurile Gârla Mare - Sfredelul, în vest și depresiunea cu privalurile Comasca și Repedea, în est;
- gruparea de la Gostinu, mai depărtată spre est și cu forme pozitive mai puțin proeminente decât în celelalte două.

Fără îndoială că depresiunile de privaluri (unele dintre acestea din urmă cu dimensiuni apropiate brațelor secundare ale Dunării) au reprezentat, înainte de îndiguirea luncii și desecarea bălților, calea de legătură și de propagare a revărsărilor în tot sectorul de luncă de la Greaca.

Asociația de grinduri de la Oinacu - Malu Roșu pare să fie continuarea estică a terasei și morfologia de detaliu face dificilă stabilirea unei limite precise între cele două categorii de forme de relief. Aceasta și pentru faptul că sunt câteva vâlcele cu obârșiile în podul terasei dintre Giurgiu și Remuș și cu direcția generală vest-est, care fragmentează fruntea terasei și se asociază cu vâlcelele, albiile și micile depresiuni alungite dintre grindurile de la sud de Oinacu. Cele cu obârșiile pe terasă - Valea Mocanului, Valea lui Moțailă, Valea Roșului, Gripca - au la început direcția vest-est, dar între grinduri se îndreaptă spre nord-est, apoi spre nord, ca și gârlele pomite dinspre Dunăre (Coada Cherestelelor, Valea Hagiului).

Ceea ce este numit Malu Roșu reprezintă abruptul (sau malul) de 4-6 m prelungit pe câțiva kilometri, din dreptul celor mai estice construcții din Giurgiu, până în dreptul satului Braniștea, dincolo de înălțarea maximă la cota 27 consemnată cu acest nume. Malu Roșu este, așadar, o denivelare care în extremitatea ei de vest mărginește terasa inferioară, iar în continuare taie latura sudică a grindului de mal. Caracterele generale ale reliefului ca și detaliile morfologice arată că Malu Roșu se află în ambianța unui relief fluviatil constituit și remodelat în holocen - parțial o frunte de terasă, în cea mai mare parte un grind. Locul săpăturilor arheologice de la Malu Roșu se află în fruntea terasei inferioare, acolo unde trece în grindul prelungit spre est, cel care constituie limita dintre lunca înălțată prin acumulări excesive de natură fluviatilă (fără a exclude aportul eolian) și albia minoră cu tot sistemul de brațe și ostroave. Nu numai configurația de ansamblu a reliefului indică o evoluție a sectorului de luncă de la Greaca - cel puțin în prima fază de constituire - asemănătoare cu evoluția sectorului de luncă de la Călărași (care reprezintă extremitatea din amonte a Bălții Ialomița), prin desprinderea brațului Borcea și apoi a brațului Rău. Aici este vorba de un stadiu de evoluție mai înaintat și de o prelucrare mai complexă a microreliefului.

Numai sub raport altimetric și morfografic marginea terasei și grindul oferă condiții asemănătoare prin denivelarea de 5-6 m, abruptă, de la baza căreia se desfășoară lunca joasă din lungul brațului Smârda, aflată la altitudinea absolută de 16-17 m. Cu toate că abruptul se prelungește aproape fără întrerupere pe câțiva km, pe alocuri aproape vertical (ceea ce ar constitui dovada unei prelucrări foarte recente prin acțiunea directă a fluviului cel puțin episodică), în nici un loc nu se găsește o deschidere până la nivelul general al luncii, spre a

putea ajunge la o determinare comparativă mai precisă a naturii depozitelor constitutive. Cu toate acestea, se observă că, de la suprafață, sub solul vegetal, apare un depozit luto-nisipos foarte fin, albicios-gălbui, cu variații ușoare mai argiloase sau mai nisipoase, care la 2-4 m capătă un aspect prăfos-loessoid mai accentuat. Acest depozit se continuă până sub nivelul luncii de alături.

Forajele de curând efectuate în lunca dintre Malul Roșu și brațul Smârda pe o adâncime de 18-22 m, ajungând cu 2-3 m sub nivelul mării, arată existența unui depozit aluvionar cu grosime de 18-20 m, care stă pe un complex sedimentar mamos-grezos mai vechi. Depozitele aluvionare sunt diferențiate în trei orizonturi, neuniform dezvoltate:

- în bază pietriș și bolovăniș cu nisip în grosime până la 3-4 m și ajungând până la adâncimea de 2-3 m (sub nivelul mării);
- nisip cenușiu fin-mediul cu grosime de la 3-4 m până la 15 m, pe alocuri ajungând până la suprafața albiei minore;
- depunere fină argilo-nisipoasă, lutoasă, gălbuie, neuniform repartizată, dar continuată în nivelul de terasă, ca și depozitul de nisipuri (fig. 2).

O astfel de distribuție a depozitelor aluvionare este generală dar cu o foarte accentuată variabilitate regională și mai ales locală care a dus până la apariția depunerilor lenticulare mai ales la nivelul pietrișurilor din bază. Pentru acestea se pune problema formării depozitului de terasă în condiții relativ diferite față de cele obișnuite întrunite la râurile mici, care condiții le determină deplasarea rapidă a albiei (pe verticală și lateral). La Dunăre, prin masa de apă, dimensiunile albiei și panta redusă, în funcție de oscilațiile nivelului de bază și a naturii aportului lateral, s-a produs o remodelare parțială a depozitului (chiar a reliefului) anterior format. Iar pentru albia Dunării, ținând seama de numărul și importanța râurilor venite dinspre Carpați și dinspre Balcani, aportul lateral a fost în permanență mare și foarte variat. Aportul lateral reprezintă un proces continuat fără întrerupere din pliocen până în actual indiferent de regimul instaurat în spațiul dintre Carpați și Balcani. Orizontul pietrișurilor de Frătești (aflat la zi pe marginile de nord și mai ales de sud ale Burnazului) prin prezența elementelor în egală măsură de origine carpatică și balcanică (cu bolovani de silex), dovedește acest fapt pentru prima parte a pleistocenului³. După intervenția Dunării și în timpul formării văii, procesul a continuat, dar treptat restrâns la cadrul din ce în ce mai limitat al văii. El a avut o desfășurare ritmică relativ complicată, direct dependentă de variațiile de nivel ale Mării Negre. Ultima glaciație a dus la retragerea și coborârea nivelului Mării Negre până la -90 m, ceea ce a determinat adâncimea corespunzătoare a albiei Dunării. Revenirea până la nivelul actual (timp de aproximativ 70.000 de ani), cu oscilațiile cunoscute, a însemnat un bilanț general de umplere (și simultan de lărgire) a văii și de formare a reliefului actual reprezentat de terasa inferioară și tot ansamblul morfologic cuprins sub numele de lunca Dunării. Variațiile climatice din acest timp sunt reflectate de oscilațiile de nivel și de natura depozitelor dar n-au fost atât de accentuate încât să nu mai asigure condițiile pentru dezvoltarea unui complex geografic (peisaj) apt pentru a fi locuit. Iar în punctul în care se află marea

așezare aurignaciană de la Malul Roșu a fost întrunită și perpetuată ambianța unui regim de albie majoră nu numai în holocen dar și câteva zeci de mii de ani în urmă.

NOTE

1. Pentru problemele în discuție vezi vol. *Geografia Văii Dunării Românești*, Anexa la hărți, București, 1969; Badea L., Niculescu Gh., *Considerations sur l'élaborations des cartes géomorphologiques générales (Carte géomorphologique de la plaine de l'Argeș inférieur)*, Revue Roumaine de Géographie, 16, 1972; Coteț P., *Câmpia română. Studiu de geomorfologie integrată*, București, 1972.

2. De la denivelarea menționată până la Argeș, sub marginea abruptă a Burnazului, în absența terasei inferioare, se întinde unul din sectoarele cele mai bine dezvoltate ale luncii Dunării (cu lățime de 6-7 km), consemnat în hărțile de regionare a văii Dunării cu numele de Lunca Grecii (sau sectorul de luncă Greacă) după satul și fosta baltă Greacă.

3. Asupra vârstei stratelor de Frătești au fost exprimate opinii diferite. Important este faptul că ele au fost puse în evidență și descrise în câteva profile reprezentative pe ambele laturi ale Burnazului, inclusiv în foraje. Acestea stau discordant pe formațiuni pliocene, au stratificare deltaică, încrucișată, și conțin bolovani de silex cu o greutate de până la câteva zeci de kg. După Petre Coteț a în cariera de la Chirnogi asemenea bolovani ating uneori 80-100 kg (cf. Petre Coteț *op.cit.*, p.56).

MALUL ROȘU (GIURGIU). CONSIDERATIONS GÉOMORPHOLOGIQUES Résumé

La terrasse inférieure du Danube (7-10 m alt. relat., 23-27 m alt. abs.) à 2 km est Giurgiu dispare, en permettant le développement du lit majeure (plaine alluviale) jusqu'à l'abrupte de la plaine tabulaire de Burnaz (83-85 m alt. abs.). La limite est de la terrasse est partiellement estompée par la presence des formes d'accumulation fluviale - levée de rive, cordons fluviales - continuées à la même altitude (23-25 m). La marge (talus vers le lit inondable) de la terrasse et du levée de rive est un abrupt (4-6 m) sculpté dans un dépôt fin, poussiéreux loessoide, situé sur un couche de sable fin gris-blanchâtre (épaisseur 3-15 m). Le couche de sable couvre un dépôt de graviers, avec une épaisseur très variable, qui se trouve jusqu'à 2-3 m sous le niveau de la mer. Le complexe alluvial represente un dépôt de remplissage de la vallée après la régression de la mer (-90 m) dans la dernière glaciation. Dans cette période (approx. 70.000 ans) les variations climatiques et les conditions eustatiques out été favorables pour la construction d'un complexe morphologique et la persistance d'un cadre écologique en mesure d'être utilisée comme espace occuménique.

Fig. 1 Le secteur Giurgiu de la vallée du Danube. Carte géomorphologique 1, Plaine tabulaire (Burnaz); 2, terrasse inférieure (7-10 m); 3, plaine alluviale (lit majeur) du Danube; 5, glacis d'accumulation; 6, levée de rive; 7, dépression entre levées; 8, sillon, vallon; 9, lit abandonné, ruisseau; 10, escarpe (talus de la plaine de Burnaz); 11, rive; 12, digue.

Fig. 2 Profils nord-sud (A) et ouest-est (B) sur la terrasse du Danube à Giurgiu. 1, dépôt fin, poussiéreux, argileux-sablonneux, jaunâtre; 2, sable fin gris-blanchâtre; 3, gravier (cailloutis) et blocs; 4, complexe de dépôt de loess et sols fossiles; 5, complexe marneux-sablonneux; 6, gravier de Frâtești; 7, marne sablonneuse et argile pliocènes.

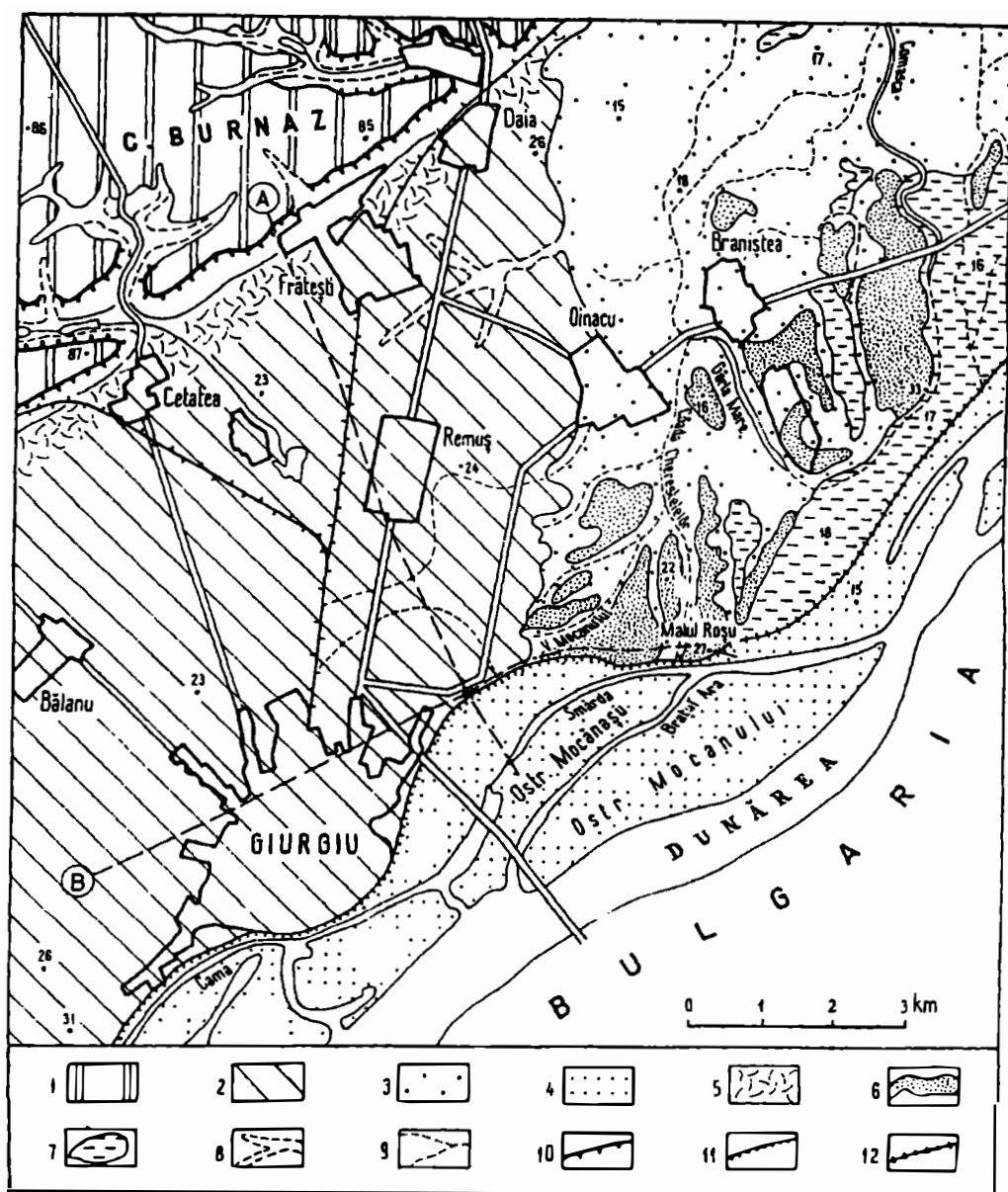

Fig. 1 - Sectorul Giurgiu al văii Dunării - Harta geomorfologică. 1, Câmpia tabulară (Burnaz); 2, terasa inferioară a Dunării (7-10 m); 3, Lunca Dunării (îndiguită); 4, albia minoră (lunca joasă) a Dunării; 5, glacis de acumulare; 6, grind; 7, depresiune între grinduri; 8, ogaș, vâlcea; 9, albie părăsită, gârlă, prival; 10, denivelare abruptă (fruntea Burnazului); 11, mal, abrupt; 12 dig.

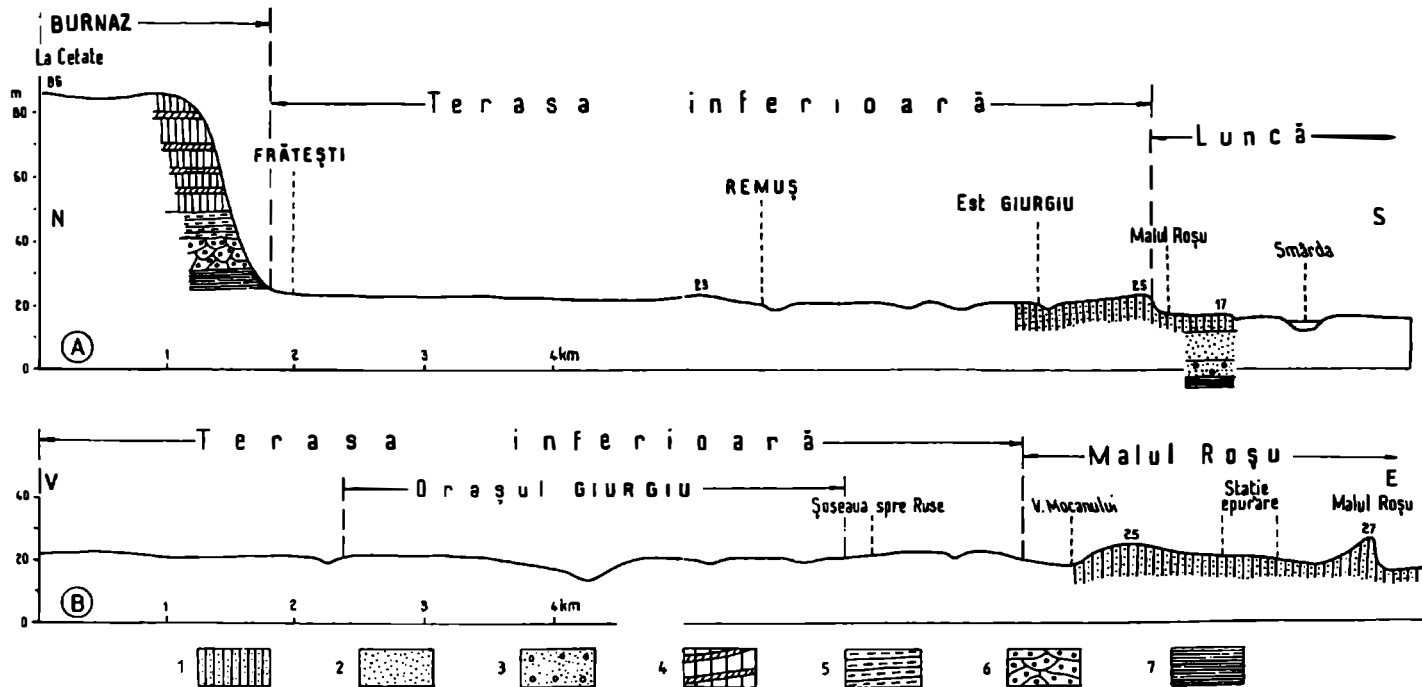

Fig. 2 - Profile cu direcția nord-sud (A) și vest-est (B) prin terasa inferioară a Dunării în sectorul Giurgiu. 1, Depunere fină, prăfoasă argilo-nisipoasă (lutoasă), gălbuie; 2, nisip fin cenușiu albicios; 3, pietriș și bolovăniș nisipos; 4, complexul depunerilor de loess cu soluri fosile; 5, complexul marmos-nisipos; 6, pietrișurile de Frătești; 7, marne nisipoase și argile pliocene.

REZULTATELE PRELIMINARE ALE CERCETĂRIILOR PRIVIND AȘEZAREA AURIGNACIANĂ DE LA GIURGIU-MALU ROȘU (CAMPANIILE 1992 - 1996)

Alexandru PĂUNESCU
Emilian ALEXANDRESCU

Așezarea paleolitică de la Malu Roșu se găsește la aproximativ 700m ENE de cartierul periferic Oinacu din orașul Giurgiu, pe o treaptă geomorfologică a terasei inferioare afundate, a Dunării și a fost descoperită în 1952¹, făcând obiectul mai multor cercetări de suprafață în anul următor. Având în vedere importanța industriei litice recoltate cu această ocazie, Alexandru Păunescu a efectuat săpături pe o suprafață totală de 65 m² între 1958 și 1960²

I. CAMPANIILE 1992 - 1993

În 1992 s-a impus reluarea cercetărilor din cauza condițiilor precare de conservare a sitului, zona fiind transformată treptat în groapă de gunoi a orașului. În cele două campanii (1992 - 1993) s-a deschis o suprafață de aproximativ 200 m², săpată până la adâncimea de 3 m (fig. 1,2). În ce privește stratigrafia, au fost determinate din punct de vedere geologic și arheologic următoarele:

- 0,00 - 1,00 m - depozit sedimentar gri - cenușiu al solului actual. Fără a putea preciza niveluri culturale, amintim că s-au găsit fragmente ceramice aparținând culturilor Dridu, Basarabi, Gumelnița, Boian. Trebuie amintit că singurul nivel cultural, definit stratigrafic, este cel geto-dacic, printr-o locuință pe jumătate distrusă de intervenții moderne, care a furnizat puțin material arheologic.
- 1,00 - 1,40 m - depozit sedimentar de tranziție galben cenușiu cu limitele dificil de precizat din cauza galeriilor de rozătoare. La baza acestui depozit se găsește stratul aurignacian II.
- 1,40 - 6,00 m - depozit loessoid cu o grosime de 6 m (aceasta rezultă dintr-un sondaj realizat la baza terasei, în zona Suprafeței I, până la adâncimea de 8,50 m). Acest depozit loessoid prezintă nuanțe și granulații diferite de la un nivel la altul.
- 1,40 - 1,80 m - loess galben albicios, pulverulent, care conține puține resturi arheologice (probabil antrenate de rozătoare).
- 1,80 - 2,85 m - loess galben roșiatic cu granulație mare, în acest depozit găsindu-se stratul aurignacian I (cel mai bogat) cu trei niveluri:

- aurignacian Ic: 1,80 - 2,25 m
- aurignacian Ib: 2,25 - 2,45 m
- aurignacian Ia: 2,45 - 2,85 m

Mai jos de adâncimea de 2,80 - 2,90 m, nu s-au mai găsit resturi arheologice (fig.3). Industria litică a stratului aurignacian I este foarte bogată, separarea celor trei nivele fiind stabilită pe baza unor zone de concentrații masive de silex, asociate cu gresii, iar în cazul aurignacianului I chiar cu vetre. Considerăm că se poate vorbi în acest fel de 8 ateliere de prelucrare a silexului care însumează un număr de 40.000 de piese (fig. 4,5,6,7).

II. CAMPANIA 1994

Săpăturile arheologice din această campanie au constatat dintr-o nouă suprafață (S II) plasată la 8 m est de SI, tot pe marginea terasei Giurgiu, cu o suprafață de aproximativ 140 m². Stratigrafia arheologică surprinsă în S II este următoarea:

- 0,00 - 1,00 m - depozit negru - cenușiu al solului actual (vegetal). Conține urme arheologice postpaleolitice dintre care bine precizat arheologic, în suprafața cercetată de noi, este nivelul La Tène. Au fost determinate două gropi La Tène cu material sărac și urmele unei locuințe parțial distruse de un șant modern.
- 1,00 - 1,50 m - depozit de tranziție cu limitele greu de precizat din cauza gangurilor de rozătoare extrem de numeroase la această adâncime. La baza acestui depozit între 1,35 m și 1,50 m se află stratul Aurignacian II destul de bogat în această zonă și cu un mic atelier de prelucrare a silexului (careurile A 7-9) care se continuă dincolo de peretele nordic al suprafeței cercetate de noi în 1994.
- 1,50 - 1,90 m - depozit loessoid galben-albicios, fin granulat. Nu conține urme arheologice decât accidental, cărate de rozătoare. Poate fi considerat steril din punct de vedere arheologic.
- 1,90 - 2,55 m - depozit loessoid galben-roșcat cu granulație mai mare. Conține stratul Aurignacian I cu trei niveluri după cum urmează:
 - 1,90 - 2,05 m - Aurignacian Ic
 - 2,05 - 2,30 m - Aurignacian Ib
 - 2,30 - 2,55 m - Aurignacian Ia

Sub adâncimea de 2,55 m se continuă depozitul loessoid menționat, dar fără urme arheologice (fig. 8, 9, 10).

În afară de complexele arheologice pomenite mai sus, au fost identificate două ateliere de prelucrare a silexului foarte bine precizate la nivelul Aurignacian Ic, un mare

atelier la nivelul Aurignacian Ib și trei ateliere pentru nivelul Aurignacian Ia. Acest din urmă nivel este extrem de bogat în piese de silex făcând dificilă delimitarea precisă a atelierelor. La acest nivel au apărut și trei zone de arsură puternică (probabil vetre neamenajate) și două vetre alcătuite din aglomerări ovoidale de pietre puternic arse, înconjurate de o zonă cu pământ ars, de unde au putut fi prelevate urme de cărbune de lemn (fig. 11, 12, 13, 14, 15).

Resturile faunistice sunt foarte sărace ceea ce constituie o particularitate a așezării, solul de aici nepermițând conservarea oaselor.

Din punct de vedere tehnico-tipologic caracteristicile industriei litice din S II sunt similare celor determinate în campaniile trecute, fiind vorba de o cantitate impresionantă de resturi de prelucrare a silexului (așchii de decorticare, așchii de amenajare rezultate din procesul ciopririi, nuclee epuizate etc.) de ordinul zecilor de mii și o cantitate mult mai redusă de piese finite (gratoare, burine etc.).

III. CAMPANIA 1995

Cercetările din anul 1995 au constatat din deschiderea unei noi suprafețe (S III) cu dimensiunea de 15 X 6 m orientată SSV - NNE, pornită direct din peretele nordic al S II (careurile 6 - 12). Ideea trasării unei suprafețe orientate astfel a fost aceea de a obține un profil perpendicular pe fruntea terasei și totodată de a cunoaște limita nordică a așezării aurignaciene.

Stratigrafia surprinsă în această suprafață se prezintă astfel:

- 0,00 - 1,00 m - depozit negru - cenușiu al solului actual. În acest depozit, spre deosebire de anii trecuți au fost determinate complexe arheologice postpaleolitice bine precizate stratigrafic aparținând culturii Dridu (3 bordeie), epocii La Tène (o locuință și o groapă menajeră destul de bogate în material ceramic, resturi osteologice, scoici), o locuință neolitică aparținând culturii Boian, faza Vidra.
- 1,00 - 1,50 m - depozit de tranziție cenușiu-gălbui cu limitele greu de precizat din cauza numeroaselor ganguri de rozătoare. Între 1,35 - 1,50 m a fost descoperit un mic atelier de cioprire a silexului stratului Aurignacian II.
- 1,50 - 2,80 m - depozit loessoid cu nuanțe și granulații diferite de la strat la strat:
 - 1,50 - 1,85 m - loess galben-albicios, prăfos, steril din punct de vedere arheologic.
 - 1,85 - 2,80 m - loess galben roșcat cu granulație mare. Acest depozit loessoid conține din punct de vedere cultural stratul Aurignacian I cu următoarele niveluri:

- 1,85 - 2,10 m - Aurignacian Ic unde s-a găsit cel mai mare atelier de prelucrarea a silexului cunoscut până în prezent în această stațiune;
- 2,10 - 2,2 m - steril arheologic care desparte nivelul Aurignacian Ic de nivelul Aurignacian Ib;
- 2,20 - 2,35 m - Aurignacian Ib care conține de fapt partea din S III a atelierului descoperit în S II/1994, (careurile 6 - 10/A). În partea nordică a S III resturile arheologice sunt mai rare;
- 2,35 - 2,55 m - Aurignacian la care în această suprafață nu a furnizat decât piese litice izolate;
- 2,55 - 2,85 m - steril arheologic care spre deosebire de celelalte suprafețe (S I și S III), începe în S III de la o adâncime mai mică (fig. 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22).

Inventarul litic descoperit în anul 1995 are aceleași caracteristici tehnico-tipologice precum cele din campaniile trecute. Studiul preliminar al acestui material ne permite să formulăm următoarele observații:

- numărul foarte mare de resturi de prelucrare (așchii de decorticare, așchii de amenajare a nucleului, așchii de miez simple de mărime mijlocie, așchii microlitice și spărturi rezultate din procesul cioplierii), comparativ cu numărul foarte redus al uneltelor (gratoare carenate, gratoare pe lamă retușată, burine diedre, burine pe trunchiere retușată, racloare, o lamă *étranglée* etc.).

- prezența unei mari cantități de materie primă (galete de silex de mari dimensiuni); în S III numai pentru nivelul Aurignacian Ic.

- prezența gresiilor nisipoase (concentrate în anumite zone) și a câtorva percutoare. Trebuie menționată și prezența unei piese ce face parte din categoria utilajului de percuție și care tipologic o încadrăm ca percutor-nicovală³ (fig. 23).

Toate acestea întăresc ipoteza mai veche potrivit căreia aici ne aflăm în fața unor mari ateliere de prelucrare a silexului.

Din punct de vedere tehnologic debitajul reflectă calitatea inferioară a silexului. Din acest considerent anumite piese litice (așchii, lame, spărturi atipice) au fost, se pare, folosite la anumite operații (tăiere, răzuire etc.). Muchiile create întâmplător în timpul cioplierii, studiate la microscop (rezoluție x 32), prezintă microume de folosire.

În ceea ce privește caracteristicile petrografice ale silexului, majoritatea covârșitoare este reprezentată de un silex cenușiu cu nuanțe albăstrui și mici pete alburii, având o textură criptocristalină și compactă. O cantitate foarte mică o constituie silexul zis de Frățești (circa 6%) și de alte roci ce au fost folosite doar în proporție de circa 1%.

Resturile faunistice, ca și în anii trecuți, sunt foarte sărace și fragmentare. Excepție fac cele găsite în nivelul La Tène.

IV. CAMPANIA 1996

Cercetările s-au desfășurat prin deschiderea unei noi suprafețe, cas. A/S III, 4X3 m, orientată SSV - NNE, la o distanță de 2 m dincolo de latura nordică a S III.

Prin deschiderea acestei casete s-a urmărit prelungirea profilului transversal estic pentru evaluarea densității de locuire din platoul terasei și găsirea limitei nordice a așezării aurignaciene de la Giurgiu.

Stratigrafia casetei A/ S III a fost următoarea:

0,00 - 0,50 m - depozitul vegetal negru-cenușiu cu foarte puține descoperiri arheologice aparținând perioadei La Tène și culturii Dridu. Nu s-au găsit complexe arheologice.

0,50 - 1,20 m - depozitul de tranziție ale cărui limite sunt greu de stabilit. La baza acestui depozit s-au găsit piese litice aurignaciene ce au fost atribuite stratului A II.

1,20 - 2,50 m - depozitul loessoid cu nuanțe și granulații diferite. În acest depozit se află stratul A I cu trei niveluri:

1,20 - 1,70 m - depozit loessoid fin gălbui cu nuanțe alburii considerat steril din punct de vedere arheologic.

1,70 - 1,90 m - depozit loessoid gălbui roșcat deschis, cu granulație mai mare. Conține piese litice din nivelul A Ic, relativ rare, mai dense în partea sudică a casetei.

1,90 - 2,00 m - depozit loessoid galben roșcat deschis cu granulație mare. Conține piese litice din nivelul A Ib.

2,00 - 2,20 m - depozit loessoid gălbui roșcat deschis cu granulație mai mare. Conține foarte rare piese litice aparținând nivelului A Ia.

2,20 - 2,50 m - depozit loessoid gălbui roșcat închis la culoare cu slabe acumulări de carbonați, steril din punct de vedere arheologic.

Din punct de vedere tipologic piesele litice se găsesc într-un număr redus ele constând din așchii și lame simple, spărturi precum și din câteva unelte.

Răspândirea obiectelor litice în caseta A/SIII se prezintă astfel:

- nivelul A II, 10 piese litice atipice dintre care 6 sunt spre latura sudică și nici una spre latura nordică a casetei.

- nivelul A Ic, 51 de piese litice dintre care un gratoar carenat din silex albăstrui și o așchie de dimensiuni mijlocii cu retușe pe o latură. Dintre acestea 32 de piese sunt descoperite în careurile dinspre latura sudică.

- nivelul A Ib, 24 de piese litice dintre care un gratoar carenat. Dintre acestea 14 se află plasate spre latura sudică a casetei.

- nivelul A Ia, 2 piese litice spre latura sudică.

Nu s-au descoperit resturi faunistice și nici ateliere de prelucrare a sillexului, destul de numeroase în campaniile trecute (fig. 24).

Din cele de mai sus reiese că în această casetă s-a putut surprinde limita nordică a ariei de locuire corespunzătoare nivelului A Ia. Totodată s-a putut observa că pe profilul terasei (fapt consemnat și în cazul SIII) mai bogate sunt descoperirile din nivelurile A Ib, A Ic și AII spre deosebire de nivelul A Ia mult mai bogat spre fruntea terasei (fig. 25).

Un ultim aspect ce trebuie menționat se referă la faptul că în stadiul actual al cercetărilor datorită amplasamentului casei A/S III, am obținut un profil transversal al terasei, de aproximativ 50 m, care a pus în evidență orizontalitatea straturilor geologice și culturale.

Rezultatele analizelor de polen recent publicate relevă că straturile aurignaciene par a coincide cu o fază de încălzire a climei în care s-au putut separa trei oscilații climatice. Această încălzire ar putea fi corelată cu faza terminală a glaciului Würm în Europa Centrală⁴

Tot studiul palinologic a pus în evidență faptul că *pe actualul curs al Dunării, în paleoliticul superior existau mlaștini și ochiuri de apă liberă, populate de plante acvatice și fito-plancton dulcicol*.⁵

Asupra tipului de relief pe care este plasată așezarea de la Giurgiu - Malu Roșu au existat discuții mergând până la negarea caracterului de terasă, stabilit de Petre Coteț în monografia sa asupra Câmpiei Române. Într-un recent studiu, apărut în acest volum, asupra microgeomorfologiei zonei Giurgiu - Malu Roșu, Lucian Badea stabilește că *locul săpăturilor arheologice de la Malu Roșu se află în fruntea terasei inferioare, acolo unde trece în grindul prelungit spre est, cel care constituie limita dintre lunca înălțată prin acumulări succesive de natură fluviatilă (fără a exclude aportul eolian) și albia minoră cu tot sistemul de brațe și ostroave* ⁶ Același autor observă că *numai sub raport altimetric și morfografic marginea terasei și grindul oferă condiții asemănătoare prin denivelarea de 5-6 m, abruptă, de la baza căreia se desfășoară lunca joasă din lungul brațului Smârda, aflată la altitudinea absolută de 16 - 17 m.*⁷ În ceea ce privește variațiile climatice și reflectarea lor în natura depozitelor, acestea nu au fost atât de accentuate *încât să nu mai asigure condițiile pentru dezvoltarea unui complex geografic (peisaj) apt pentru a fi locuit. Iar în punctul în care se află marea așezare aurignaciană de la Malu Roșu a fost întrunită și perpetuată ambianța unui regim de albie majoră nu numai în holocen dar și câteva zeci de mii de ani în urmă.*⁸

Fauna este reprezentată doar printr-un metatarsian de *Vulpes vulpes*, (găsit la 2,70 m în nivelul A Ia) și un molar de bovid (găsit la 2,20 - 2,30m în nivelul A Ib)⁹ De asemenea s-au descoperit unele gasteropode cum ar fi *Chondrula microtragus*, *Chondrula tridens*, *Helicopsis Striata*, *Cepaea Vindobonensis*. Aceste forme sunt considerate forme fosilizate nu fosile, caracterizând un climat de stepă secetos.¹⁰

Din punct de vedere cronologic aurignacianul de la Giurgiu - Malu Roșu reprezintă, așa cum s-a mai spus, un aurignacian tardiv. Această afirmație a fost confirmată recent de două date de C14 realizate de prestigiosul laborator de la Groningen.

Ele se referă la vârsta celui mai vechi nivel de locuire denumit de noi Aurignacianul Ia. Astfel, proba nr. 1 (GMMR-1), prelevată din vatra nr. 3 aflată în SI, careurile 18E și 19 E, adâncimea de 2,60m, conținând cărbuni de lemn și sol, ne-a indicat vârsta de 21140 ± 120 BP (Gr A - 5094). Ce-a de-a doua probă (GMMR-2), prelevată din vetrele nr. 4 și 5 (prima situată în SII, careurile 9B și 9C și a doua în SII, careurile 1E, 1F, 2E și 2F, ambele la 2,40m adâncime) conținând cărbuni de lemn și sol, ne-a indicat vârsta de 22790 ± 130 BP (Gr A - 6037).

Pe baza acestor date pe care le socotim verosimile putem afirma că primul nivel aurignacian de aici a evoluat în perioada cuprinsă între 23000 și 21000 BP. Ținând seama de această situație considerăm că celelalte niveluri (Ib și Ic) ale aurignacianului I precum și stratul aurignacian II, s-au desfășurat cronologic într-un interval de 5-6 milenii, ultimul strat suprapunând după cum am văzut o depunere sterilă ce îl separă de nivelul aurignacian Ic. În consecință, după opinia noastră vârsta aurignacianului II se poate situa între 17000 - 16000 BP.

Din punct de vedere tehnico-tipologic industria litică din această mare așezare - atelier se poate caracteriza - ținând seama de principalele tipuri de unelte: gratoare carenate tipice și atipice, gratoare pe așchie, gratoare nucleiforme, racloare simple și duble, burine diedre (de unghi și *déjeté*), burine pe trunchiere retușată, lame cu retușuri continue, lame aurignaciene *appointée*, lame *étranglée*, lame cu trunchiere retușată, piese *à cran*, lamele Dufour, etc... - ca reprezentând o industrie aurignaciană în cel mai deplin sens al cuvântului (fig. 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33). Într-o lucrare apărută recent, referitoare la așezările paleoliticului superior vechi din spațiul cuprins între Nistru și Tisa, unul dintre autori, dr. Vasile Chirică, încadrează atât așezarea de la Giurgiu - Malu Roșu cât și alte stațiuni aurignaciene în ceea ce el numește paleoliticul superior vechi din Câmpia Română¹¹. Același cercetător, la capitolul concluzii din aceeași lucrare, atribuie stațiunea de la Malu Roșu paleoliticului superior tardiv, dar consideră că nu este vorba de un aurignacian ci de un facies local, specific Câmpiei Române, care, din păcate, n-a fost definit încă de autorii săpăturilor.¹²

Nu este cazul să ne oprim aici asupra punctelor de vedere, după noi, confuze și contradictorii ale dr. Vasile Chirică privind conceptul de aurignacian și nici a încadrării, din punct de vedere cronologic a industriei litice de la Giurgiu- Malu Roșu.

Ceea ce putem afirma este faptul că stratigrafic, cronologic și mai ales tehnico-tipologic, industriile litice la care ne-am referit pot fi definite ca aurignaciene, în sensul clasic pe care paleoliticienii l-au conferit acestei prime culturi a paleoliticului superior european¹³

În final nu ne rămâne decât să subliniem că cele două date C14 încadrează aşezarea de la Giurgiu - Malu Roşu într-o fază târzie a aurignacianului din Câmpia Română.

NOTE

1. C.S. Nicolăescu-Plopşor şi colab., *Paleoliticul de la Giurgiu-Malu Roşu*, în SCIV, 7, 1956, p 223-233.
2. Alexandru Păunescu, Gheorghe Rădulescu şi Mihai Ionescu, *Săpăturile din împrejurimile oraşului Giurgiu*, în Materiale, VIII, 1962, p 127-132; idem, *Cercetări arheologice în raionul Giurgiu*, în Revista Muzeelor, 1, 1964, 2, p 108-109.
3. Sophie A. de Beaune, *Essai d'une classification typologique des galets et plaquettes utilisés au paléolithique*, în Gallia Préhistoire, 1989, tom 31, p 36; idem, *Méthode d'approche pluridisciplinaire des galets si usage multiple utilisés au Paléolithique supérieur*, în Actes du XXI-e Congrès International des Sciences Préhistoriques, Bratislava, 1991, p 87.
4. Liliana Stoian, *Studiul palinologic al depozitelor cuaternare din aşezarea paleolitică de la Malu Roşu - Giurgiu*, în SCIVA, 46, 1995, 1, P. 57.
5. *Ibidem*, p. 57.
6. Lucian Badea, *Cadru Geomorfologic al aşezării de la Giurgiu-Malu Roşu*, Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos, XV, pag. 10)
7. Idem, *op. cit.*, p. 10
8. Idem, *op. cit.*, p. 11
9. Determinările au fost făcute de dr. Constantin Rădulescu şi Petre Samson cărora le mulţumim şi pe această cale.
10. Determinările au fost făcute de prof. univ. dr. Alexandru Grossu căruia îi mulţumim şi pe această cale.
11. Vasile Chirica, Ilie Borzic, Nicolae Chetaru, *Gisements du Paléolithique supérieur ancien entre le Dniestr et la Tissa*, Iaşi, 1996, p 111-113.
12. Idem, *op. cit.*, p 172.
13. M.N. Brézillon, *La denomination des objets de pierre taillée. Matériaux pour un vocabulaire des préhistoriens de langue française*, în Gallia Préhistoire, IV, Suplément, C.N.R.S., 1968, p 235; idem, *Dictionnaire de la Préhistoire*, 1969, p.38-39; André Leroi-Gourhan, *La Préhistoire*, Presses Universitaires de France, Paris, 1968, p.121-122; idem, *Les chasseurs de la Préhistoire*, Paris, 1983, p.115-116. Din această lucrare ne permitem să cităm următoarele: "L'aurignacien est caractérisé par une méthode très différente de débitage du silex. Des petites retouches longues et fines sont alignées en série sur des pièces épaisses (grattoir caréné et burin busqué) et sur des longues lames à deux tranchants."; Janusz Kozłowski, *L'aurignacien dans les Balkans*, în Aurignacien et Gravettien en Europe, ERAUL, 3, fasc. 1, Nice, 1976, Liège, 1983, p.273. Autorul caracterizează astfel aurignacianul tipic (a treia fază): "... L'industrie lithique contient surtout des grattoirs (y compris carénés et à nœud), burins (y compris les carénés) et lames retouchées. Dans cette industrie vers la fin de son développement apparaît une faible influence gravettienne."; Gerhard Bosinski, *Homo Sapiens. L'histoire des chasseurs du Paléolithique supérieur en Europe (40000-10000 avant J.-C.)*, 1990, p.56-60; Joachim Hahn, *Aurignacien, Das ältere jungpaläolithikum in Mittel- und Osteuropa*, Köln und Wien, Fundamenta A, 9, 1977, p.311-317. Ne-am permis această enumerare a unora dintre lucrările de referinţă în acest domeniu pentru a atrage atenţia că există deja un vocabular controlat atât în ceea ce priveşte tipologia cât şi definirea conţinutului cultural. Din această perspectivă suntem de acord că trebuie definite şi descrise faciesurile regionale şi etapele lor evolutive dar numai în cadrul unor convenţii de limbaj tipologic si cultural

general acceptate. Acesta este și cazul aurignacianului din Câmpia Română care are caracteristici specifice (deja cunoscute) dar care tipologic și cronologic se încadrează normelor unanim acceptate pentru această cultură.

LES RÉSULTATS PRÉLIMINAIRES CONCERNANT LE SITE AURIGNACIEN DE GIURGIU - MALU ROȘU

Resumé

Le site paléolithique de Malul Roșu, découvert en 1952, se trouve à environ 700 m ENE du quartier périphérique Oinacu de la ville de Giurgiu, sur un des niveaux géomorphologiques de la terrasse inférieure du Danube. Il a fait l'objet de plusieurs recherches de surface l'année suivante. Ayant en vue l'importance de l'industrie lithique récoltée à cette occasion, Al. Păunescu a effectué des fouilles couvrant une surface totale de 65 m² entre 1958 et 1960.

CAMPAGNE 1992 - 1993

En 1992, on a constaté la nécessité urgente de reprendre les recherches à cause des conditions précaires de conservation du village, la zone étant transformée peu à peu en décharge pour la ville. Lors des deux campagnes 1992 - 1993, on a ouvert une surface d'environ 200 m², fouillée à environ 3 m de profondeur (fig. 1, 2). En ce qui concerne la stratigraphie, on présente ci-dessous tout ce qui a été déterminé, tant du point de vue géologique qu'archéologique:

0,00 - 1,00 m - dépôt sédimentaire grisâtre du sol actuel. Sans pouvoir préciser des niveaux culturels, nous rappelons qu'on a trouvé des fragments de céramique appartenant aux cultures Dridu, Basarabi Gumelnița et Boian. Nous devons rappeler que le seul niveau culturel défini stratigraphiquement est géto-dacique (habitation à moitié détruite par les interventions modernes).

1,00 - 1,40 m - dépôt sédimentaire de transition, jaune - grisâtre, avec des limites qu'on ne peut que difficilement établir à cause des galeries des rongeurs. A la base de ce dépôt se trouve la couche aurignacienne II.

1,40 - 6,00 m - dépôt loessique d'une épaisseur de 6 m (fait constaté à la suite d'un sondage réalisé à la base de la terrasse, devant la surface I, à la profondeur de 8,50 m). Ce dépôt présente des nuances et des granulations différentes d'un niveau à l'autre.

- 1,40 - 1,80 m - loess jaune-blanchâtre, pulvérulent, qui contient peu de restes archéologiques (probablement entraînés par les rongeurs).
- 1,80 - 2,85 m - loess jaune-rougeâtre à grosse granulation; c'est le dépôt où se trouve la couche aurignacienne I, la plus riche, à trois niveaux:
 - aurignacien Ic - 1,80 - 2,25 m
 - aurignacien Ib - 2,25 - 2,45 m
 - aurignacien Ia - 2,45 - 2,85 m

On n'a plus trouvé de restes archéologiques au-delà de la profondeur de 2,80 - 2,90 m (fig. 3).

L'industrie lithique de la couche aurignacienne I est très riche, la séparation en trois niveaux étant établie sur base de certaines zones de concentrations massives de silex associés à des grès et, dans le cas de l'aurignacien I, à des foyers. Nous considérons donc qu'on peut parler d'ateliers de taille (8 au total) (fig. 4, 5, 6, 7).

Les restes culturels sont peu diversifiés (nous nous référons aux restes faunistiques et aux outils en os, ou à l'ocre); par ailleurs, le nombre d'objets lithiques dépasse 40.000 pièces, ce qui nous autorise à affirmer que le site de Malu Roșu est parmi les plus importants de la Plaine Roumaine.

CAMPAGNE 1994

Les fouilles archéologiques ont continué pendant l'été 1994 et ont visé tout d'abord l'étude du grand site aurignacien, mais aussi la détermination plus précise des niveaux postpaléolithiques. On a ouvert une nouvelle surface (S II), placée à 8 m à l'est de S I, toujours à l'extrémité de la terrasse Giurgiu, sur une surface d'environ 140 m². La stratigraphie archéologique constatée est la suivante:

- 0,00 - 1,00 m - dépôt noir-grisâtre du sol actuel (végétal). Il contient des traces archéologiques postpaléolithiques dont le niveau La Tène est le seul bien précisé archéologiquement pour la surface étudiée. On a déterminé deux fosses La Tène à matériel pauvre et des traces d'une habitation partiellement détruite par une fosse moderne.
- 1,00 - 1,50 m - dépôt de transition aux limites difficiles à préciser à cause de galeries de rongeurs extrêmement nombreuses en profondeur. À la base de ce dépôt, entre 1,35 - 1,50 m, il y a la couche aurignacienne II, assez riche dans cette zone, avec un petit atelier de taille (carrés A/7-9) qui continue au-delà du profil nord de la surface étudiée en 1994.
- 1,50 - 1,90 m - dépôt loessique jaune - blanchâtre à granulation fine. Il ne contient pas de traces archéologiques, sinon celles apportées

accidentellement par les rongeurs; il peut être donc considéré comme stérile du point de vue archéologique.

1,90 - 2,55 m - dépôt loessique jaune - rougeâtre à granulation plus grossière. Il contient la couche aurignacienne I, à trois niveaux: Aurignacien Ic: 1,90 - 2,05 m; Aurignacien Ib: 2,05 - 2,30 m; Aurignacien Ia: 2,30 - 2,55 m. Le dépôt loessique mentionné continue en-dessous de la profondeur de 2,55 m, mais ne présente pas des traces archéologiques (fig. 8, 9, 10).

Pendant la campagne de 1994, outre les complexes archéologique indiqués ci-dessus, on a encore déterminé deux ateliers d'utilisation de silex, très bien précisés dans le niveau aurignacien Ic, un grand atelier dans le niveau Ib et 3 ateliers dans le niveau aurignacien Ia. Ce dernier est extrêmement riche en pièces de silex, rendant de la sorte difficile la délimitation précise des ateliers. C'est dans ce niveau qu'on a découvert aussi trois zones de combustion très forte (probablement des foyers non aménagés) et 2 foyers formés d'agglomérations ovoïdales de pierres fortement brûlée, d'où on a pu sélectionner des échantillons qui ont été envoyés à Groningen pour datation C14 (fig. 11, 12, 13, 14, 15).

Des traces de faune ont été découvertes, mais leur nombre est très petit et elles ne sont pas caractéristiques, ce fait constituant une particularité de l'habitat (le sol, probablement acide, ne permettant pas la conservation des os).

Du point de vue techno-typologique, les caractéristiques de l'industrie lithique se S II sont similaires à celles déterminées dans les campagnes précédentes: quantité impressionnante de restes d'utilisation de silex (éclats de décortication, éclat d'aménagement, résultant de la taille, nucléus épuisés, etc...), de l'ordre de dizaines de milliers, et d'une quantité beaucoup plus réduite de pièces finies (grattoirs, burins, etc.).

CAMPAGNE 1995

Les recherches de l'année 1995 ont été concrétisées par l'ouverture d'une nouvelle surface (S III: dimensions de 15 X 6 m), orientée SSO/NNE, qui commence directement au profil nord de S II (carrés 6-12). L'idée de tracer une surface orientée de cette façon avait pour but d'obtenir un profil perpendiculaire au front de la terrasse et en même temps de connaître la limite nord de l'habitat aurignacien.

La stratigraphie constatée dans cette surface se présente de la façon suivante:

0,00 - 1,00 m - dépôt noir-grisâtre du sol actuel: dans se dépôt, à la différence des années précédentes, on a identifié des complexes post-paléolithiques bien situés stratigraphiquement, appartenant à la culture Dridu (3 huttes), à l'époque de La Tène (une habitation et une fosse ménagère assez riches en matériel céramique, des restes ostéologiques, des coquilles), et à un habitat néolithique appartenant à la culture Boian, phase Vidra.

- 1,00 - 1,50 m - dépôt de transition, grisâtre-jaunâtre, dont la limite est difficile à préciser à cause des nombreuses galeries de rongeurs. Entre 1,35 - 1,50 m, on a découvert un petit atelier de taille, appartenant à la couche aurignacienne II.
- 1,50 - 2,80 m - dépôt loessique à nuances et granulations différentes d'une couche à l'autre.
- 1,50 - 1,85 m - loess jaune-blanchâtre, poussiéreux, stérile du point de vue archéologique.
- 1,85 - 2,80 m - loess jaune-rougeâtre à grosse granulation. Ce dépôt loessique contient, du point de vue culturel. l'Aurignacien I, avec les niveaux suivants:
 - 1,85 - 2,10 m - l'Aurignacien Ic où on a trouvé le plus grand atelier de transformation de silex connu jusqu'à présent dans ce site;
 - 2,10 - 2,20 m - stérile du point de vue archéologique, qui sépare le niveau aurignacien Ic du niveau aurignacien Ib;
 - 2,20 - 2,35 m - Aurignacien Ib qui contient en fait la partie de S III de l'atelier découvert en S II (1994; carrés 6-10/A). Dans la partie nord de S III, les restes archéologiques sont plus rares;
 - 2,35 - 2,55 m - Aurignacien Ia qui, sur cette surface, n'a fourni que des pièces lithiques isolées;
 - 2,55 - 2,85 m - stérile du point de vue archéologique, qui à différence des autres surface (S I et S II), commence en S III à une profondeur plus faible (fig. 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22).

L'inventaire lithique découvert en 1995 a les mêmes caractéristiques technotypologiques connues par les campagnes précédentes. L'étude préliminaire de ce matériel nous permet de formuler les idées suivantes:

- Le nombre de restes d'utilisation est très grand (éclats de décortication, éclats d'aménagement du nucléus, éclats de fond, simples, de dimensions moyennes, éclats microlithiques et cassures résultant du débitage), en comparaison du nombre très réduit d'outils (grattoirs carénés, grattoirs sur lames retouchées, burins dièdre, burins sur troncature retouchée, racloirs, lames *étranglées*, etc...) (fig. 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33).
- Présence de grès sablonneux (concentrés dans certaines zones) et de quelques percuteurs.

Toutes ces données soutiennent l'hypothèse plus ancienne selon laquelle on se trouve ici devant de grands ateliers d'utilisation du silex.

Du point de vue technologique, le débitage est irrégulier à cause de la qualité inférieure du silex. Peut-être est ce pourquoi certaines pièces lithiques (éclats, lames, cassures

atypiques) ont été, paraît-il, utilisées pour certaines opérations (coupure, raclure, etc.). Les dos tranchants créés par hasard pendant la taille étudiée au microscope (résolution X32) présentent des microtraces d'utilisation. Il faut mentionner la présence d'une pièce qui fait partie d'outillage de percussion nommée d'après Sophie A. de Beaune, percuteur-enclume (fig 23).

En ce qui concerne les caractéristiques pétrographique de silex, la grande majorité est représentée par un silex grisâtre à nuances bleuâtres et à petites traces blanchâtres, ayant une texture cryptocristalline compacte. Une très petite quantité est constituée par le silex dit de Frâțești (environ 6%) et par d'autres roches qui ont été utilisées seulement à environ 1%.

Les restes faunistiques, tout comme ceux des années précédentes, sont très pauvres et fragmentaires, sauf ceux trouvés dans le niveau La Tène.

Les résultats des analyses de pollen finalisés et publiés récemment n'apportent pas des éléments nouveaux, la seule chose signifiante étant le fait que les couches aurignaciennes semblent coïncider avec une phase de réchauffement du climat, phase pendant laquelle on a pu séparer trois oscillations climatiques. Ce réchauffement pourrait être corrélé à la phase terminale du glaciaire Würm de l'Europe centrale.

L'étude palynologique a mis en évidence le fait que "le long de l'actuel cours du Danube, il y avait, pendant le Paléolithique supérieur, des mares et des aires d'eau libre, avec plantes aquatiques et du phyto-plancton"

En conclusion, les campagnes de 1995 et 1996 ont mis en évidence une plus grande richesse de restes archéologiques postpaléolithiques et la retraite graduelle vers l'intérieur de la terrasse des communautés aurignaciennes. Nous affirmons ceci en tenant compte du fait que les grands ateliers de taille du silex, à foyers aménagés, du niveau aurignacien Ia, se trouvaient vers le front actuelle de la terrasse, ceux de l'Aurignacien Ib un peu plus vers l'intérieur et le grand atelier de l'Aurignacien Ic découvert, juste sur la pont de la terrasse (fig.25).

LISTE DES FIGURES

Fig.1- Giurgiu-Malu Roșu, esquisse topographique avec l'emplacement des zones recherchées dans les campagnes 1992-1996.

Fig. 2- Terrasse de Giurgiu-Malu Roșu, vue générale des surfaces fouillées dans les campagnes 1992-1994.

Fig.3- Giurgiu-Malu Roșu. Profil de la paroi nord de SI/1992-1993.

Fig.4- Giurgiu-Malu Roșu, SI/1992-1993. Plan général comprenant des foyers et des complexes d'habitat appartenant aux niveaux A1a,A1b,A1c,A1I, des fosses d'époque gétodace ainsi que les débris d'une habitation postpaléolithique.

Fig. 5- Giurgiu-Malu Roșu, SI/1992-1993. Foyer et complexes à industries lithiques appartenant aux niveaux A1a,A1b,A1c,A1I.

Fig. 6- Giurgiu-Malu Roșu/1992-1993, vue partielle. Industries lithiques appartenant aux niveaux AIa,AIb,AIc,AII.

Fig.7-Giurgiu-Malu Roșu, SI/1992-1993, vue partielle. Industries lithiques appartenant au niveau AIb.

Fig. 8- Giurgiu-Malu Roșu, SII/1994. Plan général comprenant les foyers 2,3,4 du niveau AIa, des complexes à industries lithiques appartenant aux niveaux AIa,AIb,AIc,AII et des fosses postpaléolithiques.

Fig.9- Giurgiu-Malu Roșu, SII/1994. Plan général comprenant les foyers et des complexes à industries lithiques appartenant aux niveaux AIa,AIb,AIc,AII.

Fig 10- Giurgiu-Malu Roșu, SII/1994. Profil de la paroi nord.

Fig. 11- Giurgiu-Malu Roșu, SII/1994. Vue partielle des complexes à industries lithiques appartenant aux niveaux AIa,AIc,AII.

Fig. 12- Giurgiu- Malu Roșu, SII/1994.

A) Complexe lithique appartenant au niveau AIa.

B) Complex lithique appartenant au niveau AIc.

Fig. 13- Giurgiu-Malu Roșu, SII/1994. Complexes à industries lithiques appartenant aux niveaux AIc,AII.

Fig. 14- Giurgiu-Malu Roșu, SII/1994. Complexes à industries lithiques appartenant au niveau AIb.

Fig. 15- Giurgiu-Malu Roșu, SII/1994. Foyers, taches de brûlure, complexes à industries lithiques appartenant au niveau AIa.

Fig. 16- Giurgiu-Malu Roșu, SIII/1995. Profil de la paroi est.

Fig. 17- Giurgiu-Malu Roșu, SIII/1995. Profil de la paroi ouest.

Fig. 18- Giurgiu-Malu Roșu, SIII/1995. Plan général comprenant des industries lithiques appartenant au niveau AIc.

Fig. 19- Giurgiu-Malu Roșu, SIII/1995. Plan général comprenant des industries lithiques et des taches de brûlure appartenant au niveau AIb.

Fig. 20- Giurgiu-Malu Roșu, SIII/1995. Plan général comprenant des industries lithiques appartenant au niveau AIa.

Fig. 21- Giurgiu-Malu Roșu, SIII/1995. Vue partielle représentant des industries lithiques isolées de la couche AII, un complexe d'industries lithiques (détail) du niveau AIc ainsi que des industries lithiques appartenant au niveau AIb.

Fig. 22- Giurgiu-Malu Roșu, SIII/1995. Détail d'un complexe d'industries lithiques appartenant au niveau AIc, en marge duquel se trouvent des industries lithiques du niveau AIb.

Fig. 23- Giurgiu-Malu Roșu, percuteur-enclume de grès sableux découvert dans le niveau AIa.

Fig. 24- Giurgiu-Malu Roșu, carré A/SIII/1996. Profil des parois est et nord.

Fig. 25- Giurgiu-Malu Roșu. Perspective axonométrique des complexes aurignaciens des SI,SII,SIII (1992-1995).

Fig. 26- Giurgiu-Malu Roșu. Industries lithiques aurignaciennes appartenant aux niveaux AIc, AII. 1) Grattoir caréné; 2) grattoir atypique sur lame fragmentaire; 3) burin sur troncature légèrement concave; 4) racloir simple droit; 5) lame à retouches continues sur un des côtés (appartenant au niveau AII).

Fig. 27- Giurgiu-Malu Roșu. Industries lithiques aurignaciennes appartenant au niveau AIb. 1) Burin dièdre *déjeté*; 2) lame *étranglée*; 3) grattoir sur lame retouchée; 4) lame à troncature oblique retouchée.

Fig. 28- Giurgiu-Malu Roșu. Industries lithiques aurignaciennes appartenant au niveau AIb. 1) Burin dièdre d'angle; 2) lame aurignacienne *appointée*; 3) racloir transversale convexe; 4) éclat à troncature oblique retouchée; 5) grattoir atypique; 6) racloir simple convexe.

Fig. 29- Giurgiu-Malu Roșu. Industries lithique aurignaciennes appartenant au niveau AIb. 1) Grattoir nucleiforme; 2) lame à troncature droit; 3) grattoir nucleiforme; 4) burin sur troncature oblique retouchée; 5) grattoir nucleiforme; 6) pointe retouchée sur un de côté.

Fig. 30- Giurgiu-Malu Roșu. Industries lithiques aurignaciennes appartenant au niveau AIb. 1) Grattoir nucleiforme; 2) racloir double droit-convexe; 3) grattoir atypique.

Fig. 31- Giurgiu-Malu Roșu. Industries lithiques aurignaciennes appartenant au niveau AIa. 1) Grattoir caréné; 2) pièce à *craan*; 3) lamelle Dufour; 4) racloir *déjeté*; 5) racloir simple convexe; 6) grattoir caréné; 7) lamelle Dufour; 8) pièce à *craan*; 9) racloir simple droit.

Fig. 32- Giurgiu-Malu Roșu. Industries lithiques aurignaciennes appartenant au niveau AIa. 1) Grattoir caréné; 2) grattoir sur éclat circulaire.

Fig. 33- Giurgiu-Malu Roșu. Industries lithiques aurignaciennes (passim). 1) Racloir simple convexe; 2) grattoir atypique; 3) grattoir sur bout de lame; 4) grattoir sur lame *à crête*; 5) grattoir atypique; 6) grattoir atypique; 7) grattoir sur éclat circulaire.

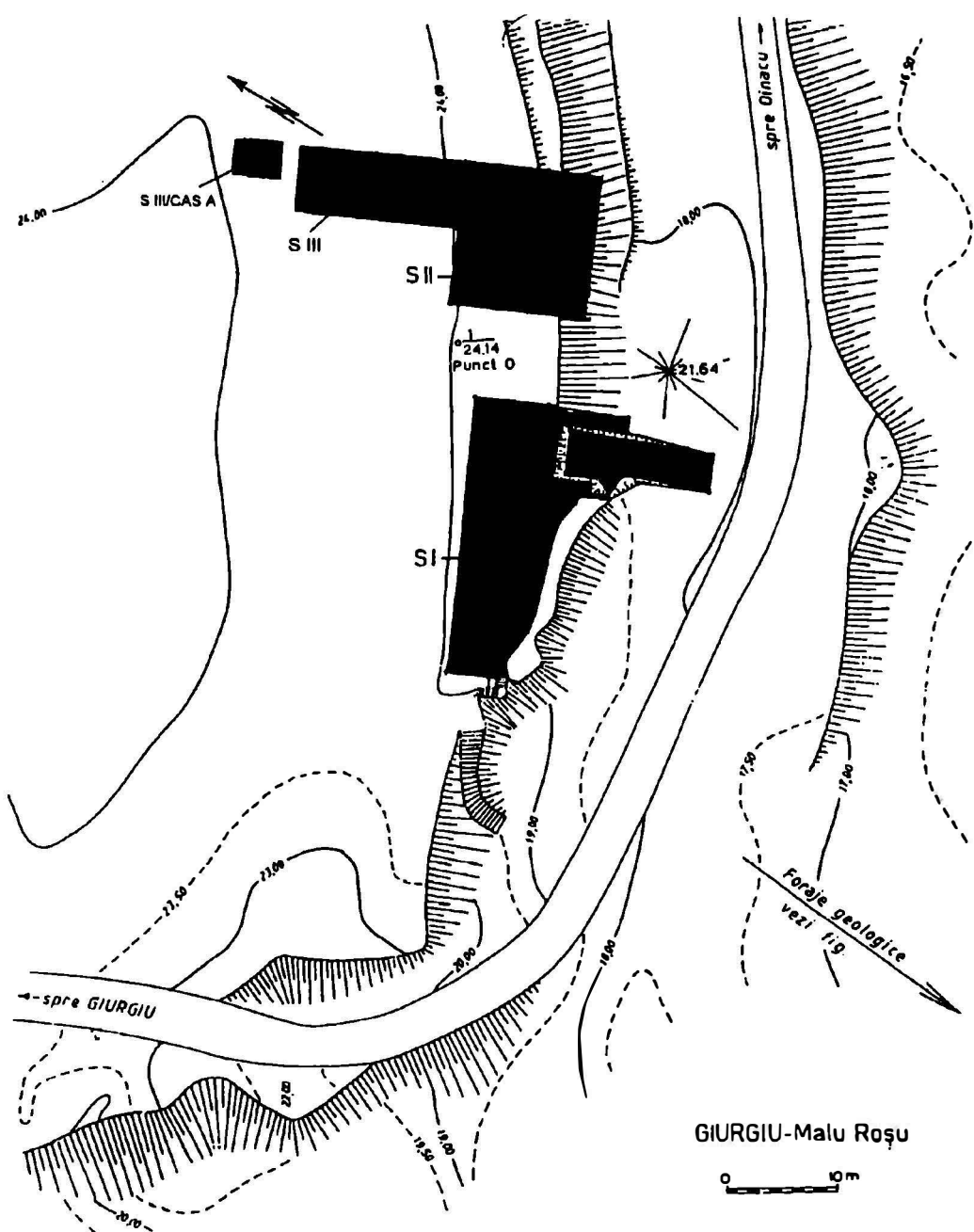

Fig. 1 - Giurgiu - Malu Roșu. Schiță topografică cu amplasamentele suprafețelor cercetate în campaniile 1992 - 1996.

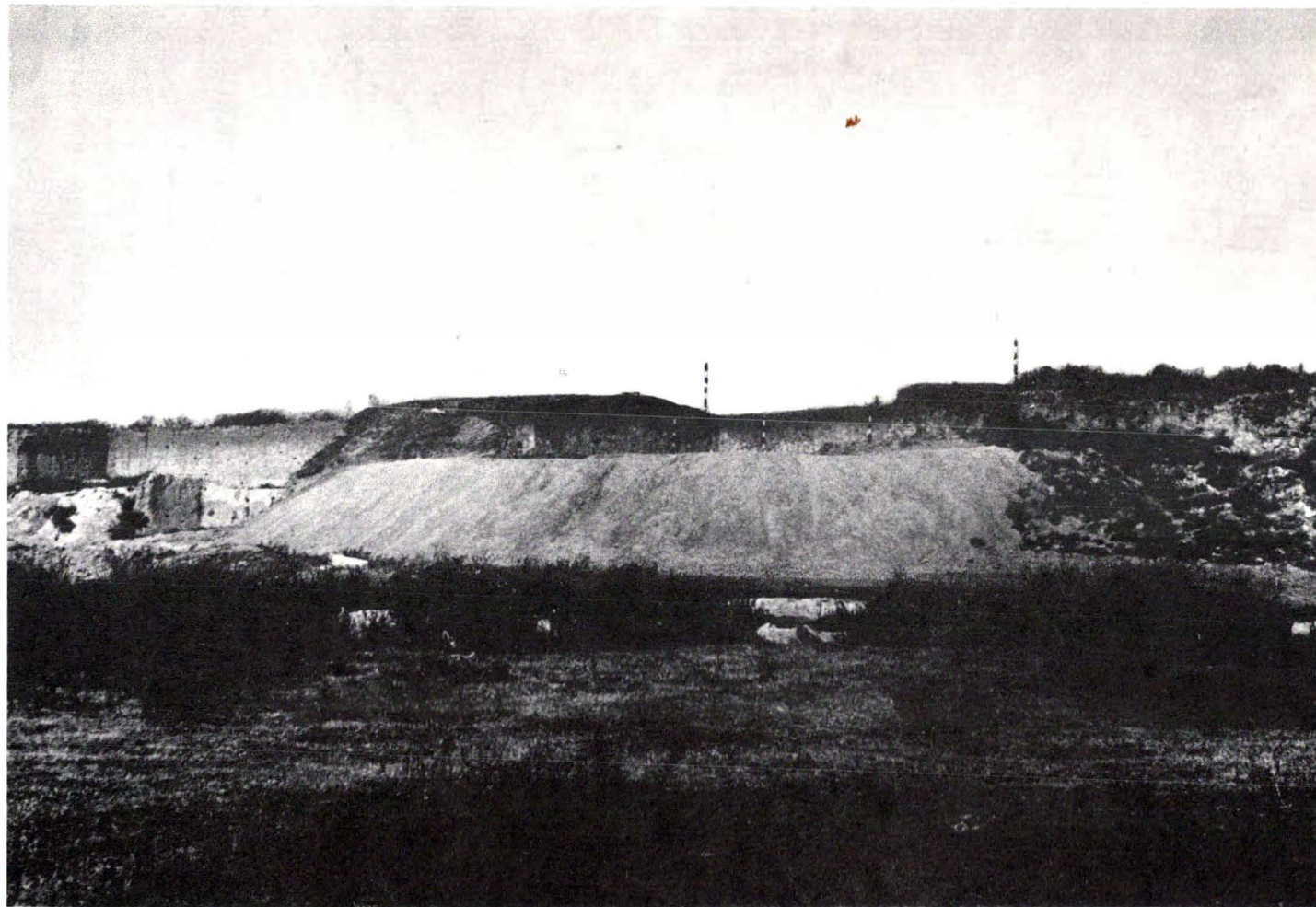

Fig. 2 - Terasa Giurgiu - Malu Roșu, vedere generală a suprafețelor săpate în campaniile 1992 - 1994.
www.cimec.ro

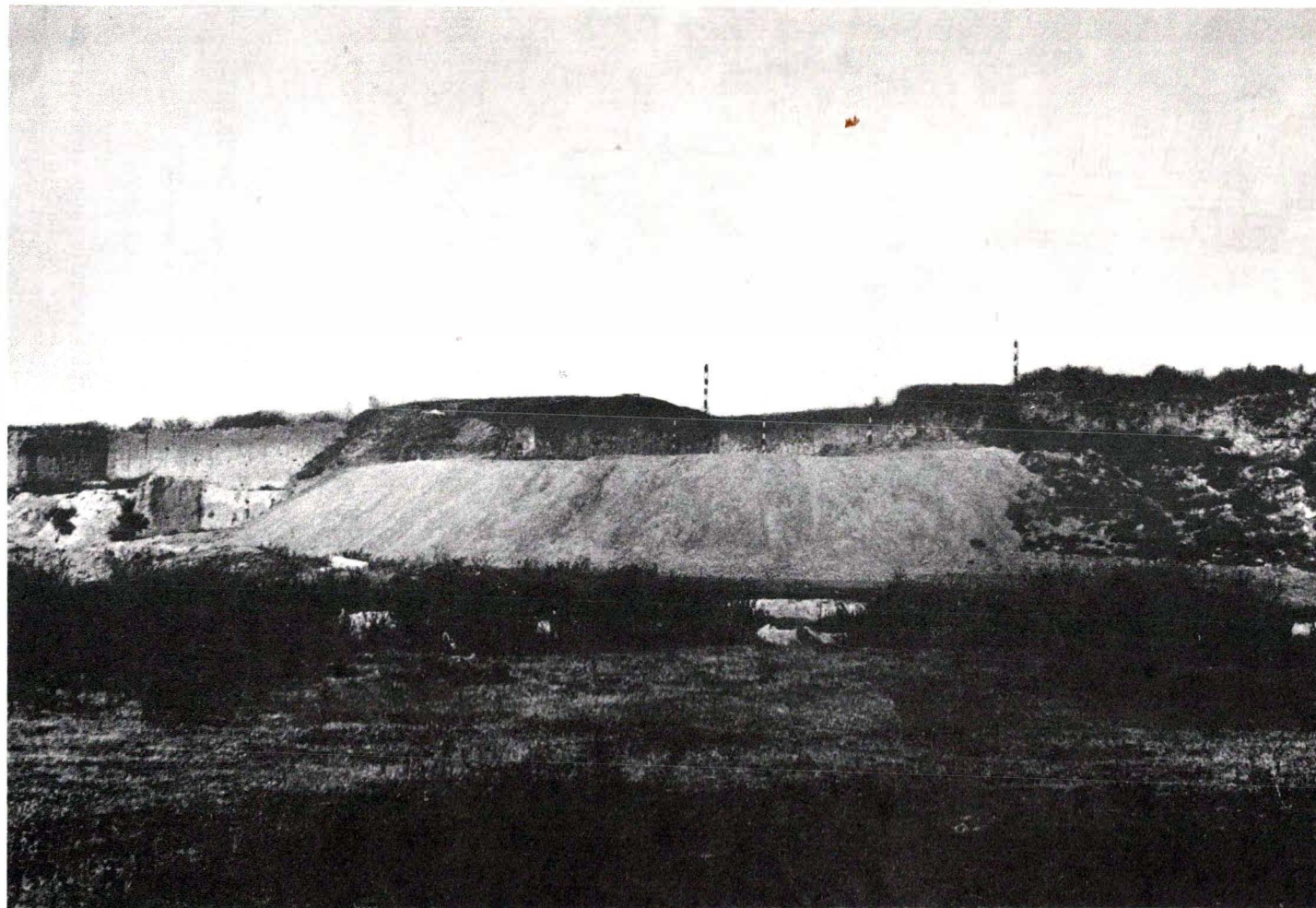

Fig. 2 - Terasa Giurgiu - Malu Roșu, vedere generală a suprafețelor săpate în campaniile 1992 - 1994.
www.cimec.ro

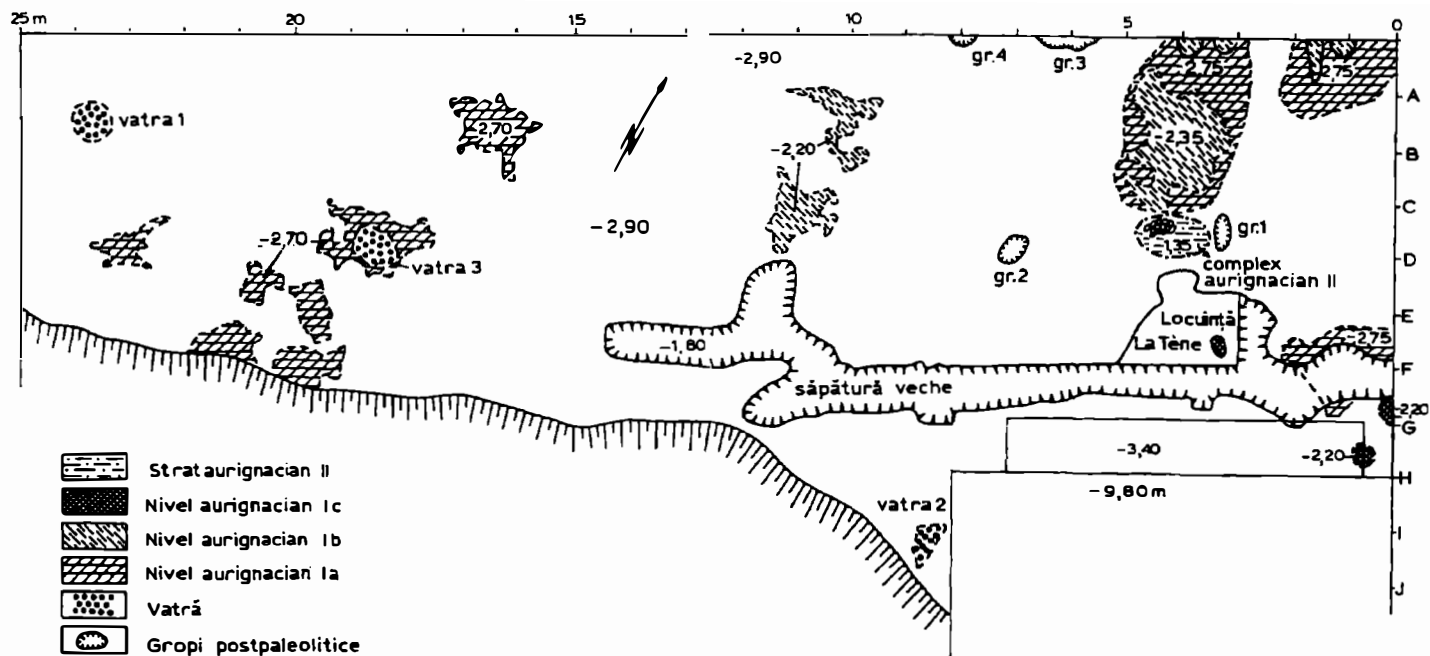

Fig. 4 - Giurgiu - Malu Roșu, S I/1992-1993. Plan general cuprinzând vetre și complexe de locuire aparținând nivelurilor A Ia, A Ib, A Ic, AII, gropi geto-dacice precum și resturile unei locuințe postpaleolitice.

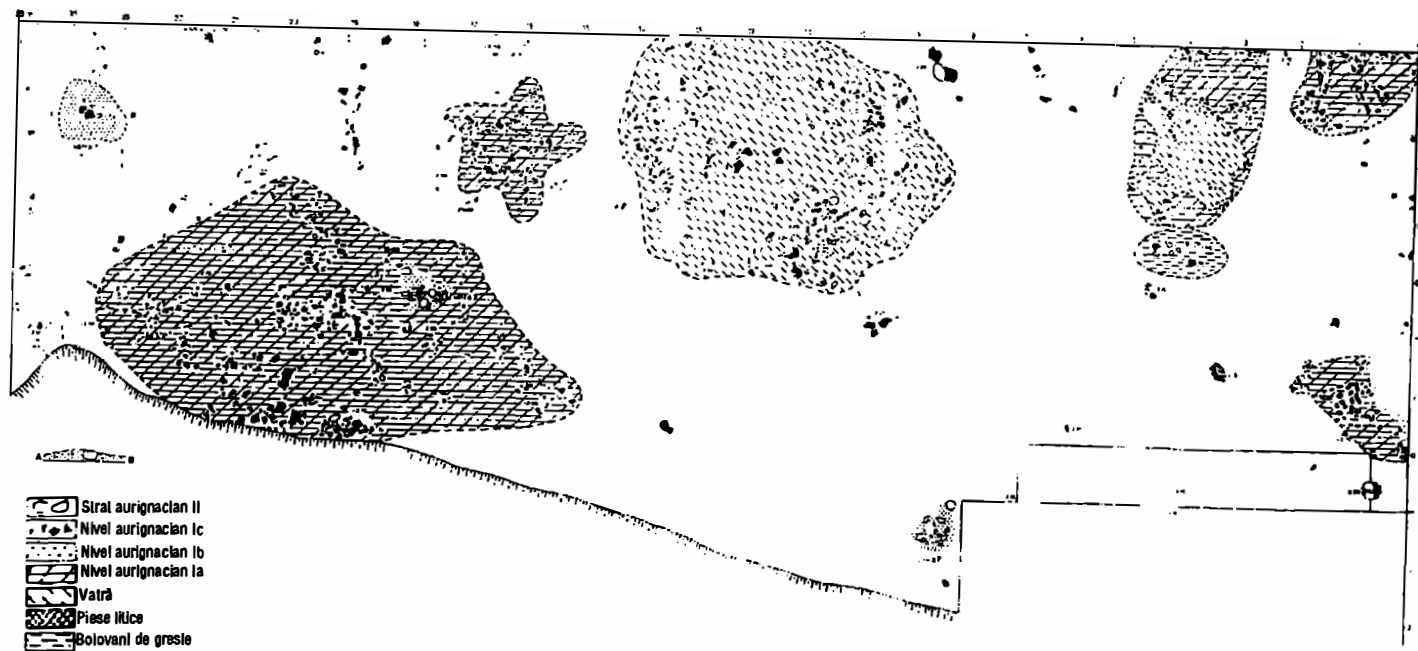

Fig. 5 - Giurgiu - Malu Roșu, S I/1992-1993. Vetre și complexe cu obiecte litice aparținând nivelurilor A Ia, A Ib, A Ic, A II.

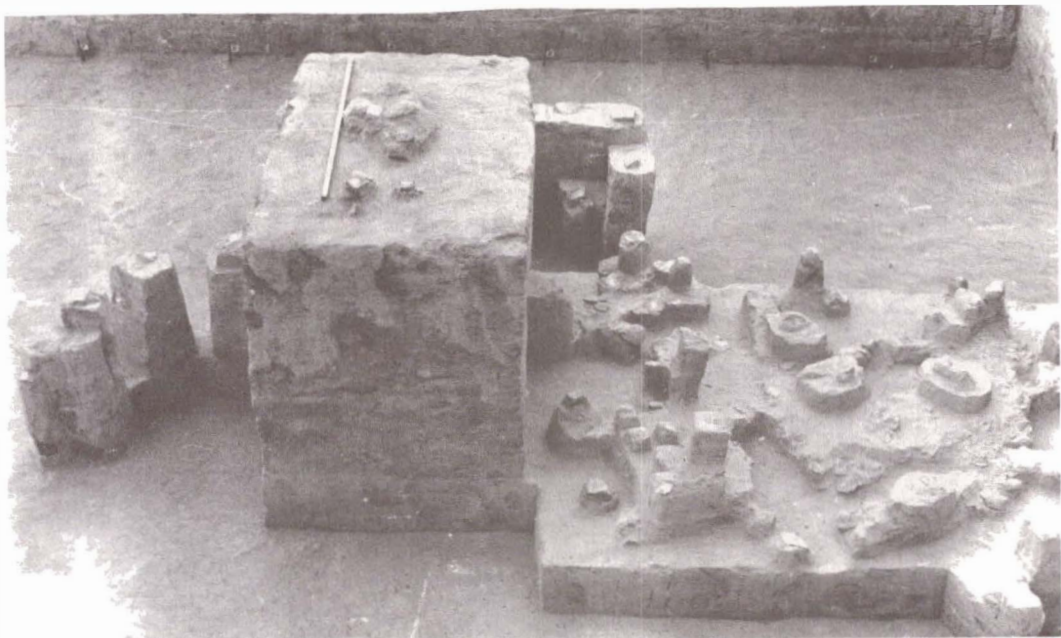

Fig. 6 - Giurgiu - Malu Roșu, S I/1992-1993, vedere parțială. Obiecte litice aparținând nivelurilor A Ia, A Ib, A Ic, AII.

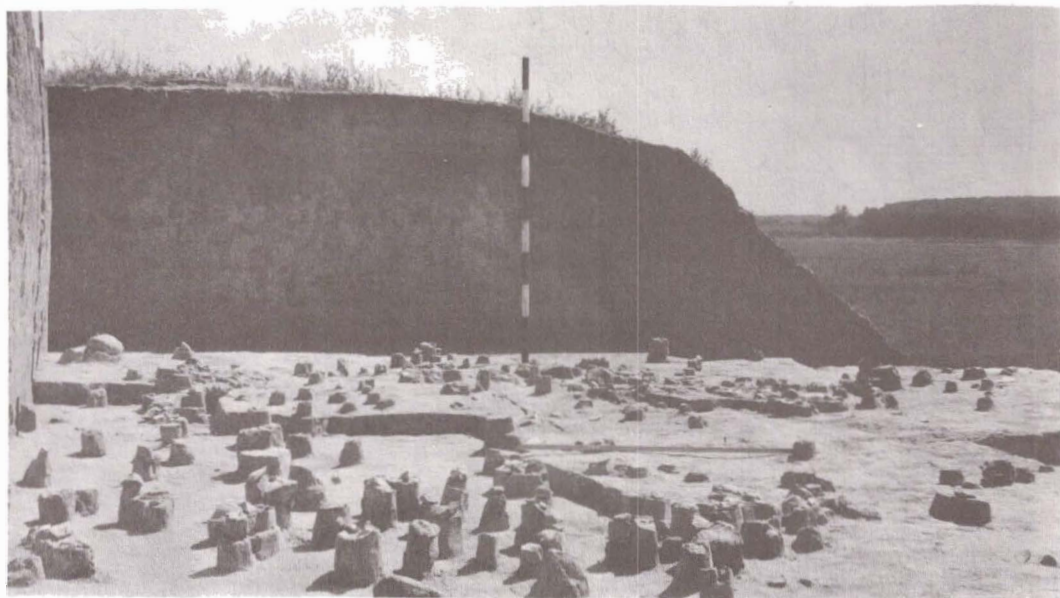

Fig. 7 - Giurgiu - Malu Roșu, S I/1992-1993, vedere parțială cuprinzând obiecte litice aparținând nivelului A Ib.

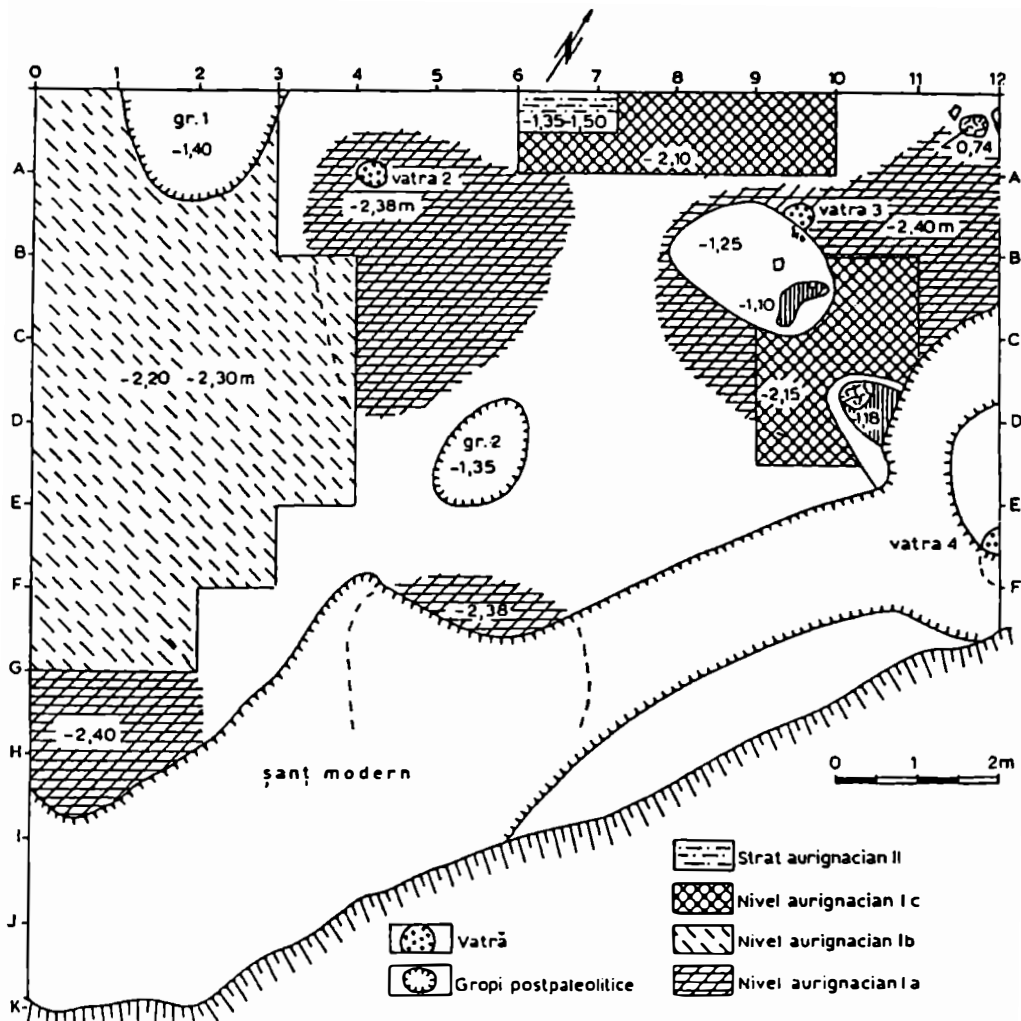

Fig. 8 - Giurgiu - Malu Roșu, S II/1994. Plan general cuprinzând vetrele 2, 3, 4 aparținând nivelului A Ia, complexe cu obiecte litice aparținând nivelurilor A Ia, A Ib, A Ic, A II și gropi postpaleolitice.

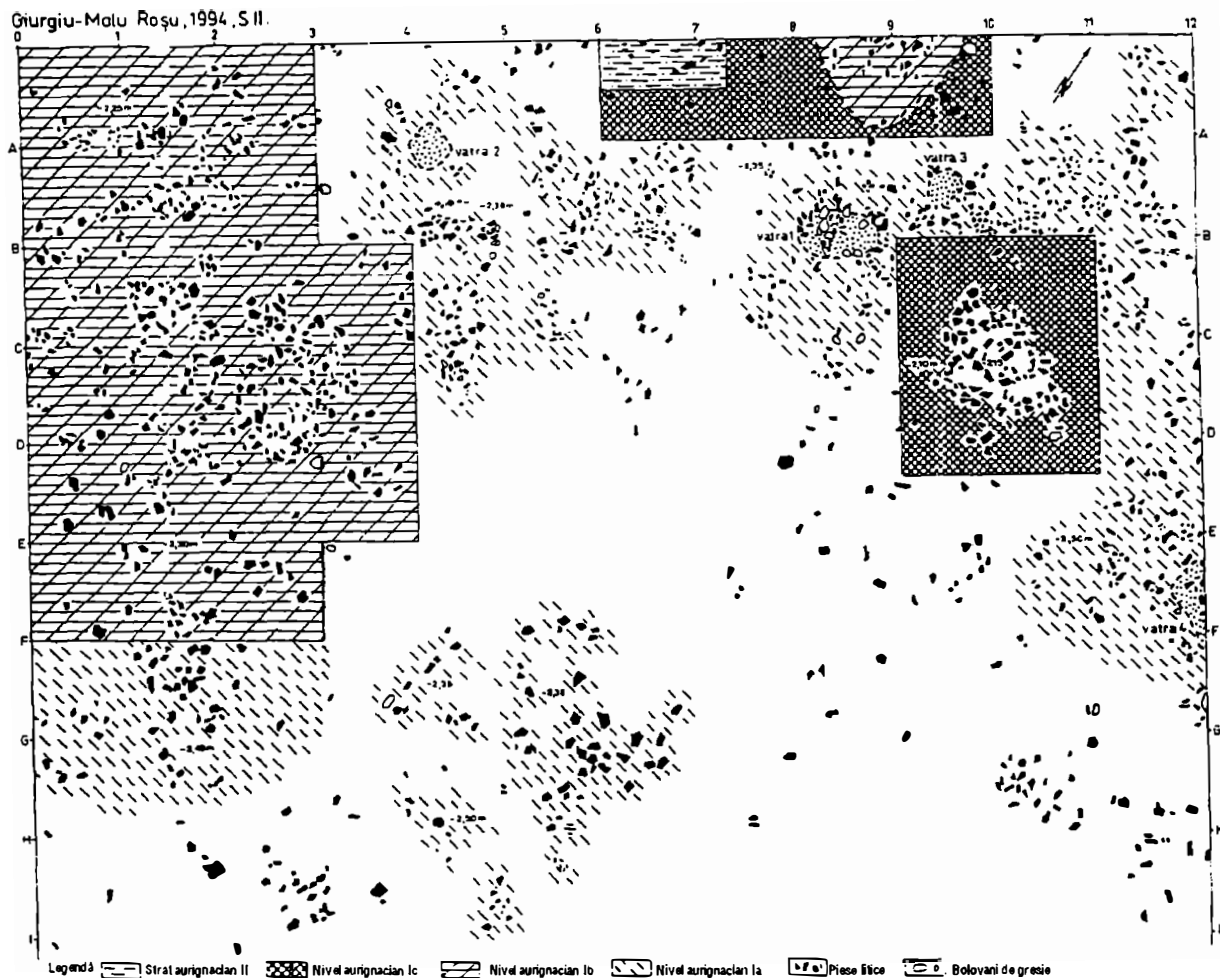

Fig. 9 - Giurgiu - Malu Roșu, S II/1994. Plan cuprinzând vetre și complexe cu obiecte litice aparținând nivelurilor A Ia, A Ib, A Ic, A II.

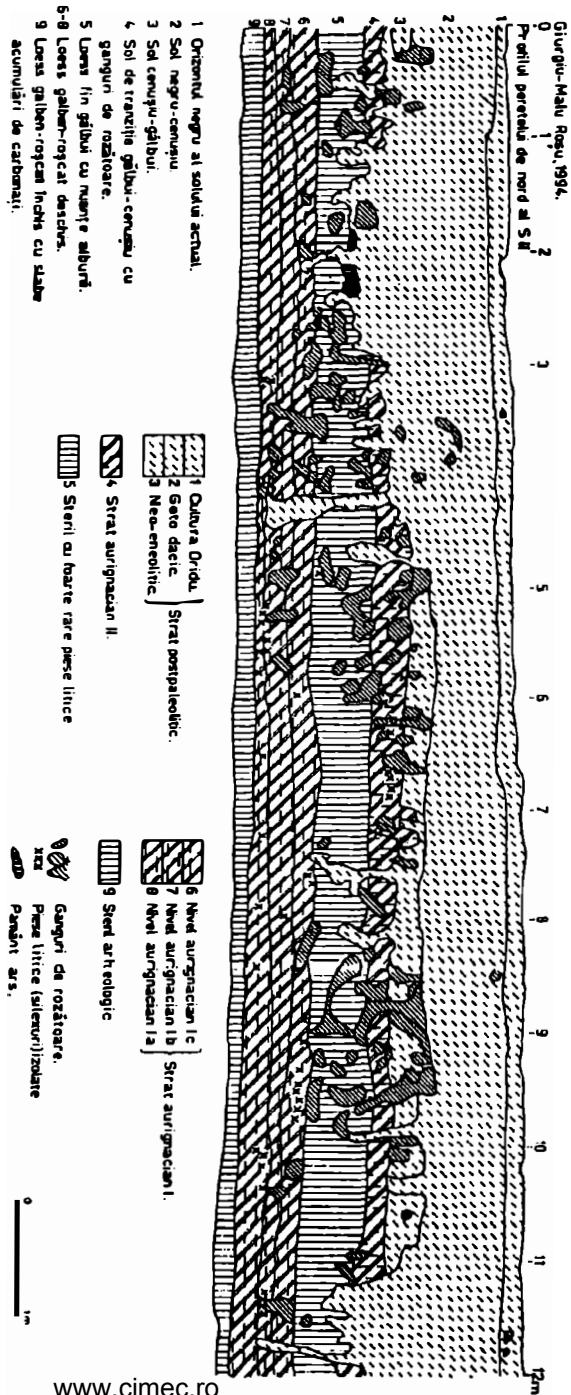

Fig. 10 - Giurgiu - Malu Roșu, S II/1994. Profilul peretelui de nord.

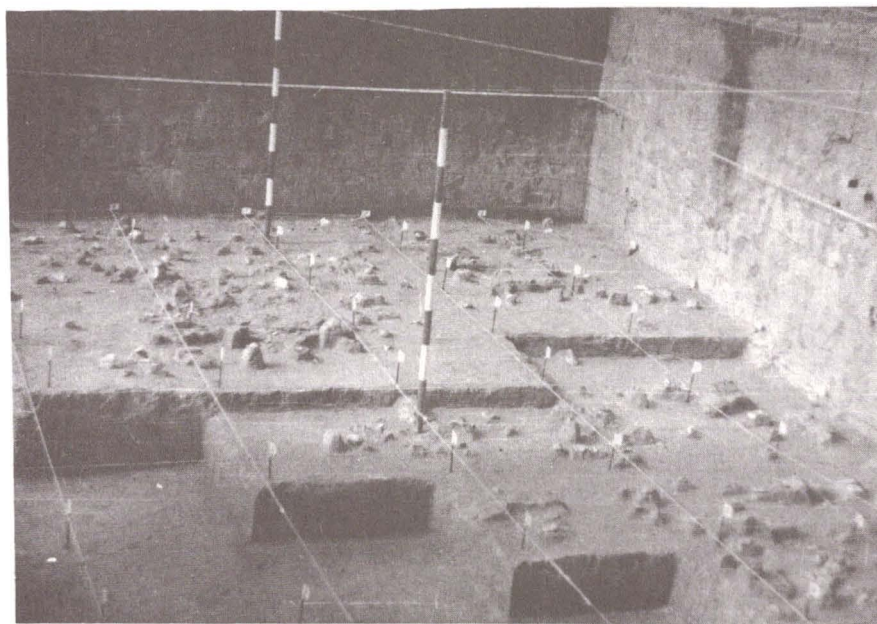
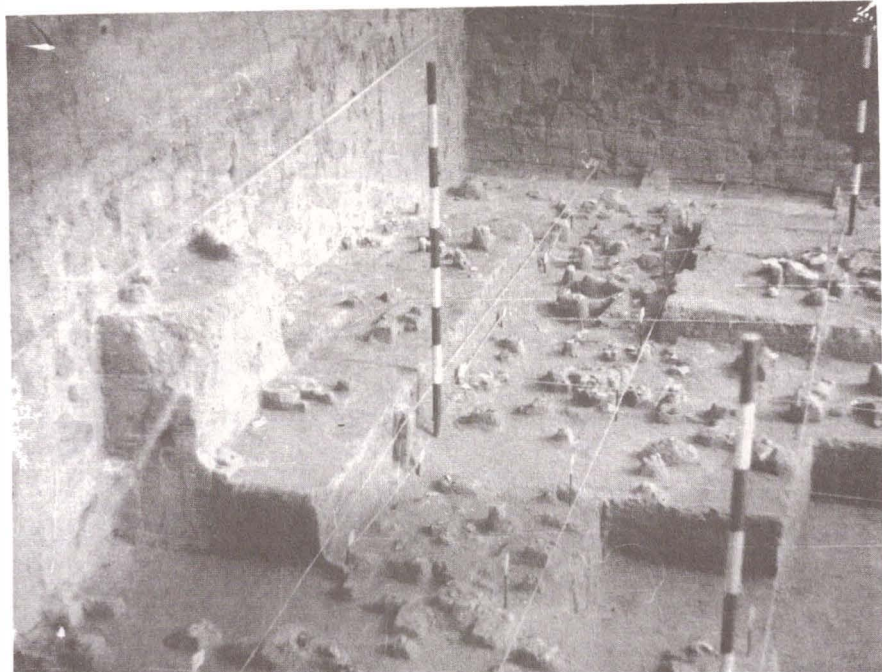
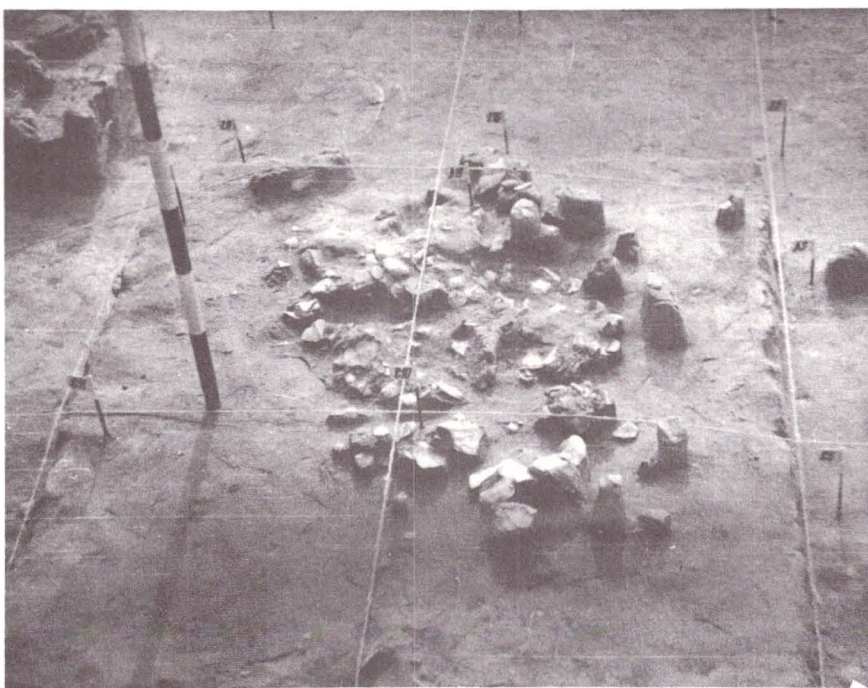
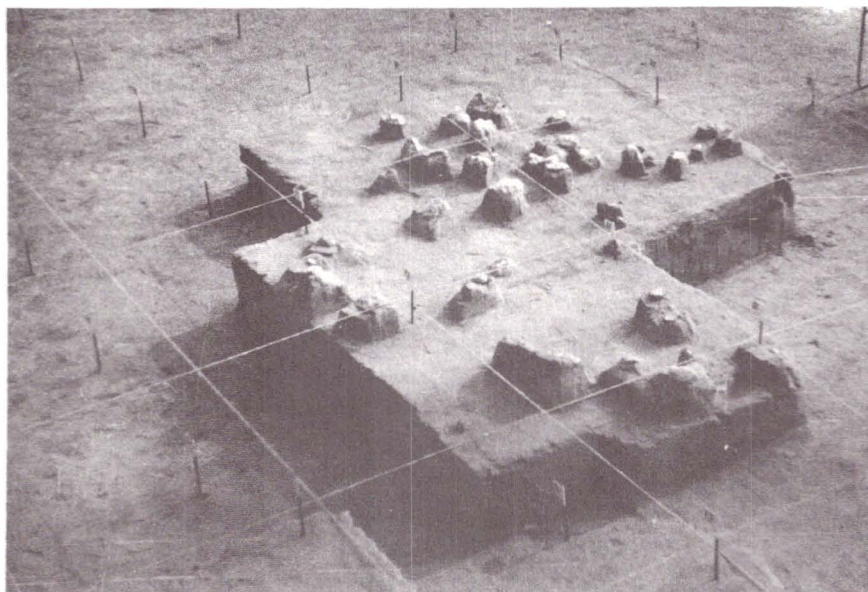

Fig. 11 - Giurgiu - Malu Roșu, S II/1994. Vedere parțială cu complexe de obiecte litice aparținând nivelurilor A Ia, A Ic, AII.

**Fig. 12 - A. Giurgiu - Malu Roșu, S II/1994. Complex litic aparținând nivelului A Ia.
B. Giurgiu - Malu Roșu, S II/1994. Complex litic aparținând nivelului A Ic.**

Fig. 13 - Giurgiu - Malu Roșu, S II/1994. Complexe cu obiecte litice aparținând nivelurilor A Ic, AII.

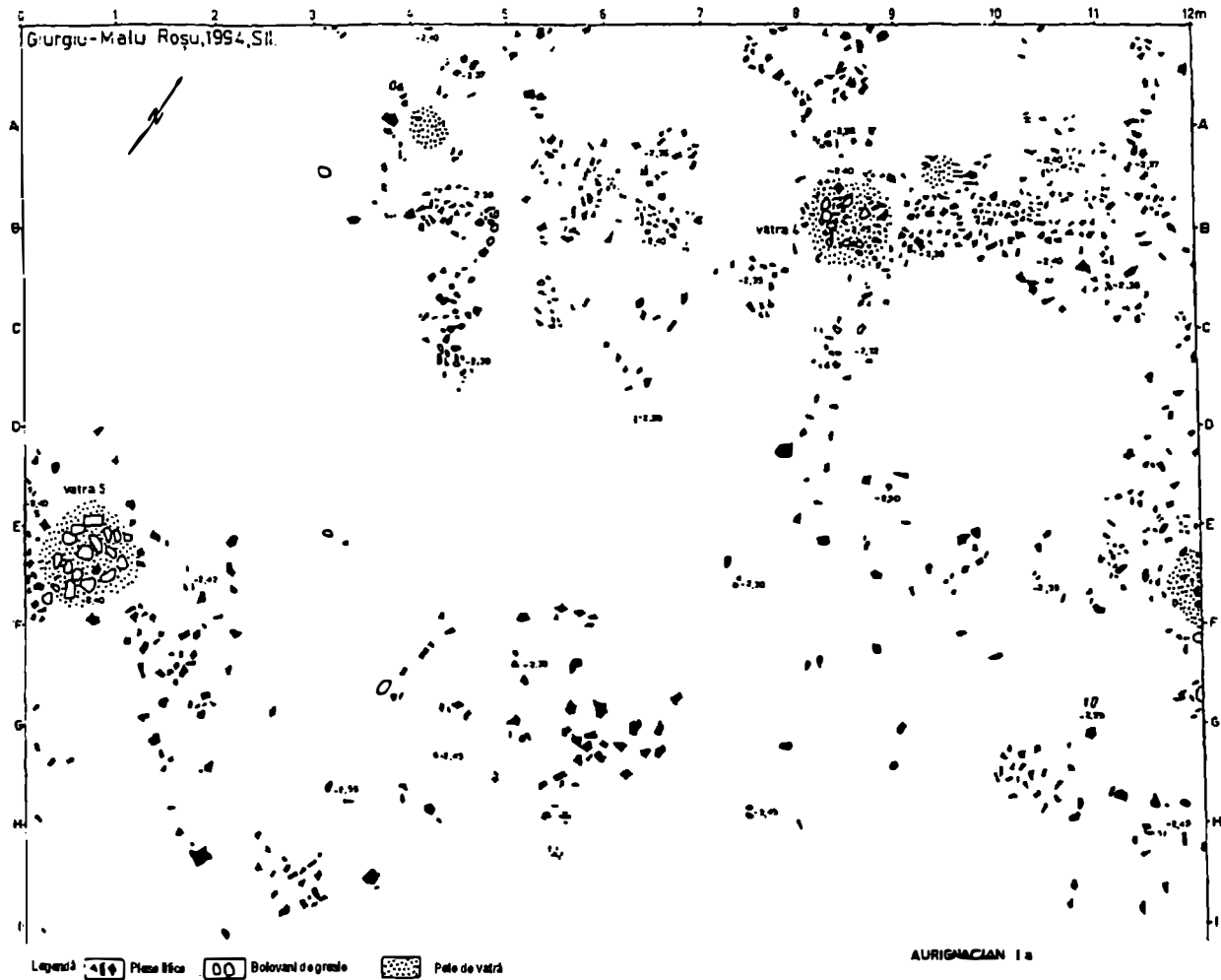

Fig. 15 - Giurgiu - Malu Roșu, S II/1994. Vetre, pete de arsură și complexe cu obiecte litice aparținând nivelului A Ia.

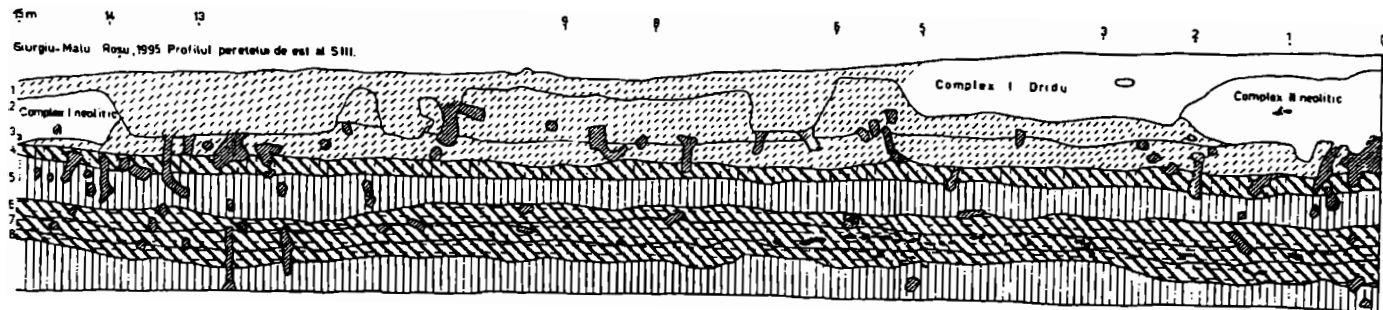

Fig. 16 - Giurgiu - Malu Roșu, S III/1995. Profilul peretelui de est.

Giurgiu - Malu Roșu, 1995. Profilul peretelui de vest al S III.

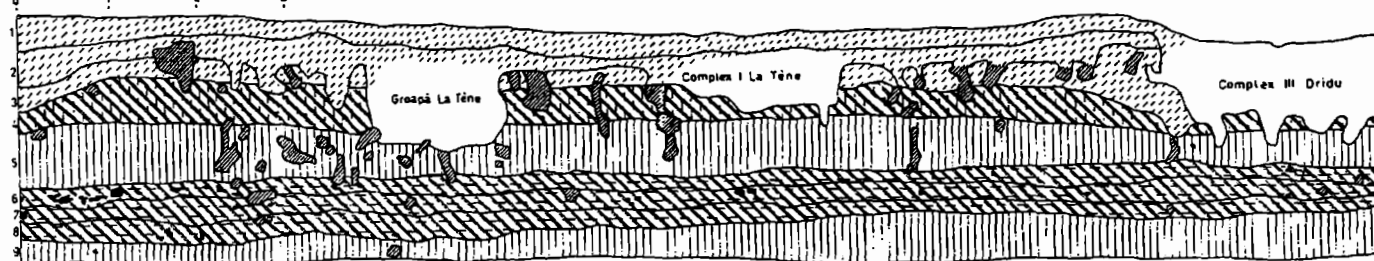

Fig. 17 - Giurgiu - Malu Roșu, S III/1995. Profilul peretelui de vest.

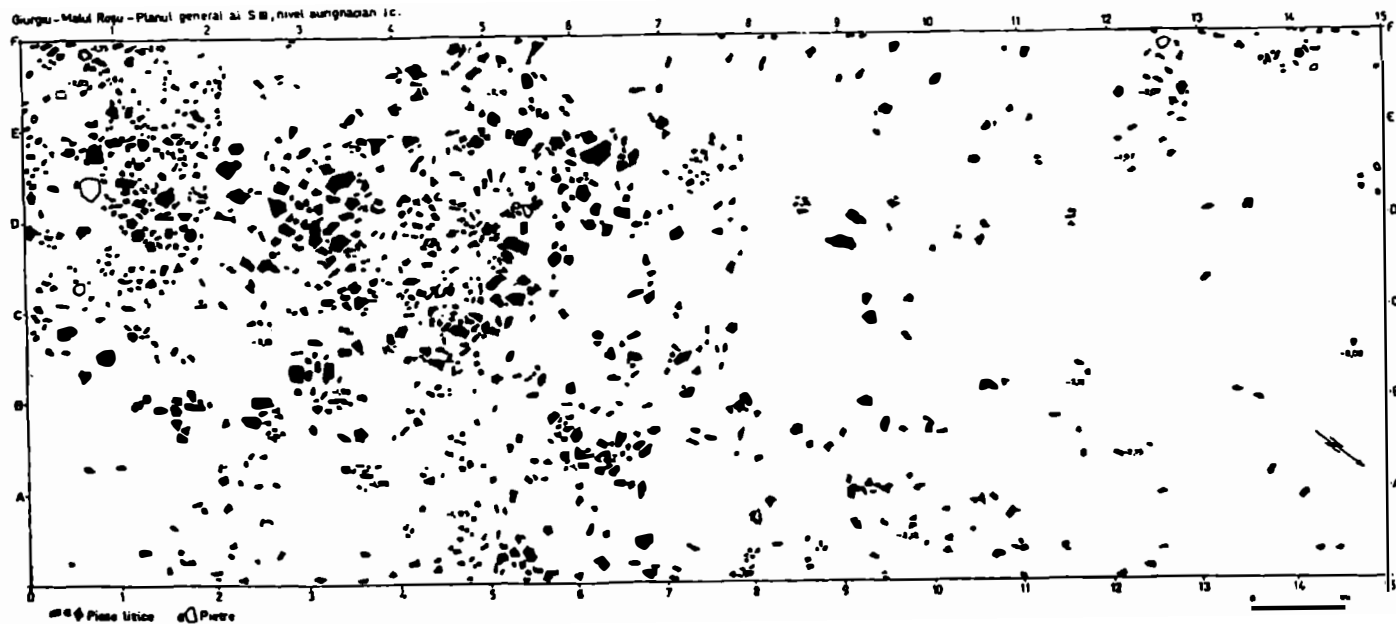

Fig. 18 - Giurgiu - Malu Roșu, S III/1995. Plan general cuprinzând obiecte litice aparținând nivelului A Ic.

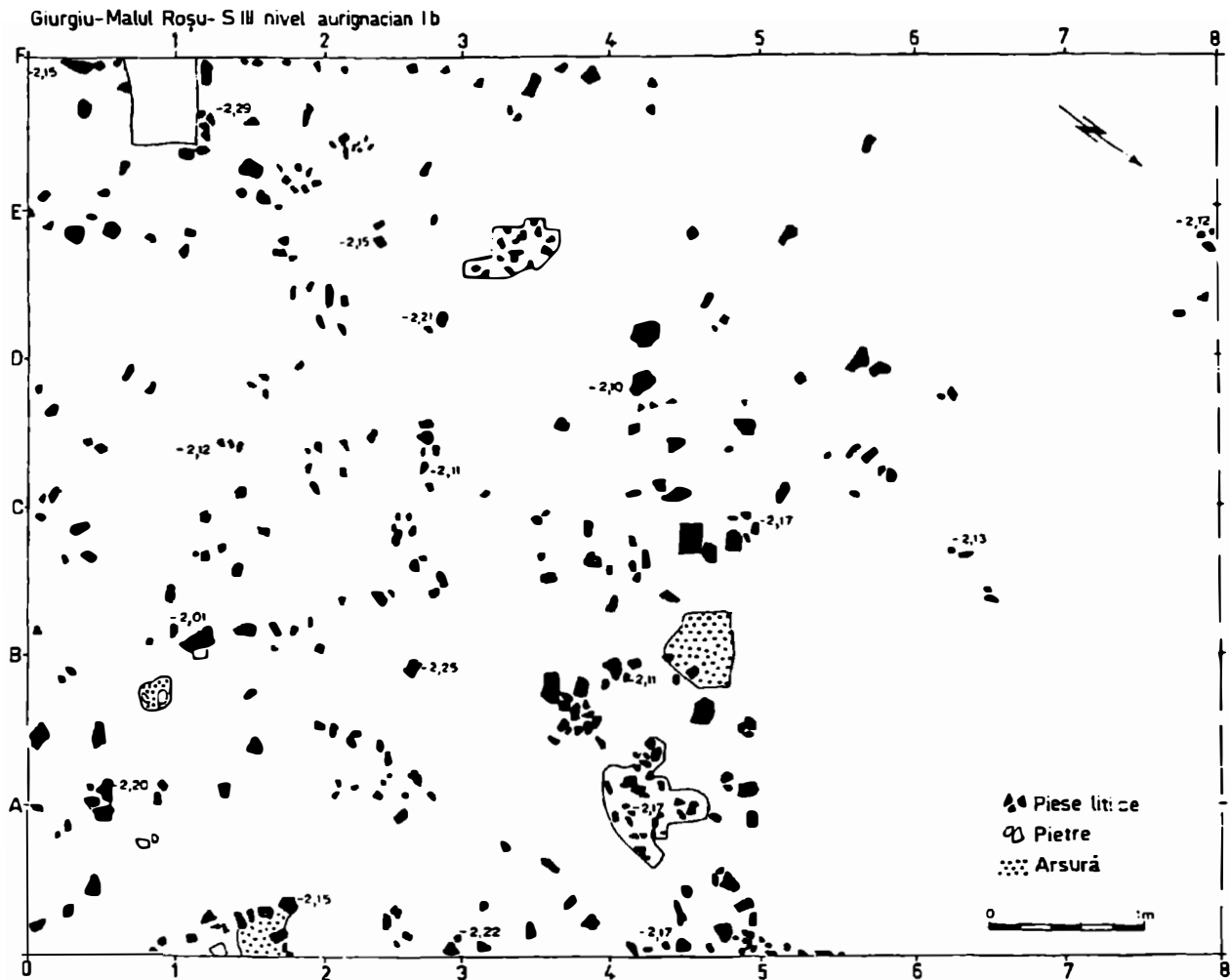

Fig. 19 - Giurgiu - Malu Roșu, S III/1995. Plan general cuprinzând obiecte litice și pete de arsură aparținând nivelului A Ib.

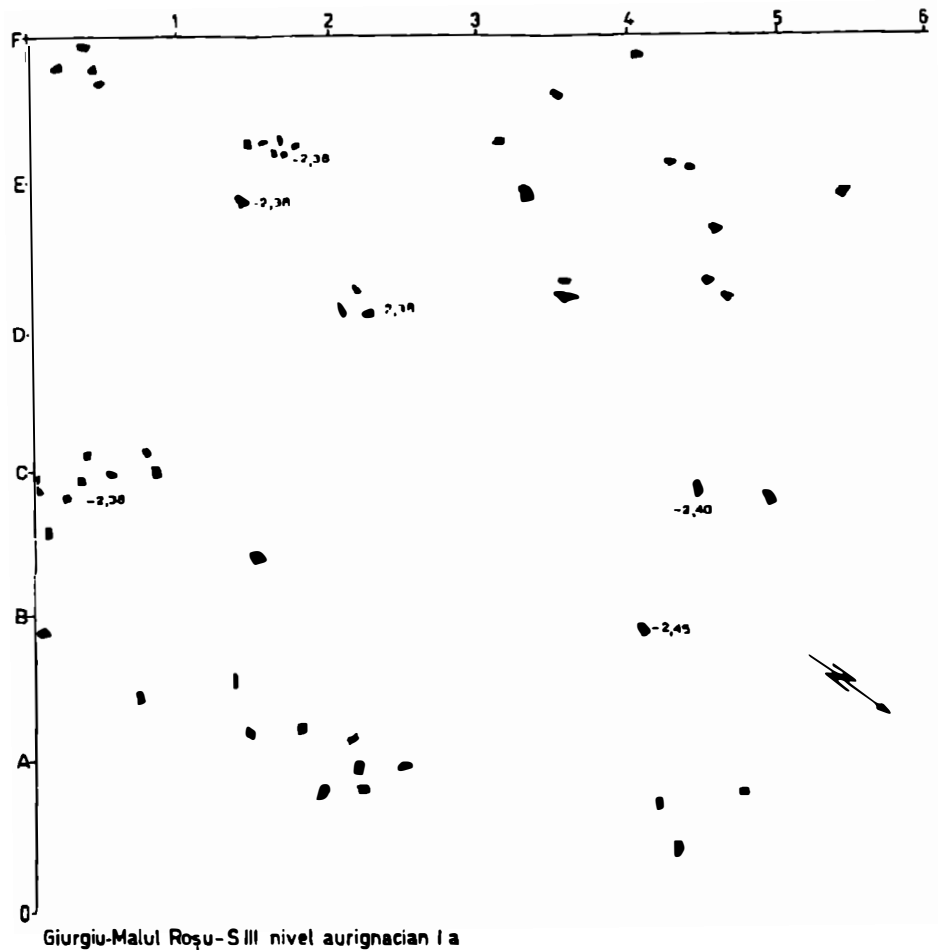

Fig. 20 - Giurgiu - Malu Roșu, S III/1995. Obiecte litice aparținând nivelului A Ia.
www.cimec.ro

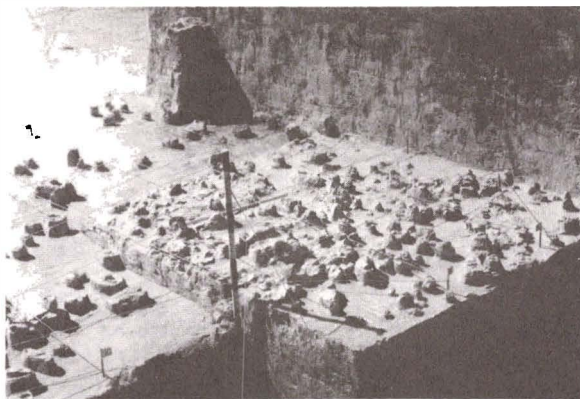

Fig. 21 - Giurgiu - Malu Roșu, S III/1995. Vedere parțială reprezentând obiecte litice izolate din stratul AII, un complex cu obiecte litice (detaliu) din nivelul A Ic precum și obiecte litice aparținând nivelului A Ib.

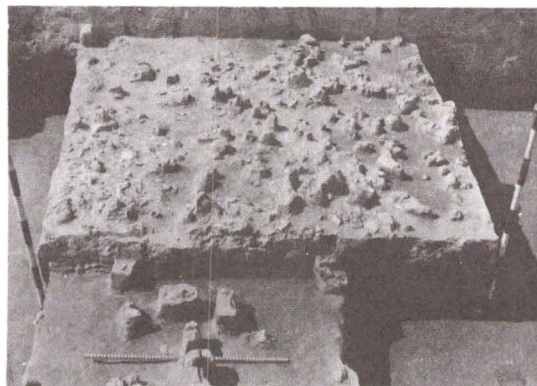

Fig. 22 - Giurgiu - Malu Roșu, S III/1995. Detaliu al unui complex de obiecte litice aparținând nivelului A Ic la marginea căruia se află obiecte litice din nivelul A Ib.

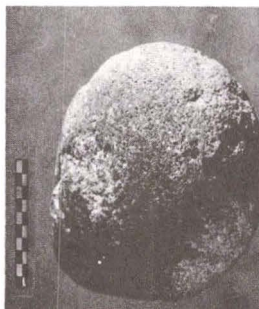

Fig. 23 - Giurgiu - Malu Roșu, percutor-nicovală din gresie nisipoasă descoperit în nivelul A Ia.

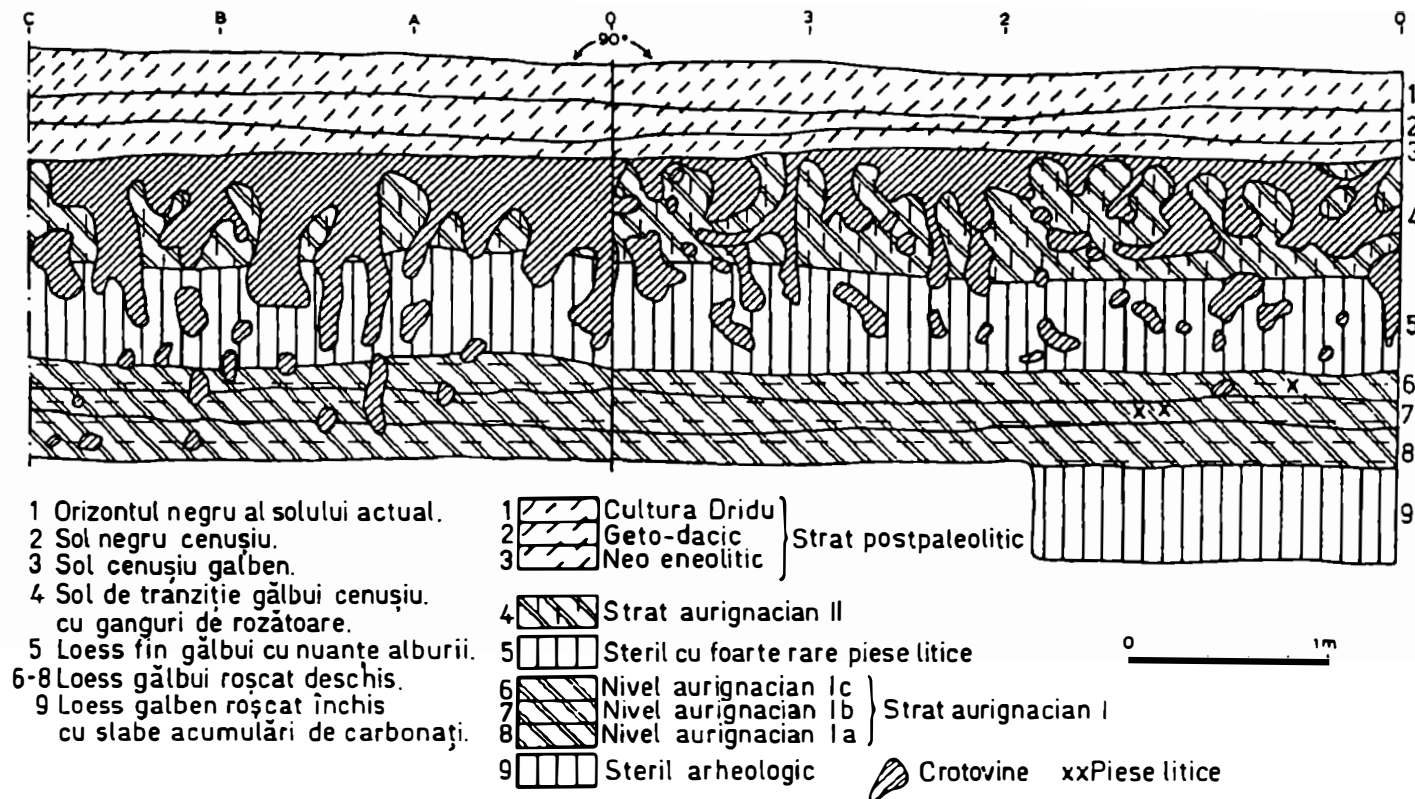

Fig. 24 - Giurgiu - Malu Roșu, cas A/SIII/1996. Profilul pereților estic și nordic.

www.cimec.ro

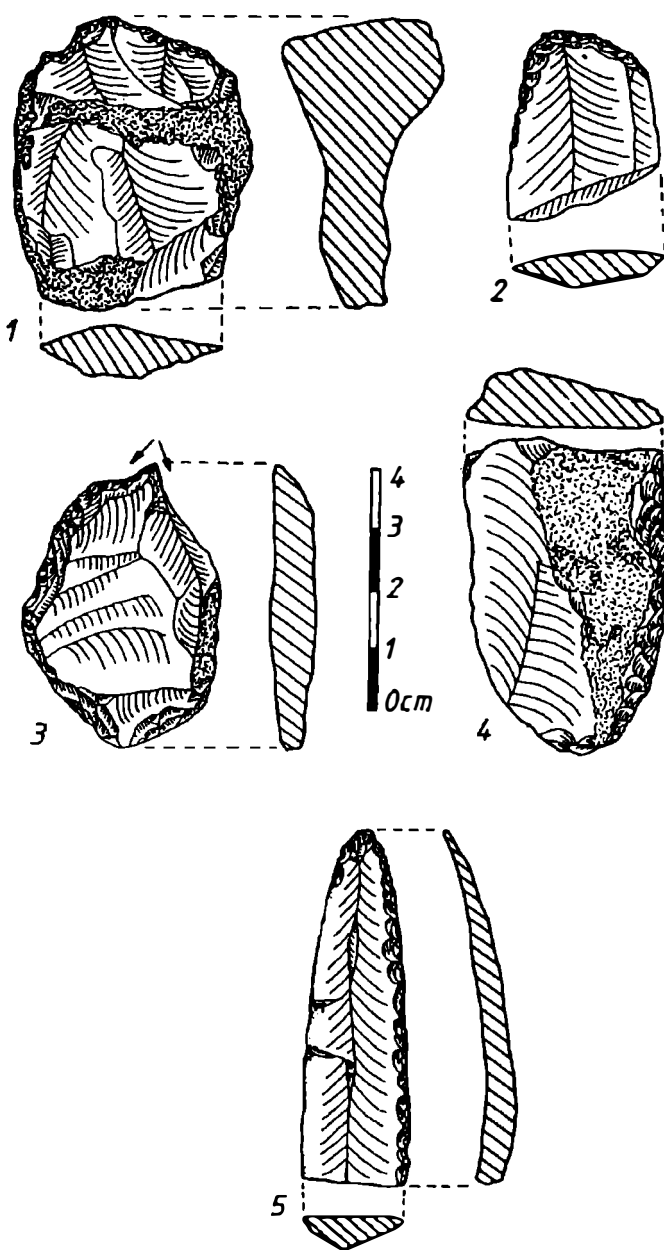

Fig. 26 - Giurgiu - Malu Roșu, piese litice aurignaciene aparținând nivelurilor A Ic, AII. 1 - Gratoar carenat; 2 - Gratoar atipic pe lamă fragmentară; 3 - Burin pe trunchiere retușată ușor concavă; 4 - Racloar simplu drept; 5- Lamă cu retușe continuu pe o latură (nivelul AII).

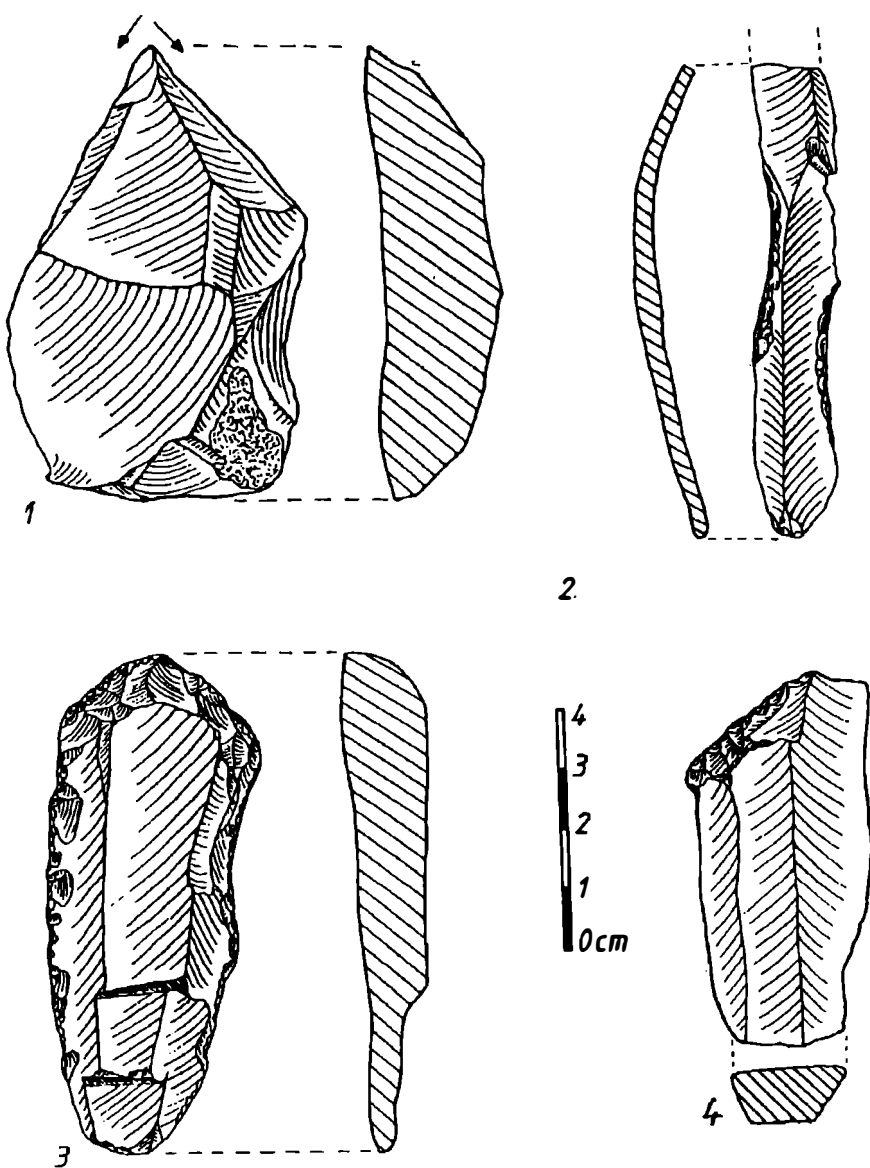

Fig. 27 - Giurgiu - Malu Roșu, piese litice aurignaciene aparținând nivelului A Ib. 1 - Burin diedru *dédoublé*; 2 - Lamă *étranglée*, 3 - Gratoar pe lamă retușată; 4 - Lamă masivă cu trunchiere oblică retușată.

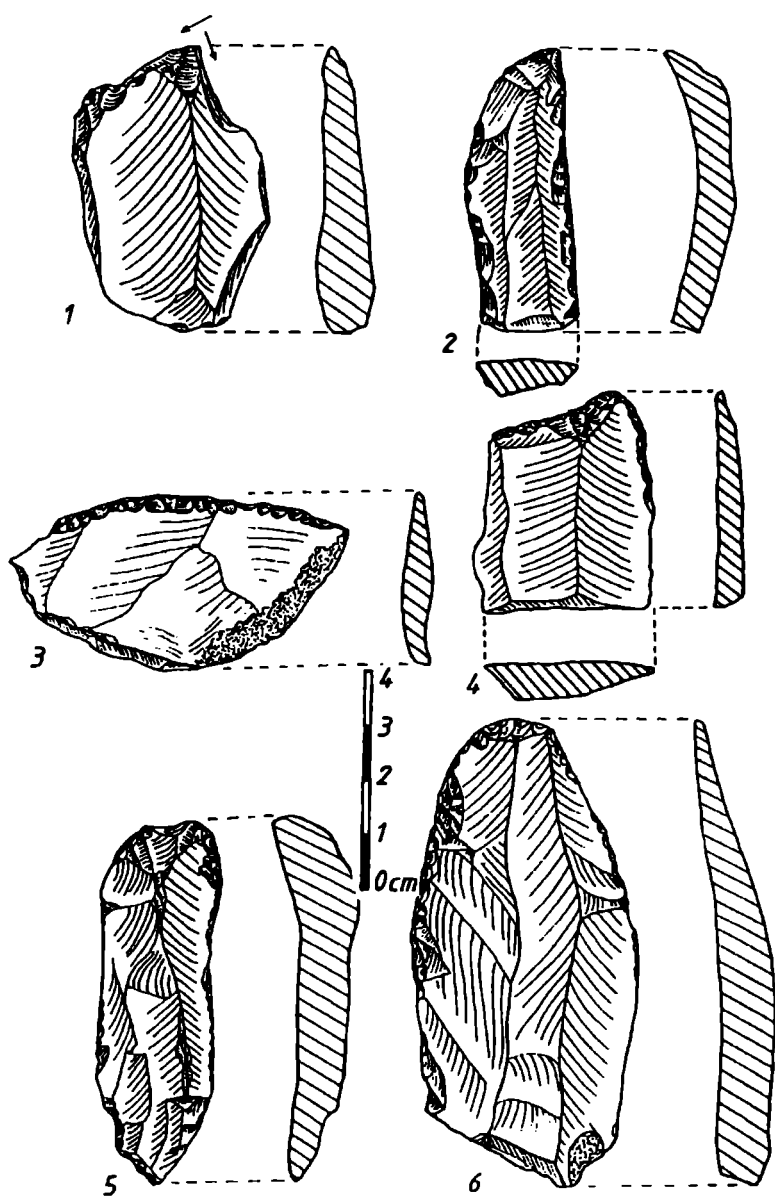

Fig. 28 - Giurgiu - Malu Roșu, piese litice aurignaciene aparținând nivelului A Ib. 1 - Burin diedru de unghi; 2 - Lamă aurignaciană *appointée* ; 3 - Racloar transversal convex; 4 - Așchie cu trunchiere oblică retușată; 5 - Gratoar atipic; 6- Racloar simplu convex.

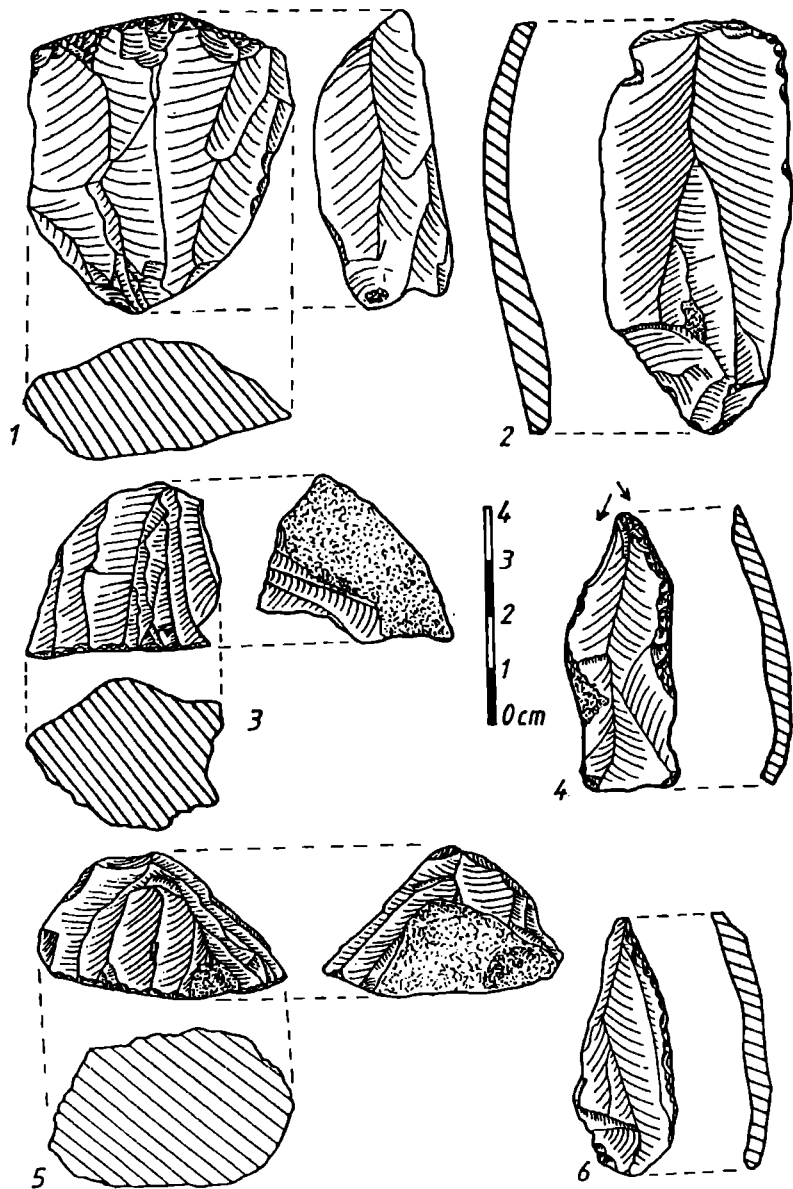

Fig. 29 - Giurgiu - Malu Roșu, piese litice aurignaciene aparținând nivelului A Ib. 1 - Gratoar nucleiform; 2 - Lamă cu trunchiere cvasidreaptă; 3 - Gratoar nucleiform; 4 - Burin pe trunchiere oblică retușată; 5 - Gratoar nucleiform; 6 - Vârf retușat pe o latură.

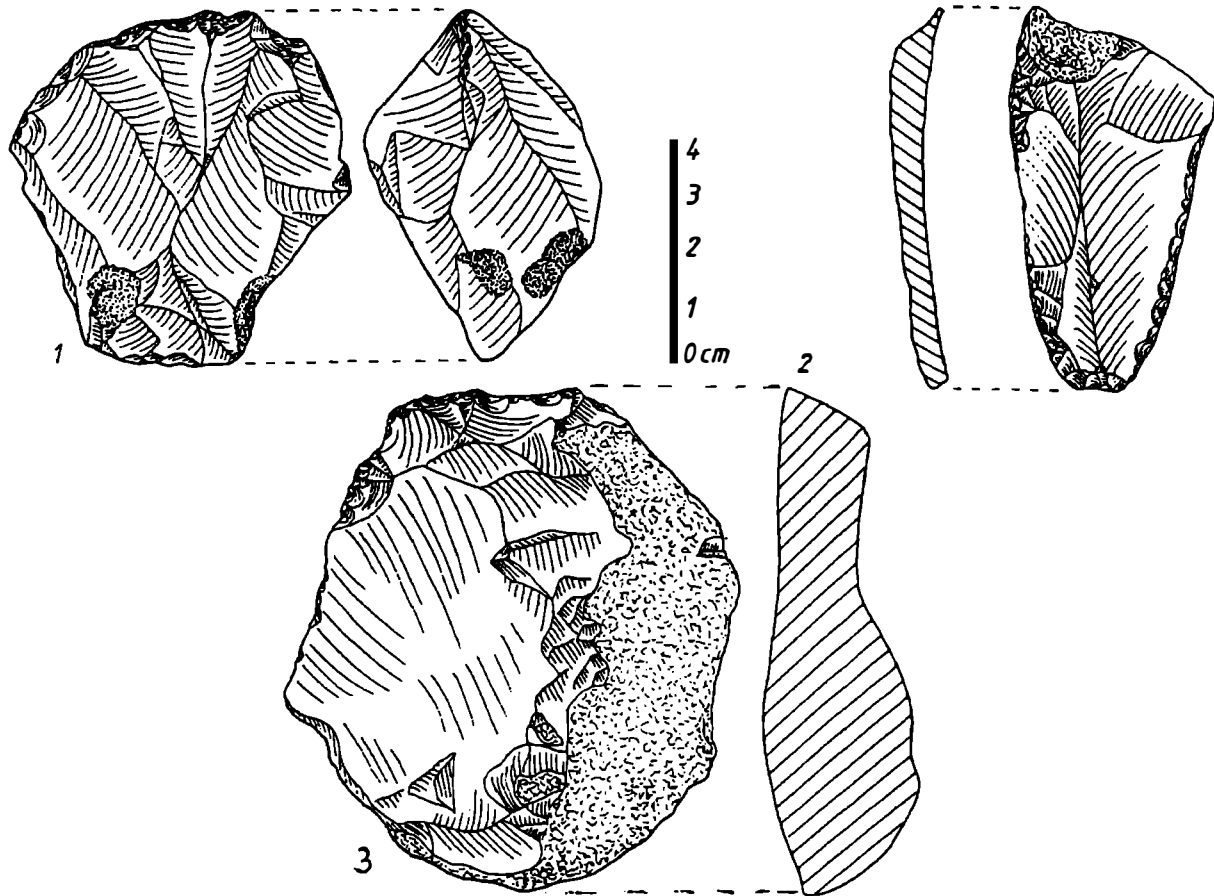

Fig. 30 - Giurgiu - Malu Roșu, piese litice aurignaciene aparținând nivelului A Ib. 1 - Gratoar nucleiform; 2 - Racloar dublu drept-convex; 3 - Gratoar atipic.

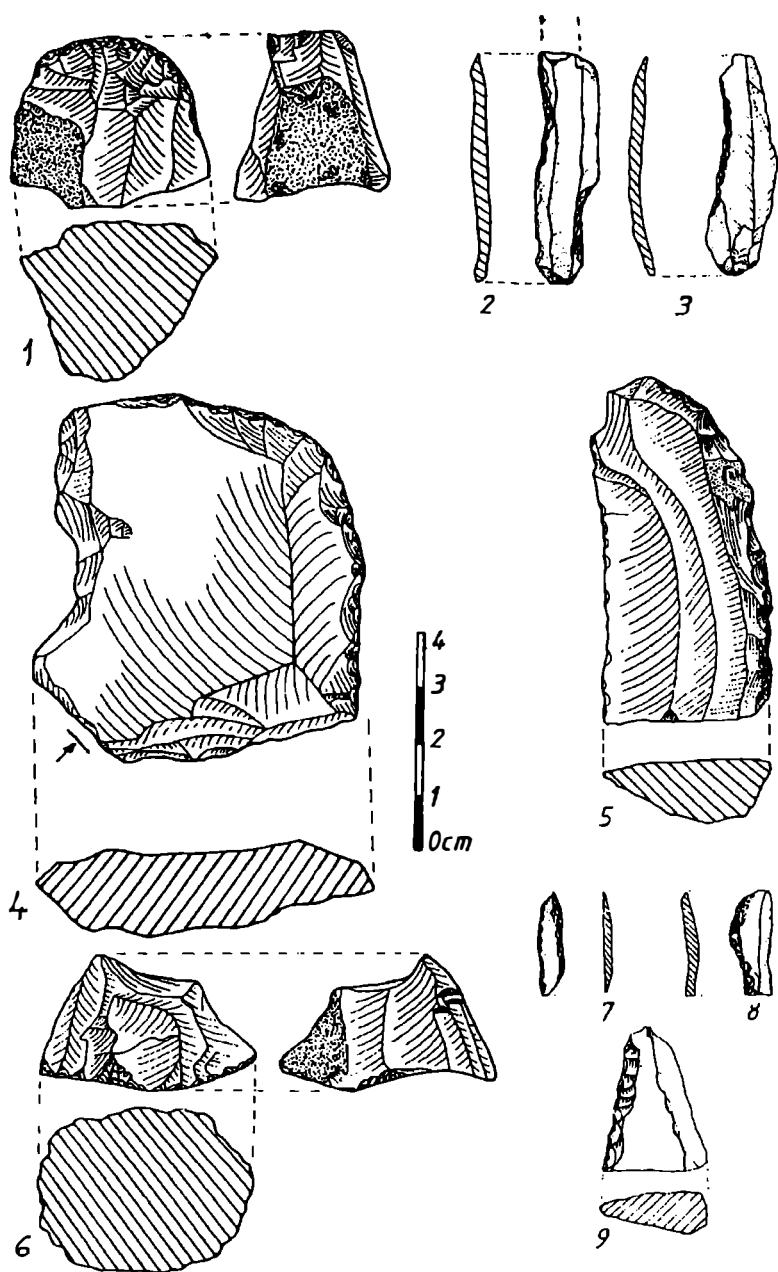

Fig. 31 - Giurgiu - Malu Roșu, piese litice aurignaciene aparținând nivelului A Ia. 1 - Gratoar carenat; 2 - Piesă *à cran* ; 3 - Lamelă Dufour; 4 - Racloar *déjeté*; 5 - Racloar simplu convexe; 6 - Gratoar carenat; 7 - Lamelă Dufour; 8 - Piesă *à cran* ; 9 - Racloar simplu drept.

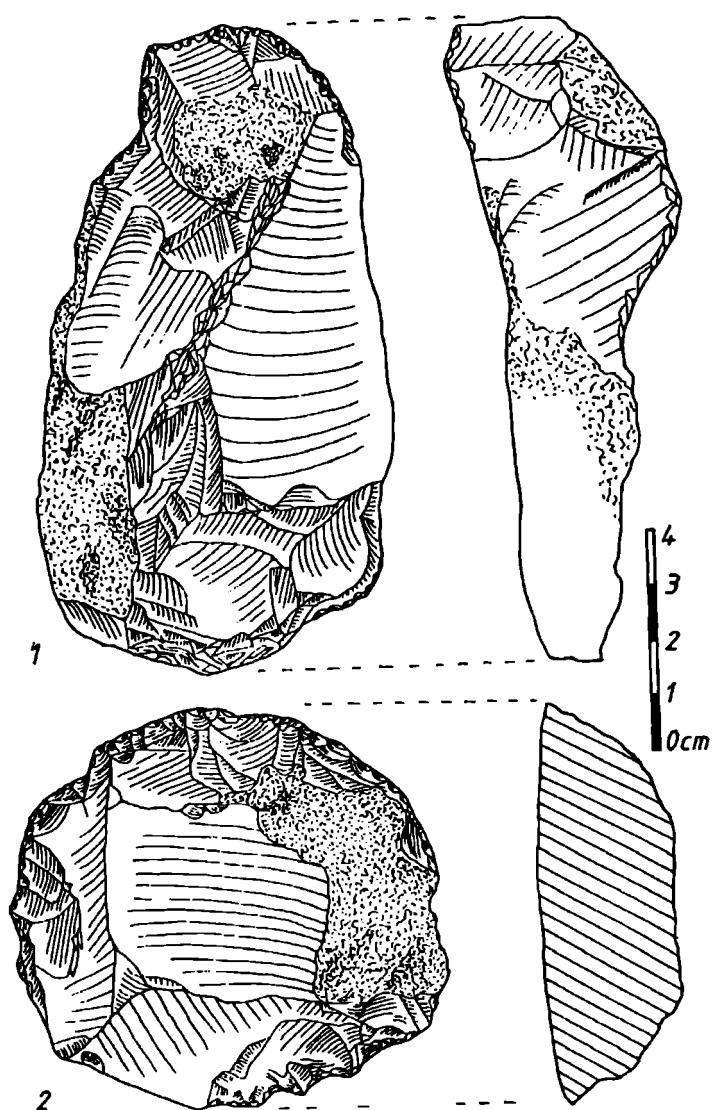

Fig. 32 - Giurgiu - Malu Roșu, piese litice aurignaciene aparținând nivelului A Ia. 1 - Gratoar carenat ntipic; 2 - Gratoar pe așchie circulară.

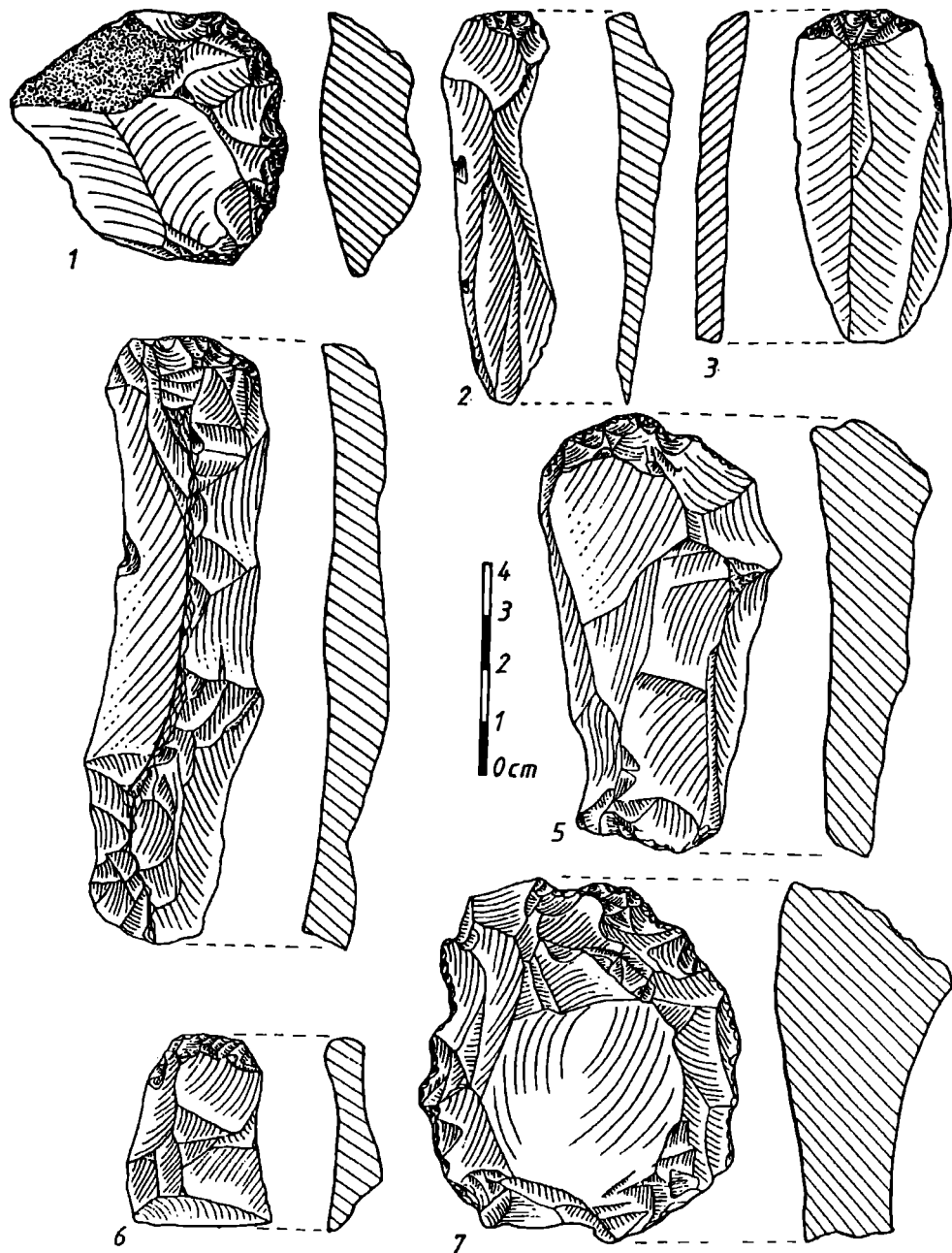

Fig. 33 - Giurgiu - Malu Roșu, piese litice aurignaciene (passim). 1 - Racloar simplu convex; 2 - Gratoar atipic; 3 - Gratoar simplu pe capăt de lamă; 4 - Gratoar pe lamă à crête; 5 - Gratoar atipic; 6 - Gratoar atipic, 7 - Gratoar pe așchie circulară.

PRIMA AȘEZARE AURIGNACIANĂ DIN SUD - ESTUL CÂMPIEI ROMÂNE

Alexandru PĂUNESCU
Emilian ALEXANDRESCU

1. Poziția așezării

Așezarea se găsește pe teritoriul satului Nicolae Bălcescu, fiind situată la circa 0,9 km în linie dreaptă, SSV de școala și biserica satului, pe malul drept al lacului Gălățui (porțiunea denumită de localnici Barza) și la aproximativ 0,3 km, sud de *Podul Lupii*, precum și de *Fântâna lui Gheorghe Soare*. Altitudinea absolută a așezării este de 37 m iar altitudinea relativă este de 25 m. Zona așezării este cunoscută de localnici sub toponimul "La Vii", (fig. 1, 2).

2. Istoricul cercetărilor

În acest punct Mircea Munteanu a făcut mai multe sondaje în anii 1987, 1990 și 1993¹. În cele două campanii de săpături (1995 - 1996) efectuate de noi, au fost executate trei secțiuni (SI/95 de 10X1 m, SI/96 de 10X3 m și SII/96 de 10X1 m, toate orientate ENE-VSV, fig. 3).

3. Scopul cercetării a fost de precizare a stratigrafiei, de stabilire a intensității de locuire și în măsura posibilului de a identifica limitele așezării. În amplasarea sondajelor s-a luat în considerare faptul că în această zonă au apărut (cu prilejul săpăturilor lui Mircea Munteanu) cele mai multe piese de silex. De asemenea, s-a urmărit obținerea unui profil de 20 m pe platoul terasei.

4. Stratigrafia așezării:

Profilul SSV al SI/1991

4.1. Orizontul negru al solului actual, cu o grosime de 0,40 - 0,56 m;

4.2. Sol cenușiu deschis, granulat gros de 0,40 - 0,60 m, care conține fragmente ceramice din secolul IV d. Chr.

4.3. Sol loessoid gălbui - cenușiu prăfos, gros de 0,30 - 0,60 cm cu pete calcaroase și multe galerii de rozătoare; la acest nivel s-au găsit piese litice aparținând nivelului aurignacian.

4.4. Depozit loessoid gălbui prăfos cu mici concrețiuni calcaroase (fig. 4).

5. Inventarul litic.

De pe întreaga suprafață săpată au fost recoltate 309 piese de silex din care 71 provin din campaniile 1987, 1990, 1993 și 238 din săpăturile 1995 (31 piese în SI/95) și

1996 (142 piese în SI/96 și 65 piese în SII/96). Din cele 309 obiecte litice numai un număr de 53 au fost transformate în unelte, ceea ce reprezintă un procentaj de 17% din totalul pieselor descoperite.

5.1. Ca tipuri de unelte distingem:

5.1.1. - Gratoare (6). Ele sunt de tip: simplu pe așchie (1), ogival pe așchie (2), pe lamă retușată (cu retușă denticulată pe latura stângă și cu *encoche* directă, largă, pe latura opusă) (1), nucleiform (tip *à museau*) (1) și carenat atipic (pe așchie masivă parțial cu cortex) (1).

5.1.2. - Lame retușate (3). Dintre acestea două sunt corpuri de lamă cu retușe continui cea de-a treia fiind o lamă *à crête* cu retușe inverse pe o porțiune a laturii stângi și retușe fine, directe pe latura opusă.

5.1.3. - Piese cu *encoche* (19). Dintre acestea, 10 sunt pe lamă, 9 pe așchie iar 12 sunt cu *encoche* directă, 6 cu *encoche* inversă și 1 mixtă. Ne reținem atenția: două lame cu retușe fine pe latura opusă celei cu *encoche*, o așchie masivă cu două *encoches* una lângă alta pe o latură, care la capătul opus prezintă o lovitură de burin, o piesă cvasitriunghiulară (parțial cu cortex) având retușe fine, directe, la vârf și retușe inverse fin denticulate la partea distală a laturii drepte și o *encoche* inversă la partea proximală, o piesă cu *encoches* (una directă și cealaltă inversă spre extremitatea distală a laturii drepte) și cu o *encoche* largă, inversă la extremitatea proximală a laturii stângi, o așchie cu o mică *encoche* directă și cu câteva retușe mici, plate, inverse.

5.1.4. - Piese denticulate (5). Dintre acestea două sunt pe lame (una pe lamă *à crête*) și trei pe așchii (una cvasitriunghiulară). Retușele sunt fine și cuprind fie întreaga latură, fie numai o porțiune a acesteia.

5.1.5. - Racloare (6). Se disting: simplu drept (2 pe așchii masive nucleale), simplu convex (3) din care unul pe fața plană iar două cu *encoche* - una largă directă pe latura opusă și alta mică inversă, racloar dublu (1) pe așchie corticală.

5.1.6. - Piese *esquillée* (1). Are ca suport o așchie de formă cvasirectangulară, spartă longitudinal cu știrbituri pe ambele fețe.

5.1.7. - Burine (2). Sunt burine nucleiforme dintre care unul pe fragment de nucleu.

5.1.8. - Piese cu trunchiere retușată (2). Ambele au o trunchiere cvasidreaptă din care una se apropie de categoria gratoar atipic cu retușe fine de folosire pe laturile lungi.

5.1.9 - Lamelă *à coche* (1).

5.1.10. - Diverse (8). În această grupă au fost introduse următoarele piese: 2 cu retușe fine la partea distală, 2 așchii (una cu cortex total și cealaltă cu retușe mici, plate, inverse pe o porțiune a unei laturi), o lamă fragmentară cu câteva retușe mici inverse și 3 cuțite à dos natural, cu cortex, din care unul are pe o mică porțiune a părții active retușe fin denticulate precum și o desprindere inversă la extremitatea proximală (fig. 5, 6).

5.2. Materialul brut cuprinde 256 de piese. Ele constau din:

5.2.1. - așchii simple (124) din care una cu o largă desprindere inversă la extremitatea distală iar două cu retușe fine de folosire.

5.2.2. - lame simple (33) din care două *à crête*.

5.2.3. - lamele simple (7).

5.2.4. - spărturi (deșeuri de prelucrare) (78).

5.2.5. - nuclee (11) din care 4 cvasiprismatice, 1 cu două planuri de lovire, 1 prismatic și 5 informe și fragmentare.

5.2.6. - bulgări de silex (3) spărți natural sau cu unele urme de cioplire.

6. Considerații asupra materialului litic

În primul rând este necesar să menționăm numărul mic de unelte (17%) în raport cu materialul litic descoperit în întreaga suprafață săpată. De asemenea, trebuie să relevăm gama puțin variată de unelte: gratoare, lame retușate, racloare, piese denticulate, piese cu trunchiere retușată etc.

Se poate observa că cele mai numeroase sunt piesele cu *encoche*, urmate de gratoare, racloare și denticulate.

Este important să subliniem numărul foarte redus al burinelor, al pieselor cu trunchiere retușată precum și absența lamelor aurignaciene. În cadrul grupei gratoarelor ne rețin atenția trei tipuri: ogival, nucleiform și carenat atipic.

Menționăm așchia cvasitriunghiulară (cu vârful spart), parțial cu cortex având talonul lat, neted și care prin morfologia sa amintește tehnica *levallois*, ea prezintă pe latura stângă două mici *encoches* (tip omega) neretușate. Majoritatea produselor de debitaj este reprezentată de așchii. Multe dintre acestea păstrează cortexul fie total, fie parțial (până la 60-70%), fie sub formă de mici plaje (până la 4-5% din suprafața dorsală a piesei).

7. Materia primă.

Întregul material litic a fost prelucrat din silex, excepție făcând doar o singură piesă lucrată din gresie cuarțoasă de culoare cenușie. În proporție de 95%, silexul folosit are o culoare maronie, brun închisă, brun cenușie, în spărtură proaspătă și gălbuie, gălbui-alburie, alburiu-gălbuie, gălbui-brună pe suprafețele de alterație. Un procent de 5% îl constituie silexul de calitate superioară cu granulație fină, cu suprafețele lucioase având o culoare maronie sau cenușie în spărtură proaspătă și cenușiu-maronie deschisă sau chiar alburiu-albăstrie pe suprafețele de alterație. Nu trebuie trecut cu vederea nici cele 5 piese de silex care au suferit într-o măsură mai mare sau mai mică influența focului deși în întreaga suprafață săpată nu s-au descoperit resturi de vetre cum, de altfel, nu s-au găsit nici resturi faunistice. Cu titlul de ipoteză (în lipsa unei analize microscopice) credem că silexul la care ne-am referit provine din dreapta Dunării având o vârstă senoniană. Este foarte posibil ca el să fi fost adus din Platforma Moesică.

8. Dimensiunile pieselor.

Marea majoritate a pieselor (circa 70%) o constituie cele de mărime mijlocie (cu lungimi cuprinse între 4-7 cm) iar restul, cele microlitice (cu lungimi de până la 4 cm). Cele

mai voluminoase unelte sunt: un racloar (6,7X3X2,2 cm) și un gratoar pe lamă retușată (6,5X2,5X0,9 cm). Cea mai mare piesă este așchia simplă fragmentară cu o porțiune de cortex (7,2X5,9X2,5 cm).

9. Concluzii

Pe baza celor expuse mai sus ne îngăduim să afirmăm că în punctul “La Vii” de pe malul lacului Gălățui avem de-a face cu o locuire relativ săracă aparținând aurignacianului din Câmpia Română. Cu toată lipsa unor date C14 care să ne permită o încadrare mai exactă credem că ea ar fi - ținând seama de datele C14 recent obținute pentru nivelul aurignacian Ia de la Giurgiu - Malu Roșu - contemporană sau parțial contemporană cu stratul aurignacian II din această ultimă așezare sau cu locuirea de la Cernica (punctul de la vest-nord-vest de sat aflat pe pîntenul de terasă din dreapta râului Colentina) ori cu cea de la Târgșoru Vechi - punctul Curtea Domnească.²

În încheiere, subliniem că în stadiul actual al cercetărilor așezarea din punctul “La Vii” reprezintă prima stațiune aurignaciană din sud-estul Câmpiei Române

NOTE

1. M. Munteanu și M. Udrescu, *Un complex de secolul IV e.n. de la Nicolae Bălcescu (comuna Alexandru Odobescu, județul Călărași); date arheologice și zooarheologice*, în Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, III-IV, Călărași, 1987, p. 105-111; M. Munteanu, *O așezare aparținând paleoliticului superior din sud-estul Munteniei (județul Călărași)*, SCIVA, 43, 1992, 2, p. 145-147.

2. Al. Păunescu, *Evoluția uneltelor și armelor din piatră cioplită descoperite pe teritoriul României*, București, 1970, p. 17-20, 122-124; idem, *Le Paléolithique et Mésolithique...*, în L'Anthropologie (Paris), 93, 1989, I, p. 140; Al. Păunescu și Em. Alexandrescu, 5. *Le Paléolithique Supérieur de Roumanie (1991-1996)*. Nicolae Bălcescu (comune Alexandru Odobescu, Departement de Călărași), în UISPP, Congrès de Forlì, 1996, Commission Paléolithique Supérieur, Bilan 1991 - 1996, ERAUL, 76, Liège, p.43.

LE PREMIER SITE AURIGNACIEN DANS LE SUD-EST DE LA PLAINE ROUMAINE Résumé

Le site se trouve sur le territoire du village N. Bălcescu, à environ 0,9 km en ligne droite au sud/sud-ouest de l'école et de l'église du village, sur la rive droite du lac Gălățui (à l'endroit que les habitants ont nommé Barza) et à environ 0,3 km au sud de Podul Lupii et de Fântâna lui Soare.

L'archéologue Mircea Munteanu a effectué plusieurs sondages dans les années 1987, 1990 et 1993. Les sondages de 1995 et 1996 ont permis l'établissement de la succession stratigraphique suivante:

1 - horizon noir du sol actuel, épais de 0,40 - 0,56 m.

2 - Sol grisâtre clair, granulé, épais de 0,40 - 0,50 m, qui contient des fragments de céramique du IVe siècle après J.-C.

3 - dépôt loessique jaunâtre - grisâtre, poussiéreux, avec de petites concrétions calcaires, épais de 0,10 - 0,50 m, stérile du point de vue archéologique. La limite inférieure de ce dépôt n'a pas été atteinte parce qu'on a fouillé seulement jusqu'à 2,05 m de profondeur.

L'inventaire lithique contient 309 pièces lithiques, parmi lesquelles nous distinguons un racloir simple convexe, un grattoir caréné atypique, une pièce à *encoche* double et troncature concave, trois lames (dont une lame à *encoche*, utilisée comme racloir et une lame fracturée à fines retouches inverses).

La présence de ces pièces nous permet d'affirmer que nous avons affaire à un habitat aurignacien contemporain ou partiellement contemporain des autres habitats de la Plaine Roumaine, tels ceux de Giurgiu - Malu Roșu (couche AII), Cernica et Târgșoru Vechi - Curtea Domnească.

L'importance des recherches dans cet habitat est due au fait qu'il représente le premier site aurignacien du sud-est de la Plaine Roumaine fouillé de manière méthodique.

LISTE DES FIGURES

Figure 1- Zone de la site Nicolae Bălcescu, lieu dit "La vii"

Figure 2- Esquisse topographique, zone de la site Nicolae Bălcescu, lieu dit "La vii"

Figure 3- Plan général des fouilles de Nicolae Bălcescu, lieu dit "La vii"

Figure 4- Profil du paroi SSE, SI/1995.

Figure 5- Nicolae Bălcescu, lieu dit "La vii", industries lithiques aurignaciennes. 1) Racloir simple convexe; 2) lame fragmentaire partiellement retouchée (avec retouches fines); 3) grattoir caréné atypique 4) grattoir simple sur éclat; 5) grattoir ogivale; 6-10, 12, pièce à *encoche*; 13-14) nucleus prismatiques; 15-16, pièces à troncature retouchée.

Figure 6- Nicolae Bălcescu, lieu dit "La vii", industries lithiques aurignaciennes. 1, 3, 5, 7 et 10) Pièces à *encoche*; 2) lame fragmentaire retouchée; 4, 8 et 9) grattoirs; 6) pièce denticulée.

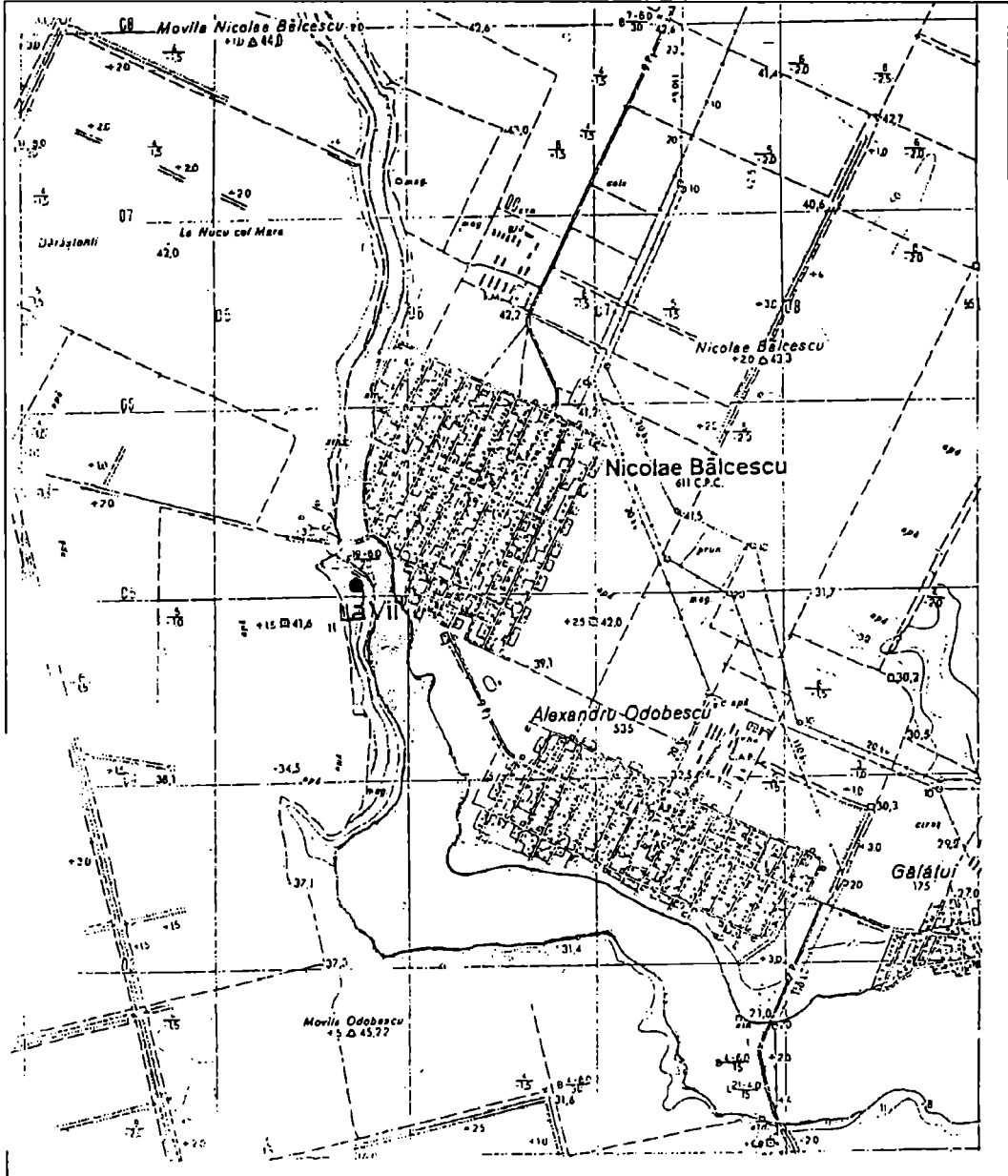

Fig. 1 - Zona așezării de la Nicolae Bălcescu, punctul “La Vii”

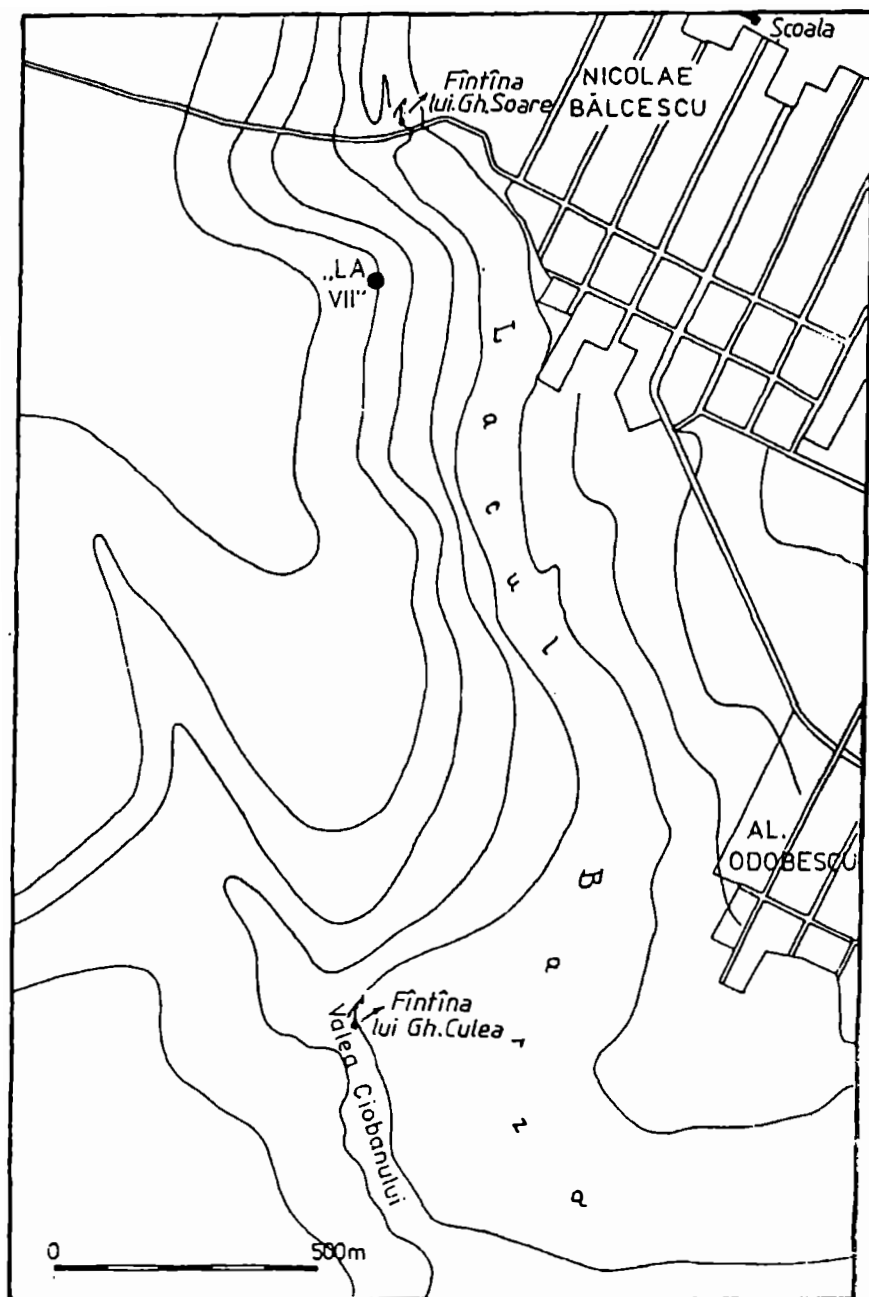

Fig. 2 - Schița topografică a microzonei așezării de la Nicolae Bălcescu, punctul “La Vii”

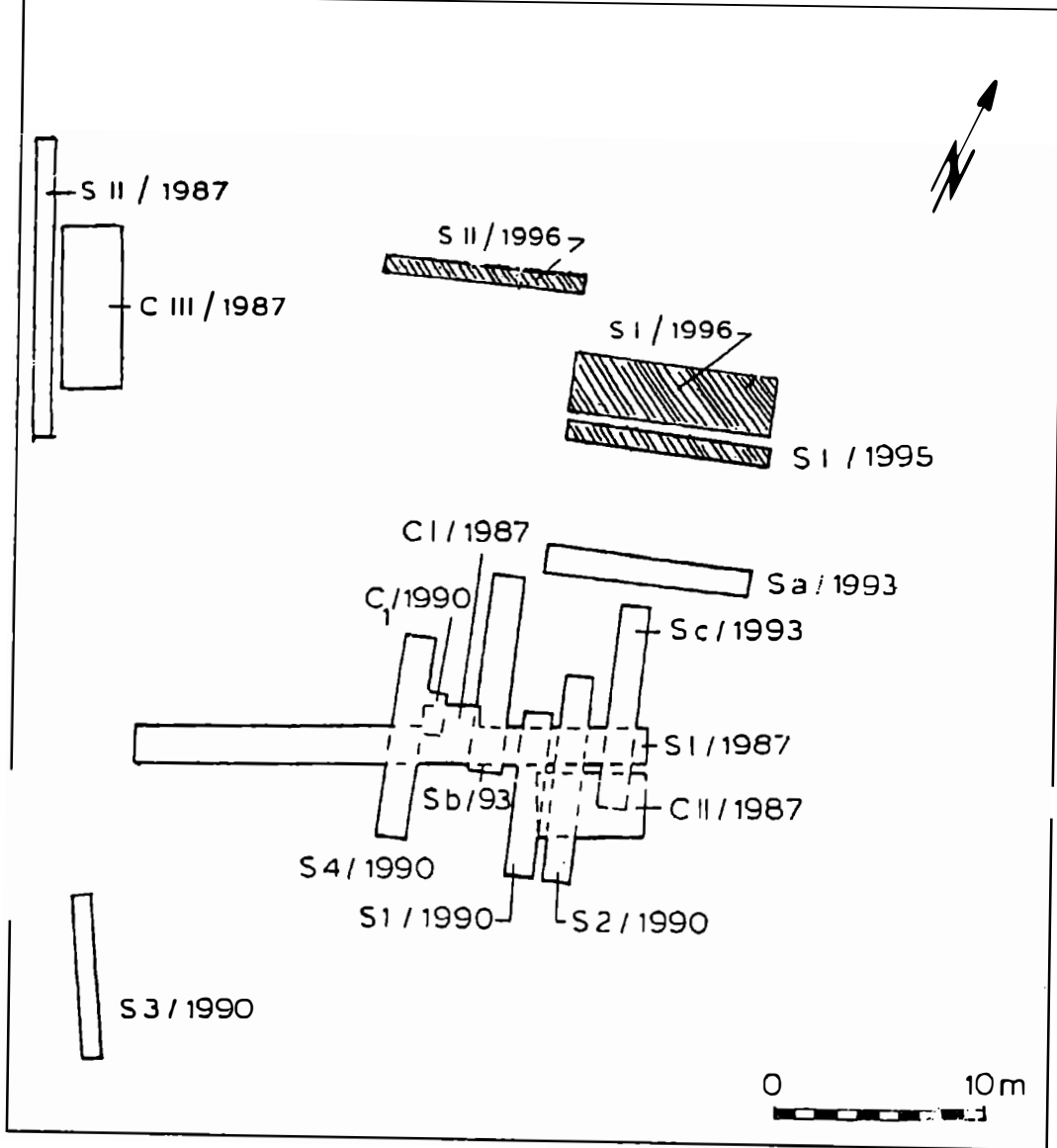

Fig. 3 - Planul general al săpăturilor de la Nicolae Bălcescu, punctul "La Vii"

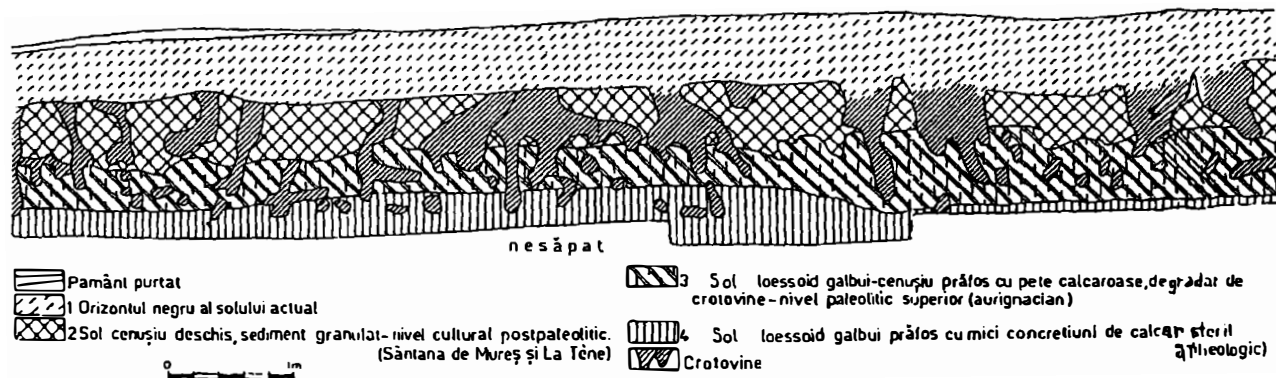

Fig. 4 - Profilul peretelui SSE al SI/1995.

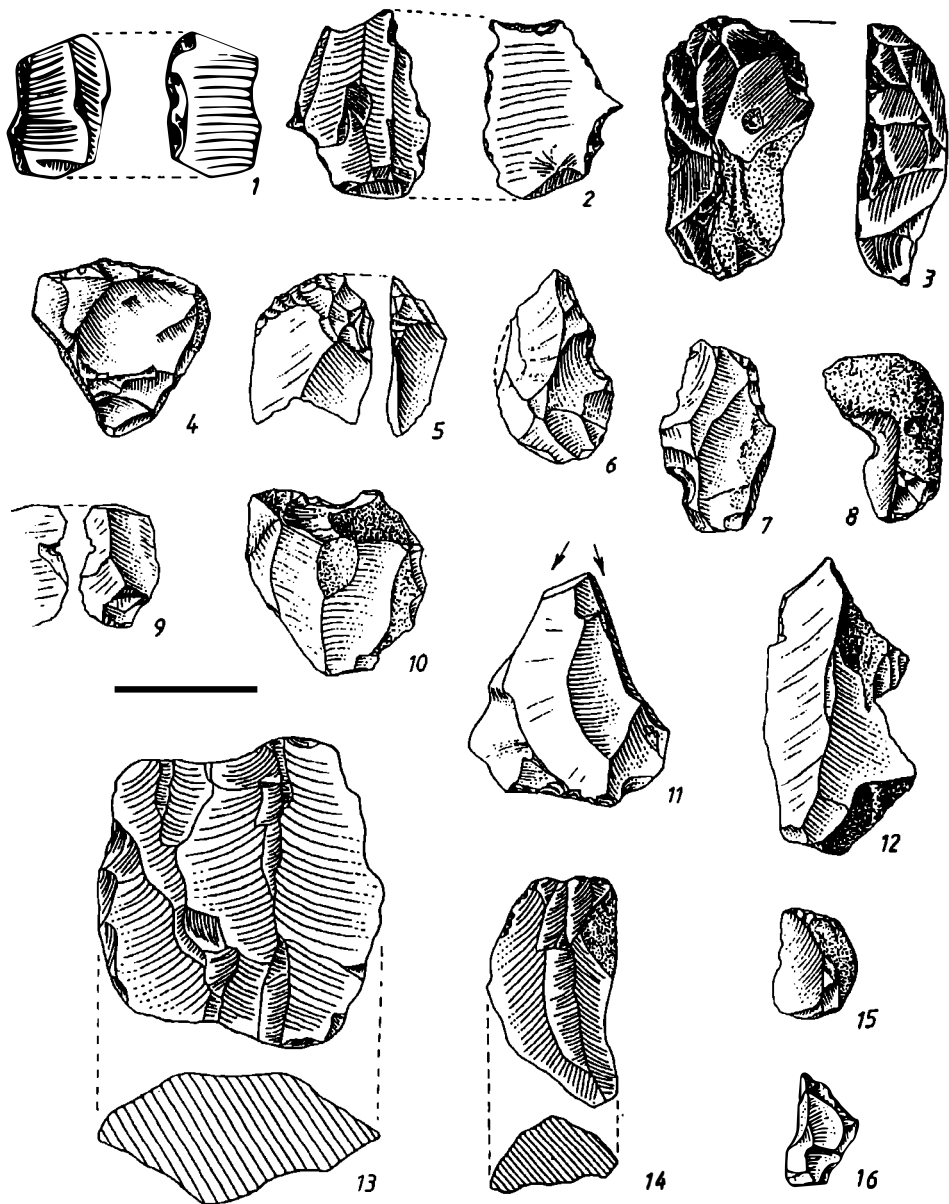

Fig. 5 - Nicolae Bălcescu, punctul "La Vii": 1-16 piese litice aurignaciene; 1, racloar simplu convex; 2, lamă fragmentară parțial retușată (cu retușe fine, denticulate); 3, gratoar carenat atipic; 4, gratoar simplu pe așchie; 5, gratoar ogival; 6-10, 12 piese cu *encoche*; 11, burin; 13-14, nuclee prismatice; 15-16, piese cu trunchiere retușată.

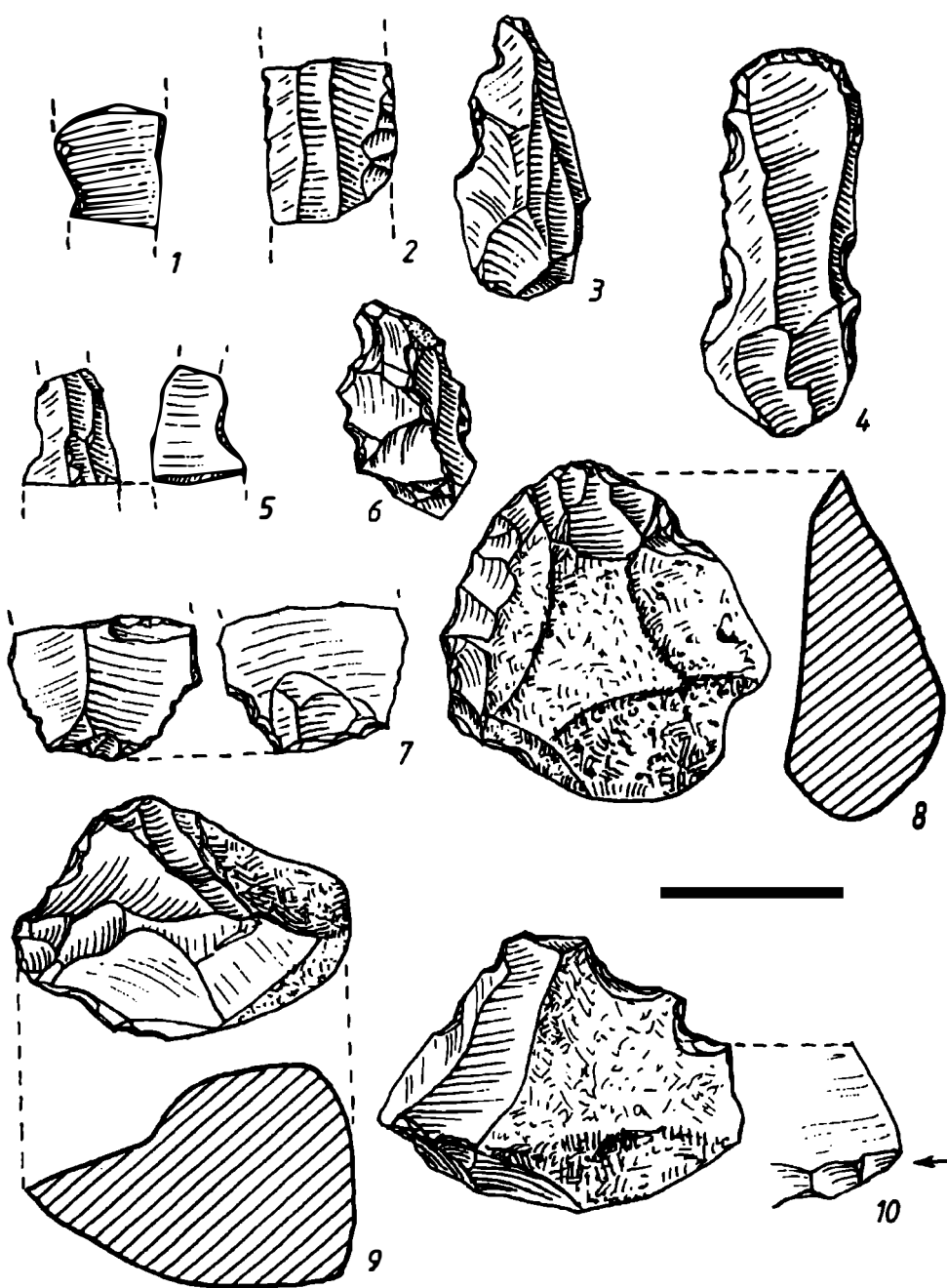

Fig. 6 -Nicolae Bălcescu, punctul "La Vii": 1-10 piese litice aurignaciene; 1,3,5,7,10, piese cu *encoche*; 2, lamă fragmentară retușată; 4,8,9, gratoare; 6, piesă denticulată.

MICROVERTEBRATELE DE LA TARIVERDE, AȘEZARE EPIGRAVETIANĂ DIN DOBROGEA CENTRALĂ

Alexandra Cristina PĂUNESCU*

Prin sondajul efectuat în 1993 pe versantul drept al pârâului Cogeaalac, la aproximativ 0,5 km sud de cătunul 11 Mai, pe teritoriul satului Tariverde (județul Constanța), au fost evidențiate în depozitul de loess, fragmente de cărbuni, două lamele de silex precum și macrofaună. Este motivul pentru care, în anul următor, Al. Păunescu de la Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" începe săpăturile deschizând două casete A și B (fotografiile 1 și 2). Suprafața A a fost săpată până la o adâncime de 2,70 m iar suprafața B până la 2,20 m.

Din punct de vedere geologic, ne găsim pe Platforma Dobrogei Centrale care este constituită dintr-un substrat de șisturi cristaline peste care s-au depus succesiv șisturi verzi (bine-cunoscute pe Valea Casimcei), calcare jurasice și cretacice, pietrișuri și nisipuri sarmațiene precum și loess.

Din punct de vedere arheologic, au fost identificate nivelurile:

- 0,00-0,20 m, nivel steril;
- 0,20-0,40 m, așezare săracă aparținând culturii Dridu;
- 0,40-2,00 m, nivel steril;
- 2,00-2,40(2,45) m, nivel gravetian;
- 2,40(2,45)-2,70 m, nivel steril.

Cele 9 obiecte litice descoperite sunt microlite realizate din silex de culoare maron. Este vorba de o așchie și de două lamele simple, provenind din caseta A, și de trei lamele simple fragmentare, 2 așchii neretușate și de un gratoar pe așchie, din caseta B.

Al. Păunescu (1996) consideră că avem de-a face cu o haltă de vânătoare gravetian-finală(epigravetiană).

O vatră simplă a fost evidențiată la o adâncime de 2,38-2,40 m; alte fragmente de cărbuni fiind diseminate în nivelurile arheologice.

O datare de C ¹⁴ realizată pe o probă de oase, prin metoda AMS (colagen), din această vatră, și comunicată de Laboratorul din Groningen, a indicat o vârstă de 12.700±70 BP(Gr A-6039) iar cea realizată pe cărbunii și oasele arse din aceeași vatră, a oferit o vârstă apropiată, și anume 12.570±180 BP(Gr N-21291).

Resturile faunistice sunt foarte puțin numeroase și în bună parte fragmentare, ele constând din: vertebre, coaste, falange, fragmente de bazin, oase carpiene, un fragment de masiv facial, un M₃, diferite fragmente de craniu precum și un fragment de la baza unui corn, toate aparținând, în opinia Dr.Costin Rădulescu unor bovine de talie mică, probabil speciei *Bison priscus deminutus*.

*Institutul de Speologie "Emil Racoviță", Str. Frumoasă,nr.11,București

Aplicarea metodei de "cernere-spălare" a sedimentului a condus la descoperirea de resturi de micromamifere la o adâncime de 2,29 m, între 2,40-2,44 m și la 2,60 m. În general este vorba de specii de stepă extremă și care indică un climat cu puternice influențe continentale în cursul depunerii straturilor geologice.

Speciile de rozătoare sunt următoarele:

Familia Sciuridae:

Spermophilus cf. citellus (Linnaeus)

Familia Arvicolidae:

Microtus epiroticus Ondrias

Lagurus lagurus thracicus Rădulescu & Samson

Eolagurus luteus axshaenicus Rădulescu & Samson

La aceste specii se mai adaugă și iepurele fluerător, *Ochotona pusilla* (Pallas).

Reptilele determinate de Dr. Salvador Bailon aparțin genului *Podarcis sp.* (un maxilar și două fragmente de mandibulă).

Descriere morfologică.

Spermophilus cf. citellus

Material: M²

Dimensiunile acestui molar sunt: 2,00 mm pentru lungime și 2,60 mm pentru lățime.

Raportul lungime/lățime de 76,92, plasează molarul descoperit la Tariverde foarte aproape de forma actuală de *S. citellus* (Gromov, Bibikov, Kakaboukhov & Meyer 1965).

Microtus epiroticus (figura 1).

Material: 4M₁, 2M₂, M₃, M².

Morfologia primului molar inferior nu diferă substanțial de cea de tip *Microtus arvalis* (Pallas) și de tip *M. agrestis* (Linnaeus). Media lungimilor acestor molari este comparabilă celor aparținând populațiilor de *M. epiroticus* din Dobrogea (tabloul 1).

Taxoni	Stațiunea	N	XL	Min-Max
<i>M. epiroticus</i>	Tariverde (Dobrogea)	4	2,89	2,81-2,98
<i>M. epiroticus</i>	Fisura Gaura Vulpiei (Dobrogea)	135	2,9	2,50-3,36
<i>M. epiroticus</i>	Peștera Cheia- nivel superior	100	2,9	2,50-3,30
<i>M. epiroticus</i> -actual	Târgușor (Dobrogea)	80	2,82	2,47-3,15
<i>M. arvalis</i> -actual	Reșița (Covasna)	100	2,76	2,40-2,90
<i>M. arvalis heptneri</i> -actual	Munții Bucegi	10	2,6	2,40-2,90
<i>M. arvalis gregarius</i>	Munții Carpați	10	3,0	2,7-3,2

Tabloul 1. Dimensiunile M₁ de *M. epiroticus* și *M. arvalis* din diferite așezări.

Abrevieri: N- numărul de molari; XL- media lungimilor M₁; Min-Max- valoarea minimă- valoarea maximă a lungimilor.

Un M_1 prezintă o puternică accentuare a unghiurilor intrând LRA5 și BRA4, particularitate care determină formarea unui AC3 separat de restul dintelui printr-un col îngust(figura 1,1).

Eolagurus luteus axshaenicus (figurile 2.1, 2,2)

Material: M_1 , 5M2, M_3 .

Primul molar inferior prezintă caracteristicile tipice lemingului galben de stepă. El este constituit dintr-un lob posterior, cinci triunghiuri de dentină destul de confluențe și dintr-un lob anterior ovoid. Cementul este absent.

Primul molar inferior se distinge prin talia sa mare care ne evocă dimensiunile subspeciei *Eolagurus luteus axshaenicus* din Würmul superior din Dobrogea Centrală (tabloul 2).

Taxon	Stațiunea	N	XL	Min - Max	XI
<i>E. luteus axshaenicus</i>	Tariverde	1	3,495		1,335
<i>E. luteus axshaenicus</i>	Cheia- nivel superior	32	3,31	2,80-3,60	
<i>E. luteus axshaenicus</i>	Gaura Vulpiei	16	3,27	2,95-3,45	
<i>E. luteus rumanus</i>	Cheia - nivel inferior	70	3,16	2,78-3,69	

Tabloul 2. Dimensiunile comparative ale M_1 de *E. luteus axshaenicus* și *E. luteus rumanus*.

În acest context reamintim că lemingul galben de stepă se caracterizează printr-o talie ceva mai mică în prima perioadă a Würmului, particularitate care a permis instituirea unei subspecii cronologice denumită *Eolagurus luteus rumanus* Rădulescu & Samson (Rădulescu & Samson, 1976).

Lagurus lagurus thracicus (figura 2.3).

Material: 2 M_1 (fragmentari), M^3

Molarii prezintă caractere de evoluție traduse prin individualizarea și accentuarea rostrului mezial pentru M_1 și a lobului posterior pentru M^3 (figura 2.3).

Singurul molar complet, un M^3 prezintă lobul anterior(AL1), trei triunghiuri închise(T2-T3-T4) și un lob distal alungit(PC2) care confluează cu T5-T6. Lungimea este de 2,02 mm iar lățimea de 0,80mm.

Trebuie subliniat faptul că lemingul gri de stepă este un element foarte frecvent în asociațiile de arvicolide din Pleistocenul mediu și superior din Dobrogea. În ceea ce privește ultimul ciclu glaciatic (Würm, Vistula), două subspecii au putut fi separate în funcție de dimensiunile lor dentare: *Lagurus lagurus dobrogicus* Rădulescu & Samson, caracteristică Würmului inferior și *L. lagurus thracicus*, de talie mică, descoperit în depozitele carstice din Würmul superior.

CONCLUZII.

Prin morfologia lor, arvicolidele de la Tariverde se caracterizează printr-un grad de evoluție foarte avansat care le apropie mult de reprezentanții actuali ale acelorași specii.

Ansamblul de micromamifere provenind de la Tariverde indică instalarea unui climat continental, lemingii de stepă constituind formele dominante în asociația studiată.

De asemenea, trebuie menționat faptul că această asociație de micromamifere constituie un prim eșantion care ne aduce precizări importante asupra climatului de la sfârșitul Gravetianului(către 12.600 BP) din Dobrogea.

BIBLIOGRAFIE

Păunescu Al.(1996): Tariverde(Localité intégrée à la ville Cogealac) l'endroit "Pe Islaz"(département Constanța), UISPP, Congrès de Forli, Comission Paléolithique Supérieur, Bilan 1991-1996, ERAUL 76, p.41 à 60.

Păunescu Al. C.(1995): Taxonomia și filogenia unor specii de Arvicolidae(Rodentia, Mammalia) din Pleistocenul României. Memoriu de D.E.A., Univ. București, 100p.

Rădulescu C., Samson P.(1974): Observations sur le Lemming de steppe (Rodentia, Mammalia) du Mindel supérieur de la grotte de Casian (Dobrogea), Trav. Inst. Spéol. "Emile Racovitza", t.XIII, Bucarest, p.117-123.

Rădulescu C., Samson P.(1976): Sur quelques Rongeurs (Rodentia, Mammalia) du Pléistocène moyen et supérieur de Dobrogea (Roumanie), Trav. Inst. Spéol. "Emile Racovitza" T. XV, Bucarest, p. 171-189.

Samson P., Rădulescu C.(1972):Découverte de dépôts à faune mindélienne dans les grottes de la Dobrogea centrale.(Note préliminaire)., Trav. Inst. Spéol. "Emile Racovitza", t.XI, Bucarest, p.317-326.

Zima J., Cervený I., Hrabě V., Kral B., Sebelá M.(1981): On the occurrence of *Microtus epiroticus* in Romania (Arvicolidae, Rodentia), Folia Zoologica, 30, 2, Praha.

LES MICROVERTÉBRÉS DE TARIVERDE, SITE EPIGRAVETTIEN DU DOBROGEA CENTRALE

Résumé

L'étude des microvertébrés de Tariverde (Dobrogea Centrale, Département de Constanța), daté par AMS sur le collagène avec un âge de 12.700±70 BP(Groningen A-6039), a mis en évidence les espèces suivantes: Ordre des Rongeurs: *Spermophilus cf. citellus*; *Microtus epiroticus*, *Lagurus lagurus thracicus*, *Eolagurus luteus axhaenicus*; Ordre des Lagomorphes: *Ochotona pusilla* et la Classe des Réptiles: *Podarcis sp.*

Par leurs morphologie, les arvicolides de Tariverde se caractérisent par un degré d'évolution très avancé qui les rapprochent beaucoup des représentants actuels des même espèces.

Dans l'ensemble, les microvertèbres provenant de Tariverde indiquent l'installation d'un fort cachet continental, les lemmings de steppe constituant les formes dominantes dans l'association étudiée. Cette association constitue le premier indice climatique en Dobrogea Centrale pendant le Gravettien final.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig.1 *Microtus epiroticus*: 1,2,4-M₁D; 1. Molaire représentant un col étroit; LRA5 et BRA4 sont accentuées. 3.-M₁G.

Fig.2 1-3. *Eolagurus luteus axshaenicus*:1. M₁D; 2. M₂D. 4. *Lagurus lagurus thracicus*: M³D.

Photo 1 Tariverde- Profil du paroi sud de la surface A.

Photo 2 Tariverde- Profil du paroi sud de la surface B.

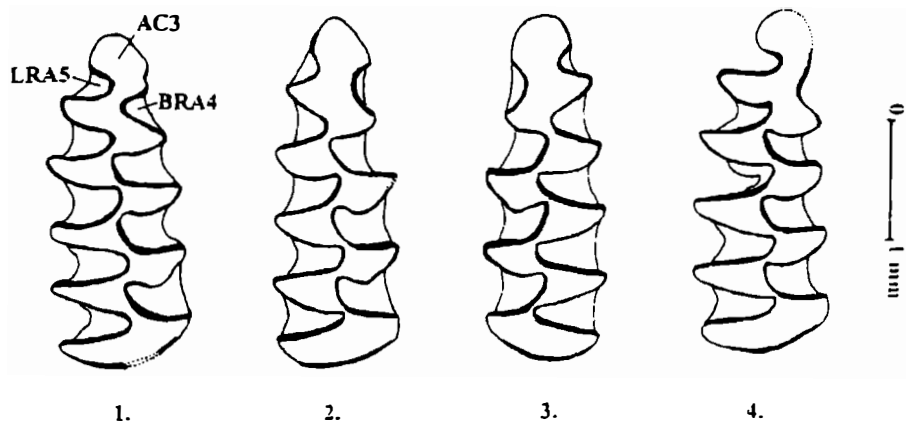

Fig 1 *Microtus epiroticus*: 1,2,4-M₁D; 1. Molar prezentând un col îngust; LRA5 și BRA4 sunt accentuate. 3.-M₁G.

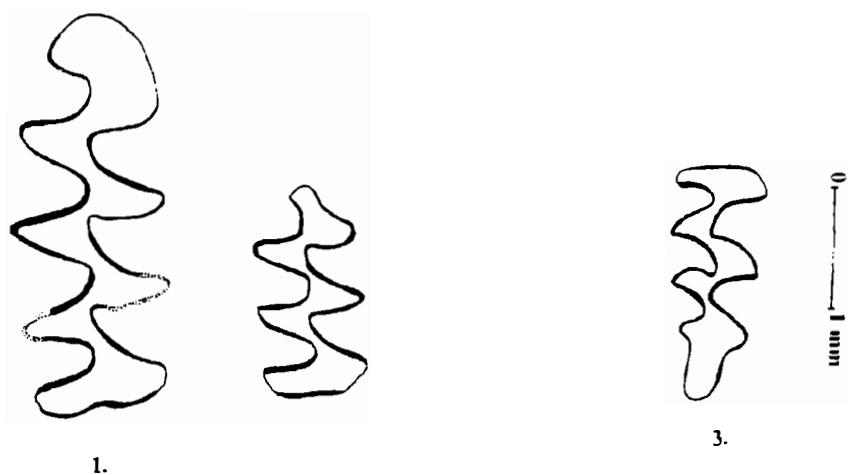

Fig. 2.1-3 *Eolagurus luteus axshaenicus*: 1.M₁D; 2. M₂D. 4. *Lagurus lagurus thracicus*: M₃D.

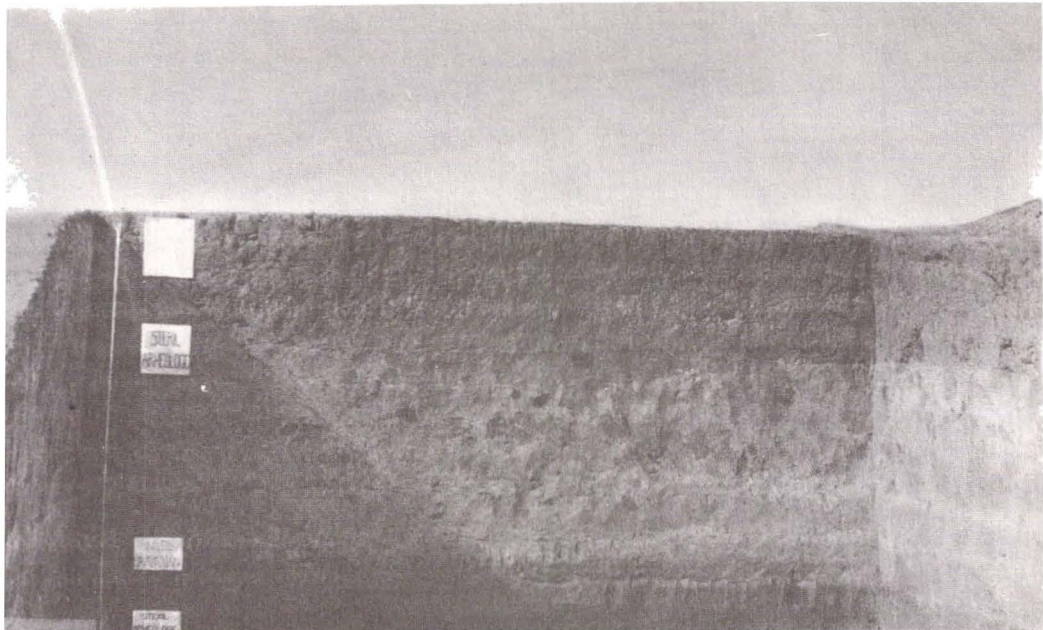

Foto. 1 Tariverde- profilul peretelui de sud al suprafeței A.

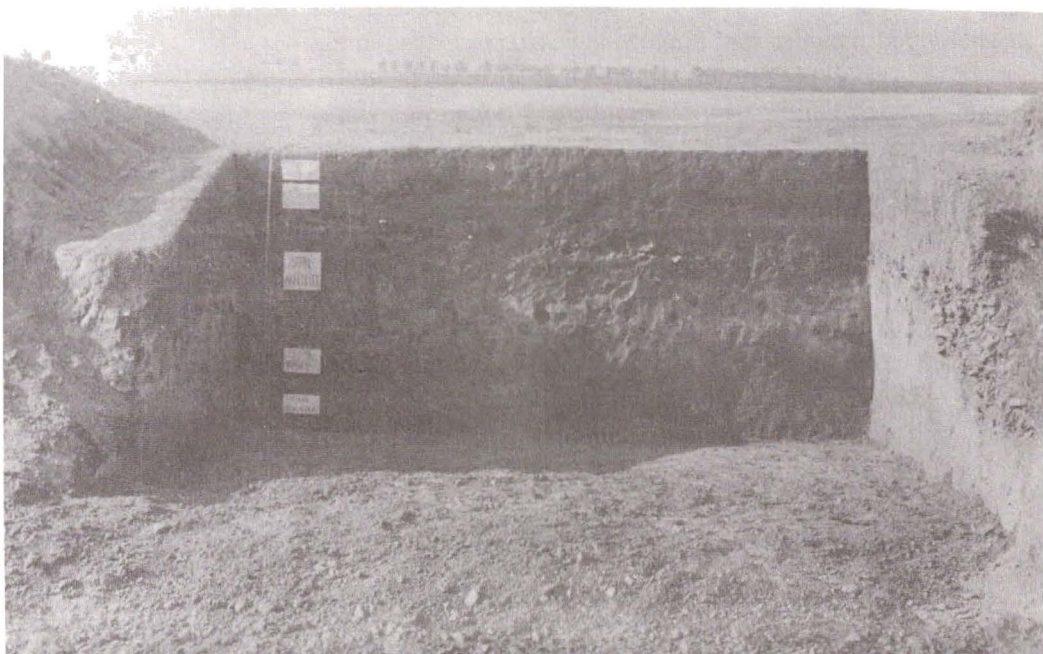

Foto. 2 Tariverde- profilul peretelui de sud al suprafeței B.

NEO-ENEOLITIC
NÉO-ENÉOLITHIQUE

Done ȘERBĂNESCU

Cea mai veche civilizație neolitică din sudul Munteniei, documentată arheologic în urmă cu patru decenii¹ este civilizația Dudești. Arealul, conținutul și periodizarea acestei civilizații au fost stabilite prin studii elaborate de Sebastian Morintz², Alexandru Păunescu³ și Eugen Comșa⁴. Întrucât în aria de răspândire a acestei civilizații, deocamdată sunt puține așezări cunoscute, considerăm că orice descoperire de acest tip trebuie să fie adusă la cunoștință lumii științifice, pentru aprofundarea cercetărilor viitoare. În timpul activităților noastre arheologice, de peste trei decenii, am descoperit mai multe așezări, care pot fi atribuite epocii de sfârșit a neoliticului timpuriu, iar trei dintre acestea le aducem la cunoștință prin rândurile de mai jos.

În timpul unei periegeze efectuate în anul 1966, la marginea de vest a comunei Vasilați, pe partea dreaptă a drumului ce duce spre satul Nuci (Pârlita), în apropierea râului Dâmbovița, a fost descoperită o așezare ce aparține acestei civilizații. Punctul este numit de localnici *Moșneagu*. După ce descoperirea a fost semnalată într-un studiu publicat de Sebastian Morintz⁵, în anul 1968 am efectuat un mic sondaj arheologic de informare și de salvare a unor vestigii ce se vedeau în ruptura unui mal. Zona cercetată se afla cuprinsă între curtea locuitorului Popescu Nicolae și muchea terasei râului Dâmbovița, zonă ce nu avea lățimea mai mare de un metru. Lungimea șanțului trasat a fost de cinci metri, atât cât a permis suprafața redusă, disponibilă în acel moment. Restul așezării neolitice se află în curțile locuitorilor și este ocupată de construcții, plantații de viță-de-vie și pomi fructiferi.

În sondajul arheologic executat, stratul steril se află la adâncimea de peste 1,20 m, peste care se suprapune un strat de pământ galben-maroniu, gros de 25-35 cm, ce aparține civilizației Dudești. Următorul strat de cultură, care se suprapune stratului neolitic, aparține civilizației geto-dacice din epoca clasică. Acest strat, gros de 50-80 cm, este format dintr-un pământ negru măzăros. În partea de nord a secțiunii trasate, în carourile unu și doi, a fost interceptat și cercetat parțial un bordei geto-dacic din secolele II-I a. Chr., care se adâncește în stratul neolitic. Stratul de cultură din epoca geto-dacică este suprapus de un sol negru-cenușos, care reprezintă solul vegetal actual (fig. 1). În stratul de cultură neolitic, în care carourile patru și cinci a fost surprinsă o îngrămădire de cioburi ce proveneau de la mai multe vase de mărime mijlocie, sparte pe loc. Din păcate, deoarece materialul ceramic era foarte sfărâmițos, iar noi nu am avut la îndemână soluție de impregnare a ceramicii, nu s-a putut întregi nici o formă de vas. Tot din stratul neolitic au mai fost recoltate câteva unelte de silex, un topor dintr-o rocă gălbuie cu duritate mică și trei împungătoare de os.

Ceramica recoltată este reprezentată de cele trei categorii cunoscute și anume: ceramica de uz comun, ceramica lustruită la exterior decorată cu incizii și ceramica fină.

Din ceramica de uz comun s-au realizat vase de mari dimensiuni. Ele sunt realizate dintr-o pastă de lut ce conține ca ingrediente multă pleavă, nisip și pietricele de mici dimensiuni, au pereții lustruți la interior, iar la exterior sunt neteziți sumar, uneori au barbotină. Decorarea acestor vase s-a făcut prin șiruri de alveole așezate sub buză sau cu brăuri alveolate în relief.

Categoria a doua a ceramicii, modelată dintr-o pastă amestecată cu pleavă și nisip, este reprezentată de vase de mărime mijlocie, lustruite la exterior și decorate cu linii incizate. Aceste vase prezintă o decorație foarte bogată și variată dispusă în benzi lustruite sau hașurate, spirale, motive în trepte, uneori așezate în metope (fig. 2/7, 9-10). Pe un fragment ceramic a fost întâlnit motivul *tablă de șah*, realizat prin excizie (fig. 2/12).

Categoria a treia a ceramicii este reprezentată de vase de mici dimensiuni, realizate din pastă fină ce are în compoziție nisip și mai puțină pleavă, lustruite la interior și exterior, decorate cu caneluri și proeminențe (fig. 2/6, 8).

Cele câteva unelte de silex sunt lame de mici dimensiuni, microlite, unele trunchiate. Silexul este de culoare gălbuie, translucidă, de proveniență sud-dunăreană (fig. 2/2-4). Cele trei împungătoare de os sunt lucrate din os de pasăre, subțiri și de dimensiuni mici (6,2 cm și 8,7 cm) cu vârful conic șlefuit prelung (fig. 2/5, 11).

Prezența ceramicii decorate prin excizie cu motivul *tablă de șah* ne determină să atribuim această așezare fazei Cernica a culturii Dudești, al cărei conținut a fost stabilit de Sebastian Morintz prin săpăturile executate între anii 1961-1968 la Căldăraru, comuna Cernica⁶

În anul 1993, locuitorul Pătraș Nicolai din comuna Căscioarele ne-a adus la muzeu, spre achiziție, două pahare de lut și un fragment ceramic (fig. 5/6; fig. 6/8, 10), care după pastă, formă și decor aparțin civilizației Dudești. El ne-a relatat că în timp ce săpa o groapă pentru nevoi gospodărești în curtea casei sale, a dat peste multă arsură și fragmente ceramice, dintre care a reținut materialele ce le-a adus la muzeu.

Deplasându-ne la locul descoperirii am constatat că acesta se afla la circa 60 m vest de malul lacului Cătălui, vis-à-vis de stațiunea arheologică cunoscută în literatura de specialitate sub denumirea de *D-aia parte*, pe un promotoriu situat deasupra *Fântânii lui Brebu* (fig. 3/1). Prin cercetarea de suprafață ce am efectuat-o, am constatat că așezarea neolitică era destul de întinsă cuprinzând o arie de circa 4.000 m.p. Materialele arheologice ale acestei civilizații au fost identificate în curțile locuitorilor Constantin Ion, Dragomir Constantin (Cocoleață), Pătraș Nicolai și Barbu Ion. În curtea lui Constantin Ion, situată pe terasă, imediat deasupra *Fântânii lui Brebu*, într-un mal rezultat în urma unor lucrări de taluzare și nivelare întreprinse de locatar, s-a putut observa platforma din lut ars a unei locuințe de tip Dudești, de unde s-au recoltat și câteva fragmente ceramice caracteristice.

Pentru stabilirea stratigrafiei așezării, în luna septembrie 1993, s-a efectuat un mic sondaj de informare, în curtea locuitorului Barbu Ion, gospodărie nelocuită în acel moment.

Sondajul arheologic a constatat într-un șanț lung de opt metri și lat de un metru, trasat pe direcția est-vest, paralel cu gardul despărțitor de curtea lui Pătraș Nicolai, la un metru și jumătate distanță de acesta. În secțiunea trasată s-a întâlnit următoarea situație stratigrafică. Imediat sub solul vegetal, cenușiu-negricios, gros de 18-25 cm, urmează un strat de pământ castaniu-gălbui, gros de 15-20 cm, ce aparține epocii neolitice, civilizației Dudești, sub care se află solul galben lutos, steril din punct de vedere arheologic (fig. 4). În capătul de est a șanțului, spre latura de sud a fost interceptată o locuință cu platformă. Pe fragmentele de chirpic s-au putut observa urme de paie și de nuiiele subțiri. Materialul arheologic recoltat din stratul neolitic se compune din fragmente ceramice, unelte de silex, o mică dălțiță din rocă vineție de formă trapezoidală (fig. 6/2), râșnițe, oase de bovine, ovicaprine, pește și cochilii de scoici. Materialul ceramic recoltat se împarte în cele trei categorii ceramice cunoscute.

Ceramica de uz comun, în compoziția căreia intră multă pleavă, nisip și grăunțe mici de calcar, este reprezentată de vase de dimensiuni mijlocii și mari, cu corpul arcuit, netezite neglijent la exterior, dar lustruite la interior. Decorul este format din mici alveole sau șiruri de mici proeminențe rotunde aplicate sub buza vasului sau brăuri în relief alveolate (fig. 5/1-2, 4).

Cea de-a doua categorie ceramică, reprezentată prin puține fragmente, este lucrată din pastă care conține pleavă și nisip. Aceste vase de culoare brun-cărmăzie, lustruite în exterior și rar în interior, sunt decorate cu linii incizate, cu care se realizează diferite motive așezate în registre. Un fragment ceramic este decorat cu motivul *tablă de șab*, la care s-a folosit excizia (fig. 5/1; 6/1, 6).

Cea de-a treia categorie ceramică, bine reprezentată, este realizată din pastă fină cu nisip și puțină pleavă în compoziție. Vasele din această categorie, de culoare galben-maronie sau neagră, sunt în general de dimensiuni mici și au pereții subțiri. Aceste vase sunt lustruite total, atât în interior cât și în exterior. În majoritatea cazurilor ele sunt decorate cu caneluri fine dispuse în diferite maniere și mici proeminențe tronconice. Dintre formele de vase întâlnite, menționăm paharele tronconice (fig. 5/3, 5), sau cu corpul bombat (fig. 5/8; 6/6-10), cupele cu piciorul tronconic gol în interior (fig. 6/7) și bolurile de diferite mărimi.

Piese de silex, destul de numeroase, sunt lucrate din silex cenușiu închis translucid sau din silex gălbui translucid uneori opac. Din aceste trei categorii de silex au fost confecționate lame, segmente de lame sau răzuitoare cu dimensiuni cuprinse între 2,5 cm și 7 cm (fig. 6/3-5). Una dintre râșnițele descoperite în sondajul executat este dintr-o rocă albă, probabil calcar, și are lăcașe pentru zdrobit cereale pe toate fețele (fig. 7).

Prin cercetarea arheologică efectuată pe promotoriul situat în partea de est a comunei Căscioarele, aproape de apele lacului Cătălui, s-a stabilit că în perioada de sfârșit a neoliticului timpuriu, aici a fost o așezare destul de întinsă, aparținând civilizației Dudești, faza Cernica, atribuire ce s-a putut face datorită ceramicii decorată cu excizie. Prin prezența paielor de cereale în chirpicul locuințelor, precum și a râșnițelor de dimensiuni mici considerăm că membrii acestei comunități își asigurau existența prin practicarea agriculturii și prin creșterea

vitelor, așa cum dovedesc oasele de bovine și ovicaprine recoltate din stratul de cultură. Fiind în apropierea unei bălți și aproape de Dunăre, în anumite anotimpuri din an ei își asigurau o parte din hrană și prin pescuit.

Ultima așezare pe care o prezentăm a fost descoperită vis-à-vis de așezarea prezentată mai sus, pe malul de est al lacului Cătălui. Aici se află un bot de terasă mărginit pe laturile de sud și vest de apele lacului Cătălui, numit de localnici *D-ai-a parte* (fig. 3/2). Stațiunea a fost descoperită de profesorul Gheorghe Ștefan în anul 1924, când era student, cu prilejul unei periegeze efectuate de el la Oltenița la Greaca și apoi de la Oltenița la Radovanu⁷. La vremea respectivă această importantă stațiune arheologică nu a putut fi cercetată din cauza plantațiilor de vii⁸. Între anii 1960-1980 o parte din plantațiile de vii de pe platoul botului de terasă au fost părăsite de cei ce le lucrau, iar locul a devenit pășune pentru vite. În aceste condiții a fost posibil să se înceapă nestânjenit cercetarea stațiunii. Între anii 1963-1972, an de an, în acest loc a făcut săpături Barbu Ionescu de la Muzeul din Oltenița, care în secțiunile ce le-a trasat a cercetat numai stratul de cultură din epoca getică și nivelul neolitic superior (Gumelnița A₁). Cu acest prilej a cules de pe panta de sud a stațiunii un fragment ceramic caracteristic civilizației Dudești⁹ (fig. 9/4).

În anul 1991, cu scopul ca importantul obiectiv arheologic, ce face obiectul acestor rânduri, să fie scos din circuitul agricol și a i se stabili totodată stratigrafia, s-au reluat săpăturile sub conducerea semnatarului acestor rânduri. Din cauză că s-a dat prioritate cercetării fortificațiilor getice și a unor complexe arheologice din aceeași perioadă, în secțiunile trasate nu s-a putut ajunge încă în baza depunerilor arheologice. Totuși, în campania din anul 1995, săpându-se în secțiunile S I (1991) și în SV, pentru a se putea obține unele detalii asupra fortificațiilor getice, s-a ajuns la baza depunerilor arheologice, putându-se stabili astfel stratigrafia așezării pe latura de vest. În capătul de vest al șanțului magistral S I (1991), trasat pe direcția est-vest, care împarte stațiunea în două, s-a adâncit pe o lungime de 16 m, pentru a se putea clarifica situația fortificațiilor getice pe această latură. În carourile 2 și 3 situate pe pantă, la adâncimea de 2,60-2,80 m, sub stratul de cultură Boian, faza Vidra, a putut fi delimitat un strat arheologic, de culoare galben-cenușiu, din care s-au recoltat fragmente ceramice cu pleavă, nisip și pietricele în compoziție, ce au fost atribuite civilizației Dudești (fig. 9/5, 7-8).

Tot pe panta de vest a stațiunii, la 13,50 m nord de SI, paralel cu aceasta a fost trasat SV, cu o lungime de opt metri, transversal pe fortificația de piatră getică, fortificație vizibilă la suprafață, pentru se putea obține detalii constructive și stratigrafice. Cu toate că SV este în pantă, în carourile trei și patru, sub stratul de cultură Boian, la adâncimea de 2,20-2,60 m a fost interceptat și studiat un strat de cultură aparținând civilizației Dudești. În suprafața cercetată, care nu depășea patru metri pătrați, pe laturile de nord și est ale șanțului a fost descoperită o locuință de suprafață, care avea fragmente de chirpic de mici dimensiuni. La nivelul locuinței, pe marginea de nord a șanțului era o vatră de formă ovală cu diametrul între 0,60-0,70 m, lăcuită pe lut bătut. Din locuință s-a recoltat o cantitate mare de ceramică,

fragmentară, câteva nuclee, unelte de silex, oase de pește, de animale și cochilii de melci și scoici.

Ceramica recoltată în majoritatea ei aparține categoriei de uz comun. Vasele din această categorie sunt de dimensiuni mijlocii, iar pe ele se întâlnește un decor asemănător cu cel întâlnit în celelalte stațiuni prezentate mai sus (fig. 9/1, 8-9).

A doua categorie ceramică, reprezentată de câteva fragmente, lustruită la exterior și decorată cu decor incizat, se întâlnește în două variante de culori: cenușie și gălbui-cărămizie (fig. 9/3, 6).

Ceramica fină, cu pereții subțiri, total lustruită, decorată cu incizii sau caneluri este arsă la negru sau cenușiu (fig. 9/2).

Puținele fragmente ceramice cu decor caracteristic recoltate din zonele cercetate în stațiunea de la *D-aia parte* nu ne dau posibilitatea, deocamdată, să putem atribui această așezare unei anumite faze ce a evoluat la sfârșitul civilizației Dudești și să ne pronunțăm asupra raportului cronologic dintre aceasta și așezarea Dudești, faza Cernica de pe promotoriul de deasupra *Fântânii lui Brebu* prezentată mai sus.

Despre suprafața ocupată de purtătorii civilizației Dudești în punctul *D-aia parte* putem preciza că așezarea pare să fi ocupat tot platoul, adică circa 1,5 ha. Așa cum am arătat, Barbu Ionescu a recoltat un fragment ceramic de pe latura de sud, iar în timpul cercetărilor noastre tot pe latura de sud a platoului am cules două fragmente ceramice cu decor caracteristic. Cât privește latura de est a platoului, la circa 200 m de zona unde s-au făcut săpăturile descrise, cu prilejul desfășurării terenului pentru plantat viță-de-vie, plugul a scos la suprafață mai multe fragmente ceramice cu multă pleavă în compoziție. Astfel se pare că aici se află una din cele mai întinse așezări atribuite civilizației Dudești cunoscută până în prezent, dacă nu cumva este vorba de mai multe așezări ale civilizației Dudești, care s-au succedat în timp.

Semnalaarea descoperirii de mai sus socotim că pot sta la baza unor cercetări viitoare, cât și la întocmirea unor lucrări de sinteză privind evoluția neoliticului timpuriu și mijlociu în Câmpia Română. Aceste descoperiri vin să completeze imaginea locuirii părții de sud a țării noastre în perioada de început a neoliticului mijlociu.

NOTE

* Comunicarea susținută la Sesiunea națională de comunicări științifice: Epos arheologic la Dunărea de Jos și Marea Neagră. Petre Diaconu - 70 de ani - 45 de ani de activitate științifică. 6-8 octombrie 1994, Călărași-Constanța.

1 Eugen Comșa, *Rezultatele sondajelor de la Dudești și unele probleme ale neoliticului la sud de Carpați*, SCIV, VII, 1-2, 1956, p. 41-49; D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 42-43.

2. G. Cantacuzino și Sebastian Morintz, *Die jungsteinzeitlichen Funde in Cernica (Bukarest)*, Dacia N. S., 7, 1963, p. 27-89, vezi capitolul redactat de S. Morintz, p. 30-52.

3. Al. Păunescu, *A propos du néolithique ancien de Drăghiceanu et de quelques survivances tardenoisennes*, Dacia, 8, 1964, p. 297-306.

4. Eugen Comşa, *Données sur la civilisation de Dudeşti*, în *Præhistorische zeitschrift*, Berlin - New-York, 46, 2, 1971, p. 195-249.

5. Sebastian Morintz şi Barbu Ionescu, *Cercetări arheologice în preajma oraşului Olteniţa (1958-1967)*, SCIV, 19, 1, 1968, p. 122, capitol redactat de S. Morintz şi nota 7.

6. G. Cantacuzino şi Sebastian Morintz, *op. cit.*

7. Vladimir Dumitrescu, *Oameni şi cioburi*, Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos, XI, Călăraşi, 1993, p. 50.

8. Vladimir Dumitrescu, *Stratigrafia aşezării tell de pe Ostovelul de la Căscioarele*, Cultură şi Civilizaţie la Dunărea de Jos, II, Călăraşi, 1986, p. 76.

9. Sebastian Morintz şi Barbu Ionescu, *op. cit.*, p. 119, fig. 18/7.

CONTRIBUTIONS TO THE SPREAD OF DUDEŞTI CIVILISATION (Summary)

The author introduces three settlements belonging to Dudeşti civilisation in the south of the Romanian field. One settlement was discovered on the left riverbank of the Dâmboviţa, westwards to Vasilaţi village - located at 30 km southwards from Bucharest.

Other two settlements were discovered eastwards to Căscioarele village, at the spots called *Fântâna lui Brebu* and *D-ai-a parte*. Căscioarele village is located on the high terrace of the Danube at 5 km northwards from the river and at 55 km southwards from Bucharest.

To get information on the stratigraphy and content of the culture layer there were made archaeological tests on limited areas within all three settlements and the obtained profiles are drawn out. At Căscioarele, on the cairn at *Puţul lui Brebu* there were discovered dwellings with platforms. The obtained archaeological material consists of: pottery, silex, stone and bone tools and also remains of the bones of fish, cattle and shells of snails and oysters as well. A characteristic feature of the civilisation is that they used the cereal chaff to make the clay vessels.

The settlements at Vasilaţi - *Moşneagu* spot - and at Căscioarele - *Fântâna lui Brebu* spot - as there was found pottery adorned with excised motifs assigned to Cernica stage of Dudeşti civilisation and the settlements at Căscioarele - *D-ai-a parte* spot - as the archaeological material was not relevant, could not be assigned to a certain stage of the late development of Dudeşti civilisation. The author's data increase the known information regarding the habitation density of the area at the beginning of middle neolithic age.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Vasilăți, *Moșneagu* spot. Eastern profile of ditch I.

Fig. 2 Vasilăți. Dudești civilisation: 1 stone axe; 2-4 silex blades; 5-11 bone punches; 6-10, 12 pottery fragments from the Neolithic settlement.

Fig. 3 Căscioarele. The map of the archaeological sites.

Fig. 4 Căscioarele, *Fântâna lui Brebu* spot. Southern profile of ditch I.

Fig. 5 Căscioarele, *Fântâna lui Brebu*. Pottery fragments from the Neolithic settlement.

Fig. 6 Căscioarele, *Fântâna lui Brebu*. Dudești Civilisation: 2 bone chisel; 3-5 blade of translucent dark-grey silex; 1,6-10 vessels and pottery fragments from the Neolithic settlement.

Fig. 7 Căscioarele, *Fântâna lui Brebu*. Dudești Civilisation: stone grinder.

Fig. 8 Căscioarele, *D-aia parte*. Southern profile of ditch V.

Fig. 9 Căscioarele, *D-aia parte*. Dudești Civilisation: 1-8 pottery fragments from the Neolithic settlement.

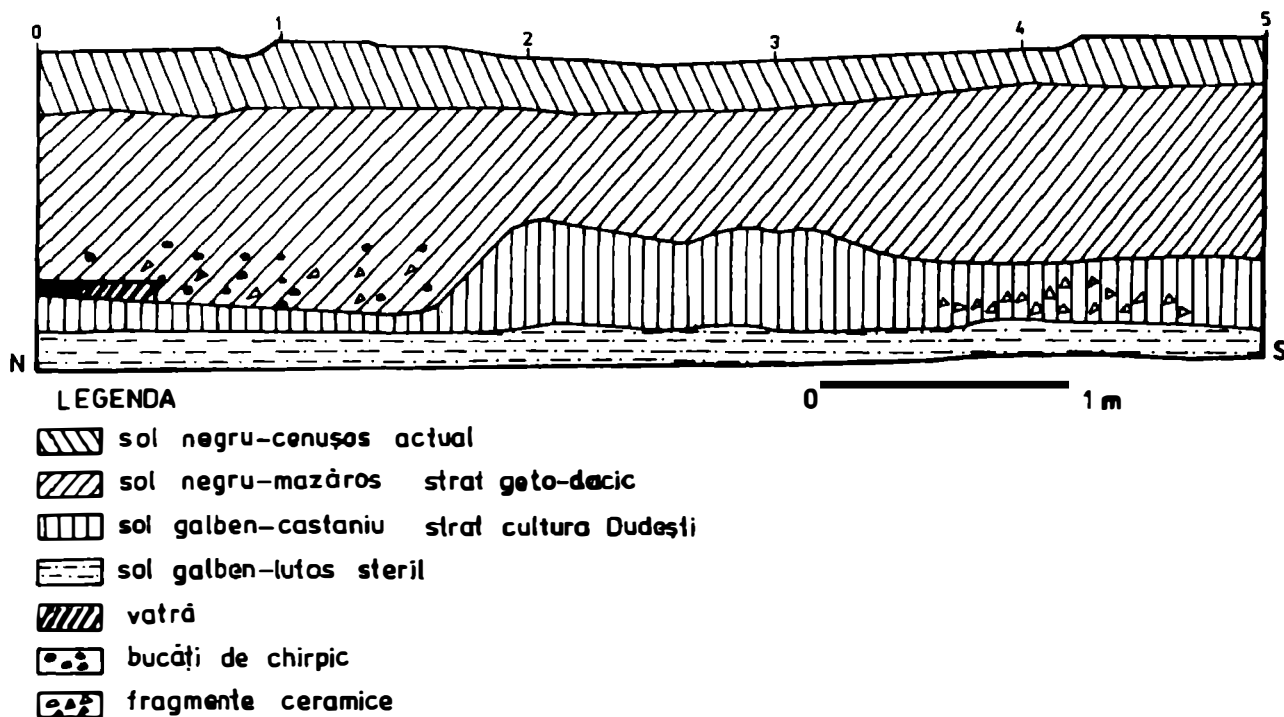

Fig. 1. Vasilați, punctul *Moșneagu*. Profilul de est al șanțului I.

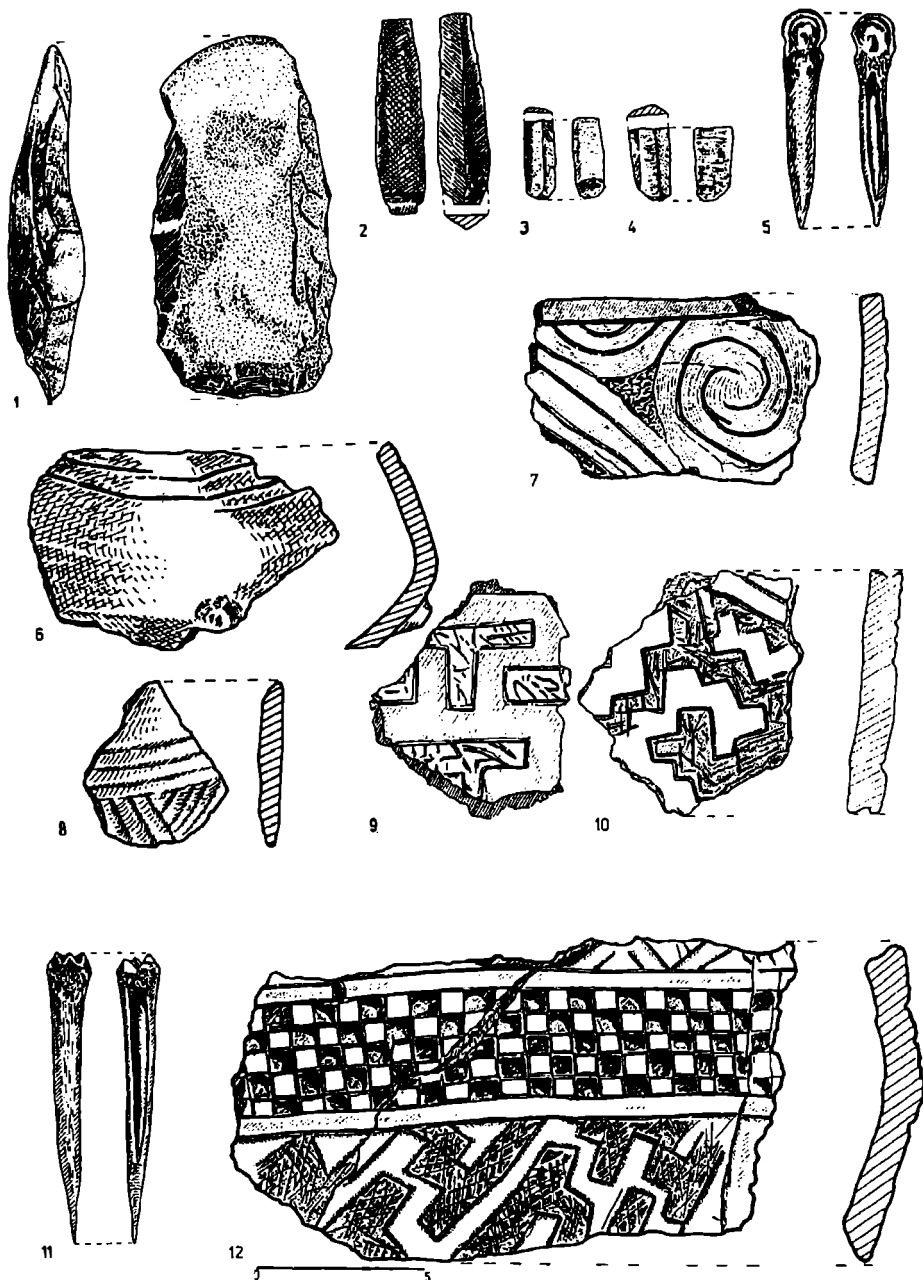

Fig. 2. Vasilați. Civilizația Dudești: 1 topor din piatră; 2-4 lame de silex; 5, 11 împungătoare din os; 6-10, 12 fragmente ceramice din așezarea neolitică.

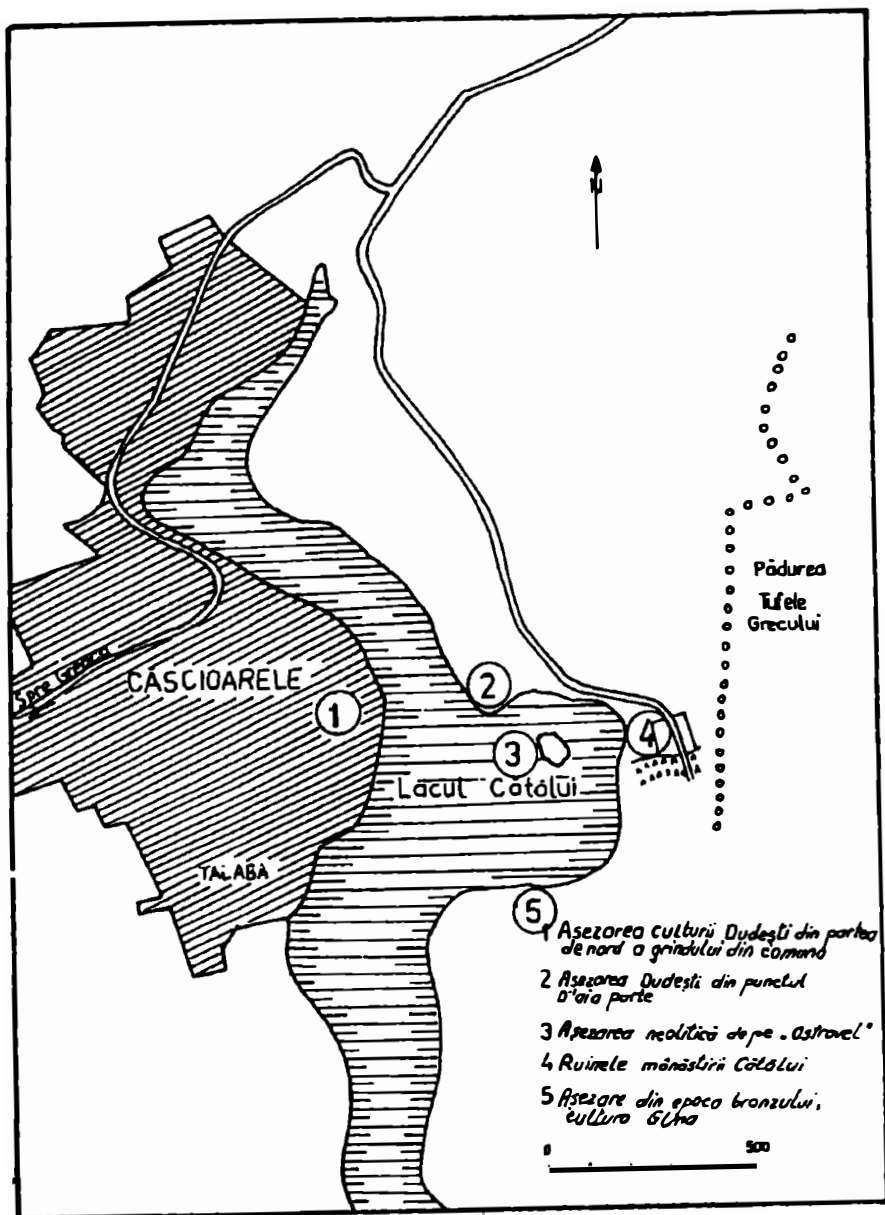

Fig. 3. Căscioarele. Harta siturilor arheologice.

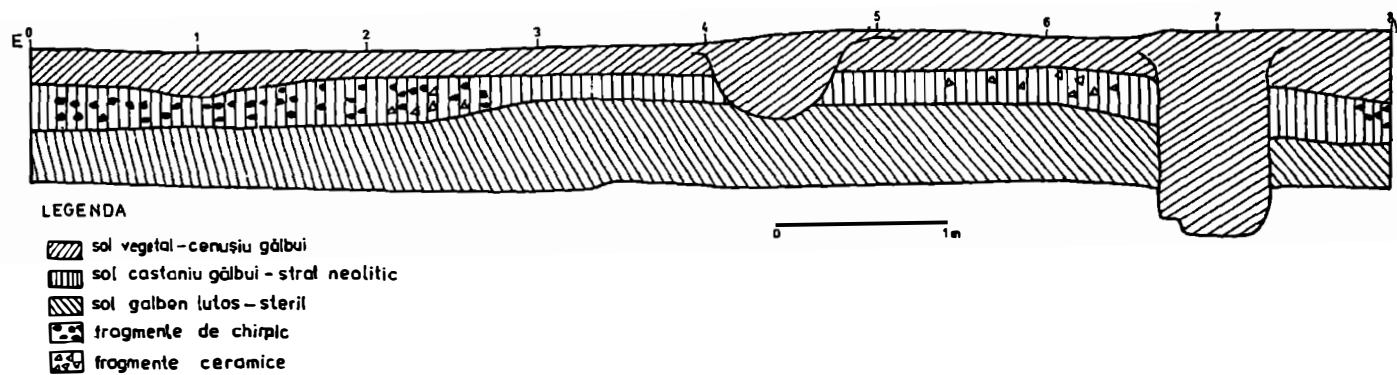

Fig 4. Căscioarele, punctul *Fântâna lui Brebu*. Profilul de sud al șanțului I.

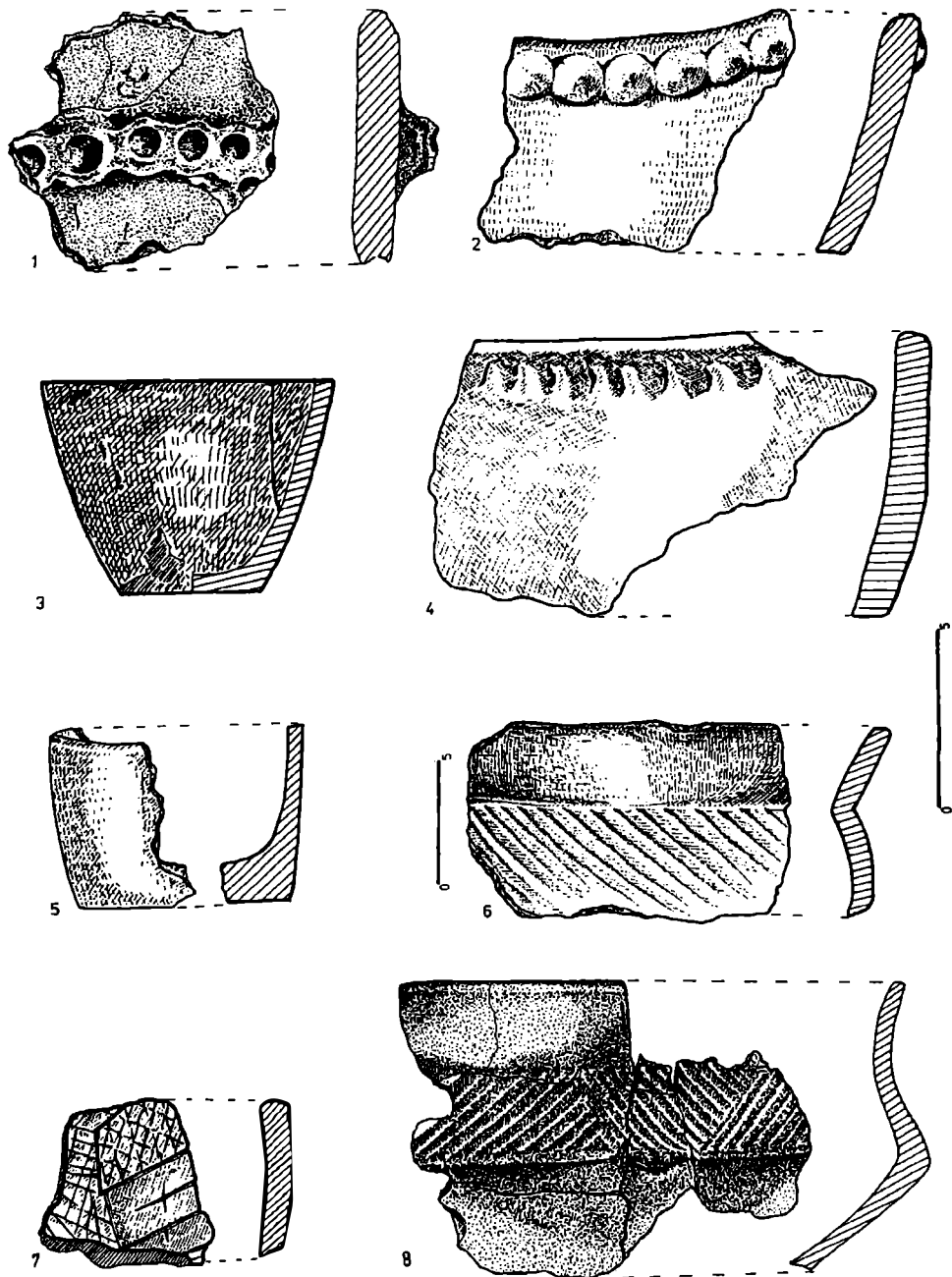

Fig. 5. Căscioarele, *Fântâna lui Brebu*. Fragmente ceramice din aşezarea neolitică.

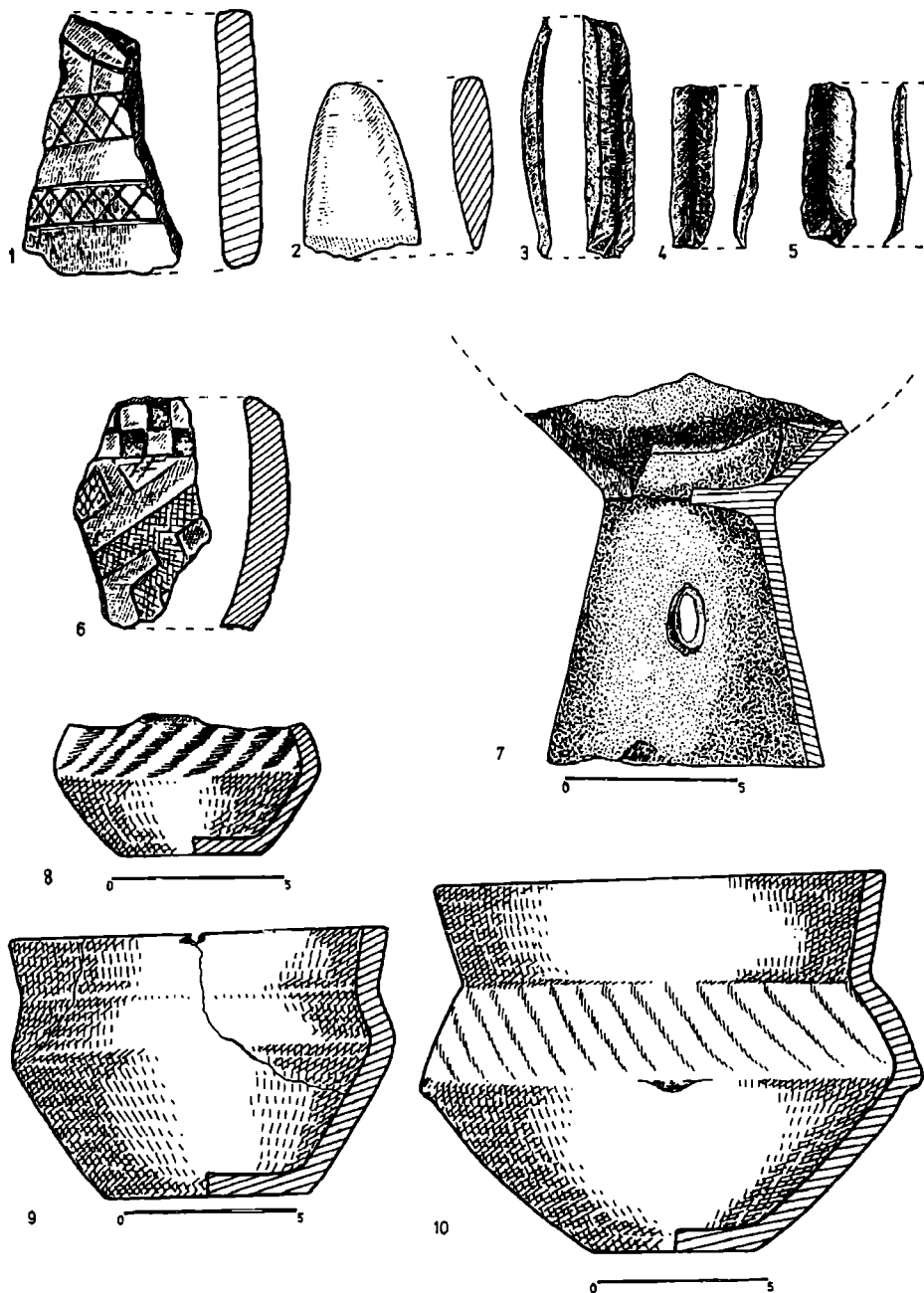

Fig. 6. Căscioarele, *Fântâna lui Brebu*. Civilizația Dudești: 2 daltă din piatră; 3-5 lame din silex cenușiu-negricios translucid; 1, 6-10 vase și fragmente ceramice din așezarea neolitică.

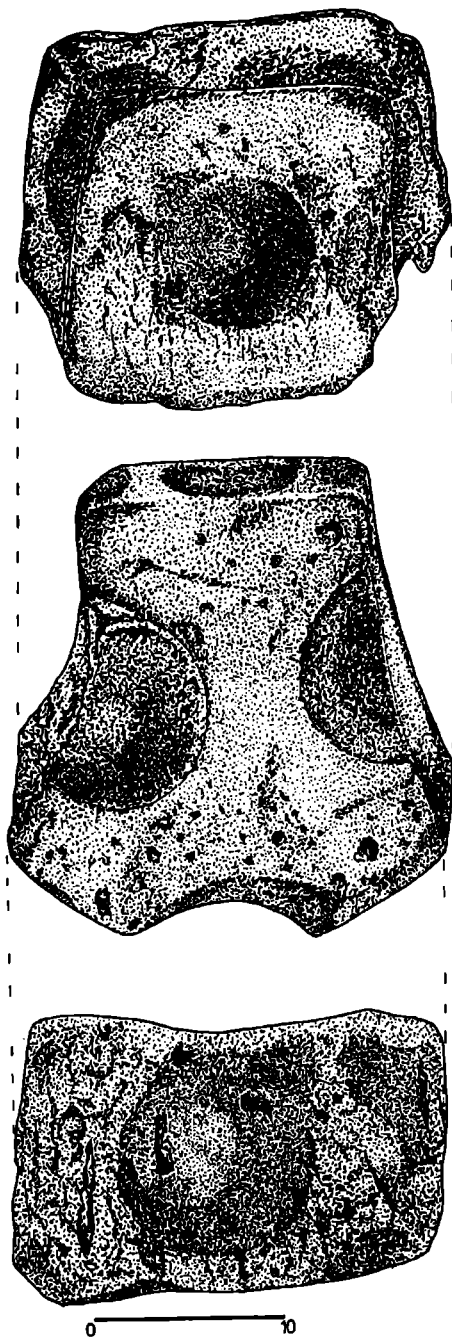

Fig. 7. Câscioarele, *Fântâna lui Brebu*. Civilizația Dudești: Râșniță din piatră.

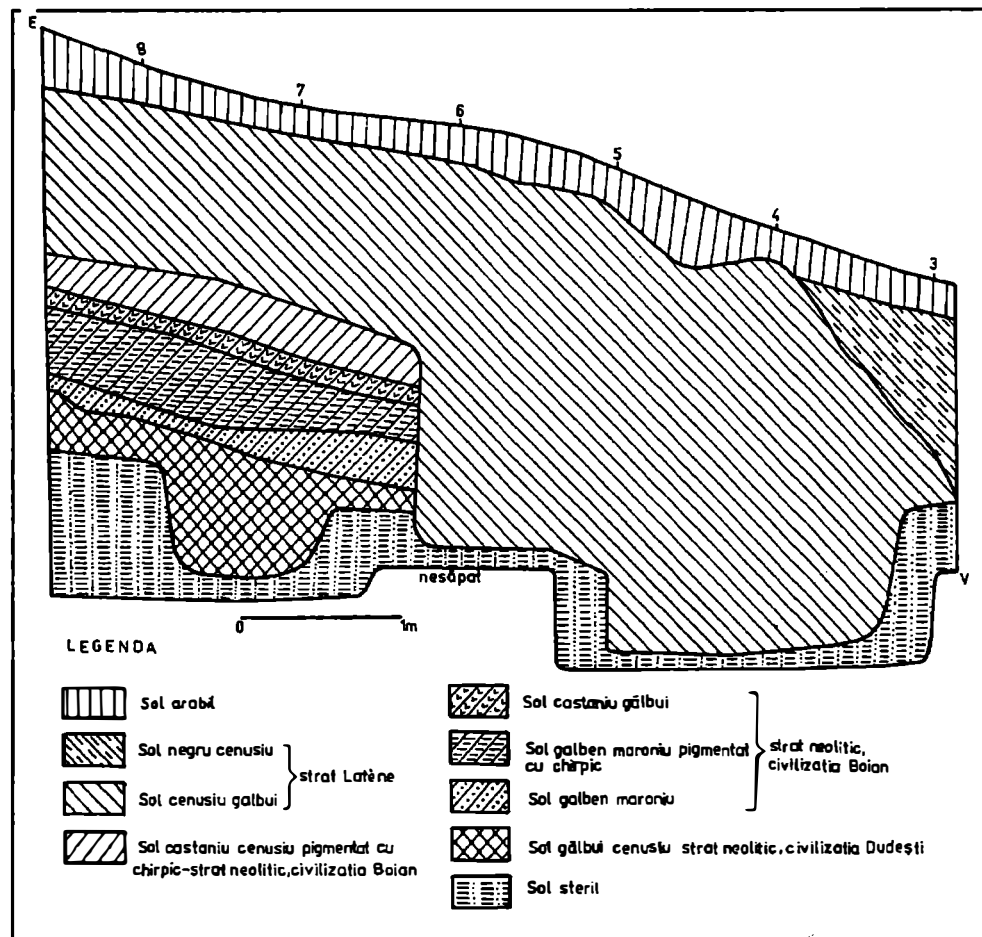

Fig. 8. Căscioarele, *D-aia parte*. Profilul de sud al șanțului V.

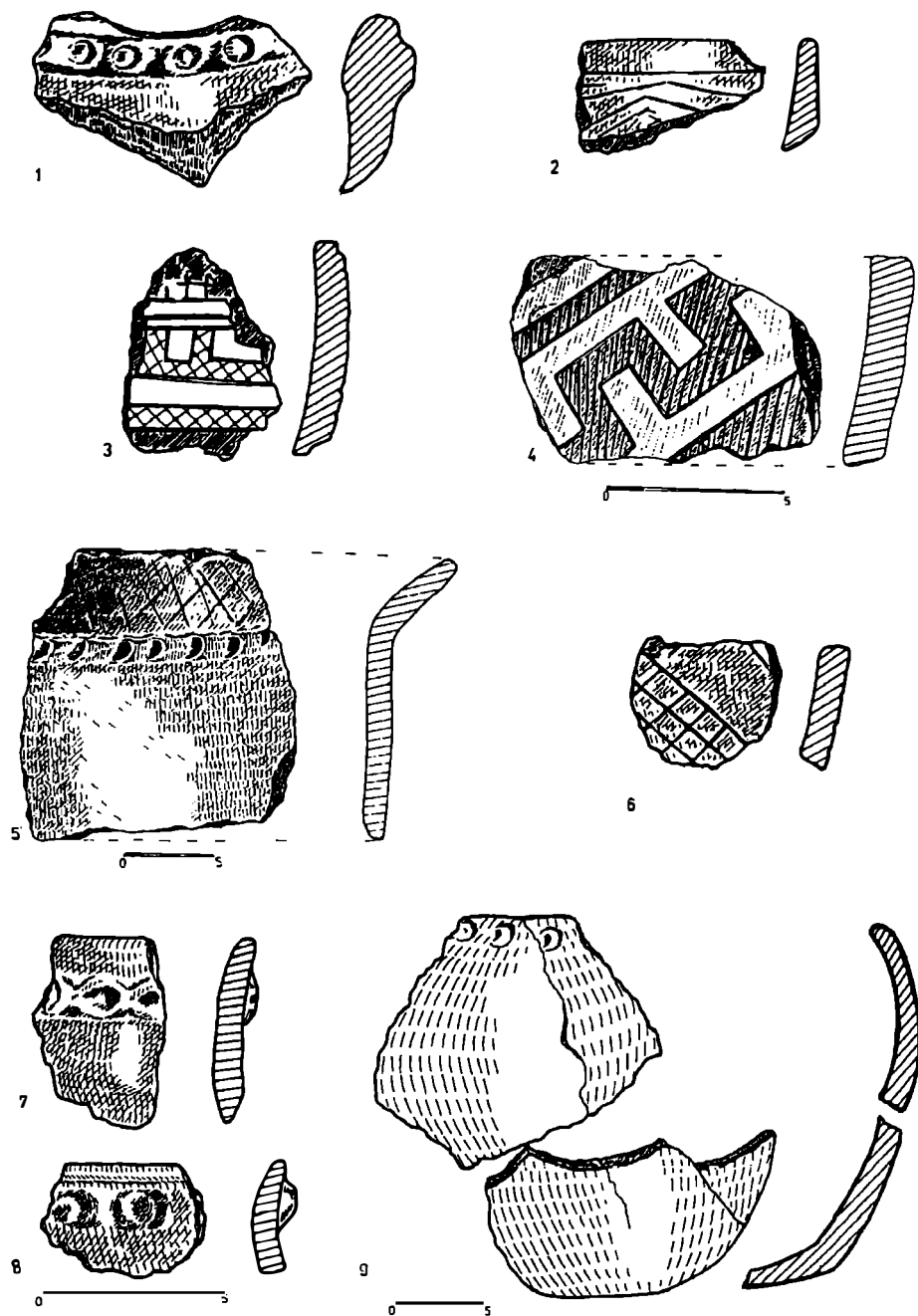

Fig. 9. Căscioarele, *D-ai-a parte*. Civilizația Dudești: 1-8 fragmente ceramice din așezarea neolitică.

STATUETE ANTROPOMORFE ALE CULTURILOR BOLINTINEANU ȘI BOIAN DIN CÂMPIA MUNTENIEI

Marian NEAGU

Studiile dedicate plasticii antropomorfe sunt caracterizate în general de două tendințe. Astfel, majoritatea articolelor conțin date tehnice și interpretări sumare și aleatorii.

Cea de-a doua categorie o constituie studiile, foarte puține, consacrate unei analize atente a fenomenului plasticii antropomorfe, tratat ca parte inseparabilă a vieții spirituale a comunităților neolitice.

Cercetarea arheologică din sudul României, a multor așezări aparținând neoliticului dezvoltat poartă amprenta sondajelor sau a unor săpături parțiale ceea ce face inoperantă utilizarea unor statistici referitoare la numărul figurinelor și împărțirea lor în tipuri, posibil rod al unor observații sau generalizări

Alte repercursiuni negative sunt date de stadiul aleator al cercetării plasticii antropomorfe, la numărul redus de statuete antropomorfe publicate adăugându-se statuetele care din diferite motive subiective sau obiective zac în depozitele muzeelor. La un număr important de figurine antropomorfe există lacune serioase sau semne de întrebare privind condițiile descoperirii. Uneori lipsește cu desăvârșire localizarea propriu-zisă sau contextul arheologic al descoperirilor de plastică antropomorfă.

Descrierea pieselor este insuficientă și inegală, uneori lipsesc chiar datele primare legate de dimensiunile piesei, pastă sau ardere.

Toate aceste neajunsuri sunt amplificate de insuficiența cercetărilor arheologice, pe teritoriul Munteniei nefiind săpată integral nici o așezare Bolintineanu sau Boian.

STATUETELE BOLINTINEANU

Statuetele antropomorfe ale culturii Bolintineanu reflectă conținutul eterogen al acestor comunități. Ele provin din așezările de la Piscu Crăsani¹, Chitila², Coroteni³, Cățelu⁴ și din necropola de la Cernica⁵. Un caz particular îl constituie plastica antropomorfă din așezarea de la Grădiștea Coslogeni, locuită de o populație de sinteză formată din comunitățile culturilor Hamangia și Bolintineanu⁶. Cu excepția statuetei din os de la Cernica, celelalte statuete Bolintineanu sunt din lut ars.

Locul descoperirii și contextul arheologic

Prima statueta Bolintineanu a fost descoperită în așezarea de la Cățelu de către E. Comșa în umplutura unui bordei (pl. I, II/2). Celelalte provin tot din locuințe, ca și

piesele de același gen descoperite la Grădiștea Coslogeni în gropile unor bordeie. Locul propriu-zis al descoperirii statuetelor antropomorfe Bolintineanu este mai bine precizat decât în cazul plasticii Dudești. Astfel, statuetele de la Piscu Crăsani, Coroteni și Chitila provin din locuințe de suprafață, foarte probabil cu destinație specială, acest tip de locuință, fiind întâlnit extrem de rar în așezările Bolintineanu.

Cercetările efectuate în așezarea neolitică de la Grădiștea Coslogeni în anii 1966 și 1968 au adus elemente noi legate de contextul ritual al “depozitării” statuetelor antropomorfe, câteva asemenea piese fiind descoperite grupate pe vatra, neobișnuit de mare, a unui bordei⁷ Săpături arheologice recente⁸ au confirmat contextul ritual al descoperirilor de statuete antropomorfe din așezarea de la Grădiștea Coslogeni. Astfel, în groapa bordeiului nr.5 au fost descoperite trei statuete antropomorfe, lângă o arsură puternică, împreună cu solzi de pește și fragmente de la o carapace de broască țestoasă. În imediata apropiere a uneia dintre figurine au fost descoperite două mărgelile. Statueta de la Cățelu a fost găsită în umplutura unui bordei⁹ Distribuția spațială a acestor statuete nu este deloc întâmplătoare. O caracteristică comună este amplasarea acestora în locuințe, de regulă pe vatră sau în imediata ei apropiere. În cazul așezării neolitice de la Grădiștea Coslogeni au fost înregistrate trei cazuri de dispunere a statuetelor chiar pe vatră (la două bordeie) și lângă vatră (bordeiul nr. 5). Statueta de la Piscu Crăsani a fost descoperită de asemenea, pe vatra unei locuințe Bolintineanu de suprafață. Singura statueta de os Bolintineanu a fost descoperită lângă antebrațul drept, în mormântul nr.101 al necropolei de la Cernica¹⁰ Cu excepția figurinei din os de la Cernica, statuetele Bolintineanu sunt de lut, reprezentând, în general un personaj feminin.

Tipuri de statuete, pastă, modelaj și tehnici

Toate statuetele Bolintineanu reprezintă personaje în picioare.

Pasta din care au fost confecționate statuetele este poroasă, din lut amestecat cu pleavă într-o cantitate mai mică sau mai mare. În compoziția pastei mai intră nisip și mică în cantități variabile. Arderea este neuniformă, la galben-cărămiziu (Piscu Crăsani, Coroteni) sau negru-cenușiu (Grădiștea Coslogeni). Statueta de la Piscu Crăsani a fost arsă oxidant într-un cuptor, în care a fost așezată pe spate, unde arderea s-a efectuat la cenușiu-deschis, iar în restul corpului la galben-cărămiziu.

Statueta de la Cernica a fost “lucrată dintr-un os lustruit”¹¹ Piesele similare din lut ars nu sunt lustruite, dar se pot observa la modelaj, urme de netezire, mai pregnante la statueta Bolintineanu de la Grădiștea Coslogeni (pl. IV-V).

În privința redării elementelor anatomice, tendința de schematizare este redusă în raport cu statuetele Dudești, materializându-se cu precădere asupra formei generale a corpului. Chiar statueta de la Cernica are reprezentate elemente anatomice, care de regulă nu apar la statuetele antropomorfe de os, prelucrarea acestui material obligând la schematizare și abstractizare. Statueta, care “reprezintă corpul neted și zvelt al unei femei având pântecul

proeminent din cauza gravidității”¹² are sânii redați convingător, mai ales pentru o piesă din os. Picioarele sunt puse în evidență printr-o linie incizată. Singurul element anatomic schematizat este spatele care “prezintă până la talie un plan vertical”¹³. Statueta descoperită la Piscu Crăsani are capul ușor împins spre spate, cu fața de formă triunghiulară (pl. II/1; III). Nasul este redat printr-o proeminență, ochii și gura prin orificii incizate în profunzime¹⁴. Paradoxal, deși considerăm că reprezintă un personaj mascat, detaliile feței ocupă un rol foarte important, fiind redată chiar și sprâncenele, ceea ce reprezintă un unicat la descoperirile de plastică antropomorfă Dudești și Bolintineanu. Foarte probabil această reprezentare a sprâncenelor aflate în poziție ridicată a fost necesară pentru a sublinia expresivitatea piesei, în sensul amplificării dinamismului și mobilității feței, din rațiuni rituale. Spre deosebire de statueta de la Cernica, la care sânii sunt evidențiați, statueta descoperită la Piscu Crăsani nu are sâni. Ornamentarea s-a făcut prin incizii liniare (P.Crăsani: pl. II/1; III) sau curbilinii (Cățelu: pl. II/2). Subliniem trasarea decorului curbo-liniar terminat în cârlig, la statueta de la Cățelu, diferit în raport cu interpretarea de ornament spiraliform dată de autorul descoperirii¹⁵.

În afara *inciziei*, sub forma a trei șiruri paralele trasate pe gâtul idolului de la Piscu Crăsani, la aceeași piesă s-au observat *urme de pictură* cu roșu, care au conturat marginile mâștii, ce se detașează clar și în secțiune (pl. III/a,c). Pictura, ca tehnică folosită la plastica antropomorfă a fost observată pentru perioada neoliticului dezvoltat, doar în cazul statuetei de la Piscu Crăsani.

Statuetele de la Grădiștea - Coslogeni

Un capitol aparte al cercetării statuetelor antropomorfe aparținând neoliticului dezvoltat îl constituie plastica descoperită în așezarea de la Grădiștea Coslogeni. Dacă așezarea neolitică este o conviețuire și simbioză între comunitățile Bolintineanu și cele Hamangia, plastica antropomorfă descoperită la Grădiștea Coslogeni accentuează preponderența elementului Hamangia.

Din cele 19 statuete antropomorfe, la care se adaugă alte cinci piese interpretate de noi ca piese phalice, doar o statueta poate fi atribuită comunităților Bolintineanu. Aceasta reprezintă un personaj feminin, în picioare cu brațele întinse lateral. Sânii sunt indicați prin două mici pastile aplatizate, iar șoldurile sunt foarte îngroșate. Piesa are baza lățită și plată pentru a sta în picioare (pl. IV-V). Statueta redă un personaj în timpul unei ceremonii, fapt subliniat nu doar de poziția mâinilor, ci și de veșmântul sugerat prin modelaj. Lutul pastei este de bună calitate, dar cu multă pleavă ca degresant. Spre deosebire de statuetele Hamangia descoperite la Grădiștea Coslogeni, pasta acestei piese conține o cantitate foarte mică de nisip. Capul este rupt din vechime. Pântecul este bombat sugerând o stare de graviditate. Geometrizarea piesei este subliniată de tratarea plată a spatelui, caracteristică împrumutată de la statuetele Hamangia. Totuși această monotonie plată a spatelui, care nu a mai fost întâlnită la statuetele Bolintineanu sau Hamangia, este întreruptă de reprezentarea regiunii

anale, printr-o alveolare convingătoare. Pasta statuetelor Hamangia constă într-un lut de proastă calitate cu mult nisip și cioburi pisate în compoziție. Acest fapt i-a obligat pe modelatori să îmbrace statuetele într-un slip mai consistent decât cel folosit în miezul piesei. Arderea s-a făcut la negru cenușiu cu excepția a două statuete arse gălbui.

Statuetele Hamangia descoperite la Grădiștea Coslogeni reprezintă în general *personaje feminine în picioare*. Ele pot fi diferențiate după poziția *mâinilor*, după reprezentarea *pântecului*, a *sexului* și a *picioarelor*. Toate statuetele antropomorfe au *coapsele* (șoldurile) mult lățite.

Spatele este plat, fără nici o excepție. Totuși, remarcăm la statuetele cu reprezentarea sarcinii, fenomenul de hiperlordoză, datorat schimbării centrului de greutate al corpului. Spatele are o ușoară înclinație spre înapoi (pl. VI,1).

Capul și gâtul sunt redată în formă de coloană, cu secțiunea triunghiulară. La baza gâtului sunt dispuse șiruri de incizii paralele circulare, care reproduc probabil șiruri de mărgel.

Mâinile sunt așezate pe abdomen (pl. VIII; IX) sau sunt întinse lateral (pl. IV-V; X). Aceste poziții întrușchipează foarte probabil anumite gesturi sau ipostaze rituale cu o semnificație precisă. Reprezentării brațelor li se dă atât de mare importanță încât se renunță adesea, la redarea sânilor, brațele înglobându-i și pe aceștia, ca pe niște prelungiri.

Picioarele sunt modelate lipit, delimitate printr-o șanțuire puternică (pl. IX/3; X/1-2).

Pântecului i s-a dat o mare atenție de către modelator. Dimensionarea sa nu este deloc întâmplătoare, ci are o semnificație majoră simbolizând diferite *stadii de fecunditate*. Astfel, într-o primă formă abdomenul este bombat conic (pl. VI/1) pentru ca în etapele următoare să fie reprezentată o sarcină evoluată. Sexul este redat printr-un triunghi incizat cu o creștătură verticală pe mijloc, reprezentând fanta vulvară (pl. VI/1; VII/1).

Reprezentarea sexului este corelată cu cea a pântecului și a coapselor.

Alte două categorii de statuete întregesc în chip fericit plastica antropomorfă descoperită la Grădiștea Coslogeni. Una dintre statuete este plată pe ambele părți și are brațele întinse, dar ușor arcuite. Picioarele sunt delimitate printr-o șanțuire adâncă, iar capul are forma unei coloane triunghiulare. Cu toată schematizarea dusă până la abstractizare, surprinde absența elementelor fecundității: sâni, abdomen sau sex (pl. X/2). Semnificația unor astfel de statuete ar putea fi redarea unui personaj feminin după naștere!

Altă categorie de reprezentări plastice de la Grădiștea Coslogeni este constituită de:

a) "capacele"-phaloi ;

b) coloanele antropomorfe (capetele).

a) "Capacele - căciulă", numite așa de D. Berciu¹⁶ sunt întâlnite atât în cadrul culturii Hamangia, cât și în culturile Vădastra sau Boian. Dacă în privința originii sale sudice există un curent de opinie unanim, nu putem fi de acord cu ipoteza utilizării drept capac de vas¹⁷ Diametrul până în 10 cm a acestor tipuri de piesă, ca și forma sa generală pledează pentru o destinație magică, ținând de cultul phalusului. În general, la acest tip de

piesă, înălțimea este mai mare decât diametrul, ceea ce exclude practic posibilitatea utilizării sale drept capac de vas. Asemenea piese întâlnim și la sud de Dunăre în așezarea neolitică de la Durankulak¹⁸ Toate aceste phalus-uri sunt decorate cu incizii încrustate cu pastă albă și au reprezentate diferite detalii, ca glandul, corpul și reliefarea șanțului balano-prepușial (pl. XI-XII).

b) "Capetele" descoperite la Grădiștea Coslogeni sunt redată sub formă de coloană cilindrică, la a cărei parte superioară este modelat capul uman. Cu minimum de mijloace sunt reprezentate elementele anatomice, nasul în relief, ochii prin două creștături orizontale prelungi. Expresivitatea și siguranța execuției trădează o tradiție și experiență considerabilă, fără de care nu ar fi putut fi reprezentate caracteristicile feminine și masculine ale fețelor celor două capete (pl. XIII/1-2/a,b).

Relații culturale și semnificații

Plastica antropomorfă tipică Bolintineanu, deși relativ puțin numeroasă, reflectă prin diversitate conținutul eterogen al acestor comunități.

Astfel, statueta descoperită la Piscu Crăsani are certe influențe vinciene. Statueta de os de la Cernica, sau cea de lut de la Grădiștea Coslogeni sunt tributare unor influențe sudice. Descoperirile de la Grădiștea Coslogeni pun problema pătrunderii populației Hamangia, la nord de Dunăre în aria de răspândire a comunităților Bolintineanu aflate într-o etapă finală de evoluție cu posibile implicații în domeniul vieții spirituale, pe care încă nu le cunoaștem datorită insuficienței cercetărilor arheologice și a numărului foarte mic de statuete antropomorfe descoperite până în prezent.

Semnificația celor două capete - coloană de bărbat și femeie descoperite la Grădiștea Coslogeni trebuie să fie comună cu celelalte statuete descoperite în mormântul din necropola Hamangia de la Cernavodă¹⁹ Expresia și maniera de tratare a elementelor componente ale feței statuetelor de la Cernavodă și Grădiștea Coslogeni, le reunește tipologic în aceeași familie spirituală.

Statueta antropomorfă Bolintineanu de la Grădiștea Coslogeni redă probabil un personaj îmbrăcat (pl. IV-V) în timp ce statuetele Hamangia reprezintă personaje întotdeauna nude (pl. IX-X).

Tipurile foarte diferite de statuete antropomorfe Bolintineanu ne indică utilizarea acestora și în alte ritualuri decât cele legate de cultul Zeiței - Mamă sau al fertilității și fecundității, reflectare firească a unei probabile creșteri a complexității vieții spirituale.

Stadiul actual al cercetării științifice în acest domeniu nu ne permite avansarea unor ipoteze legate de semnificațiile foarte precise ale acestor statuete antropomorfe. Totuși, ipoteza practicării magiei poate fi susținută de ruperea, foarte probabil, rituală a capului la cinci din cele șase statuete Bolintineanu (tab. I/2). Posibilitatea unei ruperi accidentale este anulată de secțiunile gâtului la figurina de os de la Cernica (pl. XIV) și la statueta din lut ars descoperită la Grădiștea Coslogeni (pl. IV-V). Aceste secțiuni exclud ipoteza unei eventuale

ruperi intenționate datorată fragilității lor. Deși nu a fost cercetată exhaustiv nici o așezare Bolintineanu, totuși săpăturile ample efectuate în stațiunile de la Piscu Crăsani și mai ales Lunca - La Grădini²⁰, constituie argumente însemnate pentru susținerea ipotezei existenței unui număr redus de statuete antropomorfe ale acestei culturi.

STATUETELE BOIAN

Plastica antropomorfă Boian se caracterizează printr-o mai mare unitate stilistică, mai ales în etapele finale de evoluție. Această trăsătură comună este o reflectare firească a structurării unei intense vieți spirituale.

Material, tehnică, decor

Statuetele antropomorfe încadrate cronologic în perioada de început a culturii Boian (faza Giulești, după E. Comșa) sunt din *lut ars*, ornamentate și în general, pline la interior. Ele au fost descoperite la Bogata²¹, Gălățui-Movila Berzei²², Greaca²³, Aldeni²⁴, Reșca-Dealul Morii²⁵, Bordușelu²⁶ și Tangîru²⁷. În etapele finale ale culturii Boian au fost semnalate statuete antropomorfe la Grădiștea Ulmilor²⁸, Bogata III, Tangîru, Vidra²⁹, Pietrele³⁰, Radovanu³¹, Vlad Tepeș³², Ipotești³³ și Novaci³⁴. Tot în această perioadă apar și *statuetele de os* descoperite în necropolele de la Andolina³⁵, Sultana-Valea Orbului³⁶ și în așezările de la Vidra³⁷ și Valea Argovei - Gherghelău³⁸.

Pasta din care au fost făcute statuetele este din lut amestecat cu pleavă și pietricele sparte, ca degresant. *Slipul* care acoperă suprafața pieselor este de foarte bună calitate, tehnica de fabricare trădând o practică îndelungată. *Arderea* este uniformă, de la negru-cenușiu, la galben-cărămiziu.

Majoritatea statuetelor au fost lucrate din lut compact. La piesele unde s-a păstrat partea inferioară se observă intenția modelatorului ca statueta să poată fi așezată în poziție de repaos. Nu există o categorie de statuete de lut confecționate pentru a fi ținute prin perforare, ca la piesele similare de os.

Tehnicile de ornamentare ale statuetelor sunt incizia, excizia și foarte rar pictura. Decorul este efectuat, de obicei, între regiunea sînilor și picioare. În perioada de început a culturii Boian (faza Giulești) predomină meandru (pl. XVI), ornament folosit și de comunitățile fazei Golovița³⁹ a culturii Hamangia. În celelalte etape de evoluție ale culturii Boian, statuetele sunt ornamentate cu un decor spiraliform (pl. XVIII), care conferă o notă de unitate plasticii antropomorfe. Uneori, statuetele sunt decorate cu adevărate combinații spiraliforme asociate cu motive punctiforme și liniare (pl. XIX/3-6). În general, decorul spiraliform se desfășoară în regiunea abdomenului și a coapselor, fiind asociat cu reprezentarea stării de graviditate. La statuetele antropomorfe Boian II și Vădastra III, elementul spiralic apare pe partea inferioară a corpului.⁴⁰

Decorul sub formă de incizii lineare, meandrice, sau curbilinii este simplu sau cu încreștătură albă.

Pictura este utilizată ca tehnică de ornamentare a statuetelor doar în faza finală a culturii Boian, la capul de la Vidra ⁴¹. Fața este pictată cu alb, urechile și gura sunt pictate cu roșu. Utilizarea acestor tehnici nu este niciodată întâmplătoare, ele fiind subordonate funcției ritualului respectiv. Aceiași rațiune este valabilă și în cazul schematizării și stilizării care caracterizează statuetele antropomorfe ale culturii Boian. Schematizarea a pus în valoare plasticitatea corpului uman, nu atât din considerente estetice, ci pentru a esențializa anumite trăsături ale corpului uman, necesare la practicarea unui anumit ritual.

Stilizarea foarte accentuată a siluetei umane atinge pragul geometrizării la statuetele de os. Toate piesele sunt plate și nu prezintă detalii anatomice. O altă caracteristică o constituie perforarea pieselor la partea lor superioară, ce le situează în categoria statuetelor în poziție suspendată. Plăcuțele antropomorfe lucrate din scoica Spondylus au constituit inventarul mormântului Boian descoperit la Andolina ⁴². Din cele 24 de statuete, triunghiulare în secțiune 16 au corpul împărțit în două segmente, iar 8 au corpul delimitat în trei părți ⁴³ (pl. XVII).

Cu excepția statuetelor masculine descoperite la Ipotești (pl. XX/1), toate celelalte reprezentări antropomorfe sunt feminine. Statuetele culturii Boian descoperite în Muntenia reprezintă personaje în picioare. Capul este elementul anatomic redat cel mai convingător la plastica antropomorfă a culturii Boian. O categorie aparte de reprezentări antropomorfe ale acestei civilizații sunt capetele, aflate de cele mai multe ori în prelungirea unui gât masiv de formă cilindrică. Singura protomă din cultura Boian, descoperită la Gălățui-Movila Berzei redă tot un cap, fața fiind simbolul ființei umane (pl. XV).

Măinile sunt reprezentate în poziție întinsă (pl. XVIII/2-3) sau într-o poziție dinamică, marcată printr-un braț ridicat și celălalt lăsat. În ultima etapă de evoluție a culturii Boian, pe lângă ipostazele mai vechi apare și poziția de orantă la statueta descoperită la Radovanu (pl. XIX/1).

Contextul arheologic

Distribuția statuetelor într-un anumit context arheologic marchează o valorizare magică a respectivului spațiu. Statuetele antropomorfe de lut ars ale culturii Boian au fost descoperite doar în locuințe, în timp ce statuetele de os aparțin unui context funerar, făcând parte din inventarul unor morminte ⁴⁴.

Statuete antropomorfe au fost descoperite în groapa unor bordeie la Bogata, Bordușelu, Greaca și Tangîru. Un număr important de statuete au fost găsite lângă vetre. Astfel, în așezarea Boian din Oltenia de la Piatra-Sat, pe o suprafață de 20 x 4,5 m, cu 4 locuințe de suprafață dispuse în șir și apropiate între ele au fost descoperite 7 vetre în șir cu "reprezentări antropomorfe Giulești" ⁴⁵. Statueta de formă hexagonală cu capul rupt și pîntecul bombat a fost descoperită lângă una din vetrele locuinței-sanctuar de la Gălățui-Movila Berzei ⁴⁶ (pl. XVI). La Greaca ⁴⁷ și Tangîru ⁴⁸, statuetele Boian au fost descoperite în umplutura unor bordeie.

Descoperirea acestor statuete în context domestic a dus pe unii cercetători la postularea credinței într-o zeitate "protectoare a vetrelor și locuințelor" ⁴⁹

Cu toată stilizarea unor statuete, liniile esențiale ale corpului uman sunt redată corect.

Imaginea divinității a luat de la începutul evoluției sale o formă umană. Zeitatea este reprezentată de o femeie⁵⁰ așa cum este ea redată de marea majoritate a statuetelor culturii Boian. Atributul cel mai important al divinității este “întruchiparea feminină a puterii creatoare a vieții-<zeița-mamă>”⁵¹ La multe din statuetele feminine ale culturii Boian, ea apare purtând o sarcină, “<divinitatea> fecundității și fertilității”⁵² Stilizarea ca manieră de tratare a statuetelor antropomorfe are o semnificație precisă legată de anumite culte și credințe. Astfel, “gesturile figurinelor antropomorfe erau încărcate nu numai de semnificație, ci și de putere”.⁵³ Poziția brațelor, expresia feței, elementele decorului, redarea abdomenului sunt tot atâtea reprezentări ale <gestualității>.

Dintr-o asemenea perspectivă tentativele de identificare a diferitelor tipuri de pieptănături⁵⁴, sau îmbrăcăminte⁵⁵ ale personajelor reprezentate de statuete constituie piste false de cercetare. Interpretarea semnificației ornamentelor de pe statuete este departe de a fi epuizată⁵⁶ Totuși, argumentele susținute de Vladimir Dumitrescu în favoarea tatuajului ni se par, deocamdată, cele mai convingătoare⁵⁷

În stadiul actual al cercetării, ruperea rituală a capului statuetelor în cadrul unor practici de magie este greu de contestat, deși stabilirea semnificației nu poate fi precizată. Lipsa capului la toate statuetele Boian II și Vădastra III din Oltenia⁵⁸, la care se adaugă 76,31% din statuetele antropomorfe Boian din Muntenia (tab.I) sunt argumente foarte importante. Vechea teorie a ruperii accidentale “din vechime datorată faptului că figurinele au avut gâtul înalt, modelat separat de corp”⁵⁹ nu mai poate fi susținută. În așezările culturii Boian nu s-a descoperit în vreun complex cercetat (groapă, bordei sau locuință de suprafață) capetele rupte de la statuetele respective, *împreună* cu corpul acestora, fapt care ar demonstra posibilitatea unei ruperi accidentale.

NOTE

1. M. Neagu, *O figurină descoperită în așezarea Boian-Bolintineanu de la Piscu Crăsani*, în SCIVA, 33, 1982, 4, p.430-431.

2. Informație V. Boroneanț.

3. V. Bobi, *O nouă etapă de locuire a purtătorilor culturii Boian descoperită la Coroteni-Vrancea*, în Vrancea Studii și Comunicări, V-VII, 1982-1984, p.322.

4. E. Comșa, *Stadiul cercetărilor despre viața oamenilor din faza Bolintineanu a culturii Boian*, SCIV, VI, 1955 1-2, p.24, și fig.14.

5. Gh. Cantacuzino și S. Morintz, *Die Jungsteinzeitlichen Funde in Cernica*, în Dacia, NS, VII, 1963, p.71, fig. 27/7.

6. Cercetări efectuate în anii 1966 și 1968 de S. Morintz, N. Anghelescu și A. Atanasie.

7. Informații A. Atanasiu.
8. Cercetări arheologice M. Neagu (1990-1992; 1994-1995) și V. Kavruk (1993)
9. E. Comșa, *Stadiul cercetărilor despre viața oamenilor din faza Bolintineanu a culturii Boian*, în SCIV, VI, 1955, 1-2, p. 24.
10. Gh. Cantacuzino și S. Morintz, *op. cit.*, p.71 .
11. Gh. Cantacuzino, *Necropola preistorică de la Cernica și locul ei în Neoliticul românesc și european (în lumina ultimelor descoperiri arheologice)*, SCIV, 18, 1967, 2, p.389.
12. *Ibidem* .
13. *Ibidem*, p.391.
14. M. Neagu, *op.cit.*, p.430.
15. E. Comșa, *op.cit.*, p.28.
16. D. Berciu, *Cultura Hamangia. Noi contribuții*, I, București, 1966, p.253, fig.149/4 și p.266.
17. *Ibidem*, p.266-267.
18. H. Todorova - T. Dimov, *Neolithic of southeastern Europe and its near eastern connections. Ausgrabungen in Durankulak 1974-1987*, p.299, Abb.4/5. În ținuturile anatoliene nu au fost descoperite piese falice sau vulvare.
19. D. Berciu, *op.cit.*, p.101.
20. Așezarea Bolintineanu din punctul Lunca-La Grădini a fost cercetată aproximativ 30% și au fost descoperite doar fragmente de altărașe
21. N. Anghelescu, *Cercetări și descoperiri arheologice în raioanele Călărași și Slobozia*, în SCIV, VI, 1955, 1-2, fig. 7/1, 2.
22. Cercetări arheologice M. Neagu, 1981-1983.
23. E. Comșa, *Săpături de salvare și cercetări de suprafață în regiunea București*, în SCIV, VI, 1955, 3-4, p.421, fig.8.
24. Idem, *op.cit.*, p.29.
25. Săpături Cristian Vlădescu. Statueta se află în expoziția de bază a Muzeului Militar Național București.
26. Săpături de salvare Gh. Matei.
27. D. Berciu, *Contribuții ...* , p.408, fig.190 și p.409, fig.191.
28. V. Culică, *O figurină antropomorfă cu decor incizat din stațiunea eponimă a culturii Boian*, în SCIV, I, 1971, p.87-91.
29. Dinu V. Rosetti, *Săpăturile de la Vidra*, în PMMB, București, 1934, p.24-25.
30. E. Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, fig.76/9.
31. *Ibidem*, fig.77.
32. D. Berciu, *Contribuții ...* , p.414, fig.114/5.
33. E. Comșa, *Istoria comunităților ...*, fig.76/3.
34. *Ibidem*, p.196
35. E. Comșa, *Mormântul neolitic descoperit lângă satul Andolina*, în SCIV, 12/2, 1961, p.359-363.
36. Informație D. Șerbănescu.
37. Dinu V. Rosetti, *Săpăturile de la Vidra*, p.25, fig.31-34.
38. Informație D. Șerbănescu.
39. D. Berciu, *Cultura Hamangia ...*, p.197.
40. M. Nica, I. Ciucă, *Așezările neolitice de la Piatra-Sat, jud.Olt*, în Analele Olteniei, 6, SN, p.35.
41. Dinu V. Rosetti, *op.cit.*, p.37-38, fig.45 a,b.
42. M. Neagu, *Aspecte ale plasticii neo-eneolitice din os din sud-estul Munteniei*, în CCDJ, II, Călărași, 1986, p.91-92.
43. *Ibidem*, p.92-93, fig.1-2.
44. Necropolele de la Andolina și Sultana-Valea Orbului.
45. M. Nica, I. Ciucă, *op.cit.*, p.19.

46. Cercetări inedite M. Neagu 1981-1983.
47. E. Comşa, *Săpături de salvare...*, p.421.
48. D. Berciu, *Contribuții ...*, p.508.
49. E. Comşa, *Istoria comunităților ...*p.198.
50. J. Cauvin, *Naissance des divinités. Naissance de l'agriculture*, Paris, 1992, p.101.
51. Vl. Dumitrescu, *Plastica neolitică din aşezarea de la Rast(jud.Dolj)*, în Acta Musei Napocensis, XXIV-XXV, p.47.
52. Silvia Marinescu-Bîlcu, *Unele probleme ale plasticii antropomorfe neo-eneolitice din România și relațiile ei cu Mediterana Orientală*, în Pontica, X, 1977, p.42.
53. Mircea Eliade, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, I, București, 1981, p.27.
54. E. Comşa, *Considerații cu privire la pieptănătura în cursul epocii neolitice pe teritoriul României*, în CCDJ, II, Călărași, 1986, p.51-60.
55. Idem, *Quelques données relatives au costume Neolithique en territoire Roumain*, în Preistoria Alpina, 20, Trento, 1984, p.233-244.
56. E. Skalida, G.Toufexis, *Figurines de la fin de l'époque neolithique en Tessalie (Grèce Centrale)*, în Relations thraco-illyro-helleniques, Buc., 1994, p.19.
57. Vl. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974, p.201.
58. M. Nica, I.Ciucă, *op.cit.*, p.34, fig.12.
59. E. Comşa, *Istoria comunităților ...*, p.196.

ANTHROPOMORPHIC STATUETTES OF BOLINTINEANU AND BOIAN CULTURES IN MUNTENIA PLAIN (Summary)

INTRODUCTION

Antropomorphic art is typical to the Neo-Eneolithic civilisations in the south-eastern Europe. Besides the Aegean Sea and Near East - regions to which the south-eastern Europe has always had straight connections during the prehistoric ages, no other world's area could produce such various and abundant works of art but the south-eastern part of Europe and mainly the area on the Lower Danube.

BOLINTINEANU STATUETTES

Place of Discovery and the Archaeological Environment

The first Bolintineanu statuette was discovered at Cățelu settlement by E.Comşa within the filling of a mud-hut (Fig.I.II/2). The others are also found within dwellings as well as the same type of exhibits discovered within the same hut pits at Grădiștea

Coslogeni. The statuettes from Piscul Crăsani, Coroteni and Chitila are found within surface dwellings - most probably with special destination - as this type of dwelling is extremely rare among Bolintineanu settlements.

The research within the Neolithic settlement at Grădiștea Coslogeni made in 1966 and 1968 provided new elements regarding the ritual environment of anthropomorphic statuettes preservation as several of such exhibits were found grouped on the unusually big hearth of a mud - hut.

Recent archaeological excavations confirmed the ritual environment of these anthropomorphic statuettes in the settlement at Grădiștea Coslogeni.

Thus, within no.5 hut pit there were three anthropomorphic statuettes discovered near the hearth together with fish scales and fragments of tortoise shell. In the close neighbourhood of a figure there were found two beads.

The statuette from Cățelu was found within the filling of a mud-hut. The space spreading of these statuettes is not at all by chance. A common feature is their placing within dwellings-usually on the hearth or in the close nearness. As regards the Neolithic settlement at Grădiștea Coslogeni there were recorded three cases of statuettes placement on the very hearth for two mud-huts and near it for no.5 mud-hut. The statuette at Piscul Crăsani was also discovered on the hearth of a Bolintineanu surface dwelling (Fig. III). The only Bolintineanu bone statuette was found near the right forearm within no. 101 tomb in the necropolis at Cernica (Fig. XIV). Excepting the bone figure from Cernica, Bolintineanu statuettes are made of clay generally representing a female character.

All Bolintineanu statuettes represent standing characters. The statuette from Cernica was "made of polished bone". The similar exhibits made of burnt clay are not polished but there can be noticed traces of polishing while modelled which are more obvious at Bolintineanu statuette from Grădiștea Coslogeni.

As regards the rendering of anatomic elements the sketching tendency is small as compared to Dudești statuettes. It is obvious mainly as regards the general shape of the body. The statuette from Piscul Crăsani has the head slightly pushed backwards with a triangle-shaped face. The nose is rendered by a prominence and both the eyes and the mouth are profoundly incised. Paradoxically, though we believe it represents a masked character, the facial details hold an important part since even the eyebrows are rendered which means an unique feature among Dudești and Bolintineanu anthropomorphic discoveries.

It is likely that this rendering of raised eyebrows was necessary to underline the expressiveness of the exhibit, in order to increase the facial dynamism and mobility for ritual purpose.

Excepting incision that occurs like three parallel rows on the idol's neck from Piscul Crăsani, on the same exhibit there were noticed traces of red paint which outlined the edges of the mask and they are clearly detached within the section. Painting - as a technique for

anthropomorphic art - was observed only in the case of the statuette from Piscul Crăsani within the advanced Neolithic Age.

A separate chapter within the study of anthropomorphic statuettes of advanced Neolithic Age consists of the works of art discovered in the settlement from Grădiștea Coslogeni. Should this Neolithic settlement be a symbiotic life between Bolintineanu and Hamangia communities then the anthropomorphic art discovered at Grădiștea Coslogeni underlines the preponderance of Hamangia features.

Out of the nineteen anthropomorphic statuettes to which we can add other five exhibits interpreted as phallic samples, only one statuette can be assigned to Bolintineanu communities. The last represents a standing female character with arms reached out laterally. The breasts are shown by two flat pills while the hips are thickened. There is a flat enlarged basis of the exhibit in order to allow the standing position. The statuette renders a character during a ceremony and this is shown by both position of hands and clothes which are suggested by modelling. The head is torn away from ancient time. The belly is swelled out to suggest pregnancy. The geometric shaping of the exhibit is underlined by the flat back - a feature borrowed from Hamangia statuettes. However this flatness of the back is broken by anal part represented by a relevant cell.

Hamangia statuettes found at Grădiștea Coslogeni generally represent standing female characters (Fig. VI-X). They can be differentiated according to hands position, representation of belly, sex and legs. All anthropomorphic statuettes render the tights (hips) highly enlarged.

Without any exception the back is flat. However we can notice in the case of pregnant statuettes the phenomenon of hiperlordosis owed to the alteration of weight centre of the body. The back is slightly inclined backwards.

The head and the neck are column-like shaped with a triangle section. At the neck basis there are rows of circular parallel incisions which might render bead-rows. Only one fragment of statuette shows the column ending with an oblique cut plan.

The hands are set on the belly or stretched out laterally. These positions may show certain gestures or ritual phases with precise signification. The arms rendering is given such an importance that the rendering of breasts is often given up as the arms comprise them like prolongations.

The legs are not spread but they are limited with a visible grooving. In one case alone the legs are spread.

The belly was highly cared for by the modeller. Its sizing is not at all accidental but it is major important since it symbolizes different stages of pregnancy. Therefore, in a first form the belly is conically prominent and the following forms represent advanced pregnancy, the belly is two-levelled prominent. We believe that the two statuettes represent female characters at the very moment of giving birth. As for the statuette at the most advanced giving birth stage the sex is enlarged making a common part with the inferior part of the belly. The sex representation is correlated with the belly and tights representation.

Another category of works of art at Gradistea Coslogeni is made of:

a) "phaloi" - phallic representations (Fig. XI-XII).

b) anthropomorphic columns ("heads")

a) The phallic representations are met both at Hamangia culture and Vadastra or

Boian cultures.

b) "Heads" discovered at Gradistea Coslogeni are rendered under the form of cylindrical column (Fig. XIII). With minimum of means the anatomical details are rendered: the outlined nose, the eyes by two prolonged horizontal notches.

Their expressiveness and firmness of execution show a genuine experience and tradition to allow the rendering of both female and male characteristics of the two heads. Their significance - column of male and female characters discovered at Gradistea Coslogeni must be the same with that of the other statuettes' discovered within the tomb at Hamangia necropolis at Cernavoda. The facial expression and the manner of rendering the face details at the statuettes from Cernavoda and Gradistea Coslogeni gather them within the same spiritual family.

Bolintineanu anthropomorphic statuette from Gradistea Coslogeni may represent a dressed figure (Fig. IV-V) while Hamangia statuettes always represent nude characters.

The various types of Bolintineanu anthropomorphic statuettes also show their usage within other rituals than those related with the cult of Mother-Goddess or the cult of fertility and fecundity as a natural consequence of a probable increase of the spiritual life complexity.

The present stage of the scientific research within the field will not allow us to utter very precise hypotheses regarding the significances of these anthropomorphic statuettes. However, the hypothesis of magic purpose could be supported by the probable ritual tearing of the head at five out of six Bolintineanu statuettes. The possibility of an accidental tearing is cancelled by the neck sections at the bone figure from Cernica and at the burnt clay figure discovered at Gradistea Coslogeni. These sections eliminate the hypothesis of a probable unintentional tearing because of their fragility.

BOIAN STATUETTES

Boian anthropomorphic works of art are characterised by stylistic compactness, mostly on the final stages of evolution. This common feature is a natural consequence of the structure of an intense spiritual life (Fig. XV-XX).

Materials, technique, adornment

The anthropomorphic statuettes chronologically classified at the beginning of Boian culture are made of burnt clay, adorned and generally filled in. At the same period there are the bone statuettes.

The adornment techniques for these statuettes are incision, excision and very seldom painting. The adornment is usually met at the breast area and legs and the adornment is spiral-shaped which gives compactness to anthropomorphic art.

Generally speaking, the spiral-shaped adornment may be found at the belly and hips area being related to the pregnancy representation.

Excision is associated with incision and it is filled with white paste which underlines the expressivity of the relevant statuettes (Fig. XVI).

These techniques are never used at random as they are governed by the relevant function of the ritual. The same reason is valid as regards the case of simplification and sketching which characterise Boian anthropomorphic statuettes. This sketching underlined the human body not only as regards the aesthetic viewpoint but also as regards the essence of certain human features necessary for the certain ritual practice. The strong simplification of the human figure is turned to mere geometry in the case of bone statuettes.

Archaeological environment and significance

Statuettes' spreading within a certain archaeological environment marks a magic valorisation of the relevant space. Boian burnt clay anthropomorphic statuettes were discovered only within dwellings while the bone statuettes belong to the funeral inventory.

An important number of statuettes were discovered near to the hearths. The discovery of these statuettes in domestic environment allowed to some researchers to utter the hypothesis of a cult existence as regards a "protective goddess of hearths and dwellings"

In spite of simplification of certain statuettes the essential lines of the human body are well rendered.

The image of gods took from the very beginning the human shape. The goddess is represented by a female character at the most of Boian statuettes. The most important feature of the goddess is the "embodiment of femininity, the creative power of life - the **Mother-Goddess**"

Simplification as a means to approach the anthropomorphic statuettes has a precise significance referring to certain cults and beliefs. Thus, "the gestures of the anthropomorphic figures would be loaded not only with significance but also with power" The arms position, facial expression, adornment details, rendering of the belly are also representations of **gesture mobility**.

At the present stage of research the ritual tearing of the head within a magic rite is hard to be denied, though the precise settling of significance cannot be exactly uttered. The lack of the head to all Boian II and Vadastra III statuettes to which we add 76.31% of Boian anthropomorphic statuettes are very important arguments.

LIST OF ILLUSTRATIONS

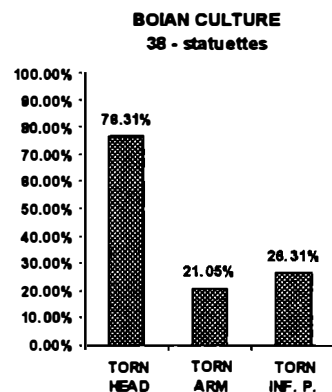
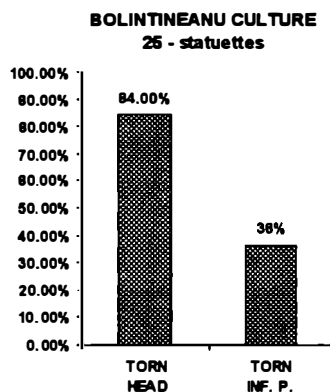
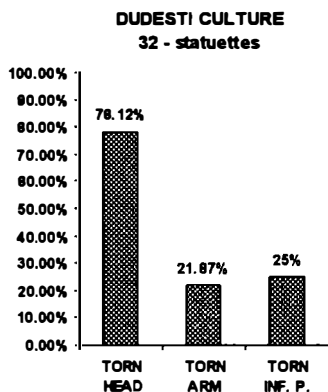
Fig. I. Bolintineanu statuette discovered at Cățelu.

Fig. II/1-2. Anthropomorphic statuettes at Piscul Crăsani and Cățelu.

- Fig. III/a-d. Bolintineanu anthropomorphic statuette discovered at Piscul Crăsani.
- Fig. IV-V. Bolintineanu anthropomorphic statuettes, Grădiștea Coslogeni.
- Fig. VI-VII. Anthropomorphic statuettes Grădiștea Coslogeni.
- Fig. VIII-IX. Anthropomorphic statuettes discovered at Grădiștea Coslogeni.
- Fig. X/1-2. Hamangia statuettes discovered at Grădiștea Coslogeni settlement.
- Fig. XI-XII. Phalus discovered at Grădiștea Coslogeni.
- Fig. XIII. Heads of Hamangia statuettes discovered in couple at Grădiștea Coslogeni.
- Fig. XIV. Bone anthropomorphic statuettes discovered at Bolintineanu necropolis - Cernica.
- Fig. XV. Anthropomorphic protoma discovered at Gălățui - Movila Berzei.
- Fig. XVI/a-d. Anthropomorphic statuettes discovered at Boian settlement at Gălățui - Movila Berzei.
- Fig. XVII. Simplified anthropomorphic statuettes made of spondylus discovered within Boian tomb - Vidra, Andolina.
- Fig. XVIII/1-8. Boian anthropomorphic statuettes discovered in Muntenia.
- Fig. XIX/1-6. Boian anthropomorphic statuettes discovered in Muntenia.
- Table I. The statistics of anthropomorphic statuettes fragments for middle Neolithic cultures.
- 1 - Dudești Culture; 2 - Bolintineanu Culture; 3 - Boian Culture.

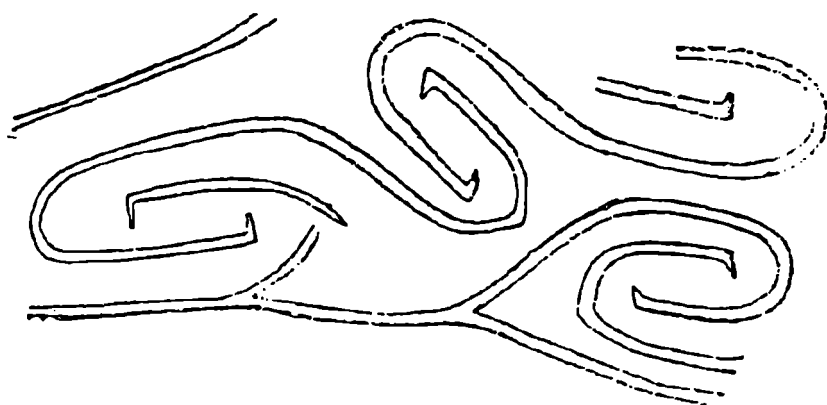
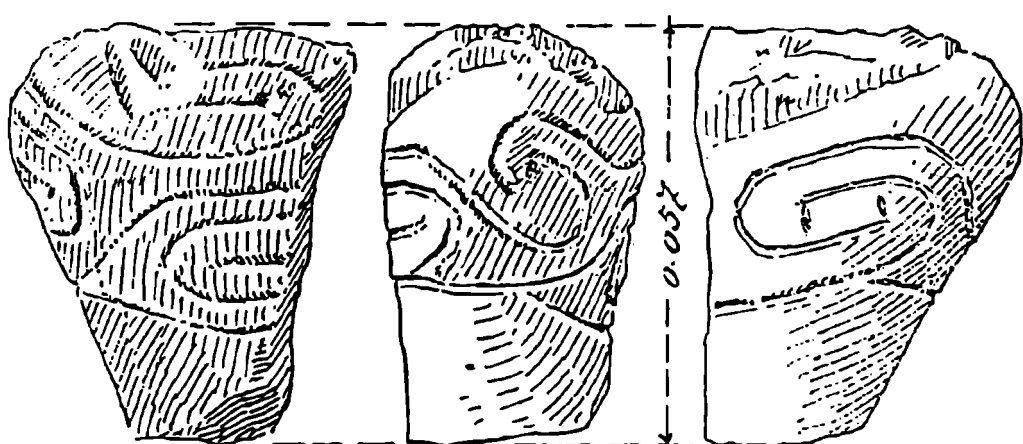
THE STATISTIC SITUATION OF TEARING OF THE ANTHROPOMORPHIC STATUETTES FOR THE CULTURES IN MIDDLE NEOLITHICAL AGE

DUDEȘTI CULTURE				BOLINTINEANU CULTURE				BOIAN CULTURE			
total of statuettes	with torn head	with torn arm	with torn inf. p.	total of statuettes	with torn head	with torn arm	with torn inf. p.	total of statuettes	with torn head	with torn arm	with torn inf. p.
OLTENIA 24	19 (79.16%)	2 (8.33%)	4 (16.6%)								
MUNTENIA 8	6 (75%)	5 (62.5%)	4 (50%)	6	5 (83.33%)		3 (50%)	38	29 (76.31%)	8 (21.05%)	10 (26.31%)
GRĂDIȘTEA COSLOGENI		19	16 (84.21%)		6 (31.57%)						

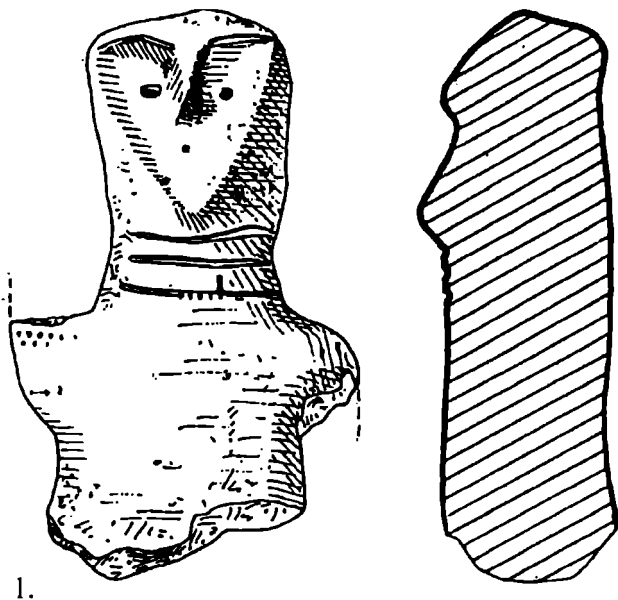

Tab. I Situația statistică a fragmentării statueteleor antropomorfe la culturile neoliticului dezvoltat.

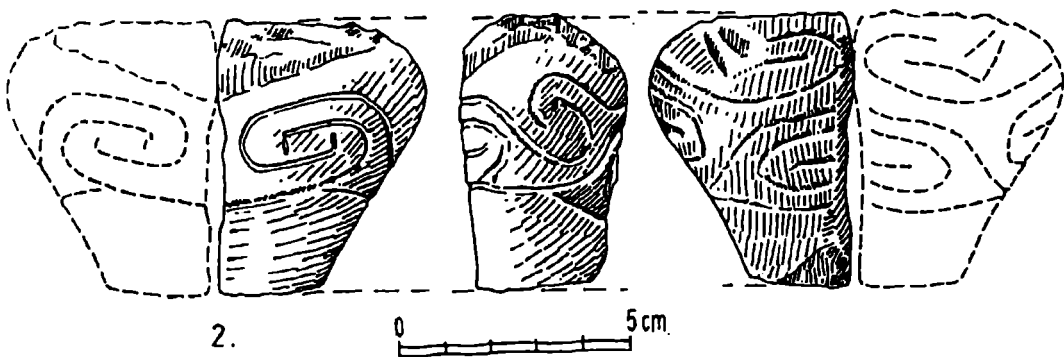
1. Cultura Dudești; 2. Cultura Bolintineanu; 3. Cultura Boian.

Pl. I Statuetă Bolintineanu descoperită la Căţelu.

1.

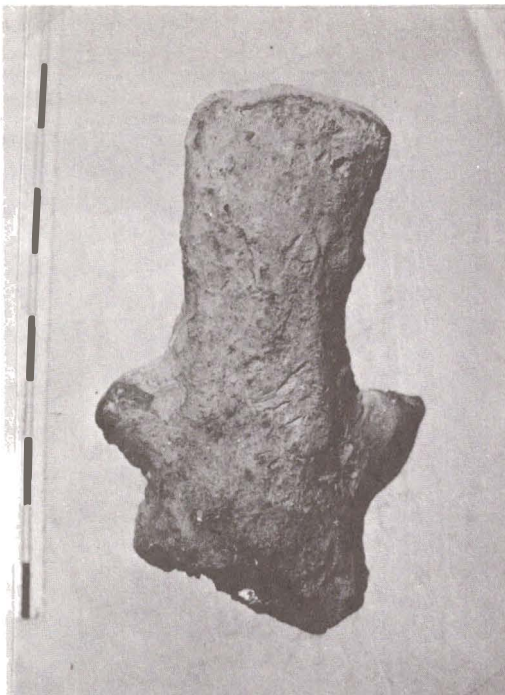

2.

Pl. II/1-2 Statuete antropomorfe de la Piscul Crăsani și Cățelu (desen).

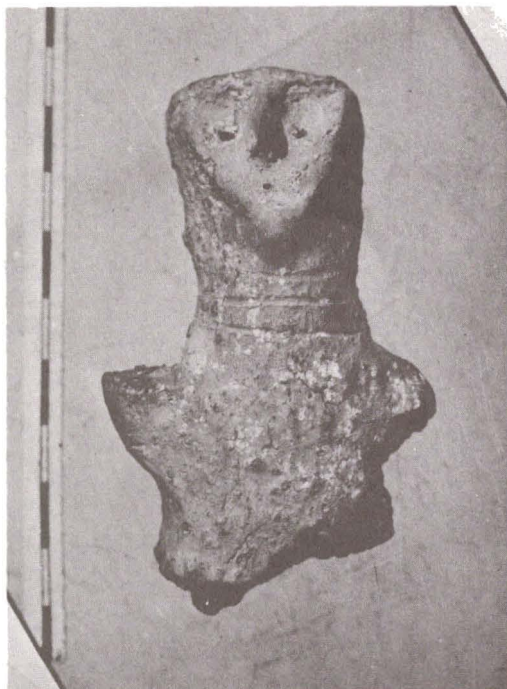
a.

b.

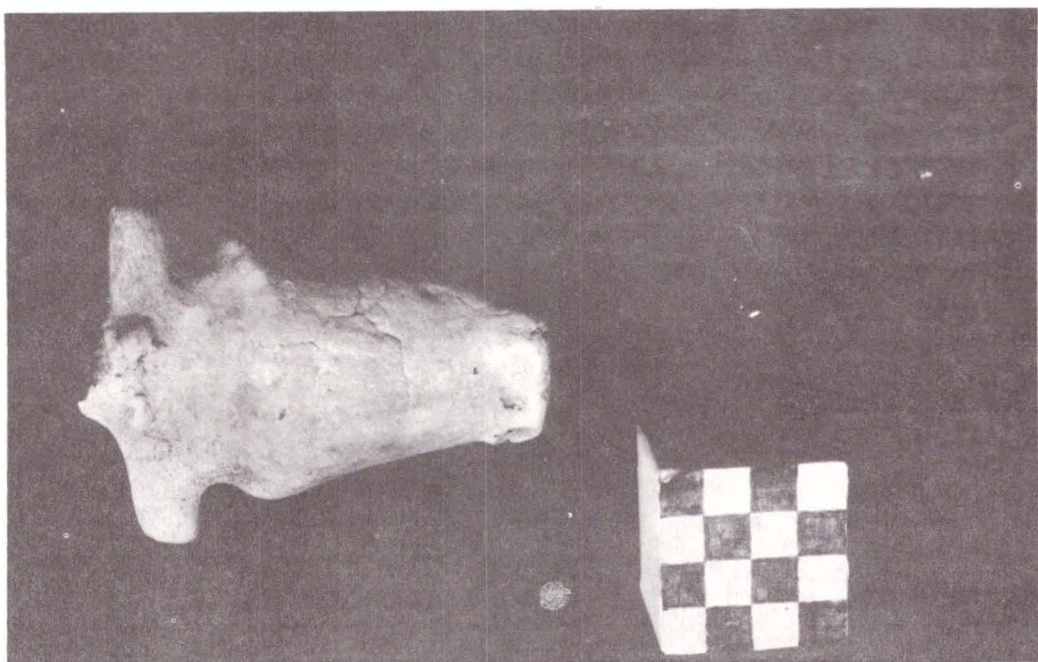
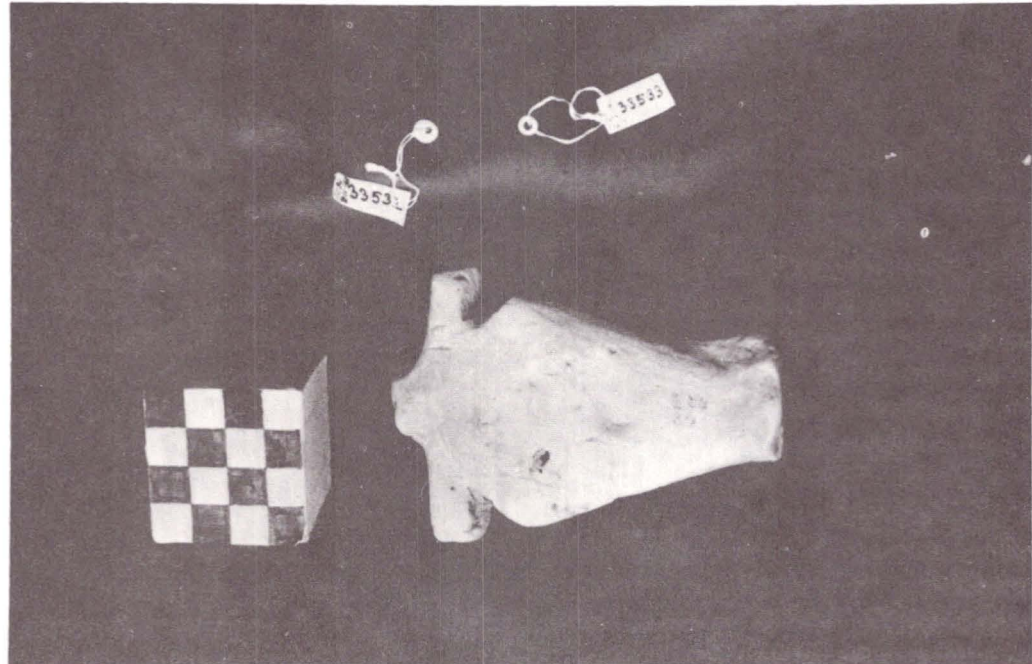

c.

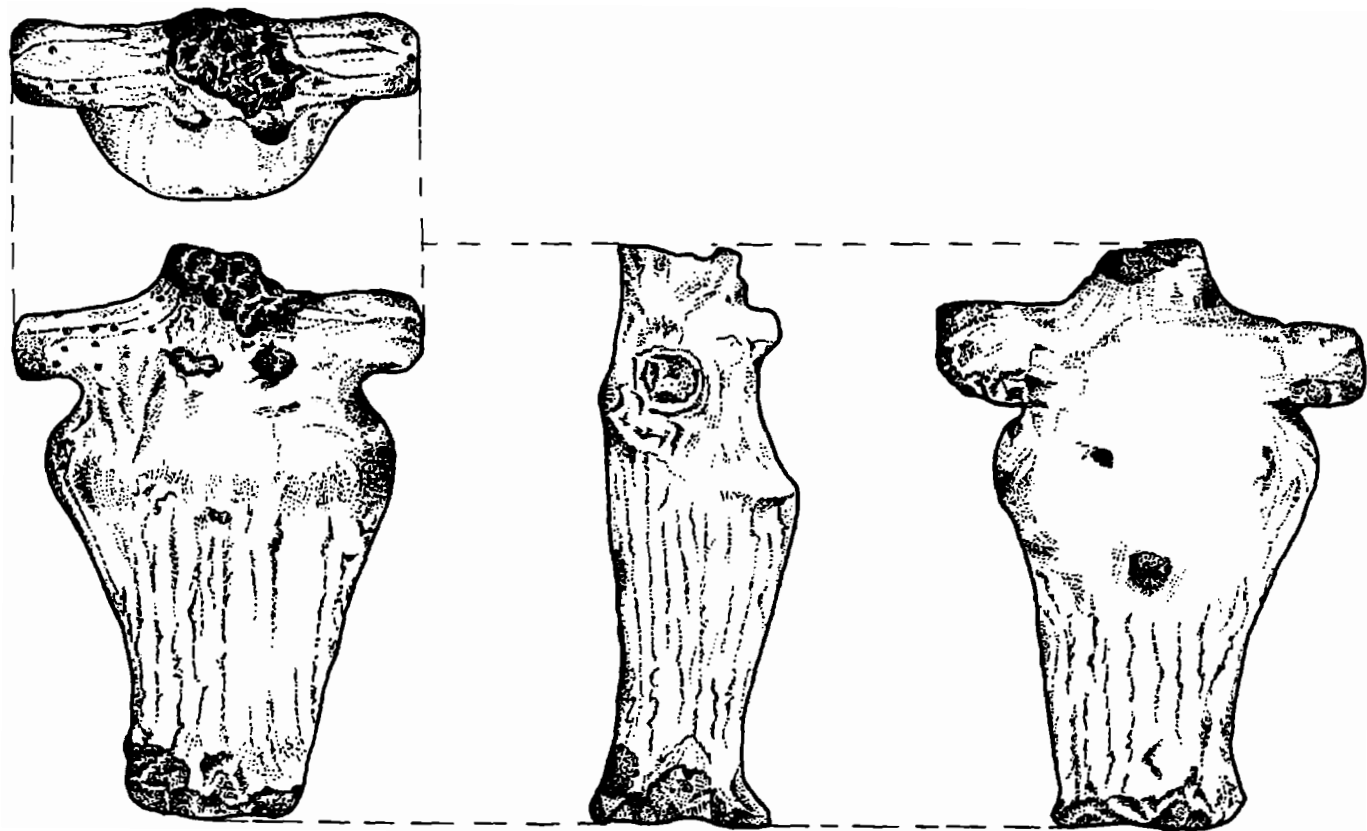

d.

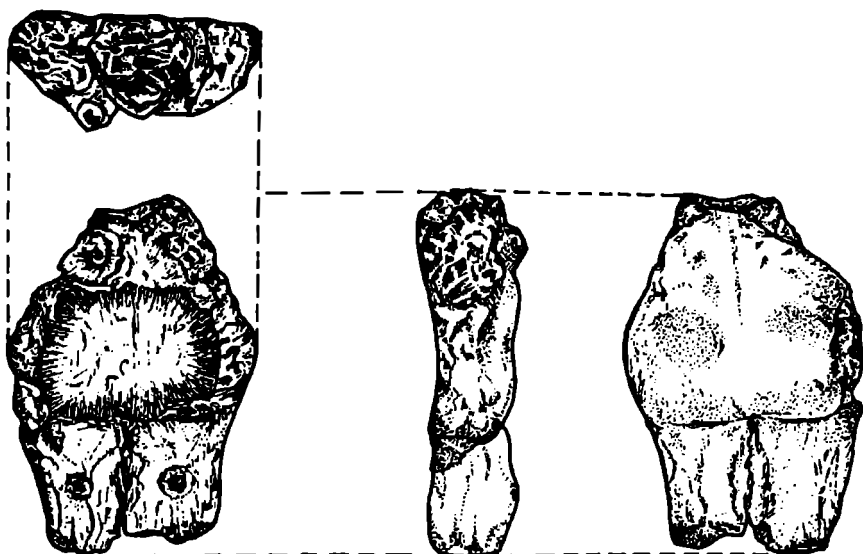
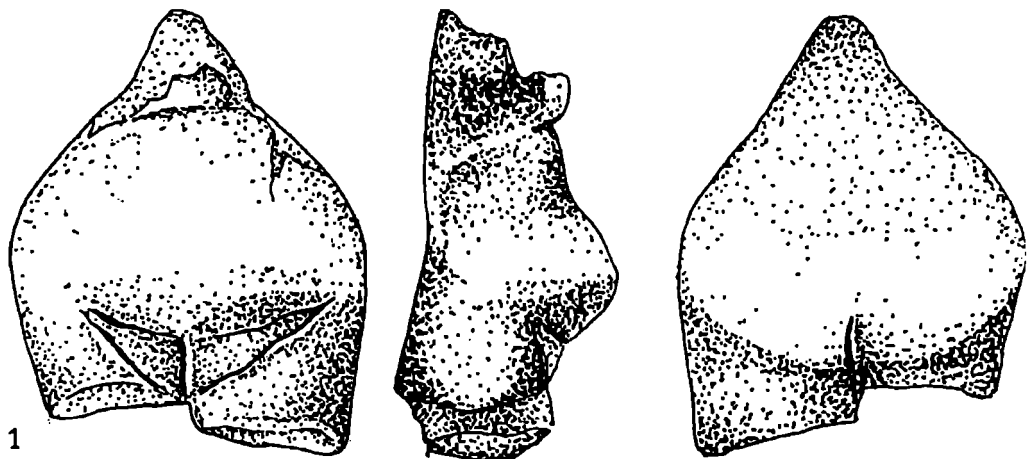
Pl. III/a-d Statuetă antropomorfă Bolintineanu descoperită la Piscul Crăsani.

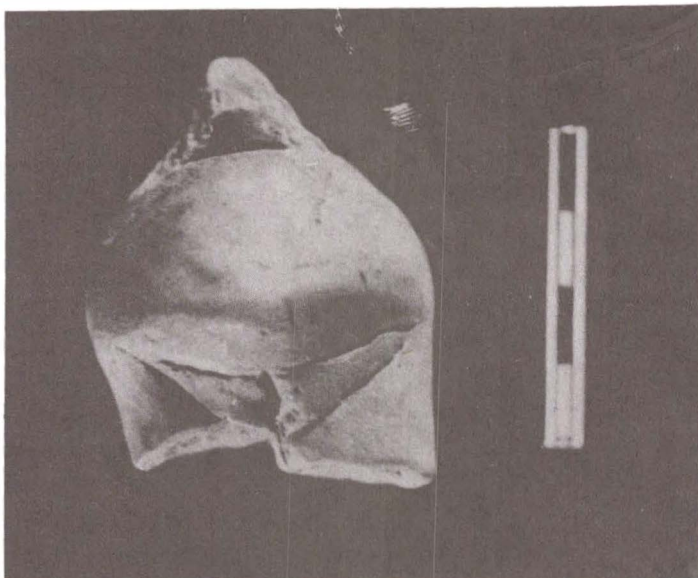
Pl. IV Statuete antropomorfe Bolintineanu, Grădiștea Coslogeni. (foto)

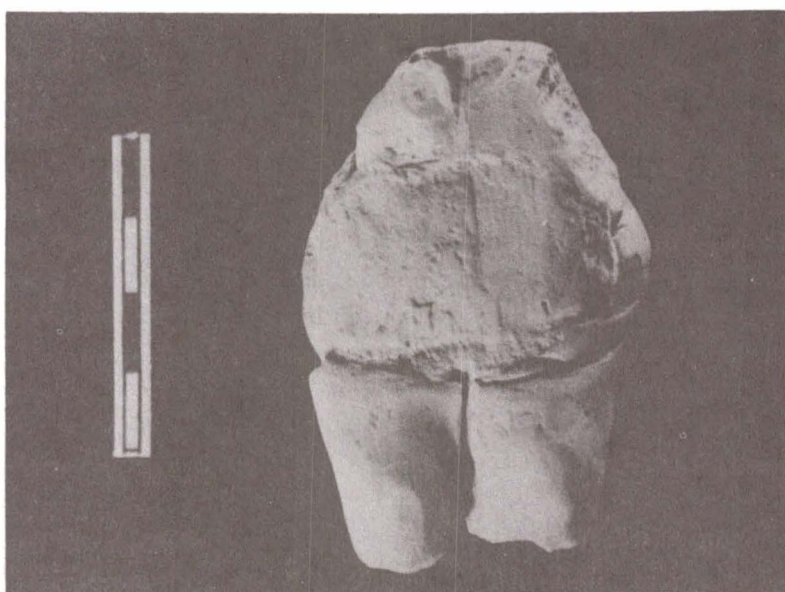
Pl. V Statuetă antropomorfă Bolintineanu, Grădiștea Coslogeni. (desen)
www.cimec.ro

Pl. VI Statuete antropomorfe - Grădiștea Coslogeni.

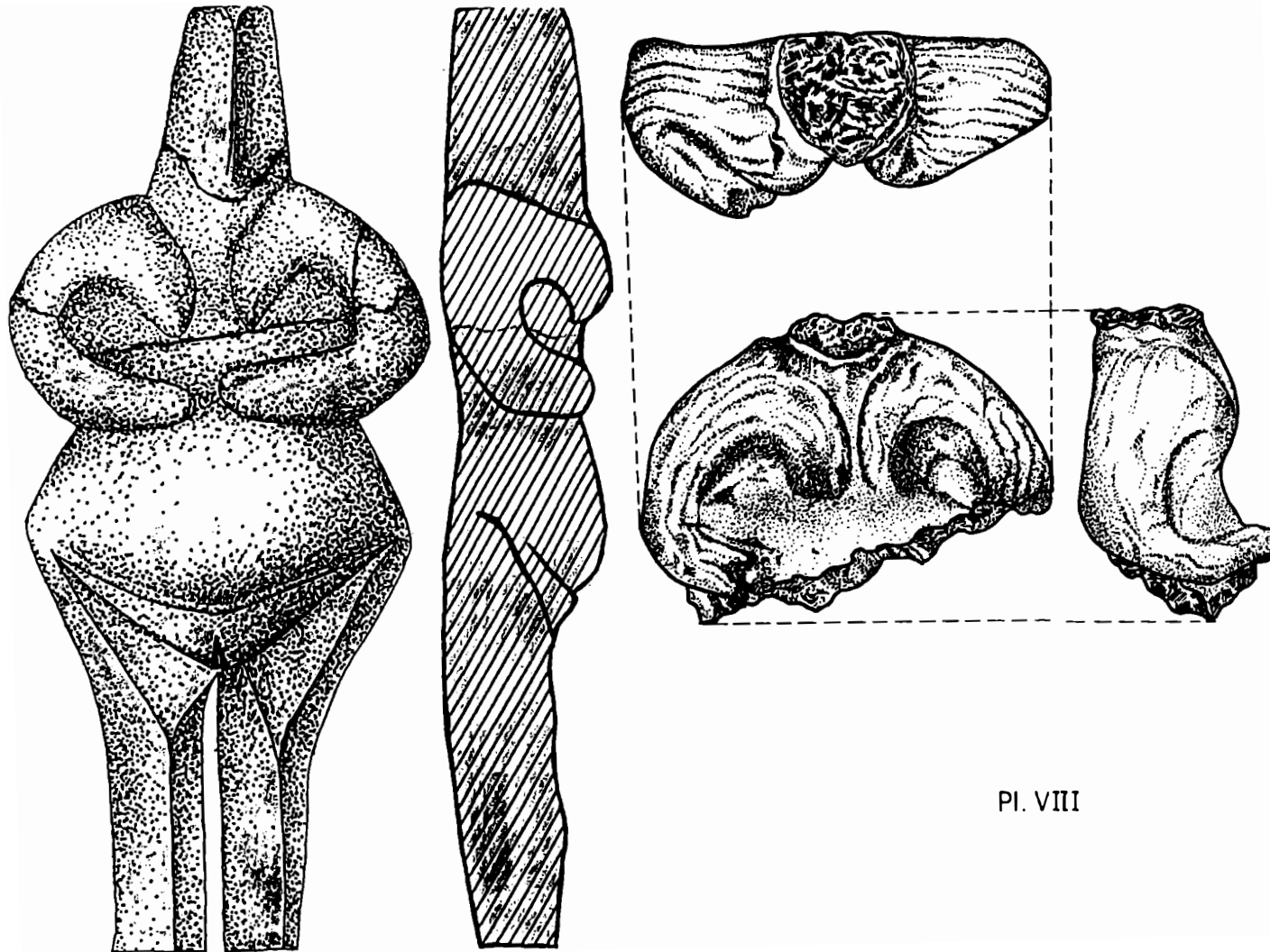

1.

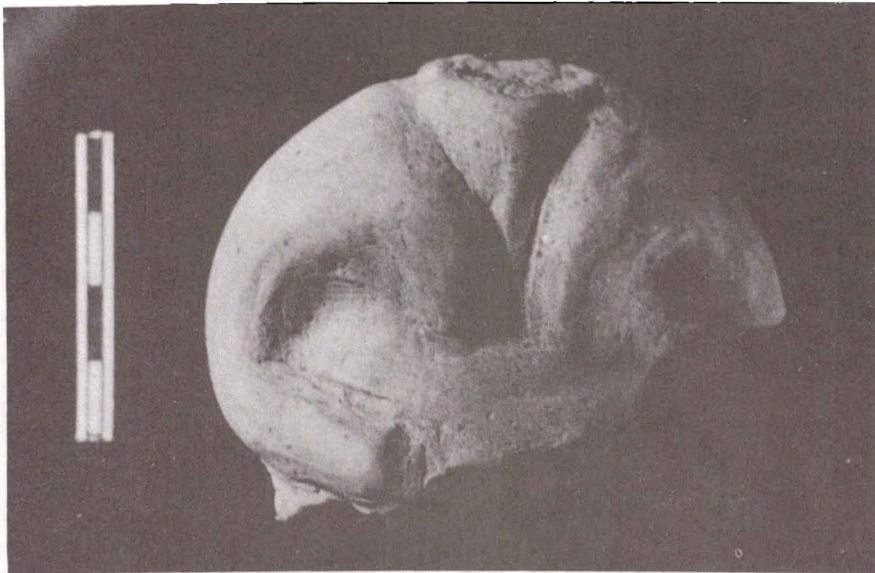
2.

Pl. VII/1,2 Statuete antropomorfe - Grădiștea Coslogeni.

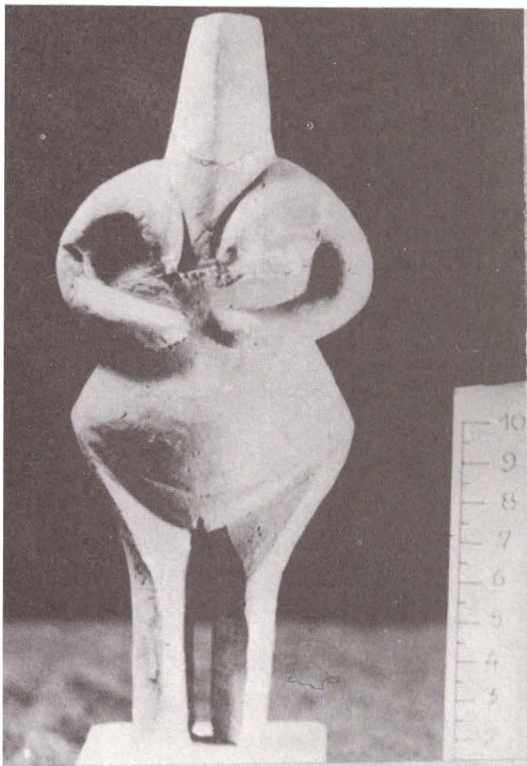

Pl. VIII

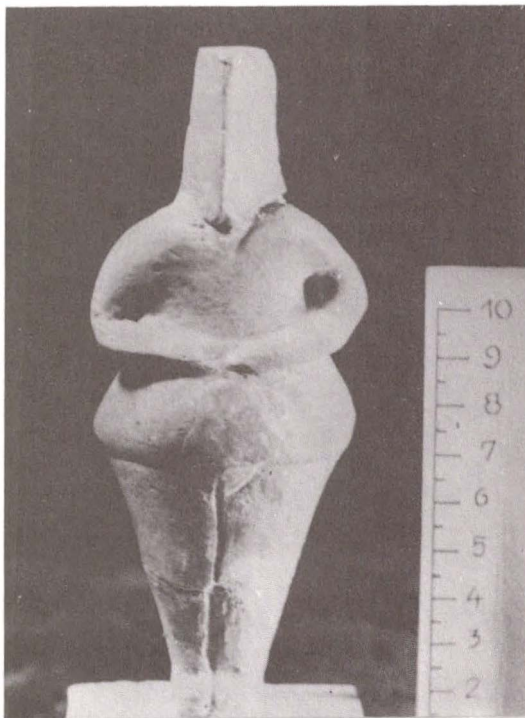
1.

2.

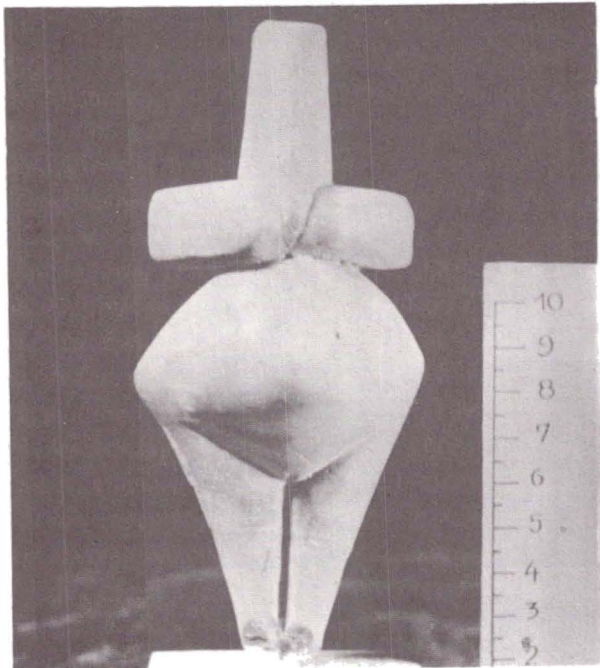

3.

Pl. IX/1-3 Statuete antropomorfe descoperite la Grădiștea Coslogeni.

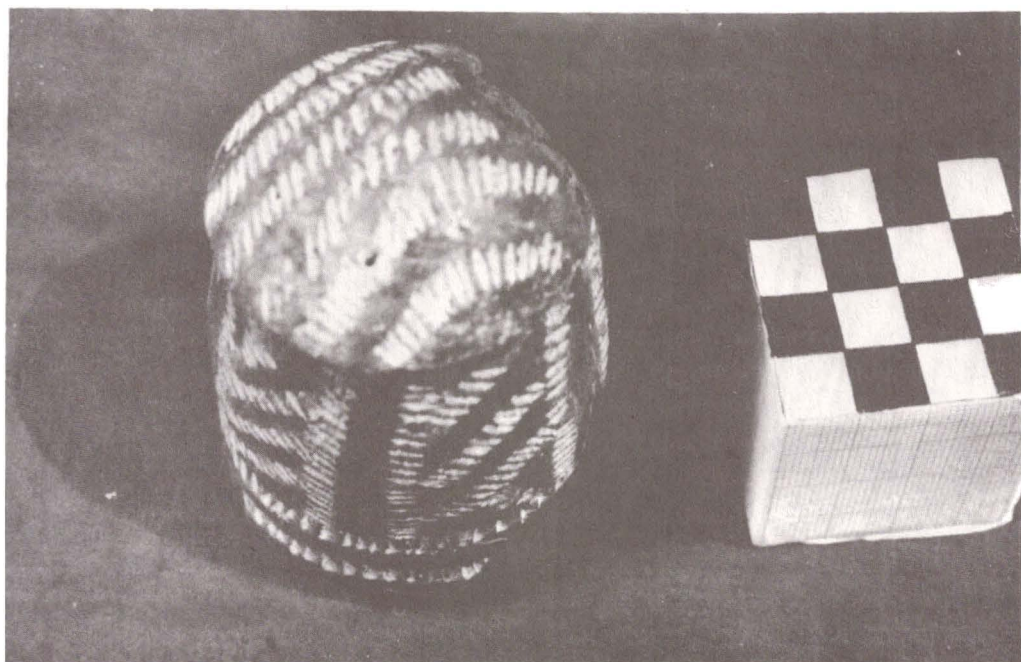
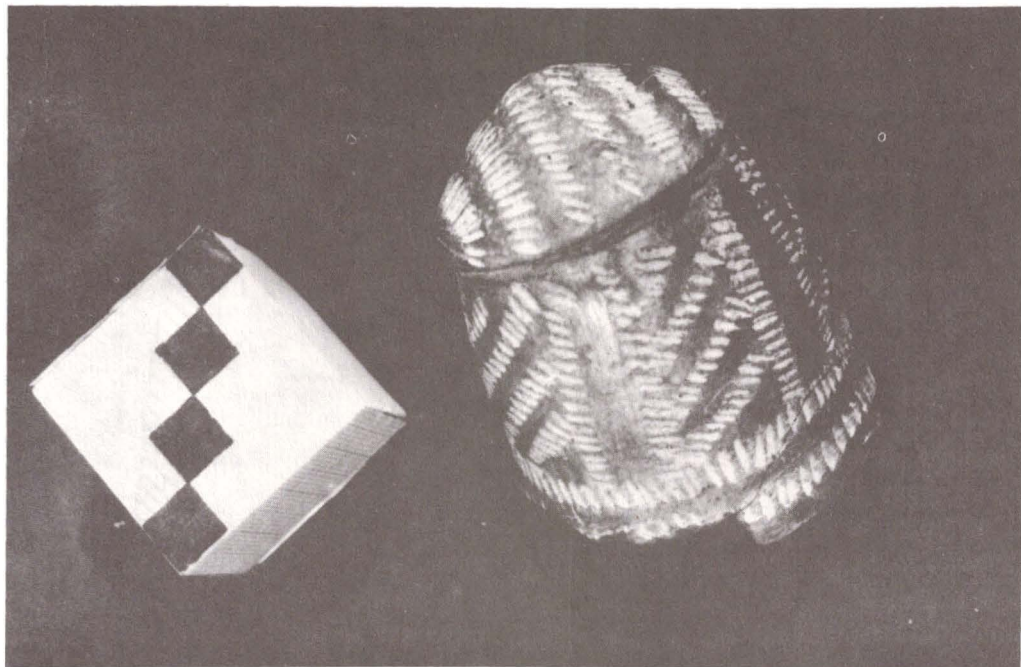
1.

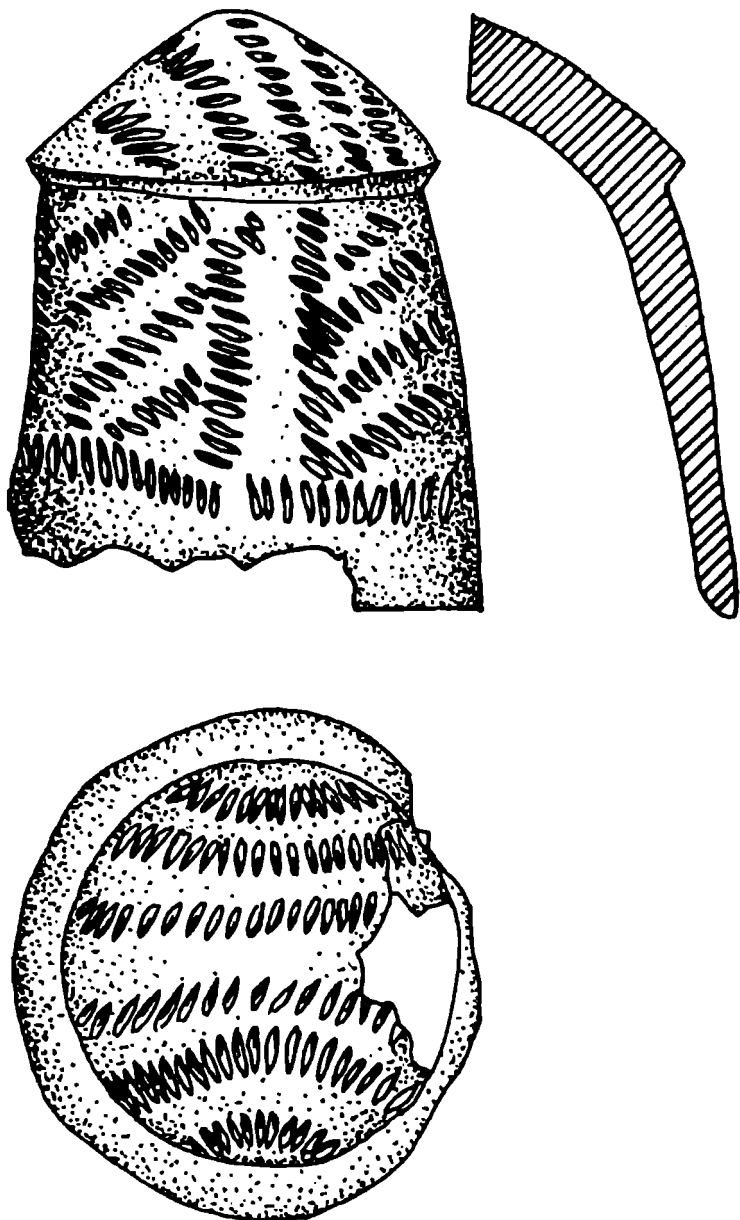
2.

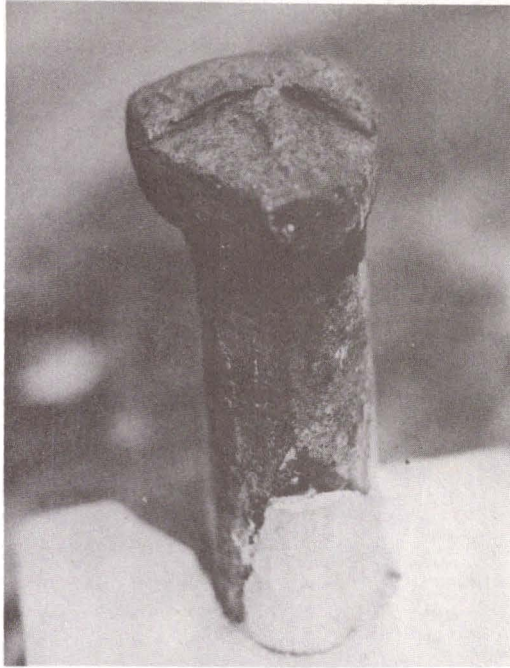
Pl. X/I-2 Statuete Hamangia descoperite în așezarea de la Grădiștea Coslogeni.

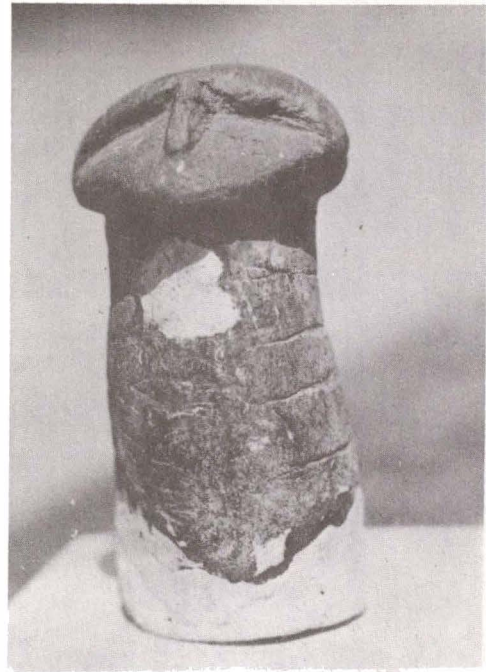
Pl. XI Phalus descoperit la Grădiștea Coslogeni.

Pl. XII Phalus descoperit la Grădiștea Coslogeni.

1.

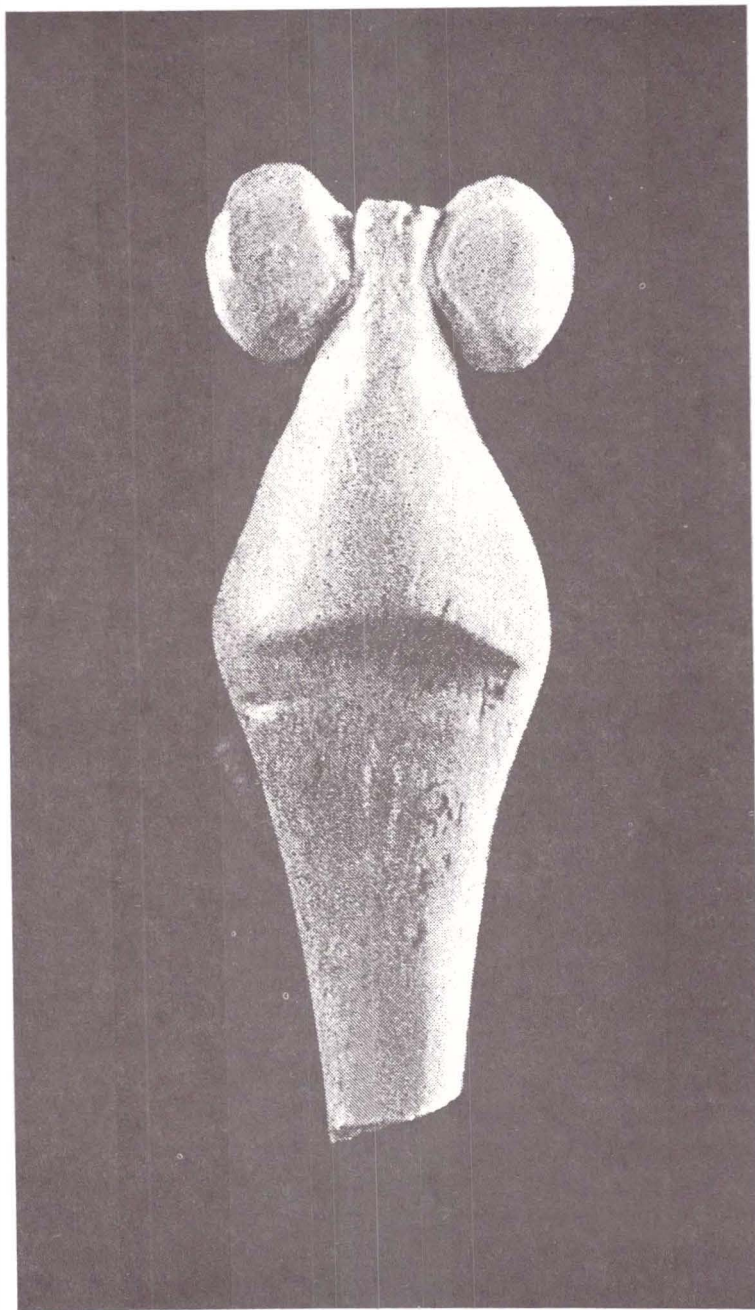

2a.

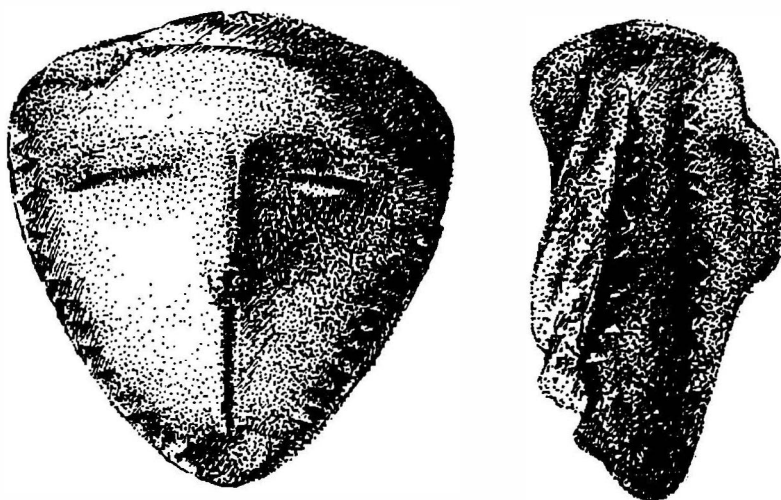
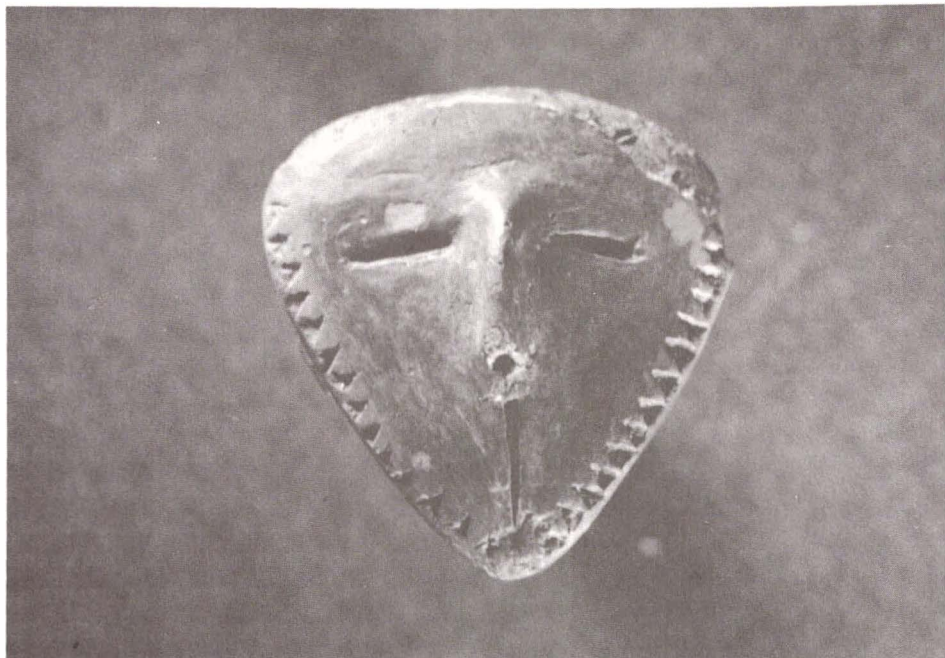

2b.

Pl. XIII/1,2a/b Capete de statuete Hamangia descoperite împreună la Grădiștea Coslogeni;
1. bărbat; 2/a-b. femeie.

Pl. XIV Statuetă antropomorfă din os descoperită în necropola Bolintineanu de la Cernica (apud Gh. Cantacuzino și S. Morintz).

Pl. XV Protomă antropomorfă descoperită la Gălățui - Movila Berzei.

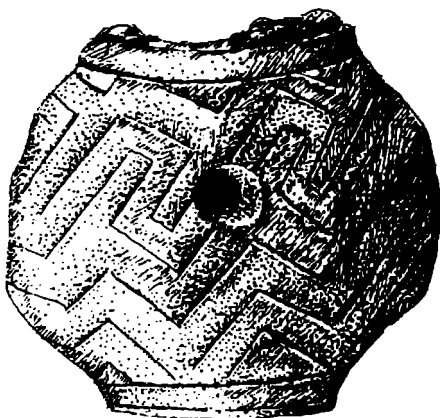
a.

b.

c.

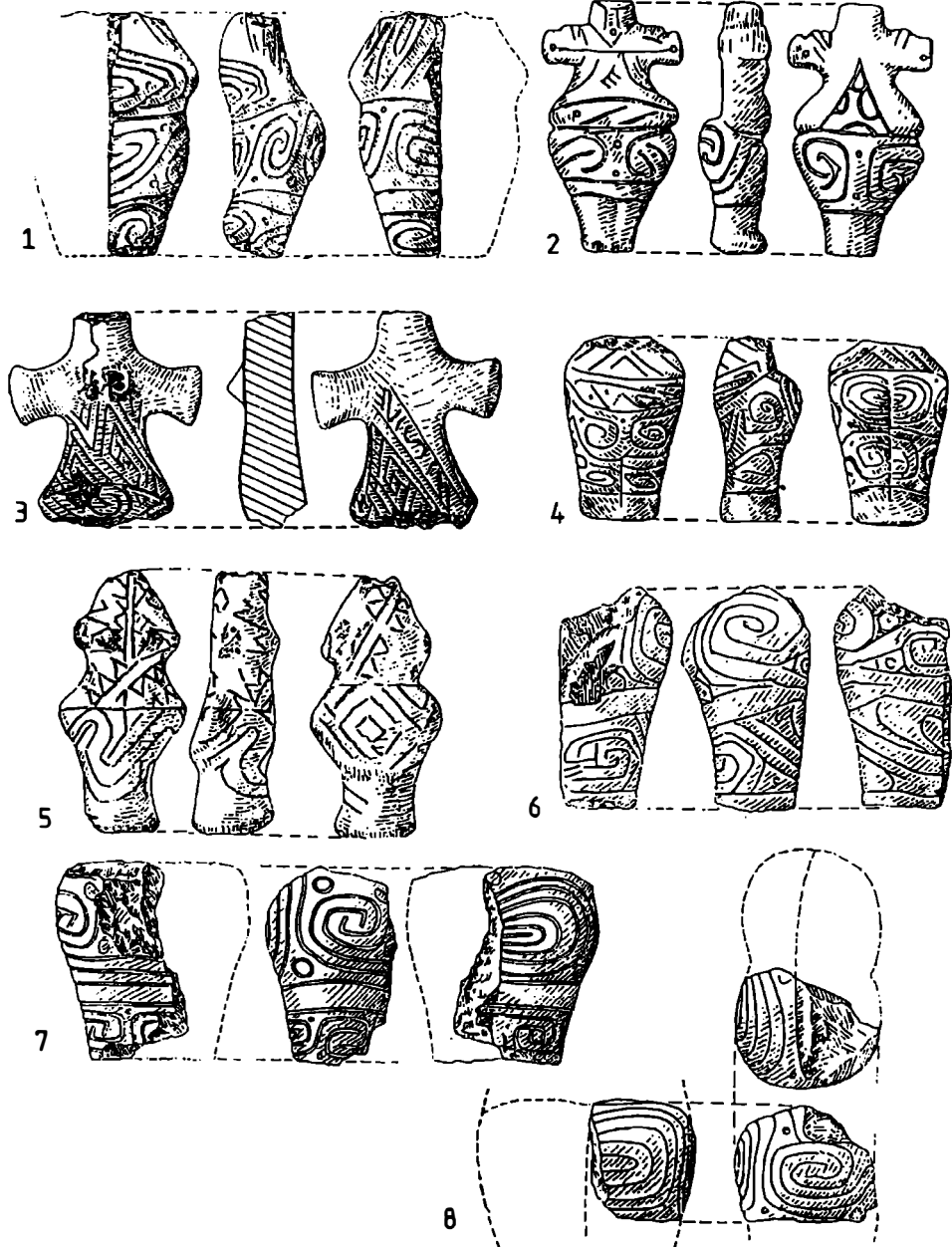
d.

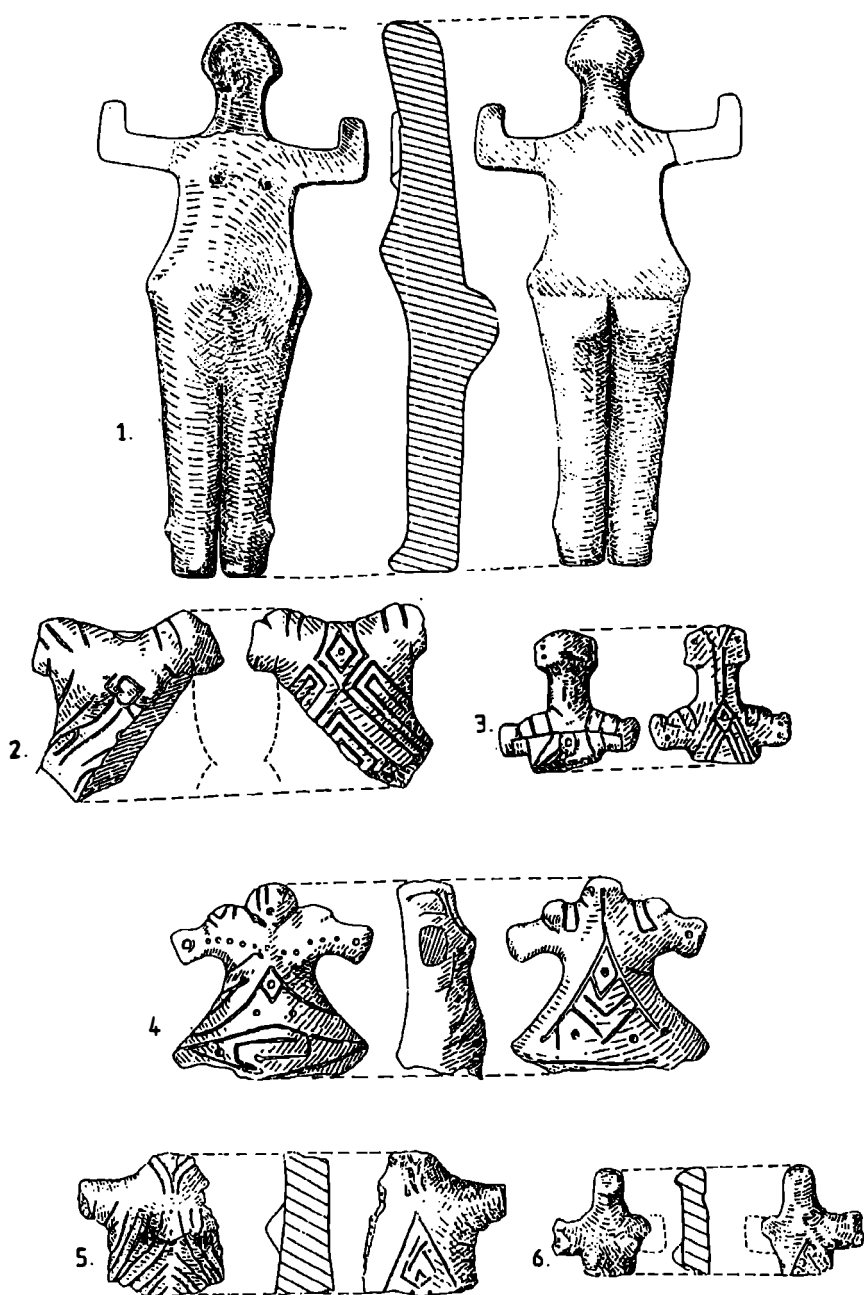
Pl. XVI/a-d Statuetă antropomorfă descoperită în așezarea Boian de la Gălățui - Movila Berzei.

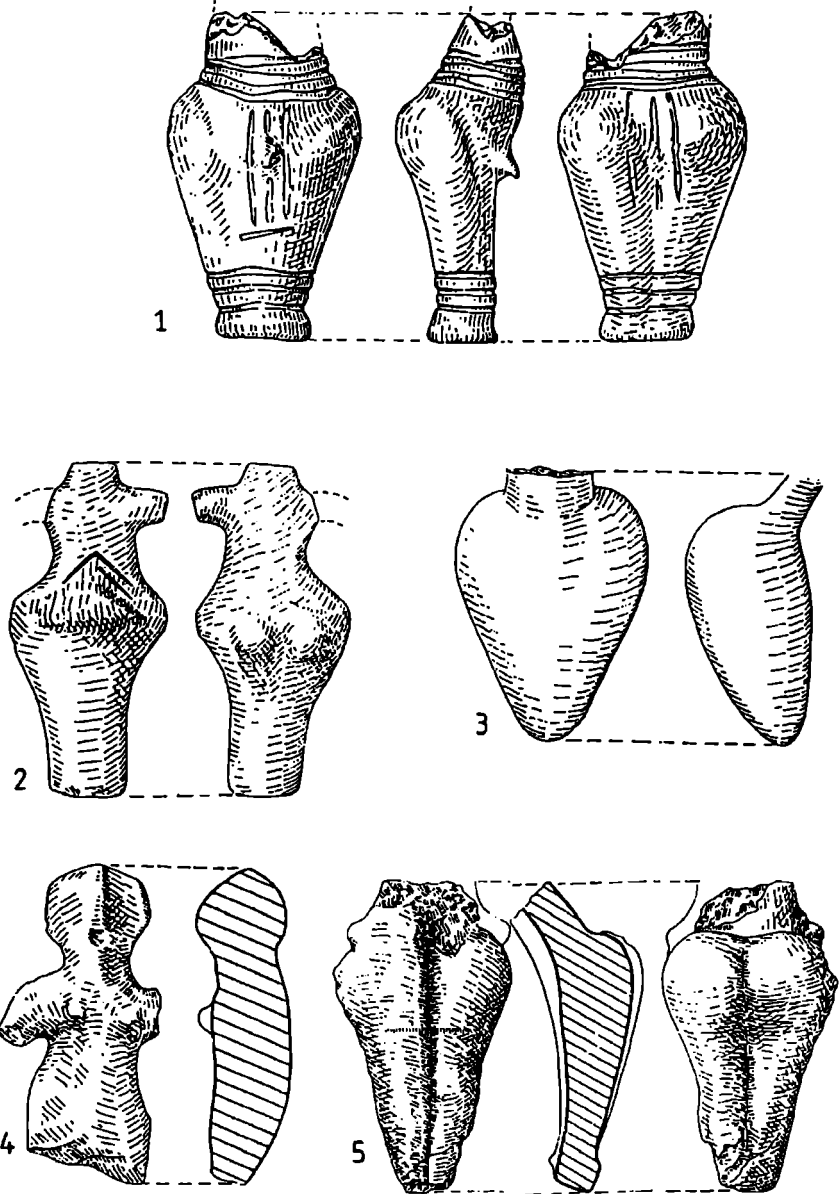
Pl. XVII Statuete antropomorfe stilizate din *spondylus* descoperite în mormântul Boian - Vidra de la Andolina.

Pl. XVIII/1-8 Statuete antropomorfe Boian descoperite în Muntenia (apud E. Comșa).

Pl. XIX/1-6 Statuete antropomorfe Boian descoperite în Muntenia (apud E. Comşa).

Pl. XX/1-5 Statuete antropomorfe Boian descoperite în Muntenia (apud E. Comșa).

Săpăturile arheologice de salvare efectuate pe Valea Mostiștei, în decursul mai multor campanii, au avut ca rezultat, printre altele, identificarea și cercetarea unor necropole neolitice situate pe teritoriul satului Sultana, comuna Mănăstirea. Deoarece studiul materialelor descoperite nu a fost încă definitivat, am socotit că este necesar, să aducem mai repede la cunoștința cercetătorilor inventarul unui mormânt, care ne-a reținut atenția.

Pe malul Iezerului Mostiștea, între satele Curățești și Sultana, pe panta de vest a viroagei numită de localnici *Valea Orbului* a fost descoperit și cercetat mormântul notat pe șantier M 21 (fig. 1/d; 2/4). Scheletul descoperit în acest mormânt era așezat pe partea stângă, chircit moderat, cu capul orientat pe o direcție apropiată de est (N-EE - 80°). Antebrațul mâinii stângi era îndoit din cot și adus spre cap, paralel cu humerusul, iar mâna dreaptă, ușor îndoită se afla cu palma așezată pe femurul piciorului drept. Scheletul era depus la adâncimea de 0.80 m. Analiza antropologică a stabilit că scheletul a aparținut unui bărbat în vârstă de 35 de ani ce avea înălțimea de 1.72 m¹. Între falangele mâinii drepte ale scheletului se aflau două figurine de os, iar pe piept o altă figurină tot din os.

Prima figurină, sculptată dintr-o plăcuță de os (fig. 1/b; 2/1) are grosimea de 0.6 cm, iar înălțimea de 7.9 cm. Capul în formă de cerc, cu diametrul de 2.7 cm, concav-convex în plan, se continuă cu un corp de formă cilindrică, extrem de redus ca dimensiuni. Bazinul figurinei este mai larg decât corpul, marcând o ușoară steatopigie. Picioarele despărțite, îndepărtate unul de celălalt, ușor arcuite, sunt circulare în secțiune transversală. Capătul unui picior al figurinei a fost rupt în timpul descoperirii.

Cea de-a doua figurină măsoară 8 cm în înălțime (fig. 1/a; 2/2). Ea are capul asemănător ca figurina precedentă, dar corpul de formă cilindrică prelungă este înzestrat cu o terminație ce sugerează un vârf de săgeată, ce reprezintă după opinia noastră un phalus. Fără îndoială această piesă nu este decât un idol ithyphalic, simbol al fertilității.

Cea de-a treia piesă, care a făcut parte din inventarul funerar descoperit în acest mormânt, era așezat în zona sternului (fig. 1/c; 2/3). Ea este tot un idol, asemănător tipologic cu idolul prezentat mai sus, mai mic însă ca dimensiuni, măsurând doar 4 cm în înălțime.

Pentru epoca neolitică, când predomina cultul fertilității și al femeii mame, acest fel de reprezentare al bărbatului ni se pare destul de surprinzător. Idolii ithyphalici de la Sultana își găsesc însă analogii mai îndepărtate în timp, în mitologia greco-romană,

unde zeul fecundității Priapus este reprezentat uneori înzestrat cu un phalus ce întrece ca mărime figurina propriu-zisă.

Cu toate că prima figurină prezentată mai sus (fig. 1/b; 2/1) este realizată foarte stilizat, fără prea multe detalii anatomice care să ne indice sexul, având în vedere că a fost descoperită alături de o statueta de sex masculin, noi considerăm că nu poate fi decât o piesă de sex feminin. Deoarece idolul feminin a fost destinat să însoțească pe cel decedat *în viața de dincolo* ca divinitate protectoare, creatorul lui nu s-a străduit să-i redea detalii anatomice, să-i reprezinte sexul și alte atribute ale fertilității feminine. Cele două statuete constituie o unitate, doi idoli care reprezintă un bărbat și o femeie, ce au fost depuși conform unui ritual, în mormânt în mâna celui decedat pentru a-l ocroti *în viața de dincolo*. Acest obicei din ritualul funerar al oamenilor neolitici de a depune divinități protectoare în morminte își găsește analogii în necropola de la Cernavodă aparținând culturii Hamangia², unde într-un mormânt s-a găsit celebrul cuplu format din *Gânditorul* și perechea sa, dar și în alte descoperiri. Exemplarele masculine ale acestui tip de figurine, considerate a fi înzestrate cu forță magică, erau utilizate ca talismane. Asemenea exemplare au fost găsite și în alte morminte din necropola de la Sultana, dar ele au apărut pentru prima dată în necropola de la Cernica³. Încadrarea cronologică a idolilor o facem cu oarecare rezervă, pentru că în inventarul mormintelor descoperite la Sultana nu s-au găsit vase caracteristice unei anumite culturi, însă descoperirea își găsește bune analogii în necropola cercetată la Cernica⁴. În necropola de la Sultana însă constatăm deosebiri de ritual, care constau în orientarea scheletelor și poziției de înmormântare, la care trebuie să adăugăm și unele deosebiri antropologice⁵. Din aceste motive necropola de la Sultana nu poate fi atribuită fazei Cernica a culturii Dudești⁶, ci unei faze timpurii a culturii Boian.

Descoperirea de la Sultana vine să îmbogățească plastica civilizației Boian, cu un nou tip de figurine de os, care se prezintă în două variante. Figurinele de os masculine erau purtate și ca talismane, de un bărbat în cazul nostru, tot așa cum mai târziu, în timpul civilizației Gumelnița, o serie de idoli feminini din aur, os sau lut vor avea aceeași destinație.

NOTE

1. Studiul scheletelor a fost efectuat de O. Necrasov și D. Botezatu. Datele ne-au fost transmise de Cezarina Bălțeanu, căreia îi mulțumim și pe această cale.

2. D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 510-529; idem, *Cultura Hamangia*, 1966, p. 86-108.

3. Gh. Cantacuzino și Sebastian Morintz, *Die jungsteinzeitlichen Funde in Cernica (Bukarest)*, în *Dacia*, VII, 1963, p. 71, fig. 27/3; *Descoperirile arheologice de la Cernica și importanța lor pentru cunoașterea vechilor culturi din țara noastră*, în București. Materiale de istorie și muzeografie, 6, 1968, p. 22 și fig. 8/24;

Gheorghe Cantacuzino, *Necropola preistorică de la Cernica și locul ei în neoliticul românesc și european (în lumina ultimelor descoperiri arheologice)*, SCIV, 18, 1967, p. 391-392, fig. 10/5.

4. *Ibidem*.

5. Vezi nota 1.

6. Eugen Comșa, *Figurinele antropomorfe din epoca neolitică pe teritoriul României*, București, 1995, p. 53.

A NEW TYPE OF NEOLITHICAL FIGURINE (Summary)

During the archaeological research at Sultana, Manastirea village, Calarasi county, at the spot called "Valea Orbului" there was identified a neolithic necropolis. The author introduces the funeral content disclosed inside M21 which consists of three sculptured bone figurines out of which one is said to be of feminine gender as the others are of male type. According to a funeral neolithic ritually custom inside the right palm of the deceased there were left two idols - a pair of a man and a woman - for the protection of the defunct in "the other life". The third male figurine found on the skeleton's chest was worn by the living person as an amulet endowed with magic powers to protect the bearer from the evil. The funeral inventory belonged to a male 35 year old person of 1.72 m height. The necropolis may be chronologically classified at an early stage of Boian civilisation. As we take into account the special inventory found inside the tomb we consider that the defunct held an important social part within the community he belonged to.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Sultana, Valea Orbului: a,c, bone male idols; b, bone female idole; d, the skeleton discovered within M21.

Fig. 2 Sultana, Valea Orbului: 1, bone female idol; 2-3, bone male idols; the skeleton discovered within M21

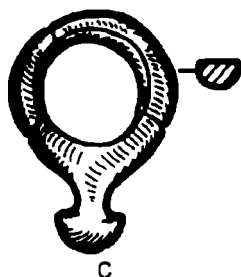
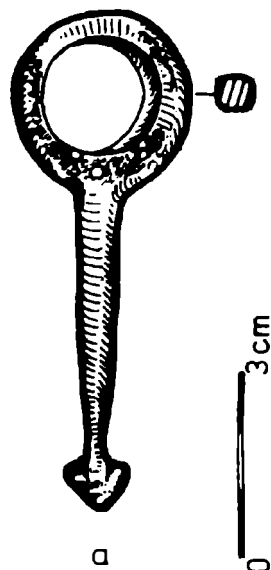
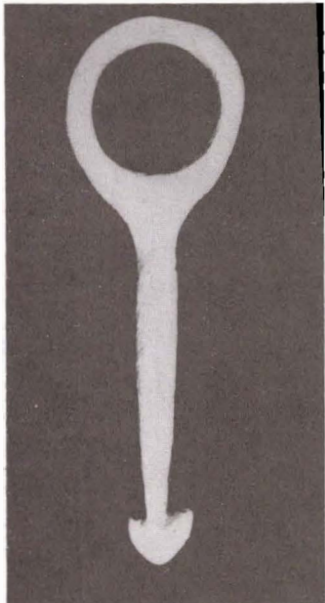
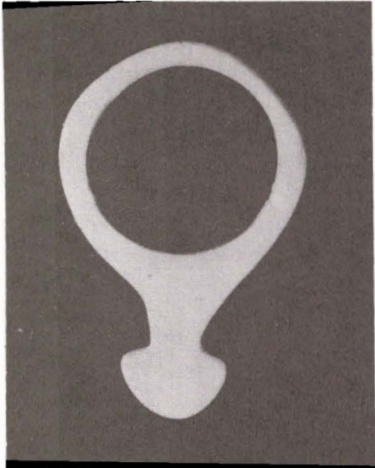

Fig.1 Sultana, Valea Orbului: a,c, idoli masculini din os; b, idol feminin din os; d, scheletul descoperit în M 21.

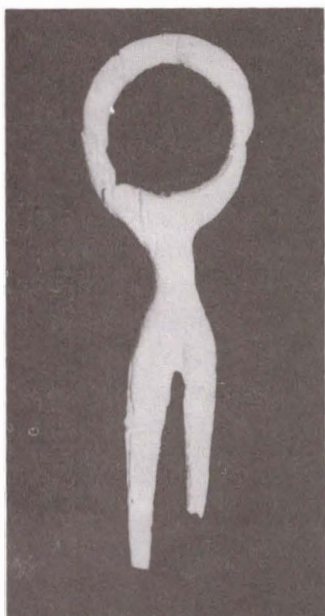
2.

3.

1.

4.

Fig.2 Sultana, Valea Orbului. 1, idol feminin din os; 2-3, idoli masculini din os; 4, scheletul descoperit în M 21.

INTERFERENȚE ȘI SINTEZE ÎN SUD-ESTUL ROMÂNIEI LA CUMPĂNA DINTRE NEOLITIC ȘI ENEOLITIC

Nicolae URSULESCU

În prima parte a neoliticului purtătorii marelui complex cultural Starčevo-Criș au ocupat, treptat, aproape întreg teritoriul actual al României, dar în etapele mai noi și târzii ale neoliticului asistăm la apariția a noi influențe culturale și chiar a unor grupe de populații, care au determinat transformarea evoluției ulterioare în spațiul carpato-dunărean. E vorba de două mari curenți culturale, provenind din zone diferite, cu tradiții cultural-istorice diferite și care s-au răspândit pe teritoriul României pe căi și modalități diferite. La rândul lor, aceste curenți s-au manifestat sub forma unor ramuri diferențiate, contribuind la nașterea unor aspecte și civilizații înrudite între ele, dar cu trăsături distincte.

Primul curent, de origine sudică, reprezentând extinderea spre nord și nord-vest a chalcoliticului balcano-anatolian, se manifestă, în zona de sud a României, sub forma a trei ramuri, dintre care două mai timpurii și aproximativ sincrone (culturile Vinča¹ și Dudești²), iar a treia ceva mai târzie și limitată doar la spațiul istro-pontic (cultura Hamangia³).

Cel de al doilea curent, de origine central-europeană, s-a extins treptat spre sud și est, aducându-i pe purtătorii culturii ceramicii liniare din două zone distincte: Slovacia vestică⁴ și bazinul Tisei superioare și mijlocii⁵

În mod firesc, între purtătorii celor două mari curenți culturale s-au produs o serie de interferențe. Nu a existat o linie strictă de delimitare între ele, având loc interpenetrații în zone și în momente cronologice diferite. Deosebit de interesant este rezultatul final al acestui proces istoric, teritoriul carpatic nerămânând scindat în două sfere de influențe culturale, întrucât interpenetrațiile au condus, în cele din urmă, la nașterea unor sinteze originale, care, deși poartă mai mult amprenta Sudului, își datorează aspectul original, în egală măsură, elementelor de origine central-europeană. Aceste fenomene de sinteză s-au desfășurat pe un front larg, în mai multe etape succesive, aproximativ din bazinul Dunării Mijlocii până la țărmul vestic al Mării Negre și bazinul Nistrului.

În timp ce perioada de existență separată a grupelor culturale de origine sudică și central-europeană (ca de exemplu, cultura Dudești și cultura ceramicii liniare) se desfășoară încă în cadrul unui neolitic târziu, o dată cu finalizarea fenomenelor de sinteză care au dus la nașterea unor culturi (Boian⁶, Precucuteni⁷), acestea pot fi considerate ca aparținând unui nou stadiu de evoluție istorică - eneoliticul (chalcoliticul).

Menționăm că noi utilizăm termenul de eneolitic într-un sens mai larg, nelimitându-l strict la sensul etimologic (adică, începutul utilizării cuprului), ci, la fel ca și pentru începutul neoliticului (care nu este nicidecum legat doar de producerea topoarelor șlefuite), avem în vedere ansamblul profundelor schimbări de ordin istoric, sesizabile în modul de viață, în economie, în organizarea socială și în credințe. Printre aceste transformări, constatate, odată cu încheierea sintezelor dintre cele două arii culturale, în cadrul unor civilizații, precum Boian sau Precucuteni (pe care noi le considerăm deja eneolitice), se remarcă îndeosebi: începutul utilizării brâzdarului primitiv și a tracțiunii animale în cultivarea pământului; delimitarea spațiului locuit al unei așezări față de zona agricolă, prin șanțuri și palisade; amenajarea spațiului interior al unei așezări după un anume plan; apariția unor construcții de cult (sanctuale); apariția necropolelor, ca zone separate de spațiul locuit; existența unor indici de ierarhizare internă incipientă în cadrul comunităților gentile⁸

Una din zonele cele mai dinamice pentru contactul și sinteza dintre cele două arii culturale îl reprezintă spațiul Dunării de Jos, îndeosebi nord-estul Munteniei și sudul Moldovei. Acest spațiu, ocupat odinioară de comunitățile culturii Starčevo-Criș, a fost locuit apoi, în partea sa sudică (Muntenia), de purtătorii culturii Dudești; ulterior, purtătorii culturii ceramicii liniare, veniți dinspre Polonia, au luat în stăpânire întreaga Moldovă și nord-estul Munteniei⁹. Prima fază a culturii Dudești (Malul Roșu) a mai fost contemporană încă cu fazele târzii ale culturii Starčevo-Criș din Moldova¹⁰. Ocuparea Moldovei de către comunitățile culturii ceramicii liniare s-a desfășurat în paralel cu evoluția celei de a doua faze (Fundeni) a culturii Dudești în Muntenia¹¹. Încă de la acest nivel apar în aria culturii Dudești nu numai *importuri* de ceramică liniară¹², ci chiar unele influențe ale culturii ceramicii liniare în decorul unor vase de tip Dudești¹³. În același timp, vase absolut similare ca formă și decor, descoperite în așezări Dudești III din Oltenia (echivalând cu faza Fundeni din Muntenia)¹⁴, nu prezintă asemenea combinații între caneluri și capete de note¹⁵. Pe un alt fragment ceramic al aceleiași faze alveolele sunt dispuse atât independent, în mici grupe, cât și la capătul liniilor spiralice incizate, care separă în metope benzile de hașuri în rețea¹⁶. Asemenea fenomene de mixtură, sesizabile deja la nivelul fazei Fundeni, constituie un prim indice al importante sinteze culturale care va avea loc în zona de nord-est a Munteniei¹⁷.

În a doua fază a evoluției lor, purtătorii ceramicii liniare din Moldova nu numai că pătrund puternic în ariile altor culturi situate la sud și la vest, ci determină chiar, prin sinteze, modificarea evoluției culturale în aceste zone. Astfel, în Muntenia se constată o restrângere spre sud a ariei culturii Dudești, în a treia sa fază (Cernica), partea nord-estică fiind părăsită în favoarea comunităților liniar-ceramice¹⁸. Această realitate incontestabilă ne determină să susținem că acum, într-un moment paralel cu evoluția fazei Cernica, în partea de nord-est a Munteniei, în preajma Carpaților de curbură, s-a petrecut fenomenul de sinteză, cunoscut sub numele de Sudiți, care, după unele opinii, va da naștere primei faze a culturii Boian (Bolintineanu)¹⁹. Probabil, fenomenul de sinteză a început încă de la sfârșitul fazei Fundeni²⁰, pentru că analiza tipologică a materialelor Boian timpurii a indicat clar că nu se poate stabili legătura genetică a fazei

Bolintineanu cu faza Cernica, ci cu faza precedentă, Fundeni²¹ Din punct de vedere teritorial, Sudiți apare deci ca zona intermediară între ultimele așezări cu ceramica liniară din nordul Munteniei (Voetin²² și Vadu Sorești²³) și aria culturii Dudești. Datarea acestui aspect a provocat numeroase discuții în literatura de specialitate, pe care le-am analizat cu altă ocazie, raliindu-ne opiniei că acest aspect de mixtură începe de la sfârșitul fazei Fundeni și că a jucat un rol important în apariția primei faze a culturii Boian²⁴ În formarea acestei convingeri, am avut în vedere îndeosebi rezultatele sondajului de la Sudiți din 1970, care a dovedit, stratigrafic, anterioritatea aspectului *liniar* de acolo față de nivelul cu complexe de locuire Bolintineanu²⁵

În ceea ce privește aria de formare a fazei Bolintineanu a culturii Boian, considerăm mai plauzibil să o localizăm în nord-estul Munteniei, iar nu în centrul acestei provincii, cum s-a propus²⁶ Chiar cercetările mai recente întreprinse la Cernica au descoperit, printre altele, o locuire Bolintineanu dintr-o etapă finală²⁷, ceea ce l-a determinat pe Eugen Comșa să presupună că ultima fază a culturii Dudești (Cernica) putea fi contemporană, *în zone diferite* (sublinierea noastră), cu începuturile fazei Bolintineanu²⁸ Așadar, în această situație, Bolintineanu nu putea să se formeze în centrul Munteniei - zonă ocupată de purtătorii fazei Cernica; regiunea de formare cea mai plauzibilă rămâne, după părerea noastră, cea din preajma Buzăului, unde aspectul Sudiți pregătise terenul pentru o fuziune completă între fondurile aparținând culturilor Dudești și ceramicii liniare. Iată de ce presupunem că, în timp ce cultura Dudești își continuă evoluția în zona Bucureștiului, prin faza Cernica (în cadrul căreia apar în continuare *importuri* liniar-ceramice)²⁹, spre nord-est, în zona Buzăului, se formase, începând cu sfârșitul fazei Fundeni, aspectul de mixtură Sudiți, care, la rândul său, împreună cu noi aporturi liniar-ceramice, va da naștere primei faze a culturii Boian. Considerăm deci că Sudiți nu reprezintă o fază anume³⁰, care se încadrează printre fazele succesiunii culturale din Muntenia (adică, Fundeni, Cernica, Bolintineanu, Giulești), ci un aspect local, contemporan cu un anume moment al evoluției culturale din această zonă.

În același timp, descoperiri recente au demonstrat că pe teritoriul Dobrogei a început, cel puțin din această fază, evoluția culturii Hamangia. După unele date, obținute prin cercetările de la Medgidia-Cocoase³¹ și Sudiți³², ar fi chiar posibil ca începuturile culturii Hamangia să fie și mai vechi, anume contemporane cu cea de a treia fază a culturii Dudești și, în acest caz, unele influențe Hamangia ar putea fi regăsite în procesul de formare a fazei Bolintineanu a culturii Boian, așa cum au propus Victor Teodorescu și Puiu Hașotti.

În ceea ce privește relațiile culturii Hamangia cu ceramica liniară, acestea nu sunt complet clarificate. Certe sunt doar influențele indirecte, târzii, de factură liniar-ceramică, manifestate abia la nivelul fazei Ceamurlia de Jos a culturii Hamangia³³ Rămâne o problemă deschisă dacă au existat și raporturi directe la începutul evoluției culturii Hamangia (atât de puțin cunoscute în prezent) sau dacă acestea au fost împiedicate de blocul cultural Dudești-Boian, care se intercala între cele două culturi³⁴ P. Hașotti constată că la Medgidia și la Durankulak³⁵ (așezări ale celei mai vechi etape

a culturii Hamangia) nu s-au găsit până acum influențe liniar-ceramice sau de tip Sudiți³⁶, dar aceasta nu exclude posibilitatea unui curent invers, dinspre Hamangia timpurie spre aria culturii ceramice liniare, așa cum par a sugera unele descoperiri din cel mai vechi nivel de la Sudiți³⁷. În orice caz, un asemenea curent va fi atestat mai târziu, în timpul culturii Precucuteni, mai ales în domeniul plasticii³⁸.

În ceea ce privește extinderea culturii Boian spre Moldova și sud-estul Transilvaniei și rolul său în formarea culturii Precucuteni nu mai insistăm aici, întrucât această problemă a fost îndelung discutată și deja soluționată de o manieră satisfăcătoare. Dorim doar să semnalăm că din punct de vedere al geografiei istorice ni se pare mai plauzibil să căutăm aria inițială a culturii Precucuteni nu în zona central-vestică a Moldovei (unde e cunoscută în prezent prima fază a acestei culturi)³⁹, ci mai curând în părțile sud-vestice ale Moldovei, adică în zona primelor contacte dintre comunitățile Giulești și cele târzii ale ceramicii liniare. Însă, doar cercetări viitoare (întreprinse în nordul județului Vrancea și, eventual, în sudul județului Bacău) vor confirma sau infirma această ipoteză.

Aceste câteva probleme abordate aici demonstrează că în fazele târzii ale neoliticului propriu-zis s-a produs, în sud-estul României, o serie întreagă de interferențe culturale, de mare amploare, între fonduri de origine diversă. În acest fel s-au pus bazele marilor complexe ale eneoliticului din această zonă (Boian-Gumelnița și Precucuteni-Cucuteni). Într-o situație de relativă izolare se găsea cultura Hamangia, a cărei evoluție n-a fost modificată în mod decisiv decât mai târziu, la începutul eneoliticului dezvoltat.

După un dinamism extrem de accentuat al comunităților ceramicii liniare, care, într-o perioadă relativ scurtă, s-au răspândit pe spații imense, factorul sudic, legat de aria culturală a chalcoliticului balcano-anatolian, a reușit să-și impună superioritatea în cadrul noilor sinteze ale eneoliticului carpato-dunărean.

NOTE

1. Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj, 1979; idem, *PZ*, 56, 1981, p. 169-196; *Cultura Vinča în România*, Timișoara, 1991 (sub redacția lui Gh. Lazarovici și Fl. Drașoveanu).
2. E. Comșa, *PZ*, 46, 1971, 2, p. 145-249.
3. D. Berciu, *Cultura Hamangia*, București, 1966.
4. J. Pavúk, în vol. *Die Slowakei in der jüngeren Steinzeit*, Bratislava, 1970, p. 245-259; J. Pavúk, S. Šiška, *SlovArch*, 19, 1971, 2, p. 319-364; N. Ursulescu, în vol. *Le Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen*, Iași 1991, p. 188-224.
5. N. Kalicz, J. Makkay, *Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene*, Budapest, 1977; E. Comșa, *AACarp*, XIII, 1973, p. 39-50; Gh. Lazarovici, I. Némethi, *AMPor*, VII, 1983, p. 17-60.
6. E. Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974.
7. S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974.
8. N. Ursulescu, *Studia praehistorica*, 1-2, Sofia, 1978, p. 130-135; idem, în vol. *Istorie și civilizație*, Iași, 1988, p. 23-25; idem, *Dacia în cadrul lumii antice*, Iași, 1992, p. 17.

9. Idem, *ArhMold*, XIII, 1990, p. 13-47.

10. Idem, *Evoluția culturii Starčevo-Criș pe teritoriul Moldovei*, Suceava, 1984, p. 36; E. Comșa, în vol.

Vinèa and its World, Beograd, 1990, p. 149-150.

11. N. Ursulescu, *op. cit.*, 1990, p. 37.

12. E. Comșa, *SCIV*, 20, 1969, 4, p. 567-573.

13. Idem, *op. cit.*, 1971, p. 228, fig. 22/3; N. Ursulescu, *op. cit.*, 1991, p. 199.

14. M. Nica, *Dacia*, NS, XX, 1976, p. 102.

15. *Ibidem*, p. 89, fig. 11/13.

16. E. Comșa, *op. cit.*, 1971, p. 226, fig. 20.

17. N. Ursulescu, *Suceava*, IX, 1982, p. 495.

18. E. Comșa, *op. cit.*, 1971, p. 201; idem, *op. cit.*, 1974, p. 10, fig. 1.

19. V. Teodorescu, *SCIV*, 17, 1966, 2, p. 231.

20. N. Ursulescu, *op. cit.*, 1982, p. 495.

21. E. Comșa, *op. cit.*, 1971, p. 17.

22. V. Bobi, A. Paragină, *Materiale*, XVII, Ploiești, 1983, p. 15-29.

23. V. Drâmbocanu, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 16-17 și fig. 2/1-3.

24. N. Ursulescu, *op. cit.*, 1982, p. 479-485; idem, *op. cit.*, 1991, p. 198-203.

25. V. Teodorescu și colab., comunicare prezentată la cea de a VI-a sesiune anuală a muzeelor, București,

dec. 1970 (v. N. Ursulescu, *op. cit.*, 1991, p. 201-202).

26. E. Comșa, *op. cit.*, 1974, p. 229; idem, *Cercetări arheologice în București*, III, 1981, p. 24-25; idem,

Neoliticul pe teritoriul României. Considerații, București, 1987, p. 40

27. Idem, *Dacia*, NS, XVIII, 1974, p. 17.

28. *Ibidem*.

29. Idem, *SCIVA*, 29, 1978, 1, p. 84, nota 52.

30. E. Zaharia, *Dacia*, NS, XI, 1967, p. 37.

31. P. Hașotti, *SCIVA*, 37, 1986, 2, p. 121-133; idem, *Pontica*, XVIII, 1985, p. 35-40; idem, în vol. *Le*

Paléolithique et le Néolithique de la Roumanie en contexte européen, Iași, 1991, p. 251.

32. V. Teodorescu și colab., *com. cit.*, 1970.

33. P. Hașotti, *Pontica*, 23, 1990, p. 13-22.

34. *Ibidem*, p. 14, 21.

35. T. Dimov, *Archeologhija*, Sofia, 1982, 1, p. 33-48.

36. P. Hașotti, *op. cit.*, 1990, p. 21.

37. V. Teodorescu și colab., *com. cit.*, 1970.

38. S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, 1974, p. 89-103, 125; idem, *Dacia*, NS, XXIX, 1985, p. 119-128.

39. Idem, *op. cit.*, 1974, p. 127-128.

INTÉRFÉRENCES ET SYNTHÈSES CULTURELLES DANS LE SUD-EST DE LA ROUMANIE À LA TRANSITION DU NÉOLITHIQUE VERS L'ÉNÉOLITHIQUE

Résumé

La fin du grand complexe culturel de Starčevo-Criș sur le territoire de la Roumanie est provoquée tant par l'apparition de quelques civilisations du deuxième

courrant culturel avec des influences méridionales (Vinča, Dudești, Hamangia), parties du côté du Chalcolithique balkano-anatolien, qu'aussi par l'avancement vers le sud des porteurs de la civilisation de la céramique rubanée de l'Europe centrale. Entre les deux courrants culturels et ethniques se sont produites des interférences, qui se sont trouvées à la base de la naissance des civilisations originales de l'Énéolithique ancien de l'espace carpatique. On analyse la situation du Bas-Danube, où par le mélange des éléments Dudești-Boian avec ceux de la céramique rubanée, ont émergé les civilisations de Boian et de Précucuteni, considérées par l'auteur comme énéolithiques. On démontre que le début de la fusion entre les éléments méridionaux et central-européens peut être suit voire dès le niveau de la deuxième phase (Fundeni) de la civilisation de Dudești, dans le nord-est de la Valachie (l'aspect de Sudiți), où l'aire initiale de la civilisation de Boian est placée aussi par l'auteur.

Les nouvelles découvertes de l'aire de la civitisation de Hamangia (Medgidia, Durankulak) montre que le début de cete civilisation se place même du temps de la civilisation de Dudești; donc la civilisation de Hamangia a joué un rôle à la naissance de la civilisation de Boian, comme ont prouvé les fouilles plus nouvelles de Sudiți.

L'auteur considère que la formation de la civilisation de Précucuteni a eu lieu vraisemblablement vers plus sud qu'on sait maintenant, c'est-à-dire dans parties sud-ouest de la Moldavie.

En conclusion, quoique les communautés de la civilisation de la céramique rubanée ont prouvé un dynamisme particulièrement fort, pourtant le facteur culturel méridional a réussi, finalement, d'imprimer sa note évidente dans le cadre des nouvelles synthèses de l'Énéolithique carpato-danubien.

ABREVIERI

AACarp	<i>Acta Archaeologica Carpatica</i> , Kraków
AMPor	<i>Acta Musei Porolissensis</i> , Zalău
ArhMold	<i>Arheologia Moldovei</i> , Iași
Dacia	<i>Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne</i> , București
Materiale	<i>Materiale și cercetări arheologice</i> , București
SCIV(A)	<i>Studii și cercetări de istorie veche (și arheologie)</i> , București.
SlovArch	<i>Slovenská Archaeologia</i> , Bratislava.
PZ	<i>Prähistorische Zeitschrift</i> , Berlin.

Eugen COMȘA

Cercetările arheologice intense, din ultimele decenii, privind evoluția comunităților din epoca neolitică, de pe teritoriul Munteniei, permit aprofundarea unor probleme interesante și importante, între care și aceea referitoare la tipurile de așezări ale purtătorilor diferitelor culturi documentate pe teritoriul amintit. O analiză amănunțită a acestor tipuri ne duce la unele concluzii de ordin istoric și la altele privind unele aspecte ale organizării sociale a acestor comunități străvechi.

Până în prezent, primele comunități neolitice stabilite pe teritoriul studiat, au fost acelea ale culturii Starčevo-Criș, care au pătruns în Muntenia, în două perioade din două direcții deosebite.

Un prim grup datând din faza Starčevo III (după periodizarea VI. Milojević) a pătruns dinspre Oltenia în vestul Munteniei. Comunitățile sale s-au răspândit, treptat, de-a lungul marginii sudice a zonei de dealuri, până aproximativ la Târgșorul Vechi¹ (jud. Prahova).

Au fost cercetate, mai intens, prin săpături, două așezări făcând parte din acest prim grup.

Una este cea de la Dulceanca² (jud. Teleorman). Această așezare era situată pe terasa joasă, lângă confluența pârâului Burdea cu râul Vedea. Reținem că urmele de locuire Starčevo-Criș se aflau în cuprinsul unui strat de pământ de culoare castanie-roșcată, indiciu că atunci în zonă se aflau păduri. Din cuprinsul stațiunii au fost cercetate numai două bordeie. În preajma ei nu s-au observat urme de șanț. Suprafața cercetată fiind restrânsă ca întindere, nu se pot face alte precizări.

Cea de a doua așezare cercetată este cea de la Târgșorul Vechi³ (jud. Prahova). Pe baza observațiilor făcute, s-a precizat că așezarea *a aparținut unei populații care s-a stabilit pentru scurtă vreme, pe grindul din lunca pârâului de azi Leaot*⁴. Stațiunea nu era prevăzută cu șanț de apărare, iar locuințele de tip bordei, cu gropi de formă ovală neregulată, erau răspândite pe o suprafață destul de mare. Astfel, între bordeiele 2 și 3 era o distanță de 60 m⁵

În perioada de la sfârșitul evoluției culturii Starčevo-Criș, dinspre Moldova, a pătruns în nord-estul Munteniei un alt grup de astfel de comunități.

O așezare, din acea perioadă, a fost cercetată pe terasa înaltă, numită *Pe Jitie*, din dreapta văii Mera, lângă satul Bontesti⁶ (jud. Vrancea). Atrage atenția faptul că în legătură cu materialul ceramic de tip Starčevo-Criș, s-au găsit masate bucăți de lipitură arsă, unele având imprimate, pe o parte, urme de nuiel, iar pe cealaltă parte se păstrează

fățuiala⁷ Este evidentă dovada resturilor unei locuințe de suprafață, construită în sistem paiantă.

Prin urmare, deși este vorba de aceeași cultură, de complexe din alte faze, dar cu evoluție în zone deosebite, se constată diferențe în privința locurilor alese pentru așezare, anume ei preferau terasele înalte, spre deosebire de comunitățile mai vechi, din vestul Munteniei, iar locuințele lor au fost de suprafață, fiind clădite în sistem paiantă, față de bordeiele celor din vestul și nordul Munteniei.

Menționăm că unele comunități Starčevo-Criș târzii, din nord-estul Munteniei, s-au răspândit, în unele cazuri, în lungul râurilor, din zona de dealuri⁸, probabil în căutarea zăcămintelor de sare.

În parte, paralel în timp cu fazele finale ale culturii Starčevo-Criș, în câmpia Munteniei, s-a desfășurat evoluția comunităților culturii Dudești, împărțită în trei faze: Malul Roșu, Fundeni și Cernica⁹

Din datele de care dispunem, până în prezent, rezultă că majoritatea așezărilor culturii Dudești se aflau pe marginea teraselor joase (având maximum 4 - 5 m înălțime deasupra văii), în preajma unor ape. Rare sunt așezările din faza Cernica, aflate pe margini de terase înalte¹⁰. Într-un singur caz, până acum se cunoaște o așezare din această fază finală, situată pe un grind din mijlocul lacului Boian¹¹

Rar, în așezările Dudești s-au delimitat câte două straturi, din faze deosebite¹², dar, de obicei, așezările Dudești au câte un singur strat, cu aglomerări de materiale, mai ales, în preajma locuințelor.

Suprafața așezărilor diferă de la fază la fază. Cele din faza Malul Roșu ocupau o suprafață de circa 50 x 50 m, iar cele din faza Fundeni având circa 100 x 100 m, în cazul așezării de la Dudești și mai mici, în cazul celei de la Fundeni. În schimb așezările din faza Cernica sunt de dimensiuni mai mari, de peste 100 m¹³ și se află, de obicei, pe capete de terase, la confluența a două cursuri de apă, ceea ce credem înseamnă că se alegea pentru așezare un anumit loc, care asigura un larg câmp de vedere în jur.

Se observă, în stadiul actual al cercetărilor, că în cuprinsul așezărilor Dudești, locuințele nu erau prea multe și se aflau la intervale, destul de mari, una de alta, fără a se constata o anumită regulă în dispoziția lor în cadrul stațiunii¹⁴

Așezările comunităților Dudești erau deschise, indicând o perioadă relativ pașnică. Nu excludem posibilitatea ca în timpul fazei Cernica, situația să se fi schimbat.

Stațiunile Dudești din prima fază sunt caracterizate prin bordeie, iar locuințele din fazele următoare erau de suprafață, de formă rectangulară, construite în sistem paiantă. Din timpul fazei Cernica sunt documentate și unele bordeie¹⁵

Comunitățile culturii Dudești reprezintă o populație specifică zonei de câmpie. Până în prezent, nu se cunoaște nici o așezare Dudești în zona de dealuri.

Spre sfârșitul evoluției culturii Dudești, dinspre sud-vestul Moldovei, în nord-estul Munteniei au pătruns unele comunități târzii ale culturii cu ceramică liniară. Acestea s-au întins spre sud-vest aproximativ până la Lacul Turcului¹⁶, localitate aflată lângă râul Ialomița, la circa 20 km spre sud-est de Ploiești.

Despre așezările acelor comunități, cercetate prin săpături s-au publicat puține date, dar și așa, dacă avem în vedere tipul de așezare din Moldova al purtătorilor culturii, este desigur vorba și în Muntenia de așezări modeste, aflate pe terasele joase ale râurilor. Nu dispunem încă de alte date despre astfel de așezări din Muntenia, afară de faptul că la Sudiți (jud. Buzău) s-a găsit o groapă de bordei, cuprinzând numai materiale specifice culturii cu ceramică liniară¹⁷.

În continuare, în Muntenia, pe fondul principal reprezentat de purtătorii culturii Dudești, dar cu un amestec cu comunitățile culturii ceramicii liniare din nord estul Munteniei, s-a format cultura Boian, cu o evoluție îndelungată, de-a lungul a patru faze, numite: Bolintineanu, Giulești, Vidra și de tranziție¹⁸, fiecare s-a manifestat în chip deosebit, în privința arealului de răspândire, respectiv a contactelor cu comunitățile culturilor vecine.

Comunitățile fazei Bolintineanu și-au ales locuri de așezare destul de variate, căci ele au fost răspândite, mai ales, în câmpie, dar și în zona de dealuri (nord-estul provinciei).

Majoritatea așezărilor din faza Bolintineanu, cunoscute, până acum în câmpie, se aflau pe marginea teraselor joase, pe porțiuni din preajma unor coturi mai pronunțate (de exemplu așezarea de la Cățelu).

Așezarea de la Cățelu (fig. 1) a avut circa 100 m lungime și aproximativ 50 m lățime, fiind alcătuită dintr-un număr destul de mic de bordeie. Materiale, de tot felul, găsindu-se mai ales, în vecinătatea locuințelor. Menționăm că în pământul de umplură al gropii bordeiului cercetat, s-au găsit și bucăți mari, răzlețe, de lipitură arsă, provenite din construcția de deasupra solului¹⁹.

Alte așezări, mai puține, s-au găsit pe coturi mari ale teraselor înalte, mărginite de maluri abrupte, mai ușor de apărut (de exemplu Piscul Crăsani²⁰).

Se cunoaște o așezare aflată pe grindul *Grădiștea Ulmilor*, din mijlocul lacului Boian, de lângă Dunăre. Resturile de locuire din faza Bolintineanu s-au găsit în partea de mijloc a grindului, formând un strat de cultură subțire. Astfel de resturi s-au găsit pe o suprafață de circa 80 m lungime și circa 60 m lățime²¹. Reținem că peste acest complex s-a ridicat, mai târziu tellul gumelnițean Boian B.

Un complex Bolintineanu, mai deosebit, s-a găsit și a fost cercetat în zona de dealuri din nord-estul Munteniei, aproape de localitatea Fulga (jud. Buzău). Resturile de locuire s-au găsit pe o suprafață restrânsă, în jurul unei vetre, pe panta lină a unui bot de deal²². Din cauza întinderii reduse a săpăturii nu putem preciza dacă ne aflăm în fața unei așezări cu o suprafață modestă sau dacă este vorba numai de o locuință, din preajma căreia am adunat o cantitate apreciabilă de felurite materiale.

În cursul fazei Giulești s-au produs schimbări importante în domeniul economic și social. Atunci s-a făcut, pe teritoriul Munteniei și în ținuturile vecine, trecerea de la cultivarea grânelor cu săpăliga la folosirea unui plug primitiv cu tracțiune animală²³, cu urmarea firească trecerea de la viața semi-stabilă la cea sedentară și la schimbări în domeniul organizării sociale, trecerea, cu timpul, la patriarhat.

În domeniul așezărilor, în etapa de început a fazei, s-au descoperit și cercetat prin săpături, o serie de complexe, reprezentate prin gropi de bordei, izolate, aflate pe malurile lacurilor din preajma Dunării și ale altor ape²⁴. Ele ar putea corespunde unor familii care se deplasau din așezările lor permanente, pe malul apelor, pentru sezonul de pescuit.

În sudul câmpiei, în perioada de sfârșit a fazei, a început schimbarea tipului de așezare, au fost alese, anume, prelungiri înguste, de terase înalte, mărginite de pante abrupte²⁵, deci locuri mai ușor de apărat, în caz de atac, un indiciu de perioadă mai frământată.

De altfel, spre sfârșitul fazei se constată răspândirea, evident, cu forță, a comunităților Giulești în sud-estul Transilvaniei²⁶ și sudul Moldovei.

Din rezultatele cercetărilor, de până acum, rezultă că începând din acea perioadă, evoluția comunităților culturii Boian a fost inegală. Cele din sud au evoluat la faza Vidra, în timp ce în nord-estul provinciei, s-a continuat în timp dăinuirea fazei Giulești²⁷, cu așezări aflate în lunca râurilor și în zona de dealuri.

Astfel, așezarea de pe *Gurguiul Balaurului* (fig. 10), de lângă Fulga (jud. Buzău) ocupa un bot de deal, lângă un pârâiaș. Locuințele din acea stațiune erau puține ca număr și erau răspândite pe o suprafață de circa 80 m lungime și circa 40 m lățime. În cursul săpăturilor s-au descoperit resturile a două locuințe de tip bordei²⁸.

Unele din comunitățile fazei Giulești au trăit și pe grindurile din lacurile de lângă Dunăre, după cum o dovedesc materialele de acest tip găsite pe grindul *Grădiștea Ulmilor*²⁹.

În cuprinsul așezărilor din această fază locuințele erau răspândite, fără a se respecta o anumită ordine și erau orientate diferit. Între locuințe nu s-au găsit construcții anexe.

O caracteristică a acestor așezări este aceea că în cuprinsul lor se formează straturi de cultură subțiri, iar materialele se găsesc grupate pe locul locuințelor și în preajma lor.

Comunitățile fazei Vidra au trăit, de obicei în așezări situate pe popine aflate în luncile râurilor, (fig. 3) sau pe prelungiri înguste de terase, înalte, mărginite de pante abrupte³⁰.

O așezare importantă, (din care s-a cercetat doar o treime) este cea de la Glina (din apropiere de București), care avea o suprafață de circa 90 x 50 m (fig. 2). Stratul de cultură corespunzător era gros de circa 50 cm.

Prin săpăturile din anii 1943 - 1948, au fost descoperite resturile a 10 locuințe de suprafață, rectangulare, răspândite aproximativ pe două șiruri, în lungul axului mare al așezării³¹. Considerăm că și în restul stațiunii locuințele au fost răspândite la fel. Porțiunea dinspre terasă era liberă. Din trei părți suprafața stațiunii era mărginită de pante abrupte, iar legătura cu terasa înaltă vecină, era întreruptă printr-un șanț de apărare.

Alte așezări, din faza Vidra, erau situate pe grinduri. Așa este cea numită Boian A, de pe grindul *Grădiștea Ulmilor*, din mijlocul lacului Boian. O mare parte din

întinderea aşezării a fost distrusă de apele lacului. Din întinderea ei, până în anul 1961, s-a păstrat numai o suprafaţă de circa 40 x 30 m³². După secarea lacului Boian, am verificat zona din preajma aşezării, care înainte era acoperită de apele lacului. S-au găsit trei aglomerări de materiale, urmele unor locuinţe. De asemenea, s-au observat urme de locuire pe o fâşie de teren spre est, pe care s-au delimitat alte trei astfel de aglomerări de materiale.

Amintim că la fel ca şi în faza Giuleşti şi din timpul fazei Vidra, se găsesc gropi de bordei, izolate, aflate pe malul unor lacuri³³. Considerăm că este vorba tot de locuiri sezoniere legate de pescuit.

Menţionăm că încă nu avem date despre aşezări din faza Vidra, aflate în zona de dealuri.

În timpul fazei de tranziţie de la cultura Boian la cultura Gumelniţa (care după părerea noastră corespunde cu faza Gumelniţa A1) s-au produs frământări destul de serioase. Astfel, comunităţi din această fază au trecut Dunărea în Dobrogea³⁴ şi au cucerit întregul ei teritoriu, locuit până atunci de comunităţile culturii Hamangia, a cărei evoluţie a încetat. O parte din vechea populaţie locală a fost asimilată de către noii veniţi, formându-se, de aceea, o variantă regională a culturii Gumelniţa.

Un alt grup de comunităţi din faza de tranziţie s-a extins dincolo de Olt, în Oltenia, până la Jiu³⁵, în dauna comunităţilor culturii Vădastra a cărei evoluţie a încetat din această cauză.

Aşezările din faza de tranziţie sunt documentate numai în zona de câmpie. Ele erau ridicate pe prelungiri de terase înalte sau pe popine aflate în luncile râurilor şi mai rar pe grinduri din bălţile Dunării³⁶. Subliniem că, până în prezent, nu s-a găsit nici o locuinţă izolată pe malul bălţilor.

Din această fază a fost cercetată, timp de 30 de ani, aşezarea de la Radovanu³⁷ (jud. Călăraşi) de pe locul numit *La Muscalu* (fig.4), unde s-a dovedit că în realitate a existat un complex şi anume:

a) o aşezare deschisă, aflată în vale, pe panta lină a Văii Coadelor, formată din mai multe locuinţe de suprafaţă, fără sistem de apărare.

b) din aşezarea de pe o prelungire a terasei înalte, prevăzută cu şanţ de apărare.

c) din necropola aflată pe terasa înaltă, în preajma aşezării.

d) dintr-o construcţie modestă, aflată dincolo de şanţul de apărare, care a servit drept atelier de ţesut.

După părerea noastră, în realitate, multe din aşezările gumelniţene au componente similare, care însă nu au fost căutate. Prin urmare, este de dorit, atunci când se fac săpături în aşezările tell să se cerceteze şi zona vecină.

În aşezarea de la Radovanu, din punctul *La Muscalu*, în stratul de cultură, gros de 1,65m la bază s-au găsit slabe şi izolate urme de locuire din faza Vidra, care se aflau sub resturile a patru aşezări suprapuse, toate datând din faza de tranziţie de la cultura Boian la cultura Gumelniţa, deci toate aparţineau aceleiaşi populaţii, din diferite etape de evoluţie.

Cea mai veche aşezare era reprezentată printr-o singură locuinţă de suprafaţă, rectangulară, cu podeaua platformă.

Subliniem că încă din acea perioadă aşezarea a avut şanţ de apărare, dar nu unul simplu, care să o despartă de terasa vecină, ci cu traseul oval, care separa aşezarea de terasă şi se continua pe pante, până în vale, înconjurând aşezarea.

Cea de a doua aşezare, în ordine cronologică, era compusă din patru construcţii (fig. 5/1) din care două erau locuinţe de acelaşi tip şi două erau construcţii anexă. Menţionăm că toate patru erau dispuse într-un şir regulat, având axele lungi paralele, la intervale mici între ele.

Merită o atenţie deosebită ultimele două aşezări.

Cea de a treia în ordine cronologică, era formată din 12 locuinţe (fig. 5/2) toate de suprafaţă, rectangulare, cu podea-platformă. În unele din ele s-au păstrat resturile unor cuptoare şi un fel de prispe înguste.

Locuinţele erau dispuse în două şiruri paralele. Între cele două şiruri fiind lăsată, pe mijloc, o uliţă de circa 7m lăţime. Fiecare şir era compus din câte şase locuinţe, toate cu axul lung paralel, aflate la câte circa 1 - 1,5 m distanţă una de alta. Se cuvine subliniat şi faptul că intrările în locuinţe, la ambele şiruri, se aflau nu spre uliţă, cum ne-am fi aşteptat, ci erau pe latura îngustă dinspre sud, deci unele erau spre uliţă, altele erau în direcţie opusă.

Din datele expuse, rezultă clar, că aşezarea respectivă a avut o organizare, conform unor reguli respectate de toţi membrii comunităţii.

Ultima aşezare, cea de a patra (fig. 6) era formată tot din 12 locuinţe, dar din acestea numai 3 erau dispuse, conform tradiţiei, în şir, celelalte fiind răspândite fără o anumită ordine. Unele din acestea aveau alături construcţii anexe, mai mici, fără amenajări interioare. Deosebirea care se constată între ultimele două aşezări de la Radovanu, constituie o dovadă evidentă, că în răstimpul dintre cele două aşezări, în cadrul comunităţilor fazei de tranziţie s-au produs anumite schimbări în organizarea socială, ceea ce a permis construirea unor locuinţe, fără o anumită ordine, care să fie impusă şi respectată de către toţi membrii comunităţii.

Observaţiile prezentate cu privire la schimbarea, treptată, a numărului locuinţelor, ca şi a planului general, de la o perioadă la alta, au desigur o explicaţie istorică. Ele sunt cu atât mai utile, cu cât în cazul complexului studiat, ne aflăm în faţa unor aşezări aparţinând aceleiaşi populaţii, din diferite etape de evoluţie, nu prea îndepărtate în timp, unele de altele³⁸

Se cuvine să menţionăm şi aşezarea din faza de tranziţie, aflată pe capătul de vest al grindului *Grădiştea Ulmilor*, din mijlocul lacului Boian. În vecinătatea ei s-au găsit şi câteva din mormintele comunităţii respective³⁹

Pe baza evoluţiei comunităţilor fazei de tranziţie, prin continuitate directă, fără intervenţii din afară, s-a format în Muntenia, cultura Gumelniţa.

Purtătorii culturii Gumelniţa au avut o evoluţie îndelungată, care a fost împărţită în mai multe faze. Mai des folosită este, până acum, împărţirea culturii în fazele: Gumelniţa A1, A2 şi B1⁴⁰ După părerea noastră, faza Gumelniţa A1, corespunde cu faza de tranziţie, iar celelalte două faze le-am numit: faza Sultana (=Gumelniţa A2) şi faza Jilava (=Gumelniţa B1). Numele le-am dat pe baza unor complexe închise.

În general, așezările gumelnițene s-au amenajat pe prelungiri ale teraselor înalte (de exemplu Sultana, fig. 7) sau pe popine aflate în luncile râurilor (de exemplu Gumelnița). De obicei, așezările gumelnițene sunt mărginite de pante abrupte și sunt prevăzute cu șanț de apărare. Până în prezent nu a fost săpată în întregime nici o așezare din faza Sultana. Prin urmare, nu ne putem referi la modul lor de organizare internă.

Datorită locuirii repetate și îndelungate, pe aceste ridicături, s-au format două telluri (de exemplu Tangâru, fig. 3) cu mai multe niveluri de locuire, având, multe dintre ele, straturi de cultură de mai mulți metri grosime.

Din faza Sultana sunt și unele telluri formate pe grindurile din lacurile de lângă Dunăre (de exemplu așezarea Boian B).

De la începutul fazei Jilava (=Gumelnița B1) a fost cercetată în întregime, prin săpăturile efectuate sub conducerea lui Vladimir Dumitrescu, așezarea de pe *Ostrovelul* din lacul Cătălui, de lângă Căscioarele⁴¹ (jud. Călărași).

Stațiunea din acea fază, era compusă din 16 locuințe (fig. 8) răspândite fără o anumită ordine, pe cea mai mare parte din întinderea *Ostrovelului*. Locuințele erau de suprafață, de formă rectangulară, cu dimensiuni apreciabile (până la maximum 14 x 9m). Spre marginea vestică se aflau resturile unei construcții mici, probabil, anexă.

Datorită răspândirii comunităților culturii Cernavoda I dinspre răsărit, de-a lungul Câmpiei, o parte din comunitățile de la sfârșitul culturii Gumelnița au fost dislocate și s-au stabilit în nord vestul Munteniei⁴², unde și-au continuat viața.

Din acea perioadă frământată, datează așezarea gumelnițeană de la Teiu⁴³ (jud. Argeș). Cu prilejul săpăturilor efectuate de Ion Nania, sub conducerea lui Sebastian Morintz, a fost cercetată în întregime așezarea și s-au făcut observații importante (fig. 9).

S-a dovedit că, în realitate, este vorba de un complex alcătuit din două părți: așezarea deschisă aflată pe terasă, care a fost alcătuită din cel mult 15 - 20 locuințe, care erau înghesuite pe o suprafață restrânsă și așezarea de tip tell, aflată pe ridicătură lângă malul stâng al pârâului Mozacu. La început, în jurul acesteia din urmă, a fost amenajat un șanț de apărare, prevăzut cu un val de pământ, pe care mai târziu, s-a făcut o palisadă, din trunchiuri de copaci, fixate la intervale de circa 1m, între care s-au împletit crengi drepte și lungi de copaci. Între așezare și terasă a fost făcut un pod. În perioada corespunzătoare nivelului 2, în așezarea tell au fost cel mult 10 locuințe de suprafață, cu podea-platformă⁴⁴

În nord-estul Munteniei, în prima parte a neoliticului târziu, este documentat aspectul cultural Aldeni II, format în zona de contact între comunitățile de la începutul culturii Gumelnița și cele ale culturii Cucuteni.

Comunitățile aspectului au trăit în Muntenia, în așezări situate pe malul Dunării, în zona de câmpie, dintre care unele sunt pe marginea teraselor, altele, mai multe, pe popine. În zonele mai înalte stațiunile sunt pe boturi de deal. Majoritatea așezărilor Aldeni II au mai multe niveluri de locuire, în unele cazuri formându-se telluri⁴⁵

Din numărul apreciabil de așezări studiate prin săpături vom aminti câteva.

Așezarea de la Brăilița⁴⁶, cu un singur strat de cultură, se afla pe terasa inferioară a Dunării, iar cele de la Lișcoteanca⁴⁷ (jud. Brăila) și de la Largu⁴⁸ (jud. Buzău) sunt situate pe popine, în luncile unor râuri.

Stațiunea, destul de intens cercetată, de la Fulga (=Aldeni) se afla pe un bot de deal și este mărginită de pante⁴⁹, iar o albiere de teren din marginea ei dinspre restul dealului, ne face să presupunem, existența acolo a unui șanț de apărare. De altfel majoritatea așezărilor de acest tip, aflate pe prelungiri de terasă sau pe margini de terasă erau prevăzute cu șanțuri de apărare. În unele cazuri aveau câte două șanțuri.

Locuințele din cuprinsul lor erau de suprafață, construite în sistem paiantă. Se menționează că la construirea locuințelor de la Fulga s-au folosit și pietre⁵⁰. Podeaua era din lut bătătorit. În faza târzie locuințele aveau podea platformă.

*

Pe baza datelor prezentate se ajunge la concluzia de ordin istoric că pe teritoriul Munteniei evoluția așezărilor comunităților neolitice se poate împărți în două perioade:

Prima perioadă este caracterizată prin așezări situate pe marginile teraselor joase, fiind formate dintr-un număr mic de locuințe de tip bordei. Se cunosc, în rare cazuri și unele locuințe de suprafață. Așezările nu au șanț de apărare.

Se cuvine subliniat că în acea perioadă astfel de așezări se cunosc în zona de dealuri, în câmpie și pe grindurile din lacurile Dunării. Menționăm și bordeiele izolate, de pe malul bălților, pe care le legăm de sezonul de pescuit.

Această primă perioadă corespunde cu evoluția comunităților culturii Dudești și primelor două faze (Bolintineanu și Giulești) ale culturii Boian.

Modificările importante care au provocat progrese deosebite în viața acelor oameni și trecerea la cea de-a doua perioadă considerăm că au fost provocate de trecerea treptată de la cultivarea primitivă a plantelor, cu săpăliga, muncă efectuată mai ales de femei, la un nou mod, anume la cultivarea plantelor prin folosirea unui plug primitiv cu tracțiune animală. La acest nou mod de cultivare au participat, în special bărbații.

În această perioadă se face trecerea treptată la viața sedentară, atunci a început să crească numărul membrilor comunităților, iar pentru așezări s-au ales, în special, locuri mai ușor de apărat, situate pe terasele înalte, pe popine și pe grinduri. Cele de pe terasele înalte, aflate pe prelungiri sau numai pe coturi de terasă aveau șanț de apărare.

Merită amintită situația din timpul fazei Vidra și din prima etapă a fazei de tranziție de la cultura Gumelnița, când în cuprinsul așezărilor locuințele erau construite în șiruri, respectând o anumită ordine de organizare. Situația nu a durat prea mult, căci tot în faza de tranziție se constată o schimbare de fond, când locuințele nu s-au mai clădit în șiruri, ci răspândite, la diferite intervale și orientări, unele din ele fiind prevăzute cu construcții anexe. Prin urmare, fără a se mai respecta orânduirea socială de până atunci.

În această ultimă perioadă, care corespunde cu ultimele două faze ale culturii Boian (Vidra și de tranziție) și cu cultura Gumelnița, se constată intensificarea vieții

sedentare și faptul revenirii, în răstimpuri, în același loc, din care cauză s-au format tellurile. Faptul poate fi explicat prin creșterea numărului populației, ceea ce a necesitat, credem, împărțirea pământului între comunitățile învecinate. În plus, trebuie să ținem seama că prin metodele de cultivare a plantelor de atunci, după o anumită perioadă terenul secătuia și comunitățile erau obligate să se mute în alt loc și să cultive alte terenuri, iar mai târziu, din aceeași cauză, să fie nevoite să revină pe locul așezării mai vechi, formându-se astfel un nou strat cu locuințele și amenajările necesare.

Acestea sunt problemele principale care se pun în legătură cu diferitele tipuri de așezări din epoca neolitică de pe teritoriul Munteniei.

14 septembrie 1996

LES TYPES DES AGGLOMÉRATIONS DE L'ÉPOQUE NÉOLITHIQUE DE LA MUNTÉNIE

Résumé

En Munténie, pendant l'époque néolithique il y a deux types d'agglomérations.

Pendant le néolithique du début et au commencement du néolithique moyen les agglomérations ont été situées sur les bas terrasses auprès des rivières et les lacs.

Ces agglomérations ont eu un nombre réduit des huttes, qui, d'après les observations faites jusqu'à présent, n'ont pas été répandues d'après des règles respectées par tous les membres de la communauté. De même il n'y a pas des agglomérations délimitée par des fosses.

Pendant la deuxième période les agglomérations ont été situées surtout sur les prolongements des hauteurs ayant des pentes abruptes, la liaison avec le reste de la terrasse étant interrompue par une fosse assez profonde. Les habitations ont été rectangulaires, construites à la surface, en torchis.

Commençant avec la phase Vidra on constate une tendance d'organisation des habitations d'après un plan. Dans les agglomérations appartenant à cette phase et puis pendant la phase de transition à la culture de Gumelnitza il y a des agglomérations dans lesquelles les habitations forment des rangées, mais après une période assez courte vers la fin de la phase de transition, les habitations ne respectent plus une certaine ordre.

Commençant avec la culture de Gumelnitza prédominent les agglomérations de type tell, ayant plusieurs couches superposées. Les habitations ont été construites à la surface et ont été répandues sans une certaine ordre, leur nombre étant assez réduit.

On doit souligner spécialement que commençant avec la phase de transition il y avait des complexes formés par: agglomération fortifiée, agglomération pas fortifiée et par nécropole.

1. V. Teodorescu, *Cultura Criș în centrul Munteniei (Pe baza săpăturilor arheologice de la Târgșorul Vechi)*, în SCIV, XIV, 1963, 2, p. 251-274.
2. Săpături S. Dolinescu-Ferche; E. Comșa, *Așezarea Starčevo-Criș de la Dulceașca*, în *Analele Banatului*, SN, III, Timișoara, 1994, p. 13-17.
3. Victor Teodorescu, *op. cit.*, p. 251-247.
4. *Ibidem*, p. 262.
5. *Ibidem*, p. 252 (planul general).
6. Gh. Bichir, *Raport asupra cercetărilor de la Bonțești*, în *Materiale*, V 1959, p. 257-263.
7. *Ibidem*, p. 262.
8. E. Comșa, *La civilisation Criș sur le territoire de la R. P. Roumaine*, în *Acta Archaeologica Carpathica*, I, 1959, 2, Varșovia pl. III-90.
9. Idem, *Données sur la civilisation de Dudești*, în: PZ, 46, 1971, 2, p. 195-249.
10. Cea de la Radovanu II; Idem, *Contribuție la cunoașterea culturii Dudești. Complexul de la Radovanu*, în: Omagiu lui P. Constantinescu-Iași, București, 1965, p. 39-41.
11. Pe marginea de nord-vest a grindului Grădiștea Ulmilor. Săpături E. Comșa.
12. De ex.: în așezarea de la Dudești. Săpături E. Comșa.
13. E. Comșa, *op. cit.*, în PZ, 1971, p. 203.
14. *Ibidem*, p. 204.
15. *Ibidem*, p. 204-207.
16. V. Teodorescu, *Date preliminare privind cultura cu ceramică liniară din teritoriul de la sud de Carpați al României*, în SCIV 17, 1966, 2, p. 223-233.
17. *Ibidem*, p. 226.
18. E. Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974.
19. *Ibidem*, p. 124 (fig. 37), p. 125.
20. *Ibidem*, p. 125.
21. *Ibidem*, p. 124.
22. *Ibidem*, p. 125.
23. V. Ghețic-Comelius, N. Mateescu, *L'emploi des bovins pour la traction pendant la phase Vădastra II (Neolithique Moyen)*, în *Zepirus*, XXI-XXII, 1971, p. 99-104 + 4 pl.
24. De ex. la Greaca (E. Comșa, *Săpături de salvare și cercetări de suprafață în regiunea București*, în SCIV, VI, 1955, 3-4, p. 411-427).
25. D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 369.
26. E. Comșa, *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*, București, 1987, p. 42.
27. *Ibidem*, p. 42.
28. Gh. Ștefan, *Raport asupra săpăturilor și cercetărilor arheologice de la Băești-Aldeni*, în: *Raport MNA*, 1944, p. 74.
29. Cercetări E. Comșa.
30. E. Comșa, *op. cit.*, 1974, p. 126-129.
31. *Ibidem*, p. 128.
32. *Ibidem*, p. 126-127.
33. Idem, *Săpături de salvare la Bogata și Boian*, în *Materiale*, V, 1959, p. 118.
34. Idem, *op. cit.*, 1987, p. 45.
35. *Ibidem*, p. 44.
36. Idem, *op. cit.*, 1974, p. 129-135.
37. Idem: *Complexul neolitic de la Radovanu*, în *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, VIII, Călărași, 1990.
38. *Ibidem*.
39. Săpături E. Comșa.
40. De ex. D. V. Rosetti, *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnhugel bei Bukarest.*, în: JPEK, 12, 1938, p. 41.

41. Vl. Dumitrescu, *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din aşezarea neolitică târzie de la Căscioarele*, în SCIV, 16, 1965, 2, p. 215-237.
42. E. Comşa, *op. cit.*, 1987, p. 67.
43. I. Nania, *Locuitorii gumelniţeni în lumina cercetărilor de la Teiu*, în Studii şi articole de istorie, IX, Bucureşti, 1967, p. 7-23.
44. *Ibidem*, p. 7-23.
45. I. T. Dragomir, *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stoicani-Aldeni*, Bucureşti, 1983, p. 17-19.
46. N. Harţuchi, I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Brăiliţa*, în Materiale, III, 1957, p. 129.
47. I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Largu*, în: Materiale, VI, 1959, p. 499-503.
48. I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Largu*, în Materiale, VI, 1959, p. 499-503.
49. Gh. Ştefan, E. Comşa, *Săpăturile arheologice de la Aldeni*, în: Materiale, III, 1957, p. 93-102.
50. Gh. Ştefan, *op. cit.*, 1944, p. 45.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1 Esquisse de l'agglomération de Căţelu auprès de Bucharest, appartenant à la phase Bolintineanu.

Fig. 2 Glina. L'agglomération de type tell (d'après Ion Nestor, *op. cit.*, Dacia, III-IV, 1933, p. 228, fig. 2).

Fig. 3 Tangâru. L'agglomération de type tell (d'après D. Berciu, *op. cit.*, BMJV, I, 1935, p. 5, fig. 3).

Fig. 4 Le complexe de Radovanu appartenant à la phase de transition de la culture de Boian à la culture de Gumelnitza: C. L'agglomération fortifiée; B. L'atelier pour tissage; C. L'agglomération pas fortifiée. D. La nécropole; 2. Vue de l'Est sur l'agglomération fortifiée.

Fig. 5 Radovanu: Le plan général de l'agglomération du niveau 3 (2-ème en ordre chronologique).

Fig. 6 Radovanu: 1. Le plan général de l'agglomération correspondant au niveau 1 (= 4-ème en ordre chronologique). 2. Vue aeriene de l'agglomération appartenant au niveau 1 (Foto Eugen Comşa).

Fig. 7 Sultana. L'agglomération de type tell (d'après Ion Andrieşescu *op. cit.*, Dacia, I, 1924, p. 54, fig. 2,3).

Fig. 8 La reconstruction de l'agglomération de Căscioarele (d'après Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, SCIV, 16, 1965, 2, p. 222, fig. 4; esquisse faite par E. Mironescu).

Fig. 9 La reconstitution de l'agglomération de Teiu, appartenant à la culture de Gumelnitza (d'après Ion Nania, *op. cit.*, 1977, fig. p. 45).

Fig. 10 L'agglomération de Fulga appartenant à l'aspect culturel Aldeni II (d'après Gh. Ştefan-Eug. Comşa, *op. cit.*, Materiale, III, 1957, fig. 1 après p. 94).

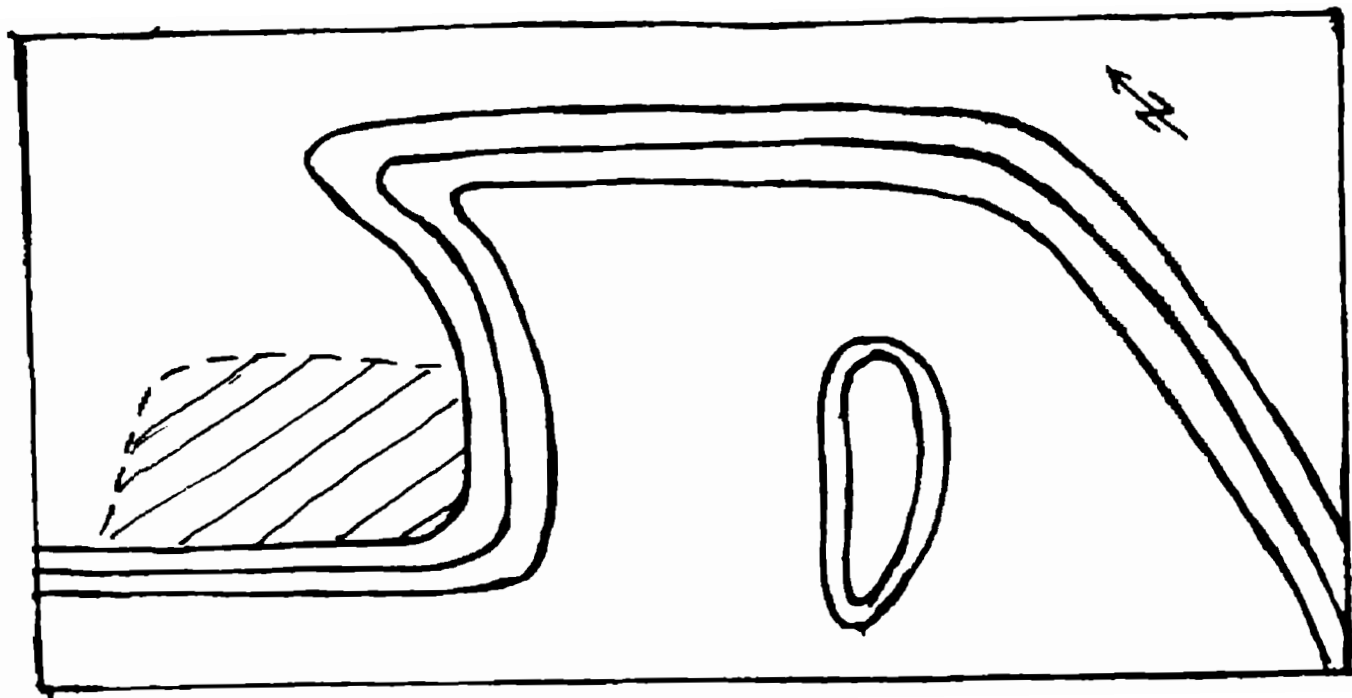

Fig. 1 Așezarea din faza Bolintineanu, de la Cățelu (Schită).

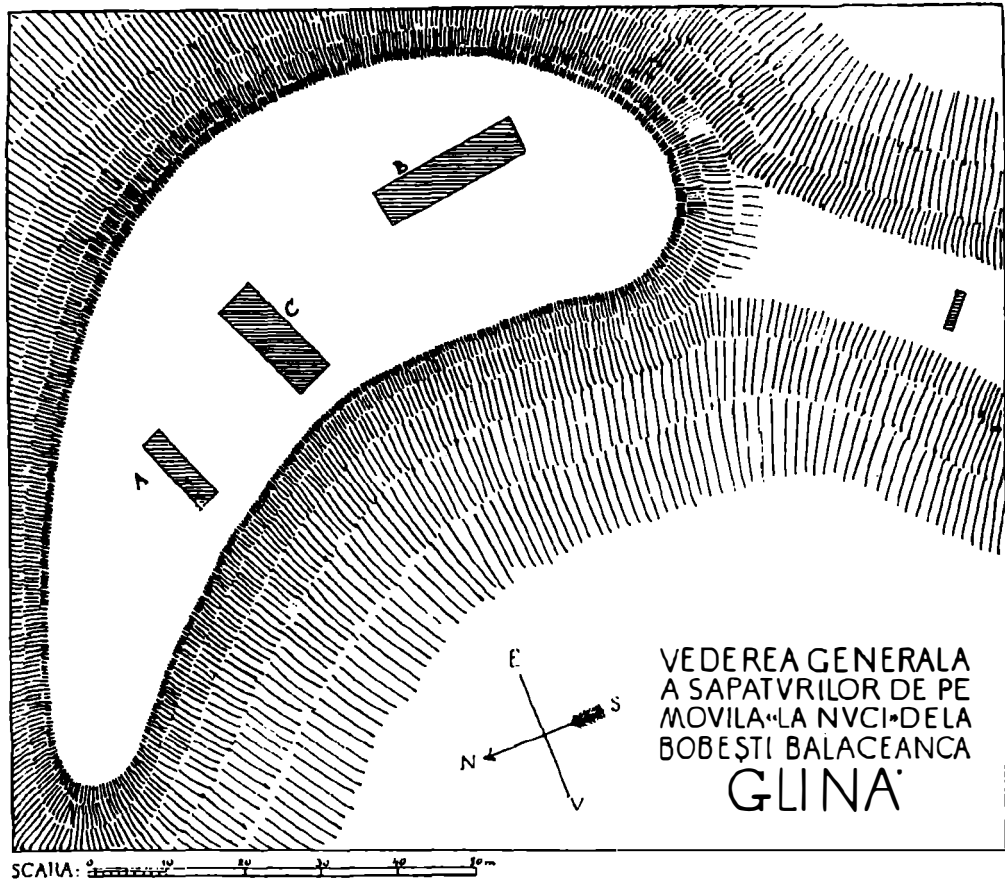

Fig. 2 Așezarea tell de la Glină (după Ion Nestor, Dacia, III-IV, 1933, p. 228, fig. 2).

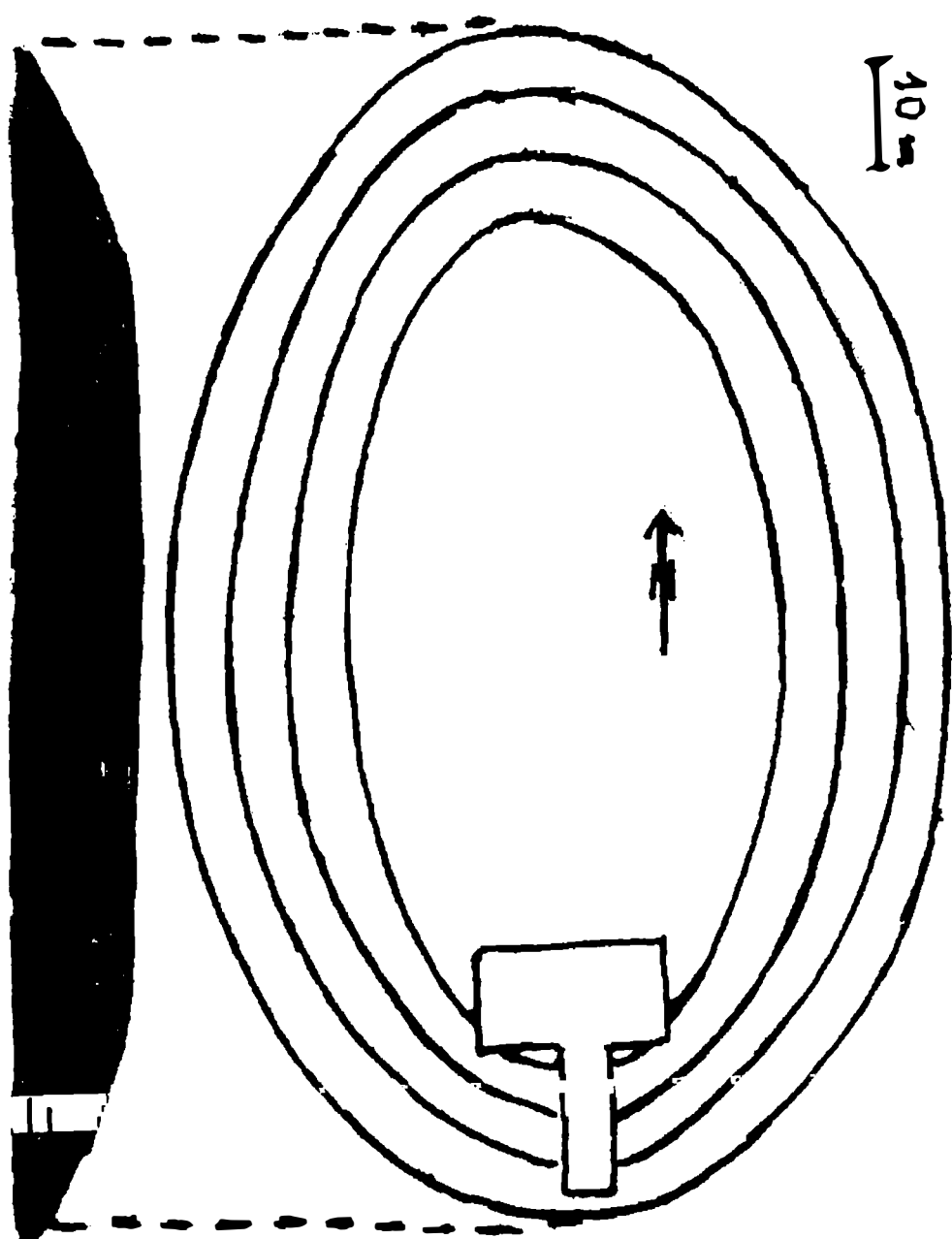
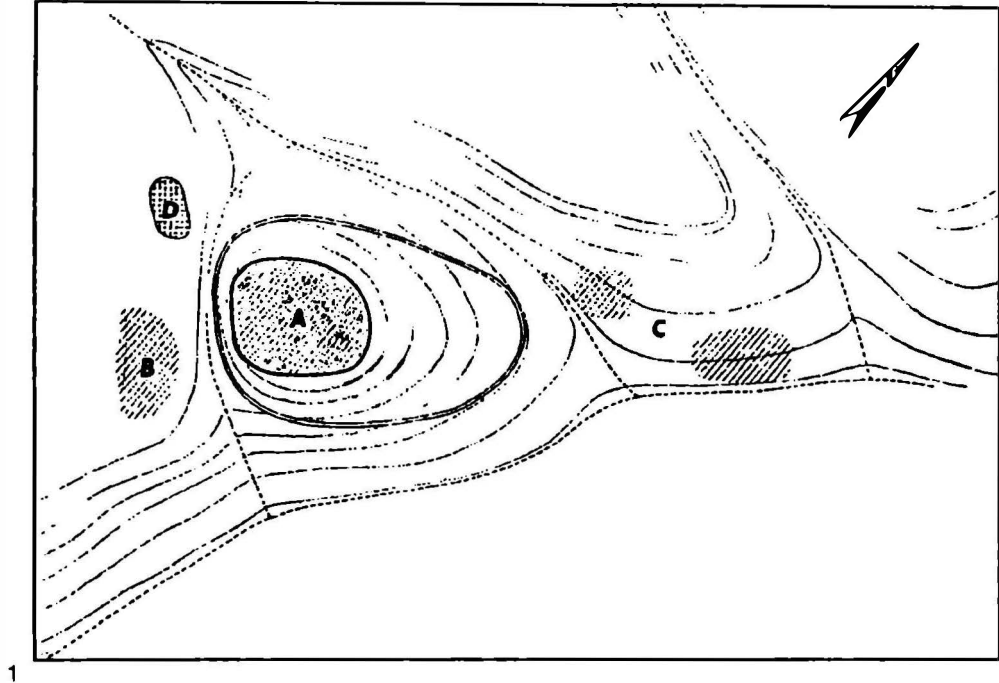

Fig. 3 Așezarea tell de la Tangâră (după D. Berciu, BMJV, I, 1935, p. 5, fig. 3).

2.

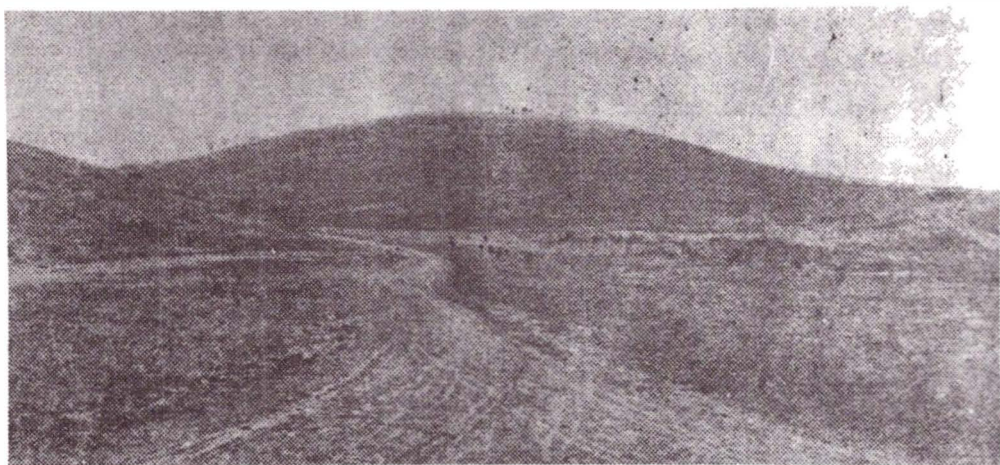

Fig. 4 Complexul de la Radovanu, din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița 1: A - Așezarea fortificată; B - Atelierul de țesut; C - Așezarea deschisă; D - Necropola; 2: Vederea așezării fortificate dinspre NE.

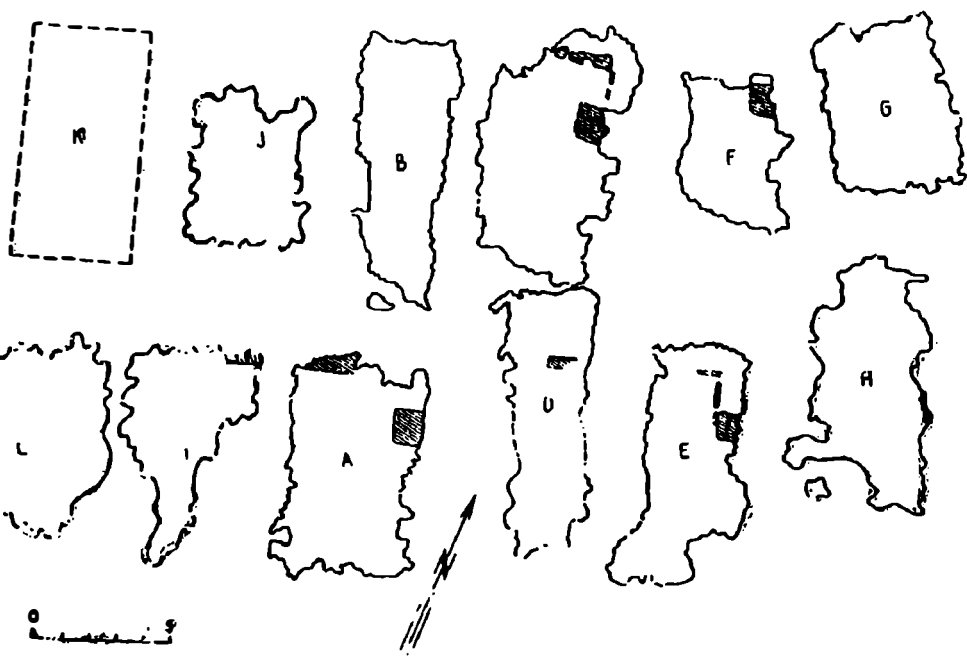
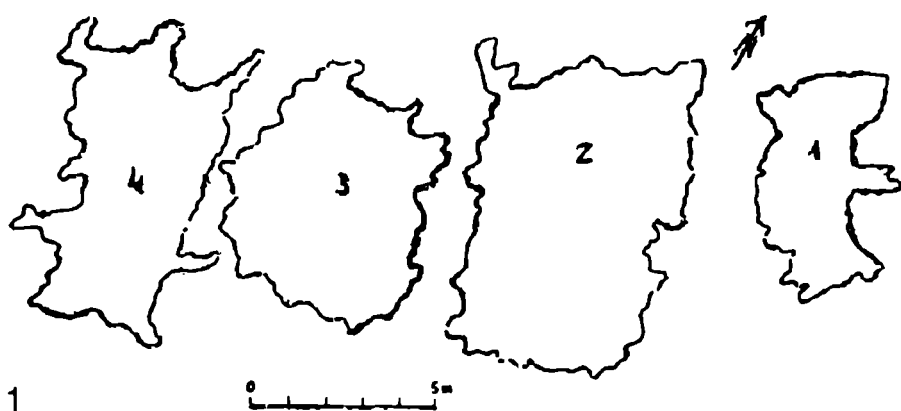

Fig. 5 Planul general al așezării corespunzătoare niv. 3 (al doilea în ordine cronologică) de la Radovanu; 2. Planul general al așezării corespunzătoare niv. 2 (al treilea în ordine cronologică) de la Radovanu.

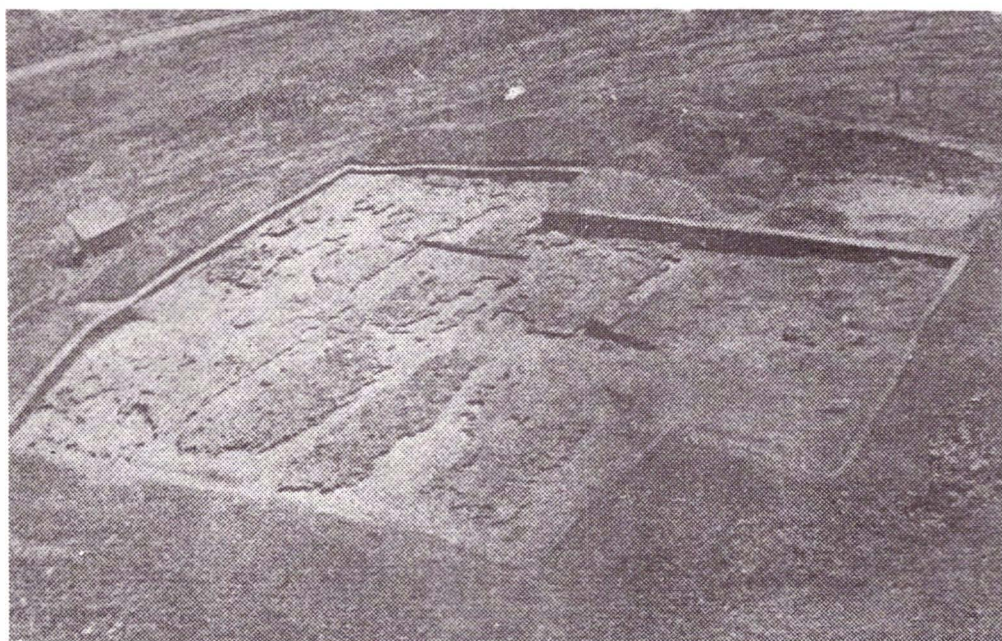
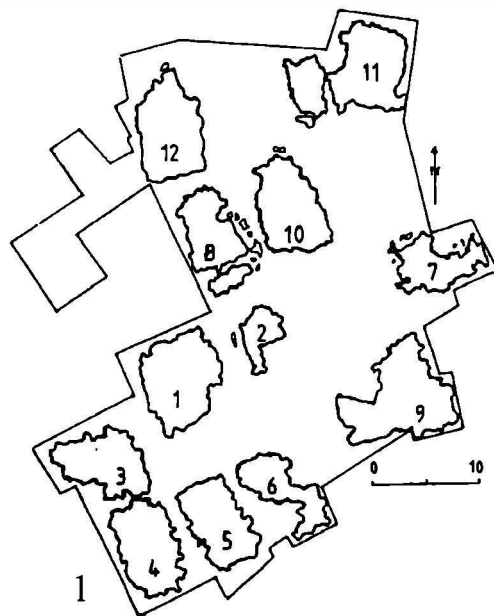

Fig. 6 Planul general al așezării corespunzătoare nivelului I (al patrulea în ordine cronologică) de la Radovanu; 2. Vederea aeriană a așezării niv. I de la Radovanu (fotografie realizată de autor).

Fig. 2

Fig. 3

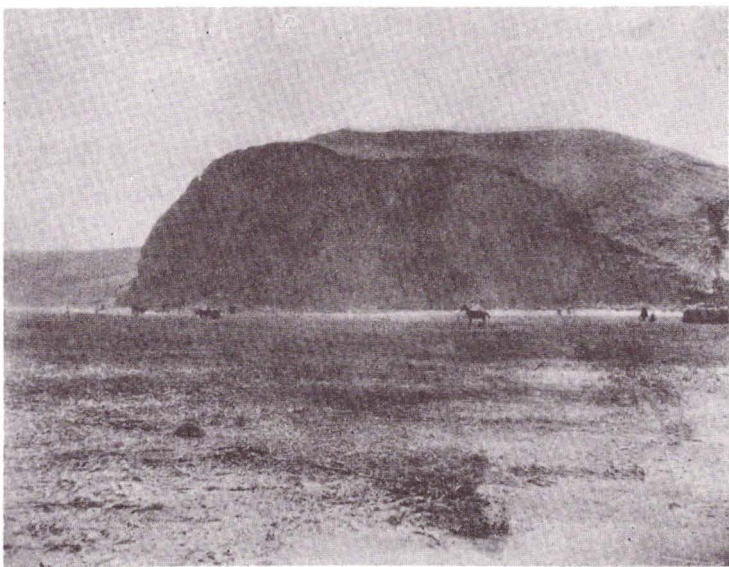

Fig. 7 Vederea aşezării tell de la Sultana (după Ion Andrieşescu, Dacia, I, 1924, p. 54, fig. 2, 3).

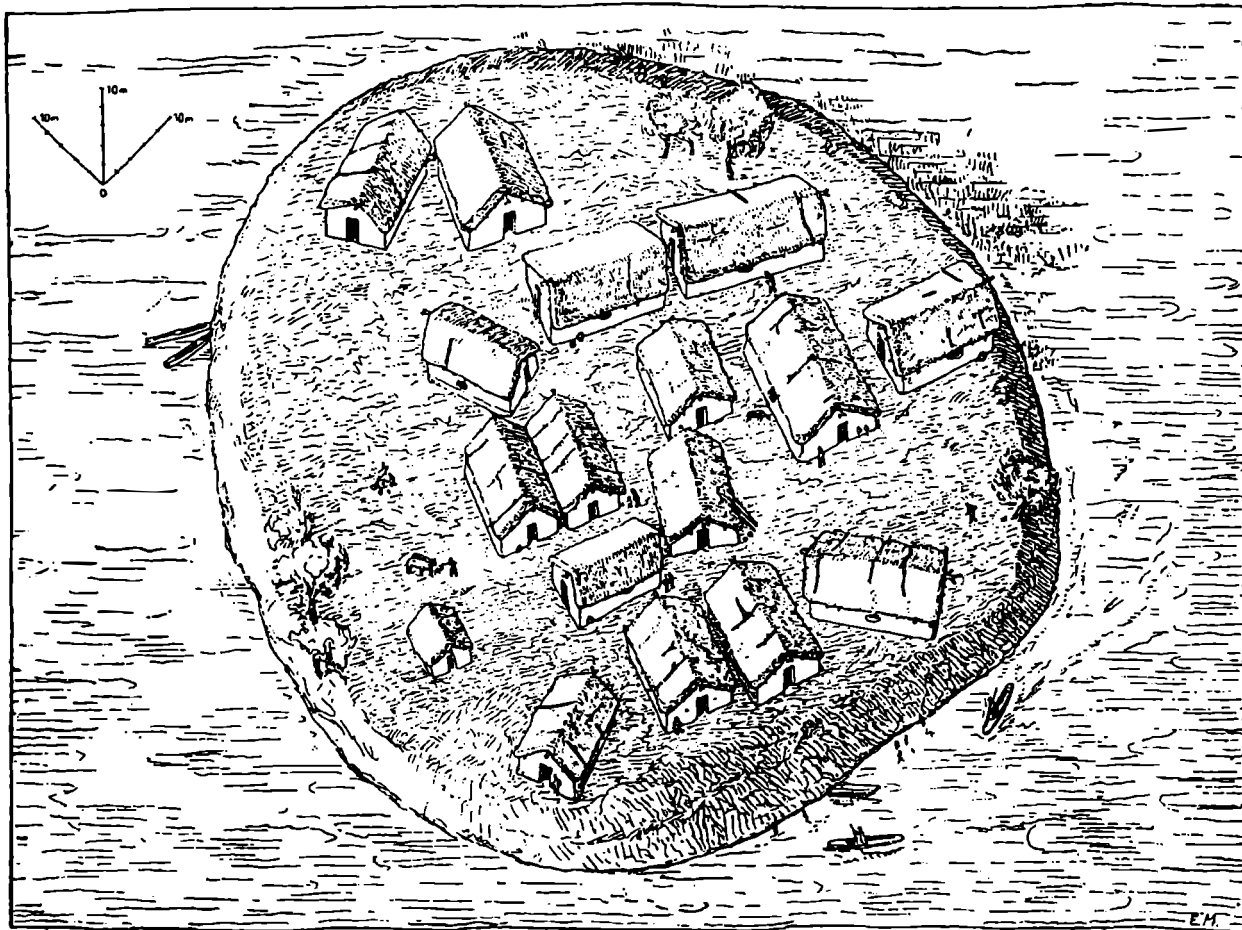

Fig. 8 Reconstituirea aşezării din faza Gumelnița B, de la Căscioarele (după Vl. Dumitrescu, SCIV, 16, 1965, 2, p. 222, fig. 4 ; schiță de E. Mironescu).

Fig. 9 Reconstituirea așezării gumelnițene de la Teiu (după Ion Nania, *op. cit.*, 1967, fig. pe p. 45).

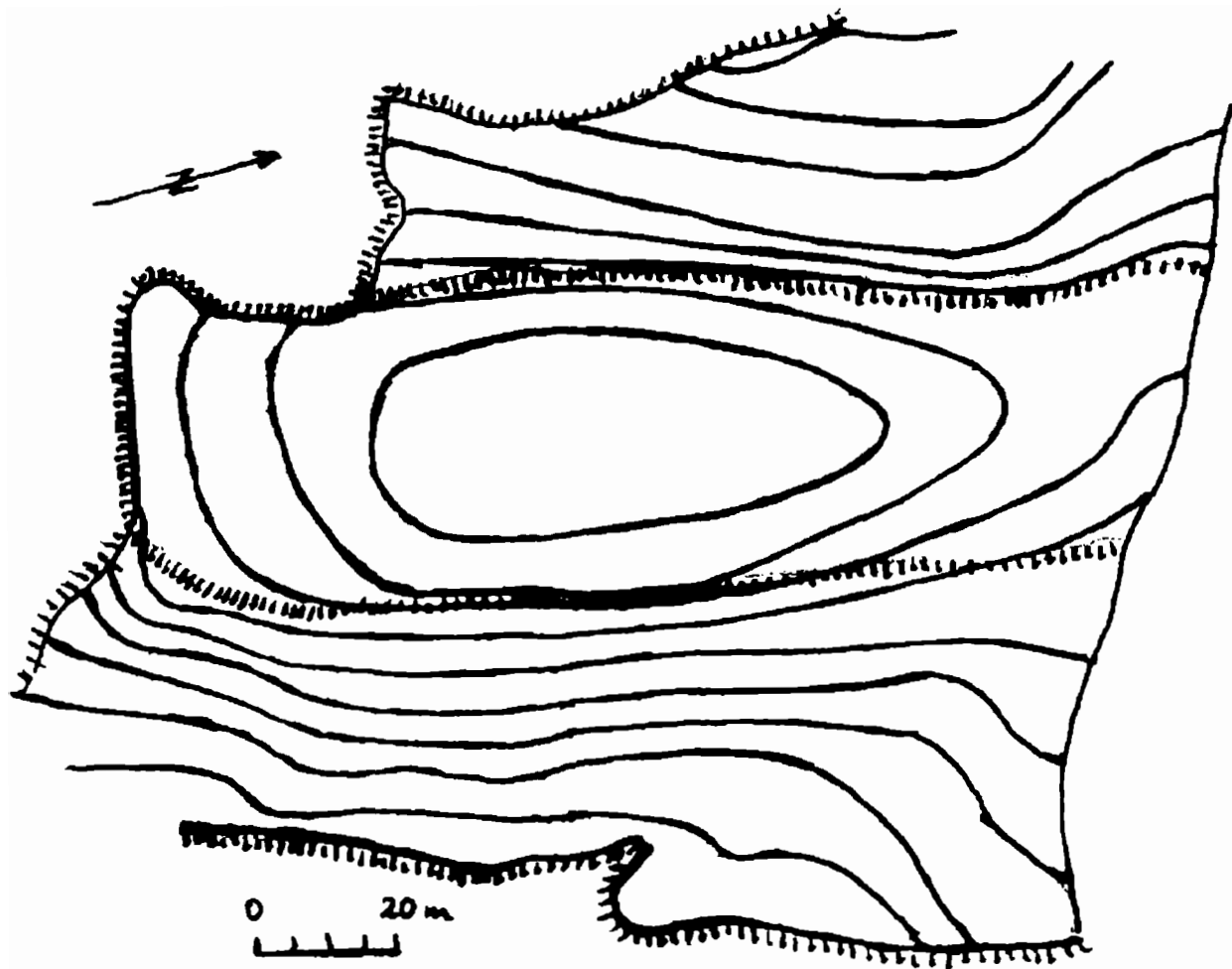

Fig. 10 Așezarea Aldeni II de la Fulga (după Gh. Stefan
www.cim.ec.ro

Eugen Comșa, Materiale, III, 1957, fig. 1 după p. 94).

CONSIDERAȚII PE MARGINEA ORGANIZĂRII INTERNE A UNORA DINTRE AȘEZĂRILE CULTURILOR DIN COMPLEXUL PRECUCUTENI-CUCUTENI

Silvia MARINESCU - BÎLCU

Nu se îndoiește nimeni că ampla problematică a tipologiei și organizării interne a așezărilor neo-eneolitice în general și a celor din România în special este mult prea vastă pentru a fi tratată - chiar foarte sumar - de către un singur cercetător. De aceea am socotit ca în această succintă *prezentare* - pe lângă unele considerații de ordin general - să ne referim cu precădere la așezările culturilor Precucuteni și Cucuteni, două dintre principalele culturi ale neo-eneoliticului de pe teritoriul țării noastre. Și aceasta cu atât mai mult cu cât o bună parte a activității de teren am desfășurat-o în directă legătură și cu aceste culturi. Vom avea evident în vedere și așezările mai importante, de la est de Prut, din aria tripoliana.

Potrivit unor opinii oarecum simpliste s-a încercat uneori acreditarea ideii că triburile neoliticului vechi s-au așezat în locuri joase de-a lungul apelor, ca apoi, evoluând, să-și închege așezările exclusiv pe terase din ce în ce mai înalte.¹

Conformându-mă unui principiu enunțat încă din anul 1974 și anume că: *... date fiind concluziile generale de geografie istorică ce se pot trage din analiza situațiilor arheologice, este necesară o prezentare cât mai fidelă a acestor situații*, - am arătat cât de variate sunt locurile alese de triburile culturii Precucuteni pentru așezări: *din cele cinci așezări cunoscute din faza Precucuteni I, patru sunt situate pe terase medii, iar una pe o terasă joasă, în timp ce în fazele Precucuteni II și III nu se remarcă vreo preferință în această privință* - și conchideam: *... se cunosc în Moldova, mai ales pentru cultura ceramicii liniare, stațiuni situate deopotrivă în zone joase, cât și pe terase medii, așezate însă invariabil toate, fie pe cursul apelor, fie în preajma izvoarelor. Aceasta este singura regulă de la care triburile neo-eneolitice nu s-au putut abate niciodată*² De acord cu observația noastră este și Iuliu Paul arătând că *și comunitățile culturii Petrești au respectat aceste reguli rezultate dintr-o necesitate vitală - apropierea surselor de apă potabilă pentru oameni și animale*³

Revenind asupra aceleiași probleme, un an mai târziu, subliniam, spre deosebire de alte opinii⁴, instalarea comunităților Starčevo - Criș nu numai pe locuri joase, ci și pe mari înălțimi, ca de pildă pe Cetățuia de la Vermești (Comănești), pe platoul din fața Cetății de Scaun a Sucevei sau pe dealul de la Triguri - Ocna Sibiului.

Dacă triburile cucuteniene s-au instalat la rândul lor în general fie pe boturi de dealuri dominante de pe malurile râurilor, fie pe marginea teraselor medii sau înalte, se cuvin și aici subliniate abaterile care nu ne permit generalizări și judecăți - verdicte. Dacă n-ar fi să amintim decât așezarea de la Ghigoiești (Neamț), pe aceea de la Dâmbul Morii,

dominată de aşezarea eponimă a acestei culturi, pe aceea de la Glăvăneştii Vechi, situată chiar în lunca Jijiei, pe cea din turbăria de la Lozna şi pe aceea de la Drăguşeni (Botoşani) aflată într-un ostrov al pârâului Podriga, şi tot ar fi suficient pentru argumentarea concluziilor la care am ajuns în urmă cu mai bine de 23 ani.

Am aminti în treacăt că şi în Basarabia şi Ucraina situaţia este similară - locul aşezărilor aflându-se în imediata apropiere a surselor de apă, în egală măsură pe locuri joase sau pe înălţimi, uneori destul de apreciable.

În legătură directă cu problema *organizării interne* a aşezărilor neo-eneolitice din România (deci cu o riguroasă şi judicioasă partajare a spaţiului locuibil ca şi a zonelor aferente destinate altor necesităţi decât cele casnice - vezi locuri de cult, locuinţe - *abator*, ateliere, chiar zone menajere etc.) o serie de rezerve rezidă în însuşi faptul că staţiunile din această epocă sâpate în întregime sunt pe de o parte foarte puţine - putând fi practic numărate pe degete - iar pe de altă parte (cu câteva laudabile excepţii) inedite.

În plus pe lângă numărul locuinţelor (şi ordonarea lor) al gropilor şi al altor complexe (anexe, zone de deşuri) ar fi necesar să se poată stabili raportul direct locuinţă - groapă (eventual chiar zone de deşuri menajere) atât pe baza conţinutului lor, cât şi pe aceea stratigrafică, să se precizeze dacă toate locuinţele au funcţionat ca atare sau (aşa cum am menţionat mai sus) vor fi avut şi o altă destinaţie (ne referim printre altele şi la aceea de cult) şi mai ales dacă toate vor fi fost ridicate în acelaşi timp şi după un *plan* prestabilit. După părerea noastră, formată de-a lungul celor peste 38 de ani de activitate arheologică, nu toate îngrămădirile de chirpic de 2 X 2 m sau gropile aşa zise *bordeie* cu diametrul de 2 - 3 m au adăpostit o familie.

Ar fi deosebit de benefic să putem preciza străzile din cuprinsul aşezărilor, ca şi căile de acces înspre ele. În egală măsură se cuvin urmărite elementele constructive ca şi (în măsura posibilităţilor) *arhitectura* (fig. 8) fiecărei aşezări în parte. Întrebările sunt numeroase şi suntem convinşi de multitudinea celor ce vor fi ridicate de viitoarele descoperiri. Totuşi unele date obţinute prin săpături *exhaustive*, sau aproape *exhaustive*, ar putea fi, cu prudenţă, generalizate.

Ne vom limita aici la datele obţinute de săpăturile arheologice din aşezările complexului Precucuteni - Cucuteni, pe de o parte din motivul indicat mai sus (ele făcând deci obiectul principalelor mele preocupări, înainte de revenirea în Câmpia din sudul ţării), iar pe de alta întrucât aceste culturi se înscriu în seria celor mai spectaculoase culturi eneolitice din sud-estul Europei (şi nu numai).

Chiar dacă respectând *ad literam* titlul temei puse în discuţie, s-ar putea crede că lucrările de apărare ale aşezărilor acestor culturi, executate de comunităţile respective, n-ar privi direct *organizarea internă* şi deci ar putea rămâne în afara cadrului fixat, noi socotim, dimpotrivă, că acest aspect al organizării aşezărilor neo-eneolitice nu poate fi trecut cu vederea, deoarece nu există nici o îndoială că şanţurile ca şi orice alte lucrări de apărare fac parte integrantă din însăşi organizarea aşezărilor, constituind una dintre caracteristicile lor, putând în unele cazuri (*exempli gratiae*, şanţul mic precucutenian de la Târpeşti) avea şi o

eventuală funcție rituală - de delimitare a unui anumit spațiu într-un prim moment al instalării pe terasa de la Râpa lui Bodai.

Firește unele așezări, instalate pe insule sau ostroave - ca aceea de la Drăgușeni (Botoșani), nu au necesitat astfel de lucrări de apărare, apa care le înconjură constituind ea însăși o apărare eficientă, încercările de apropiere ale eventualelor grupuri ostile putând fi observate de la o depărtare suficient de mare și permițând implicit luarea din vreme a măsurilor de prevedere ce se adăugau protecției naturale oferite de apă.

Pe de altă parte n-ar fi lipsit de interes să reamintim că șanțurile de apărare ne îndreptățesc să susținem și noi că diferitele comunități ale acelor vremuri nu trăiau întotdeauna în cele mai pașnice relații. Atât aceste lucrări de apărare, cât și faptul că aproape toate așezările culturilor la care ne referim au fost distruse de incendii puternice indică - cel puțin în unele cazuri - existența conflictelor intertribale, deși este de la sine înțeles că multe dintre așezări au putut cădea pradă incendiilor provocate de scânteile focurilor casnice din locuințe, sau din afara lor, și de ce nu și fenomenelor naturale (fulgere). Este suficient să ne gândim la structura lemnoasă (bârne și nuiele) a pereților, la grinzile acoperișului și stuful și paieile lui ușor inflamabile.

În schimb, pentru așezările situate în vecinătatea limitelor ariilor de răspândire ale diverselor civilizații este sigur că lucrările de apărare erau destinate în primul rând împiedicării incursiunilor populațiilor străine din preajmă. În același timp șanțurile de apărare, destul de late la gură și adânci de peste 2 m, constituiau o stavilă și împotriva pătrunderii în așezare a animalelor predatoare (scheletul unui astfel de animal fiind descoperit în fundul șanțului de apărare de la Târpești) și totodată împiedicau fuga din așezare a propriilor animale domestice. De altfel, mai mult ca sigur, pe marginea interioară a șanțurilor de apărare, atunci când nu erau dublate de un val, ca și pe marginea râpei vor fi fost ridicate garduri înalte și chiar palisade (urme ale acestora au fost descoperite într-o serie de așezări aparținând însă altor culturi).

Cât privește situația de la Cetățuia - Cucuteni și Traian - Dealul Fântânilor unde s-au descoperit câte două șanțuri de apărare, acestea nu au fost considerate drept o dublare a sistemului de fortificare. Într-adevăr unul dintre șanțurile de la Cucuteni (fig. 3/4-5) datează din faza A iar celălalt din faza B a Culturii Cucuteni⁵, iar cele două șanțuri de la Traian - Dealul Fântânilor (fig. 1), chiar dacă ambele aparțin fazei Cucuteni A-B au fost săpate în două etape diferite: șanțul mai scurt, care delimita așezarea din imediata apropiere a bogatelor izvoare de apă - Fântânile Doamnei - datând de la începutul așezării⁶ fusese astupat intenționat odată cu extinderea clădirilor dincolo de botul de deal, extindere datorată desigur înmulțirii populației, săpându-se cel de al doilea șanț necesar încorporării noilor construcții.⁷

În schimb la Hăbășești cele două șanțuri de apărare (fig. 2/3) sunt strict contemporane⁸ în timp ce la Trușești a fost fortificată numai locuirea Cucuteni A (fig. 3/1-3) nu și cea aparținând fazei B⁹. De altfel obiceiul protejării așezărilor pare a fi fost practicat și la Ariușd, Frumușica, Polivanov Iar, Dâmbul Morii etc., deci generalizat în vasta arie a complexului

Ariușd - Cucuteni - Tripolie începând chiar din faza Precucuteni I, binecunoscut fiind cel cercetat la Traian - Dealul Viei¹⁰ (fig. 1/1-2).

Merită totodată subliniat marele efort ce trebuia depus de întreaga comunitate aptă pentru o muncă atât de grea cum era săparea și deplasarea cantității uriașe de pământ scoasă din șanțuri, mai ales dacă ținem seama că el nu a fost întrebuințat pentru ridicarea unor valuri de apărare - excepție făcând numai șanțul cu val de la Cucuteni (fig. 3/4). Sigur, lutul va fi fost - cel puțin parțial - folosit la construirea locuințelor, șanțurile de apărare fiind desigur săpate în paralel cu clădirea acestora. Iar dacă se are în vedere că șanțurile de pe Cetățuia Cucutenilor au fost tăiate în rocă dură sarmațiană, constând din calcare cochilifere grezoase, stâncă compactă de peste 1m grosime¹¹, înțelegem și mai bine cantitatea de timp și efort investită, ținând cont și de uneltele destul de rudimentare de care dispuneau locuitorii așezării. Potrivit estimărilor făcute, pentru realizarea celor două șanțuri de la Hăbășești s-au deplasat circa 2400m³ de pământ, dintre care 970m³ pentru șanțul interior și 1400m³ pentru cel exterior.¹²

La rândul nostru, cu ani în urmă, cel puțin pentru șanțurile precucuteniene, am calculat cantitatea de pământ deplasată, rezultatele fiind precum urmează: Traian - Dealul Viei (Precucuteni I) șanț lung de aproximativ 300 m - pământul rezultat: $1490 \pm 2\% \text{ m}^3$, Târpești (fig 2/1-2) - șanțul mare Precucuteni II - pământ scos: $440 \pm 4\% \text{ m}^3$. Aici șanțul cucutenian, urmând aproximativ același traseu, pământul deplasat va fi fost, din punct de vedere cantitativ, aproximativ egal¹³. Pentru alte stațiuni nu dispunem de astfel de date.

O problemă de o deosebită importanță ridică însă șanțul de apărare de la Calu (actuala Piatra Șoimului, județul Neamț) unde el nu separă botul dominant al Horodiștei de restul terasei (cum se obișnuia la fortificațiile vremii) ci a fost săpat în chiar extremitatea dinspre râpă a așezării, dealtfel destul de restrânsă. Nu ar fi exclus ca aici să ne aflăm fie în fața unei *acropole* eneolitice (poate zonă de refugiu în momente de mare primejdie), fie a unui punct de observație, dată fiind poziția dominantă a Horodiștei de la Calu, asupra unei întinse porțiuni din valea Bistriței.

Stațiunile precucuteniene săpate în întregime sunt extrem de reduse numeric. Menționăm în primul rând Târpești-ul (aparținând fazei Precucuteni III) și Bemașevka (datând din Precucuteni II), în așezarea de la Traian - Dealul Viei (fig. 4) nefiind degajate decât un număr restrâns de locuințe (ce par grupate), precum și șanțul de apărare la care ne-am referit mai sus (fig. 1/1-2).

La est de Prut par a se fi conturat trei moduri de dispunere a caselor: șiruri paralele (Luka - Vrublevețkaia, Bernovo Luka și Alexandrovka), cercuri sau ovale (Bemașevka - fig. 6, Slobozia - Zapadnaia); grupuri sau dispersate (Florești I, Lencovți). Precizăm însă că în majoritatea acestor stațiuni s-au făcut săpături de mică amploare sau simple sondaje, deci datele de mai sus vor putea fi confirmate sau infirmate de viitoarele cercetări.

La Târpești, în nivelul Precucuteni III nu există o regulă de distribuie a construcțiilor (fig. 5; 7/1), ele grupându-se mai spre centrul și sud-vestul botului de deal¹⁴. Din cele 10 locuințe, indicând o comunitate restrânsă (fig. 7/1) două (de mici dimensiuni) ar fi putut

avea eventual o altă funcționalitate în cadrul așezării. Supoziția noastră se bazează exclusiv pe dimensiunile lor.

Se cer subliniate însă unele practici magico-rituale, cum ar fi de pildă încorporarea în gardina vetrei locuinței nr.14 a unei statuete antropomorfe și depunerea unui *vas de fundație* în locuința nr.14, practică pe care o vom regăsi rar în faza Cucuteni A și frecvent în faza mijlocie (A - B) a aceleiași culturi.

Cât privește cultura Cucuteni, dintre numeroasele ei așezări de pe teritoriul României, doar puține s-au bucurat de o cercetare exhaustivă și încă și mai puține de o publicare pe măsură. Prima dintre acestea a fost aceea de pe Holmul Hăbășeștilor (fig. 9; 10/1) cercetată de un colectiv condus de Vladimir Dumitrescu, a doua, aceea de la Trușești (fig. 11) unde săpăturile s-au efectuat sub conducerea lui M. Petrescu - Dimbovița, și în sfârșit a treia - aceea de la Târpești (fig. 5) săpată de noi, dar beneficiind în două campanii de concursul prețios al lui Vladimir Dumitrescu. Din stațiunea de la Mărgineni (Bacău) s-a săpat ceea ce se mai păstra din ea, dar noi nu ne vom putea referi decât la așezări de unde avem publicat cel puțin un plan cu amplasarea locuințelor și a gropilor.

O altă așezare cercetată aproape complet este aceea de la Traian - Dealul Fântânilor (fig. 14) sub conducerea Hortensiei și a lui Vladimir Dumitrescu, la care am adăuga botul înălțimii Horodiștei (fig. 15/1) de la Calu (Piatra Șoimului), sondat de Radu Vulpe și săpat *exhaustiv* de către un colectiv format din subsemnata, Ștefan Cucoș și Virgil Mihăilescu - Bîrliba. Se pare că mai există în Moldova cel puțin două (dacă nu chiar mai multe) așezări cucuteniene cercetate integral, dar din păcate nu dispunem de date asupra rezultatelor obținute.

Așa cum arătam la început, și tipurile de așezări cucuteniene sunt extrem de variate, deși în numeroase cazuri se alegeau locuri înalte, ușor de apărare, invariabil în preajma unor bogate surse de apă, și respectând cel puțin 5-6 km distanță între grupele umane ce aparțineau aceleiași etape, respectiv terenul de exploatare a resurselor de hrană necesară fiecărei comunități în parte. La fel de variată este și întinderea stațiunilor - de la cele mari, între 2-6 ha, până la cele mici (poate satelit) de sub 1 ha, existând însă și excepții - așezări ce depășesc 10 ha.

După cum se știe (am amintit și mai sus) prima așezare cucuteniană cercetată *exhaustiv* în România (de fapt prima din întreaga spațiu sud-est european) a fost aceea de pe Holmul Hăbășeștilor¹⁵, iar cea mai mare dintre stațiunile aparținând fazei Cucuteni A, săpată de asemenea *exhaustiv* în Moldova până în prezent este aceea de la Trușești, unde s-au degajat 93 de locuințe, la care se adaugă alte cinci aparținând fazei Cucuteni B¹⁶. Nu vom mai reveni însă asupra șanțurilor de apărare întrucât le-am tratat în paginile anterioare. Menționăm numai că dintre sutele de așezări cunoscute în Moldova și Transilvania (aparținând tuturor fazelor cucuteniene) în peste 20 a fost precizată existența lor, iar în alte 20 se presupune deasemenea existența unor lucrări de apărare. Cercetarea sistematică a acestor fortificații s-a făcut însă la Cucuteni - Cetățuie, Hăbășești, Trușești, Traian - Dealul Fântânilor, Cucuteni - Dâmbul Morii, Târpești, Topile și Calu, în timp ce informații incomplete privesc așezările de la Ariușd, Frumușica, Sf. Gheorghe - Cetatea Cocorului.

În privința organizării interne a stațiunilor Cucuteni A se poate vorbi, în general, de existența unui plan gândit de la început (preconceput). La Hăbășești (fig. 9; 10/1) locuințele au fost construite de-a lungul a două cercuri alăturate, având fiecare câte o locuință mare în centru, în timp ce altele formau un semicerc¹⁷. La Târpești cele 17 locuințe cucuteniene erau dispuse deasemenea în cerc, cu o locuință mai centrală, dar aici patru dintre construcții sunt situate în afara limitelor șanțului de apărare (fig. 5; 7/2), lăsându-ne să presupunem ridicarea lor la o dată ulterioară celorlalte și punând implicit sub semnul întrebării planul prestabilit. Nu ar fi însă exclusă nici existența unui cerc inițial care s-a lărgit mai apoi respectându-se tot forma circulară¹⁸. La Trușești locuințele - dispuse în șiruri paralele (fig. 11) - fuseseră grupate în jurul unor curți centrale¹⁹. Se pare însă că aici nu toate locuințele aparțin aceleiași etape, sau chiar faze și deci numai viitoarea monografie va fi de natură să aducă un plus de detalii. Și aceasta cu atât mai mult cu cât, poate, pe baza inventarului (mai ales ceramic) și a amplasării în teren se va putea stabili și raportul locuință-groapă menajeră, știut fiind că - spre deosebire de așezările culturii Gumelnița, în cele ale culturii Cucuteni gropile abundă. Dispușe în cerc au fost și locuințele de la Kolomișcina (fig. 10/2)²⁰.

Locuințele de la Drăgușeni (județul Botoșani) fuseseră la rândul lor grupate (fig. 12) aici locuirea extinzându-se treptat, adeseori construcțiile au acoperit parțial sau total gropi sau alveolări din primul moment al instalării pe Ostrov. Uneori gropile erau adosate locuințelor, așa cum s-a constatat la locuințele din aria culturii danubiene din Europa Centrală și de Vest dar - în cazul acestora - ținând cont și de dispunerea gropilor de pari, s-a putut conchide că porțiunea de groapă din afara suprafeței locuinței se află în imediata apropiere a intrării, fiind folosită ca groapă de gunoarie a acesteia. În unele cazuri la Drăgușeni gropile se găseau pe latura de sud-est a locuinței (exemplu locuința nr. 12) o intrare pe această latură nefiind exclusă, dar nu există nici un alt element ce ar putea-o confirma.

Și aici, ca și în alte stațiuni neo-eneolitice *meșteșugarii* își lucrau uneltele în cadrul așezării - s-au descoperit locuințe-atelier, una de prelucrare a silexului, alta de prelucrare a osului, a cornului și în sfârșit un *atelier* de confecționare a uneltelor de piatră șlefuită.

Resturile de locuire de la Hangu - Chirițeni erau dispuse în trei sau patru șiruri de-a lungul terasei pe panta ușor înclinată spre apa Hangului, dar se pare că aici locuințele de mici dimensiuni au suferit numeroase distrugerii și deci planul fiecăreia dintre ele nu a putut fi determinat²¹.

În faza următoare (A - B) a culturii Cucuteni constatăm de pildă că la Traian - Dealul Fântânilor locuințele alcătuiau grupe, iar despre unele așezări s-a spus că aveau *piețe centrale* destinate diferitelor ceremonii ale comunităților respective și poate - după unii specialiști - pentru adăpostirea animalelor domestice în timpul nopții.

Așezările fazei B, mai ales acelea din Ucraina (dar și cele din Basarabia, cum ar fi aceea de la Petreni; (fig. 16/1) dintre Nipru și Bugul meridional sunt de dimensiuni excepționale. Maidaneț-ul (fig. 17/1-6), Dobrovodî (fig. 17/7), Talianki etc. se întind pe sute de hectare având între 1500 - 2000 de locuințe înscrise în cercuri concentrice - uneori 7 sau chiar 9 asemenea cercuri²². Nici una dintre aceste stațiuni nu a fost însă săpată în

întregime, planurile lor fiind relevate prin fotografii aeriene sau și măsurători ale rezistenței magnetice și deci nu se poate preciza dacă toate locuințele aparțin unuia și aceluiași nivel sau uneia și aceleiași etape culturale (fig. 16/2-3).

Cât privește așezările de la Brânzeni III și Costești IV (fig. 18/1-4) potrivit planurilor publicate²³ nu putem preciza regula după care s-au condus în organizarea internă a lor. Ea va fi existat desigur dar și în cazul acestor stațiuni așteptăm publicarea mai completă a rezultatelor săpăturilor.

Referindu-se la marile așezări Cucuteni B - Tripolie CI-gI, Linda Elis a vorbit chiar de orașe și de un anumit sistem de organizare *prestatală*, dar considerăm excesiv acest punct de vedere, combaterea lui intrând însă în altă zonă a preocupărilor cercetătorilor. După părerea noastră întinsele și fertilele terenuri din Ucraina, prielnice agriculturii au favorizat așezarea mai masivă aici a triburilor cucutenieno-tripoliene, mai ales că acum se constată și o adevărată explozie demografică. Dar repetăm, numai cercetări *exhaustive* în aceste așezări vor fi în măsură să răspundă problemelor ridicate de ele.

În orice caz în vasta arie a culturii Cucuteni Tripolie se remarcă o mare varietate în ceea ce privește organizarea internă a așezărilor, și desigur ea nu poate fi întâmplătoare, fiind în funcție de o anumită organizare socială, de grade de rudenie, poate chiar de configurația terenului. Nu credem însă că se poate vorbi în cadrul acestei diversități de aspecte sau variante regionale, întrucât dispunerea circulară o întâlnim din centru-vest al Moldovei până în Ucraina, ca de altfel și pe aceea în șiruri paralele.

Pe de altă parte sporul de populație își va fi avut și el rolul lui atât în organizarea așezărilor (sau reorganizarea lor), cât și la întemeierea altora noi, fapt urmărit în țara noastră cu rezultate fructuoase pe valea Podrigăi, pornind de la Drăgușeni - Ostrov și sfârșind în comuna Mileanca²⁴ (jud. Botoșani).

Fără să fie prea numeroase s-au descoperit în unele așezări cucuteniene și așa numitele anexe (dependințe). La Hăbășești de pildă, locuința nr. 42 avea chiar două anexe situate la două dintre laturile opuse locuințelor; la Târpești și Drăgușeni am descoperit adevărate *bucătării* de vară, cu vatră interioară, adosate locuințelor, ele sunt prezente și în alte stațiuni.

În ceea ce privește cuptoarele, acestea se aflau fie în locuințe, fie în preajma lor și erau prea mici pentru a folosi la arderea ceramicii.

Contrar părerii exprimate de unii cercetători, potrivit căreia fiecare femeie lucra vase necesare gospodăriei proprii încă din 1974 scriam: *Abundența ceramicii ca și acuratețea formelor și a decorației, ridică la rândul ei, problema olăritului ca meșteșug, după părerea noastră deasemenea specializat. Confecționarea vaselor nu putea fi făcută decât în lunile în care clima era caldă și relativ uscată, adică tocmai când o bună parte din membrii comunității erau ocupați cu muncile legate de cultivarea pământului. Era deci necesar ca unii dintre acești membri să se ocupe în exclusivitate cu modelarea, ornamentarea și arderea ceramicii. Perfecțiunea formelor, uneori identitatea lor, siguranța și uniformitatea decorului și a elementelor folosite, unitatea arderii (valabile cu unele variații pentru întreaga arie a culturii) sunt tot atâtea dovezi de existență a unor meșteșugari specializați. Este exclus ca olăritul să*

fi fost un meșteșug casnic practicat, așa cum se susține adesea (și cum se pare a se fi dovedit și etnografic) de femeile fiecărei locuințe. La argumentele de mai sus se adaugă lipsa aproape totală din așezări a cuptoarelor de ars ceramică. Potrivit unei presupuneri mai vechi a noastră (publicată încă din 1968), întărită de descoperiri recente, este probabil că vasele erau lucrate în preajma apei și a unor surse bune de materie primă (lut), în afara limitelor așezării, printre altele și pentru a se preveni incendiile ... Nu se poate deocamdată răspunde întrebării dacă n-au existat cumva și anumite centre care lucrau ceramică pentru un număr mai mare de așezări apropiate unele de altele²⁵

Descoperiri ulterioare, la Drăgușeni, dar mai ales la răsărit de Prut aveau să confirme presupunerile noastre. Astfel, în afara limitelor unor așezări tripoliene din Ucraina s-au descoperit cuptoare de ars ceramică, constituind adevărate ateliere în preajma apelor și a depozitelor de lut. Aceasta atestă totodată o grijă specială în organizarea internă a așezărilor, prin excluderea din cuprinsul lor a respectivelor ateliere.

Grija pentru spațiul afectat locuirii propriu-zise îmbracă și alte aspecte. Așa cum am amintit și în cuprinsul stațiunilor cucuteniene se află numeroase gropi, dintre care majoritatea, săpate inițial pentru nevoi casnice, au fost mai apoi folosite ca gropi de deșeuri.

Pe lângă acestea însă se găsesc și unele cu o funcționalitate bine conturată.

Vom începe cu gropile de fundație, practică curentă în așezările cucuteniene (posibil pandant al înmormântărilor-sacrificu de copii din stațiunile gumelnițene) observată pentru prima dată de Vladimir Dumitrescu la Traian - Dealul Fântânilor. Înainte de construirea locuinței, cam în mijlocul locului destinat ei se săpa (în lut) o groapă în care era depus un vas de ofrandă, însoțit uneori de bucăți de carne și chiar de diverse obiecte²⁶ - gropi pe care le-am putea asemui *pietrelor de fundație* ale clădirilor publice din zilele noastre. Astfel de *vase de fundație* (am amintit mai sus) s-au descoperit și la Târpești în nivelul Precucuteni III²⁷, la Trușești²⁸, Drăgușeni unde însă s-au descoperit și gropi de ofrandă ceva mai bogate și la Berești²⁹, în așezări Cucuteni A. Avem deci și pe această linie o continuitate perfectă Precucuteni III - Cucuteni A - Cucuteni A-B. Considerăm de altfel că cel puțin unele dintre gropi (cele care conțin mai mult decât un simplu vas sau un goblet de tip A-Ba) avuseseră o dublă funcționalitate - de fundație și de ofrandă adusă unei forțe chthoniene.

Nu avem intenția de a inseria toate gropile rituale descoperite, dar nu putem trece mai departe fără a le menționa pe acelea de la Ghelâiești³⁰ și Buznea³¹, ambele având în comun câte șase vase dispuse circular.

La Ghelâiești s-a mai descoperit și o altă interesantă groapă de mari dimensiuni plină cu ceramică de stil g, d și e considerată de autor *groapă de ofrandă pentru fondarea așezării*³². După părerea noastră ea nu poate data din primul moment al instalării pe dealul Nedeii de la Ghelâiești, deoarece conține și ceramică de stil e specifică fazei Cucuteni B, deci finalului locuirii de acolo.

Dacă sanctuarele propriu-zise (nu locuințele în care se practicau anumite ritualuri, sau descoperirile mai vechi interpretate acum drept sanctuare) par a fi până în prezent mai puțin bine conturate, totuși cele câteva *altare* de lut ars descoperite la Trușești, dintre care

unul de dimensiuni apreciabile, pledează în favoarea existenței construcțiilor speciale destinate practicilor de cult și în mediul culturii Cucuteni. Sigur viitoarea monografie a stațiunii Trușești ne va aduce deslușirile necesare.

În aceeași ordine de idei - a practicilor magice, poate inițiale, practicate cu prilejul constituirii așezărilor, sunt de menționat și gropile cu sacrificii umane de la Traian - Dealul Fântânilor³³ Astfel de practici se cunosc atât în paleoliticul superior al Europei, cât și în Orientul Apropiat și Egiptul predinastic, ele fiind însă semnalate și la Turdaș (în Transilvania).

Întreagă această serie de sacrificii umane ca și cultul craniului sunt legate și de cultul fertilității pământului și al fecundității, caracterizat prin sacrificiul sacru al unor ființe umane, ca și prin mutilarea cadavrului, constituind o ofrandă adusă puterii ce se degajă din sângele victimelor, destinat astfel marelui forțe a fecundității.

NOTE

1. N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița. Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p.3 și urm.
2. S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974, p.19-20 și nota 25.
3. I. Paul, *Cultura Petrești*, București, 1992, p.17.
4. M. Petrescu-Dîmbovița, *Contributions au problème de la culture Criș en Moldovie*, *Acta Archaeologica Hungarica*, IX, Budapest, 1958, 1-4; E. 1958, p.58-60, E. Comșa, *La civilisation Criș sur le territoire de la R. P. Roumanie*, *Acta Archaeologica Carpathica*, I, Krakow, 1959, 2, p. 174.
5. H. Schmidt, *Cucuteni*. In der *Oberen Moldau Rumänien*, 1932, Berlin - Leipzig, p.114 și urm.; A. Florescu, *Observații asupra sistemului de fortificare al așezărilor cucuteniene din Moldova*, *Arheologia Moldovei*, nr. IV, 1966, fig. 6.
6. H. și Vl. Dumitrescu, *Săpăturile de la Traian - Dealul Fântânilor*, *Materiale și Cercetări arheologice*, VI, 1959, p. 174-175, fig. 1-2, pl. I.
7. H. și Vl. Dumitrescu, *Activitatea șantierului arheologic Traian*, *Materiale și Cercetări arheologice*, VIII, 1962, p. 241-252, fig. 3-4; Idem, *Șantierul arheologic Traian*, *Materiale și Cercetări arheologice*, IX, 1970, p.41 fig.1.
8. M. Petrescu-Dîmbovița, *Șanțurile de apărare*, în Vl. Dumitrescu și colab., *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954, p.203-223, pl. LVI-LVIII.
9. M. Petrescu-Dîmbovița, A. Florescu, *Săpăturile arheologice de la Trușești*, *Materiale și Cercetări arheologice*, VI, 1959, p. 153-154, fig. 1, A. Florescu, *op. cit.*, 1966, p.25, fig. 2.
10. H. și Vl. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*, *Materiale și Cercetări arheologice*, IX, 1970, fig. 6, p. 47-49.
11. A. Florescu, *op. cit.*, 1966, p.32.
12. M. Petrescu-Dîmbovița, *Șanțurile de apărare*, în *loc. cit.*
13. S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni ...*, p. 20-22.
14. Idem, *Tărpești. From Prehistory to History in Eastern Romania*, BAR International Series, 107, Oxford, 1981, fig. 3,11.
15. Vl. Dumitrescu și colab., *Hăbășești. Monografie arheologică*, București, 1954.
16. M. Petrescu-Dîmbovița, *Die Wichtigsten Ergebnisse der archäologischen Ausgrabungen in der neolithischen Siedlung von Trușești (Moldau)*, *Prähistorische Zeitschrift*, XLI, 1963, p. 172-186.

17. Vl. Dumitrescu și colab., *op. cit.*, 1954, p.18-202, pl. II; Vl. Dumitrescu, *Hăbășești. Satul neolitic de pe Holm*, București, 1967, fig. IV.
18. S. Marinescu-Bîlcu, *op.cit.*, 1981, fig. 3,12.
19. M. Petrescu-Dîmbovița, *op.cit.*, 1963, p. 172-176.
20. T. Passek, *Periodizatsia Tripolskih Poselenii*, Materialy i issledovaniia po arkeologii SSSR, 10, 1949, fig. 71.
21. C. S. Nicolaescu-Plopșor, M. Petrescu-Dîmbovița, *Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice de la Bicaz*, Materiale și Cercetări arheologice, V, 1959, p. 52-53, pl. IV.
22. E. Cernîș, *Paruvatniki srednego perioda Kulturi Tripolie-Kukuteni i osnovania videlenia localnîh-Kukuteni i osnovania videlenia localnîh variantov*, Eneolit SSSR, Moscova, 1982, pl. LXXIX/1-2; M. M. Șmagli, M. I. Videiko, *Tripilski Protomista Arheologia*, 3, Kiev, 1993, p. 52-53.
23. V. I. Markevici, *Pozdne Tripolskie plēmēna srednoi Moldavii*, Chișinău, 1981, fig. 41 - 42; 64 - 66.
24. S. Marinescu-Bîlcu, Al. Bolomey, M. Cărciumaru, A. Muraru, *Ecological, economic and Behavioural aspects of the Cucuteni A Community at Drăgușeni*, Dacia, N.S., XXVIII, 1984, 1-2, p. 41-46.
25. S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni ...1974*, p.
26. H. și Vl. Dumitrescu, *Șantierul de la Traian-Dealul Fîntînilor*, Materiale și Cercetări arheologice, VI, 1959, p.173.
27. S. Marinescu-Bîlcu, *Unele probleme ale neoliticului moldovenesc în lumina săpăturilor de la Tirpești*, SCIV, 19, 1968, 3, p. 403.
28. Informație M. Petrescu-Dîmbovița căruia îi mulțumim și pe această cale.
29. I. T. Dragomir, *Săpăturile arheologice de la Tîrgu Berești (r.Bujor, reg.Galați)*, 1967, p. 43.
30. Șt. Cucoș, *Un complex ritual cucutenian descoperit la Ghelâiești (jud. Neamț)*, SCIV, 24, 1973, 2, p. 207-214, fig. 1-7.
31. C. Mihai, D. Boghian, *Complexul cucutenian de cult descoperit la Buznea (com.Tg. Frumos)*, Memoria Antiquitatis, IX-XI, (1977-1979), Piatra Neamț, 1985, p. 419-435, fig. 2-3.
32. Șt. Cucoș, *Complexe rituale cucuteniene de la Ghelâiești, jud.Neamț*, SCIVA, 44, 1993, 1, p. 68-78, fig. 5-11.
33. H. Dumitrescu, *Découvertes concernant un rite funéraire magique dans l'aire de la civilisation de la ceramique peinte du type Cucuteni-Tripoljé*, Dacia, N.S., I, 1957, p.17-116, fig.1-4; Idem, *Deux nouvelles tombes cucuteniennes à rite magique découvertes à Traian*, Dacia, N.S., II, 1958, p.407-423, fig. 2-5.

CONSIDERATIONS ON THE INNER ORGANIZATION OF SOME SETTLEMENTS BELONGING TO CULTURES OF PRECUCUTENI - CUCUTENI COMPLEXES

Nobody doubts that the consistent problem of typology and inner organization of Neo - Eneolithic settlements in general and particularly of those in Romania is much too large to be approached - as briefly as possible - by only one researcher. That is why we consider that by this brief introduction - besides some remarks of general interest - we should refer mainly to the settlements belonging to Precucuteni and Cucuteni Cultures, i.e. two of the main Neo - Eneolithic cultures in our country's area; especially as most of the

outside activities we have developed directly connected with these cultures too. obviously we are to consider the most important settlements eastwards to the Prut within the tripolyan area as well.

According to some briefly-expressed opinions it was tried to give grounds to the idea that Old Neolithic tribes settled on lower valleys along the rivers and then, as they developed they exclusively established on higher and higher terraces¹

Complying with a principle stated as early as 1974 that: *as to the general ideas of historical geography that can be concluded to the analyse of archaeological situations, a very accurate introduction of these situation is required* - I underlined the great variety of the places which the tribes of the Precucuteni cultures chose to settle - ... *out of the 5 known settlements of Precucuteni I stage, 4 are raised on medium terraces and one on a low terrace, while for the settlements of Precucuteni II and III stages there is no particular preference in this respect* - and I concluded that - *in Moldavia there are known, especially within the field of linian pottery culture, spots settled both on low areas and medium terraces, nowhere else but either along the rivers or next to water sources. This is the only rule which the Neo - Eneolithic tribes could never turn away*² Iuliu Paul too agrees to our remark underlining that: *communities of the Petresti culture obeyed these rules coming out of a vital necessity - the neighbourhood of fresh water sources for human beings and animals*³

A year later, coming back on the same problem I underlined, in spite of other opinions⁴, the settlement of Starcevo-Criș communities not only on low areas but also on big heights, taking for instance the Citadel in Vernești (Comănești) on the plateau in front of the Reigning Fortress of Suceava or on the hill in Triguri - Ocna Sibiului.

Although the Cucuteni tribes generally settled in their turn either on hill crests on the water banks or on the edge of medium or high terraces, we have to underline the deviations which do not allow us to state or to generalize. We need only to mention the settlement at Ghigoiești (Neamț), the one at Dâmbul Morii which is overviewed by the eponymic settlement of this culture; the one at Glăvăneștii Vechi located in Jijia river meadow; the one in Lozna peat bog and the one at Drăgușeni (Botoșani) on a eyot of Podriga rivulet to support the conclusions reached on more than 23 years ago.

We would briefly underline that for both Bassarabia and Ukraine the situation is similar as the settlements are located in the neighbourhood of water sources in equal percentage on low or high places.

As regards the matter of inner organization of Romanian Neo-Eneolithic settlements (there is an accurate partition of the inhabited space as well as of the areas for different purposes than the domestic one - cult places, slaughter house, workshops, even domestic spots) there are some limitations as the settlements of this age excavated on the whole are on the one hand very few in number and on the other hand (besides some exceptions) they are brand new.

Moreover, besides the number of the dwellings (and their order), of pits and of some other complexes (annexes, waste areas) it would be necessary to establish the straight

dwelling - pit connection (maybe even the domestic waste areas) according to both their content and stratigraphy so that we could specify whether all dwellings were functional as such (as above mentioned) or there could have been some other destinations (besides others we also refer to the cult purpose) especially in case that they all were raised at the same time according to a pre-established plan.

As to our viewpoint, which has been settled further to 28 years of archaeological activity, not all adobe piles of 2 x 2 m or the pits which are so-called mud huts of 2 - 3 m diametre were shelters for families.

It would be highly necessary that we be able to settle the streets inside the settlements and the accessing ways to them as well. Of the same importance must be viewed the building elements and also (if possible) the architecture (fig. 8) of each settlement taken separately. The questions are already numerous and we think of the the multitude of those raised by future discoveries. However, certain data which are obtained further to exhaustive excavations (or almost exhaustive) could be restrictively generalized.

At this extent we are to apply only to the data obtained by archaeological excavations at the settlements of Precucuteni - Cucuteni complex, on the one hand because of the above mentioned reason (they represent the main interest of my activity previous to my coming back to the South Plain) and, on the other because these cultures range among the series of the most spectacular Eneolithic cultures in the South-East of Europe (and not only).

Even if we comply ad litteram with the thematic title of this topic it might be considered that defence works within the settlements of these cultures, made by the relevant communities, are not strictly connected to the inner organization therefore, they might be set out of the frame, we believe that, on the contrary, this aspect of Neo-Eneolithic settlements' organization cannot be overviewed as there is no doubt that the grooves like any other defence works are intrinsic part of the settlements' organization itself, being one of their features; sometimes (e.g. the Precucutenian small groove at Târpești) they may have a certain ritual function - to give limits to a definite area on a first stage of their settling on the terrace at Râpa lui Bodai.

For sure, some settlements on islands or eyots - like the one at Drăgușeni (Botoșani) - needed no such defence workings since the water surrounding them would be an efficient defending means as the attempts to get closer of some hostile groups could have been noticed from a fairly good distance allowing that precaution measures be taken in due time, added to the natural protection provided by the water.

On the other hand it could be less important to underline that the defence ditch let us believe that those ages communities did not always live in peace. Both these defence works and the fact that almost all settlements of the referred cultures were destroyed by big fire show that- at least for some cases- the existence of inter- tribes conflicts although it could be self- understood that many of these settlements could have been set on fire because of domestic fire, or - why not - because of natural phenomena (lightning). It should be enough

to think to the wooden structure (beams and rods) of the walls, of the roof girders, rush and hay easy to be set on fire.

However, as to the settlements neighbouring the limits of various civilisations' extension areas it is certain that the defence works were first meant to stop the forays of the foreign surrounding populations. At the same time, the defence ditch that were fairly wide at the upper part and of more than 2m depth represented an obstacle against prey animals (the skeleton of such an animal was found at the defence ditch bottom at Târpești) and, at the same time, they stopped the evasion of their own domestic animals. Actually, it is for sure that on the inner part of the defence ditch- whenever they were not doubled by an earth wave- there would have been raised high fences or even palisades (there were found traces of them within a series of settlements but they belong to the other cultures).

As regards the fact, at Cetățuia-Cucuteni and Traian-Dealul Fântânilor where 2 defence ditches were found for each they were not seen as a doubling of the fortification system. It is true that one ditch at Cucuteni (fig.3/4-5) dates at stage A and the other one at stage B of Cucuteni Culture⁵, while the 2 Ditches at Traian-Dealul Fântânilor (fig.1); even if they both belonged to Cucuteni stage A-B they were dug in 2 different stages: the shorter ditch bordering the settlement in the nearness of rich water springs - Fântânile Doamnei - dating as early as the beginning of the settlement⁶ was covered on purpose at the same time with the extension of the building over the hill caused by the increase of population and the second ditch was dug as it was necessary to surround the new buildings⁷

On the other hand, at Hăbășești, the 2 defence ditches (fig.2/3) are strictly contemporary⁸ while at Trușești only Cucuteni A settlement (fig.3/1-3) was fortified, but the one of stage B⁹. However, the custom of settlement defence seems to have been applied at Ariușd, Frumușica, Polivanov Iar, Dâmbul Morii etc. too, therefore, it was generalized within the large area of Ariușd-Cucuteni-Tripolie complex starting with Precucuteni I stage since the one studied at Traian-Dealul Viei¹⁰ is well-known (fig. 1/1-2).

It is worth underlining the great effort of the entire community able to carry on heavy works such as digging and removing huge amounts of earth taken out of the ditches mainly if we observe that the earth was not used to build up defence waves with the exception of the waved ditch at Cucuteni (fig.3/4).

It is for sure that the clay had been used (at least parts of it) to build up dwellings as defence ditches were certainly dug out at the same time with their raising. Should we consider that the ditches at Cetățuia Cucutenilor were carved in hard Sarmatian rock consisting in shelly- gritstone lime parts- compact rock of more than 1m thickness¹¹ we can better understand the time and effort spent there mainly observing the primitive tools which the inhabitants had. According to estimations, to realize the two ditches at Hăbășești; about 2 400m³ of earth (out of which 970m³ for the inner ditch and 1 400m³ for the outer ditch) were removed¹²

In our turn (years ago) we calculated the removed earth(at least for precucutenian ditches) and the results are the following: Traian-Dealul Viei (Precucutenian I) a ditch of

about 300m length- the removed earth: $1\,490 \pm 2\% \text{ m}^3$, Târpești (fig. 2/1-2)- a big Precucuteni II ditch- the removed earth: $440 \pm 4\% \text{ m}^3$. Here, since the Cucuteni ditch follows fairly the same trace the quantity of the removed earth should have been almost equal¹³. As to other spots we do not have such data.

A very important problem is the one of the defence ditch at Calu (nowadays Piatra Șoimului, Neamț District) where it does not separate the main top of Horodiștea of the rest of terrace (as they used to for that time's fortresses) but it was dug out in the very slope of the settlement's cliff, actually fairly limited. It is possible to face here an Eneolithic acropolis (maybe a refuge area during dangerous moments) or an watching spot considering the dominant position of Horodiștea at Calu over a large part of Bistrița valley.

Precucuteni spots that are entirely excavated are fairly few in number. First we mention Târpești (Precucuteni III stage) and Bernașevka (Precucuteni II) while in settlement at Traian- Dealul Viei (fig.4) there are but a few dwellings excavated (which seem to be grouped) and the defence ditch previously referred to as well (fig. 1/1-2).

In the east of the Prut we seem to have three types of dwelling's displacement: parallel rows (Luka- Vrublevețkaia, Bernovo Luka and Alexandrovka) circular or oval rows (Bernașevka-fig. 6, Slobozia- Zapadnaia) grouped or spread (Florești , Lencovți'). However, we underline that at most of these spots the excavations were superficial or only more tests, therefore, the above data may be confirmed or not by future research.

At Târpești, on Precucuteni III level there is no distribution rule for the buildings (fig. 5; 7/1) as they are grouped to the centre and to the south-west of the hill's slope¹⁴. Out of the 10 dwelling which show a limited community (fig. 7/1) 2 of them (of small size) could have had a different function within the settlement. Our supposition relies exclusively on their size.

However, we need to underline certain magic-ritual aspects such as the incorporation within the dwelling's hearth of an anthropomorphic statuette and the placement of a foundation vessel within no.14 dwelling as this aspect we can seldom find in Cucuteni A stage and frequently on the middle stage (A-B) of the same culture.

As to Cucuteni Culture only few such settlements on Romanian territory had been exhaustively studied and even fewer got a worthwhile publication. The first of them was the one on Holmul Hăbășeștilor (fig. 9; 10/1) studied by a team led by Vladimir Dumitrescu, the second one is at Trușești (fig. 11) where the excavation were led by M. Petrescu-Dâmbovița and the third, at Târpești (fig. 5) was studied and excavated by ourselves but we had twice the precious help of Vladimir Dumitrescu. At Mărgineni (Bacău) settlement only the remains were excavated but we cannot make reference but to settlements for which there is at least a layout published including the placement of dwelling and pits.

Another settlement almost completely studied is the one at Traian-Dealul Fântânilor (fig.14) under the leadership of Hortensia and Vladimir Dumitrescu to which we should add the top of Horodiștea (fig.15/1) at Calu (Piatra Șoimului) tested by Radu Vulpe and exhaustively excavated by a team consisting of the undersigned, Stefan Cucoș and Virgil

Mihăilescu-Bîrliba. It seems that in Moldova there are at least two (maybe more) Cucuteni settlements which are entirely studied but unfortunately we have no data about the results,.

The same we have pointed out at the beginning, Cucuteni types of settlements are extremely various; although in many cases the chosen place was high, easy to be defended and in the neighbourhood of rich water sources and at least 5-6km of the human groups of the same stage, i.e. the crop area necessary to each community taken separately. The same variation we find as regards the extension of the settlements- from the big ones of 2-6 ha to the small ones (maybe satellite) of less than 1 ha; but there are exceptions too - settlements of more than 10 ha.

As we mentioned above the first Cucuteni settlement exhaustively studied in Romania (actually the first on the whole south-eastern part of Europe) was the one on Holmul Hăbăşeştilor¹⁵ and the biggest settlement of Cucuteni A stage exhaustively excavated in Moldova is so far the one at Truşeşti since there are 93 dwellings unclosed to which we can add other 5 of Cucuteni B stage¹⁶. We will not revert to the defence ditches as they were approached within previous lines. But we mention that out of the hundreds of settlements known in Moldova and Transilvania (of all Cucuteni stages) 20 of them show their presence and other 20 supply traces of defence works as well. The organized research of these fortifications aimed Cucuteni-Cetăţuia, Hăbăşeşti, Truşeşti, Traian-Dealul Fântânilor, Cucuteni-Dâmbul Morii, Târpeşti, Topile and Calu, while incomplete information aim at the settlements from Ariuşd, Frumuşica, St. Gheorghe-Cetatea Cocorului.

As regards the inner organisation of Cucuteni A spots we can generally find a preconceived plan. At Hăbăşeşti (fig. 9, 10/1) the dwellings were built on two neighbouring circles, each having a big dwelling in the centre while the others formed a semicircle¹⁷. At Târpeşti, the 17 Cucuteni dwellings were also set in a circle with a centred dwelling; but here four of the buildings are set outside the limits of the defence ditch (fig.5; 7/2) allowing us to suppose that they were built after the others and raising questions on the preconceived plan. We cannot exclude the idea of the existence of an initial circle which enlarged later on considering the circular form¹⁸. At Truşeşti the dwellings- set on parallel rows (fig. 11) had been grouped around central courtyards¹⁹. It seems that here not all dwellings belong to the same stage so the next monography will give extra details, especially that according to the inventory (mainly the pottery) and the land placement the connection between domestic pit and dwelling shall be settled since it is known that unlike Gumelniţa settlements, for Cucuteni settlements the pits are abundantly present. The dwellings at Kolomişcina were also placed in a circle (fig. 10/2)²⁰.

Drăguşeşti dwellings (Botoşani district) had also been grouped in their turn (fig. 12) as their usage was gradually extended as often the buildings covered partially or total pits or cells dating as early as the first settlements on Ostrov. Sometimes the pits were annexed to the dwellings- the same way as it was observed at Danubian dwellings in the Central and Western Europe but - in that case - taking also into account the placement of the pole pits- it was possible to consider that the part of the pit found outside the dwelling was

in the nearness of the entrance and it was used as waste pit. Some samples at Drăgușeni show pits on the south-eastern part of the dwelling (e.g. dwelling no.12) while an entrance on this side cannot be denied but there is no element to confirm this entrance as well.

Here, like in other Neo-Eneolithic settlements, the craftsmen worked out their tools within the settlement and there were found workshops-dwellings: one for the silex processing, another for bone carving and at last a workshop for tools made of polished stone.

The dwelling remains from Hangu-Chiriteni were placed in 3 or 4 rows along the terrace on the slightly inclined slope towards the Hangului water but it seems that the small-sized dwellings were destroyed several times, therefore, the plan of each of them could not be determined²¹

For the next stage of Cucuteni Culture (A-B) we can notice for instance that at Traian-Dealul Fântânilor the dwellings were grouped but some of them were said to have central circus for various ceremonials of the communities and maybe -according to some specialists- to give shelter to the domestic animals over the night.

Settlements of stage B, especially those in Ukraine but also those in Basarabia, such as the one at Petreni (fig.16/1) towards the Dnieper and the meridional Bugul are of exceptional size.

Maidaneț (fig.17/1-6), Dobrovod (fig.17/7), Talianki a.s.o. cover hundreds of yards with about 1500-2000 dwellings placed on concentric circles - there are 7 or 9 such circles sometimes²² Neither of these settlements have been entirely excavated and their layouts were shown by air photographs or by measurements of the magnetic resistance, therefore, we cannot specify whether all dwellings are from the same level or of the same cultural stage (fig.16/2-3).

As to the settlements at Brânzeni III and Costești IV (fig.18/1-4) - according to the published layouts - we cannot specify the rule that governed their inner organisation. It is sure that there had been one but we also need the publishing of the complete results of the excavations.

With reference to the big settlements Cucuteni B-Tripolie CI-gI Linda Elis even mentioned a town and a certain system of pre-statal organisation but we think this is too much while the arguments against this refer to other concerns of the scientists. According to our opinion the large and fertile areas in Ukraine made easier the massive settlement of the Cucuteni- Tripolian tribes there, especially that there can be noticed an important demographic outburst. But only exhaustive research within these settlements will allow a prompt answer to these problems.

At any rate, within the vast content of Cucuteni Tripolie culture there can be noticed a large variety of the inner organisation of the settlements and it cannot be accidental for sure depending on a certain social organization, relations or even on the ground aspect. But we cannot consider within this variety regional aspects or variants since the circular placement we find from the western centre of Moldavia to Ukraine; and also the parallel rows placement as well.

On the other hand, the population increase might have had its part both within the settlement organisation (or their re-organisation) and within the foundation of new ones, as successful proofs can be found on Podriga valley starting with Drăgușeni-Ostrov and ending with Mileanca village²³ (Botoșani District).

There are - far from too numerous - found within certain Cucuteni settlements the so-called annexures (outbuildings). For instance, at Hăbășești, dwelling no.42 had even 2 outbuildings placed at the opposite sides of the dwelling; at Târpești and Drăgușeni there were found genuine summer kitchens with inner hearth annexed to the dwellings; they are also found within other settlements too.

As to the ovens, they were either within the dwellings or in their nearness but they were too small to have been used for pottery burning.

Against the opinion expressed by some of the researchers that each woman worked out the vessels needed within proper house, I asserted as early as 1974: "The abundance of pottery and the accuracy of forms and adornment raise in their turn the matter of pottery art as a specialised trade, according to our opinion. The vessels production could not have been made but during the months when the climate was warm and dry, i.e. exactly when a good part of the population was busy with the agricultural work. Therefore, it was necessary that some of these members deal only with modelling, adorning and burning of pottery. The perfection of forms, their identity sometimes, the uniformity of adornment and of the used elements, the compact burning (valid for the entire area of the culture, with certain variations) are all proofs for the existence of specialised craftsmen. It is out of question that the pottery art be a domestic trade practiced, as it is often asserted (and as it seems to be ethnographically proved), by the women of each dwelling. To the above arguments we can add the fairly total lack of pottery burning ovens within settlements.

According to an older assertion of ours (published as early as 1968) and consolidated by recent discoveries it is likely that the vessels be worked out in the neighbourhood of water with sources of raw others, at preventing fire as well... We cannot answer yet to the question whether there might have existed certain centres to work out pottery for a larger number of settlements close one to the other²⁴

Subsequent discoveries at Drăgușeni, but mostly eastwards of the Prut would confirm our assertions. Thus, outside the limits of same Tripolian settlements in Ukraine there were found ovens for pottery burning being genuine workshops in the nearness of water and clay supplies. This fact also certifies a special care for the inner organisation of the settlements by leaving out of their area the mentioned workshop.

The care for the proper dwelled space also has some other aspects. Likewise we have mentioned before, within the Cucuteni settlements there are many pits out of which most of them initially destined to domestic needs had been used as waste pits afterwards.

But next to these, there are some others with well-specified function. We have to start with foundation pits, customary practice within the Cucuteni settlements (possible counterpart of children sacrifice-burials in Gumelnița settlements) noticed for first time by

Vladimir Dumitrescu at Traian-Dealul Fântânilor. Previous to the dwelling building, at about its middle there was dug within clay a pit where an offering vessel was deposited and sometimes it was accompanied by meat pieces or even various things²⁵ - and these pits we could compare with the foundation stones of present day's public buildings. Such foundation vessels (mentioned above) were found at Târpești in Precucuteni III level²⁶ , at Trușești²⁷ , Drăgușeni where there were also found richer offering pits and at Berești²⁸ , within Cucuteni A settlements. This way there is a perfect continuity of Precucuteni III- Cucuteni A- Cucuteni A-B. We also consider that at least some of the pits (those that contain more than a mer vessel or a goblet of A- Ba type) with double function: of both foundation and offering for a Chthonian god.

We do not intend to make an inventory of all the ritual pits discovered, but we cannot go further without mentioning those at Ghelâiești²⁹ and Buznea³⁰ both of them having the common feature of six vessels placed circularly.

At Gherlăiești, there was also found an interesting big- sized pit filled with pottery of g, d and e types considered by the author "an offering pit for the foundation of the settlement"³¹ . According to our viewpoint it cannot be dated as early as the settlement on the hill of Nedeea at Ghelâiești since there is also e type pottery which is specific to Cucuteni B stage, the ending part of the dwelling there.

Should the proper sanctuaries (not the dwellings used for certain rituals or the older discoveries considered now sanctuaries) be so far less evident, yet the several clay sanctuaries discovered at Trușești out of which one is of considerable size, plead for the existence of special buildings destined to cult rites within Cucuteni Culture as well. It is for sure that the next monography of Trușești settlement will give us the necessary solutions.

Furthermore, as to the magic rites - maybe initial ones - occasioned by the settlements foundation we have to mention the pits for human sacrifices at Traian- Dealul Fântânilor³² Such rites are known both in Superior Paleolithic Age in Europe and in the Near East or in Pre-dynastic Egypt, but they are also noticed in Turdaș (Transylvania).

The entire series of human sacrifices and the skul cult as well are related to the cult of fecundity and earth fertility characterized by the sacred sacrifice of human beings and by the mutilation of the corpse since they were offerings given to the power released by the blood of the victims, destined to the huge force of fecundity.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1 - 1-2 Profile of the defence ditch at Traian - Dealul Viei (precucuteni I); 3-11 profile of the defence ditches at Traian - Dealul Fântânilor (Cucuteni A-B) according to H. and Vl. Dumitrașcu.

- Fig. 2 - 1-2 Profile of the defence ditches at Târpești (Precucuteni III and Cucuteni A); 3 profiles of the defence ditches at Hăbrășești (Cucuteni A) according to Hăbrășești Monography.
- Fig. 3 - 1-3 Profiles of the defence ditch at Trușești (Cucuteni A); 4-5 profiles of the defence ditches at Cucuteni-Cetățuie (Cucuteni A and Cucuteni B), according to A. Florescu.
- Fig. 4 - Layout of the settlement at Traian - Dealul Viei (Precucuteni I), according to H. and Vl. Dumitrescu.
- Fig. 5 - Layout of Precucuteni III and Cucuteni A dwellings at Târpești.
- Fig. 6 - Layout of the settlement at Bernașevka (Precucuteni III) according to V.G. Zbenovici.
- Fig. 7 - Târpești. 1 - Reconstitution of Precucuteni III village; 2 - Reconstitution of Cucuteni A village.
- Fig. 8 - Târpești. 1 - Reconstitution of a dwelling with platform; 2 - reconstitution of a dwelling without platform.
- Fig. 9 - Layout of Cucuteni A settlement at Hăbărești (according to Vl. Dumitrescu).
- Fig. 10 - 1 - Reconstitution of Cucuteni village on Holmul Hăbăneștilor (according to Vl. Dumitrescu); 2 - reconstitution of Tripolyan village at Kolomișcina (according to T. Passek).
- Fig. 11 - Layout of Cucuteni A settlement at Trușești (according to M. Petrescu-Dâmbovița).
- Fig. 12 - Layout of Cucuteni A dwelling at Drăgușeni-Ostrov.
- Fig. 13 - Layout of Cucuteni - Cetățuie settlement (according to M. Petrescu-Dâmbovița).
- Fig. 14 - Layout of Cucuteni A-B settlement at Traian - Dealul Fântânilor (according to H. and Vl. Dumitrescu).
- Fig. 15 - 1 - Layout of the settlement on Horodiștea at Calu (Piatra Șoimului); 2 - layout of the settlement at Podei (according to C. Matasă).
- Fig. 16 - 1 - Layout of Petreni settlement (according to E. Cernîș); 2-3 layout of the settlement at Brânzei III (according to V.I. Markevici).
- Fig. 17 - 1-6 The settlement at Maidaneț (according to M.M. Șmagli and V.I. Videiko); 2 - the settlement at Dobrovodî (according to E. Cernîș).
- Fig. 18 - 1-4 The settlement at Costești IV (according to V.I. Markevici).

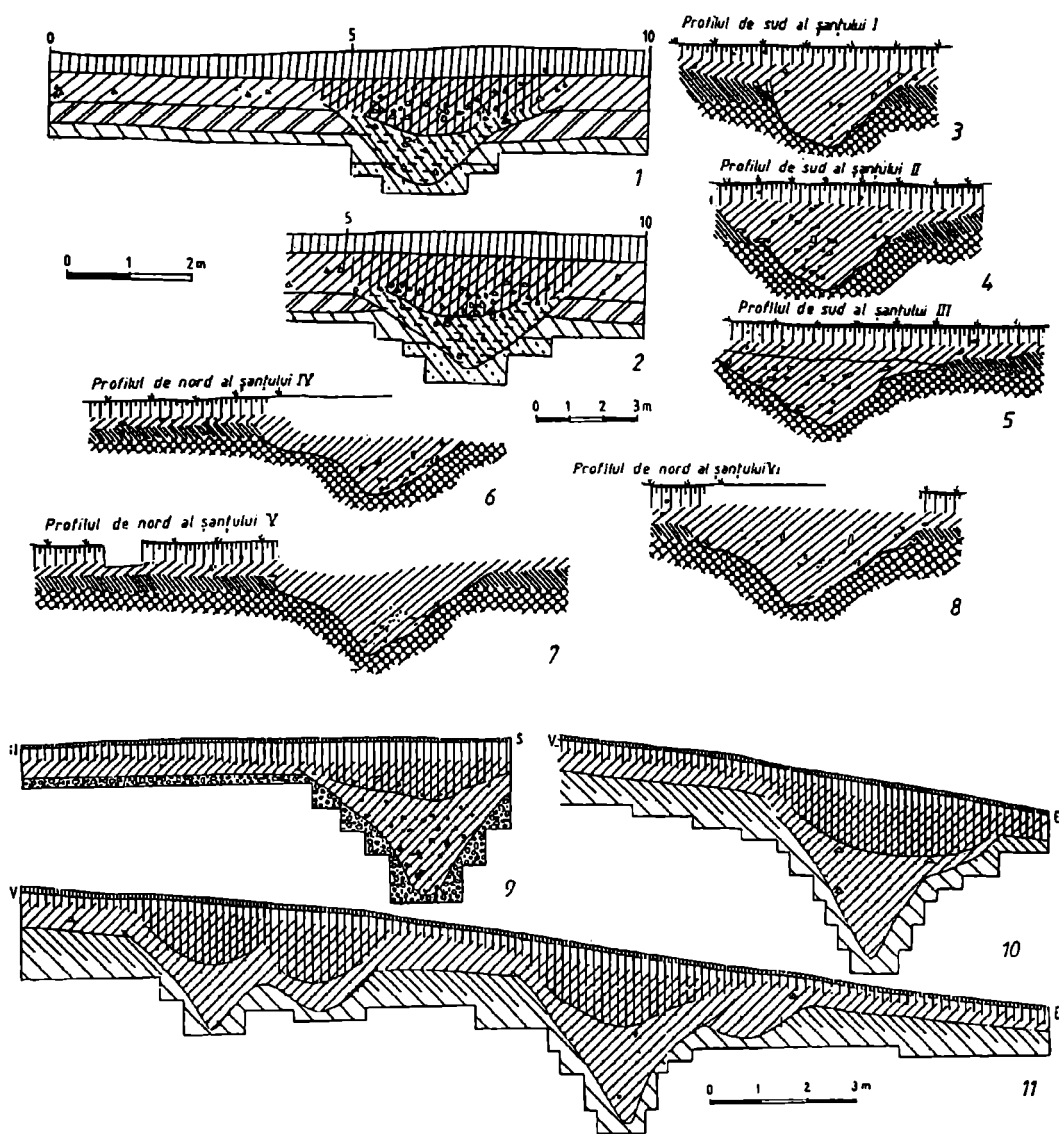

Fig. I 1-2 Profilul șanțului de apărare de la Traian - Dealul Viei (Precucuteni I); 3-11 profilele șanțurilor de apărare de la Traian - Dealul Fântânilor (Cucuteni A-B). După H. și VI. Dumitrescu.

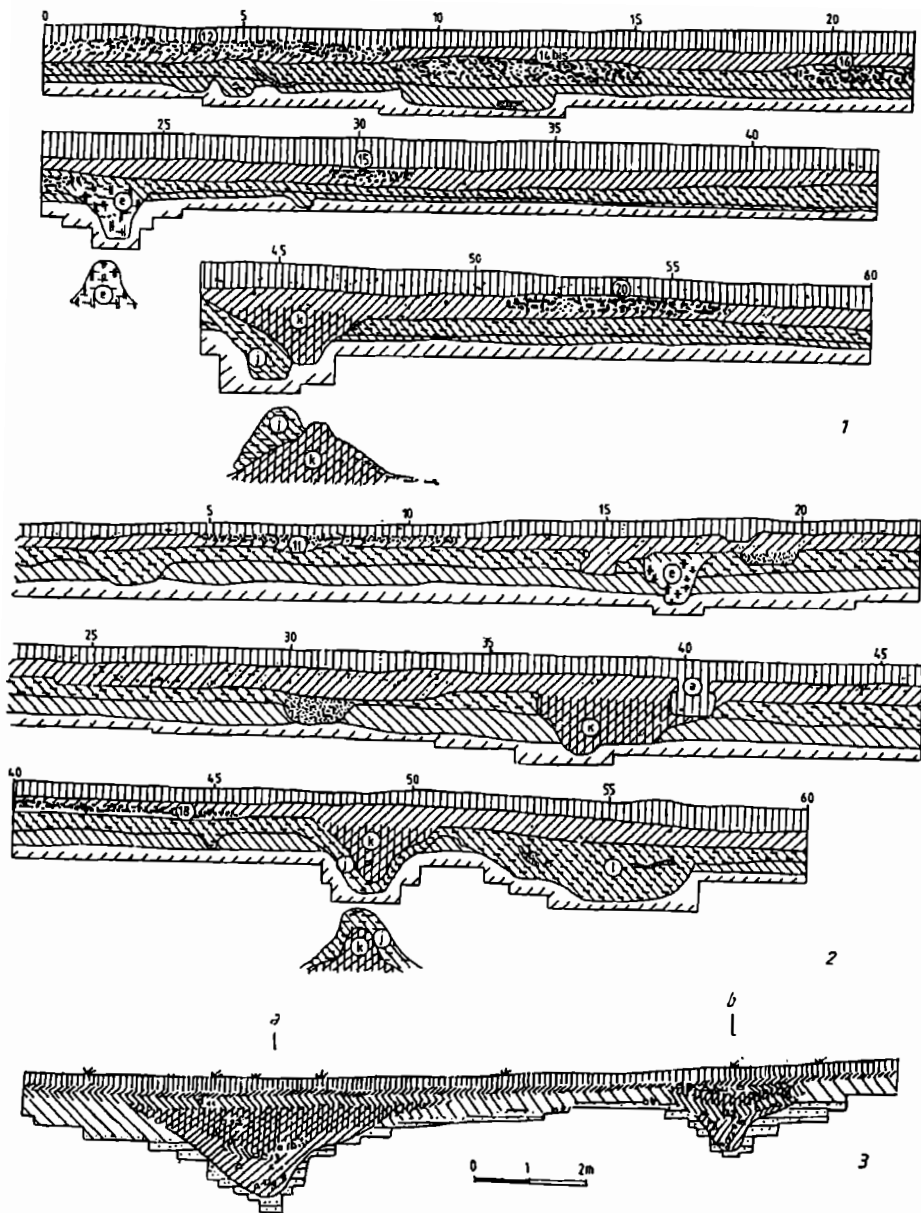

Fig. 2 - 1-2 Profilul șanțurilor de apărare de la Târpești (Precucuteni III și Cucuteni A); 3, profilele șanțurilor de apărare de la Hăbășești (Cucuteni A) - după Monografia Hăbășești.

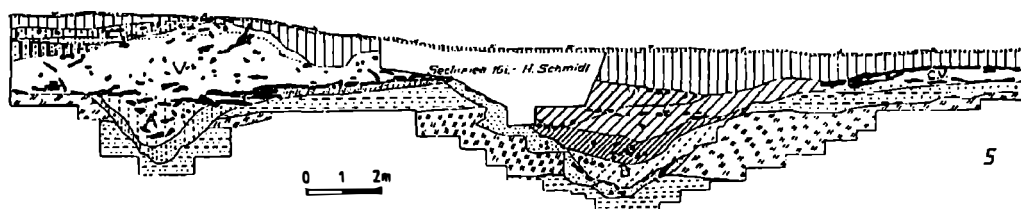
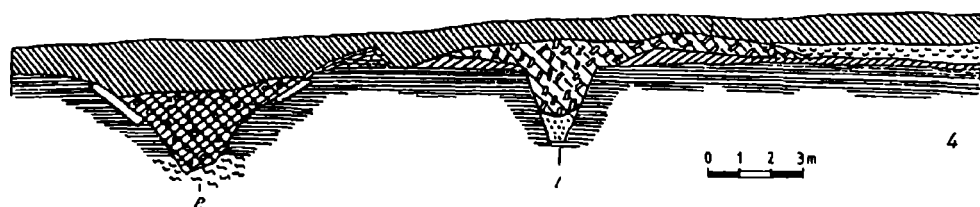
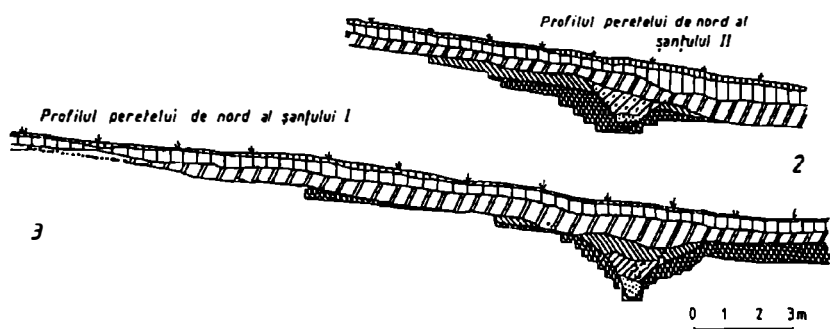
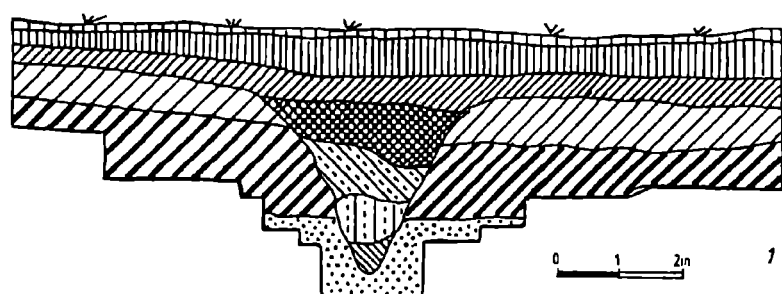

Fig. 3 - 1-3 Profilele șanțului de apărare de la Trușești (Cucuteni A); 4-5 profilele șanțurilor de apărare de la Cucuteni - Cetățuie (Cucuteni A și Cucuteni B). După A. Florescu.

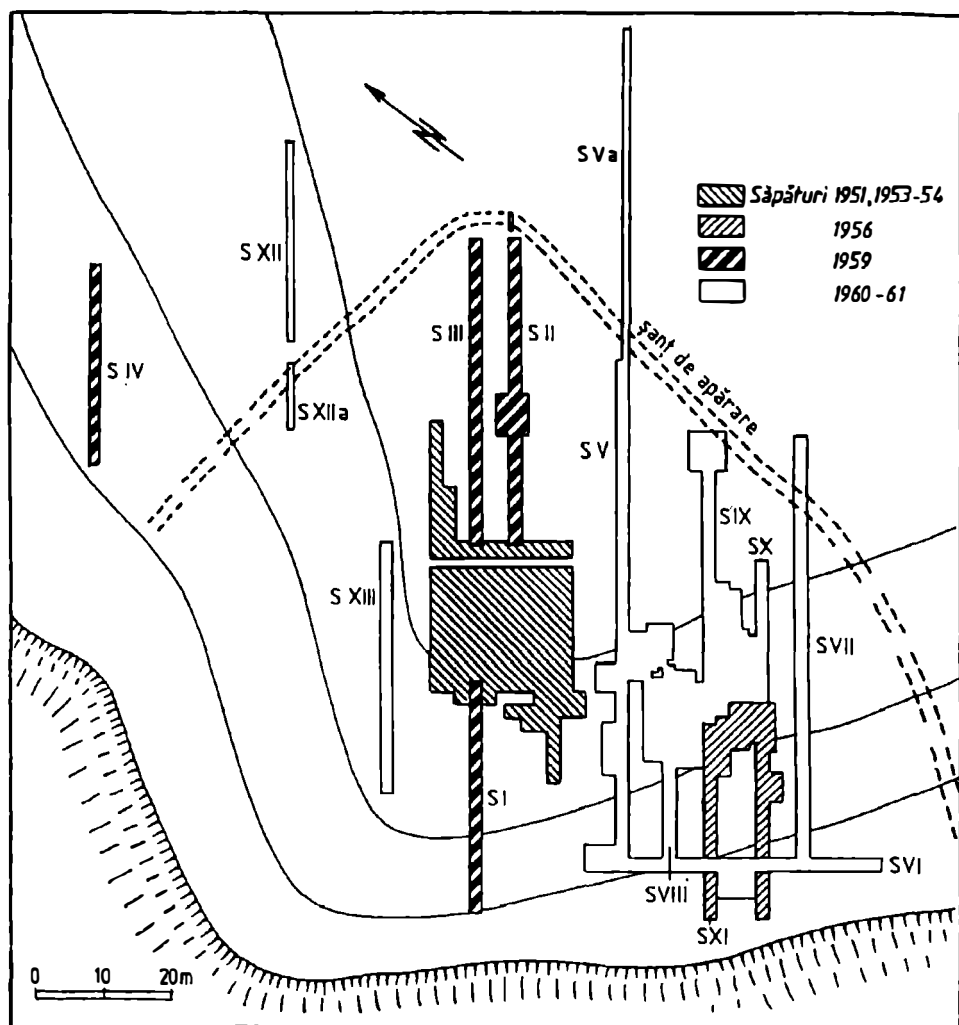
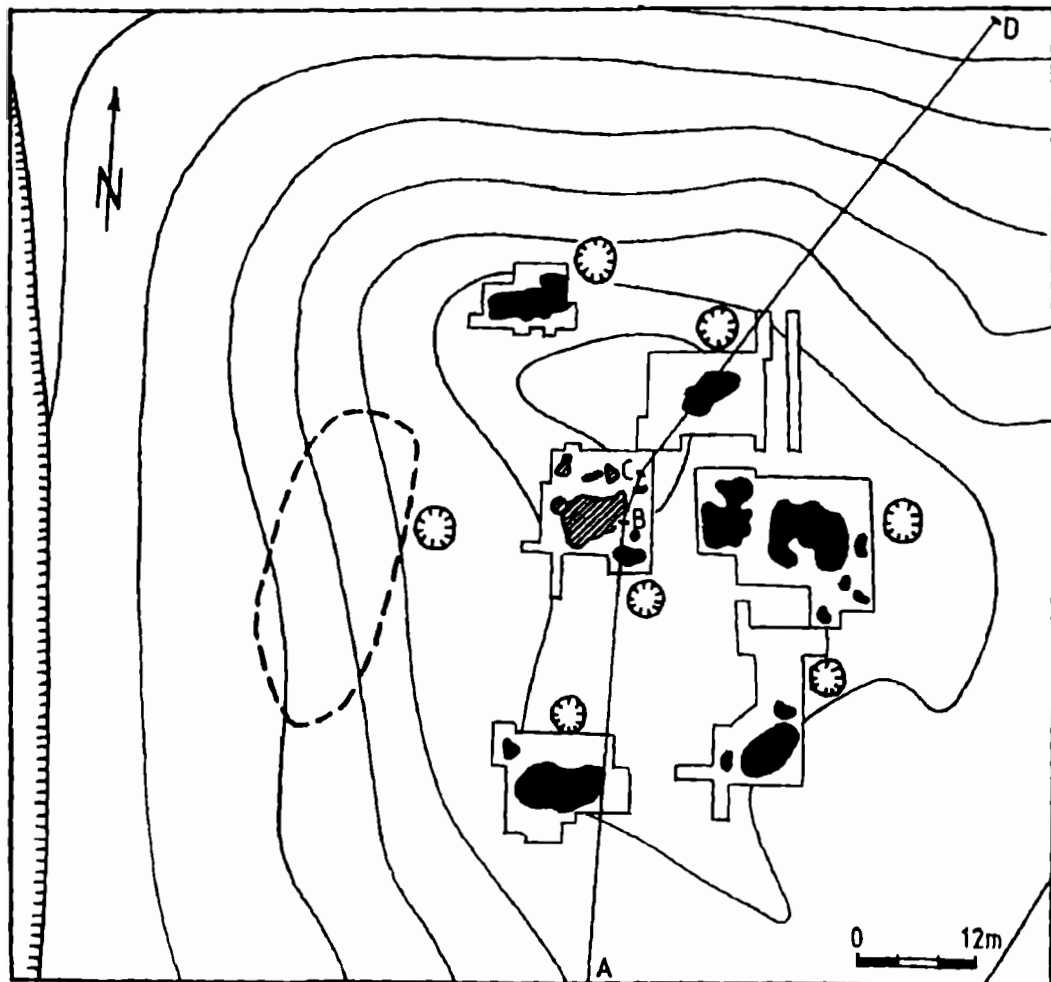

Fig. 4 - Planul așezării de la Traian - Dealul Viei (Precucuteni I). După H. și Vl. Dumitrescu.

■ Platforme cu lipitură

▨ Locuință

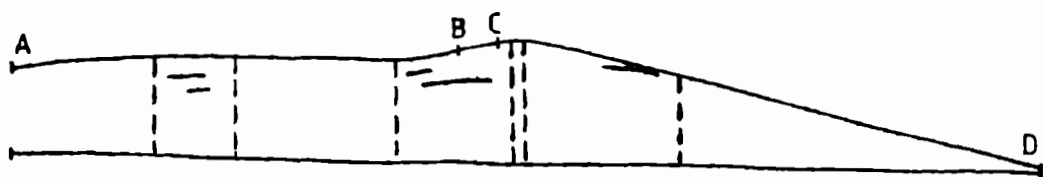

Fig. 6 - Planul așezării de la Bernășevka (Precucuteni III). După V. G. Zbenovici.

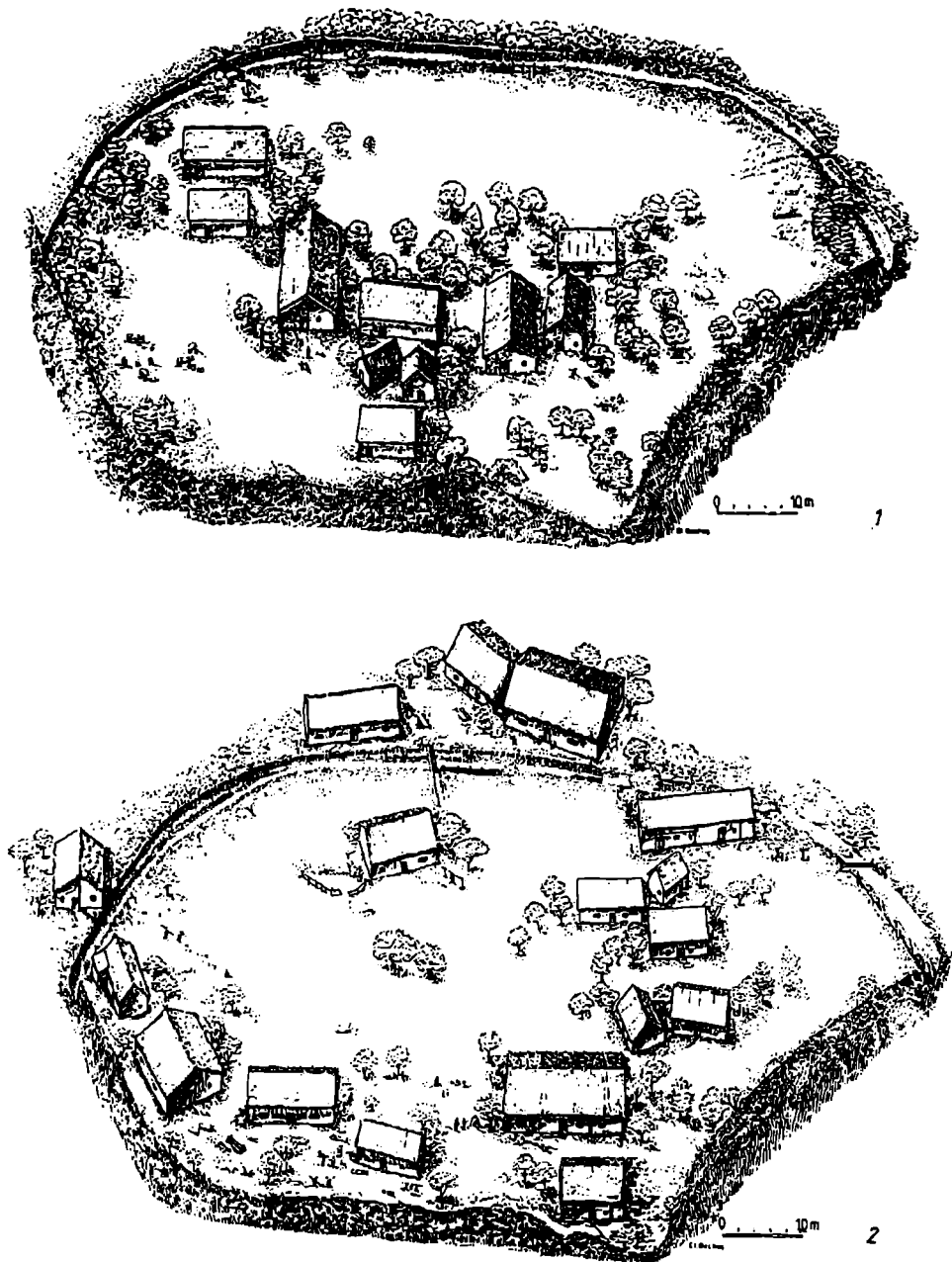

Fig. 7 - Târpești. 1 - reconstituirea satului Precucuteni III; 2 - reconstituirea satului Cucuteni A.

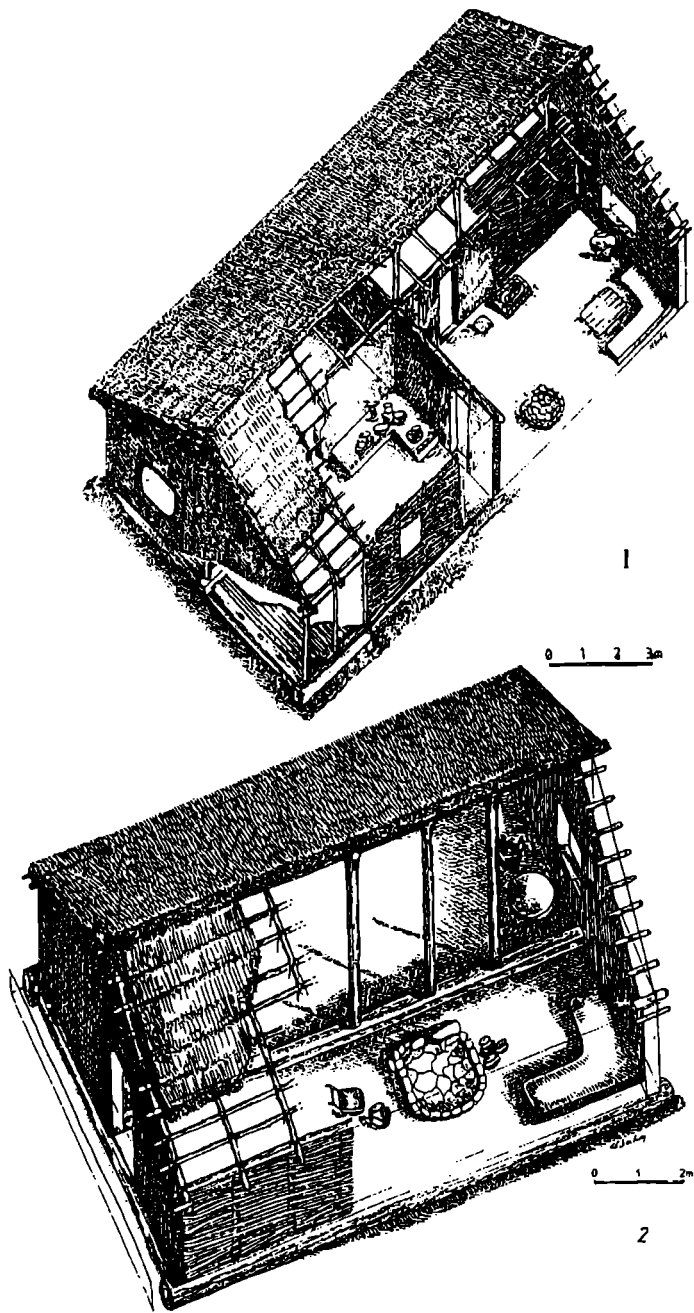

Fig. 8 - Târpești. 1 - reconstituirea unei locuințe cu platformă. 2- reconstituirea unei locuințe fără platformă.

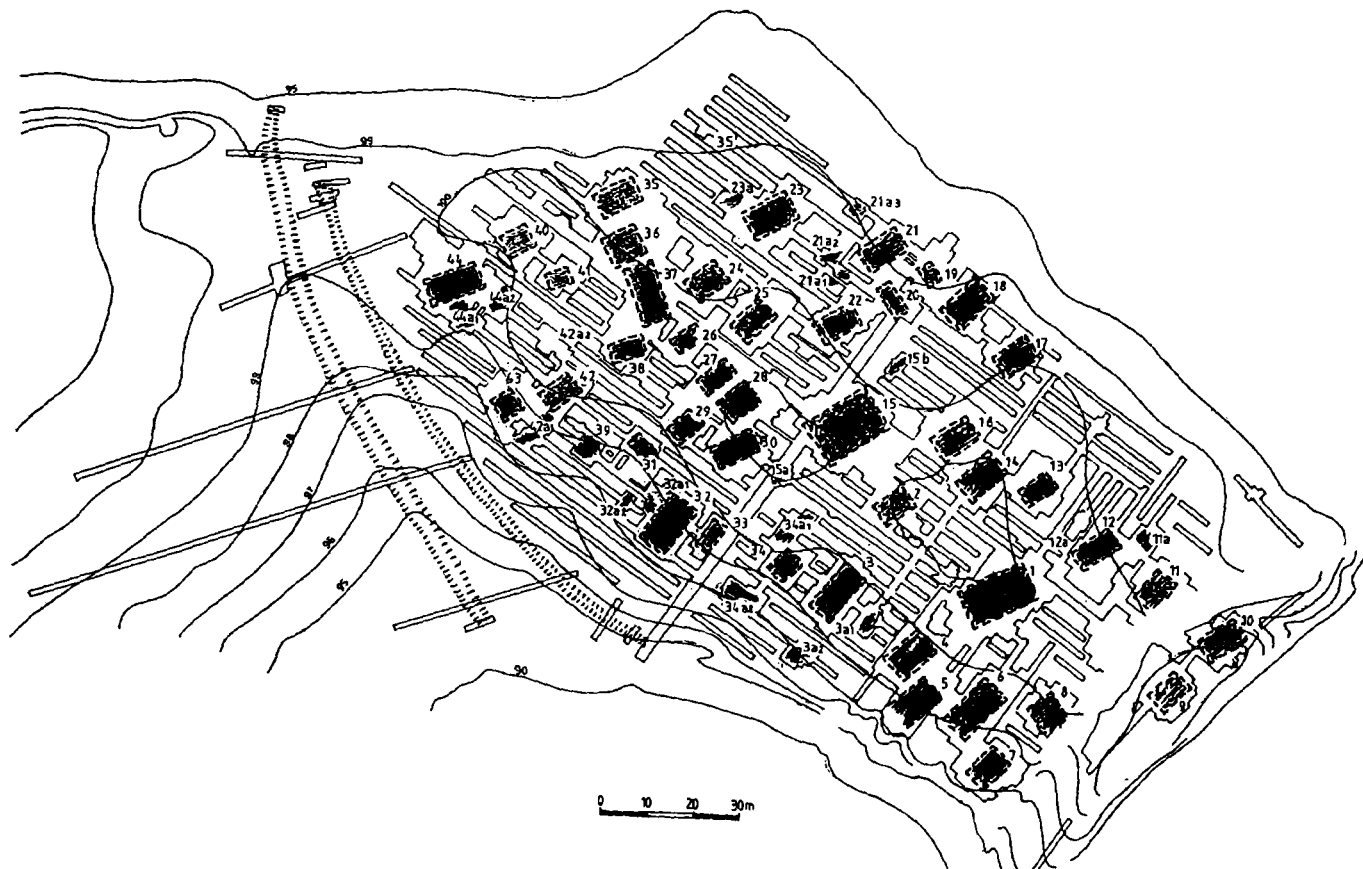

Fig. 9 - Planul așezării Cucuteni A de la Hăbășești (după Vl. Dumitrescu).

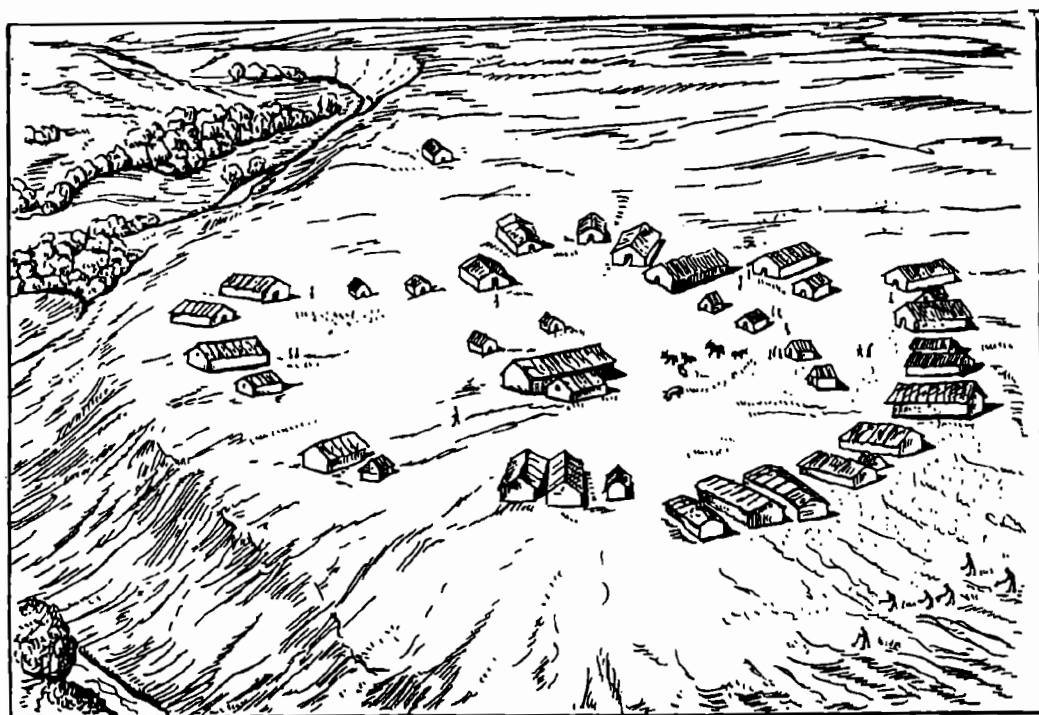
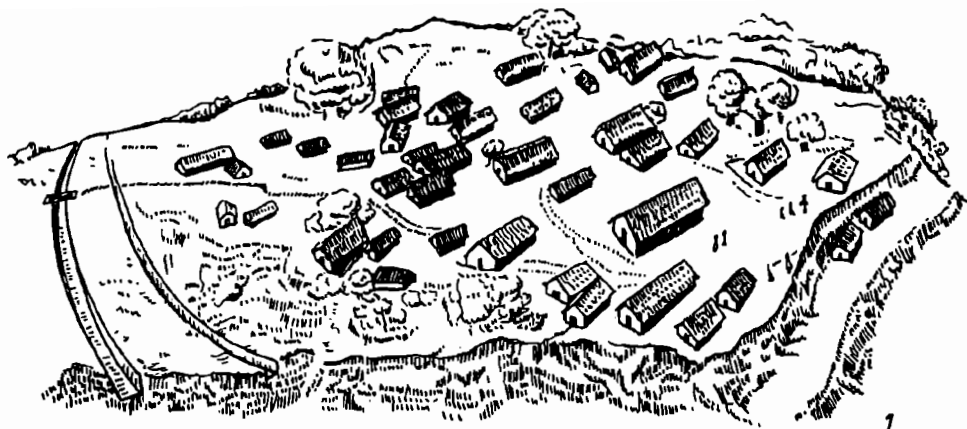

Fig. 10 - 1 Reconstituirea satului cucutenian de pe Holm-ul Hăbășeștilor (după Vl. Dumitrescu); 2 - reconstituirea satului tripolian de la Kolomișcina (după T. Passek).

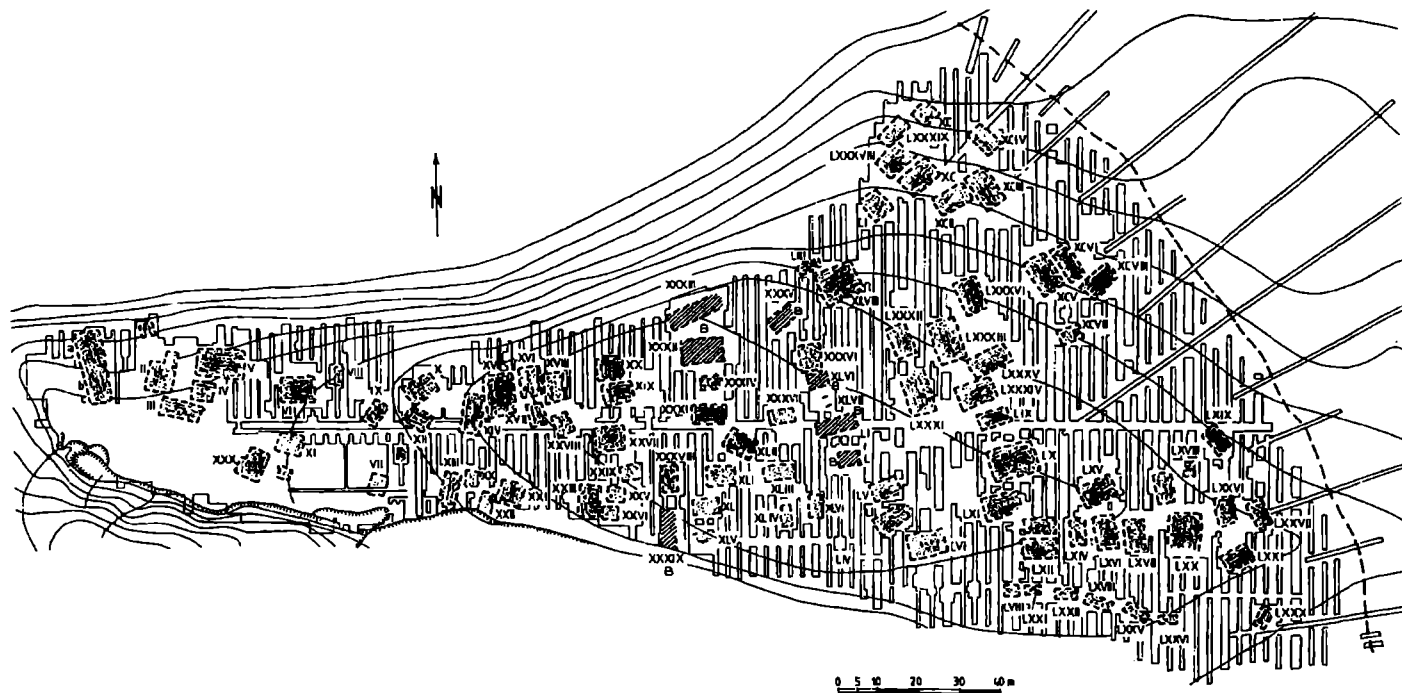

Fig. 11 - Planul aşezării Cucuteni A de la Truşeşti (după M. Petrescu - Dîmboviţa).

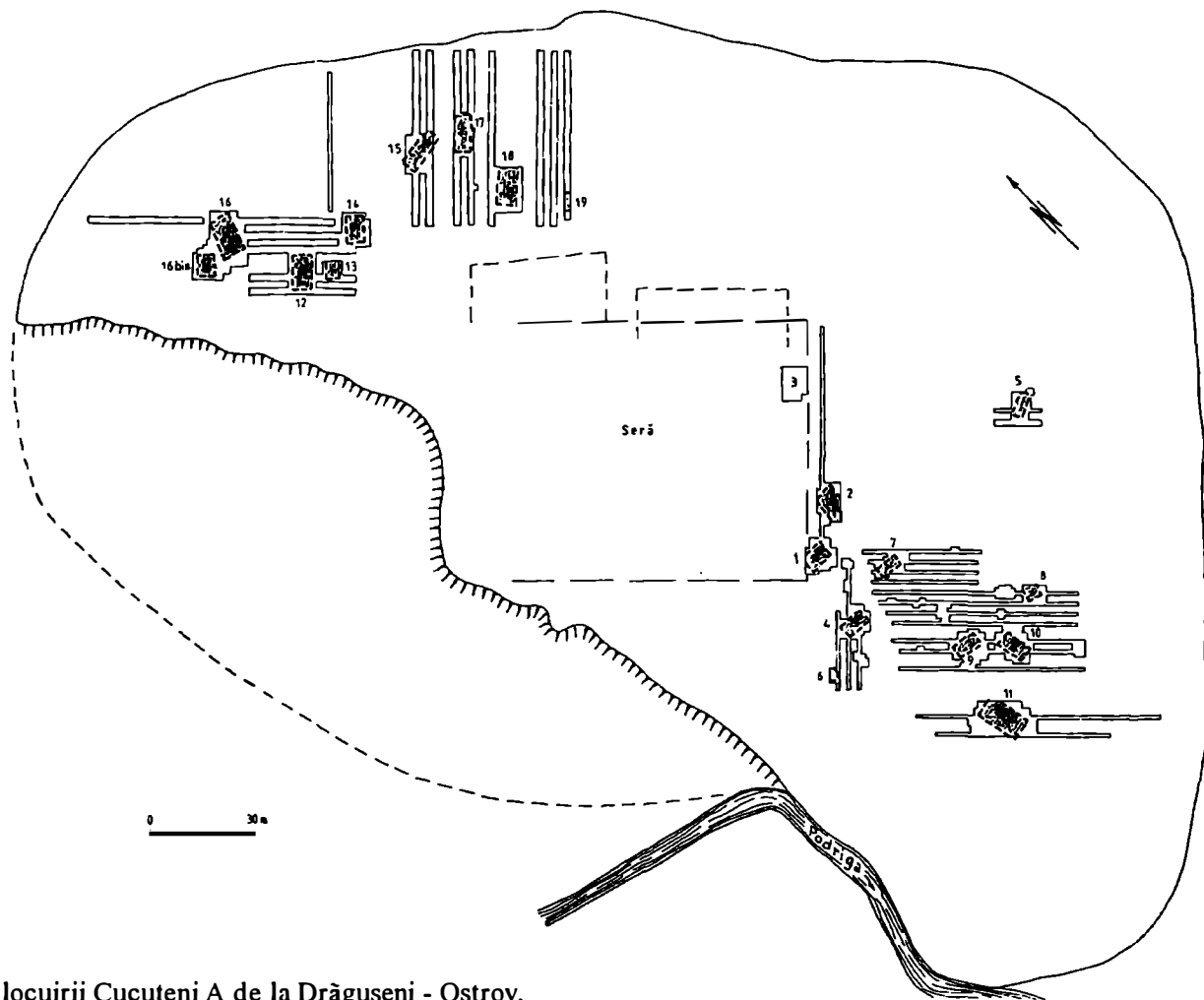

Fig. 12 - Planul locuirii Cucuteni A de la Drăgușeni - Ostrov.

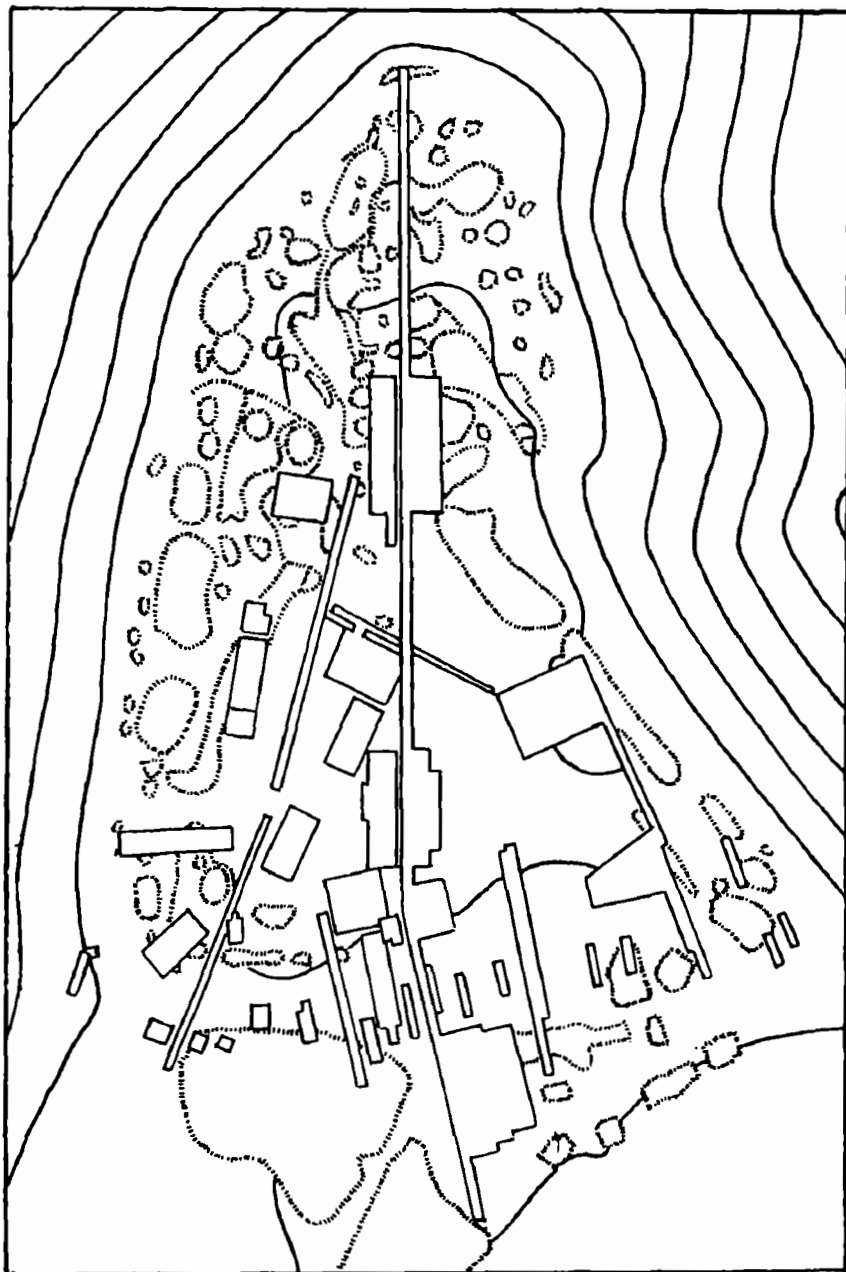

Fig. 13 - Planul așezării de la Cucuteni - Cetățuie (după M. Petrescu - Dîmbovița).

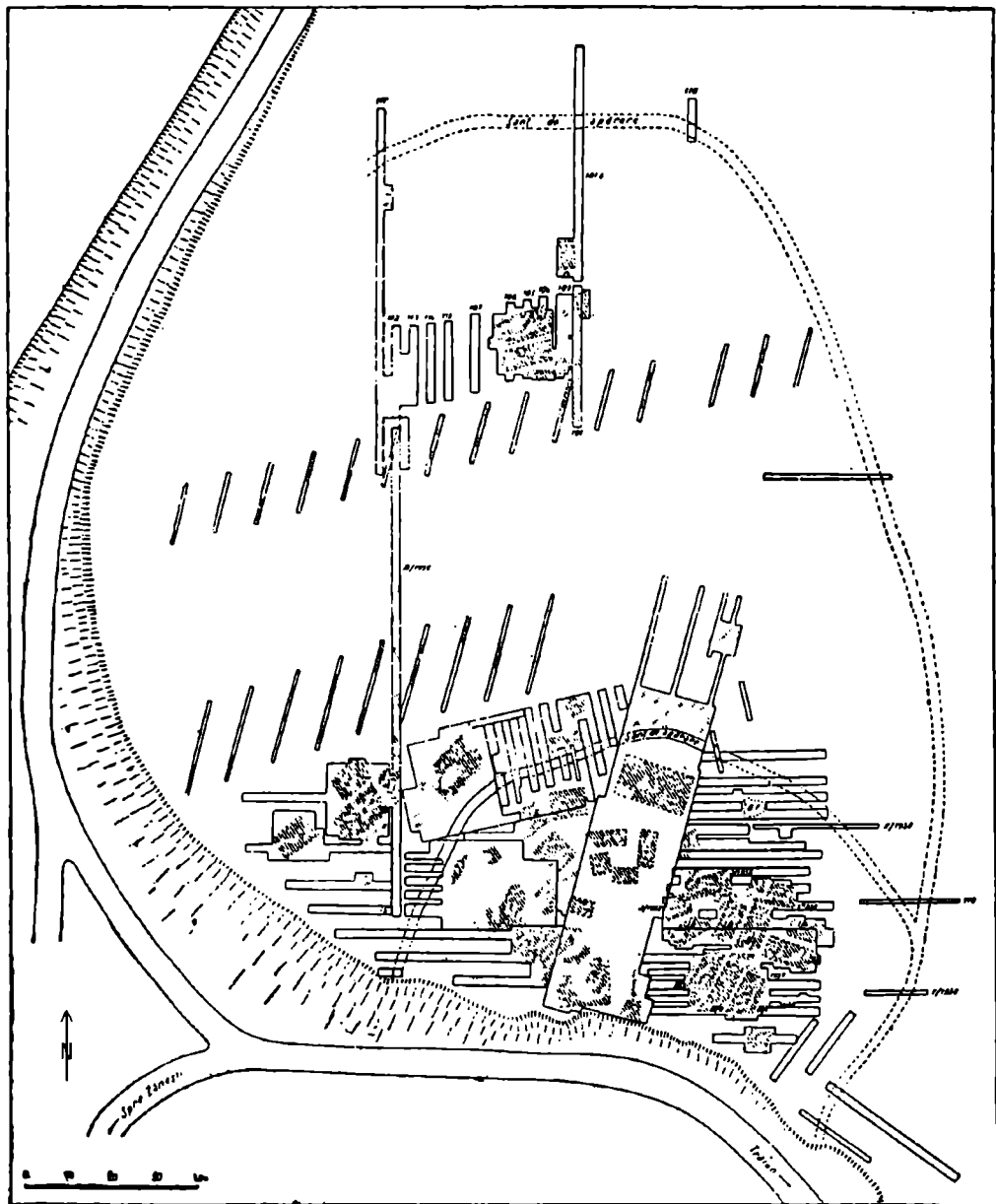
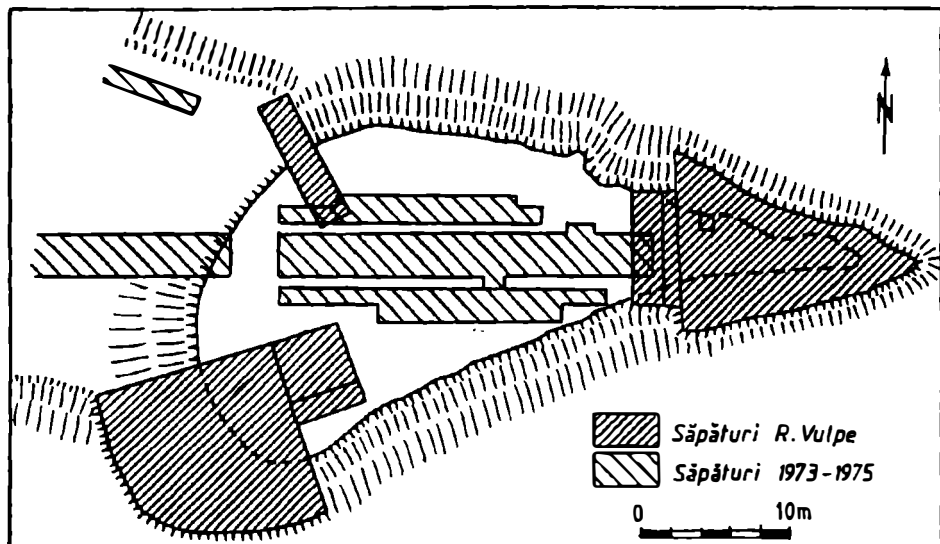
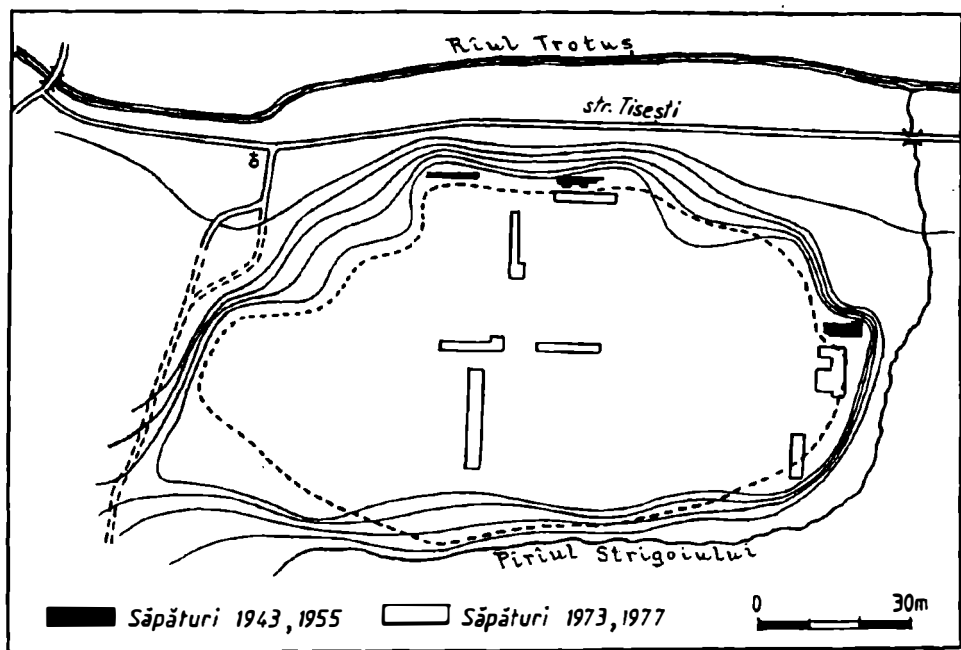

Fig. 14 - Planul aşezării Cucuteni A-B de la Traian - Dealul Fântânilor (după H. şi Vl. Dumitrescu).

1

2

Fig. 15. 1 - Planul așezării de pe Horodiștea de la Calu (Piatra Șoimului); 2 - Planul așezării de la Podei (după C. Matasă).

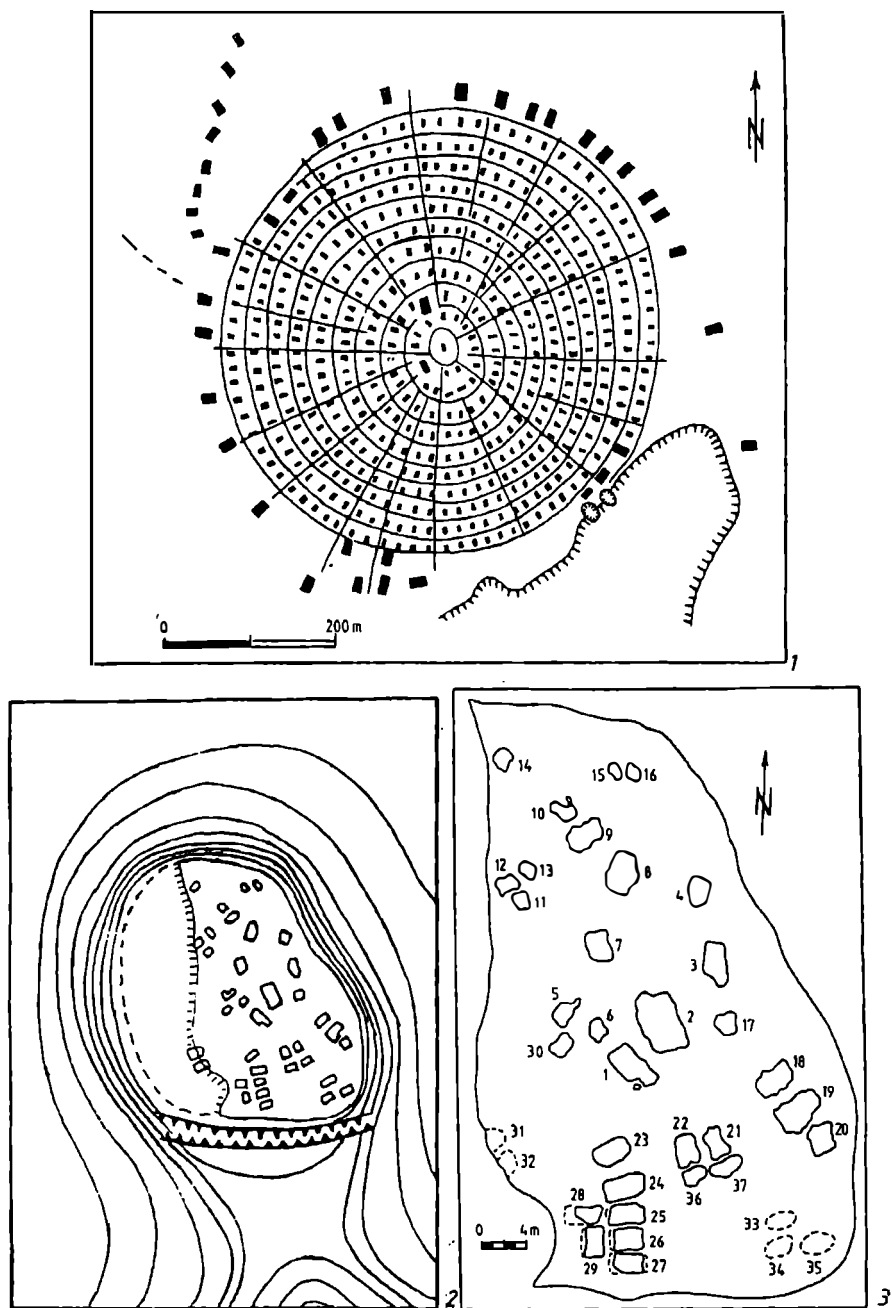

Fig. 16. 1 - Planul așezării de la Petreni (după E. Cerniș); 2 - 3 planul așezării de la Brânzeni III (după V. I. Markevici).

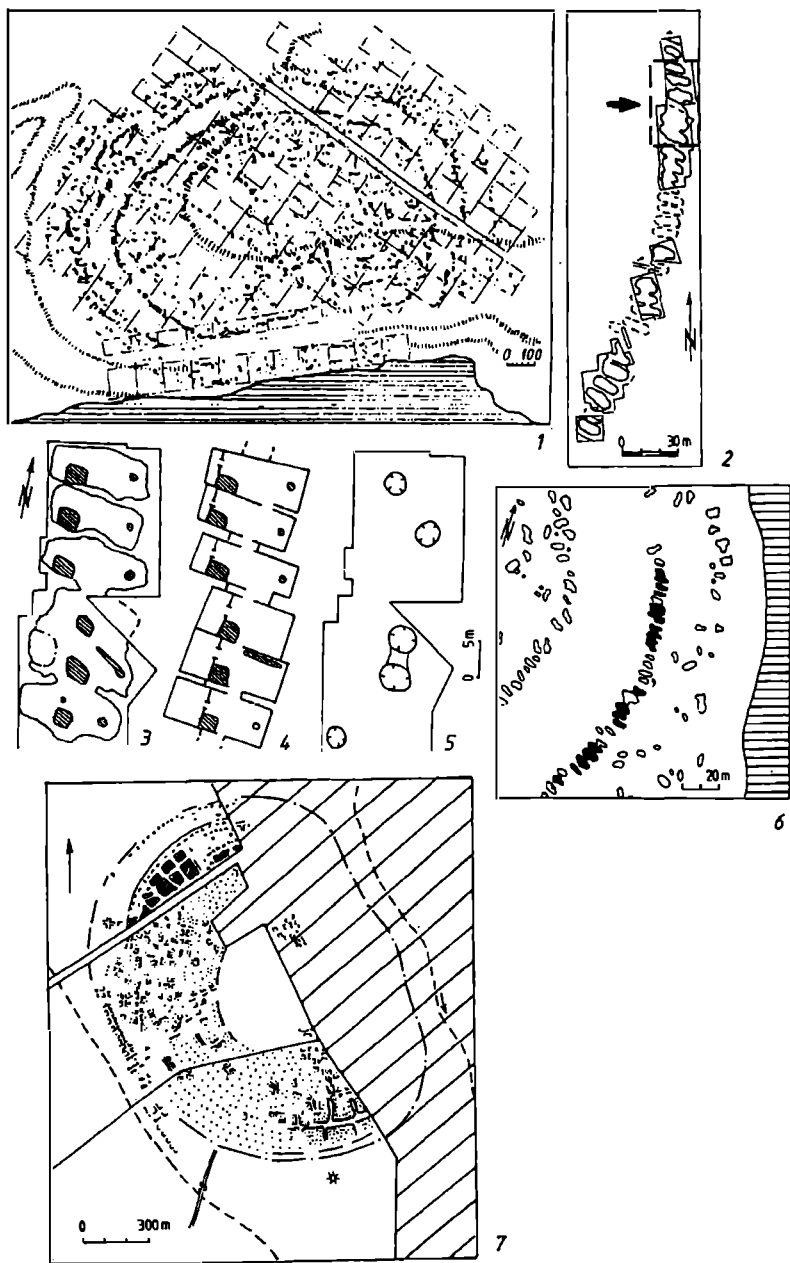

Fig. 17. 1-6 - Așezarea de la Maidaneț (după M. M. Șmagli și V. I. Videiko); 2 - așezarea de la Dobrovodî (după E. Cerniș).

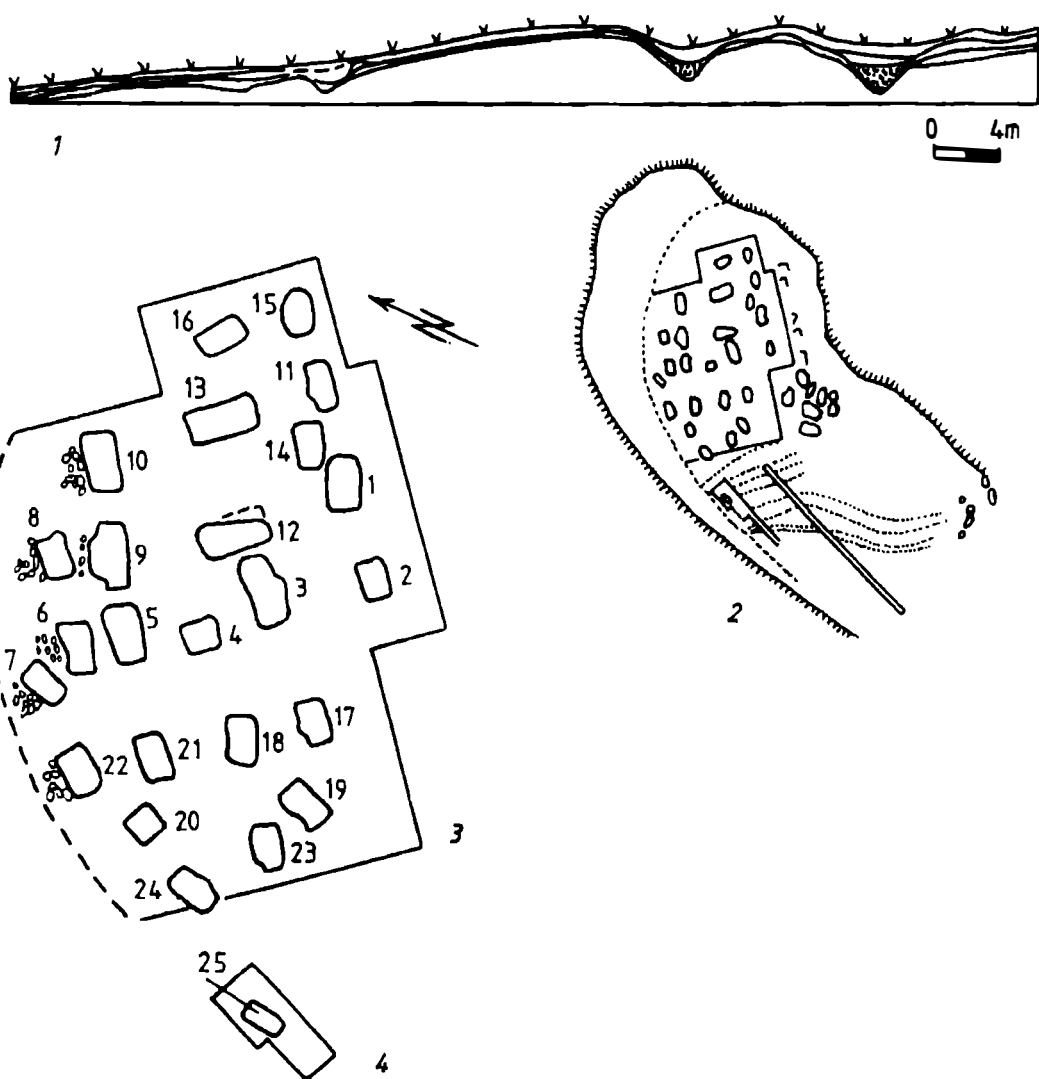

Fig. 18 1-4 - Așezarea de la Costești IV (după V. I. Markevici).

Stănică PANDREA, Valeriu SÎRBU, Maria MIREA

I. Histoire des fouilles

La vallée de Călmățui offre de nombreuses possibilités de fouilles, car il y a plein de sites archéologiques tout le long de la rivière. Il s'y trouve des établissements fameux, tels Sudiți, Gherăseni, Lișcoteanca.

Comme la vallée de Călmățui relie la zone des Carpates et Sous-Carpates de Courbure à la Vallée de Danube¹, il était bien naturel que cette importante voie de communication fût peuplée durant tous les âges historiques.

Les fouilles entreprises dans la Vallée de Călmățui ont mis au jour de nombreux vestiges archéologiques, datant à partir de la préhistoire jusqu'à l'antiquité tardive.

Malheureusement, les fouilles ne furent pas faites par une seule équipe de chercheurs.

1) Le Secteur de Călmățui se trouvant sur le territoire du dép. de Buzău a été excavé par Gheorghe Diaconu, Victor Teodorescu et Marius Constantinescu. Dans des différentes étapes, Victor Teodorescu a entrepris des fouilles à Sudiți, Ghinoaița et dans le tell Gumelnița de Gherăseni - *Grindul Cremenei*². C'est toujours à Gherăseni, auprès de Lacul Frâncului que Gh. Diaconu a fait des fouilles³. À présent, les fouilles de Gherăseni sont faites sous la directive de Marius Constantinescu.

2) Dans les années '50-'60, Nicolae Harțuche, P. Diaconu et, surtout, I.T.Dragomir ont entrepris des fouilles de surface dans le secteur du Călmățui se trouvant dans le dép. de Brăila.

I.T.Dragomir a effectué aussi des sondages dans de nombreux établissements Boian - Giulești et Gumelnița, à Largu et Lișcoteanca; les résultats en furent publiés.

3) Dans les années '70-'80, le secteur brăilien de Călmățui fut fouillé par un groupe d'archéologues du Musée de Brăila: N. Harțuche, Fl. Anastasiu, V. Sîrbu.

N. Harțuche a fait des fouilles dans les établissements de Lișcoteanca - Movila Olarului, Lișcoteanca - Moș Filon, Lișcoteanca - Movila din Baltă.

En 1976, Valeriu Sîrbu a entrepris des excavations à Cireșu et les résultats en ont été publiés.

À partir de 1994 on a commencé à fouiller deux établissements Gumelnița situées dans la vallée de Călmățui, à quelque 7 km. nord de Însurăței. Le collectif d'archéologues est formé par V. Sîrbu, St. Pandrea et M. Neagu.

Les fouilles dans ces sites continueront pendant les années suivantes.

Les investigations faites jusqu'à présent ont mis à jour 12 établissements Gumelnița, dont 8 ont subi des recherches systématiques. On a excavé jusqu'à présent 25 demeures, dont 24 habitations de surface et une hutte. On n'a pas fouillé de fortification.

Pour conclure ce chapitre, nous devons préciser que notre modèle de travail a été le livre de Dan Monah et Ștefan Cucos, *Les établissements de la culture Cucuteni en Roumanie*.

II. Le cadre physico-géographique

Câlmățui est aujourd'hui une rivière à un débit peu abondant et un cours à meandres, qui prend sa source dans les Sous-Carpates de Courbure, dép. de Buzău et se jette dans le Danube, en aval de Giurgeni.

La vallée de Câlmățui est très large, atteignant même 6-7 km. dans le secteur Făurei - Spiru Haret et les terrasses en sont imposantes. Sur la rive droite se sont formées de nombreuses dunes de sable, comme résultat du vent.

Jusqu'aux années 70, lorsqu'on a endigué le Câlmățui, sa vallée était chaque année inondée dans tout le secteur entre Gherăseni et Spiru Haret. De la sorte, la vallée large était fertilisée par l'eau et la boue, tandis que les étangs et les lacs étaient de la sorte renouvelés. Jusqu'au moment de l'endiguement du Câlmățui il y avait beaucoup de lacs et étangs tels Lacul Frâncului, Lacul Fleașca, Balta Lișcoteanca, Balta Puturosu.

Ce qui caractérisait aussi le cours de Câlmățui était l'existence des schorres (à Gherăseni et Largu) et buttes-témoins (le long de toute la vallée).

Une vallée large, des terrasses impressionnantes, en voilà autant de preuves pour l'activité d'une grande rivière. Les buttes-témoins et les schorres prouvent que la rivière de Câlmățui avait un débit abondant, qui transportait une grande quantité d'alluvions, contrairement à son aspect présent qui donne l'impression d'une rivière trop petite pour une vallée si large.

Des géographes tels que S. Vâlsan, P. Cotet, L. Ujvári soutiennent l'idée que la vallée de Câlmățui est une ancienne vallée de Buzău, fait prouvé aussi par l'existence de deux couloirs de communication entre la vallée de Câlmățui et l'actuelle vallée de Buzău - l'un se trouve dans la zone de Gherăseni et le second dans la zone de Făurei. Les données présentées ci-dessus nous permettent d'affirmer que l'actuelle vallée de Câlmățui était, dans l'énéolithique parcourue par une rivière à grand débit, qui transportait une grande quantité d'alluvions et cette rivière ne pouvait pas être que le Buzău.

D'autre part, la vallée actuelle de Câlmățui était une zone de pré, tout à fait différente de celle d'aujourd'hui. Dans ce qui suit, nous tâcherons d'esquisser l'ancien aspect de la vallée de Câlmățui.

Pendant la préhistoire, l'actuelle vallée de Câlmățui était un pré inondable, s'étendant le long du secteur Gherăseni - Spiru Haret. Pendant chaque printemps, Buzău et le Danube se déversaient, remplissant d'eau des étangs et déposant dans la vallée la bourbe fertile. Par conséquent, les établissements de cette zone se trouvaient dans des endroits hauts: éperons,

schorres, buttes-témoin. Les déversements annuels assuraient aux communautés Gumelnița les principaux moyens d'existence.

1. La bourbe était déposée dans la vallée large. Les eaux se retiraient assez vite et la vallée se transformait en un terrain agricole fertile. Les sols alluvionnaires sont très productifs parce qu'ils contiennent des éléments nutritifs tels P_2O_5 et HO_3 . Aussi la bourbe apportée par les eaux était elle le secret de la fertilité de cette vallée.

La retraite rapide des eaux permettait l'activité agricole conformément au cycle printemps - automne.

2. Le pré inondable n'était seulement un terrain agricole fertile mais il avait aussi des pâturages, provenus des marais d'où les eaux se retiraient plus lentement.

3. Les déversements annuels sont bénéfiques pour les étangs et les lacs aussi qui devenaient ainsi de vrais paradis des oiseaux et des poissons. Chaque printemps, les déversements apportaient dans les lacs et étangs des débris organiques, bonne nourriture pour les poissons. D'autre part, chaque crue des cours d'eau faisait les poissons migrer vers les lacs et les étangs plus calmes où ils pouvaient déposer leurs oeufs. Donc, les inondations annuelles fertilisaient aussi les étangs et les lacs où elles apportaient aussi, chaque printemps, des poissons, mais aussi de la nourriture pour ceux-ci.

4. Les étangs, les lacs et les schorres étaient des endroits où se développait une végétation spécifique. Dans ces zones poussaient de la cannaie et des *arbres d'étangs* - le saule, le peuplier, l'aune. Le roseau était surtout utilisé comme matériau de construction, fait prouvé par les découvertes d'empreintes de roseau sur les débris des parois.

5. La plaine voisine était une territoire peuplé par une végétation de steppe et de forêts de feuilles. En conséquence, nous pouvons affirmer que, dans l'antiquité la vallée large de Călmățui était un pré inondable, qui offrait d'importantes possibilités aux communautés agricoles Gumelnița. Ces possibilités, offertes par le milieu géographique ne se limitent pas seulement aux avantages spécifiques à l'écosystème de pré. Nous devons prendre en considération aussi le fait que dans l'actuelle vallée de Călmățui, conlait, très probablement, le Buzău. De la sorte, le Buzău reliait, pendant le néolithique, le sud-est de la Transylvanie, le nord de la Valachie et la Vallée du Danube.

Les établissements se trouvant sur le coeur supérieur de Buzău et ceux de la vallée de Călmățui étaient reliés par un grand cours d'eau et, en même temps, des repères dans une importante voie de transit.

Nous pouvons conclure que la vallée de Călmățui était, très probablement, dans l'antiquité le cours inférieur de Buzău et constituait un micro-région à part. L'actuelle vallée de Călmățui a offert des nombreuses conditions aux communautés Gumelnița:

- a) un pré inondable fertile;
- b) étangs peuplés de cannaie, forêts des étangs, oiseaux et, surtout, poissons;
- c) une voie d'accès entre la limite sud-est de la Transylvanie et la Vallée de Danube

qui a toujours constitué une véritable route commerciale de transit.

III. Les établissements

L'emplacement des établissements préhistoriques et leur structure reflètent "le stade de civilisation atteint par une communauté ou par un groupe de communautés humaines", fait souligné par Dan Monah, il y a plus de dix ans.

Toute communauté humaine, au moins une préhistorique, vit autant qu'elle sait (et réussit) utiliser avec efficacité les ressources matérielles (matières premières, opportunités agricoles, opportunités commerciales) et les ressources humaines (les aptitudes et l'intelligence de ses membres, la cohésion organisatrice).

Nous remarquons, pour la plupart des communautés néo-énéolithiques de Valachie, une préoccupation de s'établir dans les prés inondables, mais fertiles, des rivières, parce qu'ils leur offraient de nombreuses possibilités et, en même temps, des sources de nourriture complémentaires. A l'âge énéolithique, la Plaine Roumaine n'est pas si peuplée que les vallées des rivières qui la sillonnent, car la population d'agriculteurs de l'âge néo-énéolithique préférait les prés inondables et fertiles.

Les 12 établissements Gumelnița identifiés dans l'actuelle vallée de Călmățui sont situés soit sur la terrasse, soit dans le pré. Trois en sont situés sur des éperons: Lișcoteanca-Satnoieni, Lișcoteanca - Moș Filon, Spiru Haret, ils pénètrent profondément dans le pré, étant de la sorte de véritables péninsules entourées d'étangs.

Les établissements du pré sont situés sur des schorres ou des témoins d'érosion. Il y en a un seul sur un schorre: Gherăseni "Lacul Frâncului" et 8 en sont sur les témoins d'érosion: Gherăseni - "Movila Cremenea", Largu - "Popină", Scârlătești - "Popină", Lișcoteanca - "Movila Olarului", Lișcoteanca - "Movila de Baltă", Însurăței - "Popina I", Însurăței - "Popina II", Însurăței - "Popina III"

Il faut remarquer qu'il y a plusieurs buttes - témoins dans l'actuelle vallée de Călmățui mais il n'y en a que huit sur lesquelles l'on a identifié des établissements Gumelnița. Les buttes peuplées sont situées auprès des lacs ou étangs, parce qu'elles offraient des possibilités économiques complémentaires.

Le trait général de tous les établissements se trouvant dans l'actuelle vallée de Călmățui est constitué par leur situation auprès des lacs ou étangs afin de pouvoir utiliser des sources de nourriture complémentaires:

- a) auprès du lac Frâncului il y a les deux établissements de Gherăseni;
- b) auprès du lac Fleașca se trouvent les établissements de Largu et Cireșu;
- c) les quatre établissements de Lișcoteanca sont situés près de l'ancien étang Lișcoteanca (Moș Filon, Satnoieni), ou au milieu de l'étang (Movila Olarului, Moș Filon);
- d) les trois buttes-témoin de Însurăței sont disposées autour d'un ancien bras marécageux de Călmățui, nommé Puturosu;
- e) l'établissement de Spiru Haret est situé sur un éperon de terrasse, qui avance dans le pré inondable du Danube, et qui a en bas l'étang créé annuellement par le grand fleuve (la

situation de cet établissement est similaire à celui de Brăița, les deux utilisant les conditions offertes par l'étang de Brăila).

X X X

Quant à l'organisation interne des établissements, on peut établir des règles précises, ce qui est dû autant aux superficies réduites fouillées qu'au manque d'informations. Toutefois, nous sommes à même d'en faire quelques remarques: a) à Scărlătești - "Popină", les habitations sont groupées et il y a peu d'espace entre elles; b) dans les établissements de Lișcoteanca - "Movila Olarului", "Moș Filon", "Movila din Baltă", les habitations étaient groupées, mais leur chercheur, N. Harțușe ne pense pas qu'il puisse s'y agir d'une "systématisation" de l'espace habité; c) à Însurăței - "Popina I", on peut distinguer une certaine concentration des habitations qui ont des espaces libres entre elles (environ 2 mètres).

Tout ce qu'on a discuté ci-dessus met en évidence le fait que l'on n'a découvert aucun établissement *tel* et aucun établissement qui ait un réseau de rues et des habitations situées selon un plan.

Pour le moment, aucun établissement type Gumelnița n'a été fouillé dans cette zone.

Il existe, probablement, un seul établissement fortifié - à "Popina I" Însurăței; cette butte a été creusée par un fossé, de 20m de large et 3,5m de profond, qui le divisait en 2 zones, à aspect différent (l'une, plus haute, a une superficie plus réduite et elle est plus riche en matériels archéologiques). Il est peu probable que ce fossé soit un vallon, car sa base est plus haute que le niveau du pré entourant la butte.

Les fouilles ultérieures vont apporter de nouvelles informations sur l'établissement et sur ce fossé.

Le système de construction des habitations met en évidence certains aspects généraux:

a) d'ordinaire, les habitations avaient une forme rectangulaire, à des dimensions entre 5-7 x - 12m; à Însurăței - Popina I on a fouillé une demeure qui avait eu, probablement une forme ellipsoïdale.

b) toutes les demeures ont été identifiées grâce à des zones compactes de parois écroulées; les débris des murs formées de glaise mêlée de pailles et de balle de blé et portaient des traces de roseau et /ou des piliers de bois;

c) il y a des cas où l'on a identifié aussi des fosses pour les chevrons ou les piliers, comme c'est le cas à Lișcoteanca I "Satnoieni" et Însurăței - "Popina I", ce qui démontre que les demeures avaient une carcasse en bois;

d) dans la plupart des cas, les demeures avaient un plancher en glaise bien pétrie et nivelée; à Lișcoteanca - "Movila Olarului", "Moș Filon" et Însurăței "Popina I" on a découvert aussi des parois lisses;

e) à Însurăței - “Popina I”, à l’intérieur de la demeure no.4, on a identifié une paroi portante, qui le divisait en deux parties et qui avait un fossé de fondation; les âtres découverts dans tous les établissements de Lișcoteanca sont eux-aussi liées à l’organisation de l’espace habité; dans certaines habitations de Lișcoteanca - “Movila Olarului”, “Satnoieni” et Însurăței - “Popina I” on a identifié aussi des fosses au-dedans.

A partir des aspects mentionnés, nous allons tâcher de reconstituer l’image des demeures:

a) elles avaient une forme rectangulaire ou ellipsoïdale, ayant des dimensions entre 5-7 x 10-12m.

b) on les dressait autour d’un système de piliers et poteaux en bois;

c) les parois étaient bâties selon le système palançon (réseau de poteaux en bois et roseau, rempli de glaise mêlée de pailles et balle de blé) et selon le système “ceamur” (grands rouleaux en argile mêlés de pailles et balle de blé, entassés l’un l’autre et qui, ça et là, contenaient à leur intérieur des piliers en bois); on a utilisé parfois les deux systèmes en même temps, tel le cas de l’habitation de Însurăței - “Popina I” - la différence en est que le système du type “ceamur” n’utilise pas une grande quantité de bois.

d) ce n’est qu’ à Însurăței, dans l’habitation no.4 qu’on a identifié, jusqu’ à présent, des fossés de fondation;

e) il est très probable que le toit fût formé, surtout par du roseau; la présence des fosses de piliers indique la possibilité que le toit eût été soutenu par un réseau de chevrons;

f) à Însurăței - “Popina I”, on a identifié des compartiments intérieurs mais les grandes dimensions des demeures nous font croire que leur toit ne pouvait pas résister longtemps dans l’absence des parois intérieures pour le soutenir; d’autre part, la découverte des fosses et âtres à l’intérieur des habitations sont d’autres indices pour accepter des compartiments intérieurs - les fosses se trouvaient surtout dans les endroits de dépôt, tandis que les âtres se trouvaient surtout dans les endroits habités.

Pour conclure, nous pouvons affirmer que le système de construction des logements dépend aussi des conditions offertes par le milieu -là où il y avait du bois, on utilise le système palançon, là où il y a peu de bois, le système “ceamur”

Les grandes dimensions des habitations Gumelnița et leurs aménagements intérieurs témoignent d’un certain niveau économique de leurs habitants.

Les fosses à l’intérieur des endroits de dépôt démontrent le fait que les propriétaires avaient un surplus de biens qu’ils devaient conserver. Tout cela est étroitement lié au fait que la plupart des demeures contenaient une grande quantité de matériels archéologiques: céramique, outils en pierre, os et corne, objets de parure, objets de culte.

IV. Stratigraphie, chronologie, périodisation

On a identifié, le long de la vallée actuelle du Călmățui, des établissements qui appartiennent seulement aux phases Gumelnița A₁ et A₂.

Il y en a qui surmontent des établissements Boian-Giulești. Certaines établissements sont surmontés par des tessons Cernavodă I, et d'autres par des tombes Usatovo.

Ces informations nous aident à préciser le moment de début et celui de fin des établissements Gumelnița, le long de l'actuelle vallée de Călmățui.

Il y a des établissements à un seul niveau d'habitation Gumelnița tels Largu - "Popină", Scărlătești - "Popină"; à Lișcoteanca - "Satnoieni" on n'a découvert qu'un seul niveau d'habitation Gumelnița A₁, et à Spiru Haret, un seul niveau d'habitation Gumelnița A₂.

La plupart des établissements (8 sur 12) contiennent deux niveaux d'habitation, l'un Gumelnița A₁, surmonté par un autre Gumelnița A₂, tels: Gherăseni - Lacul Frâncului, Cremenea, Lișcoteanca - "Movila Olarului", Moș Filon, Movila din Baltă, Însurăței - Popină I, Popină II, Popină III.

La dynamique des communautés type Gumelnița est témoignée par le fait que les établissements de la phase Gumelnița A₂ sont en amont et ceux de la phase Gumelnița A₁, se trouvent là où le Călmățui se jette dans le Danube.

Les fouilles ont mis en évidence le fait que, dans 4 établissements (Largu, Lișcoteanca - Moș Filon, Movila din Baltă, Satnoieni), les niveaux d'habitations Gumelnița A₁ surmontent directement les niveaux d'habitation Boian - Giulești.

A Însurăței - "Popina I", on a découvert des tessons céramiques Cernavodă I au-dessus des demeures, phase Gumelnița A₂, l'établissement Gumelnița de Gherăseni - "Lacul Frâncului" est surmonté par une nécropole qui, selon son chercheur, M.Constantinescu, comprend aussi des tombes énéolithiques, très probablement Cernavodă II, et des tombes Usatovo. I.T.Dragomir a découvert une tombe Usatovo à Lișcoteanca - "Satnoieni" aussi.

X X X

Dans les établissements Gumelnița de l'actuelle vallée de Călmățui on a découvert de nombreux fragments céramiques, qui appartiennent à d'autres cultures; par ex., des fragments céramiques Cucuteni A₂ découverts dans l'établissement Gumelnița A₁ de Scărlătești - "Popină", des tessons céramiques Cucuteni A₂ et A₃ dans les établissements Gumelnița A₂ de Lișcoteanca - "Movila Olarului"

On a découvert dans l'établissement Gumelnița A₂ de Însurăței un fragment céramique Cucuteni à peinture trichrome, deux fragments de coupe dont la pâte et le décor dévoilent le type Stoicani-Aldeni.

Cette découverte de fragments Stoicani - Aldeni dans un établissement Gumelnița A₂ n'est pas unique, parce que l'on rencontre la même situation à Măriuța. Dans le dernier niveau de l'établissement d'Aldeni on a découvert des fragments céramiques Gumelnița A₂.

Les découvertes ci-rappelées viennent confirmer le fait que les établissements Gumelnița de l'actuelle vallée de Călmățui sont synchrones avec le début de la culture Cucuteni (les phases A₁ et A₂). Le fait que les fragments Cernavodă I surmontent le niveau

Gumelnița A₂ de Însurăței - "Popina I" montre que, au niveau chronologique Cucuteni A₃, les établissements Gumelnița de la vallée de Călmățui cessent leur existence. Cette situation est renforcée par la présence des importations Cucuteni A₃ dans la plus ancienne couche Cernavodă I du tell de Hârșova - de même qu'au niveau Gumelnița et Căscioarele - Ostrovel.

Les données concernant la chronologie relative sont en concordance avec la détermination du chsarbon 14, faite pour la couche Gumelnița A₁ de Lișcoteanca - "Movila Olarului" à savoir 3640 +/- 50 av. J.C.

X X X

Dans ce qui suit, nous essayons d'esquisser l'évolution des établissements Gumelnița dans l'actuelle vallée de Călmățui.

Le fait que certains établissements Gumelnița A₁ surmontent des établissements Boian - Giulești relève du problème des débuts de la culture Gumelnița dans la zone de Călmățui et des rapports de celle-ci avec la culture Boian dans cette zone de la Valachie.

La culture Boian atteint la vallée actuelle de Călmățui pendant la phase Giulești. Les établissements Boian - Giulești poursuivent leur existence et se transforment, très probablement dans une aspect régional, ce qui est démontré par la découverte de fragments Boian - Vidra, Boian Spanțov et Pré Cucuteni dans les établissements Boian - Giulești de Lișcoteanca.

Il est fort probable que les établissements de type Boian - Giulești aient subsisté longtemps, mais le problème qui se pose est: en quelle mesure les communautés Boian de l'actuelle vallée de Călmățui prennent part à la naissance de la culture Gumelnița de cette zone. L'analyse typologico-stylistique du matériel céramique Gumelnița A₁ démontre qu'il n'y a pas de liaisons de filiation entre les communautés Boian et Gumelnița A₁.

Comme il n'y a pas de matériels Boian-Giulești au cadre de la culture Gumelnița A₁, on pourrait croire qu'il y a un décalage chronologique entre ces deux cultures.

Lorsqu'elles arrivent dans l'actuelle vallée de Călmățui, les tribus Gumelnița avait une manière de vivre déjà contourée; l'argument en est qu'il n'y pas de différence entre les matériels Gumelnița A₁ des établissements qui superposent les établissements Boian et les matériels Gumelnița A₁ des établissements Boian et les matériels Gumelnița A₁ des établissements qui n'avaient pas été habités antérieurement.

Les données dont nous disposons jusqu'à présent suggèrent que les tribus Gumelnița ont avancé dans l'actuelle vallée de Călmățui de l'amont vers l'aval. Il y a des endroits où ils se sont fermement établis et ont habité jusqu'à la phase Gumelnița A₂, pendant que dans d'autres endroits ils n'ont habité que jusqu'à la phase Gumelnița A₁ (il est fort probable que, autour de ces centres, ait lieu une concentration de la population).

Les établissements de la culture Gumelnița de l'actuelle vallée de Călmățui cessent leur existence pendant la phase A₂, mais cela est valable d'ailleurs pour toute la culture Gumelnița du nord et de l'est de la Plaine Roumaine. Ce qui est intéressant, c'est que tous

les établissements coupent court à leur existence. Les fouilles entreprises dans les couches Gumelnița supérieures des établissements Gumelnița A₂ de Lișcoteanca et Însurăței démontrent qu'ils ont été soit incendiés, soit abandonnés.

Le fait que, après la fin des communautés Gumelnița A₂ dans l'actuelle vallée de Călmățui, on n'a plus découvert d'établissements stables des communautés énéolithiques, est un indice sur la manière de disparition de ces communautés Gumelnița.

La seule découverte de fragments céramiques Cernavodă I, de tombes Usatovo isolées et de la nécropole de Gherăseni - "Lacul Frâncului", prouve que des tribus de bergers nord-pontiques s'y sont établis après les communautés Gumelnița.

Les considérations ci-dessus mènent à l'idée suivante: dans l'actuelle vallée de Călmățui, l'habitation Gumelnița cesse sous la pression des tribus de bergers nord-pontiques qui donneront naissance à un autre mode de vie - la culture Cernavodă II.

Peut-être que la pression des nouveau-venus fut complétée par une pression des tribus Cucuteni A₃.

A l'appui, de notre affirmation nous apportons les données suivantes: a) à Hârșova. Tell, les matériels Cucuteni A₃ apparaissent dans la couche Cernavodă I; b) dans les établissements Cucuteni A₃ de Berești et Puricani apparaissent les plus anciens matériels Cucuteni C (il est déjà évident que "le phénomène Cucuteni C" et "le phénomène Cernavodă I" sont contemporains et ont la même origine - le déplacement d'une population nord-pontique); c) dans la nécropole tumulaire de Sărățeni, dans les tombes Cernavodă I, apparaît aussi de la céramique du type Cucuteni A - Tripolie B₁ (c'est-à-dire Cucuteni A₃); d) les plus anciens établissements Cucuteni du sud de la Moldavie sont datés pendant la phase Cucuteni A₃ (Berești, Puricani, Gura Idici); ce qui prouve une extension du sud de la culture Cucuteni, pendant la phase A₃.

Nous pouvons conclure que les tribus Gumelnița avaient déjà un mode de vie bien défini lorsqu'elles viennent dans l'actuelle vallée de Călmățui.

Il paraît que la fin de ces communautés ait été violent et dramatique, car elles durent se retirer sous le "choc" représenté par les tribus nord-pontiques Cernavodă I et sous la pression des tribus Cucuteni A₃.

LISTE DES ILLUSTRATIONS

Fig.1 Vallée de Călmățui et les zones avoisinées. Carte physique.

Légende: 1 - Sous Carpates; 2 - Zone sous-collinaire; 3 - Plaine; 4 - Pré;
5 - le Massif de Dobroudja; 6 - Terrasse; 7 - Etablissement énéolithique;
8 - Vestiges Boian-Giulești; 9 - Vestiges Gumelnița A₁; 10 - Vestiges Gumelnița A₂; 11 - Etablissements type Gumelnița.

Liste des établissements: 1. Gherăseni *Grindul Cremenea*, 2. Gherăseni *Movila Cremenea*, 3. Largu *Popină*, 4. Scărlătești *Popină*, 5. Lișcoteanca *Movila Olarului*, 6. Lișcoteanca *Moș Filon*, 7. Lișcoteanca *Satnoieni*, 8. Lișcoteanca *Movila din Baltă*, 9. Însurăței *Popina I*, 10. Însurăței *Popină II*, 11. Însurăței *Popina III*, 12. Spiru Haret - Cornu Malului.

Fig.II Images prises dans les établissements de:

1. Gherăseni - le schorre *Cremenea* et la butte *Cremenea*;
2. Largu-*Popină*;
3. Scărlătești - *Popină*.

Fig.III Lișcoteanca - *Movila Olarului*

1. Vue générale du site; 2. Ordonnance des habitations dans la couche Gumelnița A₂.

Fig.IV Images prises dans les établissements de:

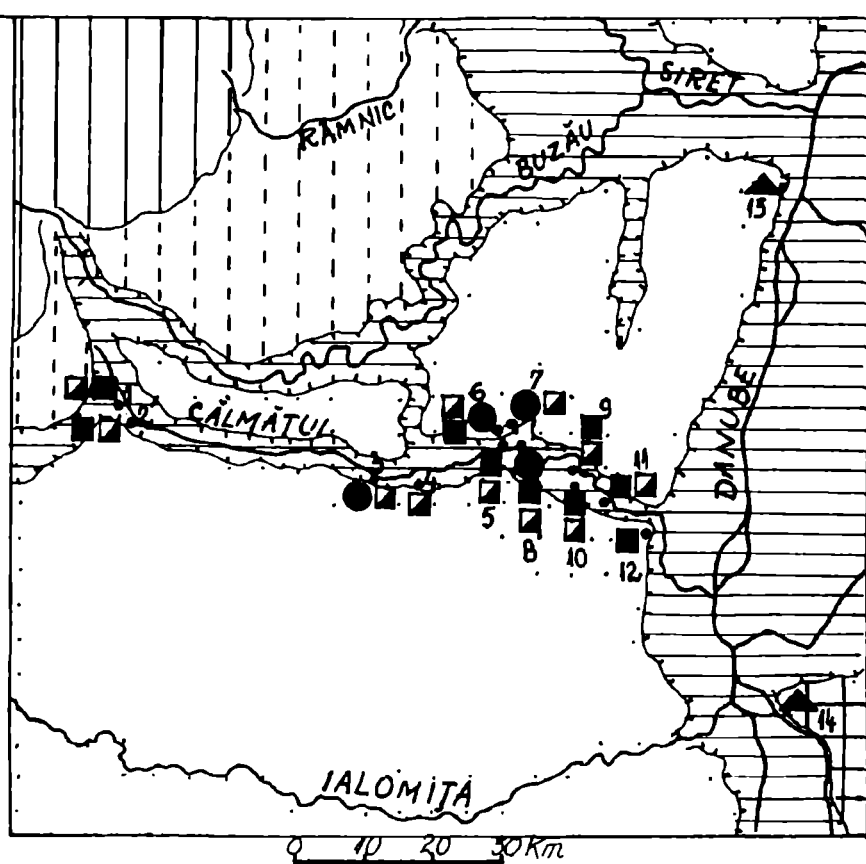
1. Lișcoteanca - *Moș Filon*, Lișcoteanca - *Movila din Baltă*.

Fig.V Image de l'établissement de Lișcoteanca - *Satnoieni*.

Fig.VI Images prises dans les établissements de:

1. Însurăței - *Popina I* et *Popina II*
2. Spiru Haret - *Cornu Malului*

Fig.VII Tableau synoptique avec les établissements type Gumelnița dans la Vallée de Călmățui

Légende

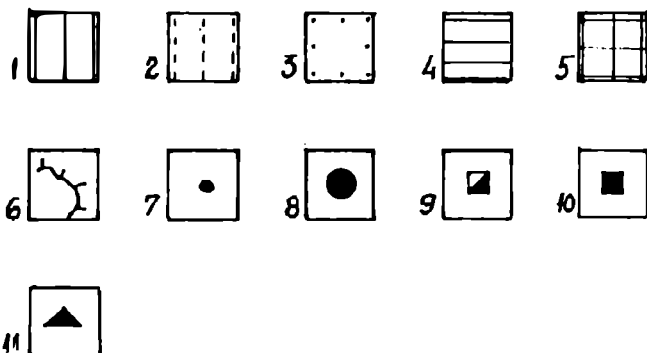

Figura 1

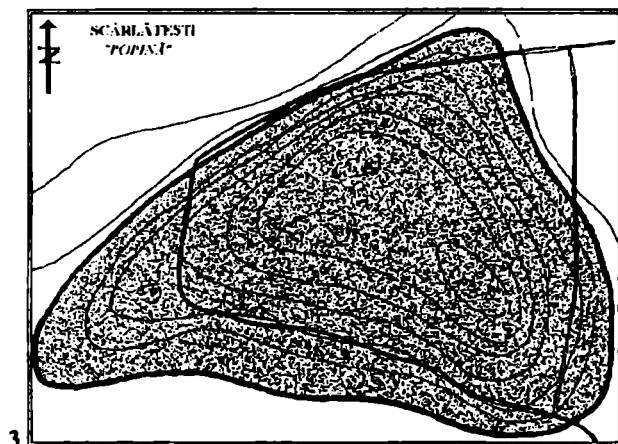
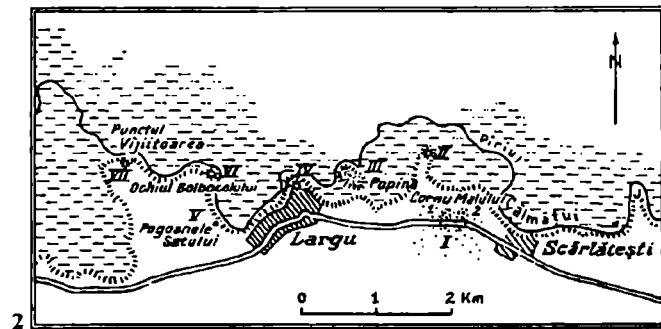
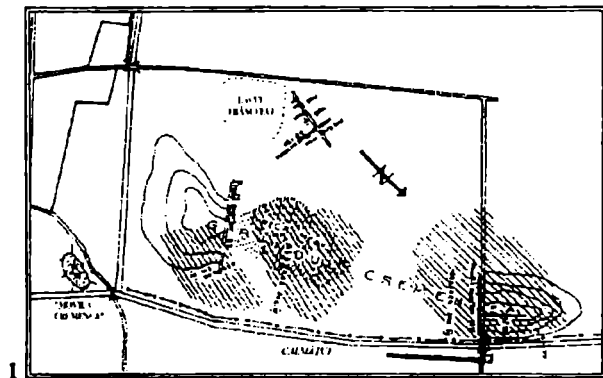
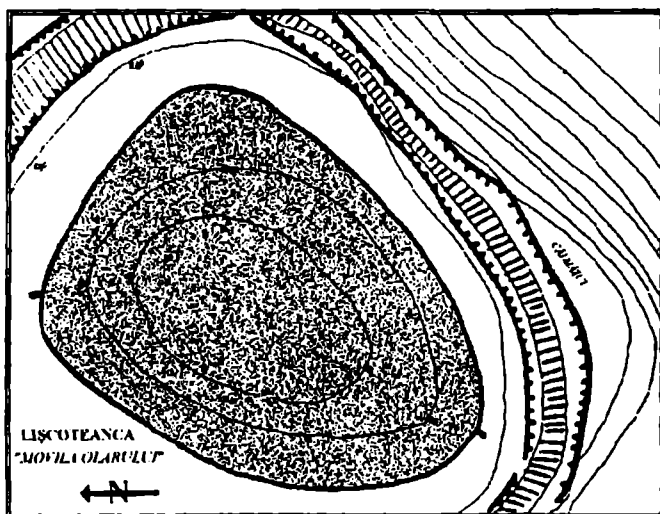
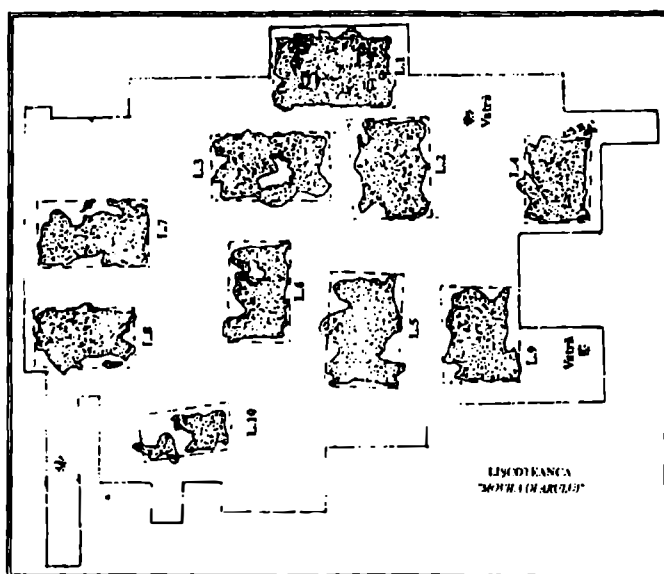

Figura 2

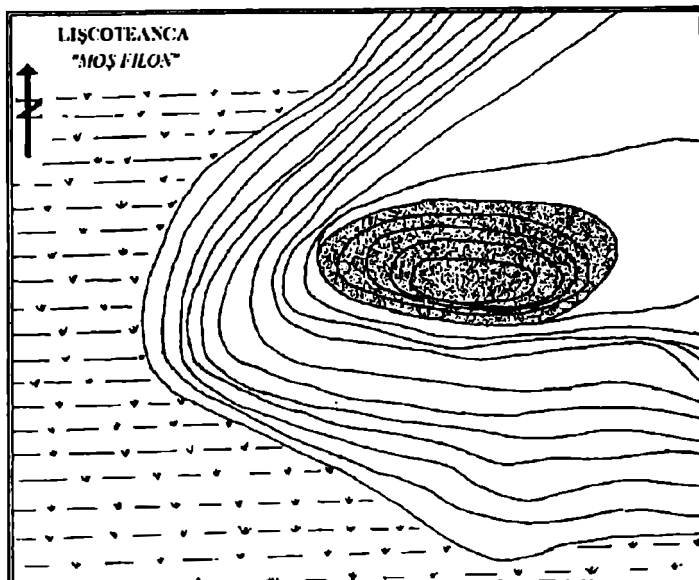

1

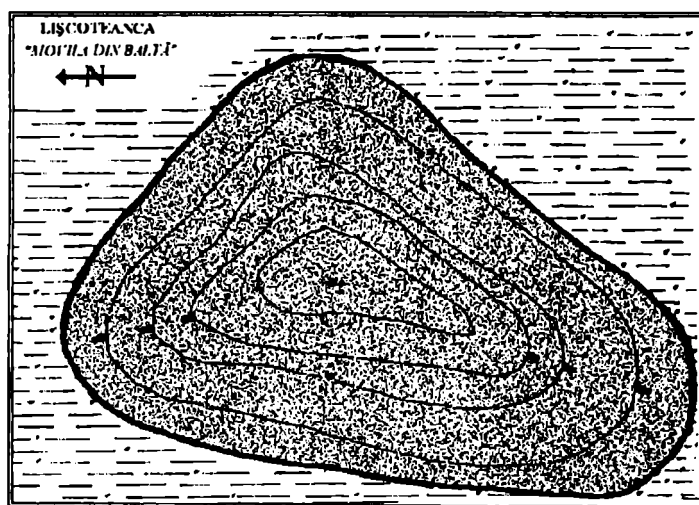

2

Figura 3

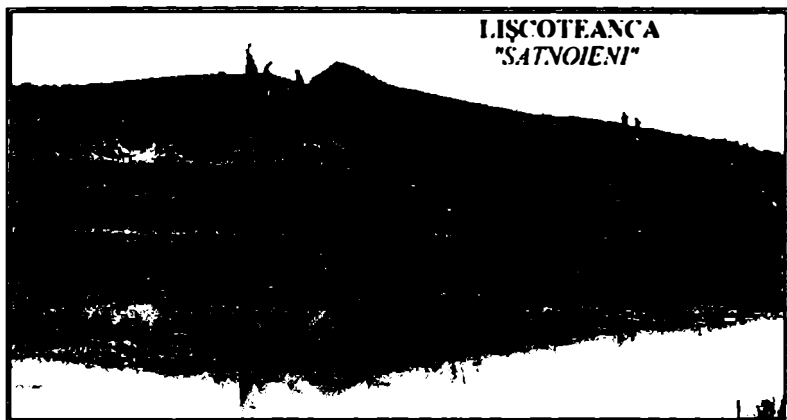

1

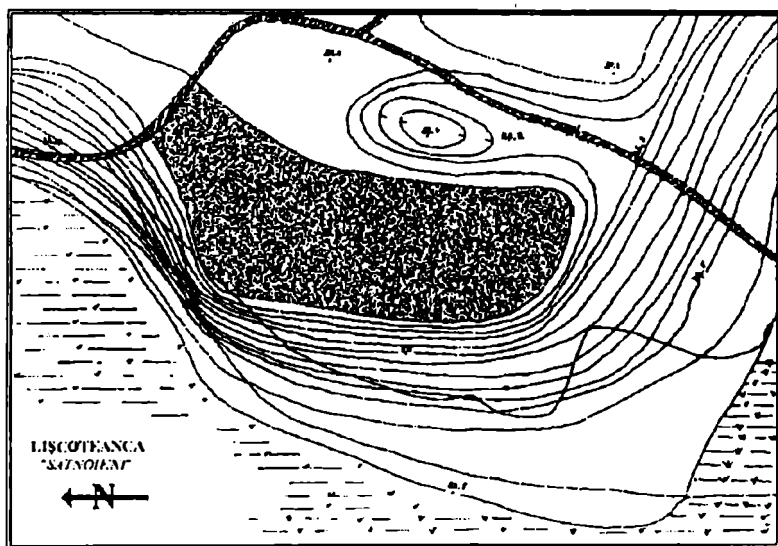

2

Figura 4

1

2

Figura 5

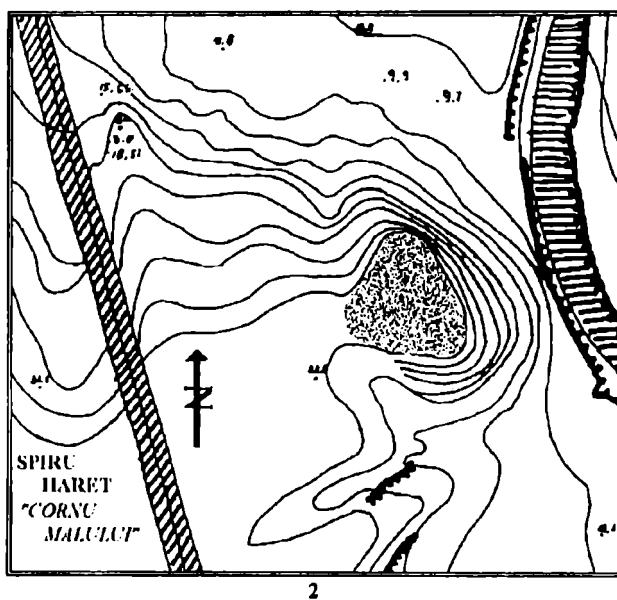
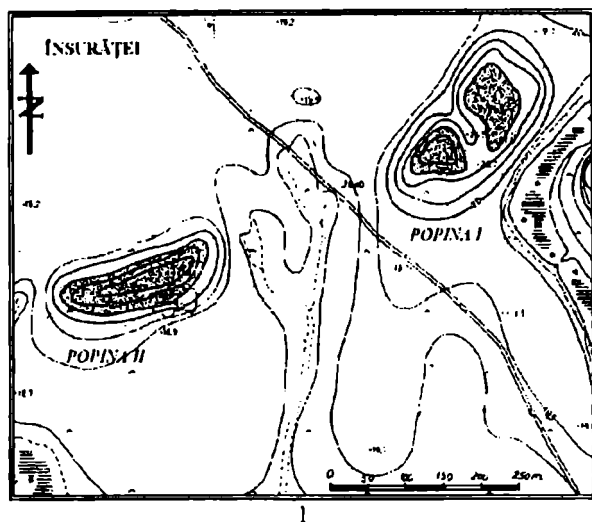

Figura 6

Localité	Site	Type d'établissement				Stratigraphie						Complexes d'habitation				Complexes funéraires				Complexes de cult				Données C14
		Eperon	Schorre	Butte	Tell	Boian-Giulești	Grădina	Al.	Sametnita	Ag.	Comayada	Huttes	Habitation de surface	Autres extérieurs	Nécropole	Tombes isolées	Sanctuaires	Autres	Fosses rituelles					
GHERĂSENI	"Grindul Cremenea"						*					*												
	"Movila Cremenea"							*		*		*												
LARGU	"Popină"					*					*				*									
SCARLATEȘTI	"Popină"						*					4												
LIȘCOTEANCA	"Movila Olarului"						*		*			7												
									*			10	1									3760±50		
	"Mos Filon"					*		*			1	*												
	"Salnoieni"					*			*		1	*												
	"Movila din Baltă"					*		*			2	1												
ÎNSURĂȚEI	"Popina I"						*		*			*												
	"Popina II"						*		*			*												
	"Popina III"								*	*		*												
SPIRU HAREȚ	"Comu Malului"								*	*		1												

CĂSCIOARELE - OSTROVEL. PLASTICA DE OS DIN NIVELUL GUMELNIȚA A2

Radian-Romus ANDREESCU

Așezarea neo-eneolitică de pe Ostrovelul lacului Cătălui, com. Căscioarele, jud. Călărași, a fost descoperită de Gh. Ștefan în anul 1924. Cercetările au fost începute în anul următor¹, pentru ca între anii 1962-1968 cu un colectiv profesorul Vl. Dumitrescu să întreprindă săpături de amploare care au degajat întregul nivel de locuire gumelnițeană târzie (B1), și parțial nivelurile aparținând fazei de mijloc a culturii Gumelnița (A2), și fazei Spânțov a culturii Boian²

Printre numeroasele și variatele materiale descoperite cu acest prilej ne-am oprit asupra plasticii de os aparținând fazei de mijloc a culturii Gumelnița³. Plastica de os cuprinde toate cele trei tipuri de statuete de os cunoscute până acum: prismatice, plate și convexe.

A. Statuete prismatice

1. Statuetă prismatică având capul șlefuit în formă de prismă triunghiulară cu muchia mediană figurând nasul. De o parte și de alta a acestuia se află câte două perforații (cele de jos rupte din vechime). Muchiile corpului sunt rotunjite, iar baza este aplatizată⁴ I=5.3 cm, pl. I/1.

2. Statuetă prismatică fragmentară lucrată dintr-un metapodiu de porc sau mistreț tânăr. Capul este foarte bine șlefuit având o formă prismatică. De o parte și de alta a muchiei ce figurează nasul avea câte două perforații (trei dintre ele sunt rupte). Corpul este rotunjit. I=4.2 cm, pl. I/2.

3. Statuetă prismatică având capul bine șlefuit, cu câte o perforație laterală de o parte și de alta a muchiei ce reprezintă nasul (ambele rupte din vechime probabil din cauza diametrului prea mare). Pe corpul rotunjit are o mică creștătură. Baza este aplatizată⁵ I=7.4 cm, pl. I/3.

4. Statuetă prismatică cu trei perforații în partea dreaptă a capului foarte bine șlefuit. Muchiile corpului sunt rotunjite, baza aplatizată. I=7.5 cm, pl. I/9.

5. Statuetă având capul prismatic bine șlefuit, cu o perforație în partea stângă. Corpul rotunjit, baza aplatizată. I=4.2 cm, pl. I/4.

6. Statuetă prismatică lucrată dintr-un metapodiu de porc, are capul și corpul bine șlefuite. Baza, puțin deteriorată, este aplatizată. În partea dreaptă a corpului are o mică creștătură⁶ I=7.9 cm, pl. I/11.

7. Statuetă prismatică puțin deteriorată, lucrată dintr-un metapodiu de porc tânăr având capul bine șlefuit, muchiile corpului rotunjite și baza aplatizată. Pe față are o mică creștătură⁷ I=5.5 cm, pl. I/6.

8. Statuetă prismatică lucrată dintr-un metapodiu de porc mistreț. Capul a fost șlefuit, dar nu este suficient pentru a căpăta obișnuita formă de prismă triunghiulară, muchia ce figurează nasul fiind mai lată ca celelalte piese. Corpul rotunjit, baza aplatizată. I=8.75 cm, pl. I/8.

9. Statuetă prismatică, deteriorată, are capul și corpul relativ bine șlefuite, cu o mică creștătură pe față⁸ I=7.5 cm, pl. I/12.

10. Statuetă prismatică lucrată dintr-un metapodiu de porc sau mistreț tânăr. Piesa era probabil în curs de prelucrare, osul păstrează încă mult din forma sa naturală. I=5.9 cm, pl. I/10.

11. Statuetă prismatică lucrată dintr-un metatars de mistreț. Piesa era în curs de prelucrare, fie reprezintă o variantă aparte a acestui tip de statueta, mult schematizată, cu nasul figurat ca un fel de cioc. Muchiile corpului sunt rotunjite, baza aplatizată. I=9.4 cm, pl. I/5.

B. Statuete plate

12. Statuetă plată pe spate și bombată pe față, cu capul hexagonal având câte două perforații laterale. Nasul este figurat printr-o mică creastă; ochii sunt marcați prin două puncte adâncite, iar gura printr-un șir de patru puncte. Trunchiul este scurt, perforat lateral. Partea inferioară, mult bombată are triunghiul sexual marcat prin creștere, încadrat de alte linii realizate prin același procedeu. Picioarele sunt despărțite efectiv către bază, și au ca decor câte trei creștături orizontale. Labele picioarelor sunt redată în relief. Pe spate, pe linia șoldurilor are trei creștături orizontale, iar pe picioare alte trei sunt în continuarea celor de pe față. La gât o bandă de cupru redă un colier, iar la talie o alta reprezintă desigur o cingătoare. Piesa este foarte bine decupată, șlefuită și decorată, fiind unul dintre cele mai reușite exemplare de acest tip din întreaga civilizație gumelnițeană⁹ I=5,9 cm, l=2 cm, g=0,75 cm, pl. II/1.

13. Statueta plată pe spate și bombată pe față, cu capul hexagonal având câte trei perforații laterale. Ochii sunt marcați prin două puncte adâncite, iar nasul printr-o muchie mediană. Gura este reprezentată printr-o creștătură subliniată de un șir de trei puncte. Trunchiul este scurt, relativ dreptunghiular, perforat lateral. Partea inferioară, prelungă, are picioarele despărțite virtual printr-o creștătură până aproape de bază unde, pe o mică porțiune sunt despărțite efectiv. Labele picioarelor sunt delimitate prin două ușoare șanțuri. Triunghiul sexual incizat este încadrat de câte un șir format din câte trei puncte adâncite. Deasupra lui un alt punct figurează ombilicul. Pe picioare, cam la nivelul genunchilor, are câte un șir format din două puncte, iar spre bază, deasupra labelor, câte un punct. Pe spate, o ușoară șanțuire marchează fesele. Pe linia

șoldurilor are o incizie orizontală cu două puncte deasupra. Piesa este bine decupată, șlefuită și decorată. $I=8,4$ cm, $l=2,3$ cm, $g=0,7$ cm, pl. II/2.

14. Statuetă plată pe ambele părți, cu capul hexagonal având câte trei perforații laterale (două perforații din partea stângă rupte din vechime). Ochii sunt figurați prin două puncte adâncite; gura este marcată printr-o incizie neglijent trasată subliniată de un șir de șase puncte. La baza gâtului are un punct adâncit. Trunchiul este scurt, perforat lateral. Partea inferioară trapezoidală are picioarele despărțite virtual printr-o incizie. Triunghiul sexual marcat prin incizare are laturile dinspre picioare încadrate de alte două incizii. Pe picioare are un decor format din trei incizii orizontale deasupra cărora se află câte un șir de patru puncte iar dedesubt alte două șiruri de câte patru respectiv trei puncte. La baza părții inferioare are câte două puncte adâncite. Pe spate, pe linia șoldurilor, are două puncte adâncite. Piesa este bine decupată și șlefuită¹⁰ $I=6,8$ cm, $l=2,35$ cm, $g=0,4$ cm, pl. II/3.

15. Statuetă plată pe ambele părți având capul hexagonal cu câte trei perforații laterale (cele din partea dreaptă rupte din vechime). Gura este marcată printr-un șir de patru puncte adâncite. Trunchiul îngust, triunghiular este perforat lateral. Un punct adâncit marchează ombilicul. Triunghiul sexual incizat are în locul laturii superioare un șir de nouă puncte adâncite. Celelalte laturi sunt subliniate de câte două șiruri de puncte. Alte două șiruri de puncte sunt plasate imediat sub triunghiul sexual. Picioarele au fost separate virtual printr-o incizie numai pe spate unde, pe linia șoldurilor, este dispus un șir de douăsprezece puncte cu alte două deasupra. La cap zona din jurul perforației din dreapta jos păstrează o patină verzuie, posibil de la un cercel de cupru¹¹ $I=9$ cm, $l=2,8$ cm, $g=0,4$ cm, pl. II/4.

16. Statuetă plată pe spate și ușor bombată pe față. Capul pentagonal are câte trei perforații laterale. Pe margini se păstrează urmele unor începuturi de perforare neterminate, fie din cauză că erau prea aproape de acestea, fie datorită ruperii materialului în timpul lucrului (partea dreaptă a fost refăcută printr-o șlefuire oblică). Ochii sunt marcați prin două puncte adâncite; gura printr-o incizie având un punct deasupra (nasul ?) și alte trei dedesubt. Trunchiul scurt perforat lateral. Un punct figurează ombilicul. Partea inferioară trapezoidală are laturile arcuite. Triunghiul sexual incizat este dublat deasupra de un șir de trei puncte. Pe picioare are un decor format din șiruri de puncte lucrate în general neglijent și dispuse relativ nesimetric. O ușoară incizie marchează probabil intenția de separare a picioarelor. Pe laturi, spre baza părții inferioare sunt câteva creștături, iar pe spate are pe trunchi un punct adâncit, și pe linia șoldurilor câteva scrijelituri¹² $I=6,8$ cm, $l=2,3$ cm, pl. II/5.

17. Statuetă plată pe spate și bombată pe față, cu capul pentagonal având câte două perforații laterale (două rupte din vechime). Două puncte nesimetrice, abia vizibile, reprezintă ochii; gura este marcată prin câteva scrijelituri subliniate de trei puncte adâncite. La baza gâtului un alt punct. Trunchiul perforat lateral are pe el două puncte ce figurează probabil sânii. Un alt punct marchează ombilicul. Partea inferioară,

trapezoidală, are picioarele despărțite virtual, atât pe față cât și pe spate, prin câte o incizie. Triunghiul sexual incizat este dublat de șiruri de puncte adâncite lateral. La nivelul genunchilor sunt dispuse neorganizat câte două șiruri de puncte. Pe spate, pe linia șoldurilor se află o incizie cu două puncte adâncite deasupra. Piesa este bine decupată și șlefuită dar decorul neîndemânatec executat¹³ I=8 cm, l=2,6 cm, g=0,6 cm, pl. II/6.

18. Partea inferioară și trunchiul unei statuete plată pe spate și bombată pe față. Trunchiul, care mai păstrează una din perforațiile laterale, a fost șlefuit până când a căpătat o formă relativ triunghiulară, probabil încercându-se astfel redarea unui nou cap. Partea inferioară este prelungă cu laturile arcuite având picioarele despărțite virtual printr-o creștătură până aproape de bază unde sunt separate efectiv. Labele picioarelor sunt redată în relief cu degetele marcate prin incizii. Triunghiul sexual incizat este dublat la partea superioară de un șir de douăsprezece puncte adâncite. Deasupra un punct figura inițial ombilicul. Celelalte două laturi ale triunghiului sexual sunt subliniate de câte două șiruri de puncte adâncite. Alte șiruri de puncte dispuse regulat se găsesc pe picioare: deasupra genunchilor câte trei șiruri oblice, sub ele câte alte două șiruri orizontale, iar deasupra labelor câte un șir de trei puncte. Numărul de puncte din care sunt formate aceste șiruri este variabil: douăsprezece, opt, șase, cinci, patru sau trei. Pe spate, pe linia șoldurilor are două puncte adâncite. Piesa este foarte bine decupată și șlefuită, cu decorul îngițit executat¹⁴ I=9,4 cm, L=4 cm, g=0,9 cm, pl. II/7.

19. Partea inferioară și trunchiul unei statuete plată pe spate și ușor bombată pe față. Trunchiul mai păstrează urma unei perforații laterale. Ca și în cazul precedent s-a încercat probabil realizarea unui nou cap prin șlefuirea trunchiului. Partea inferioară, prelungă, relativ trapezoidală, are picioarele despărțite virtual prin incizii atât pe față cât și pe spate. Triunghiul sexual incizat este dublat la partea superioară de un șir de șapte puncte adâncite. Deasupra lor se află un punct ce figura inițial ombilicul. Pe picioare, laturile triunghiului sexual sunt subliniate de câte două șiruri de puncte dispuse relativ neregulat. La nivelul genunchilor are alte două șiruri de puncte, iar la baza părții inferioare câte un punct. Pe spate, pe linia șoldurilor se află o incizie orizontală. I=8,1 cm, l=2,9 cm, g=0,5 cm, pl. II/8.

20. Partea inferioară și trunchiul unei statuete plată pe spate și bombată pe față. Trunchiul trapezoidal, rupt în partea dreaptă, este perforat lateral. S-a încercat redarea cât mai plastică a șoldurilor printr-o arcuire accentuată și îngustarea părții inferioare spre bază. Picioarele sunt despărțite virtual prin creștături iar spre bază sunt separate efectiv. Triunghiul sexual incizat are latura superioară dublată de un șir de zece puncte. Deasupra un punct figurează ombilicul. Celelalte laturi ale triunghiului sexual sunt subliniate de câte o incizie (cu un punct între ele) și câte două șiruri de puncte adâncite. La nivelul genunchilor are câte două incizii orizontale, iar sub acestea câte un șir de trei puncte. Labele picioarelor sunt delimitate prin câte o incizie orizontală. Pe laturi două incizii le continuă pe cele de la nivelul genunchilor, iar în zona gleznelor se află

trei incizii orizontale și un punct. Pe spate, pe linia șoldurilor are o incizie orizontală cu două puncte deasupra. Piesa a fost relativ bine decupată, șlefuită și decorată. I=9,3 cm, l=3,7 cm, g=0,6 cm, pl. III/1.

21. Fragment de statueta palată lucrată din coastă de animal tânăr de talie mică. Trunchiul relativ triunghiular este perforat lateral, și are pe el două puncte adâncite. Partea inferioară este trapezoidală având triunghiul sexual marcat prin incizare. Picioarele erau despărțite virtual tot printr-o incizie. Pe trunchi are urme de culoare verzuie, probabil de la un obiect de cupru. I=4,2 cm, l=1,1 cm, g=0,13 cm, pl. III/7.

22. Fragment din partea inferioară a unei statuete plată pe spate și ușor bombată pe față. Picioarele erau despărțite virtual printr-o creștătură, iar spre bază erau separate efectiv. Inițial a avut un decor de puncte adâncite care a fost șters prin șlefuire (mai sunt vizibile câteva puncte), și apoi s-a executat un alt decor din linii incizate. Triunghiul sexual incizat este încadrat de câte două incizii, iar pe picioare are alte patru linii orizontale incizate. Acest decor de linii incizate se continuă și pe spatele statuetei¹⁵ I=5 cm, l=2,2 cm, g=0,6 cm, pl. III/4.

23. Statueta plată pe ambele părți aflată probabil în curs de prelucrare. Capul este relativ hexagonal; trunchiul scurt, partea inferioară prelungă, trapezoidală, este rotunjită la bază. Este posibil pe de altă parte ca această piesă nedecorată să reprezinte un tip de statueta extrem de schematizat. I=6,9 cm, l=1,75 cm, g=0,5 cm, pl. III/6.

24. Statueta plată lucrată dintr-o coastă de animal mare. Piesa în curs de prelucrare, în faza decupării, și este posibil să fi fost abandonată datorită ruperii unei bucati de material în timpul lucrului. I=8,9 cm, l=2,6 cm, g=0,22 cm, pl. III/2.

C. Statuete convexe

25. Statueta convexă lucrată dintr-un humerus sau femur de animal de talie mare. Capul dreptunghiular are trei perforații la partea superioară, două la cea inferioară și una la mijloc. Este separat de trunchi prin două scobituri laterale. Pe spatele piesei se mai văd două incizii orizontale paralele care marcau limitele acestor scobituri. Corpul relativ trapezoidal are la partea superioară și la cea inferioară câte trei perforații. Piesa este bine decupată și șlefuită¹⁶ I=13,1 cm, l=5 cm, g=0,4 cm, pl. III/8

26. Statueta convexă aflată probabil în curs de prelucrare. Capul este separat de trunchi prin două mici scobituri. Piesa este bine șlefuită. I=9,9 cm, l=4 cm, g=0,4 cm, pl. III/3.

Tot de la Căscioarele provin alte trei statuete, două prismatice și una plată, despre care nu avem date suficiente pentru a le încadra într-o fază sau alta a culturii Gumelnița. Una dintre statuetele prismatice este deosebită de celelalte datorită unei creștături circulare care, fie delimitează capul de corp, fie încearcă să sugereze un colier¹⁷, pl. I/7. Cealaltă piesă este o statueta prismatică fără perforații laterale¹⁸ A treia piesă este o statueta plată pe ambele părți aflată probabil în curs de prelucrare. I=5,3 cm, l=1,3 cm, g=0,25 cm, pl. III/5.

Semnalăm tot aici descoperirea în acest nivel a unei statuete extrem de schematizate, lucrată dintr-o bucată de scoică. Au fost decupate destul de aproximativ, dat fiind natura materialului, capul, trunchiul și partea inferioară. $l=4,15$ cm, $l=1,3$ cm, $g=0,25$ cm, pl. II/9. Aceasta este a doua piesă de acest tip după cea descoperită în așezarea neo-eneolitică de la Vidra¹⁹

Pe baza materialului prezentat putem face câteva considerații.

Statuete prismatice. Acest tip cuprinde unsprezece piese în două variante: cinci cu perforații laterale la cap și șase fără perforații. Sunt lucrate din metapodii de porc sau mistreț după canoane relativ precise: capul șlefuit în formă de prismă triunghiulară, muchiile corpului rotunjite, baza aplatizată, și, atunci când este cazul, perforații laterale de-o parte și de alta a muchiei mediane ce figurează nasul. Aceste perforații sunt în număr de una (pl. I/3, 4), două (pl. I/1, 2), sau mai rar trei (pl. I/9).

Statuete plate. Au fost descoperite treisprezece piese de acest tip în trei variante: cu picioarele despărțite efectiv (pl. II/1, 2, 7; pl. III/1, 4); cu picioarele despărțite virtual printr-o incizie (pl. II/3, 4, 6, 8; pl. III/7); cu picioarele nediferențiate (pl. II/5; pl. III/2, 5, 6). Cu excepția unor piese aflate în curs de prelucrare sau poate excesiv de schematizate (pl. III/2, 5, 6), restul sunt decorate cu incizii și puncte adâncite. Sunt lucrate din oase lungi (tibiae, femur) probabil de bovine, cu excepția a două piese lucrate din coaste (pl. III/2, 7). Forma capului este pentagonală sau hexagonală având colțurile mai mult sau mai puțin rotunjite. Șase piese au la cap perforații laterale: trei câte două perforații (pl. II/1, 4, 6), celelalte au câte trei (pl. II/2, 3, 5). Ochii sunt figurați prin două puncte adâncite (pl. II/1, 2, 3, 5, 6) iar nasul printr-o mică creastă (pl. II/1), printr-o muchie mediană (pl. II/2), iar într-un caz probabil printr-un punct (pl. II/5). Gura este marcată fie printr-o incizie subliniată de un șir de trei (pl. II/2, 5, 6) sau șase puncte (pl. II/3), fie numai printr-un șir de patru puncte adâncite (pl. II/1, 4). Două piese au câte un punct adâncit la baza gâtului (pl. II/3, 6).

Trunchiul scurt, trapezoidal sau triunghiular, este perforat lateral, figurându-se astfel brațele îndoite din coate și așezate pe pântec. O piesă are pe trunchi două puncte adâncite marcând probabil sânii (pl. II/6), iar o altă piesă avea probabil un șir de patru puncte (pl. III/7). Ombrilicul este reprezentat printr-un punct.

Partea inferioară este de obicei prelungă, în majoritatea cazurilor trapezoidală, uneori cu marginile arcuite. Picioarele sunt fie despărțite virtual printr-o incizie, iar în unele cazuri separate efectiv spre bază, fie nediferențiate. Două piese au etichetele picioarelor redată în relief (pl. II/1, 7) la o piesă fiind redată și degetele prin incizii (pl. II/7). O statueta are etichetele picioarelor delimitate prin ușoare șanțuri (pl. II/2) iar o alta prin incizii orizontale (pl. III/1).

Majoritatea statuetelor, unsprezece, au trunchiul sexual marcat prin incizare. Latura superioară este dublată fie de prin incizii (pl. II/1; pl. III/4), fie de un șir de puncte adâncite (pl. II/2, 5, 6, 7, 8; pl. III/1). O piesă are latura superioară marcată printr-un șir de nouă puncte adâncite (pl. II/4). Pe picioare laturile trunchiului sexual sunt subliniate

de linii incizate (pl. II/1, 3; pl. III/4) sau de unul (pl. II/2, 6), două (pl. II/4, 7, 8) sau trei (pl. II/5) șiruri de puncte adâncite. La o piesă este subliniat de linii incizate în combinație cu șiruri de puncte (pl. III/1). Pe picioare întâlnim același decor de linii incizate (pl. II/1; pl. III/4) și de șiruri de puncte adâncite: câte unul (pl. II/2), sau câte două (pl. II/4, 5, 6, 8). Două statuete au decorul format din șiruri de puncte combinate cu șiruri incizate (pl. II/3; pl. III/1). Spre baza părții inferioare unele statuete au câte unul (pl. II/2, 5, 8) sau două puncte (pl. II/3). O piesă are un decor deosebit alcătuit din combinații de șiruri de puncte simetrice și foarte bine executate (pl. II/7). Numărul de puncte din care sunt formate aceste șiruri este variabil. Întâlnim șiruri formate din două, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt sau chiar douăsprezece puncte. Totuși cel mai des apar șirurile formate din trei sau patru puncte. Unele statuete au pe spate, pe linia șoldurilor, fie o incizie orizontală cu două puncte deasupra (pl. II/2, 6; pl. III/1), fie una sau mai multe incizii (pl. II/1, 8; pl. III/4), fie doar două puncte adâncite (pl. II/3, 7). O piesă are în locul inciziei orizontale un șir de douăsprezece puncte (pl. II/4). Două statuete au un decor din linii incizate, decor ce îl continuă pe cel de pe față (pl. II/1; pl. III/4). Semnificația acestui decor este destul de greu de descifrat. Ipoteze referitoare la reprezentarea unor veșminte sau a unui tatuaj sunt dificil de demonstrat. O altă ipoteză ar fi aceea a valorii simbolice în sine a acestui decor, inciziile și șirurile de puncte, numărul din care sunt formate, combinațiile dintre ele putând avea în acest caz o anumită semnificație. În acest sens ni se pare interesant fragmentul de statueta căruia i s-a șters decorul de puncte adâncite pentru a i se face altul din linii incizate (pl. III/4) datorită poate unor rațiuni legate tocmai de această valoare simbolică a decorului.

Majoritatea statuetelor, unsprezece, reprezintă un personaj feminin, fapt atestat prin marcarea triumphiului sexual. O piesă se remarcă prin tratarea plastică a șoldurilor în maniera în care sunt modelate unele statuete de lut (pl. III/1), iar o alta are pântecul bombat voind să indice probabil, atât cât a permis natura materialului, apropierea natalității (pl. II/1).

Statuete convexe. Lucrate din oase mari de bovine, aceste piese reprezintă în opinia majorității cercetătorilor silueta umană extrem de schematizată. Nu lipsesc nici alte interpretări cum ar fi apărători de braț pentru arcași, piese pentru întinderea corzii arcului²⁰, sau element al unui instrument muzical²¹, dar este greu de imaginat, în opinia noastră, funcționalitatea lor în aceste contexte, având în vedere forma și mărimea lor. Varianta cea mai răspândită a acestui tip de statueta este cea prevăzută cu prelungiri laterale ascuțite, așa cum sunt piesele descoperite la Gumelnița²² și Pietrele²³, dar la Căscioarele nu apar decât varianta cu capul pătrat întâlnită mai rar (spre exemplu la Karanovo în sudul Dunării)²⁴. Despre a doua piesă, aflată probabil în curs de prelucrare, nu putem spune cu certitudine cărei variante îi aparține. În privința semnificației acestor statuete se pot spune destul de puține lucruri în această fază a cercetării. Ele au fost descoperite în nivelul arheologic, cu excepția uneia descoperită într-o locuință.

Legate de practicile de cult aceste statuete erau folosite cu ocazia diverselor ceremonii prilejuite de manifestările vieții spirituale ale comunităților gumelnițene. Funcționalitatea lor cultică este deocamdată greu de definit, rolul lor într-un cult al fecundității și fertilității fiind doar o ipoteză de lucru ce trebuie demonstrată (și aceasta se referă în special la statuetele plate, singurele care reprezintă un personaj feminin în mod clar prin marcarea triunghiului sexual). O altă ipoteză are în vedere un eventual rol de protejare, deci un fel de amulete având un caracter apotropaic, cu referire în special la statuetele prismatice. Statuetele convexe par a fi avut și o destinație mai specială, fiind legate și de practicile funerare, așa cum arată descoperirile din necropola de la Vama, unde în inventarul unor morminte există și astfel de piese²⁵. Cercetarea exhaustivă întreprinsă în cât mai multe așezări gumelnițene va aduce date în plus care vor contribui la descifrarea, cel puțin parțial, a vieții spirituale a comunităților gumelnițene, și în acest context și a semnificației plasticii de os.

NOTE

1. Gh. Ștefan, *Les fouilles de Căscioarele*, Dacia, II, 1925, p. 138-197.
2. Colectivul de arheologi a fost alcătuit din VI. Dumitrescu, responsabil, Hortensia Dumitrescu, Silvia Marinescu-Bîlcu, Ersilia Tudor, Barbu Ionescu. VI. Dumitrescu, *Principalele rezultate ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică târzie de la Căscioarele*, SCTV, 16, 2, 1965, p. 215-237; Idem, *Stratigrafia așezării tell de pe Ostrovelul de la Căscioarele*, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, II, 1986, Călărași, p. 73-81; Idem, *Edifice destine au culte decouvert dans la couche Boian-Spanțov de la station-tell de Căscioarele*, Dacia, N.S. XIV, 1970, p. 5-24; H. Dumitrescu, *Un modele de sanctuaire decouvert dans la stations eneolitique de Căscioarele*, Dacia, N.S., XII, 1968, p. 381-394.
3. Plastica de os din nivelul gumelnițean târziu (B1) a făcut obiectul unui alt articol, vezi R.R. Andreescu, *Căscioarele-Ostrovel. Plastica de os din nivelul Gumelnița B1*, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, XIII-XIV, Călărași, 1995, p. 41-48. Mulțumim pe această cale doamnei dr. Silvia Marinescu-Bîlcu pentru permisiunea de a studia și publica aceste materiale.
4. Gh. Ștefan, *op. cit.*, p. 184-185, 190, fig. 44/4.
5. *Ibidem*, fig. 44/6.
6. *Ibidem*, fig. 44/8.
7. *Ibidem*, fig. 44/5.
8. *Ibidem*, fig. 44/7.
9. VI. Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, București, 1974, p. 246, fig. 271.
10. *Ibidem*, fig. 270.
11. VI. Dumitrescu, *Arta neolitică în România*, București, 1968, pl. 101.
12. *Ibidem*.
13. *Ibidem*.
14. S. Marinescu-Bîlcu, B. Ionescu, *Catalogul sculpturilor eneolitice din Muzcul regional Oltenița*, Sibiu, 1967, p. 26, pl. VII/4; XVIII/10.
15. Gh. Ștefan, *op. cit.*, p. 185-186, 190, fig. 44/3.
16. VI. Dumitrescu, *Arta preistorică* . . . , p. 257, fig. 285. Statueta este de la Căscioarele și nu de la Ulmeni, cum apare în legenda figurii. Pentru statueta de la Ulmeni vezi S. Morintz, B. Ionescu, *Cercetări de suprafață în împrejurimile orașului Oltenița*, SCTV, 19, 1, 1968, p. 99, fig. 3/5.

17. Piesa se află în colecțiile Muzeului de arheologie Oltenița și ne-a fost pusă la dispoziție prin amabilitatea domnului Done Șerbănescu.
18. S. Marincu-Bîlcu, B. Ionescu, *op. cit.*, p. 25, pl. XVIII/6.
19. D. V. Rosetti, *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnigel bei Bukarest*, JPEK, XII, 1938, Berlin, p. 34, Taf. 14/12.
20. Idem, *Săpăturile de la Vidra. Raport preliminar*, P.M.M.B., nr. 1, București 1934, p. 28.
21. E. Comșa, *Despre figurinele "en violon" din aria culturii Gumelnița*, Pontica, X, Constanța, 1977.
22. Vl. Dumitrescu, *Fouilles de Gumelnița*, Dacia, II, 1925, p. 339, fig. 10/1.
23. D. Berciu, *Cercetări și descoperiri arheologice în regiunea București*, Materiale, II, 1956, p. 538-539, fig. 65/1-3.
24. G. Georgiev, *Das Spätchalkolithikum in Bulgarien in Licht der neuesten archeologischen Untersuchungen*, Studia Praehistorica, 1-2, Sofia, 1978, p. 68-78, Abb. 4,5.
25. *Le premier or de l'humanité en Bulgarie, 5-e Millénaire*. Catalogue, Paris, 1989, p. 105-151.

CÂSCIOARELE-OSTROVEL

THE BONE FIGURINES FROM THE GUMELNIȚA A2 LEVEL

(Summary)

The bone figurines represent an original creation of the Gumelnița civilisation.

It is intended here in to study the bone statuettes found in the Eneolithic site from the islet of Cătălui Lake, Căscioarele, Călărași county, especially those belonging to the middle stage of the Gumelnița civilisation.

The statuettes have been divided into three types according to their shape: prismatic, flat and convexe.

The prismatic ones are extremly schematized and made up of pig or wild boar metapodials. The head has trianghiular prismatic shape, sometimes lateral perforations, the body is rounded and the base is flat (Fig. I).

The flat statuettes are made up of pieces of animal bones (undetermined) and are generally quite schematized (Fig. II, II/1-7). They are decorated with incisions and small deep holes, the meaning of this decor might have been a symbolical one. One of these figurines is remarcable. It has a necklace and a girdle made by cooper (Fig. II/1).

In a very stylized way, the convexe statuettes represent a human figurines as well (Fig. III/8-9).

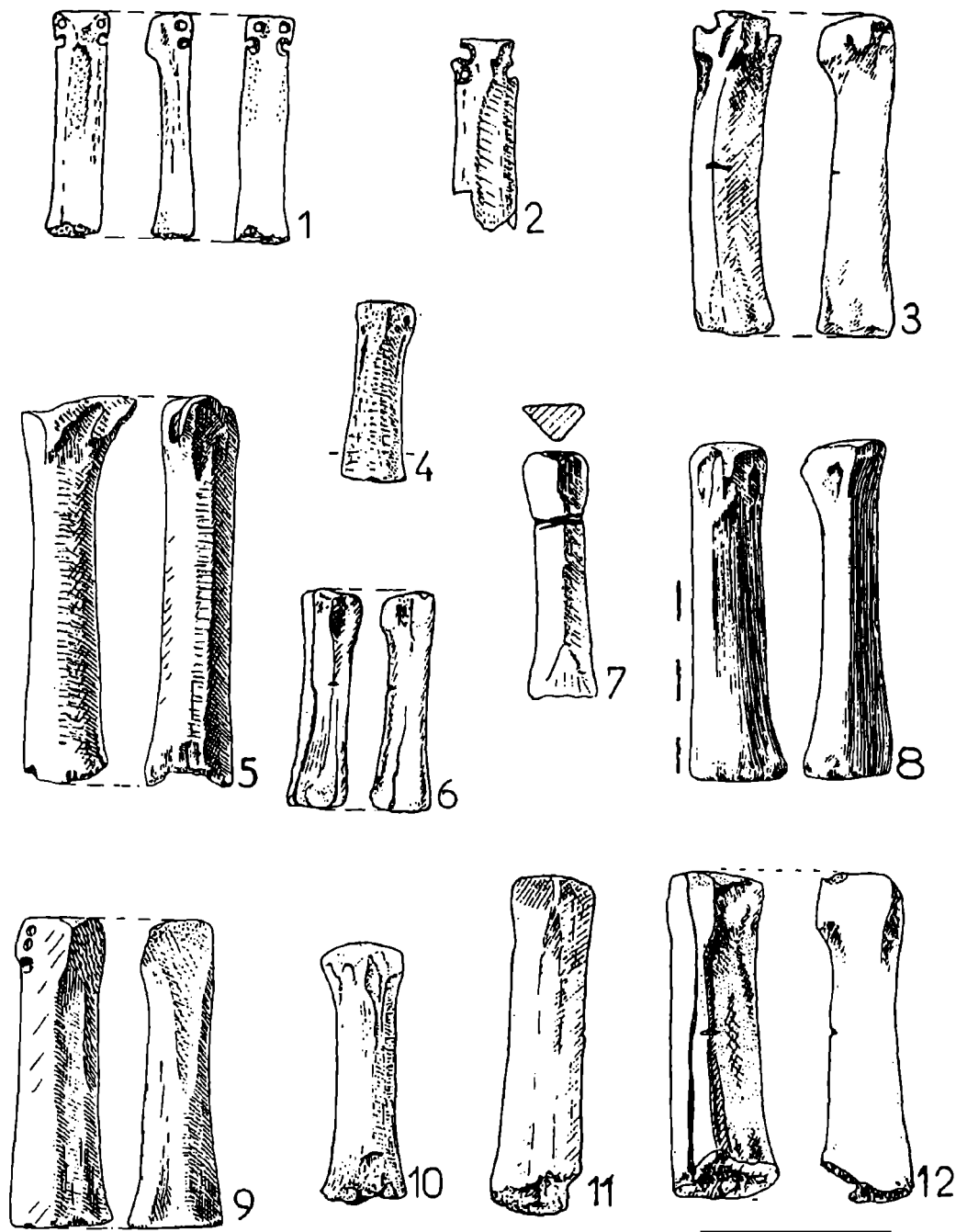
It is very difficult to say which is the real meaning of these statuettes is. The flat one represents a female figure and they have been related to a fertility workshop, even if this hypothesis has not been proved (however it is very difficult to be proved).

Other possible role may be that of amulets with protective features. Convex statuettes were discovered in the Varna necropole (Bulgaria) so it would be possible to be related to burial rituals, as well.

The main goal of this article is to reveal a material, mostly unknown. The real meaning of these statuettes cannot be found before a better knowledge of the entire Gumelnița culture.

LIST OF ILLUSTRATIONS

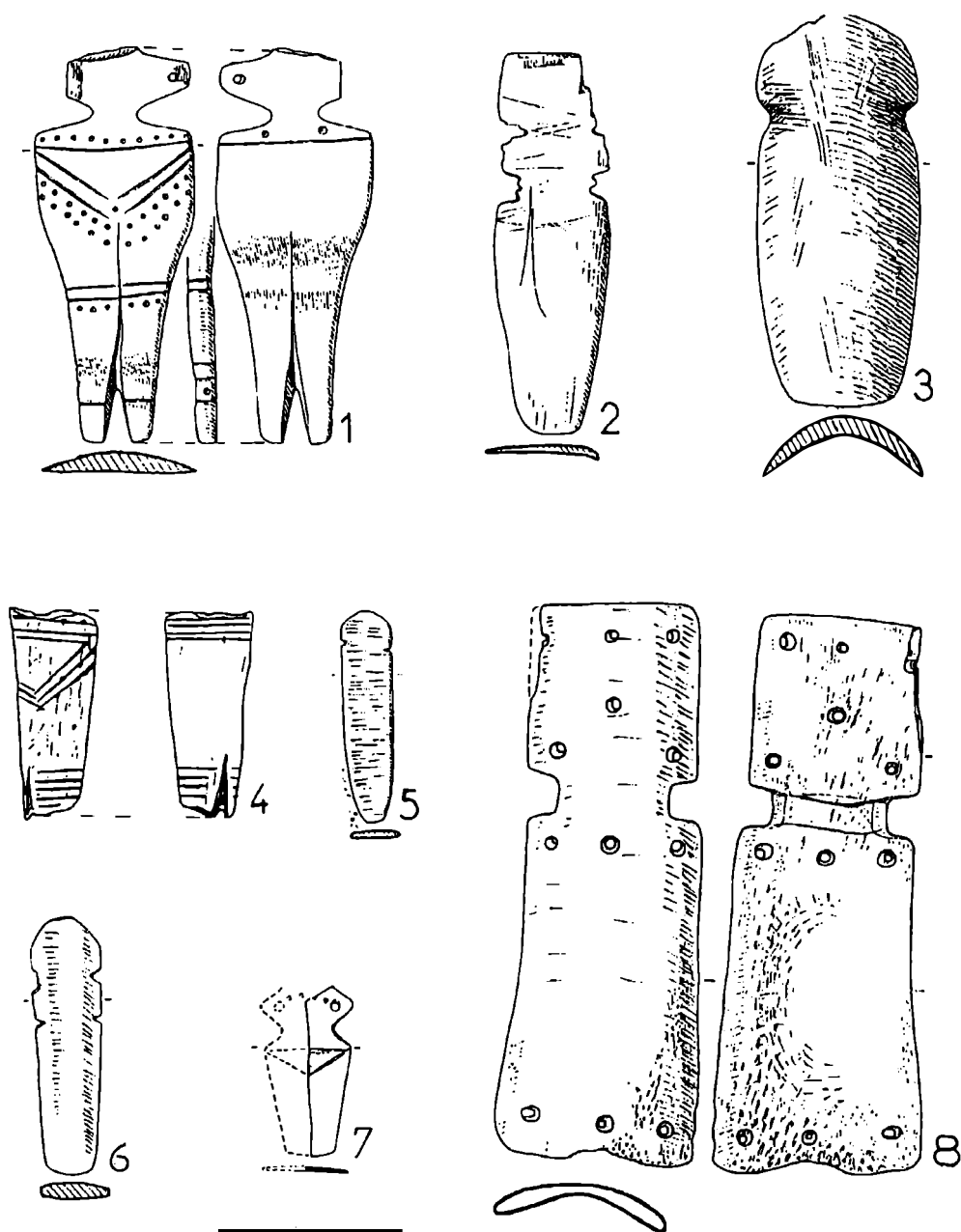
Fig. I-III The bone figures from the Gumelnița A2 level. Căscioarele-Ostrovel.

Pl. I Plastică de os din nivelul Gumelnița A2. Căscioarele-Ostrovel.

Pl. II Plastică de os din nivelul Gumelnița A2. Căscioarele-Ostrovel.

Pl. III Plastică de os din nivelul Gumelnița A2. Căscioarele-Ostrovel.

Săpăturile arheologice efectuate în arealul civilizațiilor Boian și Gumelnița au scos la lumină modele de locuințe și sanctuare, din care unele s-au bucurat de o atenție deosebită. Dintre acestea amintim cunoscutul model de sanctuar descoperit în așezarea tell de pe *Ostrovelul* de la Căscioarele¹, precum și modelul de sanctuar descoperit la Aldeni, județul Buzău²

În colecțiile Muzeului de arheologie din orașul Oltenița se află mai multe modele de locuințe și sanctuare eneolitice, întregi sau fragmentare, majoritatea rezultate din sondaje sau săpături arheologice sistematice, care au rămas inedite. În rândurile ce urmează ne-am propus să prezentăm câteva piese, întregi sau restaurate integral sau parțial, precum și altele în stare fragmentară, care totuși, cu toată stilizarea lor, ne pot sugera imaginea reală a construcțiilor pe care le reprezintă. Modelele pe care le prezentăm aparțin fazei de tranziție de la civilizația Boian la Gumelnița, etapele Spanțov și Gumelnița A₁, precum și fazei Gumelnița A₂ a civilizației Gumelnița.

1. Model de locuință, fragmentar, inv. 12143, descoperit în mod întâmplător în cunoscuta așezare neolitică din punctul *Malul Bulicoaia* de la Spanțov³ de profesorul de istorie Tudor Ștefan care a donat piesa Muzeului din Oltenița în anul 1986. Modelul de locuință, cu lungimea actuală de 10,7 cm, lățimea bazei de 5,7 cm, lățimea maximă de 8,6 cm, iar înălțimea de 9 cm, este de formă paralelipipedică, cu pereții longitudinali înclinați spre exterior și cu acoperișul în două pante. Pe pantele acoperișului sunt două dreptunghiuri scobite, care după unii cercetători ar reprezenta greutatea pentru fixarea acoperișului⁴. Pereții longitudinali ai locuinței sunt decorați în exterior cu linii incizate în zig-zag, decor care îl întâlnim frecvent și pe ceramică. Intrarea în locuință se făcea pe latura îngustă, intrare care are formă circulară, pentru ca apoi interiorul locuinței să ia formă pentagonală (Fig. 2/2; 3/4). Modelul avea probabil două intrări, opuse, situate pe axul lung. Dimensiunea lățimii maxime a modelului se apropie de dimensiunea înălțimii. Modelul de locuință care îl prezentăm își găsește analogii, ca formă și decor, într-un exemplar descoperit tot în așezarea neolitică de la Spanțov, în timpul campaniei arheologice din anul 1952⁵. El aparține etapei Spanțov a fazei de tranziție de la civilizația Boian la Gumelnița.

2. Model de locuință, fragmentar, inv. 814, descoperit tot în așezarea neolitică din punctul *Malul Bulicoaia* de la Spanțov. El a fost scos la lumină în urma unor săpături de salvare efectuate de B. Ionescu în anul 1958, continuate în anul următor de S. Morintz și C. Preda⁶. Modelul are formă paralelipipedică, cu lungimea păstrată de 10,5 cm, lățimea de 5,6 cm, iar înălțimea de 6,2 cm. Intrarea în locuință se făcea pe laturile înguste. Piesa este

lucrată din pastă grosieră cu cioburi pisate și mici pietricele în compoziție, netezită superficial la exterior, arsă la brun cărămiziu. Pereții longitudinali sunt verticali și au înălțimea de 4 cm. Aceștia, la distanțe relativ egale, sunt străbătuți de nervuri verticale, care după părerea noastră reprezintă stâlpi de susținere ai acoperișului locuinței. Distanța dintre stâlpi este de 3 cm. Intrarea în locuință este de formă aproximativ dreptunghiulară, cu partea de sus boltită. Acoperișul format din două pante are panta din stânga netedă, iar pe panta din partea dreaptă sunt nervuri așezate oblic, care probabil reprezintă bărnele de fixare a învelitorii casei, formată din paie sau stuf. Ca elemente decorative reprezentate pe model, în afară de stâlpii aparenti, reținem că în jurul intrării de pe latura scurtă, în exterior se află o bordură în relief. În dreptul frontonului, muchea casei este știrbită și astfel nu ne putem da seama dacă pe fronton se aflau redați câpriorii locuinței sau era reprezentat un alt element decorativ (fig. 2/1; 3/2).

3. Model de locuință descoperit în tell-ul neolitic de pe ostrovul numit *Gherghelău Mare* de la Vlădiceasca în anul 1974, într-o locuință din nivelul Gumelnița A₁, inv. 10.791. Modelul este lucrat dintr-o pastă grosieră, cu barbotină la exterior, la bază ușor lustruit, ars la cărămiziu. Dimensiunile modelului: lungimea 20 cm, lățimea 6,5 cm - 7,4 cm - 8,4 cm, înălțimea pereților longitudinali 5 - 5,5 cm, înălțimea modelului locuinței 8,2 cm. Modelul de locuință are două intrări situate pe laturile înguste. Baza modelului este dreptunghiulară, iar pereții sunt verticali. Pereții longitudinali se arcuiesc însă la mijloc spre exterior, astfel că în această zonă modelul are lățimea maximă. Intrarea în locuință are formă pentagonală. Ca elemente decorative menționăm că frontonul este ușor reliefat, iar marginile frontonului și creasta acoperișului sunt decorate cu un brâu în relief alveolat (fig. 1/2; 3/3).

4. Model de locuință, inv. 8.838, descoperit în tell-ul de pe ostrovul *Gherghelău Mare* de la Vlădiceasca, în nivelul atribuit etapei Gumelnița A₁ a fazei de tranziție de la civilizația Boian la Gumelnița. Modelul este lucrat destul de neglijent, dintr-o pastă grosieră cu cioburi pisate și nisip cu bobul mare în compoziție, ars la gălbui-cărămiziu. Lungimea piesei este de 19 cm, lățimea 5,5 cm, iar înălțimea 6 cm. Modelul de locuință a fost stilizat la maxim, astfel că în plan este rectangular, dar în secțiune transversală are formă aproape triunghiulară. Intrările în locuință sunt pe laturile înguste și au forma ovală (fig. 1/1; 3/1).

5. Model de locuință-sanctuar descoperit în așezarea neolitică de la Izvoarele, comuna Hotarele, județul Giurgiu. Așezarea se află pe un bot de deal de pe versantul de nord al Văii Coșcova la circa 300 m vest de sat. Punctul este numit de localnici *Fântânica* sau *Fântânelele*. În anul 1961 cercetătorul Eugen Comșa a efectuat aici câteva sondaje, cu care prilej a stabilit stratigrafia așezării⁷. În anul 1966 în toată zona s-au făcut lucrări de terasare pentru a se planta viță-de-vie, cu care prilej a fost distrusă o bună parte din așezare. Mai multe piese descoperite cu acest prilej au ajuns în colecția școlii din localitate, pentru ca apoi unele dintre ele să fie cedate Muzeului din orașul Oltenița. Mai târziu, cu prilejul constituirii patrimoniului Muzeului Național de Istorie a României, piesa a fost luată de acest muzeu⁸.

Modelul de locuință-sanctuar pe care îl prezentăm a fost lucrat din lut, din pastă bine aleasă, lustruit total, ars la brun-roșcat. Pe un pedestalscund, de formă dreptunghiulară,

este ridicat modelul de locuință, care are pereții verticali, iar acoperișul în două pante. Pe peretele din partea dreaptă modelul are o fereastră de formă ovală, despărțită de ușa de intrare printr-un stâlp de colț. Dimensiunile modelului: înălțime 11 cm, lățime 9 cm, lungime 9,5 cm. Piesa aparține civilizației Gumelnița, faza A₂ (fig. 3/6).

6. Modelul de sanctuar descoperit în cunoscuta așezare eneolitică din punctul Malul Roșu de la Sultana, comuna Mănăstirea, în timpul campaniei arheologice din anul 1982 de către C. Isăcescu, pe atunci muzeograf la Muzeul Național de Istorie a României și de regretatul nostru coleg C. Hălcescu. În secțiunea a IX-a, trasată în partea de sud-vest a așezării⁹, în caroul unu, într-o zonă ce urma să se prăbușească în urma creșterii nivelului apelor lezerului Mostiștea și a eroziunilor, la adâncimea de un metru, a fost descoperit un complex arheologic, care, după descrierea colegilor mai sus amintiți, nu putea fi decât un edificiu destinat cultului. Uimit de mulțimea vaselor de lut sparte pe loc, precum și de existența unei vetre deosebită de cele întâlnite până atunci, C. Hălcescu, cel care a condus cercetările în acest sector, era convins că se află în fața unui cuptor. De fapt, întregul material arheologic recoltat din acest complex, a fost marcat ca provenind din *cuptor*. C. Isăcescu, care a fost de față la cercetarea edificiului, ne-a relatat că de fapt nu era un cuptor ci o vatră deosebită, care avea o gardină mai înaltă decât cele obișnuite. Din jurul vetrei au fost adunate, pe lângă fragmentele de vase, mai multe fragmente ceramice cu orificii circulare, pe care descoperitorul le-a considerat că provin de la placa de reverberație a cuptorului. Printre aceste fragmente ceramice deosebite, au fost descoperite obiecte de podoabă, unele dintre ele fiind din aur¹⁰. Ajunse la muzeu, fragmentele ceramice cu orificii circulare ne-au atras atenția și după sortarea întregului material, care se afla în mai multe lăzi, reușindu-se să se restaureze modelul de sanctuar pa care îl prezentăm mai jos (fig. 2/4; 4/2)

Modelul de sanctuar este lucrat din lut, amestecat cu nisip cu bobul mare și cu cioburi pisate, netezit sumar la exterior, ars la roșu-cărămiziu. Dimensiunile: lungimea 32 cm, lățimea la bază 17 cm, lățimea maximă 27,5 cm, iar înălțimea 21 cm. Modelul de sanctuar are pereții groși și este deschis în partea de jos. Laturile longitudinale, înalte de 12,5 cm, sunt ușor înclinate spre exterior și convexe spre centru, astfel că în această zonă sanctuarul este mai lat la bază. Laturile lungi sunt perforate fiecare cu câte trei orificii circulare, cu diametre între 4,5 - 5 cm. Laturile înguste au formă pentagonală, una fiind străbătută de trei orificii circulare, iar cealaltă de două orificii. Orificiile de pe laturile înguste au diametrul mai mic decât diametrul orificiilor de pe laturile lungi. În jurul orificiilor de pe laturile înguste se observă urme de vopsea albă, dovadă incontestabilă că inițial modelul de sanctuar a fost decorat cu pictură, probabil cu un motiv spiralic.

Acoperișul în două pante, are pe fiecare parte câte trei orificii dispuse longitudinal, cu diametre între 4 și 5 cm. Cele două frontoane ale modelului sunt decorate cu câte două proeminente, știrbite din vechime, care după părerea noastră reprezentau coarne de cult și nu capete de câpriori. Dacă considerăm că intrarea în sanctuar se făcea pe laturile înguste, trebuie să constatăm că orificiile de pe aceste laturi au diametrul mai mic (1,8 - 2,5 cm) și sunt situate la oarecare înălțime față de bază, deci accesul în sanctuar se făcea cu oarecare

greutate. Modelul reproduce caracteristicile generale ale construcției originale și în acest caz trebuie să admitem că accesul în sanctuar, pentru a veni în contact cu divinitățile și a le aduce ofrande și jertfe, le era permis numai anumitor persoane inițiate și anume șamanilor sau vracilor. Accesul acestora în sanctuar, se făcea probabil în anumite perioade, în urma unui ceremonial bine stabilit. Multitudinea orificiilor serveau, unele dintre ele pentru accesul preoților, iar altele erau destinate divinităților, dar asigurau și iluminatul și aerisirea. Credem că forma rotundă a ferestrelor și a intrărilor simbolizează Soarele, ipoteză ce poate fi susținută și de decorul spiralic din jurul orificiilor de pe laturile înguste. Modelul de sanctuar, găsit în imediata vecinătate a vetrei de cult, era folosit de preotul-șaman în timpul ceremonialului magico-religios, când pe vatră erau arse ofrandele destinate divinităților. Obiectele de podoabă găsite printre resturile modelului de sanctuar, sugerează că inițial acestea au fost depuse de vraci în modelul de sanctuar drept ofrandă pentru epifania divinității (sau divinităților) invocate pentru a-i câștiga bunăvoința. Analogii apropiate pentru modelul de sanctuar de la Sultana se întâlnesc în arealul civilizației Gumelnița de la sud de Dunăre. Un model de sanctuar asemănător se află în colecțiile Muzeului din Sofia (inv. 1.307) apropiat ca dimensiuni (20 cm înălțime) și formă, căruia îi lipsesc însă orificiile din acoperiș. El a fost descoperit în tell-ul de la Kodjadermen, regiunea Șumen. Piesa este decorată în exterior cu spirale realizate prin incizie¹¹ Un alt exemplar etajat, de dimensiuni mai mari a fost descoperit în tell-ul neolitic de la Russe¹² În aria civilizației Cucuteni, la Costești din Republica Moldova, a fost descoperit un model de sanctuar, cu intrarea pe latura îngustă de formă dreptunghiulară¹³

Încadrarea cronologică a modelului de sanctuar de la Sultana o facem cu oarecare dificultate, deoarece ne lipsesc profilele întocmite de cercetătorii amintiți.

C. Isărescu în descrierea stratigrafiei așezării nu precizează grosimea nivelului fazei Gumelnița B₁ (Jilava) în sectorul cercetat¹⁴, dar în text am reținut că la adâncimea de 1,10 m se află limita superioară a nivelului fazei Gumelnița A₂¹⁵ Deoarece în ceramica recoltată din edificiul de cult de la Sultana nu am găsit forme caracteristice fazei Gumelnița B₁ (Jilava), modelul de sanctuar se încadrează în etapa târzie a fazei Gumelnița A₂.

7. Pe Măgura Gumelnița din apropierea orașului Oltenița, încă din anul 1925, săpăturile arheologice au scos la lumină fragmente din postamente de modele de sanctuar cu orificii circulare¹⁶ Prin sondajele practicate de B. Ionescu pe Măgura Gumelnița între anii 1958-1970, au fost recoltate mai multe fragmente de acest fel (fig. 4/3), dar și fragmente din locuințe miniaturale, care făceau parte din modele de sanctuar etajate. Într-un astfel de sondaj, efectuat în zona fostului post grăniceresc, la o adâncime de 1,20 m deci în nivelul Gumelnița A₂¹⁷, a fost descoperit un model de sanctuar etajat, în stare fragmentară. Modelului de sanctuar îi lipsea cea mai mare parte din soclu, acoperișul căsuțelor din ultimul nivel, precum și o parte din lungime, care nu a mai putut fi reconstituită. Se păstra doar o latură a modelului de sanctuar și cinci căsuțe întregi, care se înălțau pe trei nivele deasupra soclului. Având la dispoziție mai multe fragmente de soclu și fragmente de acoperiș de la alte modele de sanctuar de același tip, s-a putut trece la restaurarea parțială a piesei (fig. 2/3; 4/1).

Modelul sanctuarului etajat este format dintr-o bază pedestal sau soclu, continuată de trei nivele de locuințe. Înălțimea totală a modelului este de 28 cm, lungimea actuală 25 cm, iar lățimea de 8 cm. Piesa a fost modelată dintr-o pastă grosieră, cu nisip, pietricele și cioburi pisate în compoziție și este arsă la roșu-cărmiziu. Ca și modelul de sanctuar descoperit în tell-ul de pe *Ostrovelul* din mijlocul lacului Cătălui de la Căscioarele¹⁸, piesa descoperită la Gumelnița are două părți componente: un soclu sau pedestal înalt de 12 cm, iar a doua parte este constituită din căsuțele etajate pe trei nivele susținute de soclu. În plan vertical unele căsuțe au formă aproape rombică, altele pentagonală sau semiovală, cu pereții comuni și acoperișul ultimului nivel de locuințe în două pante. Locuințele au înălțimea de circa 7 cm, lățimea de 6 cm și lungimea de 8 cm. Fiecare locuință are câte două intrări simple, fără elemente decorative de arhitectură. Căsuțele de pe ultimul nivel, au fiecare deasupra acoperișului, pe frontoane, în fața intrărilor câte două protuberanțe ascuțite, care sunt coarne de cult și nu extremitățile întrepătrunse ale unor căpriori de acoperiș. Pedestalul sau soclul, pe care sunt așezate căsuțele, are forma unui paralelipiped, gol în interior și deschis la partea inferioară. Înălțimea sa este de 12 cm și reprezintă o treime din înălțimea totală a modelului. Pedestalul este perforat pe ambele fețe de orificii circulare, dispuse pe un rând, cu diametrul de 2,5 cm. Orificiile celor două fețe corespund între ele. Pe părțile laterale, la acest tip de sanctuar, s-ar putea să fi fost o intrare mare cu boltă, așa cum putem constata pe un pedestaler fragmentar descoperit tot la Gumelnița în aceeași zonă (fig. 4/3). Perforările circulare par să fi avut rol de iluminare, aerisire și poate chiar de intrare în locuință. Modelul de sanctuar descoperit pe Măgura Gumelnița, prin caracteristicile sale, și anume un pedestaler cu ferestre și intrări laterale se apropie de modelul descoperit la Căscioarele și îl considerăm o variantă a acestui tip¹⁹. Având în vedere toate elementele ce le întrunește acest model și anume locuințele cu două intrări situate pe axul longitudinal, așezarea etajată a locuințelor, prezența coarnelor de cult, elemente decorative simbolice, cu toată stilizarea sa, credem că acesta nu reproduce imaginea unei simple locuințe, ci el este imaginea stilizată și idealizată a unui edificiu de cult cu o structură mai complicată, un templu unde se putea celebra cultul.

Descoperirea modelului de sanctuar etajat de la Gumelnița ne aduce dovada că și aici au existat locuințe etajate, din care unele erau destinate cultului, așa cum s-au descoperit în arealul aceleași civilizații la sud de Dunăre la Obciarovo, Polianița sau Smjadovo²⁰, sau în arealul altor civilizații eneolitice cum ar fi la Parța²¹ sau Brânzeni din Republica Moldova²².

Dacă modelul de la Căscioarele, *D-aia parte*, nu ar reprezenta un templu idealizat, imaginar, ci unul cât de cât asemănător, redat la scară redusă, ar însemna că acesta ar fi trebuit să aibă cel puțin zece metri înălțime, dacă luăm ca medie în calcul 2,5 m pentru fiecare nivel. Este posibil să fi existat o asemenea construcție monumentală ?; ipotetic considerăm că da, mai ales dacă ne îndreptăm privirea spre regiuni mai îndepărtate. În Mesopotamia, într-o perioadă puțin mai târzie în timp, în perioada Obeid, apar construcții civile și temple monumentale²³. Templul Alb, înalt de 17,5 m, era înălțat pe o platformă lungă de 70 m, largă de 66 m și înaltă de 13 m.

Modele de sanctuar etajate se cunosc și în aria altor civilizații, cum ar fi modelul templului observator de la Ruseștii Noi sau cunoscutul model etajat desoperit la Rozsohuvatka, ambele descoperite în arealul culturii Cucuteni din Republica Moldova²⁴. La sud de Dunăre, în aria civilizației Boian, în tell-ul de la Polianița, au fost descoperite două modele de sanctuar, din care unul are trei nivele²⁵.

8. Modelul de sanctuar etajat, fragmentar, descoperit în așezarea din punctul *D-aia parte* de la Căscioarele, punct situat pe botul de terasă aflat la circa 80 m nord de cunoscutul tell de pe *Ostrovelul* din mijlocul lacului Cătălui. Modelul de sanctuar a fost descoperit în anul 1963, într-unul din sondajele efectuate de B. Ionescu în acel loc. Din modelul de sanctuar au ajuns la muzeu doar patru fragmente: o mică porțiune din pedestal, două fragmente de acoperiș de la două căsuțe din nivelul superior, decorate cu coame de cult și un fragment mai mare. Acesta păstrează o mare parte dintr-o locuință din primul nivel, două locuințe fragmentare din nivelul al doilea și o locuință întreagă din nivelul al treilea, pe al cărei acoperiș, deasupra frontoanelor ambelor intrări, se află câte două coame de cult (fig. 1/3 a, 3b; 3/5). După părerea noastră, în momentul descoperirii piesa a fost întreagă, deoarece fragmentele descrise au spărturi recente. Modelul lucrat dintr-o pastă bine frământată, cu nisip, pietricele și cioburi pisate în compoziție, ars la roșu-cărămiziu, este vopsit cu alb-gălbui pe toată suprafața. Lățimea modelului este de 8 cm, iar dimensiunile unei căsuțe sunt de 6 cm înălțime și 5 cm lățime. Ca și modelul de pe Măgura Gumelnița, cu care se aseamănă până la identitate, căsuța păstrată din modelul de la Căscioarele are două intrări situate pe axul lung. Încadrarea cronologică a modelului de sanctuar de la *D-aia parte* o facem cu oarecare rezervă, întrucât prin săpăturile efectuate de noi între anii 1991-1996 în acest punct, în secțiunile practicate nu am întâlnit nivel gumelnițean mai recent de faza Gumelnița A₁. Modelul de sanctuar pe Măgura Gumelnița l-am atribuit fazei Gumelnița A₂, etapa târzie. În acest caz considerăm că, modelul de la Căscioarele nu poate aparține decât tot fazei Gumelnița A₂. Este posibil ca cercetările viitoare ce se vor desfășura în partea de sud-vest a stațiunii de la *D-aia parte*, zonă în care s-a descoperit modelul de sanctuar, să identifice și un nivel de locuire aparținând acestei faze.

Modelele de locuințe pe care le-am prezentat ne dau prețioase informații privind caracteristicile construcțiilor din epoca eneolitică, tipologia precum și destinația modelelor acestor construcții. Dacă modelele de locuințe redau fidel, la scară redusă, schematizat, locuințele comunităților eneolitice, atunci putem să tragem concluzia că erau cel puțin două tipuri de locuințe și anume: locuințe mai mici, dreptunghiulare, cu o încăpere, cu o fereastră laterală și o singură intrare, așa cum este ea reprezentată de modelul descoperit la Izvoarele, din faza Gumelnița A₂.

Al doilea tip îl reprezintă locuințele lungi, cu două sau trei încăperi, cu două intrări situate pe axul lung, așa cum sunt reprezentate de modelele descoperite la Spanțov și Vlădiceasca. Mai este necesar să reținem unele detalii constructive, întâlnite atât la modelul de locuință de la Vlădiceasca, cât și pe modelul de sanctuar de la Sultana, și anume arcuirea în afară, în partea de mijloc a pereților longitudinali, precum și înclinarea lor în afară ca la

modelele de la Spanțov și Sultana. Locuințele erau decorate în exterior cu motive ornamentale în relief (Vlădiceasca, Spanțov), sau întregul edificiu era vopsit cu alb-gălbui (Căscioarele), galben, roșu sau roz²⁶

Modelele de locuință erau folosite în unele ritualuri magico-religioase, fără să fi fost însă sediul divinităților sau epifaniilor lor.

Am considerat modele de sanctuar sau machete ale acestora acele reprezentări de construcții, care au aspect monumental și sunt decorate cu simboluri. Un prim tip este reprezentat de modele de sanctuar descoperite pe Măgura Gumelnița de la Oltenița și modelul fragmentar de la Căscioarele din punctul *D-ai-a parte*. Acestea, după părerea noastră, rezează construcții reale redată idealizat și foarte stilizat. Ele aveau o multitudine de intrări pentru a îmbia divinitățile și epifaniile lor să intre în ele, iar pe de altă parte sunt împodobite cu simboluri, coarne de cult, semn al puterii divine, al fertilității.

Un alt tip de sanctuar existent în eneolitic este reprezentat de modelul descoperit în tell-ul din punctul *Malul Roșu* de la Sultana. Acesta reprezintă mai realist, la scară redusă, o anumită categorie de sanctuare, cu un singur nivel, dar care putea să aibă două încăperi interioare, deoarece are intrări pe ambele laturi înguste. Numeroasele-i intrări de formă circulară sunt destinate divinităților, iar coarnele de cult, a căror existență o presupunem pe frontoane și decorul spiralic sunt suficiente dovezi, care atestă că purtătorii civilizației Gumelnița practicau Cultul Taurului și erau adoratori ai Soarelui, credințe religioase practicate de crescătorii de vite și cultivatorii de plante.

Modelele de sanctuare aveau un rol important în timpul ceremonialului magico-religios. Majoritatea exemplarelor cunoscute s-au descoperit în sanctuare. Ele erau oferite ca ofrande divinităților adorate pentru a le servi drept sediu lor, sau epifaniilor lor, iar înăuntrul lor sacerdoții depuneau ofrande.

Toate aceste descoperiri inedite îmbogățesc documentarea existenței cu privire la obiectele destinate cultului, folosite în practicile magico-religioase de purtătorii civilizațiilor Boian și Gumelnița, furnizându-ne totodată date semnificative privind unele tipuri de construcții, locuințe și sanctuare.

NOTE

* Comunicare susținută la Sesiunea de comunicări științifice, ediția a VIII-a, organizată de Muzeul Dunării de Jos, Călărași, 13-15 octombrie 1995.

1. Hortensia Dumitrescu, *Un modèle de sanctuaire découvert dans la station énéolithique de Căscioarele*, Dacia N.S., XII, 1968, p. 381-394.

2. Gheorghe Ștefan, *Un nouveau modèle d'habitation de l'énéolithique valaque*, În Dacia, VII-VIII, 1937-1940, p. 93-96.

3. Sebastian Morintz, *Săpăturile de la Spanțov. I. Așezarea neolitică*, În Materiale, V, 1959, p. 163-167; Materiale, VIII, 1962, p. 615-616.

4. Eugen Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, p. 159.

5. Bucur Mitrea, C. Preda, Sebastian Morintz și Corneliu Mateescu, *Șantierul Spanțov*, În SCIV, IV, 1-2, 1953, p. 223-224, fig. 6.

6. Sebastian Morintz și Constantin Preda, *Săpăturile de la Spanțov*, În Materiale și cercetări arheologice, V, 1959, p. 164-171; Bucur Mitrea, Constantin Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, București, 1966, p. 16.

7. Eugen Comșa, *Sondajele de la Izvoarele*, În Materiale și cercetări arheologice, IX, 1970, p. 87-90.

8. Piesa a fost cedată în anul 1971 Muzeului Național de Istorie a României. A fost ilustrată în ediția română a lucrării: Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură*, București, 1989, p. 216-217, fig. 14/2.

9. În campania arheologică din anul 1982 au fost trasate patru secțiuni. Cercetările din S VII și S VIII au fost conduse de C. Isăcescu, iar rezultatele au fost publicate în Cercetări arheologice, VII, București, 1984, p. 27-43. Cercetările din S IX și S X conduse de C. Hălcescu au rămas inedite, iar materialele arheologice sunt depozitate la Muzeul din Oltenița.

10. C. Hălcescu, *Tezaurul de la Sultana*, În Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, XIII-XIV, Călărași, 1995, p. 11-18.

11. Henrieta Teodorova, *Eneolit Bolgarii*, Sofia, 1979, p. 64-65, fig. 62.

12. Georgi Georgiev și Nikola Anghelov, *Raskopki na seliștanata moghila do Russe prez 1950-1953*, În Izvestia-Institut, XXI, 1957, p. 58, fig. 20.

13. V. I. Markevici, *Pozdne Tripolskie plemena severnoi Moldavii*, Chișinău, 1981, p. 50, fig. 78/1.

14. C. Isăcescu *op. cit.*, p. 27.

15. *Ibidem*, p. 41.

16. Vladimir Dumitrescu, *Fouilles de Gumelnița*, În Dacia, II, 1925, p. 93, fig. 69/1-7.

17. Vladimir Dumitrescu, *Gumelnița. Sondajul stratigrafic din 1960*, În SCIV, 17, 1, 1966, p. 56-57.

18. Hortensia Dumitrescu, *op. cit.*, p. 386, fig. 41/a, b.

19. *Ibidem*, p. 381-394.

20. Henrieta Teodorova, *op. cit.*, p. 52.

21. Gheorghe Lazarovici, Zoe Kalmar, *Așezarea neolitică de la Parța*, Comunicare susținută la a XXIII-a sesiune anuală de rapoarte privind cercetările arheologice din anul 1988, Sibiu, 17-18 martie 1989. La Parța locuințele nr. 42 și nr. 43 erau etajate.

22. V. I. Markevici, *op. cit.*, p. 35-36, fig. 44-45.

23. D. Berciu, *La izvoarele istoriei*, București, 1967, p. 179.

24. V. I. Markevici, *op. cit.*, p. 37, fig. 46/1-2.

25. Henrieta Teodorova, *op. cit.*, p. 22-23, fig. 22.

26. *Ibidem*, p. 52.

Archaeological excavations within Boian and Gumelnița areas brought to light models of duelling and sanctuaries out of which some were received with special interest. It is to be reminded the well-known model of sanctuary discovered at the tell settlement called *Ostrovelul* at Căscioarele¹ and the model of sanctuary discovered at Aldeni, Buzău county²

The collections belonging to the Museum of Archaeology in Oltenița include several undivided or fragmentary models of eneolithic dwellings and sanctuaries, most of them are brought to light by organised archaeological tests or excavations and they are still new. The following lines are to introduce several samples which are either complete or entirely and partially restored together with other fragmentary samples that, in spite of their simplified representation are still able to suggest the real image of the represented buildings. The introduced models belong to the transitory stage of Boian civilisation to Gumelnița one, to Spantov and Gumelnița A₁ stages as well as Gumelnița A₂ stage of Gumelnița civilisation.

1. Fragmentary model of dwelling - inv. no. 12.143 - discovered by chance within the well-known Neolithic settlement at *Malul Roșu* spot in Spantov³ by the history professor Teodor Ștefan who donated the exhibit to the Museum in Oltenița in 1986. The model dwelling is of parallelepipedic shape of the following dimensions: 10.7 cm present length, 5.7 cm width of basis, 8.6 cm maximum width, 9 cm height, the longitudinal walls are inclined outwards and the roof is made of two slopes. On both parts of the roof there are two carved rectangulars which, according to some researchers, would represent weights to fix the roof⁴ The longitudinal walls of the dwelling are adorned by zigzag incised lines on the outside and we frequently meet this adornment on pottery as well. The entrance is located on the narrow side and it is of circular shape on the outside, while on the inside it is of pentagonal shape (Fig. 2/2, 3/4). It is probable that the model be provided with two entrances placed at opposite sides on the long axis. The size of the maximum width is fairly close to the size of the height. The model dwelling we are introducing is related as regards the form and adornment to the sample also discovered within the Neolithic settlements at Spantov during the archaeological excavations in 1952⁵ It belongs to the Spantov stage of the transitory stage from Boian to Gumelnița civilisations.

2. Fragmentary model of dwelling - inv. no. 814 - discovered within the Neolithic settlement at *Malul Bulicoaia* spot in Spantov too. It was brought to light by salvation excavations by B. Ionescu in 1958 and carried on by S. Morintz and C. Preda next year⁶ The model is of parallelepipedic shape of the following dimensions: preserved length of 10.5 cm, 5.6 cm width, 6.2 cm height. Entrance was assured on the narrow sides. The exhibit is made of rough paste of mixed pebble and ground shards superficially smoothened

on the outside, burned to brown-brick shade. The longitudinal walls are vertical of 4 cm height. At about equal distances they are pierced by vertical ribs which, by our own viewpoint, represent the supporting pillars of the dwelling's roof. The distance between pillars is of 3 cm. The entrance is of about rectangular shape with a vault at the upper part. The roof is made of two slopes, the left one is smoothened while the right one is covered with slanting ribs that probably stand for the fastening beams of the dwelling's roof made of hay or rush. As for the adornment printed on the model, besides the fake pillars, we notice that around the entrance on the outside short part there is a carved out border. On the gable the edge of the house is broken, therefore, we cannot state whether on this part of the house there were the rafters represented or another adornment was shown (Fig. 2/1, 3/2).

3. Model of a dwelling discovered within the Neolithic tell on the eyot called *Gherghelăul Mare* at Vlădiceasca in 1974, within a settlement at Gumelnița A₁ level - inv. no. 10.791. The model is worked out of rough paste with slips on the outside and it is slightly smoothened at the basis, burnt to brick shade. The dimensions of the model are : 20 cm length; 6.5 cm - 7.4 cm - 8.4 cm width, the height of the longitudinal walls as of 5 - 5.5 cm and the height of the model is of 8.2 cm. The model is provided with entrances on the narrow sides. The basis of the model is rectangular and the walls are vertical. However, in the middle, the longitudinal wall's form and arch to the outside therefore, the maximum width of the model is at this part.

The entrance is of pentagonal shape. As for adornment, we mention that the forepart is slightly outlined while the edges and crest of the roof are adorned with an outlined celled belt (Fig 1/2; 3/3).

4. Model of dwelling - inv. no. 8.838 - discovered at *Gherghelăul Mare* eyot at Vlădiceasca, within the level said to belong to Gumelnița A₁ stage of the transitory age from Boian to Gumelnița civilisations. The model is worked out rather carelessly of rough paste made of ground shards and sand pebbles burnt to yellow - brick shade. The length of exhibit is of 19 cm, 5.5 cm width, and 6 cm height. This model was highly simplified, therefore its plan projection is a rectangular but its transversal section is almost triangle. Entrances are of oval shape and they are performed on the narrow sides (Fig. 1/1; 3/1).

5. Model of dwelled - sanctuary discovered within the Neolithic settlement Izvoarele, at Hotarele village, Giurgiu county. The settlement is located on a hill slope, on the northern part of the Coșcova valley at about 300 m westwards of the village. The spot is called *Fântânica* or *Fântânele* by the inhabitants. In 1961 the scientist Eugen Comșa made several tests and he established the stratigraphy of the settlement⁷ In 1966 there were levelling works made for vineyards' plantations and a good part of the settlement was destroyed. By this opportunity the several samples disclosed were inherited by the local school's collection as afterwards some of them were donated to the Museum of Oltenița. Later on, by the opportunity of patrimony's organisation at the Museum of National History

of Romania, the exhibition was undertaken by the said museum⁸ The model of dwelled-sanctuary which we are introducing is made of worked out clay paste entirely polished burnt to brown-reddish shade. The model of dwelling is set on a short pedestal of rectangular shape and the walls are vertical with roof made of two slopes. The entrance is of pentagonal shape. On the right wall there is an oval shaped window separated by the entrance door by a corner pillar. The dimensions of the model are: 11 cm height, 9 cm width, 9.5 cm length. The exhibit belongs to Gumelnița civilisation, Stage A₂ (Fig. 3/6).

6. Model of sanctuary disclosed within the well-known eneolithic settlement at *Malul Roșu*, Sultana, Mănăstirea village during the archaeological excavations in 1982 by C. Isăcescu - a specialist in muzeography at the Museum of National History of Romania at the time - and by our late colleague C. Halcescu. Within section IX drawn in the south-western part of the settlement⁹ in square 1 - an area that was supposed to cave in because of the Mostiștea Lake's rising and of soil erosion at 1 m depth there was an archaeological complex revealed which, according to the above mentioned colleagues' opinion, could not be anything but a building designed for rites. C. Halcescu, the persons who led the excavations within that section, was astonished at the multitude of broken clay vassals and at the existence of a special hearth (Fig. 5) different from those met so far, therefore, he was sure that the exhibit was actually an oven. As a matter of fact all archaeological samples found within that complex were marked as coming out from the oven. C. Isăcescu, who was present when the building was studied, said that it was not actually an oven but a special hearth supplied with a bit higher chime than the usual ones. Around the hearth, besides parts of vessels, there were gathered several fragments of pottery with circular orifices which were said to come from the reverberation plate of the oven. Among these special fragments of pottery there were adorning samples disclosed and some of them are made of gold¹⁰. At the museum, the pottery fragments with circular orifices draw our attention as soon as the material was sorted out from the boxes it was brought and the model sanctuary was finally restored as it is introduced below (Fig. 2/4; 4/2).

The model sanctuary is made of clay mixed with sand pebbles and ground shards slightly smoothened on the outside. The dimensions are: 32 cm length, 17 cm basis width, 27.5 cm maximum width, 21 cm height. The model sanctuary is thick-walled and opens at the lower side. The longitudinal sides of 12.5 cm are slightly inclined outwards and convex to the centre, thus the sanctuary is broader-based. The long sides are each pierced with three circular orifices of 4.5 - 5 cm diameter. The narrow sides are of pentagonal shape and one of them is pierced with three circular orifices while the other one with only two. The diameters of the orifices on the narrow sides are smaller than the other orifices' diameters on the other sides. Around the narrow side's orifices there can be noticed traces of white paint which is an irrefutable proof for the fact that the model sanctuary was first adorned with paintings representing an eventual spiral motif.

The two-slopped roof is supplied with three orifices set longitudinally on each slope and their diameters vary between 4 - 5 cm. The two gables are each adorned with two protuberances decayed by time which, according to our point of view, represented ritual horns not rafter butts. Should we consider that the entrance was provided on the narrow sides we have to notice that the orifices on these sides are of smaller¹⁰ diameters (1.8 - 2.5 cm) and they are pierced at a certain distance from the basis, thus the access to the sanctuary was rather difficult. The model shows the general characteristics of the original building and this time we have to admit that the access to the sanctuary was allowed only to certain initiated persons, that is the shamans and the sorcerers, so that they could get offerings and sacrifices to gods. Their access to the sanctuary must have been limited to certain times, i.e. the opportunity of a well settled ritual. The big number of orifices may be explained by the fact that some of them were meant for priests' access and others for the gods, but also for lighting and ventilation. We believe that the round shape of both windows and doors is meant to symbolise the sun, and this hypothesis may be supported by the spiral adorning around the orifices on the narrow sides. The model sanctuary next to the ritual hearth was used by the shaman - priest during the magic - religious ritual, when there were offerings for the gods burnt on hearth. The adorning exhibits found with the remains of the model sanctuary suggest that they were first set within the model sanctuary by the sorcerer for offerings to the gods' epiphany to win their acceptance when they were invoked. Close analogies to the model sanctuary from Sultana may be found within the Gumelnița area southwards to the Danube. A similar model sanctuary belongs to the collection of the Museum in Sofia (inv. no. 1.307) as it is almost of the same size (20 cm height) and shape, but it is provided with no orifice into roof. It was discovered within the tell at Kodjadermen, Sumen area. The exhibit is adorned on the outside with incised spiral motifs¹¹. Another levelled bigger exhibit of the same kind was found within the Neolithic tell at Russe¹². Within the area of Cucuteni civilisation, at Costești, in the Republic of Moldavia, there was found a model sanctuary with the rectangular shaped entrance provided on the narrow side¹³.

The chronological classification of the model sanctuary from Sultana is rather difficult to be made as we miss the mentioned researches profiles. As regards the stratigraphical description of the settlement C. Isărescu does not mention the thickness of the layer belonging to Gumelnița B₁ (Jilava) stage within the searched section¹⁴, but we notice from his text that at 1.10 m depth there is the upper limit of the layer belonging to Gumelnița A₂¹⁵. As the found pottery belonging to the cult building from Sultana shows no characteristic features for Gumelnița B₁ (Jilava) stage, the model sanctuary is classified within the fall of Gumelnița A₂ stage.

7. Since 1925 at Măgura Gumelnița, next to Oltenița town, archaeological excavations have brought to light fragments of model sanctuary pedestals provided with circular orifices¹⁶. By the tests made by B. Ionescu at Măgura Gumelnița between 1958-1970

several fragments of this kind were found (Fig. 4/3), but also fragments of miniature dwellings which were parts of storied model sanctuaries. By such a test made at the former frontier guard's station, at the depth of 1.20 m within Gumelnița A₂ layer¹⁷, there was found a fragmentary storeyed model sanctuary. The missing parts are the roof of the little dwellings on the last storey, most of pedestal and a part of the long side which could not be restored any longer. Only a side of the model sanctuary with 5 complete little dwellings superposed on the 3 levels have been preserved. Since there were several fragments of the pedestal and fragments of roofs as well from other model sanctuaries of the same type left, the exhibit could have been partially restored (Fig. 2/3; 4/1).

The storied model sanctuary consists of a pedestal and three storeys of the dwellings. The total height of the model is 28 cm; the present length is of 25 cm and the width is of 8 cm. The model is made of rough mixed paste of sand pebbles and ground shards and it is burnt to reddish-brick shade. Likewise the model sanctuary found within the *Ostrovelul* tell in the middle of the Cătălui Lake at Căscioarele¹⁸, the exhibit disclosed that Gumelnița consists of two parts: a pedestal of 12 cm height and a three-storeyed part of little dwellings set on the pedestal. On the vertical plan projection these dwellings are of rhombic shape or of semioval and pentagonal shape with common walls and a two-sloped roof on the last level's dwellings. The dwellings are of about 7 cm height, 6 cm width and 8 cm length. Each dwelling is provided with two simple entrances without architectural elements for adornment. On the last storey the little dwellings are each supplied with two sharp protuberances on the gable over the roof which represent ritual horns not the interpretation of the roof rafters. The dwellings are set on a parallelepiped-shaped pedestal which is empty on the inside and open at the lower part, of 12 cm height, i.e. a third part of the total model's height. On both sides the pedestal is pierced with circular orifices of 2.5 cm diameter placed in a row. The orifices of one side correspond to those on the other side. At this type of sanctuary, on lateral sides there might have been a large vaulted entrance as we can see at the fragmentary pedestal disclosed within the same area at Gumelnița (Fig. no. 4/3). The circular orifices seem to have been made for lighting, ventilation or even for entrance purpose. The model sanctuary found at Măgura Gumelnița is close to the one discovered at Căscioarele and we take it as a variant of the latter according to its features, i.e. the pedestal provided with windows and lateral entrances¹⁹. As we consider all the elements of this even if they are simplified, i.e. the two-doored dwellings located on the longitudinal axis; the storeyed settlement of the dwellings; the existence of ritual horns, symbolic elements for adornment, we believe that this model is not the more representation of a dwelling but the simplified and idealized image of a ritual building of complex structure, that is a temple where the cult was celebrated.

The disclosure of the storeyed model sanctuary at Gumelnița is a proof for the fact that there were storied dwellings on there out of which some were meant to be used for rituals as they were discovered within the area of the same civilisation southwards to Danube,

at Ovciarovo, Polianița or Smjadovo²⁰ or within the area of other Eneolithic civilisations such as Parța²¹ or Brânzeni in the Republic of Moldavia²².

Should the model from Căscioarele *D-aia parte* not represent an idealized imaginary model, but a scale similar one, it meant that it should be of 10 m height at least if we calculated an average 2.5 m height for each level. Is it possible that such a monumentally construction existed? We can hypothetically believe that it did mainly if we turn our research basis elsewhere farther. At a little later age, during Obeyed interval, in Mesopotamia civil works and monumental temples occurred²³. The White Temple of 17.5 m was set on a long platform of 70 m length, 66 m width and 13 m height.

Storeyed model sanctuaries are also met within other areas of civilisation such as the model observatory-temple from Ruseștii Noi or the well-know storeyed model discovered at Rozsohuvatka. Both models were discovered within the area of Cucuteni culture in the Republic of Moldavia²⁴. Southwards to the Danube, within the area of Boian culture, in the tell at Polianița there were two models' sanctuaries discovered, out of which one is a three-storeyed model²⁵.

8. Model of fragmentary storeyed sanctuary discovered at *D-aia parte* spot at Căscioarele located on the terrace part at about 80 m northwards from the known *Ostrovelul* tell in the middle of the Cătălui Lake. The model sanctuary was found in 1963 by the opportunity of one of the tests made by B. Ionescu at that place. Only four fragments of the model sanctuary were brought to the museum: a small part of the pedestal, two roof parts of two little dwellings on the upper storey which are adorned with ritual horns and a bigger fragment. The last one preserve a part of a first level dwelling, two fragmentary dwellings of the second level and a complete dwelling of the third level whose roof is supplied with two ritual horns for each gable of both entrances (Fig. 1/3a, 3b, 3/5). According to our point of view the exhibit was complete as it was discovered since the described fragments show breaches. The model is made of a well mixed paste of sand, pebbles and ground shards; it is burnt to red-brick shade and pointed in white-yellow all over. The width of the model is of 8 cm and the dimensions of a little dwelling are of 6 cm height and 5 cm width. Likewise the model of Măgura Gumelnița to which it is so similar that they can be identical, the preserved dwelling from Căscioarele model is provided with two entrances on the long axis. The chronological classification of *D-aia parte* model sanctuary lies under reserve as the excavations we made between 1991-1996 at this place could not prove a more recent Gumelnița layer than Gumelnița A₁ stage within the sectioned layers. The model sanctuary discovered at Măgura Gumelnița is assigned to Gumelnița A₂, last stage. In this case we consider that Căscioarele model cannot belong anywhere but to Gumelnița A₂ stage. It is possible that future research - that are to be done in the south-west of *D-aia Parte* spot - the same place where the model sanctuary's was found - to identify a layer with dwellings of this stage.

The introduced model dwellings let us have important information regarding typical building features, designation of the buildings as well as the relevant models in eneolithic age. Since the model dwellings render accurately at simplified scale the dwellings of eneolithic communities we may conclude that there were at least two, types of dwellings, i.e. smaller, rectangular dwellings provided with one room, one side window, and one entrance as it is represented by the model of Gumelnița A₂ stage discovered at Izvoarele; the second type is represented by the long dwellings provided with two or three rooms with two entrances placed on the long axis as they are shown by the models found in Spanțov and Vlădiceasca. It is necessary to underline that some of the building features occur both to Vlădiceasca model dwelling and to Sultana model sanctuary such as the outwards arching in the middle of longitudinal walls as well as their outwards inclination at Spanțov and Sultana models. The dwellings are adorned on the outside with outlined adorning motifs (Vlădiceasca, Spanțov) or the entire building was painted in white-yellow (Căscioarele), yellow, red or rose^{2 6}

The model dwellings were used for certain magic-religious rituals but they were not the god's or their epiphanies' houses.

We took model sanctuaries or their scale model for those miniature representations of buildings of monumental aspect with symbolic adornment. The first type is represented by the model sanctuaries found at Măgura Gumelnița, Oltenița as well as the fragmentary model from Căscioarele, *D-aia Parte* spot. According to our point of view they real buildings represented in an idealized simplified way. They were provided with many entrances to lure the gods and their epiphanies to go in; by the other hand they are adorned with symbols, ritual horns as signs of the divine power, or fertility.

Another type of eneolithic sanctuary is shown by the model discovered within *Malul Roșu* tell at Sultana. This one represents more realistically a certain category of one-storeyed sanctuaries which might have been provided with two inner rooms as they have entrances on both narrow sides. The numerous circular entrances are meant for gods and the ritual horns, whose existence is only supposed on gables with spiral adornment are enough proofs to certify that Gumelnița representatives were practitioners of Bull Ritual and Sun worshippers as these are the religious beliefs of cattle breeders and farmers. The model sanctuaries held an important part during the magic-religious ritual. Most of the known exhibits were found within sanctuaries. They were offerings for the worshipped gods to become their or their epiphanies' houses while the priests left offerings inside them.

All these brand-new discoveries increase the existing information's regarding the ritual things used during the magic-religious rituals by the representatives of Boian and Gumelnița civilisations they also give important data regarding some types of buildings, dwellings and sanctuaries.

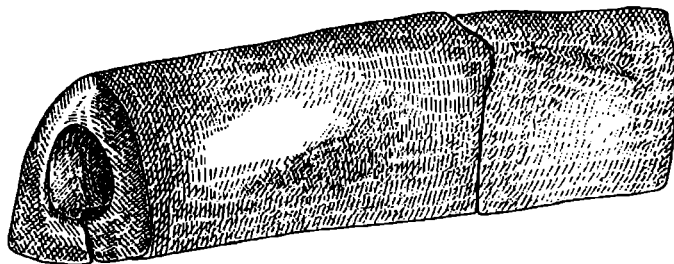
LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1: Model dwellings: 1-2 Vlădiceasca, Gumelnița A₁; 3a, 3b, Căscioarele, *D-aia parte*, fragmentary storeyed model sanctuary.

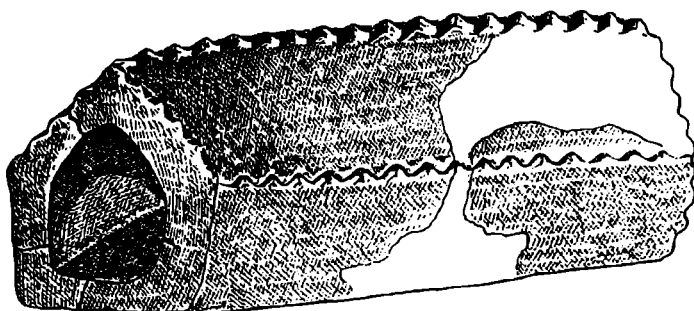
Fig. 2 Models of dwellings and sanctuaries: 1-2, Spanțov, model dwellings Spanțov stage; 3, Oltenița, Măgura Gumelnița, storeyed model sanctuary; 4, Sultana, *Malul Roșu*, model sanctuary.

Fig. 3. Models of dwellings: 1,3, Vlădiceasa, Gumelnița A₁ stage; 2-4, Spanțov, Spanțov stage; 6, Izvoarele, Giurgiu County, Gumelnița A₂ stage; 5, Căscioarele *D-aia parte*, fragmentary model sanctuary, Gumelnița A₂ stage.

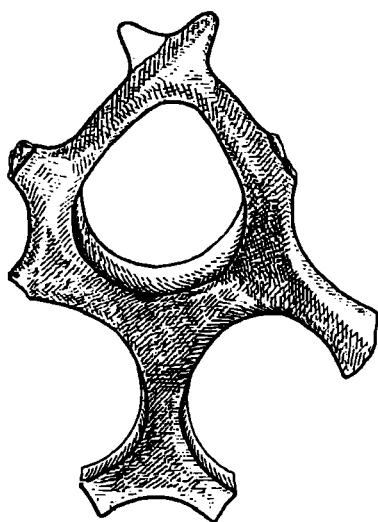
Fig. 4. Models of sanctuary: 1, Oltenița, Măgura Gumelnița, Gumelnița A₂ stage; 2, Sultana, *Malul Roșu*, Gumelnița A₂ stage; 3, Oltenița, Măgura Gumelnița, fragmentary model sanctuary.

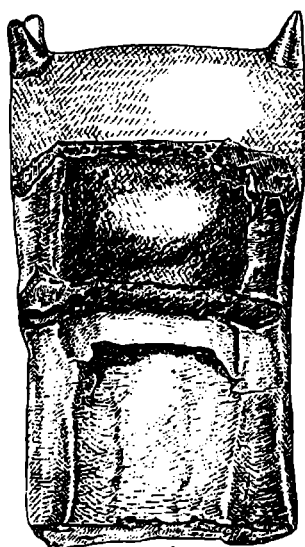
1

2

3a

3b

Fig. I Modele de locuințe: 1-2, Vlădiceasca, etapa Gumelnița A₁; 3a, 3b, Căscioarele, *D-aia parte*, model de sanctuar etajat, fragmentar.

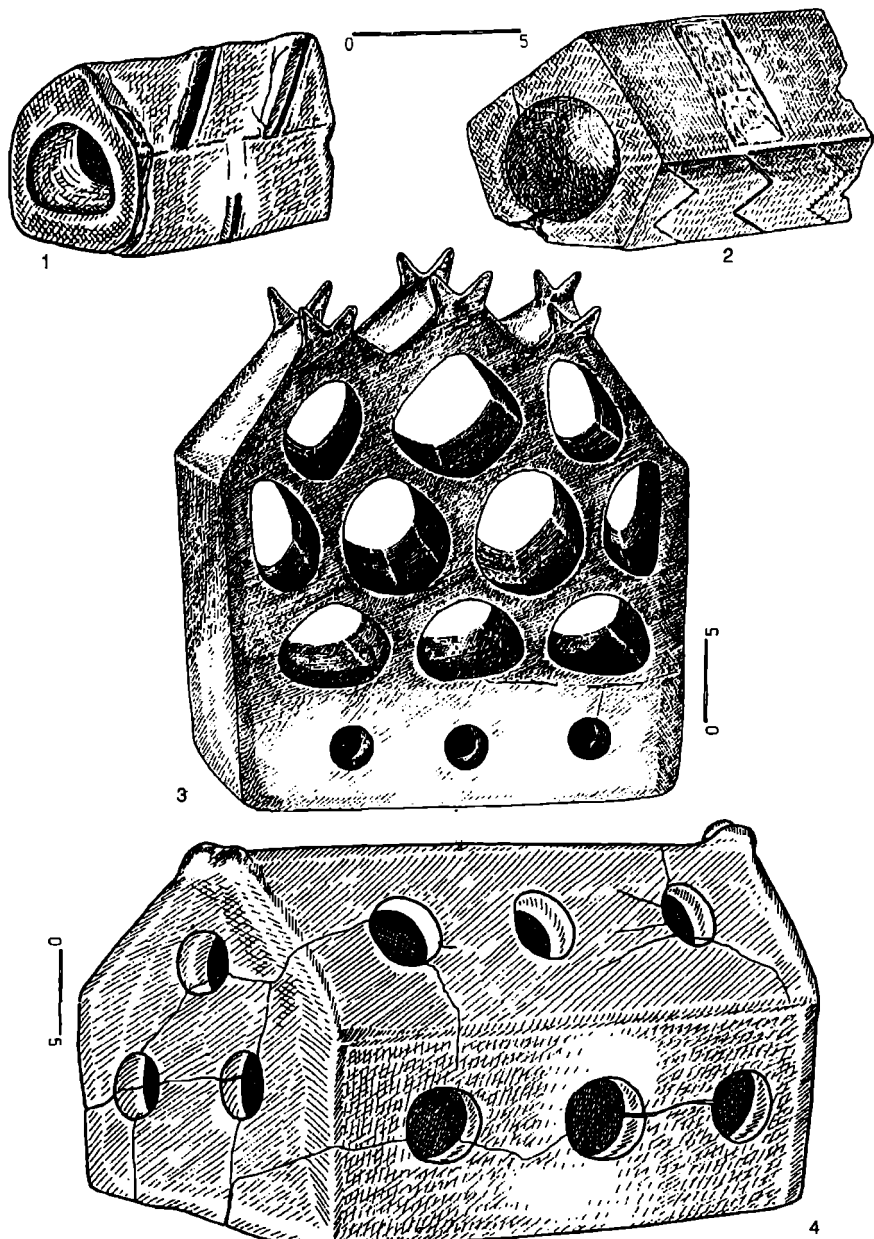

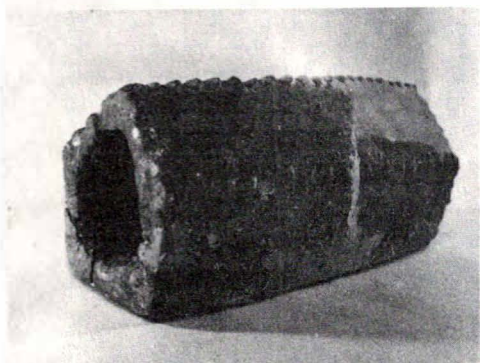
Fig. 2 Modele de locuințe și sanctuare: 1-2, Spanțov, modele de locuințe, etapa Spanțov; 3, Oltenița, Măgura Gumelnița, model de sanctuar etajat; 4, Sultana, *Malul Roșu*, model de sanctuar.

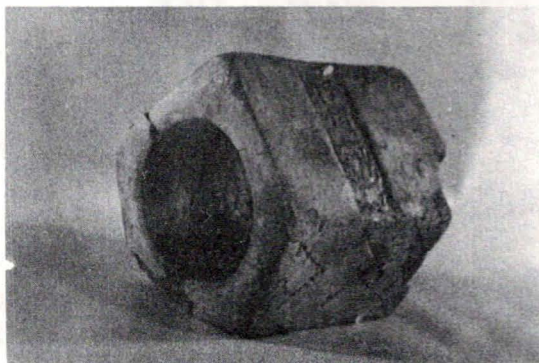
1.

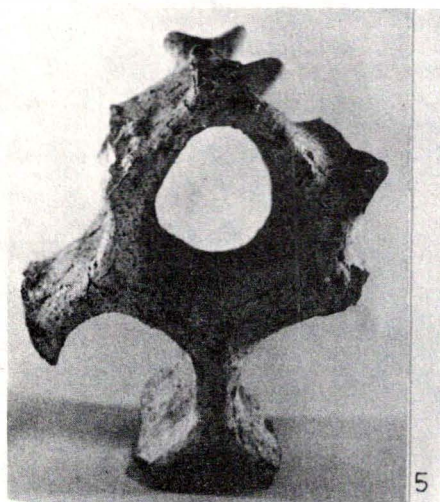
2.

3.

4.

5

6.

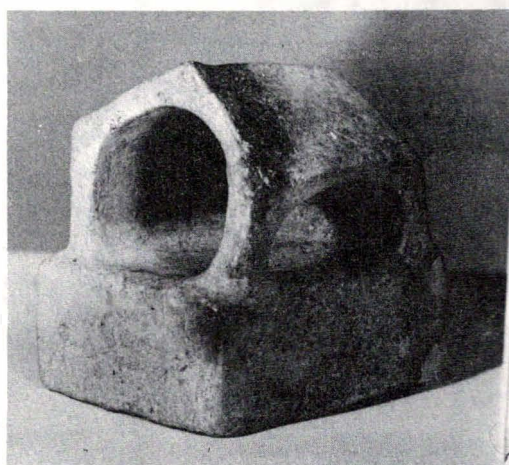

Fig. 3 Modele de locuințe: 1,3, Vlădiceasa, etapa Gumelnița A₁; 2-4, Spanțov, etapa Spanțov; 6, Izvoarele, jud. Giurgiu, faza Gumelnița A₂; 5, Căscioarele *D-aia parte*, model de sanctuar fragmentar, faza Gumelnița A₂

1.

2.

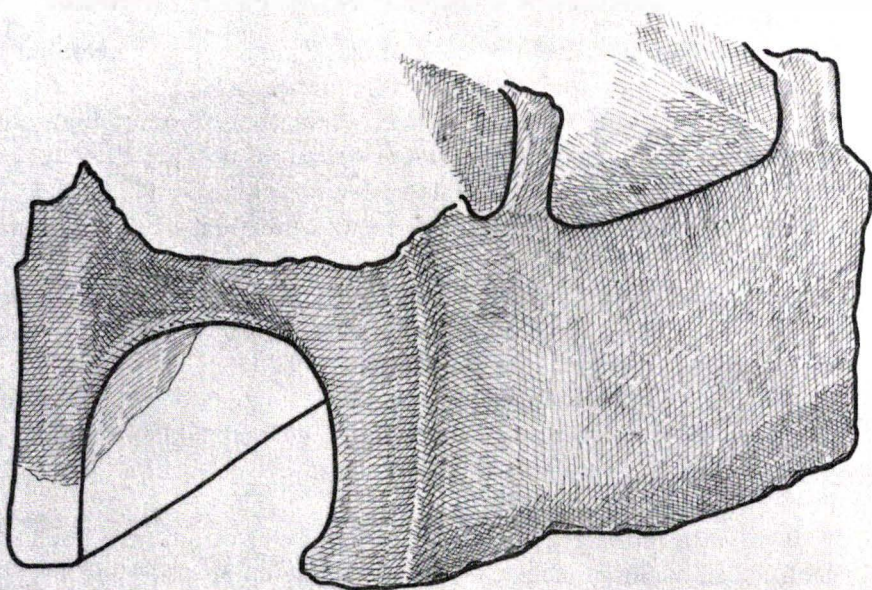
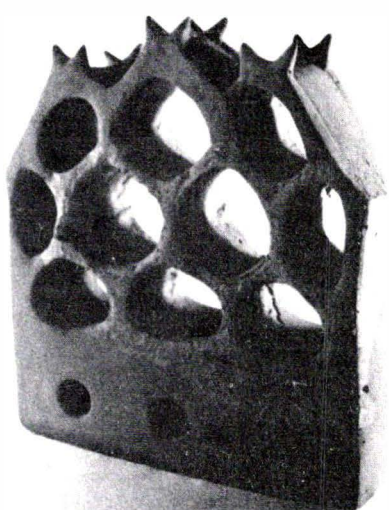

Fig. 4 Modele de sanctuar: 1, Oltenița, Măgura Gumelnița, faza Gumelnița A₂; 2, Sultana, *Malul Roșu*, faza Gumelnița A₂; 3, Oltenița, Măgura Gumelnița, model de sanctuar fragmentar.

RELĂȚIILE CULTURALE DE LA SFÂRȘITUL NEOLITICULUI DEZVOLTAT DINTRE TRANSILVANIA ȘI ȚINUTURILE ÎNCONJURĂTOARE*

Sabin Adrian LUCA

Așezarea neolitică de la Turdaș-*Luncă* (La Luncă) este situată pe malul stâng al Mureșului, la vest de satul Turdaș din județul Hunedoara. Cercetările efectuate în secolul XIX au stârnit interesul oamenilor de cultură ai vremii¹, la începutul secolului XX efectuându-se în acest sit și primele cercetări arheologice sistematice². Aceste săpături au permis sistematizarea și publicarea colecției baronesei Zsofia Torma³ precum și o serie de interpretări ulterioare ale materialelor arheologice de aici⁴. În consecință, în istoriografia europeană apar denumirile de cultură Vinča-Turdaș (Tordoș), Turdaș (Tordoș)-Vinča⁵ cu conotații cronologice și - de ce nu?, culturale-erone, cel puțin parțial⁶. Momentul de geneză al culturii Turdaș îl găsim, după cea mai timpurie încadrare cronologică posibilă, cu Vinča B₂, iar dezvoltarea aceleiași culturi se află în vremea fazei C a culturii Vinča⁷.

Stratigrafia stațiunii neolitice de la Turdaș-*Luncă* are, după cercetările efectuate în perioada 1992-1996, mai multe unități stratigrafice⁸:

A. În zona de vest a terasei locuite se constată existența unui strat cultural aparținând culturii Coțofeni, bine conturat și definit, și un strat Petrești A ce poate fi paralelizat și cu stratigrafia zonei centrale și de est a sitului;

B. Zona centrală a terasei-platou locuite prezintă, către suprafața arabilă a solului, un strat cultural Petrești subîmpărțit în două nivele de locuire; următoarea unitate stratigrafică este *nivelul intermediar*, un strat Turdaș aflat - din punct de vedere cronologic - în momentul Vinča C și un alt strat Turdaș cu complexe adâncite între care și cel în care s-a găsit tăblița cu semne incizate din anul 1992⁹.

C. Se știe, că după campania anului 1996, în zona de est stratul turdășean de la bază dispăre și se dezvoltă ca unitate stratigrafică doar stratul Petrești și cel *intermediar* (Turdaș) având, fiecare dintre acestea, câte două nivele de locuire (acestea se dezvoltă mai mult pe orizontală !)¹⁰.

Cât privește întinderea actuală a câmpului cu vestigii arheologice aparținând epocii neolitice și eneolitice ne-am exprimat opiniile cu alt prilej¹¹.

X

X

X

Materialele arheologice descoperite în cele cinci campanii de cercetare sistematică efectuate între anii 1992 și 1996 sunt bogate și variate tipologic. Acestea

arată cu claritate relațiile cronologice și culturale ale așezărilor succesive de la Turdaș, aducând informații relevante pentru încadrarea cronologică a culturii Turdaș și pentru definirea caracteristicilor culturale ale acesteia. Noile informații acumulate în aceste campanii arheologice ajută la redefinirea culturii Turdaș, alături de cunoștințele acumulate prin studierea altor situri arheologice din Transilvania și Banat în ultimii 20 de ani.

Cu această ocazie ne propunem să analizăm caracteristicile *nivelului intermediar* (stratul II) de la Turdaș-*Luncă*. Acest studiu se întemeiază pe existența unor materiale ceramice cu caracter special descoperit în acest strat în anul 1996, cercetările fiind întreprinse în zona central-estică a sitului. Menționăm, în sfârșit, că majoritatea fragmentelor provin din complexe arheologice închise cercetate în secțiunile S₁₋₂/1996.

X

X

X

1. *Fragmente ceramice pictate cu bitum*

Categoriei pictate cu bitum îi aparțin fragmentele de la pl. I/1-2. Fragmentele ceramice aparțin unor recipiente din lut ars de categorie fină. Fragmentul de la pl. I/1 este de culoare cenușie. Condițiile de păstrare în sol, dar și tehnica de pictare (după ardere), ca și materia primă folosită pentru ornamentarea prin pictare (bitumul) au făcut ca stratul pictural să se exfolieze. De cele mai multe ori partea vasului de pe care s-a desprins pictura are o culoare castanie sau, după caz, cenușie. Mai reținem faptul că fragmentul de la pl. I/2 este de culoare brun-castanie.

Acestea nu sunt singurele fragmente de acest fel descoperite în ultimii ani¹². La toate fragmentele ceramice pictate descoperite în acest răstimp ornamentul este realizat întotdeauna din linii groase ce pornesc dinspre buza vasului întruchipând spirale sau triunghiuri umplute cu hașuri. Din păcate, această afirmație este bazată pe o supoziție, deoarece nu cunoaștem până acum nici un vas întreg ornamentat în manieră Tăualaș (cu pictură cu bitum în acest stil). Observăm că de cele mai multe ori există o dungă groasă paralelă cu buza. Uneori această dungă acoperă și buza. În cele mai multe cazuri este acoperit cu vopsea neagră și spatele buzei vasului. În cazul materialelor ceramice ilustrate în acest articol se constată că spatele buzei (interiorul acesteia) este pictat cu linii paralele cu buza, subțiri.

Materiale ceramice pictate în stilul Tăualaș s-au descoperit atât în *nivelul intermediar* de la Turdaș cât și în așezarea de la Orăștie-*Dealul Pemilor*, punct X₂¹³. Alte materiale pictate în același mod s-au descoperit și sunt expuse în expoziția muzeului Castelul Corvineștilor din Hunedoara (poate că provin de la Zlaști¹⁴?). Toate aceste materiale arheologice se adaugă celor deja publicate ca provenind din descoperirile de la Tăualaș¹⁵.

În ultimii ani am constatat că materialele pictate cu bitum în maniera descoperirilor de la Tâualaș apar întodeauna în asociere cu materialele punctat incizate aparținând culturii Turdaș. De altfel și restul materialului ceramic este tipic pentru cultura citată. De asemenea, constatăm că nu există nici o descoperire cu complexe închise în care elementul definitoriu pentru acestea să fie pictura cu bitum. În consecință, nu este necesar termenul de grup sau facies cultural Tâualaș pentru a defini acest tip de descoperiri, ele fiind prezente în toate așezările culturii Turdaș cercetate în mod sistematic, în faza evoluată a acestei culturi. Credem că este momentul să putem depăși în acest moment acest stadiu ce ține de istoriografia problematicii culturii Turdaș.

Cât privește răspândirea tehnologiei picturii cu bitum se constată existența unui areal nordic, legat de existența grupei Héropály¹⁶, și de altul, la vestul Munților Apuseni, la sud de Crișul-unificat, unde pictura cu bitum pare a apărea ca un import din mediul cultural transilvănean¹⁷. Dacă constatăm și existența materialelor din zona Satu-Mare-Sălaj¹⁸ și cele de tip Lumea Nouă¹⁹ se întrește imaginea după care există, de jur-împrejurul Munților Apuseni, un complex de culturi care agreează pictura cu bitum, acestă se dezvoltă la un orizont cronologic contemporan²⁰.

În sfârșit, materialele arheologice din colecția muzeului din Hunedoara ne arată existența picturii cu bitum și în spațiile dintre benzile punctat-incizate²¹. După această constatare trecem la altă categorie ceramică pictată cu bitum:

2. Pictura cu bitum pe banda/triunghiul punctat incizat.

Fragmentele ceramice de la pl. I/4, 6 sunt ornamentate în tehnica inciziei în bandă sau triunghi, umplute cu puncte impresate sau cu tăieturi scurte. Aceste ornamente zgâriate sunt acoperite cu o pastă neagră bituminoasă.

Fragmentul ceramic de la pl. I/4 este semifin, brun la culoare, pasta sa fiind degresată cu nisip ce conține mică. Ornamentul fragmentului este realizat din triunghiuri incizate și umplute cu tăieturi scurte. Peste acest ornament s-a aplicat -după ardere-stratul de bitum.

Fragmentul de vas patrulater de la pl. I/6 are culoarea cenușie a feței interioare și brun-cărămizie a celei exterioare. Categoria ceramică în care se poate încadra fragmentul este cea semifină. Ornamentul vasului este realizat prin incizare și pictare. Incizia este în bandă umplută cu tăieturi scurte în manieră tipică turdășeană. Peste ornamentul incizat eate aplicată o pastă neagră, bituminoasă, după ardere.

Acest stil de ornamentare este rar întâlnit în cultura Turdaș fiind un apanaj al sitului eponim până în acest moment. Către râul Tisa apar, rar, asemenea feluri de ornamentare²².

3. Alte culori folosite pentru pictură după ardere.

Nivelul intermediar conține și fragmente ceramice pictate după ardere cu culoarea roșie sau albă (galbenă?). Vasele pictate cu aceste culori sunt, de obicei,

patrulare. Zonele acoperite cu vopsea sunt cele situate între benzile punctat-incizate. Impresia generală este că acest mod de ornamentare vine din frica de spațiu gol, deseori invocată de cercetători când se referă la motivistica din culturile preistorice. Spațiile acoperite cu vopsea alterează între ele atât coloristic, cât și cu spațiile ornamentate prin incizare și punctare (impresare). De cele mai multe ori culoarea albă se alterează și devine galben-murdar (din cauza alterării pigmentului folosit?). Chiar dacă nu este ilustrată acum, remarcăm că această categorie este una dintre cele mai des întâlnite - dintre categoriile ornamentate prin pictare - în noile săpături arheologice. Vasele ornamentate astfel au fost expuse la Deva în anul 1996²³ Pictura realizată după ardere cu roșu, în special, este des întâlnită în Banat²⁴ sau în câmpia Tisei²⁵

4. Ornamentele excizate.

Ornamentarea prin tehnica exciziei apare destul de des în așezarea de la Turdaș-Luncă ca și în alte așezări ce se dezvoltă la sfârșitul neoliticului dezvoltat în Transilvania²⁶ Acestea au fost atribuite culturii Precucuteni (ornamentate în *dinți de lup* sau *tablă de șah*)²⁷, materialele ceramice deosebindu-se ca factură și tehnologie de cele atribuite culturii Boian din sud-estul Transilvaniei sau din aria originală de răspândire a acestei culturi²⁸

La Turdaș materialele Precucuteni I și/sau II apar în totalitate în stratul II (*intermediar*). Exemplificăm aceste apariții prin două fragmente ceramice ilustrate la pl. I/5 și II/1.

Fragmentul de la pl. I/5 este cărămiziu, lustruit foarte bine și provine dintr-o amforă sau un castron bitronconic. Ornamentul excizat este realizat în *tablă de șah* și păstrează urme de încuștrăție cu o pastă albă.

Vasul fragmentar de la pl. II/1 provine de la un castron bitronconic fiind ornamentat prin tehnica exciziei aidoma celor mai caracteristice vase precucuteniene²⁹ Vasul are interiorul cenușiu și exteriorul negru-cenușiu cu flecuri roșii obținute prin ardere controlată. Acestea sunt dispuse între spațiile ornamentate cu bandă excizată. Umărul vasului a fost acoperit în vechime cu o vopsea de culoare galbenă, în tehnica după ardere, după cum ne sugerează urmele de vopsea păstrate pe acest fragment. Acest fragment este unul dintre cele mai tipice descoperite până acum pe Mureșul mijlociu.

5. Ornamente incizate.

Cele mai caracteristice ornamente pentru cultura Turdaș sunt cele incizate, ele dând tonul în definirea particularităților tipologico-stilistice ale culturii. Între vasele ornamentate astfel, s-au descoperit și unele ce au ornamente deosebite ce aparțin, după toate probabilitățile, unor medii culturale străine. Între sutele de fragmente ceramice ornamentate în tehnica inciziei descoperite în anul 1996 am remarcat un număr de trei, ilustrate la pl. II/2-4, care se remarcă prin unicitatea motivului ornamental.

Fragmentul ceramic de la pl. II/4 aparține speciei uzuale, pasta fiind degresată cu nisip cu pietricele mici. Arderea la care a fost supus vasul a fost foarte bună. Fragmentul are culoarea neagră la exterior și brună la interior. Incizia este trasată ferm cu un obiect cu vârful bont. Ornamentul realizat în acest mod este în rețea, în interiorul romburilor astfel formate executându-se incizii scurte, două câte două, sau trei câte trei, în așa fel ca un șir de romburi să aibe în interior incizii scurte iar următorul să fie liber. Selecția fragmentului ceramic cu motivistica descrisă mai sus s-a făcut deoarece modul de ornamentare pare a oglindi relațiile culturale cu zonele din jur³⁰

Apropiat ca idee de ornamentare și, poate, turdășean (?) este fragmentul ceramic de la pl. II/2. Vasul este de culoare gălbuie, semifin ca factură nisipos și având mică în pastă³¹ Ornamentul incizat reprezintă o serie de romburi, două câte două (un 8 stilizat). Forma vasului poate să fie cilindrică sau (întoarsă) piciorul înalt al unei străchini (castron?) cu picior³²

În sfârșit fragmentul ceramic de la pl. II/3 este de culoare brună, semifin și făinos. Incizia este realizată cu un obiect bont, fiind adâncă. Sub buză se află o incizie adâncă, paralelă cu aceasta (*lippenrand*). Restul ornamentului este format dintr-o incizie șerpuită și altele în forma literei *U* între volutele primeia. Factura și ornamentul vasului ne fac să-l atribuim culturii Precucuteni³³

6. Ornamente imprimate

În această categorie intră fragmentul ceramic de la figura I/3. Fragmentul ceramic este foarte bine ars (secundar?), de culoare brun-roșcată. În pasta vasului se află pe lângă nisipul ce este un degresant clasic pentru materialele ceramice din această cultură, și cioburile pisate. Fragmentul ceramic se poate încadra în categoria semifină.

Ornamentul vasului este deosebit din toate punctele de vedere de ceea ce am descoperit până acum în situl de la Turdaș. Acesta este realizat prin impresiune cu o scoică (?) foarte puțin adâncită în pasta moale a vasului. După toate probabilitățile fragmentul ceramic poate fi încadrat în cultura Hamangia³⁴

x

x

x

Opinii asupra paralelismelor stratului II (intermediar) de la Turdaș-Luncă pe baza materialelor descoperite în campania arheologică a anului 1996.

Materialele arheologice publicate cu această ocazie aparțin de unitatea stratigrafică numită în mod convențional *stratul II* sau *nivelul intermediar* ce se găsește în cuprinsul sitului neo-eneolitic de la Turdaș-Luncă (*La luncă*). Fragmentele ceramice s-au descoperit în complexe arheologice închise ce aparțin acestui strat cum sunt bordeiul B₆ /1996 (S₁/1996 - pl. I/3; II/2), bordeiul B₈ /1996 (S₂ /1996 -pl. I/1, 5-6; II/ 1, 3) și bordeiul B₉ /1996 (S₂ /1996 - pl. I/4). Două fragmente (pl. I/2 și I II/4) au fost descoperite în partea superioară a acestui strat de depuneri arheologice.

Încadrarea cronologică relativă a materialelor descoperite în acest strat este datată de materialele de factură și forme Vinča C care apar în proporție destul de însemnată, dar într-așa o proporție și calitate încât să definească acest strat *ca fiind Vinča C*³⁵ Materialele ceramice descoperite în acest strat de la Turdaș se regăsesc, în fapt, într-un orizont cronologic și de complexe culturale ce se dezvoltă în Transilvania, Banat și Câmpia Tisei. Când afirmăm aceasta ne gândim la factura uzuală gen B₂/C³⁶ sau la materialele comune speciei fine și semifine (materialele lustruite având arderea în *flecuri*, pseudo-blacktoped, picioarele de cupe masive, pline de cele mai multe ori etc.).

Elementele definitorii pentru descrierea și încadrarea cronologică relativă a acestei unități stratigrafice sunt importurile culturale. Materialele ceramice Precucuteni descoperite în anul 1996 (pl. I/5; II/1, 2(?), 3-4(?)) caracterizează manifestările fazei I-II³⁷ Apariția lor într-un strat paralelizat pe baza ceramicii Vinča C ne face să constatăm că geneza culturii Precucuteni nu poate fi mai timpurie decât faza amintită³⁸ Materialele precucuteniene de fază I și II sunt descoperite și în straturi aparținând culturii Petrești³⁹, ele fiind paralelizate, de obicei, cu faza a II-a, Giulești, a culturii Boian⁴⁰, cultură ce se întinde și în sud-estul Transilvaniei⁴¹ Tot în timpul uneia dintre fazele culturii Boian (Bolintineanu) se constată și primele contacte dintre Hamangia și Muntenia⁴² Spre același orizont cronologic relativ ne conduce și apariția fragmentului ceramic Hamangia de la Turdaș. Toate aceste observații ne conduc la constatarea după care orizontul cultural contemporan cu Vinča C este unul de geneză pentru culturi precum Hamangia⁴³, Boian⁴⁴, Precucuteni⁴⁵ și Petrești⁴⁶

Același orizont cronologic relativ este dat și de analiza ceramicii pictate după ardere cu negru (pl. I/1-2, 4, 6) sau cu alb/galben și roșu (neilustrat), cultural, principalele repere fiind *grupul Tăuș*⁴⁷, Tisa I⁴⁸ și Hérpály⁴⁹

Caracterul preliminar al studierii sitului și materialelor ceramice descoperite în ultimele campanii arheologice sistematice de la Turdaș-*Luncă* (*La luncă*) ne face să ne oprim cu observațiile în acest loc, cercetările viitoare punând, în mod sigur, noi probleme importante pentru studiul neoliticului și eneoliticului românesc.

NOTE

* reflectarea acestora prin materialele arheologice descoperite în așezarea de la Turdaș-*Luncă* (jud. Hunedoara).

1. Carl Goos, *Skizzen zur vorrömischen Culturgeschichte der mittlern Donaugegenden, II theil*, în Archiv des Vereins, für siebenbürgische Landeskunde, Neue Folge, Hermannstadt (Sibiu), XIV (1877-1978), I, Heft, p. 103-105; *op. cit.*, 3. Heft, p. 592-626; Pósta Bélla, *Tordosú ásatásairó I*, în Archaeologiai Értesítő, XXX, 1910, p. 435-436.

2. Márton Róska, *Săpăturile neolitice de la Turdaș*, în Publicațiile Muzeului județean Hunedoara-Deva, III (XXV), 1927-1928, p. 14-38.

3. Márton Röska, *Die Sammlung Zsófia von Torma*, Cluj, 1941, p. 7-15, planşa I-CXLV; CXVIX-CL.I; *Idem*, Erdély Régészeti Repertóriuma, Cluj, 1942, p. 287-292.

4. Zoia Maxim-Kalamar, Turdaş, Cluj-Napoca, 1991 (cu o bibliografie ce se doreşte completă); Sabin Adrian Luca, - *Așezarea de la Turdaş Situația actuală a sitului arheologic*, în Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane Sibiu, II, 1995; *Idem*, în publicația Sesiunii anuale de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice de la Satu Mare (1994). Cluj-Napoca (1995) și Brăila (1996) - principalele repere stratigrafice ale noilor săpături.

5. Această denumire este cvasi-generalizată în bibliografia consultată.

6. Milutin Garašanin, *Zu den Problemen der Vinča-Gruppe in Rumänien*, în Balcanica. Annuaire de l'Institut des Etudes Balkaniques, XXIV, 1993, p. 7-20.

7. Noile noastre săpături începute în anul 1992 ne-au făcut să afirmăm acest lucru în mai multerânduri cu prilejul unor sesiuni de comunicări științifice. Colegii noștri au preluat imediat această propunere: XXX, Ceramică neolitică. Meșteșug, artă, tradiție. Trei milenii de spiritualitate preistorică, Piatra Neamț, 1995, p. 15-16; Florin Drașovean, The Petrești Culture in Banat, în Analele Banatului, III, 1994, p. 166; *Idem*, Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat, Teza de doctorat, (1994).

8. Unitățile stratigrafice cuprind, în plan orizontal, două sau chiar trei nivele de calcare fiecare.

9. S. A. Luca, *A new special discovery from Turdaş*, în Banatica, 12, 1993, p. 21-24.

10. Nivelul petreștean dezvoltă locuințe de suprafață, iar nivelele turdașene locuințe adâncite.

11. S.A. Luca, în Anuarul Institutului de Cercetări Socio-umane Sibiu, II, 1995, p. 33-36.

12. Celelalte materiale sunt pregătite în vederea publicării primei monografii a săpăturilor noi.

13. S.A. Luca și colaboratorii, Orăștie-Preistorie, I, (1997), sub tipar.

14. Lazarovici și colaboratorii, *Cultura Vinča în România*, Timișoara, 1991, p. 32; Zoia Kalmar, *Materiale neo-eneolitice intrate în colecția Muzeului de istorie al Transilvaniei (I)*, în Acta Musei Napocensis, XXI, 1984, p. 395.

15. Hortensia Dumitrescu, în *Studii și Comunicări de istorie veche*, 17, 1996, 3, p. 433-444; *Idem*, cercetările Arheologice de la Tăușăș-Deva (partea I), în Acta MN, XXI, 1984, p. 3-44; Gheorghe Lazarovici - Hortensia Dumitrescu, *Cercetările arheologice de la Tăușăș-Deva (partea a II-a)*, în Acta MN, XXII-XXIII, 1985-1986, p. 3-40.

16. N. Kalicz-P. Raczky, *Preliminary Report on the 1977-1982 Excavations at the Neolithic and Bronze Age Tell Settlement of Berettyóújfalu-Herpály (part I: Neolithic)*, în Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungariae, 36, 1984, p. 85-136; *Idem*, Berettyóújfalu-Herpály, în The Late Neolithic in the Tisza Region, Budapest-Szolnok, 1987, p. 105-126.

17. J. Korek, Szegvár-Tüzköves, în The Late Neolithic . . . , p. 51, fig. 6-7; P. Raczky, Öcsöd-Kováshalom, loc. cit., p. 67, fig. 6; p. 68, fig. 8-9; p. 73, fig. 24; p. 75, fig. 28; p. 83, fig. 47; K. Hegedüs-J. Makkay, Véstő-Mágor, loc. cit., p. 88, fig. 5; Toate fragmentele aparțin unor nivele Tisa vechi sau Tisa I.

18. Grupul Pișcolt - Gh. Lazarovici - I. Nemeti, *Neoliticul dezvoltat din nord-vestul României (Sălajul, Sătmăruș și Clujul)*, în Acta Musei Porolissensis, VII, 1983, p. 17-60; I. Nemeti, *Descoperiri arheologice de pe teritoriul localității Moșinu Mic (jud. Satu Mare)*, în Satu Mare. Studii și comunicări, VII-VIII, 1986-1987, p. 101-103, fig. 2-5; *Idem*, Descoperiri din neoliticul târziu în Valea Crasnei, loc. cit., p. 15-61; I. Ciarnău - Gh. Lazarovici, *Descoperiri neolitice pe Valea Ierului*, în Crisia, XV, 1985, p. 15-25; E. Comșa - Z. Nanasi, *Date privitoare la ceramica pictată din epoca neolitică din Crișana*, în SCIV, 1972, 1, p. 3-18; Doina Ignat, *Ceramica pictată din nord-vestul României*, în Crisia, XII, 1982, p. 361-370; ș.a.

19. Dumitru Berciu - Ion Berciu, *Săpături și cercetări arheologice în anii 1944-1947*, în Apulum, III, 1949, p. 1-18.

20. Ideea aparține regretatului cercetător Nicolae Vlăssă.

21. Aceste materiale pot proveni fie de la Biserica reformată fie de la Zlaști.

22. P. Raczky, Öcsöd-Kováshalom, în The Late Neolithic . . . , 1987, p. 73, fig. 23.

23. Până acum au apărut aproximativ 20 de vase întregibile aparținând acestei specii.

24. Fl. Drașovean, *Locuirile neolitice de la Hodon*, în Banatica, 13, I, 1995, p. 78.

25. N. Kalicz - P. Raczký, *The Late Neolithic of the Tisza Region*, în *The Late Neolithic of the Tisza Region*, Budapest-Szolnok, 1987, p. 13, fig. 1; F. Horváth, Hodmezővásárhely-Gorsza, *loc. cit.*, p. 42, fig. 28; J. Korek, Szegvár-Türkőves, *loc. cit.*, p. 50, fig. 3-5; p. 57, fig. 20; p. 58, fig. 22; P. Raczký, Öcsöd-Kováshalom, *loc. cit.*, p. 67, fig. 6; p. 70, fig. 14; p. 75, fig. 27; p. 83, fig. 45; Vésztő-Mágor (K. Hegedűs-J. Makkay), *loc. cit.*, p. 97, fig. 17.
26. M. Roska, *Die Sammlung Zsófia von Torma*, Cluj, 1941, Tafel CXV; Iuliu Paul, *Cultura Petrești*, București, 1992, p. 54-55, 127.
27. Silvia Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974, p. 57-58; 67.
28. E. Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, p. 223-229; *Idem*, Neoliticul pe teritoriul României - considerații, București, 1987, p. 40-42; Vladimir Dumitrescu-Alexandru Vulpe, *Dacia înainte de Dromihete*, București, 1988, p. 35.
29. S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, 67-68 (Precucuteni II).
30. Pictat acest ornament se reîntâlnește în Câmpia Tisei. Încizat pare a fi de găsit în mediul cultural Boian.
31. Mica apare în toate culturile neolitice de pe Mureșul mijlociu deoarece luturile de aici o conțin în mod natural.
32. Ornamentul este transpus, rar, în pictura din Câmpia Tisei.
33. S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, fig. 37/3 (Precucuteni I); 50/16 (Precucuteni II).
34. D. Berciu, *Cultura Hamangia*, I, 1966, fig. 11/1; 18/2; 27/1, 6; 31-32; 35; 115/9; 126/10; 130/14; 135/5-6; 163/3, 6; Puiu Hașotti, *Sondaje din așezarea culturii Hamangia de la Medgidia - Satu Nou*, în *Pontica*, XX, 1987, pl. 7/3; 8/2 (a cincea căsuță de la stânga spre dreapta din rândul de sus); *Idem*, Influențe liniare în cadrul ceramicii culturii Hamangia, în *Pontica*, XXIII, 1990, pl. I/6, 8; II/2.
35. Pentru Vinča C vezi: S. A. Luca, *Cea mai timpurie manifestare Vinča C în Clisura Dunării (I)*, în *Apulum*, XXVII-XXX, 63-78; G. Lazarovici, *Der Vinča-C-schock im Banat*, în *Relations Thraco-Illyro-Helléniques*, Bucarest, 1994, p. 62-100; Fl. Drașovean *Cultura Vinča târzie (faza C) în Banat*, teza de doctorat, 1994; *Idem*, Die Stufe Vinča C im Banat, în *Germania*, 72, 1994, 2, p. 409-425.
36. Materialele arheologice au o pastă aspră la pipăit cu nisip cu piatră spartă sau cu bobul mare, ardere foarte bună și culori preponderent cărămizii, brune și galbui.
37. S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 55-77.
38. Deci nu în faza B2 sau B1 (mai rar), cum găsim în bibliografie !
39. I. Paul, *op. cit.*, p. 54-55, 127.
40. Vezi supra, nota 28.
41. *Ibidem*.
42. P. Hașotti, în *Pontica*, XX, 1987, p. 36; *Idem*, în *Pontica*, XXIII, 1990, p. 14, 16, 21.
43. Primul care atrage atenția asupra acestei probleme și încadrări: Gh. Lazarovici, *Difuziunea unor civilizații neolitice în regiunea Dunării de Jos*, în *Pontica*, IV, 1971, p. 31-40.
44. Poate că excepție face faza Bolintineanu !
45. În conformitate cu importurile din așezările turdășene și petreștene.
46. Fl. Drașovean - S. A. Luca, *Considerații preliminare asupra materialelor neo-eneolitice din așezarea de la Mintiu*, în *SCIVA*, 41, 1990, 1; Până acum majoritatea cercetărilor încadrau începuturile culturii la orizont cronologic și cultural Vinča B2 sau chiar B1. Florin Drașovean propune în mod explicit argumentând cu descoperiri din Banat încadrarea în Vinča C; Fl. Drașovean, *Cultura Petrești în Banat*, în *Studii de istorie a Banatului*, XVI, 1994, p. 13-16; *Idem*, în *Analele Banatului*, III, 1994, p. 155, 163-164, 166.
47. Vezi supra, nota 15.
48. Vezi supra, notele 19, 25.
49. Vezi supra, nota 16. Interesantă nu se pare relația, chiar dacă zona este mai îndepărtată, cu pictura crudă cu roșu și alb de la Csôshalom: P. Raczký - W. Meier - Arendt - K. Kurucs - Z. Hajdú - Á. Szikora, Pólgár-Csôszhalom. *A Late Neolithic Settlement in the Upper Tisza Region and its Cultural Connections (Preliminary Report)*, în *Jósa András Múzeum Évkönyve*, XXXVI, 1994, p. 231-240, 305-312.

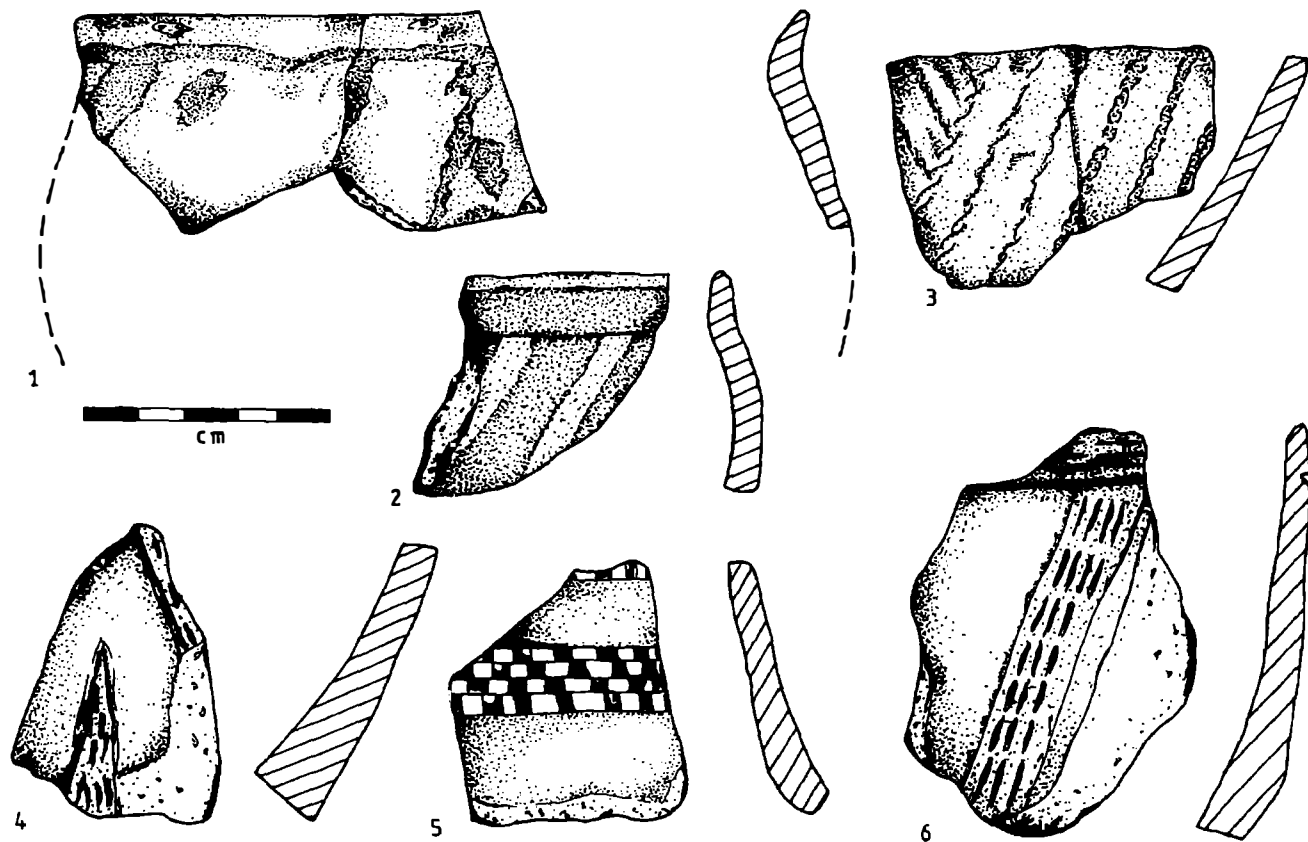
VIEWPOINTS ON THE SECOND STRATUM (INTERMEDIATE) AT TURDAŞ, LUNCĂ ACCORDING TO THE DISCOVERED MATERIALS DURING THE ARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF 1996 (Summary)

The archaeological literature published on this opportunity is related to the stratigraphic item which is conventionally called *II-nd Stratum* or the *Intermediate level* which is located within the neo-eneolithic site VI at Turdaş-Luncă (*La luncă*). The pottery fragments were found within closed archaeological spots belonging to the mentioned stratum such as: mud-huts B6/1996 (S1/1996 - pl. I/3, II/2), mud-hut B8/1996 (S2/1996 - pl. I/1, 5-6, II/1, 3) and mud-hut B9/1996 (S2/1996 - pl. I/4). Two fragments (pl. I/2 and II/4) were found within the upper part of the said layer made of archaeological deposits.

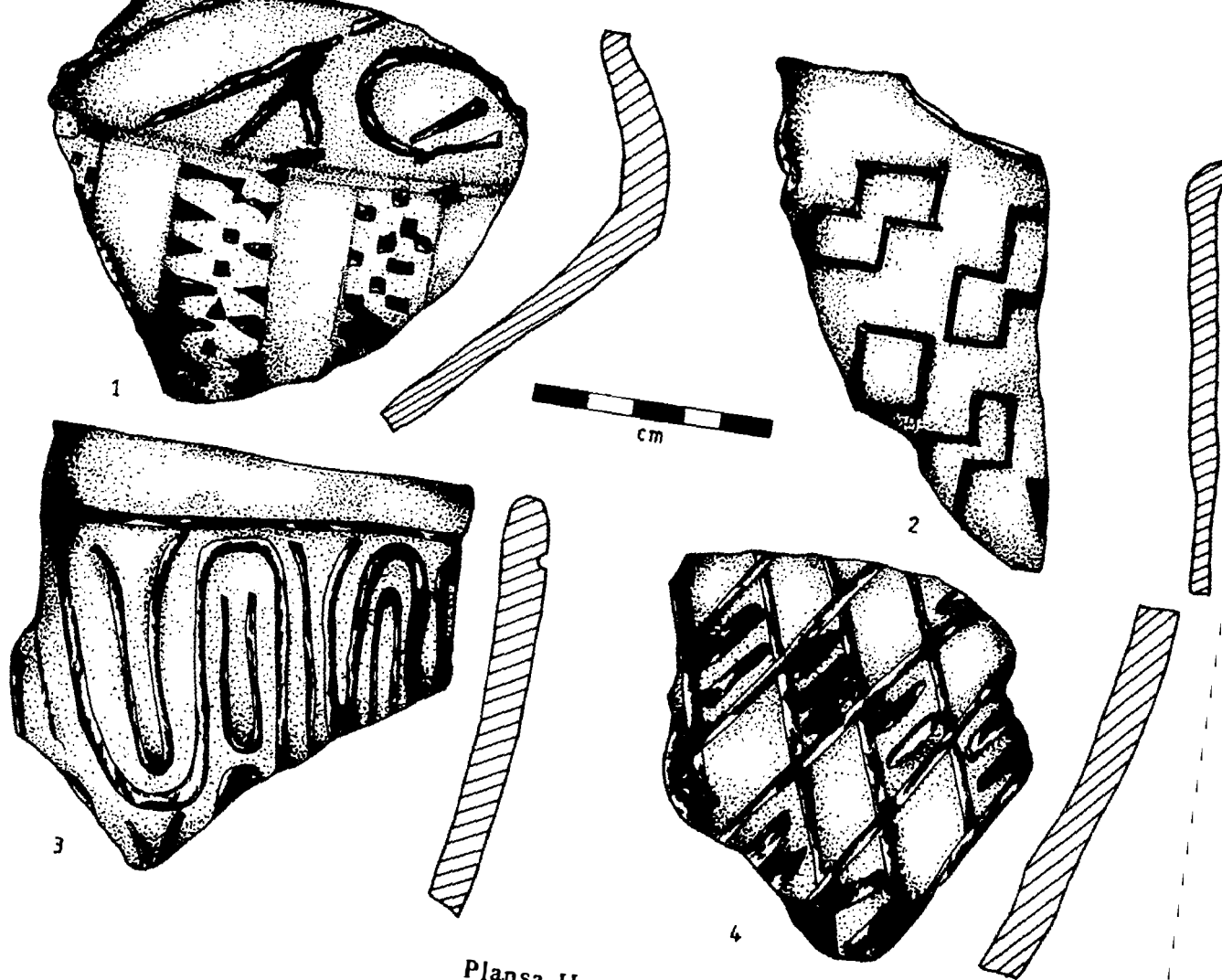
The relative chronological environment of the disclosed materials within the said stratum is established according to *Vinča C* materials occurring in pretty large percentage but of such quality and quantity that this layer may be defined as *Vinča C type*. Pottery disclosed within this layer at Turdaş is actually of the same chronological and cultural type of those developed in Transylvania, Banat and Tisa field. As we state it we keep in mind the usage of B2/C type on the ordinary materials of fine and semi-fine type (the polished materials burnt *in heels*, pseudo-blacktopped, supporting legs of massive cups - mostly found field-up).

The defining elements that allow the relative description and chronological classification of this stratigraphical item are the culture imports. Precucuteni pottery discovered in 1996 (pl. I/5; II/1, 2(?), 3-4(?)) are characteristic for stage II-III. This occurrence within a parallel layer according to *Vinča C* pottery let us know that the genesis of Precucuteni culture cannot be anterior to the mentioned stage. Precucuteni findings of stage I and II are also found within layers belonging to Petreşti culture as they are usually parallel to stage II - Giuleşti - of Boian culture since the last spreads also to the SE of Transylvania. At the same with one of Boian culture stages (Bolintineanu) there are noticed the first connections between Hamangia and Muntenia. Towards the same relative chronological environment we are led by the occurrence of Hamangia pottery fragment at Turdaş. All these observations let us consider that the cultural area contemporary to *Vinča C* is the same with the genesis of various cultures such as: Hamangia, Boian, Precucuteni and Petreşti.

The same relative chronological environment is shown by the painting analysis of burnt pottery in black (pl. I/1-2, 4, 6) or in white/yellow and red (no illustration), as from the cultural viewpoint the main reference parts are *Tăuâlaş group*, Tisa I and Herpaly. The preliminary character of the study on the site and pottery discovered during the last organised archaeological research at this end since future research will introduce new important aspects as regards the study of the Romanian Neolithic and eneolithic ages.

Planşa I

EPOCA BRONZULUI L'ÉPOQUE DU BRONZE

Cunoscut de multă vreme, tezaurul de epocă a bronzului, descoperit de aproape jumătate de veac în urmă la Perșinari, c. Văcărești, jud. Dâmbovița, nu fusese, până de curând, niciodată complet publicat.¹ Deși numeroși cercetători s-au referit la el s-au l-au citat, aceștia se bazau pe date provenind din două rapoarte preliminare², pe fotografiile spadei scurte de aur, ale celor 11 “pumnale” de aur și ale reproducerilor a două din cele patru sau cinci topoare de argint.³ Am considerat deci nimerit ca această importantă descoperire să fie publicată în întregime și în limba română, descrisă pe bază de autopsie, însoțită de desene originale și fotografii de detaliu și, cu această ocazie, să expun mai pe larg punctul meu de vedere și să iau atitudine față de ultimile păreri expuse în legătură cu acest tezaur.

Tezaurul a fost descoperit în 1954. Intervenția brutală a organelor locale curând după descoperire este desigur principala cauză a falsificării de către descoperitori a datelor despre condițiile reale de descoperire și despre numărul obiectelor aflate în tezaur. A fost deci practic imposibil a afla ceva sigur despre locul exact al descoperirii. Prin cercetările pe teren, efectuate în toamna târzie a anului 1954 de către Eugenia Zaharia și R. Gioglovan (Muzeul Târgoviște) nu s-au obținut informații de încredere. Potrivit celor publicate, o primă grupă de obiecte - spada scurtă de aur și fragmentele topoarelor de argint - ar fi fost găsită de localnicul Gh. Dorobânțoiu cu ocazia săpării unei gropi pentru scos lut, pe terasa stângă a pârâului Nucețel, afluent al văii Șuța Seacă (fig. 1, punct 1). La 21.12.1962, L. Stanciu, văr al primului, “ducându-se pe terenul dat în folosință de CAP local, ar fi zărit printre firele de grâu de curând răsărite un obiect lucitor, de forma unei baionete. Cercetând cu atenție locul descoperirii, a mai găsit alte zece obiecte similare”⁴ Este vorba de cele 11 “pumnale” Locul s-ar afla la cca 50-60 m est de cel al primei descoperiri (fig. 1, punct 2). Piese au fost achiziționate de Cabinetul Numismatic al Academiei Române la 02.06.1963, prin intermediul Băncii Naționale.⁵ În cursul anului 1977, Muzeul Național de Istorie din București intră, prin mijlocirea organelor de miliție Târgoviște, în posesia unui al 12-lea “pumnal” de aur, aflat în stare fragmentară, care ar fi fost descoperit în 1976 pe teritoriul Perșinarilor în condiții necunoscute.⁶ Așa cum se întâmplă de obicei cu descoperirile de comori, și în cazul de față s-au ținut o serie de povestiri, dintre care unele conțin poate un sâmbure de adevăr. Nu sunt în măsură să prezint toate aceste povești. Am aflat, de exemplu, că un dentist din Craiova ar fi cumpărat bucăți de aur provenind de la Perșinari și le-ar fi

prelucrat pentru pacienții săi; așa ar fi ajuns la urechile autorităților vestea descoperirii tezaurului. Pe de altă parte, “pumnalul” dat la iveală în 1976 ar fi fost aflat de fapt de multă vreme și ascuns în podul casei deținătorului, rudă cu ceilalți descoperitori.⁷

În 08.07.1993 am făcut, împreună cu colegii de la Muzeul Târgoviște, o cercetare la fața locului.⁸ Cu acest prilej mi s-a relatat că primii descoperitori decedaseră; de la urmașii lor n-am putut afla nimic în plus față de cele deja știute. Importantă a fost însă convorbirea avută cu cel de la care s-a procurat piesa fragmentară în 1976. Acesta, Gh. I. Popa, în vârstă de 45 de ani, luat prin surprindere, a mărturisit că, împreună cu vecinul său, Călin Guță, acum de 44 de ani, a descoperit piesa în primăvara anului 1954, când, băiat de nouă ani, pâștea vacile (în punctul 3, fig. 1). Ignorând importanța ei, a îmbucătățit-o.⁹ Se cuvine însă remarcat că și acest exemplar fragmentar prezintă aceleași defecte de turnare (v. fisura de pe partea superioară a lamei) ca și exemplarele nr. 8-12 care, pasemite, ar fi fost “descoperite” în 1962. Această discuție este, după părerea mea, argumentul hotărâtor pentru a considera întreg tezaurul o descoperire unitară, fapt care, de altfel, a fost socotit ca probabil de toți cercetătorii interesați. Tot pentru unitatea tezaurului pledează și titlul aurului, asemănător de mic pentru pumnale și pentru mânerul spadei, dar sensibil mai mare doar pentru lama acesteia din urmă. Faptul că cele două presupuse locuri de descoperire, indicate în 1954 și 1962, a câte unui grup de piese, s-ar afla la mică distanță unul de altul nu reprezintă, teoretic cel puțin, o imposibilitate, dar relatările despre descoperirea din 1962 ridică suspiciuni serioase. Este curios că lotul din 1962 a apărut exact după prescrierea legală a tănuirii tezaurului (mi s-a povestit că L. Stanciu a încercat mai întâi să vândă doar zece “pumnale”, dar apoi, constrâns de autorități, l-a declarat și pe al unsprezecelea).¹⁰

În concluzie, socot că tezaurul a fost descoperit în primăvara anului 1954 în condiții a căror exactitate nu mai poate fi reconstituită, de copiii ce pășteau vacile (punctele 1 sau 3, fig. 1).¹¹ Dorobânțoiu și Stanciu au încercat să comercializeze metalul. Tot ei vor fi distrus o parte din piese, în special securile de argint. În urma intervenției autorităților, acest prim lot al tezaurului, sau mai bine zis, ceea ce a rămas din el, a fost confiscat; cealaltă parte descoperitorii au îngropat-o, de presupus în locul unde ulterior s-a afirmat că ar fi fost aflat lotul din 1962. Faptul că în 1976 a mai apărut încă o piesă, trezește speranța regăsirii și a altor obiecte din tezaur.

*

* *

Spada scurtă și cele 12 “pumnale” se află în colecțiile Muzeului Național de Istorie din București. Cantitatea de aur este 4,80652 kg; presupun că inițial va fi cuprins minimum cinci kg. Fragmentele securilor de argint se află deocamdată în depozitul Institutului de Arheologie “Vasile Pârvan” din București sub nr. inv. Ag.234.

1. *Spadă scurtă* de aur; fragment (fig. 2 - 3). Fața (fig. 2; pl. 1a). Revers (fig. 3a; pl. 1b). Se conservă garda și cea mai mare parte a lamei; lipsesc mânerul și partea dinspre vârf a lamei. Nu este posibil de determinat dacă toate rupturile sunt moderne, practicate de descoperitor, sau antice. Presupunerea lui B. Wanzek, potrivit căreia lama, așa cum se prezintă

astăzi, ar fi fost intenționat turnată fără un vârf ascuțit¹², este falsă; ruptura dinspre vârf apare evidentă. Pe de altă parte, urma unei lovituri recente, provocate de o daltă, se vede clar sub locul de desprindere a mânerului, ceea ce pledează pentru deteriorarea în zilele noastre a piesei. Urme de lovitură cu ciocanul, efectuate desigur de către descoperitor, se observă pe fața gârzii și pe nervura mediană. De asemenea, pe reversul gârzii s-a încercat ruperea părților inferioare ale acesteia; datorită acestui fapt au devenit vizibile două găuri de nit aflate pe lamă (compară fig. 2 cu 3a); tot recentă pare a fi și ruptura unei părți din zona tăișului lamei (o mică perforație, vizibilă pe suprafața gârzii, provine de la o analiză a metalului).¹³ Piesa a fost ușor îndoită și răsucită în antichitate, înaintea depunerii.

Imaginea obținută prin expunerea la raze gamma a gârzii,¹⁴ arată clar că piesa ne-a parvenit în formă secundară. Inițial, lama era prevăzută cu patru găuri de nit pe care fusese fixat mânerul, ce va fi fost, fie metalic, fie din material perisabil; una din găurile de nit prezintă urme de uzură, ceea ce presupune o folosire mai îndelungată a lamei primare. Nu se mai poate preciza dacă porțiunea rectangulară, tăiată pe conturul gârzii primare (fig. 3b), va fi fost așa de la început sau a fost decupată cu prilejul supraturnării mânerului secundar. De asemenea, conturul oarecum neregulat al gârzii primare poate indica și prezența altor găuri de nit, distruse prin uzură; faptul acesta n-a putut fi determinat pe imaginea destul de slabă obținută.

Conturul lamei este triunghiular, având tăișurile foarte ușor curbate spre partea superioară; dacă tăișurile ar continua drept spre vârf, piesa ar fi măsurat cca 45 cm lungime. Nervura mediană groasă este flancată de către trei rile pe ambele laturi și se lățește în formă de pâlnie spre gardă. Lama a fost turnată în formă bivalvă; în cursul turnării, valvele au fost puțin mișcate într-o parte. Resturi de turnare sunt vizibile pe reversul lamei. Suprafața a fost polizată cu îngrijire, operație ce poate fi dedusă și din liniile fine ce se observă de-a lungul lamei.

Garda și mânerul secundar au fost supraturnate și fixate prin acest procedeu pe garda primară a piesei; metalul scurs în găurile primare de nit a contribuit la mai buna fixare a gârzii secundare. Pe ambele fețe ale gârzii se observă un rest de metal turnat, scurs peste garda primară. Garda secundară se prezintă în partea inferioară sub forma unui contur oval; marginile acoperă în parte nervurile lamei primare. Suprafața gârzii secundare, nepolizată, cu resturi de turnare în cea mai mare parte neînălțurate, se deosebește net de cea a lamei primare, îngrijit prelucrată. Acest fapt se evidențiază și în datele analizei spectrale, citate mai sus, cu rezultate substanțial diferite, în special cantitatea mare de Ag și Cu din metalul gârzii secundare. A se vedea, de asemenea, diferența valorii titlului aurului: lama 750/⁰⁰⁰ (875/⁰⁰⁰); garda secundară 583/⁰⁰⁰ (666/⁰⁰⁰).¹⁵

Dimensiuni: L 28,8 cm; lățimea gârzii: 12 cm; lățimea maximă a lamei: 9,6 cm; grosimea lamei în partea superioară 0,8 cm; greutate 1400 gr.; nr. inv. I 1422¹⁶

Cele 12 "pumnale" de aur sunt toate de aceeași formă. Prezintă o gardă rectangulară care, în locul unirii cu lama, se detașează față de proeminențele terminale pronunțate ale acesteia din urmă. Lama, arcuită, este străbătută de o proeminentă nervură mediană care se

îngustează spre vârf. Toate piesele au fost turnate în formă bivalvă. Doar un exemplar (nr. 2) a fost complet prelucrat și polizat; celelalte sunt semifabricate (nr. 3-6 au fost parțial polizate, în timp ce nr. 7-12 au rămas total neprelucrate, cu cusăturile de turnare vizibile și cu scursuri de metal neînălțurate). De remarcat este o fisură transversală, incompletă, ce se observă pe exemplarele nr. 8-13, în partea superioară a lamei, vizibilă uneori pe ambele fețe. Suprafețele polizate sunt galben strălucitoare, în timp ce cele neșlefuite au o culoare galben deschis cu reflexe verzui. Pentru titlul aurului dispunem de date diferite: nr. 2 = $583^{/000}$ ($573^{/000}$); nr. 3-7 = $583^{/000}$ ($585^{/000}$); nr. 8 = $583^{/000}$ ($720^{/000}$); nr. 9-12 = $583^{/000}$ ($700^{/000}$); nr. 13 = $583^{/000}$. Prima cifră provine din datele Muzeului Național, cea din paranteză a fost înregistrată la Cabinetul Numismatic al Academiei Române și publicată de O. Iliescu în rapoartele citate mai sus la n.2.¹⁷

2. “*Pumnal*” de aur. Polizat pe toată suprafața; linii fine, provenind din acțiunea de polizare, se văd de-a lungul lamei; resturile de turnare înălțurate. L. 23,6 (23,5) cm; lățimea maximă 11,6 (11,7) cm; grosimea nervurii 1,3 cm; greutate 505,70 (505,65) gr; nr. inv. P23244 (fig. 4/1).

3. “*Pumnal*” de aur. Polizat în parte pe conturul tăișului; resturile de turnare înălțurate; pe revers, spre vârf, se văd urme de încercare a metalului de către descoperitor. L 19,2 cm; lățime maximă 9,7 (9,6) cm.; grosimea nervurii 1 cm; greutate 249,75 (249,67) gr; nr. inv. P23241 (fig.4/2).

4. “*Pumnal*” de aur. Polizat spre marginile tăișului; poros în zona nervurii mediane. L 19,3 cm; lățime maximă 9,6 cm.; grosimea nervurii 1,1 cm; greutate 247,15 (247,18) gr; nr. inv. P23240 (fig. 4/3).

5. “*Pumnal*” de aur. Marginile polizate, dar tăișurile neascuțite; resturi de turnare pe gardă și pe nervura mediană. L 19 cm; lățime maximă 10,1 cm.; grosimea nervurii 1cm; greutate 242,30 (242,25) gr; nr. inv. P23239 (fig. 5/1).

6. “*Pumnal*” de aur. Polizat doar pe o față a lamei; resturi de turnare vizibile spre margini. L 22,6 (22,4) cm; lățime maximă 11,6 (11,7) cm.; grosimea nervurii 1,3 cm; greutate 401,45 (401,00) gr; nr. inv. P23242 (fig. 5/2).

7. “*Pumnal*” de aur. Neprelucrat. L 22,45 cm; lățime maximă 10,95 (11,10) cm.; grosimea nervurii 1,1 cm; greutate 408,11 (408,05) gr; nr. inv. P23243 (fig. 5/3).

8. “*Pumnal*” de aur. Neprelucrat; fisură transversală superficială vizibilă pe o față a lamei. L 18,7 cm; lățime maximă 10,5 cm.; grosimea nervurii 0,95 cm; greutate 233,40 gr; nr. inv. P23235 (fig. 6/1; pl. 3/1).

9. “*Pumnal*” de aur. Neprelucrat; fisură mai superficială decât la nr. 8, vizibilă de la tăiș până la nervură pe o față a lamei. L 18,6 cm; lățime maximă 10,55 cm.; grosimea nervurii 1 cm; greutate 235,20 (233,15) gr; nr. inv. P23236 (fig. 6/2).

10. “*Pumnal*” de aur. Neprelucrat; fisură superficială, vizibilă pe cca 2/3 pe o față a lamei. L 18,7 cm; lățime maximă 10,7 cm.; grosimea nervurii 0,9 cm; greutate 233,20 (233,22) gr; nr. inv. P23234 (fig. 6/3; pl. 2/1).

11. "*Pumna*" de aur. Neprelucrat; garda ușor îndoită; fisură superficială, vizibilă pe jumătatea unei fețe a lamei. L 18,9 cm; lățime maximă 10 cm.; grosimea nervurii 0,9 cm; greutate 233,40 (233,15) gr; nr. inv. P23237 (fig. 7/1).

12. "*Pumna*" de aur. Neprelucrat; ușor îndoit spre capătul gârzii; fisură transversală ce străbate întreaga lamă, vizibilă pe ambele fețe ale piesei. L 18,7 cm; lățime maximă 10,35 cm.; grosimea nervurii 0,9 cm; greutate 237,15 (237,17) gr; nr. inv. P23238 (fig. 7/2; pl. 2/2; 3/2).

13. "*Pumna*" de aur. În stare fragmentară; recompunerea fragmentelor este ipotetică; doar fragmentele 1-3, poate și 4, par a se alătura; ruptura între fragmentele 1 și 2 se situează în zona fisurii transversale antice a lamei, identică cu cea de pe exemplarele nr. 8-12. Descoperitorul a șlefuit locurile de ruptură ale fragmentelor și, uneori, le-a îndoit. Piesa fusese neprelucrată în antichitate. L (presupusă) cca 18 cm; lățime maximă 8,5 cm.; grosimea nervurii 0,8 cm; greutatea fragmentelor conservate 179,71 gr; nr. inv. C938/1-9 (fig. 7/3; pl. 4/1).

Numărul inițial al topoarelor de argint nu mai poate fi precizat. Piese, care presupun că fuseseră depuse în stare întreagă, au fost îmbucătățite brutal de către descoperitor; pe multe fragmente se văd urme de daltă sau de ciocan. Se dispune în prezent de 47 de fragmente de mărimi diferite, cu o greutate totală de 569,10 gr (în registrul de inventar al Institutului de Arheologie este trecută valoarea de 601,72 gr; diferența ar putea rezulta din acțiunea de curățire a pământului rămas în crăpăturile de metal, dar, poate, și din pierderea unui mic fragment din tubul de înmănușare a piesei nr. 14: se văd urmele unei substanțe de lipit în zona respectivă, provenind de la o încercare de restaurare mai veche). După aspectul metalului și forma fragmentelor păstrate, socot că acestea provin de la cel puțin patru topoare: exemplar cu gaura de înmănușare transversală (nr. 14), topor cu ceafa cilindrică (nr. 15), topor - ciocan (nr. 16) și de la o piesă de formă neprecizabilă (nr. 17); bucățile de lamă nr. 18 și 19 ar putea proveni, fie de la piesele de mai sus, fie de la un al cincilea topor. Fragmentele conservate au fost lipite, în măsura în care a fost posibil, de către doamna Eugenia Zaharia; tot ei îi datorăm și reconstituirea tipului exemplarelor pe care le prezentăm mai jos. Toate exemplarele au fost turnate, probabil prin procedeul "cerei pierdute". O analiză metalografică detaliată n-a fost încă făcută. Metalul este strălucitor, iar suprafețele polizate cu grijă.

14. *Topor cu gaura de înmănușare transversală* și cu muchia prelungită. S-a întregit o parte din lamă și o parte din tubul de înmănușare (fig. 8/1; pl. 4/2). Apartenența celor două părți la una și aceeași piesă se deduce din prezența decorului. Acesta constă, pe lamă, din câte o linie adâncită ce se desfășoară de-a lungul muchiilor; tubul este străbătut de două linii verticale paralele; în partea inferioară a tubului, se observă fragmentul unei linii asemănătoare ce urma conturul marginii tubului; marginea superioară a tubului a fost rășluită de către descoperitor, așa încât nu se mai poate ști dacă a avut sau nu un decor asemănător. L fragmentului de lamă 3,5 cm; greutate 75,5 gr; L fragmentului de tub 2 cm (orizontal) și 2,95 cm (vertical); greutate 14,5 gr.

15. *Topor cu prelungirea cilindrică a cefeii*, constând din două fragmente - din lamă și din ceafă (fig. 9/1; pl. 4/4). Apartenența la același exemplar abia dacă poate fi pusă la îndoială; secțiunea lamei este hexagonală cu canturile pronunțate. L fragmentului de lamă 5,1 cm; greutate 90,6 gr; L fragmentului de prelungire cilindrică 2,3 cm; greutatea 47,6 gr. (lungimea inițială a toporului va fi fost de cca 10-12 cm).¹⁸

16. *Topor - ciocan*, constând din două părți, lamă și ceafă - ciocan; deși apartenența la aceeași piesă nu intră în discuție, alăturarea celor două fragmente nu este deplin asigurată; de aceea gradul curburii acestui exemplar nu poate fi determinat precis. Bucata de lamă a fost restaurată din multe fragmente mici; secțiunea fusese hexagonală; partea ciocan a fost restaurată din cinci fragmente mici; pe toate fragmentele se remarcă urme recente de ciocănire sau răsuire. L 7cm (lama); greutate 124,2 gr; L 3,95 cm (ciocan); greutate 62,8 gr; L totală a piesei va fi fost de cca 12 cm (fig. 8/2; pl. 4/3).¹⁹

17. Două bucăți de *lamă de topor*, restaurate fiecare din mai multe fragmente mici (fig. 9/2a,b; pl. 4/5). Este evidentă apartenența la una și aceeași piesă; au fost sparte de către descoperitor; tăișul se păstrează pe o lungime de 0,9 cm; pe ambele fețe ale bucăților se văd urme recente de ruptură, împunsături și șlefuire. L (b) 3,4 cm; (a) 7,6 cm; Greutate (b) 18 gr; (a) 97,7 gr.

18. Fragment din partea laterală a unei *lame de topor*, constând din trei bucățele (fig. 9/3; pl. 4/6); provin probabil din partea inferioară a lamei (se observă urma unei muchii). L 4,4 cm; greutate 19,1 gr.

19. Fragment din partea laterală a unei *lame de topor*, restaurată din șapte mici bucăți (fig. 9/4; pl. 4/7). L 4,15 cm; greutate 19 gr.

*
* *
*

Cercetarea a apreciat mereu tezaurul de la Perșinari ca aflându-se într-o relație mai mult sau mai puțin strânsă cu cercul cultural micenian, mai ales datorită spadei scurte care a fost deseori interpretată ca rapieră. În literatura citată la începutul acestei lucrări sunt exprimate păreri diferite, dar legăturile cu Mykenai n-au fost niciodată puse la îndoială. Aceste considerații se întemeiau în special pe forma gârzii secundare, supraturnate, a spadei. Deși s-a subliniat că această "rapieră" de aur este deocamdată o apariție singulară, fără analogii pertinente în mediul cultural local²⁰, pentru explicarea acestui fenomen au fost mereu aduse în discuție influențe miceniene.²¹ S-a presupus că ar fi vorba de imitația unei veritabile rapiere egeice.²² S-a vorbit chiar despre un import propriuzis din spațiul helladic.²³ Este de la sine înțeles că aceste considerații despre tipul spadei au contribuit din plin și la datarea tezaurului de la Perșinari. În acest sens, s-a adus ca argument pentru o încadrare în faza timpurie a epocii miceniene comparația cu forma gârzii unei spade din cercul B al mormintelor puț (mormântul delta) de la Mykenai; este una din puținele paralelizări pertinente pentru exemplarul de la Perșinari.²⁴

T. Bader, care atribuie spada de la Perșinari tipului B de rapier micenien, propune o datare între mijlocul secolului al XVI-lea și începutul celui următor,²⁵ iar Amália Mozsolics

o datează în LH II (prima jumătate a secolului al XV-lea); datarea ei corespunde la ceea ce dânsa înțelege prin orizontul depozitelor de tip Apa-Hajdúsámson.²⁶

Recent, Andreas Müller-Karpe a publicat o spadă de bronz, lungă de 78,7 cm, găsită întâmplător la Bogazköy, în preajma capitalei regatului hitit, Hattuša, care, potrivit lui, și-ar găsi cea mai bună analogie în “rapiera” de aur de la Perșinari.²⁷ Piesa anatoliană este prevăzută cu o inscripție cuneiformă în limba akkadiană, gravată secundar, ce ar putea data din secolul XV sau de la sfârșitul secolului al XVI - lea a. Chr. Dacă analogia acestei spade cu rapierele miceniene de tip B este justificată, nu același lucru se poate spune despre asemănarea cu piesa de la Perșinari. Deosebirile sunt evidente, mai ales dacă se compară forma primară a exemplarului nostru cu spada de la Bogazköy. De fapt, ceea ce a tentat pe autorul german în această comparație este conturul gârzii piesei anatoliene care ar fi asemănător părții superioare a gârzii secundare supraturnate a exemplarului nostru. Nici secțiunile celor două piese nu se aseamănă decât prin distribuția în formă de pâlnie a nervurilor în partea superioară a lamei; dar secțiunea acestora este diferită la exemplarul de la Perșinari (compară fig. 10 cu fig. 2 și Pl. 4). Prin urmare, cele exprimate de A.Müller-Karpe, după care “Perșinari nu marchează începutul contactelor Sud-Nord din epoca bronzului, ci deja un stadiu avansat și nu va mai trebui așezat la începutul evoluției pumnalelor și spadelor cu mâner plin europene”²⁸, nu se justifică prin analogia de mai sus.

Mărgininu-ne doar la forma primară a piesei de la Perșinari, vedem că aceasta reprezintă o lamă de o lungime cam mare pentru un pumnal, dar fără nici o legătură cu ceea ce se înțelege printr-o rapieră miceniană; această din urmă categorie de arme este constituită din spade lungi cu lama îngustă, aptă pentru împuns. Particular exemplarului nostru rămâne secțiunea lamei late și desfășurarea în formă de pâlnie a nervurii mediane și a rilelor ce o flanchează. Această particularitate poate sugera o relație cu pumnalele triangulare cu mâner plin și cu lamele halebardelor din Europa centrală și vestică, unde se întâlnesc astfel de modele de lamă²⁹. Putem chiar afirma că prin această particularitate a lamei, exemplarul nostru se aseamănă mai mult cu halebardele decât cu pumnalele triangulare, de multe ori bogat ornamentate. Hermann Müller-Karpe are desigur dreptate când socotește că o piesă de paradă, ca “spada” de la Perșinari, nu pare a deriva din seria pumnalelor triangulare, ci, mai degrabă, trebuie considerată ca stând la începutul dezvoltării unei familii de forme.³⁰ Ca simboluri ale puterii însă, expresii ale prestigiului, pot fi considerate toate piesele componente ale tezaurului de la Perșinari și, prin aceasta, ele corespund funcției principale deținute de bogat decoratele lame de halebardă sau de pumnalul triumfiular în centrul și vestul Europei.

În primul rând ar fi justificată următoarea întrebare: nu este cumva lama *primară* a “spadei” de la Perșinari o lamă de halebardă? Cele patru nituri, dispuse ușor asimetric ar putea-o sugera (fig. 3b). Un alt argument în această direcție ar putea fi modul de înmănușare al celor 12 “pumnale” care sunt mai lesne de imaginat ca halebarde (*Stabdolch*) decât ca pumnale propriu-zise. Ideea a fost prima oară emisă de O. Iliescu, formulată independent și de H. Müller-Karpe.³¹ Placa rectangulară, lată, a gârzii celor 12 exemplare se pretează mai degrabă la o fixare de tip halebardă decât de pumnal. A se vedea, în acest sens, construcția

mănerului la multe halebarde din Irlanda sau Scoția.³² Singurele analogii apropiate ce pot fi aduse pentru ciudatele “pumnale” de la Perșinari sunt două piese, tot din aur, descoperite întâmplător, după cum se spune, în zona Măcin, jud. Tulcea. Ambele, cu suprafețele bine prelucrate și polizate, au fost prevăzute, una cu două, cealaltă cu trei găuri de nit; conturul lamei este ușor boltit iar vârful complet rotunjit. Este evident că asemenea piese nu puteau fi utilizate ca pumnale, ci erau însemne de prestigiu; înmănușarea lor ca halebardă este perfect plauzibilă. (fig. 11).³³

Faptul că până în prezent, în spațiul carpato-dunărean nu sunt atestate halebarde de tipul celor din aria Aunjetitz nu constituie un contraargument la presupusa funcție a exemplarelor de la Perșinari. Pe de altă parte, topoare de argint, ca cele din tezaur, dar și topoare de bronz, unele bogat decorate (tip Apa-Nehoiu) sau de tip Șanț-Dragomirești, sau sceperele de bronz din depozitul de la Draja și forma de turnat pentru astfel de scepere din depozitul de valve de la Pobit-Kamāk, reprezintă, în aria noastră, simboluri ale prestigiului și puterii care, în alte zone ale Europei, sunt ilustrate prin halebarde.³⁴

Desigur, considerațiile de mai sus contribuie prea puțin la datarea tezaurului de la Perșinari, dat fiind că tipuri mai vechi de arme din metal prețios sau, în general, arme de paradă care, toate, trebuie interpretate ca simboluri ale puterii, puteau să fi fost multă vreme în această funcție.³⁵ Totuși, s-a propus o comparație între “pumnalele” de la Perșinari și Măcin și unele pumnale din inventarul mormintelor de la Tiszafüred și din așezarea de la Tiream, ambele din aria culturii Otomani.³⁶ Cred chiar că exemplarul descoperit în mormântul B 65 de la Tiszafüred era mai curând o halebardă, datorită formei rectangulare a gârzii sale.³⁷ Și mai apropiat de “pumnalele” de la Perșinari este un exemplar de aramă, descoperit, în condiții necunoscute, în zona Pápa, kom. Veszprém;³⁸ din păcate nu ne este de folos pentru precizarea cronologică și definirea culturală a tezaurului nostru. În această discuție se cuvine menționată o lamă lungă de pumnal (22,2 cm) de argint - desigur tot o piesă de paradă - dintr-un loc necunoscut din *Ungaria*. Este posibil să provină din Transilvania deoarece a fost achiziționată în 1886 de Muzeul Național din Budapesta de la un anticar, împreună cu două brățări de argint de tip și de epocă dacică.³⁹

Din discuția purtată rezultă că nici tipul așazisei spade scurte, nici acela al “pumnalelor” nu este în măsură să ajute la datarea într-o perioadă mai bine delimitată a tezaurului de la Perșinari. Observațiile făcute asupra funcției lamei primare, a spadei scurte și a celor 12 “pumnale” sugerează o încadrare în linii mari în ceea ce se înțelege în Europa centrală prin perioada Bronz A (Reinecke), respectiv perioada halebardelor și a pumnalelor triangulare. Asupra datării absolute a acestei perioade voi reveni mai jos, dar paralelizările cu etapa mormintelor puț de la Mykenai nu mai sunt relevante, faza Bronz A2 fiind în cea mai mare parte sau chiar total anterioară helladicului târziu.⁴⁰

Din cele trei tipuri de topoare reprezentate în tezaur, nr. 15 și nr. 16 sunt forme ce pot fi regăsite într-un larg interval de timp: exemplare din piatră dură, semiprețioasă, sunt prezente atât în tezaurul L de la Troia (fazele Troia II sau III) cât și în cel de la Borodino, din sudul Basarabiei.⁴¹ Dacă prima descoperire aparține cu siguranță mileniului al treilea, părerile

despre datarea tezaurului de la Borodino variază între perioada mormintelor puț de la Mykenai și mileniul II în general. Fără a intra mai adânc în această discuție, îmi exprim părerea că și tezaurul basarabean este constituit din obiecte de reprezentare a prestigiului social, din tipuri de origini diferite, foarte probabil și de datări diferite care, toate, au fost depuse în pământ la o dată ce putea fi sensibil diferită de cea a utilizării tipurilor respective. Toporul nr. 15 de la Perșinari este de același tip cu o secure din depozitul de la Tufa, c. Mihăilești, jud. Giurgiu. Această din urmă descoperire se află de asemenea în bazinul Argeșului, la cca 65 km sud-est de Perșinari. Când am publicat descoperirea de la Tufa, am crezut că pot, prin intermediul Perșinarilor și a presupusei relații a acestuia cu Mykenai, să încadrez tot în această perioadă și acest depozit.⁴² Ținându-se seama de datarea tezaurului de la Borodino, s-a propus definirea unui orizont de depozite/tezaur Apa-Hajdúsámson-Borodino-Perșinari⁴³. Acest punct de vedere nu mi se mai pare relevant în stadiul actual al cercetării⁴⁴. Topoare cu prelungirea cilindrică a cefei sunt cunoscute încă din cele mai vechi etape ale epocii bronzului (din așa numita *perioadă de tranziție* sau *epocă a cuprului*). O astfel de secure de aramă a fost recent dată la iveală la Fâlcu, jud. Vaslui, în inventarul unui mormânt tumular (schelet cu ocră roșu), categorie de monumente care, în linii generale, se situează între sfârșitul mileniului al IV-lea și prima jumătate a celui următor.⁴⁵ Fără context de descoperire cunoscut este toporul din jud. Argeș și cel de la Cozmești, jud. Galați (fig. 12).⁴⁶

În aceste condiții, oarecum vagi, se impune o atenție deosebită pentru toporul nr. 14 de la Perșinari. Din păcate, reconstrucția exactă a formei tubului de înmănușare, care ar fi permis o atribuire tipologică sigură, rămâne într-o anumită măsură ipotetică. În discuțiile avute pe vremuri cu profesorul Ion Nestor, acesta considera toporul ca fiind asemănător exemplarelor din depozitul de la Hajdúsámson, atribuire preluată apoi în literatura de specialitate, inclusiv de mine. Fără a exclude această posibilitate, se cuvine însă remarcat că și alte tipuri de securi pot intra în discuție. Nu pot fi excluse topoarele de tip Pădurenii sau Balșa, chiar și cele cu muchia cefei prelungită (tip Șanț-Dragomirești).⁴⁷ O analogie mai apropiată pentru piesa nr. 14 de la Perșinari nu-mi este cunoscută. Tipurile mai sus menționate, care reprezintă atât exemplare din cupru cât și din bronz, acoperă un lung interval de timp - cea mai mare parte a epocii bronzului.

O caracteristică a tezaurului de la Perșinari este prezența unei mari cantități de argint, fapt mai rar întâlnit în epoca bronzului din sud-estul Europei. Singurul topor de argint care-mi este cunoscut în această arie a fost descoperit în inventarul mormântului principal al tumulului "Mala Gruda", la Lješević, lângă Kotor, în Muntenegru. Acest exemplar de paradă (partea superioară a tubului de înmănușare a fost, se pare, acoperită de o șaibă de aur) se afla, împreună cu un pumnal de aur, în zona șoldurilor unui schelet chirchic. Inventarul ceramic situează cele mai vechi morminte din tumulii "Mala"- și "Velika-Gruda" în vremea culturilor Vučedol și Zók, iar date ¹⁴C indică o probabilitate maximă între 2800 și 2700 a.Chr.⁴⁸ Toporul de la "Mala-Gruda", de tip Kozarac, este decorat cu fațete, procedeu obținut prin turnare. Prin această caracteristică se aseamănă cu trei piese de aramă, descoperite în Transilvania : Mura Mare, jud. Mureș (fațetele longitudinale se prelungesc pe tub), Sfântu-

Gheorghe-Örkö și Jimbor, jud. Brașov; ultimile două au doar tubul de înmănășare fațetat. Toate cele trei exemplare au fost atribuite tipului Dumbrăvioara care se caracterizează între altele prin secțiunea pentagonală a lamei, rezultat al unui procedeu de turnare specific perioadei timpurii a bronzului; tipul respectiv a fost încadrat la nivelul cronologic al culturii Glina, ceea ce corespunde, în linii generale, datării descoperirilor din Muntenegru.⁴⁹

Inventarul obiectelor de argint ale bronzului carpato-dunărean este, cum spuneam, sărac. În afara lamei de pumnal din "Ungaria" și a tezaurului de la Borodino (pumnal, vârfuri de lance și ac cu cap rombic, toate de argint, parțial placate cu aur)⁵⁰, mai semnalează un inel de buclă dintr-un cimitir al fazei de sfârșit a culturii Monteoru,⁵¹ un altul împreună cu un colier torsionat, aflat într-un loc de cult al culturii Wietenberg (faza II), la Oarța de Sus-"Ghiile Botii", jud. Maramureș⁵² și mai multe inele spiralice, provenind din morminte tumulare ale mileniului al III-lea⁵³; câteva obiecte de argint sunt cunoscute din Creta, din Ciclade sau de la Poliochni, pe Lemnos, tot din mileniul al III-lea; și mai mult argint provine din descoperiri de aceeași vreme din Anatolia.⁵⁴ Deși în această vreme aurul este mult mai frecvent decât argintul, în afara tezaurului de la Perșinari, doar inventarul mormântului mai sus amintit de la "Mala Gruda" și o descoperire de la Oarța de Sus conțin asociate arme din ambele metale. În cazul Mala Gruda, faptul a fost interpretat ca având un sens (cod) special, ce reflectă starea socială a celui defunct, ipoteză care pare întărită și de descoperirea în inventarul mormântului principal al tumulului alăturat - "Velika Gruda" - a unui pumnal de bronz (7,62% Sn) împreună cu un topor plat din pseudobronz cu arsen (Cu + 2,33% As).⁵⁵ În ce măsură această interpretare se poate aplica și în cazul tezaurului de la Perșinari constituie o temă ce merită a fi urmărită în viitor. Este, cred, foarte paluzibil să apreciem asocierea Au+Ag din acest tezaur ca având o anumită semnificație. Să nu uităm că obiectele din metale diferite apar asociate și în depozitul de la Tufa (Cu+Bronz+Au) aflat în același areal cultural ca și Perșinari. În cazul Tufei s-ar putea ca asocierea Bronz+Cu să nu fi fost socotită semnificativă, în timp ce asocierea Bronz+Cu, pe de o parte, cu Au pe de alta, să constituie aceeași formulă binară ca în cazurile citate mai sus. Desigur, a continua pe această linie, fără o documentație consistentă, poate fi pură speculație.⁵⁶

Așadar obiecte din argint, deși rare, sunt atestate în sud-estul Europei mai ales în tot cursul mileniului al III-lea, dar asocierea de arme din Au și Ag este prezentă, în afară de Perșinari, doar în mormântul din "Mala Gruda" și la Oarța de Sus. Mala Gruda a fost situată la nivelul helladic timpuriu (EH II - EH III), pe baza cerceilor de aur ce-și au un bun corespondent în tipul celor găsiți în inventarul mormântului R 15 b din grupul funerar R de pe Leukas.⁵⁷ Cercei de aur de același tip au apărut și în inventarul mormântului principal al tumulului 3 de la Ampoița, jud. Alba, descoperire considerată de H. Ciugudean ca reprezentativă pentru grupul cultural Livezile,⁵⁸ grup ce se situează, indiferent de nuanțările propuse, între sfârșitul culturii Coțofeni și începutul culturii Wietenberg. Prin urmare, potrivit concepției mele despre periodizarea bronzului carpato-dunărean, ne aflăm la sfârșitul perioadei timpurii. În termeni de cronologie absolută durată perioadelor EH II - III se situează în intervalul 2900 - 2050 a. Chr. Această datare ține seama mai ales de datele radiocarbon.⁵⁹

Potrivit cronologiei *clasice*, întemeiată pe relația cu cronologia egipteană, aceiași perioadă era cuprinsă între 2400 - 2000 a. Chr.⁶⁰ Așa cum am arătat în alt loc, este deocamdată imposibil de a căuta un compromis în interpretarea rezultatelor obținute prin metode diferite.⁶¹ Mala- și Velika-Gruda sunt oricum în mileniul al III-lea, foarte probabilă este datarea în prima jumătate a acestui interval. O datare a tipurilor de piese ce constituie tezaurul de la Perșianri în acest mileniu este în domeniul posibilului, ceea ce nu implică și datarea momentului depunerii sau al supraturnării mânerului pe lama primară a spadei; respectiv transformarea ei din halebardă în spadă scurtă. Se conturează astfel două etape: prima, de îndelungă utilizare a lamei primare (indiferent dacă o interpretăm ca halebardă sau nu) și a topoarelor de argint; a doua, reprezentată de confecționarea “pumnalelor” și de supraturnarea mânerului pe piesa nr. 1. Această a doua etapă pare a nu fi foarte îndepărtată de momentul depunerii în pământ. Faptul că din cele 12 “pumnale” doar unul era finisat complet, patru parțial polizate, restul fiind neprelucrate, ar putea sugera o anumită grabă în respectarea unei date fixe pentru momentul depunerii. Desigur durata acestor două etape nu poate fi nicicum apreciată, dar este posibil să se extindă chiar pe mai multe secole. Ceea ce însă cred că poate fi afirmat în lumina discuției de mai sus este disocierea acestui tezaur de epoca miceniană. El este oricum mai vechi decât începutul helladicului târziu.

Cred că prin examinarea critică a acestei desoperiri am arătat că datarea tezaurului doar prin analiza unei singure piese componente nu este posibilă: aproape întreg mileniul al III -lea și începutul celui de-al doilea pot intra în discuție. În continuare voi cita câteva depozite, constituite din piese de reprezentare (sau având astfel de piese în compunere) și care, tocmai datorită acestui fapt, fac problematică o datare mai precisă.

Mai întâi depozitul II de la Melz în Mecklenburg, descoperit în 1970: alături de cinci lame de halebardă și a tuburilor lungi de bronz pe care trei din ele erau prinse cu nituri, se afla și un topor cu muchia cefei prelungită, fixat pe tubul de bronz aidoma halebardelor.⁶² Piesa este o formă hibridă: în timp ce lama a fost turnată în formă de topor cu marginile ridicate (*Randleistenbeil*), prelungirea spre muchie a tubului corespunde întocmai tipului de topoare Șanț-Dragomirești. Ultimul menționat este atestat cu precădere în nordul României, iar un exemplar este prezent în inventarul depozitului de la Drajna de Jos, Jud. Prahova.⁶³ Toate topoarele de acest tip, găsite în spațiul carpato-dunărean, au apărut în contexte databile în bronzul târziu (seria de depozite Uriu-Domânești), în timp ce descoperirea din Germania nord-estică conține numai forme specifice cercului cultural aunjetitzian; dacă se ia în considerație și data ¹⁴C, obținută din resturile de lemn conservate în tuburile-mâner, atunci datarea lemnului respectiv s-ar situa cândva între 2400 și 2200 a. Chr.⁶⁴ Se remarcă faptul că această datare foarte *înaltă* este prea timpurie chiar și pentru bronzurile aunjetitziene. Aceasta ar putea sugera că și în cazul Melz halebardele au fost mult timp în uz înainte de depunerea lor în pământ. Se pune însă întrebarea : sunt halebardele de la Melz o rămășiță tipologică depusă mult mai târziu? sau reprezintă topoarele de tip Șanț-Dragomirești o formă ce a fost în uz veacuri mai devreme ?⁶⁵ Că astfel de arme de paradă/prestigiu au avut rolul lor în componența depozitului de la Drajna reiese clar din asocierea acolo a unui topor de tip

Șanț-Dragomirești cu trei sceptre de bronz, unul dintre ele având o destul de bună asemănare cu tiparul sceptrului din depozitul de valve de la Pobit Kamāk, din nord-estul Bulgariei.⁶⁶ În acest din urmă depozit se aflau și forme de turnat pentru topoare de tip Pătulele, tip a cărui arie de răspândire cuprinde întreg spațiul carpato-balcanic.⁶⁷ Depozitul de la Pobit Kamāk se datează în a doua jumătate a mileniului al II-lea, fără a se putea ajunge la un consens pentru o dată mai precisă (prezența unei forme de turnat pentru un kantharos de bronz de felul celor cunoscute în grupul Govora-Fundeni, pledează pentru o dată mai apropiată de mijlocul acestui mileniu). Pe de altă parte, un exemplar de tip Pătulele atestat într-un mic depozit, aflat, în condiții stratigrafice destul de bine asigurate, la Thebai, în context EH III,⁶⁸ dovedește că respectivul tip de topor era în funcție și cu aproape o mie de ani mai devreme.

Este prin urmare evident că depozite/respectiv tezaure, constituite din piese de reprezentare, care au servit ca atare mai multe generații la rând, nu pot oferi un punct de sprijin sigur pentru datare. Asocierea de tipuri diverse ar trebui judecată în sens diacronic; precizarea, în unele cazuri eventual posibilă, a datării actului de depunere servește prea puțin sau chiar deloc pentru datarea tipurilor luate în parte. Privind în acest mod lucrurile, data îngropării tezaurului de la Perșinari într-o vreme corespunzând mormintelor puț de la Mykenai, așa cum au văzut-o autorii citați în primele note ale articolului de față, nu este deloc probabilă. Dacă acceptăm interpretarea lamei primare și a "pumnalelor" ca fiind halebarde, atunci o relație cu epoca în care astfel de obiecte de reprezentare a prestigiului și a puterii erau curențe în Europa, apare mult mai plauzibilă. Este perioada care, în terminologia arheologică central-europeană, constituie bronzul timpuriu (Bronz A, Reinecke), cu maximă înflorire în faza A₂. Din punctul meu de vedere, această epocă corespunde etapei mijlocii a bronzului în România și, în datare absolută, 2400/2300-1600± (pentru faza A₂ s-au propus date ce oscilează între 2000± și 1600±).⁶⁹

Perșinari se află în aria culturii Tei, care cuprinde mai ales bazinul Argeșului, parțial și al Teleormanului.⁷⁰ Această zonă poate fi considerată un fel de placă tumantă pentru influențe culturale din toate direcțiile, cu precădere însă pe direcția sud-est spre nord spre nord-vest; infiltrațiile culturii Tei în țara Bârsei atestă folosirea intensă a culoarului Rucăr-Bran. Relația tezaurului cu cultura Tei a fost deja presupusă,⁷¹ dar este și în funcție de datarea celor două fenomene arheologice. Ținând seama de tendința de "înălțare" a cronologiei principalelor culturi ale epocii bronzului carpato-dunărean, evoluția culturii Tei (până la faza "La stejar" sau a III-a după Leahu, inclusiv) se desfășoară între ultimile secole ale mileniului al III-lea și în prima jumătate a celui următor, ceea ce ar corespunde în mare parte rezultatelor discuției din rândurile de mai sus. Dacă cronologia principalelor faze ale culturii Tei, I-III după Leahu, este relativ bine legată în cadrul evoluției culturilor *classice* ale bronzului românesc (perioada mijlocie a bronzului potrivit concepției mele),⁷² începutul și geneza acestei cultur⁷³ este încă nebuloasă. Cea mai veche fază - "Bungetu" - atestată până acum,⁷³ nu prezintă relații clare nici cu cultura Glina, nici cu grupul cultural Odaia Turcului (~ Monteoru I C₄₋₁) care urmează acesteia din urmă.⁷⁴ Deși, cum am văzut, vastul interval de

timp în care pot fi plasate diferitele piese componente ale tezaurului de la Perșinari se extinde mult în mileniul al III - lea, socot că atât utilizarea lamei primare a spadei (ca halebardă!) și a topoarelor de argint, cât și momentul depunerii lor în pământ, se situează cel mai verosimil în cursul evoluției culturii Tei; depunerea putea să fi avut loc în cursul fazei a III-a ("La Stejar"), puțin probabil mai târziu.

În ceea ce privește acumularea obiectelor din tezaurul de la Perșinari, s-au exprimat opinii diferite. O. Iliescu,⁷⁵ urmat și de C. Preda,⁷⁶ îi conferă o funcție premonetară, având în vedere în special aspectul de lingouri al "pumnalelor" de aur, majoritatea neprelucrate sau semiprelucrate. Din analizarea greutateilor acestor piese se desprind patru grupuri: 1. piesele nr. 8-12 (poate și nr. 13): 233 - 237 gr.; 2. piesele nr. 3 - 5: 242 - 249 gr.; 3. piesele nr. 6 - 7: 401 - 408 gr.; 4. piesa nr. 2: 505 gr.⁷⁷

Cred că este de sine înțeles că cei care au depus aceste semifabricate aveau conștiința valorii lor ca obiecte de schimb și, implicit, expresie a bogăției și a prestigiului social.⁷⁸ Mai problematică mi se pare posibilitatea de a determina un etalon de valoare după greutatea metalului prețios. Încercările făcute în acest sens nu sunt deplin încurajatoare.⁷⁹ Trocul, realizat prin cântărirea primitivă, pare a fi fost principalul mijloc de comunicare, deși este plauzibil să fi existat o exprimare numerică a valorii. Un lucru este, cred, de acceptat: funcția premonetară a metalului - indiferent de natura lui - nu exclude și o altă interpretare a acțiunii de depunere în pământ. Caracterul cultic al acestora din urmă este foarte probabil și tinde să fie acceptat de majoritatea cercetătorilor, chiar dacă motivele exacte ale depunerii rămân ascunse.⁸⁰ Nu trebuie deci nicicum să asemănăm îngroparea tezaurului și a depozitelor de bronzuri din preistorie celei a tezaurului monetare de mai târziu.

Originea aurului de la Perșinari este foarte probabil locală, provenind din nisipurile aurifere ale bazinului Dâmboviței. Există mărturii despre exploatarea aurului din această sursă până relativ recent, în secolul al XIX-lea.⁸¹ Aș aminti că un căutător de aur experimentat poate obține, prin spălarea nisipului, 2 până la 5 gr. metal prețios pe zi, ceea ce presupune că pentru realizarea a 5 kg. de aur i-ar fi trebuit vreo 4-5 ani. Chiar dacă ținem seama că la această operație vor fi participat un număr mare de oameni, efortul social pentru obținerea aurului conținut în tezaurul de la Perșinari este o înfăptuire grandioasă pentru comunitatea locală și reflectă valoarea deosebită pe care o vor fi reprezentat piesele respective.

NOTE

1. Prima descriere și ilustrare completă a acestui tezaur am făcut-o în contribuția la volumul festiv *Festschrift für Hermann Müller-Karpe zum 70. Geburtstag*, Bonn, 1995, p.43 - 62. În studiul de față am reprodus descrierea pieselor și am reluat câteva observații expuse acolo, dar mi-am exprimat mai clar punctul de vedere și am luat poziție față de unele lucrări apărute între timp.

Literatură despre Perșinari: Rapoarte preliminare, vezi n.2. - A. Vulpe, SCIV 10, 1959, 2, p.268 urm. - I. Nestor, în *Istoria României*, I, 1960, p.120,122 - M. Gimbutas, *Bronze Age Cultures and Eastern*

Europe, Paris, Den Haag, London 1965, p.55 urm. pl. 8 a. - A. Mozsolics, 46 - 47. BerRGK, 1965 - 66 (1968), p.5 urm. - J. D. Cowen, PPS 32, 1966, p.312, nr. 6. - D. Berciu, *Romania before Durebista* (1967), p.98. - A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF IX, 2, München, 1970, p.34, 64; idem, în *Dictionar de istorie veche a României*, red. D. M. Pippidi (1976), p.491; idem Jahresber. Inst. Vorgesch. Univ. Frankfurt a. M. 1977 (1978), p.106; idem, în: *Südosteuropa zwischen 1600 u. 1000 v. Chr.* PAS, 1, 1982, p.321 urm. - T. Kovács, AÉ, 100, 1973, p.164 - VI. Dumitrescu, RevMuz 1, 1964, p.209; idem, *L'arte preistorica in Romania fino all'inizio dell'età del ferro* (1974) p.136, fig. 434. - K. Kilian, Jahresber. Inst. Vorgesch. Univ. Frankfurt a.M., 1976, p.119, fig. 3a - B. Hänsel, *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, Bonn, 1968, p.33; idem, Jahreber. Institut. Vorgesch. Univ. Frankfurt a.M. 1977 (1978), p.87; idem, în: PAS 1, 1982, p.7 urm, fig. 3/2.5/1. - M. Petrescu Dîmbovița, *Scurtă istorie a Daciei preromane*, 1976, p.79,84 - H. Müller-Karpe, Jahreber. Institut. Vorgesch. Univ. Frankfurt a.M., 1977 (1978), p.50, fig. 19a, idem, *Handbuch der Vorgeschichte IV. Bronzezeit*, München, 1980, p.176 urm, p.801, nr. 279, pl. 281/A/1. - Șt. Burda, *Tezaure de aur din România* (1979), p.65, fig. 41. - A. Oancea, Dacia NS 25, 1981, p.182. - J. Bouzek, *The Aegean, Anatolia and Europe: Cultural Interrelations in the Second Millenium B.C.* (1985) p.21, 33, 35, 39, 82, fig. 10/5, pl. 1/1. - A. F. Harding, *The Mycenaeans and Europe* (1984), p.159 - N. Sandars, *Prehistoric Art in Europe* (1985), p.272, n. 56. - M. Primas, Jahrb. RGZM 35, 1988, p.178, fig. 8 - V. Leahu, SCIVA 39, 1988, p.232 urm, fig. 4. - T. Bader, în: Monographien RGZM 15, 1990, p.181; idem, *Die Schwerter in Rumänien*, PBF IV, 8, Stuttgart 1991, p.30 urm, pl.4/20; 71; 72/A (recenzie: A. Vulpe, Germania 75, 1997, p.339 urm.). - B. Wanzek, Zeitschrift f. Archäologie 25, 1991, p.1 urm. - I. Kilian-Dirlmeier, *Die Schwerter in Griechenland, Bulgarien u. Albanien*, PBF IV, 12, 1993, Stuttgart, p.32 urm. - A. Müller-Karpe, Marburger Studien zur Vor- und Frühgeschichte 16, 1994, p.437 urm.

2. O. Iliescu, Caiet selectiv de informare asupra creșterii colecțiilor Bibliotecii Academiei R.P.R., 8, 1963, p.125 urm., pl. 5, fig. 12. Recent, O. Iliescu a reprodus (Cercetări numismatice 7, 1996, p.7 - 14) cele publicate în lucrarea greu accesibilă din 1963, adăugând o serie de considerații despre care va fi vorba mai jos; tot aici sunt menționate știri despre tezaur apărute în ziarele vremii. E. Zaharia, O. Iliescu, Fasti Archaeologici 18-19, 1968, p. 125, Pl. 5, fig. 12.

3. E. Condurachi, *Monuments archéologiques de Roumanie* (1960), p.3, pl. 11; idem, *L'archéologie roumaine en XX-e siècle* (1963), pl. fără număr.; idem, *Trésors de l'art ancien en Roumanie* (1970), p.43, nr. 43; C. Daicoviciu, E. Condurachi, *Rumänien* (1972), fig. 41; E. Condurachi, C. Daicoviciu, *Archaeologia Mundi, Roumanie*, Genève, 1972 - VI. Dumitrescu, *Arta preistorică în România* (1974), p.396, fig. 434, idem, în: Cambridge Ancient History III, 1 (1982), p.50; III, 2 (1984), p.23, fig. 236. - G. B. Feodorov, L. L. Polevoi, *Arheologija Rumynij* (1973), p.72., fig. 5. - C. Preda, *Moneda antică în România* (1969), p.9, fig. 2. - I. Miclea, R. Florescu, *Preistoria Daciei* (1980), p.99, pl. 294, 296.

O parte din tezaurul de la Perșinari a fost expusă la începutul 1994 la Frankfurt (M); catalogul expoziției: Goldhelm, Schwert und Silberschätze - Reichtümer aus 6000 Jahren rumänischer Vergangenheit, 1994, nr. 18.121.

4. O. Iliescu, Cercetări numismatice, 7, 1996, p.7.

5. *Ibidem*, loc. cit.

6. Leahu, *op. cit.* (n.1), p.232.

7. Posibila existență a unui al 13-lea "pumnal" de aur, despre care pomeneam într-o lucrare mai veche, bazându-mă pe o informație verbală, n-a fost verificată (A. Vulpe, PAS 1, p.323).

8. La această cercetare a luat parte Nona Palincaș (Institutul de Arheologie, București), P. Diconescu, G. Mihăiescu și Mioara Ghiță (Muz. Jud. Târgoviște). Cu această ocazie am identificat, la cca 2,5 km sud-est de locul atribuit tezaurului, în punctul *Boștinari*, pe malul drept al pârului Șuța Seacă, o așezare posibil de epoca bronzului. Totodată, am cules cioburi atipice de pe martorul de eroziune aflat pe cursul Nucețelului (fig.1, punct 3) care, de asemenea, ar putea atesta o stațiune de epoca bronzului (menționată și de P. Diaconescu, G. Mihăiescu, Valachica 9, 1977, p.174 urm.).

9. Pe 17.11.1996, Gh. I. Popa, împreună cu alți doi, a fost reținut de către poliția Târgoviște și interogată, fiind apoi pus în libertate.

10. O. Iliescu, *Cercetări numismatice* 7, 1996, p.7, relatează o istorie puțin deosebită: Stanciu ar fi prezentat Comitetului de Partid un exemplar care, în urma controlării de către experți, a dus la confiscarea celorlalte 10 piese. De asemenea, Iliescu amintește și de o cercetare de teren, efectuată împreună cu R. Gioglovanu, în primăvara 1965, cu care prilej a vizitat presupusele locuri de descoperire a loturilor de obiecte din tezaur (*ibidem*, p.12, fig. 1).

11. O săpătură sistematică în punctele menționate pe fig. 1 n-a putut fi practică până acum. În SCIV 10, 1959, menționând prima dată descoperirea tezaurului, am amintit, citând o informație de la I. Nestor, identificarea, în zona împrejmuitoare, a unei așezări a culturii Tei. Alte așezări ale epocii bronzului, în special ale culturii Glina, au fost cercetate în aceeași regiune, de E. Tudor (Valachica, 4, 1973, p.93 și urm. și E. Tudor, I. Chicideanu, Valachica 9, 1977, p.136 urm.). O relație între acestea și tezaur poate fi acceptată doar din considerente generale, de ordin cronologic și topografic. Punctul 4 (fig.1) a fost indicat, ca presupus loc al descoperirii, colegilor P. Diaconescu și G. Mihăiescu de un sătean, cu ocazia unei vizite în zonă, efectuate în anii 170; informația n-a putut fi verificată, dar, în urma investigațiilor recente, cred că nu prezintă importanță.

12. Wanzenek, *op. cit.* (n.1), p.11.

13. A. Hartmann, *Prähistorische Goldfunde aus Europa II* (1982), tabelul 35, analiza spectrală nr. 5197 (lama spadici): Ag. 11; Cu. 2,8; Sn 0,008. Analiza nr. 5198 (garda supraturnată): Ag 25-30; Cu 14; Sn și Ni urme.

14. Fotografia imaginii în urma expunerii cu raze gamma a fost obținută la Institutul de Fizică Nucleară din București.

15. Dispunem de două date: prima provine recent de la Banca Națională, cea din paranteză este mai veche.

16. Leahu, *op. cit.* (n.1), două dimensiuni ușor diferite: L 28,5 cm; lățimea gârzi 11,9 cm.

17. În textul german prezentat în 1995 (n.1) s-au strecurat câteva greșeli privind valoarea titlului aurului. Analiza spectrală efectuată de Hartmann, *op. cit.* (n.13), tabelul 35, nr. 5154 ("pumnalul" nr. 2): Ag. 30; Cu. 23; Sn urme neclare; Bi. 0,015. Analiza nr. 5155 ("pumnal" nr. 5): Ag. 30; Cu. 10; Sn. 0,009; Ni. urme; Bi. 0,021; Zn. 0,3. În descrierea de mai jos, datele din paranteză reprezintă măsurătorile publicate de O. Iliescu, *op. cit.* (n.10).

18. Cf. și Leahu, *op. cit.* (n.11), p.233.

19. *Ibidem*, p.232

20. Gimbutas, *op. cit.* (n.1), p.36; H. Müller-Karpe, *Handbuch IV*, 1980, p.176; Harding, *op. cit.* (n.1), p.33; Bader, PBF IV, 8, 1991, p.32; Wanzenek, *op. cit.* (n.1), p.12: "este o mixtură balcanică, un ecletism balcanic al populației epocii bronzului, la care diverse părți componente și combinația lor sunt de origine miceniană, iar tehnologia și imboldul pentru realizarea piesei sunt de natură locală" (trad. A. Vulpe).

21. Pentru Kilian (*op. cit.* n.1., p.119): "se amestecă caracteristici formale pregnant miceniene cu elemente danubiene" (*ibidem*, nota 41; trad. A. Vulpe).

22. Hānsel, Jahresber. Inst. Vorgesch. Univ. Frankfurt a. M. 1977, p.89: "Faptul că o spadă miceniană timpurie a fost imitată în România, trebuie apreciat ca un indiciu pentru relații mult mai strânse ale celor două civilizații, decât ar putea-o face o piesă de import ocazională." (trad. A. Vulpe)

23. Cowen, *op. cit.* (n.1), p.312, nr. 6.

24. Gimbutas, *op. cit.* (n.1), p.56, pl. 8b. Comparația a fost ilustrată și de Hānsel (PAS I, 1982, p.6 urm., fig. 3); tot acolo se citează și o spadă de la Zapher Papoura care este, socot, mult mai depărtată de piesa noastră. Alte încercări de a găsi analogii exemplarului de la Perșinari sunt, fie vagi, fie de ordin cu totul general; cf. Mozsolics, *op. cit.* (n.1), p.5; Bader, în Monographien RGZM 15, 1990, p.198 urm.

25. Bader, PBF IV, 8, 1991, p.32 urm.

26. Mozsolics, *op. cit.* (n.1), p.38 urm. (tot așa Gimbutas, Kilian, H. Müller-Karpe, Harding, Bouzek și Wanzenek, vezi n.1). Dacă însă ne distanțăm de conceptul *orizont de depozite* folosit de Mozsolics, atunci descoperirile de tip Apa-Hajdúsámson pot cuprinde un lung interval de timp, poate chiar de mai multe secole. Tendința de înălțare a cronologiei culturilor epocii bronzului ce se manifestă frecvent în ultima vreme face și

mai dificilă concepția despre unitatea cronologică a bronzurilor de tip Apa-Hajdúsámson; ele pot fi datate începând din pragul mileniului al II - lea și până în a doua jumătate a acestuia. Cf. A. Vulpe, V. Lazăr, *Die Nackenscheibenaxt von Bogata in Mittelsiebenbürgen*, în *Festschrift Hänsel*, 1997, p.303 urm.; A. Vulpe, *Spațiul egeo-anatolian și Europa sud - estică în lumina unei revizuirii a cronologiei epocii bronzului*, *Memoriile Academiei Române*, seria IV, Istorie-Arheologie, Tom XXI, 1996 (1997), p.33 urm. Prin aceste considerații, socot ca depășite părerile despre această temă, exprimate în diferitele lucrări: A. Vulpe, *Jahresber. Inst. Vorgesch. Univ. Frankfurt a. M.*, 1977, p.111; idem, *PAS I*, 1982, p.323; Oancea, *op. cit.* (n.1). În aceeași ordine de idei trebuie revăzută și datarea etapei FD III (Hänsel), căreia Wanzek îi atribuie tezaurul de Perșinari, *op. cit.* (n.1), p.13.

27. A.Müller-Karpe, *Anatolische Bronzeschwerter und Südosteuropa*, *Festschrift für Otto - Herman Frey zum 65. Geburtstag*, Marburger Studien, 16, 1994, p.43 urm., fig. 3.

28. *Ibidem*, p.438 (trad. A. Vulpe).

29. Pentru pumnalele triangulare: O.Uenze, *Die frühbronzezeitlichen triangulären Vollgriffdolche* (1938); pentru halebarde: Ó'Riordáin, *The Haleberd in Bronze Age Europe: A Study in Prehistoric Origins, Evolution, Distribution and Chronology*, Oxford, 1937.

30. H. Müller-Karpe, *Handbuch IV*, p.176; cf. idem, *Jahresber. Inst. Vorgesch. Univ. Frankfurt (M)*, 1977, p. 52.

31. O. Iliescu, *Caiet selectiv....* p.414; Cercetări numismatice... p.8 (vezi n.2), H. Müller-Karpe, *Handbuch*, (n.1), loc. cit. n.30 supra.

32. Ó'Riordáin, *op. cit.* (n.29), p.245 (tipul 2), fig. 42/4,6 - 9; 55/1 și P. Harbison, *The Daggers and the Halberds of the Early Bronze Age in Ireland*, *PBF IV*, 1, 1969, p.45 (tipul Clonard).

33. G. Severeanu, *Bucureștii I*, 1935, p.7 urm., fig. 2/3. Toate desenele publicate nu sunt autentice, ci reproduc fotografia nereușită a publicației primare; de aici și conturul greșit al secțiunii nervurii mediane la Mozsolics, *op. cit.* (n.1), pl. 1.; H. Müller-Karpe, *Handbuch IV*, (vezi n.1), pl. 281/c 1; Hänsel, *PAS I*, 1982, fig. 5/8,9. Vezi recent o fotografie mai bună la O. Iliescu, *Cercetări numismatice* 7, 1996, fig. 3 (atenție, greșeală de tipar în legendă: este vorba de descoperirea de la Măcin).

34. Tipologia topoarelor la A. Vulpe, *PBF IX*, 2, 1970, p.53 urm., 57 urm.; despre Drajna, *ibidem*, p.54, pl. 67/4; despre Pobit Kamák: Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, Bonn, 1976, p.39, pl. 1/1.

35. Cf. Primas, *op. cit.* (n.1), p.161 urm.: despre funcție: *ibidem*, p.179 urm.

36. Kovács, *op. cit.* (n. 1), p.158 și în special Hänsel, *PAS I*, 1982, p.8 urm., fig. 5.

37. Kovács, *op. cit.* fig. 2/1.

38. T. Kemenczei, *Die Schwerter in Ungarn I*, *PBF IV*, 6, 1988, p.8, nr. 1; acest exemplar este foarte probabil o halebardă de tip 2 (Ó'Riordáin). Despre halebardele descoperite în Ungaria vezi recent T. Kovács, *Festschrift Mozsolics*, p.89 urm.

39. Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens* (1967), p.173, pl. 45/1; idem, *op. cit.* (n.1), p.7 și 57, pl. 19/3; Kemenczei, *op. cit.* (n.38), nr. 12.

40. Despre această temă am discutat într-un studiu special (1997), vezi, n.26 supra.

41. Despre tezaurul de la Troia: E. Dullo, *PZ* 27, 1936, p.129, fig. 14; 15; C. F. A. Schaeffer, *Stratigraphie comparée de l'Asie antérieure* (1948), p.243 urm.; C. W. Blegen, *Troy and the Trojans* (1966), pl. 24. Despre Borodino: O. A. Kivcova - Grakova, *Bessarabskij klad* (1949). Cu privire la datarea tezaurului de la Borodino amintesc, în afara discuției bine documentate, făcută de R. Hachmann (*Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegbiet und ihre mittel-und südosteuropäischen Beziehungen* [1957], p.170 urm.), contribuțiile Mariei Gimbutas, *PPS* 22, 1956, p.143 urm. și *op. cit.* (n.1), p.65 urm., Mozsolics, *op. cit.* (n.39), p.19; A. Safronov, *Problemy arheologii* 1, 1968, p.75 urm. și Primas, *op. cit.* (n.1), p.172.

42. A. Vulpe, *SCIV* 10, 1959, 2, p.268 urm., fig. 1; 2; idem, *op. cit.* (n. 34), p.33, nr. 71 și 277, pl. 65/F. Depozitul constă din două topoare cupru și bronz și din doi pandantivi semilunari din aur.

43. Kilian, *op. cit.* (n.1), p.119.

44. În articolul publicat în PAS 1, 1982, p.323, nu excludeam posibilitatea ca inelul de buclă, găsit de un sâtean, după spusele lui, la cca 1,5 km depărtare de locul depozitului de la Tufa, dar adus la cunoștință noastră câteva zile după descoperirea depozitului, să provină de fapt din acesta din urmă. O concluzie deplin valabilă nu poate fi trasă (cf. SCIV 10, 1959, 2, p.267, fig. 6). Se remarcă totuși o diferență în aspectul metalului între acest inel de buclă și cei doi pandantivi de aur din depozit, deși titlul înregistrat la Muzeul Național este același: 900/000.

45. D. Păpușoi, *Acta Moldaviae Meridionalis* 9 - 11, 1987 - 1988, p.15 urm., fig. 2/2; 4/5.

46. "Argeș": Vulpe, PBF IX, 5, 1975, nr. 79. Piesa de la Cozmești se află în Muzeul Tecuci și, în urma analizei spectrale efectuate la Muzeul Național din București, s-a constatat un conținut de 0,5 % Sn, ceea ce nu implică neapărat un aliaj intenționat.

47. *Ibidem*, p.42 urm., 51 urm.

48. Primas, *op. cit.* (n.1), p.157, fig. 7/2; idem, *Velika Gruda I. Hügelgräber des frühen 3. Jahrtausends v. Chr. im Adriagebiet - Velika Gruda, Mala Gruda*, Bonn, 1996, p.105 (toporul de argint), p.109 (argintul în bronzul timpuriu), p.48 (datele ¹⁴C) și p.141 (sincronisme culturale).

49. A. Vulpe, *op. cit.* (n. 34 și 46), p.31 urm., nr. 52-54, pl. 4; idem, *Thraco - Dacica* 9, 1988, p.210 urm.

50. Vezi n. 39 și 41.

51. Descoperit în cuprinsul cimitirului nr. 1 de la Sărata - Monteoru, atribuit fazei IIB a acestei cuturi. Informație amabilă de la doamna Eugenia Zaharia.

52. C. Kacsó, *Dacia* NS 31, 1987, p.69 urm., fig. 23.

53. D. Berciu, P. Roman, *Thraco-Dacica* 5, 1984, p.15 urm., fig. 1/3 (Verbița, jud. Dolj); D. Berciu, *SCIV* 3, 1952, p.163 urm.; fig. 21 (Plenița, jud. Dolj).

54. Primas, *Velika gruda...* (n.48), p.109 urm.; idem, în *Festschrift Mozsolics* p. 55 urm.; cf. și E. Pernicka, *Jahrb. RGZM* 37, 1987, p.58.

55. Primas, *op. cit.* (n. 54), p.156. O semnificație asemănătoare ar putea-o avea groapa nr. 12 din stațiunea de la Oarța de Sus-"Ghiile Botii", unde, la tâmpla dreaptă a unui schelet uman, se afla un inel de aur, în timp ce la stânga, unul de argint. Despre această descoperire: Kacsó, *op. cit.* (n. 52).

56. Faptul că în unele depozite din bronzul timpuriu și mijlociu apar asociate piese de același tip, dar cu compoziție diferită (Cu pur+Cu/As sau Cu+Bronz cu Sn), a fost înțeles ca reflectând o etapă de tranziție în tehnologia metalurgică, înainte de generalizarea aliajului Cu+Sn pentru diversele obiecte. Dacă o situație, ca cea de la Velika Gruda poate fi interpretată ca un cod binar, un depozit cum este cel de la Borlești, jud. Neamț, constând din trei topoare de bronz și trei sau patru de cupru, pare mai degrabă a ilustra tocmai momentul în care aliajul Cu+Sn începea să se instăpânească la începutul mileniului al II-lea (M. Zamoșteanu, *ArhMold* 2-3, 1964, p.453 urm., cu fig.; A. Vulpe, PBF IX, 2, nr. 185 - 189, pl. 12 completat cu Șt. Cucuș, *SCIVA* 29, 1978, 4, p.579, fig. 1/1 (în fig. 1/2 este ilustrat un alt exemplar similar, descoperit izolat și întâmplător, în aceeași zonă cu depozitul: nu este exclus să fi făcut parte inițial din depozitul de la Borlești, care ar fi fost astfel constituit din șapte topoare, toate de tip Monteoru).

57. Primas, *op. cit.* (n.54), p.134.

58. H. Ciugudean, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, București, 1996, p.139 urm.

59. P. Warren, V. Hankey, *Aegean Bronze Age Chronology*, Bristol, 1989, p.121 urm.

60. H. Müller-Karpe, *Handbuch III2 Kupferzeit*, 1974, p.776 (tabel 3).

61. A. Vulpe, *op. cit.* (n. 26, 1997), p.46.

62. O. Schonknecht, *Jahresbuch für Bodendenkmalpflege in Mecklenburg*, 1971, p.233 urm.; H. Müller-Karpe, *Handbuch IV*, 1980, p.309: "Dacă într-un depozit se întâlnesc mai multe asemenea piese de reprezentare, atunci acest fapt constituie o însemnată concentrare de astfel de simboluri ale statutului social, ceea ce deși nu este ușor de interpretat din punct de vedere istoric, aruncă totuși o lumină ce spune multe despre relațiile sociale" (trad. liberă A. Vulpe). Recent, despre funcția halebardelor: M. Lenerz-de Wilde, *Germania* 69, 1991, p.25 urm. (despre Melz: p.27, fig. 5).

63. A. Vulpe, PBF IX, 2, 1970, p.57 urm.; Drajna: *ibidem*, p.59, nr. 268, pl. 17, piese reprezentative din depozit: *ibidem*, pl. 67.

64. W. Pape, Germania 57, 1979, p.24 și 44 (necalibrat); calibrarea la B. Becker, R. Krause, B. Kromer, Germania 67, 1989, 2, p.432 urm., fig. 3.

65. Un mod de înmănușare asemănător celui reprezentat de tubul de înmănușare de la Melz, se întâlnește la toporul de la Naumburg (W. A. von Brunn, *Bronzezeitliche Bronzefunde I. Die Hortfunde der frühen Bronzezeit aus Sachsen - Anhalt, Sachsen, Thüringen*, Berlin, 1959, p.63, pl. 63/2).

66. Hänsel, *op. cit.* (n.34), loc. cit.

67. *ibidem*, pl. 3/5 - 8; A.Vulpe, *op. cit.* (n.63), p.37 urm.

68. J. Maran, Archäologisches Korrespondenzblatt 19, 1989, p.129 urm., fig. 1/2; un exemplar provine din așezarea de epocă timpurie a bronzului de la Mandalo, lângă Pella: A. Pilali-Papasteriou, Egnatia 1, 1989, p.21, fig. 6.

69. A. Vulpe, *op. cit.* (n.26), 1997, p. 44 urm, cu citate din literatură; cf. și Becker, Krause, Kromer, *op. cit.* (n. 64), p.428 urm.

70. V. Leahu, *Cultura Tei* (1966), p.17 urm.

71. Idem, SCIVA 39, 1988, 3, p.234; cf. și A. Vulpe, SCIV 10, 1959, 2, p.276. Relațiile în direcția răsărit au fost puse în evidență de A. Oancea, *op. cit.* (n.1), p.82.

72. Fazele culturii Tei au fost relativ bine paralelizate cu etape ale culturii Monteoru și Wietenberg: Leahu, *op. cit.* (n.70), p.138 urm.; A. Vulpe, Dacia NS 8, 1966, p.328, fig. 8; N. Boroffka, *Die Wietenberg - Kultur*, Bonn, 1994, p.270 urm. Pentru periodizare și cronologic absolută în lumina noilor tendințe de interpretare: A. Vulpe, *op. cit.*, 1997 (n. 26), p. 46.

73. I. Chicideanu, Valachica 5, 1973, p.27 urm.; idem, SCIV 28, 1977, p.225 urm., idem, Thraco-Dacica 3, 1982, p.101 urm.

74. A. Vulpe, Thraco - Dacica 9, 1988, p.209 urm.; idem, Starinar, 40 - 41, 1989 - 1990, p.105 urm.

75. O. Iliescu, în lucrările citate la n.2.

76. Preda, *op. cit.* (n.3), p.9.

77. O. Iliescu, Cercetări numismatice 7, 1996, p.9; titlul respectivului articol este sugestiv: *Cum urătau banii primitivi. Tezaurul de la Perșinari*.

78. Nancy Sandars, *op. cit.* (n.1) se exprimă în mod mai nuanțat despre acest subiect: "Într-o vreme când într-o regiune, unde ceramica era atât de bogat decorată" (n.a.: cred că este o aluzie sugestivă la ornamentația ceramicii Tei), "produsele mai rare și mai costisitoare ale atelierelor metalurgice (...) și prelucrarea aurului și a argintului sub formă de spade, sulite sau pumnale aspectuoase, dar nefuncționale, implică interpretarea lor ca articole de prestigiu" (în n. 56 a lucrării citate autoarea menționează descoperirile de la Perșinari, Măcin și Borodino). "Astfel de obiecte sunt podoabe ale unei societăți eroice, dar aveau și o valoare reală, în afară de simpla expresie a gloriei; căci s-a spus că într-o asemenea societate tot ceea ce pentru noi astăzi reprezintă relații externe și diplomație, se exprimă prin schimburi de daruri." (trad. liberă A. Vulpe). Aș mai adăuga cunoscutul eseu despre dar al lui M. Maus (trad. românească, Iași, 1993), și un articol despre noțiunea homerică *keineliou*, de F. Fischer, Germania, 51, 1973, p.436 urm.

79. J. Eiwanger, Germania, 67, 1989, 2, p.443 urm. Asupra valorii monetare a bronzurilor din depunerile perioadei târzii: Chr. Sommerfeld, *Gerätegeld Sichel* (1994) și, în general, despre numismatica străveche: R. Göbel, *Antike Numismatik* (2 vol.), München, 1978.

80. În general: S. Hansen, *Studien zu den Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhönetal und Karpatenbecken*, Bonn, 1994; idem, SCIVA 43, 1992, 4, p.371 urm.

81. O. Iliescu (articolele citate la n.2); tot acolo se citează lucrările speciale ale lui C. G. Costa-Foru și P. Poni despre industria aurului din țara noastră.

DER SCHATZ VON PERȘINARI. EINE NEUE VORLEGUNG (Resümee)

Der Schatz von Perșinari, Gem. Văcărești, Jud. Dâmbovița, wurde in der Festschrift für Hermann Müller-Karpe zum 70. Geburtstag, Bonn 1995, S. 43-62, erstmal vollständig von mir dargestellt. In der vorliegenden rumänischen Version sind die Beschreibung und viele der im deutschen Text geäußerten Meinungen beibehalten. Es wurde aber Stellung zu den in letzter Zeit erschienenen Arbeiten, in welchen Perșinari direkt oder indirekt behandelt wurde genommen.

Zu dem neuerdings von Andreas Müller-Karpe vorgebrachten langen Schwert von Bogazköy (Anm. 27, Abb. 10) vertreten Verf. die Meinung, wonach dieses Stück zwar nahe zu den mykenischen Rapiern steht, jedoch keine triftige Analogie für das goldene Exemplar von Perșinari bietet. Das Kurzsword von Perșinari, sieht man von der später zugefügten Griff- und Heftpartie ab, stellt eine ungewöhnlich lange Dolchklinge dar, die eher als Stabdolch fungiert haben könnte (vgl. Abb. 2 mit Abb. 3 b); selbst als einfache Dolchklinge angesehen weist die primäre Form des goldenen Stückes von Perșinari keine Beziehung zu den ägäischen Stichschwertern auf. Man würde sie am besten mit dem Formenkreis der mittel- und westeuropäischen Hallebarden oder triangulären Dolche in Verbindung bringen. Das bedeutet eine Zeitstellung innerhalb der A-Periode, wohl gar in der A₂-Stufe, also auf jedem Fall vor dem Schachtgräberhorizont.

Weiter bespricht Verf. die Zusammensetzung Gold + Silber, die im Schatz von Perșinari vorkommt und fragt sich, ob diese Assoziation nicht einer gewissen Regel, bzw. einem binären Code entspricht, so wie es u.a. im Fall der Inventare aus den Hauptgräbern der Prunkhügel von Mala- und Velika-Gruda angenommen wurde (Anm. 55). Ein noch unveröffentlichter Fund von Oarța de Sus, Jud. Maramureș (an einem Schädel waren jeweils rechts und links ein goldener und ein silberner Lockenring angebracht), sollte diese Hypothese eines Codes erhärten. Eine ähnliche Rolle spielte vielleicht die Zusammensetzung Gold + Bronze im gleichfalls im Argeșbecken zutage gebrachten Hort von Tufa (Anm. 56).

Die Meinung O. Iliescu, wonach der Schatz von Perșinari hauptsächlich einen prämonetaren Charakter aufweist (vor allem auf Grund der halbfabrizierten goldenen Stabdolche) (Anm. 75) soll, so Verf., keineswegs mit dem Anlaß der eigentlichen Deponierung in Beziehung stehen. Sollte das Edelmetall aus Perșinari ursprünglich auch eine Geldfunktion gehabt haben (vgl. auch Anm. 78-80), so ist der Zweck der Niederlegung eher im Bereich des Kultus anzusehen.

AÉ	Archaeologiai Értésítő (Budapest).
BerRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission (Frankfurt/M).
Festschrift Hänsel	Chrónos. Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord- und Südosteuropa. Festschrift für
Bernhard Hänsel, Berlin, 1997.	
Festschrift Mozsolics	Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85. Geburtstag - Budapest, 1997.
JahrbRGZM	Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz.
Jahresber.Inst.Vorgesch.Univ. Frankfurt a.M.	Jahresbericht des Instituts für Vorgeschichte der Universität Frankfurt am Main.
Monographien RGZM	Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz.Forschungsinstitut fürVor- und Frühgeschichte. Monographien.
PAS	Prähistorische Archäologie in Südosteuropa.(Berlin).
PBF	Prähistorische Bronzefunde.
PPS	Proceedings of the Archaeological Society.(London).
RevMuz	Revista Muzeelor (București).

DIE ABBILDUNGEN

- Abb.1 - Perșinari, Jud . Dâmbovița. - Die vermutlichen Fundstellen des Schatzes.
- Abb. 2 - Perșinari, Jud . Dâmbovița. - Das goldene Kurzschwert (Vorderseite).
- Abb. 3 - Perșinari, Jud . Dâmbovița. - Das goldene Kurzschwert (a: Rückseite; b: die primäre Klinge).
- Abb. 4 - Perșinari, Jud . Dâmbovița. - Goldene Stabdolche (1: Nr. 2; 2: Nr.3; 3: Nr.4).
- Abb. 5 - Perșinari, Jud . Dâmbovița. - Goldene Stabdolche (1: Nr. 5; 2: Nr.6; 3: Nr.7).
- Abb. 6 - Perșinari, Jud . Dâmbovița. - Goldene Stabdolche (1: Nr. 8; 2: Nr.9; 3: Nr.10).
- Abb. 7 - Perșinari, Jud . Dâmbovița. - Goldene Stabdolche (1: Nr. 11; 2: Nr.12; 3: Nr.13).
- Abb. 8 - Perșinari, Jud . Dâmbovița. - 1: Silberne Schaftlochaxt Nr. 14; 2: Silberne Knaufhammeraxt Nr. 16.

Abb. 9 - Perșinari, Jud Dâmbovița. - 1: Silberne Axt (Nr. 15); 2: zwei Klingenfragmente einer silbernen Axt (Nr. 17); 3: fragmentarische Klingenseite einer silbernen Axt (nr. 18); 4: fragmentarische Klingenseite einer silbernen Axt (Nr. 19).

Abb. 10 - Bogasköy. - Bronzenes Schwert mit Keilinschrift (nach A. Müller-Karpe).

Abb. 11 - Măcin, Jud. Tulcea. - Goldene Stabdolche.

Abb. 12 - Cozmești, Jud. Galați. - Kupferne Axt. (L: 10,8 cm).

Taf. 1 - Perșinari, Jud. Dâmbovița. - Das goldene Kurzsword (a: Vorderseite; b: Rückseite).

Taf. 2 - Perșinari, Jud. Dâmbovița. - Goldene Stabdolche. (1: Nr. 10; 2: Nr. 12).

Taf. 3 - Perșinari, Jud. Dâmbovița. - Goldene Stabdolche. (1: Nr. 8; 2: Nr. 10).

Taf. 4 - Perșinari, Jud. Dâmbovița. - 1: Fragmentarischer Stabdolch (gold) Nr. 13; 2: Schaftlochaxt Nr. 14; 3: Knaufhammeraxt Nr. 16; 4: Axt Nr. 15; 5: Klingenfragmente Nr. 17; 6: Fragment Nr. 18; 7: Fragment Nr. 19 (2-7 Silber).

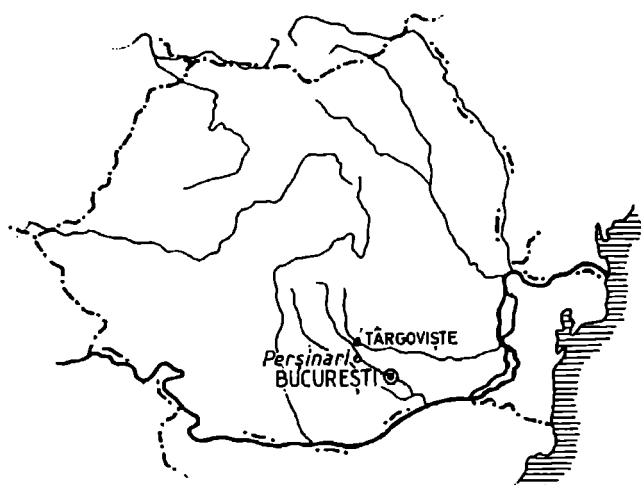
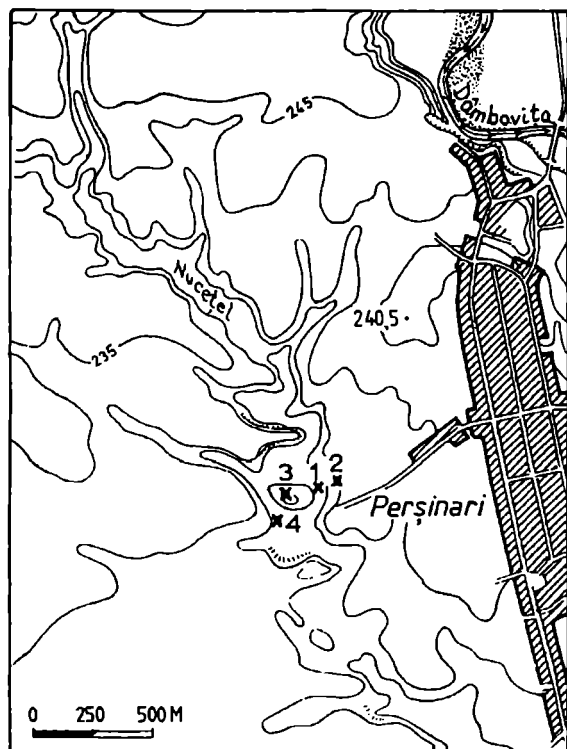

Fig. 1 - Perșinari, jud. Dâmbovița, - zona în care a fost descoperit tezaurul.

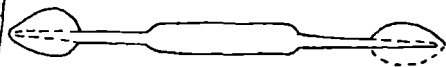
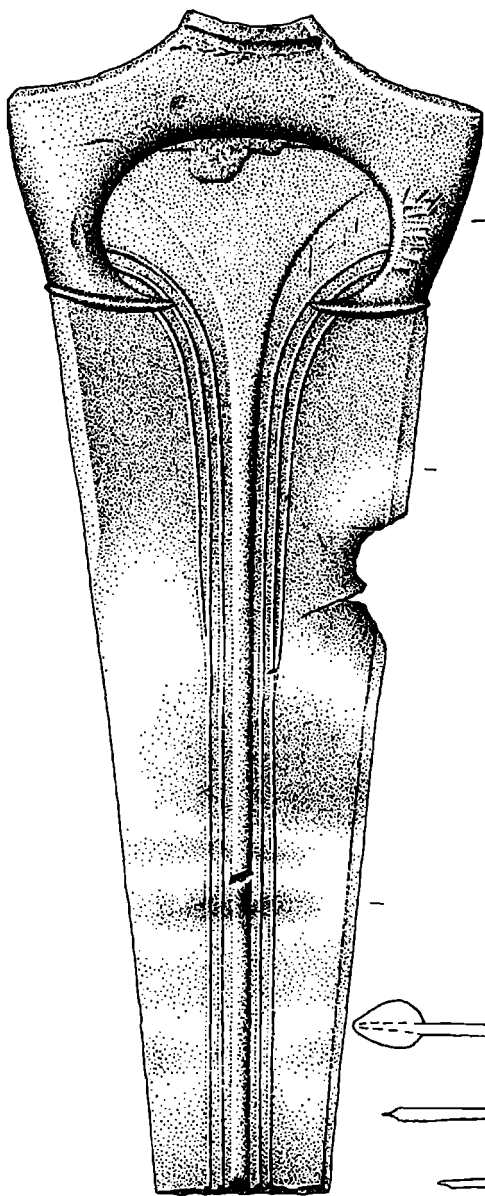

Fig. 2 - Perșinari, jud. Dâmbovița, - spada de aur (fața).

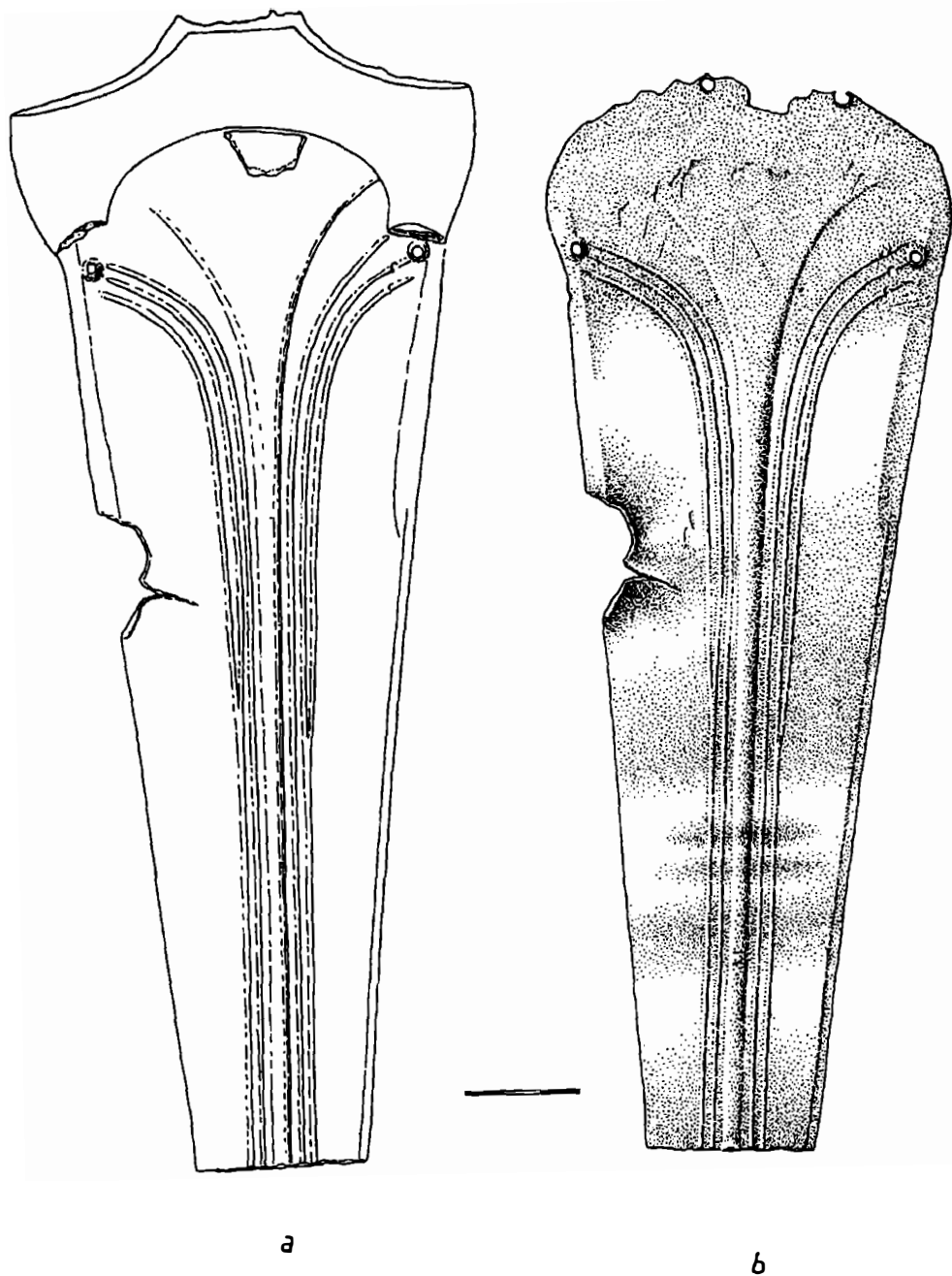

Fig. 3 - Perșinari, jud. Dâmbovița, - spada de aur (a: revers; b: lama primară).

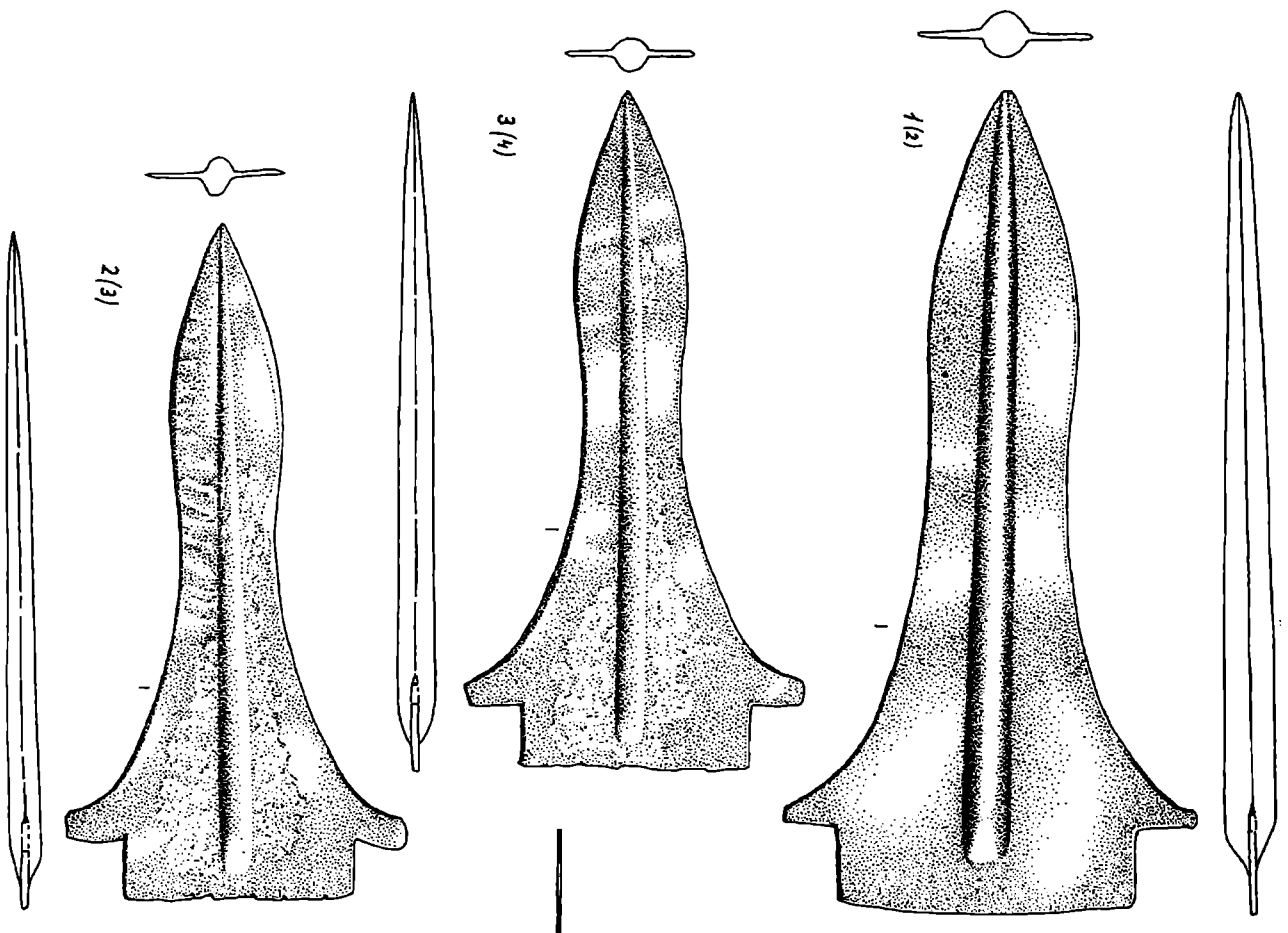

Fig. 4 - Persinari, jud. Dâmbovița, - "pumnalele" (halebarde) de aur (1: nr.2; 2: nr.3; 3: nr.4).

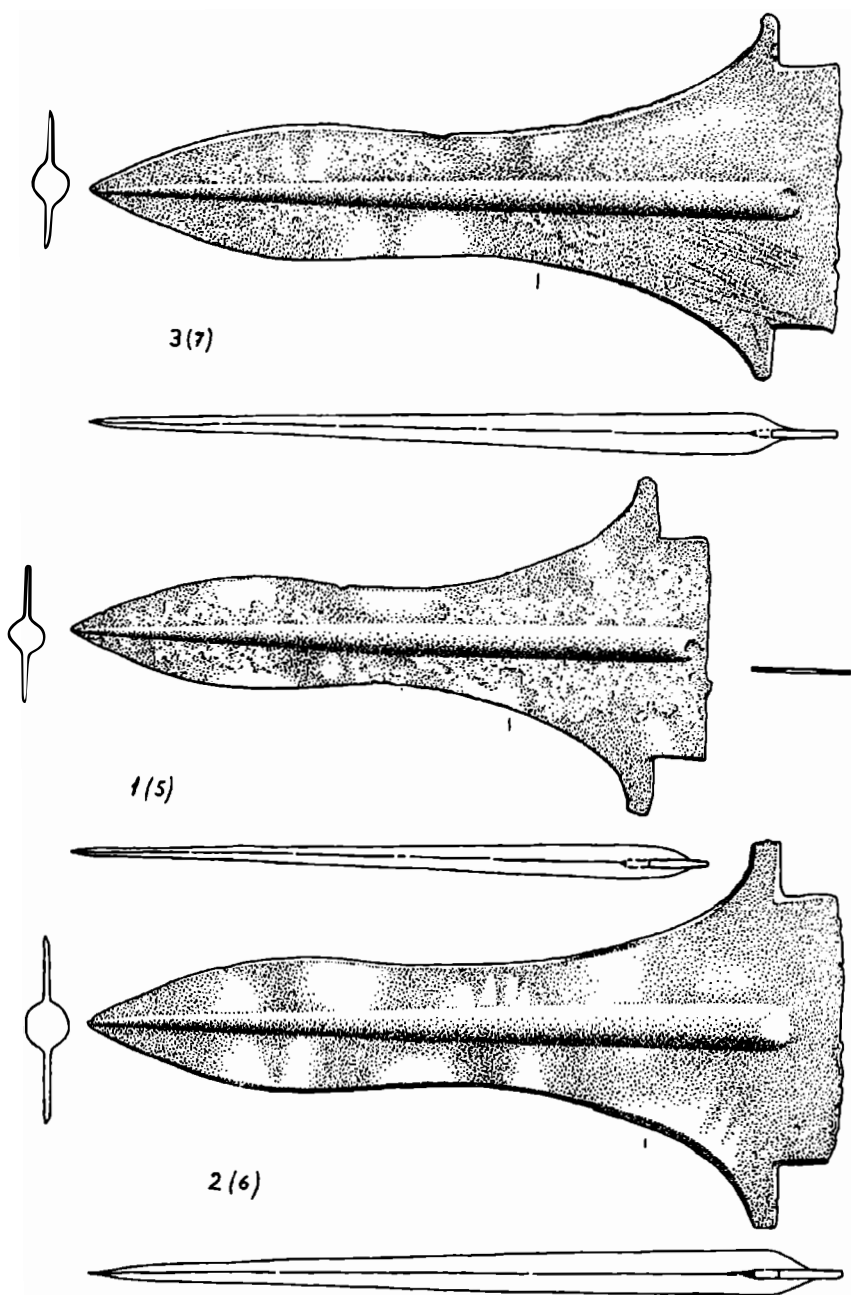

Fig. 5 - Perșinari, jud. Dâmbovița, - "pumnalele" (halebarde) de aur (1: nr.5; 2: nr.6; 3: nr.7).

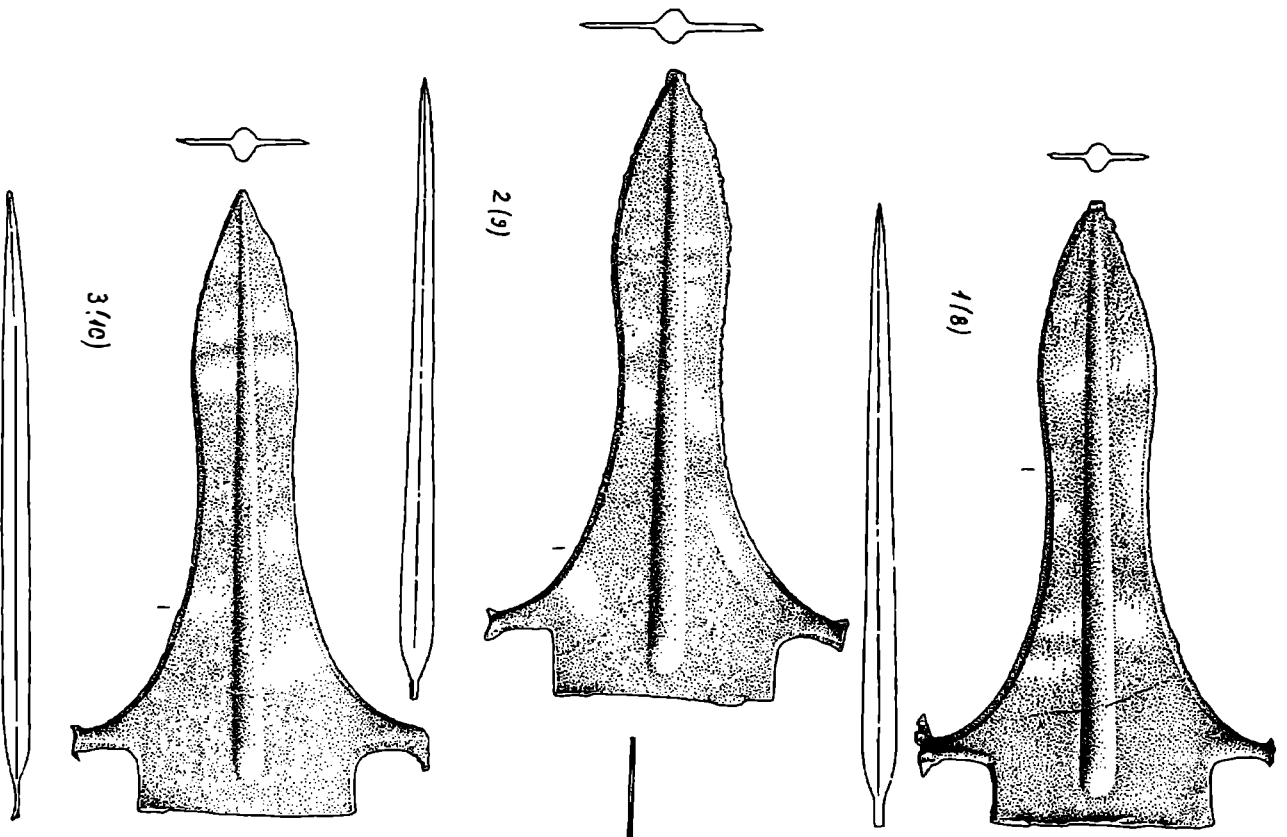

Fig. 6 - Persinari, jud. Dambovita, - "pumnalele" (halabarde) de aur (1: nr.8; 2: nr.9; 3: nr.10).

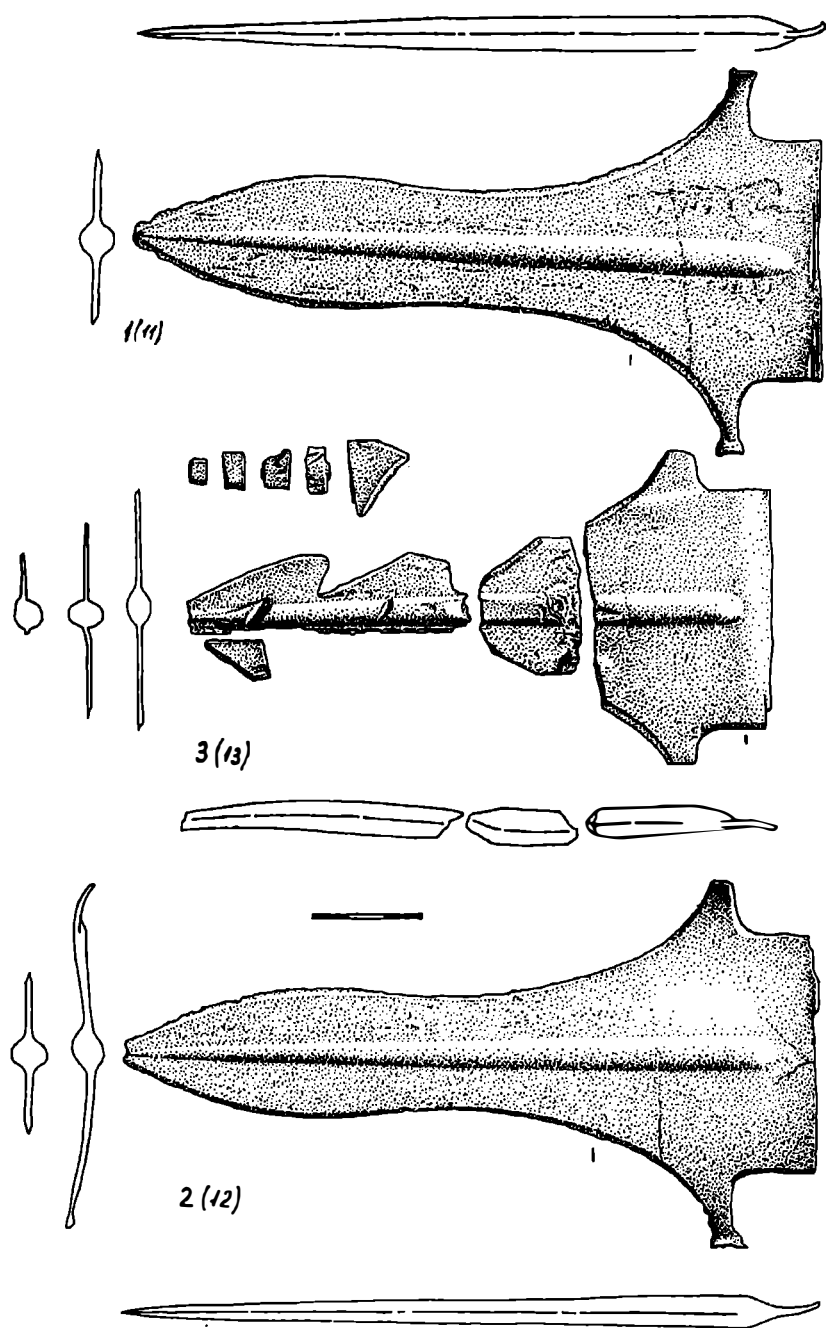

Fig. 7 - Perșinari, jud. Dâmbovița, - “pumnalele” (halebarde) de aur (1: nr.11; 2: nr.12; 3: nr.13).

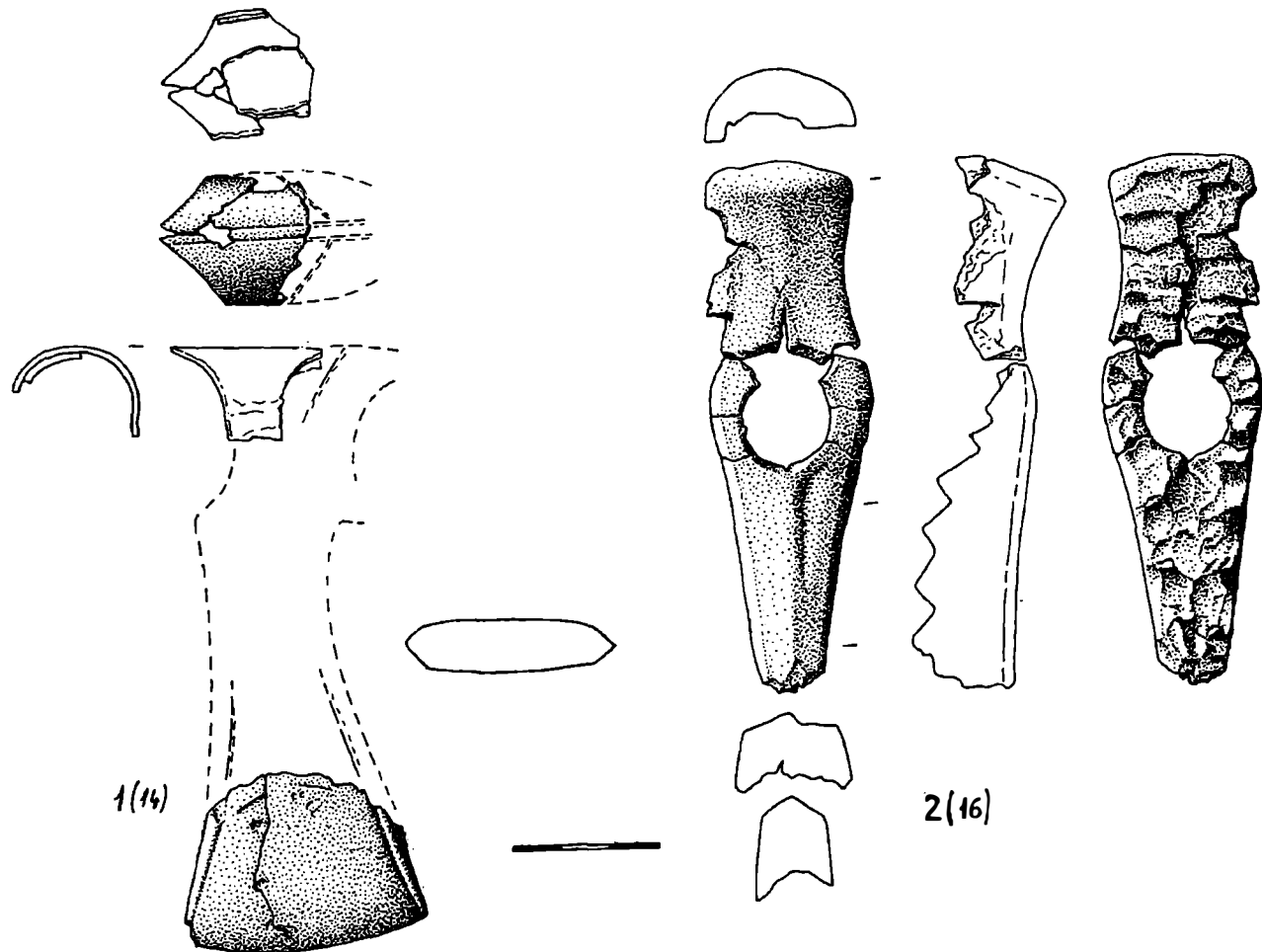

Fig. 8 - Perșinari, jud. Dâmbovița, - 1: topor de argint, nr. 14; 2: topor de argint, nr. 16.

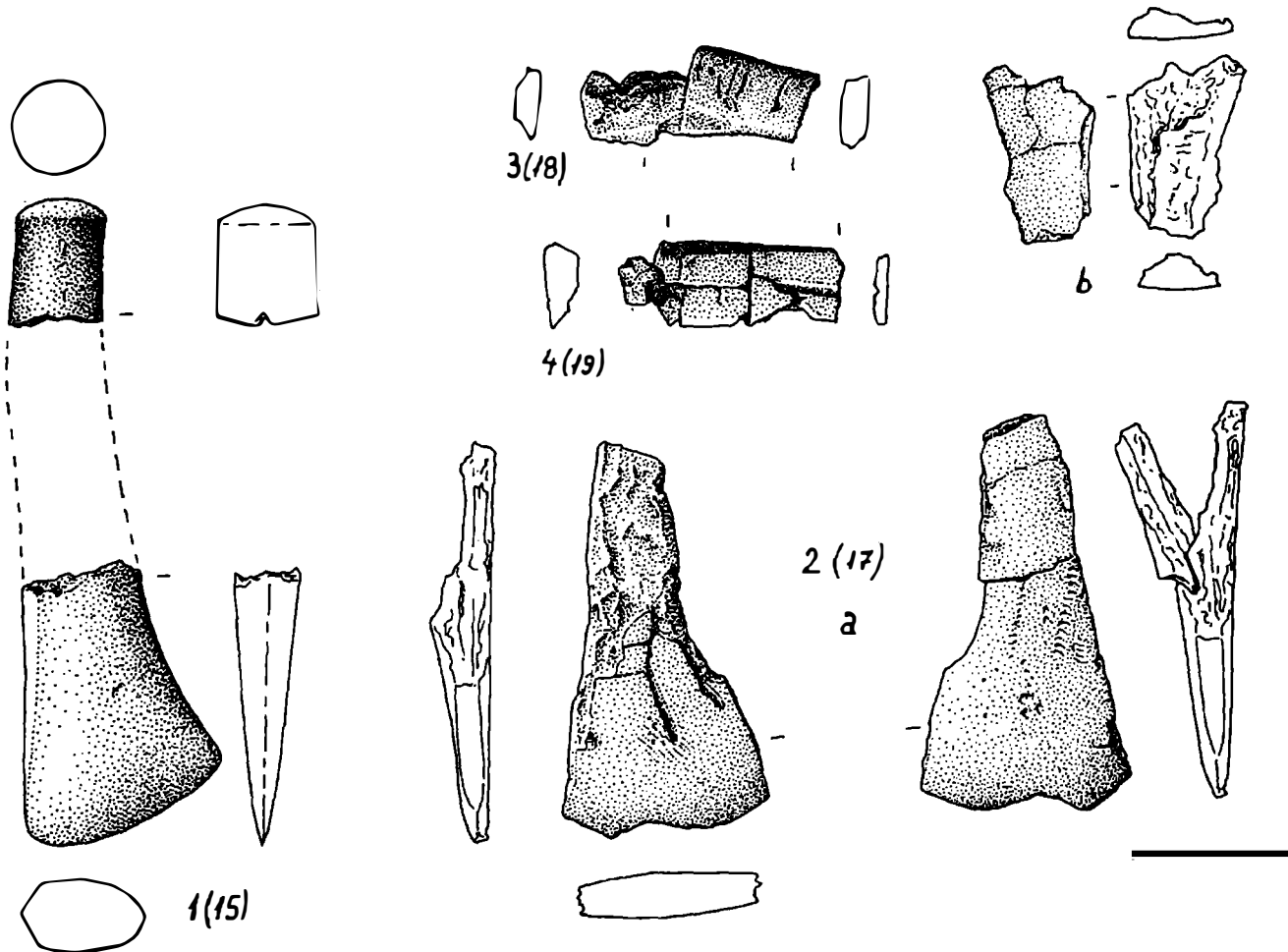

Fig. 9 - Perșinari, jud. Dâmbovița, - topor de argint, nr. 15; 2 (a și b): lama fragmentară a toporului de argint, nr. 17; 3: fragment de lamă de topor de argint, nr. 18; 4: fragment de lamă de topor de argint, nr. 19.

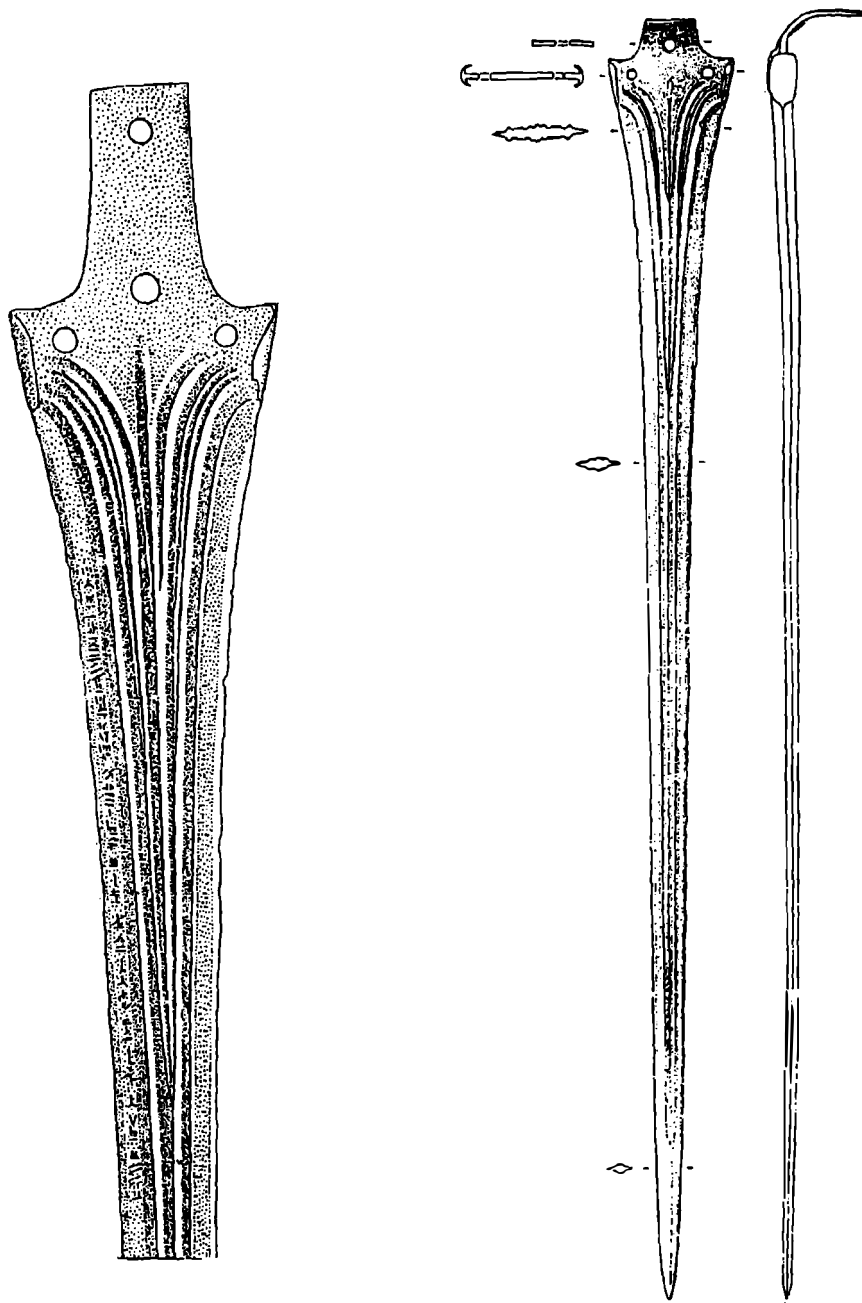

Fig. 10 - Bogasköy - spadă de bronz cu inscripție cuneiformă (după A. Müller - Karpe).

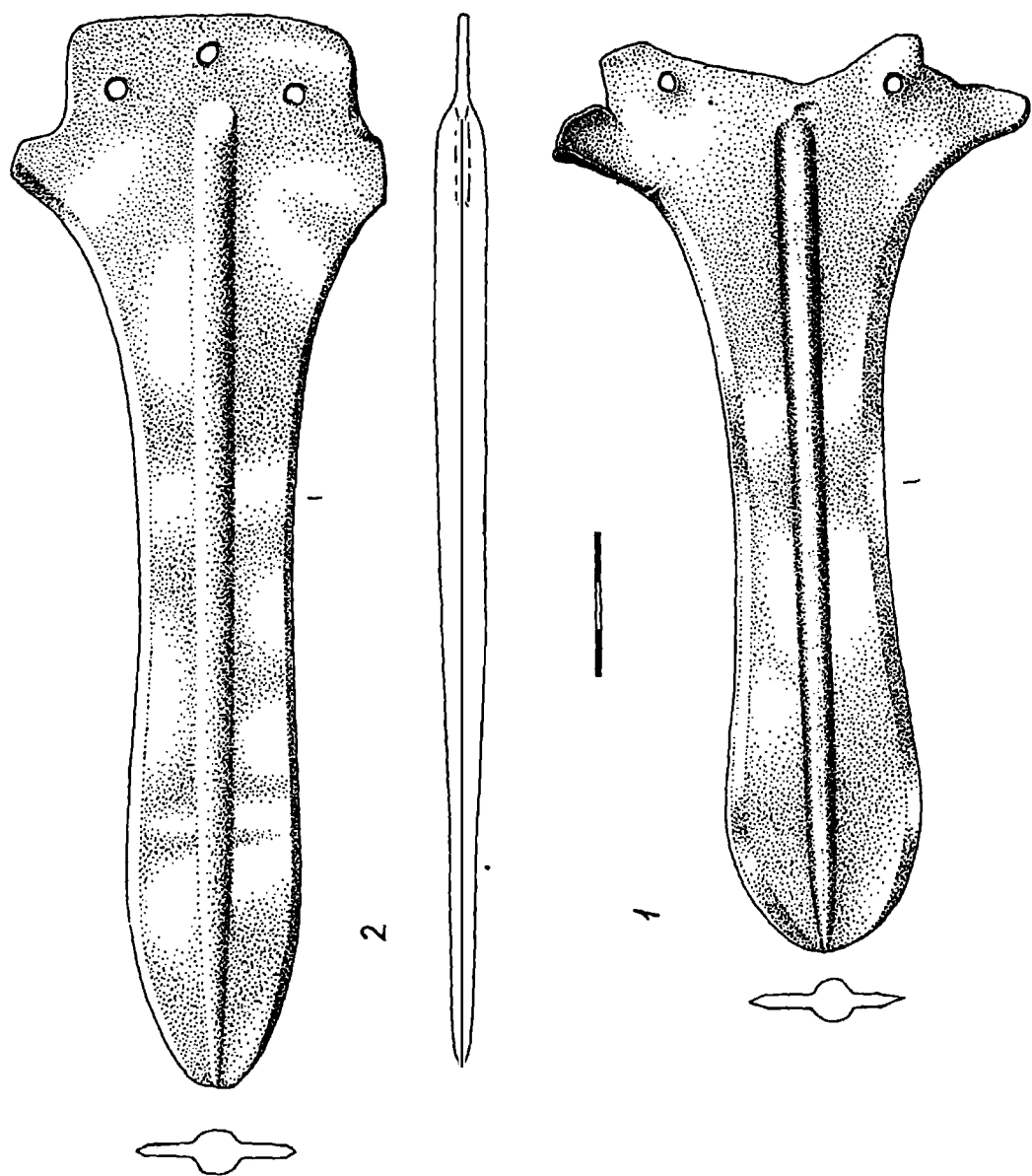

Fig. 11 - Măcin, jud. Tulcea - pumnale (halebarde) de aur.

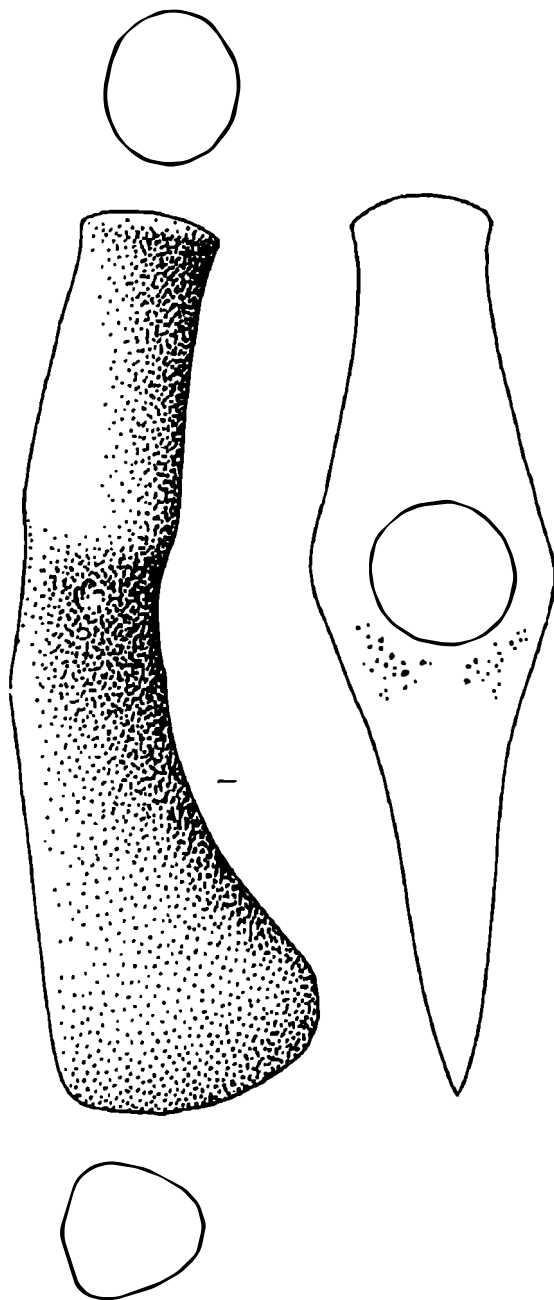
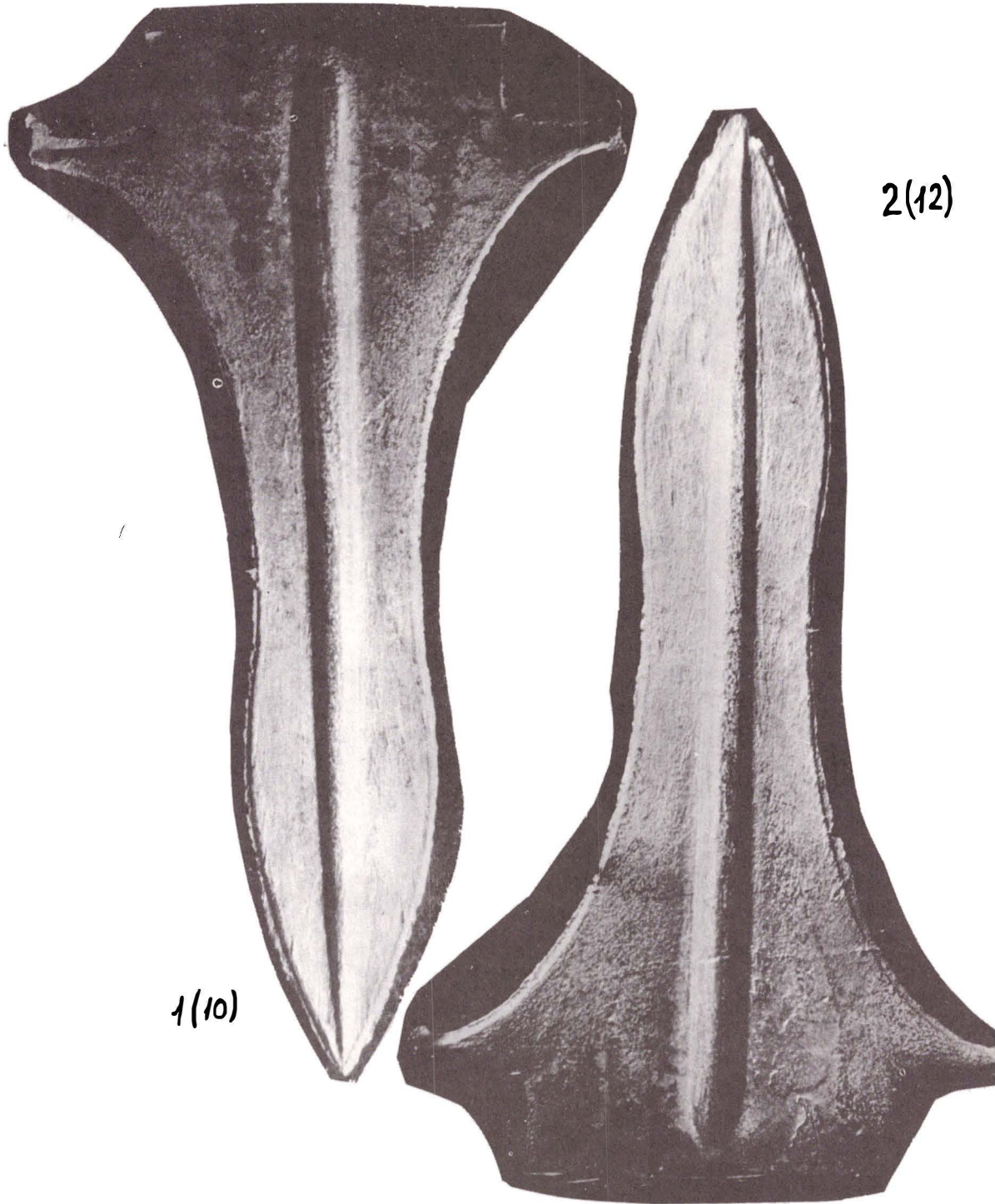

Fig. 12 - Cozmești, jud. Galați - topor de cupru. (L: 10,8 cm).

Pl. 1 - Perșinari, jud. Dâmbovița. - Spada de aur (a: fața; b: revers)

Pl. 2 - Persinari, jud. Dâmbovița. - “Pumnale” (halebarde) de aur (1: nr. 10; 2: nr. 12).

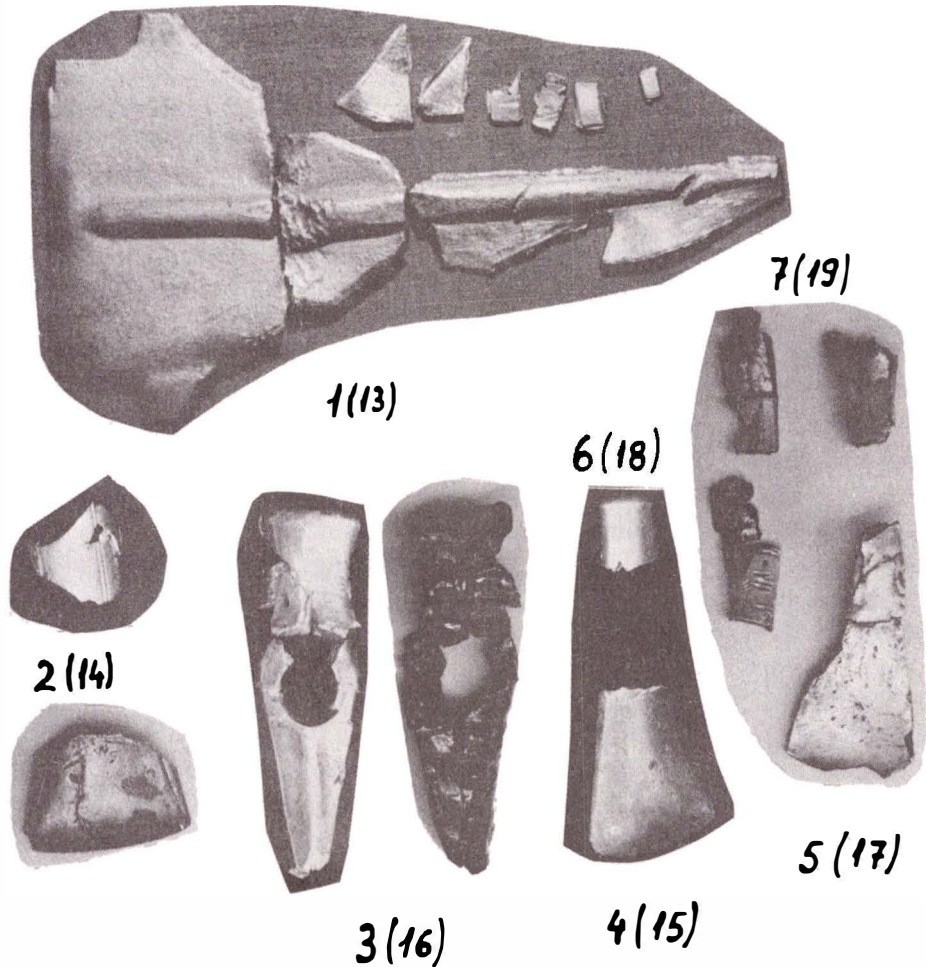

1(8)

2(12)

Pl. 3 - Perșinari, jud. Dâmbovița. - “Pumnale” (halebarde) de aur (1: nr. 8; 2: nr. 10).

Pl. 4 - Perșinari, jud. Dâmbovița. - 1: "Pumnal" (halebarda) de aur, nr. 13; 2: topor de argint, nr. 14; 3: topor de argint, nr. 16; 4: topor de argint, nr. 15; 5: fragmente de argint, nr. 17; 6: fragmente de argint, nr. 18; 7: fragment lamă de argint, nr. 19.

MYKENISCHE IMPORTE UND EINFLÜSSE IM DONAU - KARPATEN - SCHWARZMEERRAUM. EIN ÜBERBLICK*.

Valeriu SÎRBU und Christian SCHUSTER

1. *Einleitung.*

I. 1. Die Gebiete an der unteren Donau waren entlang der Zeit mit dem griechisch - ägäischem Raum im ständigen, mehr oder weniger engen Kontakt. Diese Verbindungen haben sich sowohl durch Bewegungen der Menschengruppen, hauptsächlich vom Norden nach dem Süden der Balkanhalbinsel, als auch, in einigen Zeitspannen der Vorgeschichte, insbesondere durch Tausch von Gütern gekennzeichnet. Die Bronzezeit im allgemeinen, aber besonders ihr mittlerer und End-abschnitt - wir benutzen hier die rumänische Chronologie - bildete keine Ausnahme.

I. 2. In seiner Analyse meint V. Leahu (1982, 180) bezüglich den im erwähnten Raum anwesenden Gemeinschaften, daß die Gegebenheiten "eigen dem XV.Jh. des karpatisch - donauisch - pontischen Gebiet, sich in erster Reihe durch eine auffallende Einheit der geschichtlichen und kulturell - archäologischen Entwicklung charakterisieren" So wurde festgestellt, daß "1. Überall, von den Karpaten bis zu dem Pelopones und den ägäischen Inseln, die ausgedehnte Gegend im XV.Jh. von seßhaften Völkerschaft, deren Mischwirtschaft und deren materielle, hochentwickelte Kultur, die die Widerspiegelung der standhaften Lebensweise darstellt, besetzt wurde.

2. Die nomadischen Hirtengruppen, welche den Nordostsektor dieser ausgedehnten Gegend - von dem Osten der Moldau und der Walachei, über Dobrudscha, bis zu der bulgarischen Schwarzmeerküste - durchstreiften, wurden von der Barriere, die hauptsächlich von der Monteoru und Tei - Bevölkerung des karpatisch - donauisch - nordostbalkanischen Raumes aufgestellt wurde, und konnten deshalb das, in der vorherigen Entwicklung errichtete Gleichgewicht jetzt nicht stören.

3. Die Verbindungen zwischen der mykenischen Welt ...und den weiteren Völkerschaften des balkanisch - karpatisch - donauischen Raumes waren friedlichen Charakters, und äußerten sich aktiv, so wie es die Ausstrahlungen der Zivilisation aus Griechenland nach dem Balkan und Karpaten widerspiegeln.

4. Keine massive Völkerbewegung, keine starke oder umfangreiche Strömung ist im XV.Jh. in diesem unerträglichem, südosteuropäischem Raum zu verzeichnen; die Völker und, die von ihnen erschaffenen Kulturen, entwickeln sich organisch (jede in ihrem eigenem Verbreitungsgebiet), und die aufgestellten Beziehungen sind von einem räumlichen Gleichgewicht, das, so scheint es, nicht gestört wurde, abzuleiten" (DERS., 180 - 181).

I. 3. Auch nur ein flüchtiger Blick zeigt, daß sich in der mittleren und Spätbronzezeit zwischen den Karpaten und der Donau, in Oltenien und der Walachei, eine Reihe von

Kulturen, wie Verbicioara (MORINTZ 1978, 22 sqq.), Gârla Mare (DERS., 28 sqq.), Zimnicea - Plovdiv (DERS., 55 sqq.), Tei (LEAHU 1966; DERS. 1992, 62 sqq.; MORINTZ 1978, 47 sqq.; SCHUSTER 1993, 199 - 206), Monteoru (ZAHARIA 1987, 21 sqq.; EADEM. 1990, 23 sqq.), Coslogeni (MORINTZ 1978, 121 sqq.) entwickeln. In derselben Zeit, nördlich der Karpaten, in Siebenbürgen, sind die Gemeinschaften der Kulturen Wietenberg (DERS., 115 sqq.; ANDRIȚOIU 1992, 27 sqq.; BOROFFKA 1994), Otomani (ANDRIȚOIU 1992, 54 sqq. mit Literatur), Suci de Sus (MORINTZ 1978, 164 sqq.) u.s.w. zu finden. Alle diese Kulturen hatten eine veraanschaulichte materielle und spirituelle Zivilisation, die von der hohen Entwicklungsstufe, die von den Völkern an der unteren Donau (in ihren Ostteile müssen aber man die Nomaden nicht vergessen) der mittleren Bronzezeit erreicht wurde, zeugt.

I. 4. Ganz klar erscheint uns heute, daß die bronzezeitliche Welt nördlich der Donau, aber auch in Albanien, Bulgarien und in den östlichen Teilen des ehemaligen Jugoslawiens, gleich ob sie Ausdrucksform protolyrischer oder illyrischer, protothrakischer oder thrakischer Bevölkerung war, im Gegensatz mit der mykenischen Zivilisation sich im "Anfangsstadium des Zerfalls der primitiven Gesellschaftsordnung befand" (LEAHU 1982, 176).

I. 5. In der rumänischen Fachliteratur weckte die Problematik der mykenischen Importe und Einflüsse den nötigen Widerhall. Genauso, wie in anderen Fällen, auch diesmal wurden verschiedene, gegeneinander prallende Hypothesen in den Umlauf gebracht. Ohne den Ehrgeiz einer Aufstellung eines Gesamtbildes zu hegen, setzen wir uns als Ziel, die Durchführung einer bündigen Analyse dieses Phänomens (für die Verbreitung der im Text angedeutete Orte s. Abb. 1).

II. 1. *Metallgegenstände.*

II. 1. A. Die *Waffen* stellen die erste Gegenständegattung, die erforscht wird, dar:

III. 1. A. a. *Rapiere* (*Schwerter*). A. D. Alexandrescu schenkte in einer schon älteren Arbeit ihre Aufmerksamkeit den Bronzeschwerter aus Rumänien, ohne dabei jene mykenische zu vernachlässigen (ALEXANDRESCU 1966, 117 sqq.; EADEM 1968, 3 sqq.). Die Verfasserin stellte fest, daß diese zuletzt erwähnte Waffenkategorie sowohl südlich als auch nördlich der Karpaten gefunden wurde. Die Schwerter von Alba Iulia (Abb. 2/ 2), Miercurea (Abb. 2/ 1), Aluniș (Abb. 2/ 4) und Alma (Abb. 2/ 3) wurden einem ersten Typus zugeschrieben. Das Exemplar von Alma wies Ähnlichkeiten mit dem Schwert aus dem Grab IV von Mykene (Karo Typ A) (EADEM 1966, 119 - 120). Die in Inlăceni (Abb. 3/ 1) und Dumbrăvioara (Abb. 3/ 2), beziehungsweise in Copșa Mare (Abb. 3/ 3) und Drajna de Sus gehörten dem Typus 2 und 3 an (EADEM, 120). Der Meinung der Autorin nach, sonderte sich das Schwert von Rosiorii de Vede (Abb. 1) ab, und könnte eventuell dem Typ B nach Karo zugeordnet werden (EADEM, 120).

In den letzten 30 Jahren wurden auch andere Schwerter der mykenischen Art entdeckt, so daß heute von insgesamt 14 Stücke, von denen 9 in Siebenbürgen, gesprochen werden kann (HOREDT 1961, 9 - 18; ALEXANDRESCU 1966, 119 - 121; IRIMIA, DUMITRAȘCU 1969, 137 - 147; IRIMIA 1970, 389 - 395; MARINESCU 1983, 57 - 63;

BADER 1986, 1 - 15). So wie I. Andrițoiu zeigt "wegen ihrem bruchstückartigen Charakter, ist eine Eingliederung dieser Stücke in die von Karo aufgestellte Typologie schwierig. Im allgemeinen können sie, nach Form und Funktionalität, dem Typ Karo A zugeschrieben werden" (ANDRIȚOIU 1992, 80). Die Waffen aus Siebenbürgen, obwohl die archäologischen Gegebenheiten nicht sehr klar waren, müssen, nach einigen Forschern, der Wietenberg - Kultur angehört haben (IBIDEM, 81). Andere Autoren aber, sind der Meinung, "da die Stücke alle zufällig und ohne begleitendes Fundgut gefunden wurden, muß ein solcher Zusammenhang abgelehnt werden" (BOROFFKA 1994, 236).

Auch bezüglich dem Ursprung dieser Waffen gibt es verschiedene Hypothesen, von denen zwei richtbestimmt sind: - Importstücke; - einheimische Nachahmungen.

Das Schwert von Roșiorii de Vede ist, gleich dem Exemplar von Draja de Sus, der Tei - Kultur zugeschrieben worden (ALEXANDRESCU 1966, 121). V. Leahu äußerte sich diesbezüglich folgendermaßen: "da die Rapiere des Typs B jünger sind als jene des Typs A, ist das Stück von Roșiorii de Vede in die mittlere Periode der Bronzezeit, dem Ende des XVI. und dem Anfang des nächsten Jahrhunderts, zu setzen, und kann so in Verbindung mit der Tei III - Stufe gebracht werden" (LEAHU 1988, 231).

T. Bader (1986, 2 sqq.) stellt in seiner Analyse der Schwerter des Typs A (Karo) aus Rumänien fest, daß diese nach dem Profil der Klinge und der Mittelrippe in vier Kategorien eingeteilt werden können: A 1 (Copșa Mare, Draja de Jos, Dumbrăvioara, Sfântu Gheorghe (?), A 2 (Aluniș, Dobricel - s. MARINESCU 1983, 57 und Tafel 1, 1. 1a - , Inlăceni, București - Tei), A 3 (Alma) und A 4 (Alba Iulia, Miercurea Sibiului). Derselbe Autor schreibt: "die allgemeine Form und Gestalt der siebenbürgischen Rapiere bieten keine Anhaltspunkte für die Werkstätten und für die zeitliche Einordnung. Die Schwerter unterscheiden sich nur durch kleine typologische Eigenheiten. Wir können sie aber gruppieren und mit den griechischen Exemplaren vergleichen und parallelisieren. Eine signifikante Erscheinung ist die Mittelrippe der Schwerter. Alle griechischen Exemplare vom Typ A haben im Querschnitt eine dachförmige oder halkreisförmige, aber nie eine rautenförmige Mittelrippe. Unsere Exemplare bilden in dieser Hinsicht zwei Gruppen: 1. mit dachförmigen Mittelrippen (Copșa Mare, Draja de Jos, Dumbrăvioara, Sfântu Gheorghe, Aluniș, Inlăceni, Dobricel - bei uns Abb. 5/ 1- und Alma) und 2. mit rhombischem Klingenquerschnitt (Miercurea Sibiului, Alba Iulia). Die Schwerter der letzten Gruppe sind sicher Erzeugnisse der lokalen Werkstätten. Die erste Gruppe konnte dagegen fremder Herkunft und damit Importstücke sein. Aus dieser Gruppe müßten auf Grund der nach oben verbreiteten Mittelrippe (Alma, Aluniș) und nach der Länge der drei Nietlöcher (sehr tief beim Rapier von Alma und sehr hoch beim Exemplar von Dumbrăvioara) die Exemplare von Alma, Aluniș und Dumbrăvioara als Importgut ausgeschlossen werden" (BADER 1986, 9).

Wie schon zu bemerken war, der Großteil der mykenischen Schwerter oder des <mykenischen> Typs die in Siebenbürgen gefunden wurde. Südlich den Karpaten, in der Walachei, wurden nur 3 Stücke entdeckt. Von diesen, zwei - aus Draja de Jos und București - Tei - gehören dem Typ A an. Das Schwert von Roșiorii de Vede, wie schon erwähnt, wie

auch jenes von Persinari - über den Hort werden wir weiter unten sprechen - können in die Kategorie B eingeschlossen werden. Hinsichtlich der <Waffe> von Perșinari (Abb. 5/ 2) meint Matthäus (1989, 89 - 90): "Ein Fundstück wie das Goldschwert weist ähnliche, zu praktischem Gebrauch gleichfalls nur bedingt geeignete kretisch - mykenische Rapiere mit goldbeschlagenem Griff. In persinari ist sogar der Schnitt zur reinen Zeremonialwaffe, zum profan oder religiös motivierten Statussymbol zur Gänze vollzogen, da das Material Gold eine Verwendung als Kampfwanne überhaupt nicht mehr gestattet"

Bezüglich des Exemplars von Bucuresti - Tei (Abb. 4/ 2), muß gesagt werden, daß es sich um ein Bruchstück handelt, aus dem ein Messer angefertigt wurde. Ursprünglich wurde des Schwert der dritten Stufe der Tei - Kultur zugeteilt (ALEXANDRESCU *a.a.O.*). Später aber brachte man die Waffe mit der Tei IV - Siedlung, die an dem-selben Ort gefunden wurde, in Verbindung, denn "die leichte Biegung nach oben der Messerspitze, nimmt den Exemplare der ersten Eisenzeit vorweg" (LEAHU 1988, 225 - 226).

Die Dichte der Entdeckungen solcher Waffen in Siebenbürgen führt uns mit dem Gedanken zum Dasein einiger einheimischen Werkstätten (BADER 1986, 12). Andererseits, wie die Importstücke nach Rumänien drangen wirft neue Fragen auf. Bezüglich den Wegen wurden mehrere Hypothesen aufgestellt: 1. Vardar - Morava - Korridor; 2. Strimon - Isker - Becken; 3. Olt (Alt) - Isker - Macedonien; 4. Nordepyrus - Albanien - Metohije - Vardar - Donau - Tisa - Mureș (Marosch); 5. Nordepyrus - Albanien - Metohije - Isker - Olt - Turnu Roșu - Paß oder Donau - Walachei - Dâmbovița - Prahova - Predeal - Paß - Siebenbürgen (IBIDEM).

Wie zu bemerken ist, alle aufgezählten Eindringwege sind im zentral - westlichem Teil der Balkanhalbinsel zu finden. Es wurde angenommen, daß "in der mittleren und, durch Tradition, auch in der Spätbronzezeit die Strecke Morava - Vardar benützt wurde. Dieser Bindeweg konnte vorherrschend gewesen sein solange die Ostseite des Balkans von Umwelzungen im Griff war...Die politische und wirtschaftliche Lage Trojas, Mykenes und des Ostteils der Halbinsel führte dazu, daß ein Verbindungsweg, der vor den ununterbrochenen Angriffen aus den nord - pontischen Steppen in Gefahr war, ausgewählt wurde. Angefangen mit dem XV. Jh.v.Chr., also in der Zeit in der Mykene zur Handels - und Militäroffensive übergeht, werden im Balkan die alten Verbindungswege wiedergeöffnet" (MUNTEANU 1993, 89).

Neulich wurde die Frage gestellt ob "nicht an die Stelle der allgemein Beeinflussung der Rapiere im Karpatenraum durch die mykenische eine solche durch die transkaukasische treten" könnte ? (BURGER 1994, 211). Um eine bejahende Antwort geben zu können, wurden folgende Beweise aufgetischt: "erstens sind die Rapiere im Karpatenraum Einzelfunde, was eine exakte Datierung erschwert. Ein weiteres Problem besteht in der Schwierigkeit, infolge der schwer beschädigten Klingenschultern sowie des Fehlens der Zunge auf die ursprüngliche Form der Rapiere zu schließen. Waren die Schultern ursprüngliche Form der Rapiere, wie bei den mykenischen, gerundet ? Das Spiralornament, das der balkanischen mit den mykenischen Rapiere verbinden soll, (ist) fragwürdig, da es

sich um ein weit verbreitetes, schon früh auftretendes Dekor handelt... Ein weiteres Indiz ist der Unterschied im Herstellungsverfahren: der im Karpatenbecken angewandte Guß auf Token war in Mykene nicht üblich ... Gegensätze bestehen auch auf dem Gebiet der Beigaben: in Mykene traten, im Unterschied zu SO Europa, Vergesllschaften von Dolch und Schwert auf" (EADEM).

Ist dieses die korekte Lösung für die Anwesenheit solcher Waffen im Gebiete Rumäniens? Im jetzigen Forschungsstand schwer zu antworten. Und das insbesondere da diese Art von Rapiere in Transkaukasien im 18. - 17. Jh.v.Chr. zu finden waren, und, wenigstens so scheint es, bei der Vollendung jener aus Kreta (EADEM) beigetragen haben. Nicht ausszuschliessen ist auch die Idee, daß "die Rapiere in den einzelnen Gieten konnten sich aber auch unabhängig voneinander entwickelt haben" (EADEM, 212).

Einige Forscher sind der Meinung, daß "der mykenische Schwertyp von Alba Iulia, zusammen mit den Dolchen und den Schwertern der einheimischen (siebenbürgischen) Frühbronzezeit bei der Erschei-nung der Schwerter des Typs Boiu beigetragen hat" (ANDRIȚOIU 1992, 81). Diese Hypothese wurde nach dem Ver -gleichen des Dekors der Haftscheiben der Schwerter des Typs Boiu mit dem Spiralmotiv, das auf einigen Waffen derselben Gattung, die in den Schachtgräbern von Mykene gefunden wurden, aufgestellt (WERNER 1952, 294, Abb. 1). Auch der siebenbürgische oder italienische Ursprung dieser Schwerter ist angedeutet worden. Nach Boroffka (1994, 242) ist "das namengebende Schwert vom Typ Boiu das östlichste bekannte Exemplar. Der Typ ist hauptsächlich aus Ungarn, Tschoslowakei, Österreich und Norditalien bekannt"

Auch bezüglich der zeitlichen Zuschreibung gibt es verschiedene Meinungen. Möglich, daß die Zeitspanne *Br.B 1 - B 2* die annehmbarste ist (ANDRIȚOIU, *a.a.O.*; andere Meinungen bei WERNER, *a.a.O.*, 295; HOLSTE 1953, 5, 14 - *Br.B 1*; NESTOR 1937, 207; LOMBORG 1959, 124; FOLTINY 1961, 88 - *Br.B 2*; HÄNSEL 1968, 36 - 38 - *MD I*; BOROFFKA, *a.a.O.* - *MD II - II < Reinecke B - C >*).

Der *Ornamentik* der Waffen jener Periode wurde desgleichen die nötige Aufmerksamkeit geschenkt. W. David (1993, 78) schreibt bezüglich der mittelbronzezeitlichen Waffen, mit Sichtvermerk auf jene des Hajdúsámson - Apa - Kreises: "Das Aufkommen dieser mit komplizierten Spiralhakenornamentik verzierten Waffen, die keine im Fundbild direkte erkennbaren autochtonen Vorläufer besitzen, bedeutete für den Donau - Karpatenraum einen <plötzlichen> Aufschwung der Metallurgie und läßt zudem auf Veränderungen in Bewaffnung und Kampfweise schließen. Die und noch manch anderes wird als Niederschlag eines intensiven und nachhaltigen Kulturwandels im Donau - Karpatenraum des 16. - 15. Jh. v. Chr. gewertet, der von der Forschung schonb seit längerem wenn auch in Detailfragen kontrovers diskutiert auf äußere Einflüsse aus dem osteuropäischen, anatolisch - vorderasiatischen oder ägäischen Raum zurückgeführt wird" Petrescu - D^mbovița (1982, 169) unterstreicht: "à cet égard on a suggéré que le motif en spirale entant que symbole solaire aura pas apparaître à l'Age du bronze dans l'espace qui nous imperte ici sans d appui de quelque influence égéenne. En effet, il est généralment

connu que dans l'espace capatho - balkanique le culte du soleil remonte au commencement de l'Age du bronze moyen, ayant même peut - être des racines encore plus anciennes si l'on tient compte de la préférence marquée des communautés de ces territoires pour le motif solaire. Or, on a soutenu l'affirmation que le décor spiralé comme symbole du soleil n'a rien à voir avec la civilisation mycénienne. De même, en ce que concerne les épées, si l'on excepte la rapiere de Medgidia (bei uns Abb. 4/ 3), produit du type mycénien, de l'un des centres balkaniques, ainsi que les exemplaires similaires de Bulgarie, toutes les pièces récoltées sur le territoire roumain s'avaient différentes du type classique d'épée mycénienne. Aussi, ces pièces provenant des découvertes isolées, sauf le fragment du dépôt de Draşna de Jos passent - elles pour des importations méridionales dans le milieu proto - thrace local ou, éventuellement, pour des imitations d'après les prototypes égéens"

II. 1. A. b. *Dolche*. Bei Perşinari, Bezirk Dâmboviţa, wurden in der Zeitspanne 1954 - 1976 (LEAHU 1988, 232) verschiedene Gegenstände aus Edelmetall (Gold und Silber), die mit großer Wahrscheinlichkeit alle einem Hort angehören, entdeckt. Die gefundenen Waffen waren bestimmt Parastücke und sicherten dem Besitzer eine besondere Stellung in der Gemeinschaft. Unter den Gegenständen, ohne dabei die Einheit des Hortes zu vergessen, wichtig für unsere Analyse sind zwölf - 11 ganze und ein Bruchstück - Golddolche (Abb. 6).

Auch in diesem Fall, stellen einige Forscher eine typologische Verbindung dieser Waffen mit den Dolchen der mittelmeeischen Welt , genauer mit den Schachtgräbern aus Mykene, auf. Es wird angenommen, daß der Hort bei Persinari der Tei - Kultur angehört, da er in dem Verbreitungsgebiet dieser Kultur gefunden wurde (LEAHU, *a.a.O.*, 232 - 234). Ohne sicher zu sein, wird er der II. Stufe zugeordnet (IBIDEM, 234).

In Zusammenhang mit dem Hortfund von Perşinari äußerte sich Al. Oancea (1981, 182) folgendermaßen: "Les trésors de Perşinari et de Măcin ... peuvent être rapprochés, par la forme de l'amus de hallebarde et du sabre, de pièces similaires découvertes dans les tombes n.ºs IV et VI de Mycène; le trésor de Perşinari a été rapproché, par ses haches en argent du trésor bien connu de Borodino. La découverte de Perşinari est isolée et ne saurait être mise en liaison avec le milieu local Tei. Par sa grande quantité d'or, la forme des pièces, qui rappellent les prototypes méridionaux, ses analogies certaines avec les trésors de Borodino et surtout de Măcin, ce trésor doit être assigné aux groupes culturels qui ont diffusé les pièces de Borodino et de Măcin"

Perşinari ist nicht der einzige Edelmetallfund im Verbreitungsgebiet der Tei - Kultur. So, wurde in einem benachbarten Arges - Bezirk (Fundplatz unbekannt) ein Hort entdeckt, der aus 12 Lockenringe und 7 Perlen, alle aus Gold, bestand, und der der III. Stufe zugeschrieben wurde (LEAHU 1988, 234). In der der Tei - Siedlung (Übergangsäußerung von der II. zur III. Stufe) bei Mogoşesti, Bezirk Giurgiu, in einem Haus, neben Gegenstände aus Bronze, wurde auch ein einfacher Ohrring aus Silberdraht entdeckt (SCHUSTER 1992, 83).

II. 1. A. c. *Messer*. In Mykene, im Schachtgrab Nr. 2, wurde ein Messer mit kugelförmigem Elfenbeingriff gefunden (KARO 1930/ 1931, 70, Taf. 72/ 216). Dieser Fund

wird von einigen Wissenschaftlern in Verbindung mit dem bei Bretea Muresană ans Licht geförderten Messer mit einem Griff mit fünf Locken gebracht (ANDRIȚOIU 1993, 100 u. Taf. VIII/ 13). Die Griffform ist in Rumänien nicht einzigartig. Analogien gibt es "mit dem Griff des ersten Schwertes des Depot von Apa, als auch mit den Messern des Depot von Satu Mare (Bezirk Arad) oder den Einzelfunden von Periam und Valea lui Mihai. Die Datierung dieser Gegenstandekategorie in die mittlere Bronzezeit ist durch das Vorhandensein einer Axt des Typs B 1 im Depot von Satu Mare gesichert" (IBIDEM).

II. 1. B. *Metallgefäße.*

II. 1. B. a. Das bis heute ans Licht geförderte Fundgut zwingt uns aus dieser Materialkategorie nur die Gefäße aus Edelmetall in Betracht zu ziehen. Es darf fast sicher gelten, daß das kretisch - mykenische Metallgeschirr Exportware für die benachbarten Gebiete, der Balkanhalbinsel, ja sogar Mitteleuropa war (MATTHÄUS 1989, 86 sqq. - mit Literatur). Desgleichen wurde festgestellt, daß das siebenbürgische Gold als Rohstoff bis nach Mykene vordrang (IBIDEM, 87). In Rumänien wurden sehr wenige Metallanalysen der entdeckten Gegenstände durchgeführt. Wenn das siebenbürgische Gold so weit nach Süden drang, muß behauptet werden, daß bestimmt viele der Metallobjekte die im Karpaten - Donauraum gefunden wurden aus Rohstoff, der hauptsächlich aus Siebenbürgen stammte, angefertigt wurden. So wie Boroffka (1994, 3) unterstreicht, "deuten einige ...Anzeichen auf bronzezeitlichen Bergbau. Ein Hinweis ist die Verbreitung der Hortfunde, deren höchste Konzentration jeweils in der Nähe der Erzlagerstätten zu finden ist. R. Pittioni veröffentlichte spektral-analytische Untersuchungen frühbronzezeitlicher Kupfergegenstände und kommt auf Grund von früheren Arbeiten zu dem Schluß, daß das Rohmaterial dieser Stücke aus dem siebenbürgischen Erzgebirge (Westkarpaten) stammte. Vereinzelte Funde von steinernen Hämmern und einem Tüllenbeil in modernen Goldminen deuten auf früheren Goldbergbau und M. Rusu wies bereits auf die Wahrscheinlichkeit von bronzezeitlichen Goldwäscherei hin. Zu dem Ergebnis, daß ein großer Teil des mittelbronzezeitlichen Goldes in Südosteuropa aus Flüssen gewonnen wurde, kommt auch A.Hartmann auf Grund seiner Analysen >. Die steinernen < Minenhammer> sind in Rumänien sowohl in manchen Kulturen der Frühbronzezeit (Glina, s. ULANICI 1975, Taf. 2/ 2), als auch in jenen der Mittelbronzezeit (Verbicioara, Tei, Monteoru, Wietenberg, s. BERCIU 1939, 89 sqq.; PETRE 1968, 161 - 176; ANDRIȚOIU 1992, 45 und Taf.39/ 14) zu finden.

II. 1. B. b. Zurückkehrend zu dem Metallgeschirr, von Interesse für uns sind folgende Gefäße:

- *Kantharos aus Biia*. Er war Teil eines Depot, welcher anhand eines Arminges eine Datierung in den Hajdúsámson - Horizont ermöglicht. Nach Mathäus (1989, 93) gibt es "ein verblüffendes Detail, welches den Kantharos von Biia mit südlichen Vorbildern verknüpfen könnte: Spiralig eingerollte Enden schmücken auch die Henkel eines goldenen Kantharos aus der Nähe von Kalamata. Dieses Gefäß dürfte durch Vergleich mit dem Kantharos des IV. Schachtgrabes von Mykenai in SH I datiert werden"

Gefäße, wie das Dekor und die Technik, die Bodenbildung der Kalottenschale, die Henkelkonstruktion (s. MATHÄUS, *a.a.O.*, 93 - 95) weisen auf südliche, <mykenische> Einflüsse hin.

Biia befindet sich im Verbreitungsbereich der Wietenberg - Kultur, während in der Bihorgegend die Otomani - Gemeinschaften in jenem Zeitabschnitt anzutreffen waren. Die konzentrischen Bodenringe der einen Goldtasse des Depot aus dem ehemaligen Komitat Bihar erinnert an den Dekor der Tongefäße der Otomani - Kultur. Es ist aber dennoch schwer zu sagen ob diese Funde den erwähnten Bevölkerung angehört haben. Sicher ist aber, daß "die Entstehung einer eigenständigen toreutischen Tradition auf dem Balkan chronologisch wie kulturell in eine Periode balkanisch - ostmediterraner Kontakte fällt....Daß auch getriebenes minoisch - mykenisches Metallgeschirr im Rahmen dieses Beziehungsnetzes nach Norden gelangte, scheint heute fast unzweifelhaft" (MATHÄUS, *a.a.O.*, 96).

- *Fünf Goldgefäße von Rădeni (Bezirk Neamţ).* Von diesen drei haben zwei, eins einen Henkel und das letzte befindet sich in Bruchstückform (VULPE und BÂRLIBA 1985, 47 - 69). Alle Autoren die sich mit diesem Goldschatz beschäftigt haben (IBIDEM; SHERRATT and TAYLOR 1989, 123 sqq.) weisen auf Einflüsse, Verbindungen mit der südlichen Welt hin. Dieser Fund, wie die anderen die in Rumänien, aber auch südlich der Donau (z.B. Vulchetrun, Bulgarien) entdeckt wurden, ist eine Äußerungsform der "metalworking tradition influenced by the advanced workshop practices of the Aegean palaces, and perhaps acting as intermediary between these and more distant workshops of temperate Europe" (IBIDEM, 130).

II. 2. *Geweiß - und Knochengegenstände.*

II. 2. A. *Pferdeggeschirr.* Bezüglich dieser Gegenstandsgattung, hauptsächlich den Scheibenknebel schreibt Al. Oancea in seiner eingehender Analyse (1976, 75): "Par leur forme, leur construction, leur système de fixation et leur decor, les branches de mors au corps en forme de disque suggèrent l'existence d'une aire culturelle où ces pièces sont apparues et sont diffusées. Leur analyse typologique et chronologique indique une origine méridionale, est - méditerranéenne, dont le centre d'irradiation se situe à Mycènes...A cette époque de pointe de l'expansion mycénienne (LH II et III), les branches de mors au corps en forme de disque, apparues au XVI e siècle, se sont répandues, en même temps que d'autres éléments de la culture mycénienne, parmi les populations des Balkans et des deux versants des Carpates. Leur présence dans le milieu thrace nord - danubien prouve non seulement que ces populations ont adopté une technique de combat utilisant les chevaux et les chars, mais atteste aussi la diffusion de ces pièces, par l'intermédiaire des tribus thraces, dans les régions environnantes"

Derselbe Autor unterscheidet zwischen den in Rumänien entdeckten Stücken solche die folgenden Kategorien angehören:

a. *Scheibenknebel* - des Typs *Cârломăneşti* mit Funden in Cârломăneşti und Sârata Monteoru (Abb. 7/ 3); - des Typs *Ulmeni* mit Funden in Ulmeni (Abb. 7/ 1) und Sârata

Monteoru (Abb. 7/ 2). Beide Typen werden der ersten Scheibenknebelkategorie und der Zeitspanne 15. - 14. Jh. v. Chr. (IBIDEM, 60 - 67, 72) zugeordnet. Nach Oancea (IBIDEM, 67 sqq.) einer zweiten Kategorie sind Funde wie jene aus Trusesti, aus Ungarn (z.B. Vatina und Töszeg, bei uns Abb. 7/ 4 - 5) einzuschließen. Die Entdeckungen wurden in den Verbreitungsgebieten der Monteoru - und Coslogeni - Kultur gemacht. Eugenia Zaharia (1990, 43 - 44 und Abb. 21/ 8 - 8 a, 28/ 17) unterstreicht, daß die Scheibenknebel von Sărata Monteoru "une variante particulière de typ mycénien, discoïdal" ist, welche aber im Vergleich mit jenen der Gruppe Staroiourevo einige typologische und zweckbestimmende Verschiedenheiten aufweisen.

b. *Tresenknebel*. Wurden an nicht wenigen Orten ans Tageslicht gefördert. Solche Gegenstände wurden nicht selten von den Trägern der Otomani -, Wietenberg- oder Coslogeni - Kultur verwendet (BOROFFKA, *a.a.O.*, 225; NEAGU, NANU, 1986, Abb. 15). Nach Boroffka (IBIDEM, 229): "Während bisher die Tresenknebel vom Typ Füzesabony,..., für früh - bis mittelbronzezeitlich (FD III/ MD I) gehalten wurden, muß diese Ansicht wohl revidiert werden. Zumindest scheinen Tresenknebel auch noch in wesentlich späterer Zeit in die Erde gekommen zu sein und man muß mit einer gewissen Datierungsunsicherheit rechnen"

In der Behandlung der Tresenknebel muß ihre Verbindungen mit den östlichen Kulturen nicht vergessen werden, denn "their occurrence in the context of Füzesabony and Andronovska cultures ensures synchronization in Euro - Asia and the centre of Europe... At the present the eastern origin of the disk - shaped cheek - pieces is accepted as they were discovered for the first time at Kamenka and Prokazino (the north of Donetz) within settlement belonging to the Mnogovalikova culture and they spread to other populations" (NEAGU 1993, 173).

Das sogenannte <mykenische> Wellenlinienmotiv nimmt in der Verzierung dieser Knochengegenstände eine wichtige Rolle ein. Dieses war auch einer der Gründe welche auf eine Verbindung mit der südlichen Welt hindeutete. Trotz einiger Fragezeichen die aufgeworfen werden können, stellt das *pulley - motif* ein "Beleg für den anstoßgebenden Einfluß der mykenischen Welt" (BOROFFKA *a.a.O.*, 230).

II. 2. B. Diese Verzierungsscharakteristik ist auch auf anderen Knochen - oder Geweihstücken zu finden: a. in Derşida, eine Siedlung und ein Gräberfeld die der Wietenberg Kultur angehören, wurde ein *Geweihfragment* mit solchem Ornament gefunden (CHIDIOŞAN 1980, Taf. 39, 42); b. auch im Wietenberg - Milieu (III. Stufe), in Lancrâm ist ein verzierter *Zepter* aus Hirschgeweih entdeckt worden (ANDRIŢOIU 1992, 46 und Taf. 40/ 16 a - b); c. wenn man die *Knochenknöpfe* aus Mykene und Füzesabony (HÄNSEL 1982, 6 Abb.2, 1 und Abb. 2, 7) mit denen von Târgu Secuiesc (SZEKELY 1978, 290 und Abb. 1) vergleicht sind Ähnlichkeiten zu bemerken. Aber so wie Boroffka (1994, 229) unterstreicht: "Während die erste beide Stücke sich chronologisch durchaus nahestehen können (ca. 16 Jh. v. Chr.), gehört das letzte zur spätbronzezeitlichen Noua - Kultur, die

schwerlich vor dem 13. Jh. v. Chr. angesetzt werden kann". Auch in diesem Fall muß von einem Tradieren mykenischer Einflüsse gesprochen werden.

II. 3. *Tongegenstände.*

II. 3. A. *Keramik.* Auch bezüglich der Keramik sind nach einigen Autoren Spuren südlicher Einflüsse zu sehen.

a. *Gefäßformen.* Zu diesen rechnet man, zum Beispiel, die Vogelgefäße (HARTUCHE, SÎRBU 1982), die u.a. in Brăilița, in den Gräbern 10 und 18 (Abb. 8/ 1 - 2), Călărăsi - Grădista (Abb. 8/ 3) oder Dorobanți (Abb. 8/ 4) gefunden wurden.

Askoide Gefäße waren mehreren mittel - und spätbronzezeitlichen Kulturen eigen: Wietenberg, Monteoru, Coslogeni u.s.w. Sie wurden aber auch von den Gemeinschaften der Frühbronzezeit (Glina und Scheckenberg Kultur) oder noch früher der Übergangsperiode vom Äneolithikum zur Bronzezeit (Coțofeni Kultur) und im Äneolithikum verwendet. So daß, es schwer zu sagen, wieviele Prozente einheimische Tradition und wieviele mykenischer Einfluß sind.

Ein weitere Gefäßtyp wäre nach einigen Autoren (IBIDEM) die Krüge mit schräg hochgezogenem Ausguß, gegenüber dem sich ein mehr oder weniger geschwungener, überrandständiger Henkel befindet (Abb. 9/ 1 - 4). Auch diese Gefäßkategorie ist mehreren bronzezeitlichen Kulturen eigen und hat auch <Vorfahren> in den Kulturen der Übergangsperiode oder Frühbronzezeit.

b. *Verzierung.* Die Spiralornamentik auf der Keramik wurde in der Mittel - und Spätbronzezeit relativ oft verwendet. Die Stellungsnahmen bezüglich diesem Dekormotiv sind zahlreich und gegensätzlich (CHILDE 1927, 1 - 4; WERNER 1952, 293 - 308; HACHMANN 1957, 165 - 180; HOREDT 1960, 31 - 44; FOLTINY 1962, 34 sqq.; VULPE 1974, 251 - 252; DÎMBOVIȚA 1980, 65; ANDRIȚOIU 1992, 41 - 42). In der letzten Zeit immer mehr Forscher neigen dazu die Spiralornamentik der Wietenberg -, Otomani -, Suciu de Sus -, Monteoru - und Tei - Kultur als auf Grund einheimischer Tradition entwickelter Elemente, zu sehen. Wenn man mit Aufmerksamkeit dieses Dekormotiv der mykenischen Keramik und deren bronzezeitlichen aus Rumänien betrachtet sind unübersehbare Unterschiede zu entdecken (ANDRIȚOIU 1992, 42).

II. 3. B. *Anthropomorphe Figuren.* Ohne tiefer einzugehen (dafür s. CHICIDEANU, CHICIDEANU 1990, 53 - 75), muß erwähnt werden das ein Teil der Menschendarstellungen, hauptsächlich die der Gârla Mare - Kultur, in der Form denen aus dem mykenischen Raum ähnlich sind. Aber, wie auch die Autoren (IBIDEM) die sich damit befaßt haben unterstreichen, muß die lokale Tradition eher als ein ausschließlich südlicher Einfluß in Betracht gezogen werden.

II. 4. *Perlen aus Glaspaste.* In den Gräbern Nr. 35 und 142 des Gräberfeldes Nr. 4 von Sărata Monteoru, die der Monteoru - Kultur angehören, wurden auch Glasperlen entdeckt. L. Bârzu (1989, 47) schreibt dazu: "les analyses récemment effectuées sur des exemplaires de Sărata Monteoru, comme aussi sur des pièces creto - mycéniennes, ont prouvé qu'il ne s'agit pas, comme en avait l'impression, de pièces faience" Die Autorin gelang zur

Schlußfolgerung, daß anhand dieser Gegenstände ein Synchronismus mit den Stufen Mykene III A 1 - Mykene III B aufgestellt werden kann (IBIDEM).

III. Einige Schlußfolgerungen:

a. Bezüglich allen Gegestadskategorien, die in Verbindung mit der mykenischen Welt gebracht wurden, sind viele Fragezeichen zu setzen. Fast kein Objekt ist <rein> mykenisch. Deswegen sind die echten Importstücke eine Seltenheit.

b. Die einheimische Tradition muß nicht vernachlässigt werden. Dabei sind aber auch die möglichen südlichen Einflüsse nicht gänzlich abzustreiten. Die Wichtigkeit dieser muß aber genauer abgewogen werden.

c. Der Raum des heutigen Rumäniens war auch in der Bronzezeit ein Gebiet das mehr oder weniger stark dem Einfluß und dem Druck anderer nomaden oder seßhaften Völkerschaften fast aus allen Himmelsrichtungen ausgesetzt wurde. Da aber ein relatives Gleichgewicht herrschte, konnten die einheimischen Gemeinschaften eine reiche eigene Güterproduktion entwickeln. Dazu haben auch die Bodenschätze (Erze) beigetragen.

* Zur Veröffentlichung wurde auch eine rumänische, leicht geänderte Fassung, gegeben (Istros VIII)

LITERATUR

ALEXANDRESCU 1966 - A. D. Alexandrescu, *Die Bronzeschwerter aus Rumänien*. Dacia N.S. 10, 1966, 117 - 189.

EADDEM 1968 - Eadem, *Spadele de bronz de pe teritoriul R.S.România*. Rezumatul tezei de doctorat, Bucureşti, 1968.

ANDRIŢOIU 1992 - I. Andriţoiu, *Civizația tracilor din sud - vestul Transilvaniei în epoca bronzului*. Bibliotheca Thracologica II, Bucureşti, 1992.

BADER 1986 - T. Bader, *Neue Beiträge zu den mykenischen Schwerter vom Typ A aus Rumänien*. Zeitschr. Arch. 20, 1986, 1 - 15.

BÂRZU 1989 = L. Bârzu, *La station de Sărata Monteoru: La Nécropole n° 4 de l'époque du bronze*. Dacia N.S. 33, 1989, 1 - 2, 39 - 78.

BERCIU 1939 - D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*. Craiova, 1939.

BOROFFKA 1994 - N. G. O. Boroffka, *Die Wietenberg - Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa* (Teil 1 und 2). Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Bd. 19, 1994.

BURDA 1979 - Şt. Burda, *Tezaure de aur din România*, Bucureşti, 1979.

CHIDIOŞAN 1980 - N. Chidioşan, *Contribuții la istoria tracilor din nord - vestul României. Așezarea de la Dersida*. Oradea, 1980.

CHILDE 1927 - G. Childe, *The Minoan influence on the Danubian Bronze Age*. Evans Festschrift. Oxford, 1927.

DAVID 1993 - W. David, *Zur Ornamentik des alt - und mittel-bronzezeitlichen Hajdúsámson - Apa - Kreises*. Actes du XIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, Bratislava, 1 - 7 Septembre 1991, Bd. 3, Bratislava, 1993.

DÎMBOVIȚA 1980 - M. Petrescu - Dîmbovița, *Premiscele civilizației geto - dacice*. ArhMold 9, 1980, 63 - 67.

- IDEM 1982 - Idem, *Les principaux problèmes concernant les dépôts de bronze chez les thraces de l'espace carpatho - danubien - pontique des XVIe - XIe siècles av. n. ere.* Pulpudeva 5, 1982, 161 - 183.
- FOLTINY 1961 - I. Foltiny, *Ein neuer Beitrag zur Frage der Handelsbeziehungen zwischen Siebenbürgen, dem Ostalpengebiet und Nordostitalien während der mittleren Bronzezeit.* Arch. Austriaca 29, 1961, 76 - 95.
- IDEM 1962 - Idem, *Mycenae and Transylvania.* HungQuaterly 3, 1962, 3 - 4, 133 - 140.
- HACHMANN 1957 - R. Hachmann, *Die frühe Bronzezeit im westlichen Ostseegebiet und ihre mittel - und südosteuropäischen Beziehungen.* Hamburg, 1957.
- HARTUCHE, SÎRBU 1982 - N. Hartuche, V. Sîrbu, *Importations et influences egeo - myceniennes dans les cultures de la période de transition et l'âge du bronze aux pays du Bas - Danube.* Pontica I, 1982, 156 - 175.
- HÄNSEL 1968 - *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken.* BAM 7 - 8, Bonn, 1968.
- IDEM 1982 - Idem, *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.* Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. PAS I, Berlin, 1982, 1 - 38.
- HOLSTE 1953 - Fr. Holste, *Die bronzezeitlichen Vollgriffschwerter Bayerns.* München, 1953.
- HOREDT 1960 - K. Horedt, *Siebenbürgen und Mykenä.* NĚH 2, 1960, 31 - 44.
- IDEM 1961 - Idem, *Săbiile de tip micenian din Transilvania.* Apulum 4, 1961, 9 - 18.
- IRIMIA 1970 - M. Irimia, *Das mykenische Bronzeschwert aus Medgidia.* Dacia N.S. 14, 1970, 389 - 39.
- IRIMIA, DUMITRAȘCU 1969 - M. Irimia, A. Dumitrașcu, *Sabia de bronz miceniană descoperită la Medgidia (sec. XIV î.e.n.).* Pontica 2, 1969, 137 - 147.
- KARO 1930/1931 - G. Karo, *Die Schachtgräber von Mykenai.* München, 1930/ 1931.
- LEAHU 1966 - V. Leahu, *Cultura Tei.* București, 1966.
- IDEM 1982 - Idem, *Tracii carpato - dunăreni în marile migrații egeene.* Cercetări Arheologice 4, 1982, 175 - 204.
- IDEM 1988 - Idem, *Obiecte de metal și măturii ale practicării metalurgiei în aria culturii Tei.* SCIVA 39, 1988, 223 - 241.
- IDEM 1992 - Idem, *Date și considerații noi cu privire la periodizarea evoluției culturii Tei.* Cercetări Arheologice IX, 1992, 62 - 72.
- LOMBORG 1959 - E. Lomborg, *Donauländische Kulturbeziehungen und die relative Chronologie der frühen nordischen Bronzezeit.* Acta Arch. Kopenhaga 30, 1959.
- MARINESCU 1983 - G. Marinescu, *Două noi spade de bronz descoperite în Transilvania.* Apulum 21, 1983, 57 - 65.
- MATTHÄUS 1989 - H. Matthäus, *Mykenai, der mittlere Donauraum während des Hajdúsámson - Horizontes und der Schatz von Valcitrán. Thracians and Mycenaens.* Leiden - Sofia, 1989, 86 - 105.
- MORINTZ 1978 - S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii I. Epoca bronzului în spațiul carpato - balcanic.* Bibl. de Arh. 34, București, 1978.
- MUNTEANU 1993 - M. Munteanu, *Posibile explicații asupra lipsei influențelor sudice în Bronzul mijlociu românesc.* Thraco - Dacia 14, 1993, 1 - 2, 87 - 90.
- NEAGU 1993 - M. Neagu, *The eastern component of the Coslogeni culture.* Culture et civilisation au Bas Danube 10, 1993, 165 - 192.
- NEAGU, NANU 1986 - M. Neagu, D. B. Nanu, *Considerații preliminare asupra așezării eponime de la Grădiștea Coslogeni, județul Călărași.* Cultură și civilizație la Dunărea de Jos 2, 1986, 99 - 128.
- NESTOR 1937 - I. Nestor, *Sabia de bronz de la Boiu.* Sargetia I, 1937, 155 - 214.
- OANCEA 1976 - A. Oancea, *Branches de mors au corps en forme de disque.* Thraco - Dacia I, 1976, 59 - 75.
- IDEM 1981 - Idem, *Considération sur l'étape finale de la culture de Monteoru.* Dacia N.S. 25, 1981, 131 - 191.
- PETRE 1968 - Gh. I. Petre, *Topoare ciocan de minerit din epoca bronzului descoperite în nordul Olteniei.* SCIV, 19, 1968, 161 - 176.
- SCHUSTER 1992 - C. Schuster, *Piese de metal recent descoperite aparținând culturii Tei.* SCIVA 43, 1992, 1, 81 - 83.

- IDEM 1993 Idem, *Einige Bemerkungen zu den Verbindungen der Tei - mit der Coslogeni - Kultur*. Culture et civilisation au Bas Danube X, 1993, 199 - 206.
- SHERRATT, TAYLOR 1989 - A. Sherratt and T. Taylor, *Metal Vessels in Bronze Age Europe and the Context of Vulchetrun. Thracians and Mycenae*. Leiden - Sofia, 1989, 106 - 134.
- SZEKELY 1978 Z. Szekely, *Butonul de os de la Târgu Secuiesc jud. (Covasna)*. SCIVA 29, 1978, 289 - 290.
- ULANICI 1976 - A. Ulanici, *Noi cercetări arheologice la Braneț*. Cercetări Arheologice 2, 1976, 33 - 72.
- VULPE 1974 A. Vulpe, *Probleme actuale privind metalurgia aramei și a bronzului în România*. RevIst 27, 1974, 2, 243 - 255.
- VULPE, MIHĂILESCU - BÂRLIBA 1985 - A. Vulpe, V. Mihăilescu - Bârliba, *Der Goldschatz von Rădeni, jud. Neamț, in der Westmoldau, Rumänien*. PZ 60, 1985, 47 - 69.
- WERNER 1952 - J. Werner, *Mykenae - Siebenbürgen - Skandinavien*. Atti del I. Congresso Internazionale di Preistoria e Protostoria Mediterranea 1950, Firenze, 1952, 293 - 308.
- ZAHARIA 1987 - E. Zaharia, *La culture Monteoru. L'étape des débuts à la lumière des fouilles de Sărata Monteoru*. Dacia N.S. 31, 1987, 21 - 49.
- EADEM 1990 Eadem, *La culture de Monteoru. Sa deuxième étape de développement à la lumière des fouilles de Sărata Monteoru (dép. de Buzău)*. Dacia N.S. 34, 1990, 23 - 51.

ABKÜRZUNGEN

- Apulum = Apulum, Alba Iulia.
- Arch.Austriaca = Archaeologia Austriaca, Wien.
- ArhMold = Arheologia Moldovei, Iași.
- Bibliotheca Thracologica = Bibliotheca Thracologica, Institutul Român de Tracologie, București.
- Cercetări Arheologice = Cercetări arheologice, Muzeul Național de Istorie a României.
- Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos = Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, Călărași (Nr. 10: internationale Ausgabe).
- Dacia N.S. = Dacia. Nouvelle Série. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne, Bucuresti.
- NÉH = Nouvelles études d'histoire, Bucuresti.
- Pontica = Pontica, Constanța.
- PZ = Praehistorische Zeitschrift, Berlin, Mainz.
- RevIst = Revista de Istorie, București.
- Sargetia = Sargetia, Deva.
- SCIV = Studii și Cercetări de Istorie Veche, București.
- SCIVA = Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București.
- Thraco - Dacia = Thraco - Dacia, Institutul Român de Tracologie, București.
- Zeitschr. Archäologie = Zeitschrift für Archäologie, Berlin.

ERKLÄRUNG DER ABBILDUNGEN

Abb. 1: Verbreitungskarte der im Text besprochenen Gegenstände (die Abbildungen besitzen).
Zeichenerklärung = (a) Scheiben - und Tresenknebel, (b) Schwerter, (c) Keramik, (d) Dolche, (e) Messer. Liste der Ortschaften = 1 Alba Iulia (b), 2 Alma (b), 3 Aluniș (b), 4 Brăilița (c), 5 Cărlomănești (a), 6 Copșa Mare (b), 7 Dobricel (b), 8 Dorobanțu (c), 9 Dumbrăvioara (b), 10 Füzesabony (a), 11 Grădiștea (c), 12 Inlăceni (b), 13 Lișcoteanca (c), 14 Medgidia (b), 15 Miercurea (b), 16 Perșinari (b, d), 17 Roșiorii de Vede (b), 18 Sărata Monteoru (a), 19 Tei (e), 20 Tószeg (a), 21 Ulmeni (a), 22 Vatină (a).

Abb. 2: Schwerter = 1 Miercurea Ciuc, 2 Alba Iulia, 3 Alma, 4 Aluniș (*apud* ALEXANDRESCU 1966).

Abb. 3: Schwerter = 1 Inlăceni, 2 Dumbrăvioara, 3 Copșa Mare (*apud* ALEXANDRESCU 1966).

Abb. 4: Schwerter (1, 3) und Messer (2) = 1 Roșiorii de Vede, 2 Tei, 3 Medgidia (*apud* ALEXANDRESCU 1966, IRIMIA 1970).

Abb. 5: Schwerter = 1 Dobricel, 2 Perșinari (*apud* MARINESCU 1983, BURDA 1979).

Abb. 6: Golddolche des Hortes von Perșinari (*apud* BURDA 1979).

Abb. 7: Scheiben - und Tresenknebel = 1 Ulmeni, 2 - 3 Sărata Monteoru, 4 Vatină, 5 Tószeg (*apud* OANCEA 1976).

Abb. 8: Keramik = 1 - 2 Brăilița (aus den Gräbern Nr. 10 und 18), 3 Călărași - Grădiște, 4 Dorobanțu.

Abb. 9: Keramik = 1 - 3 Brăilița (aus den Gräbern Nr. 46, 24 und 36), 4 Lișcoteanca - Movila Olarului (aus dem Grab Nr. 11).

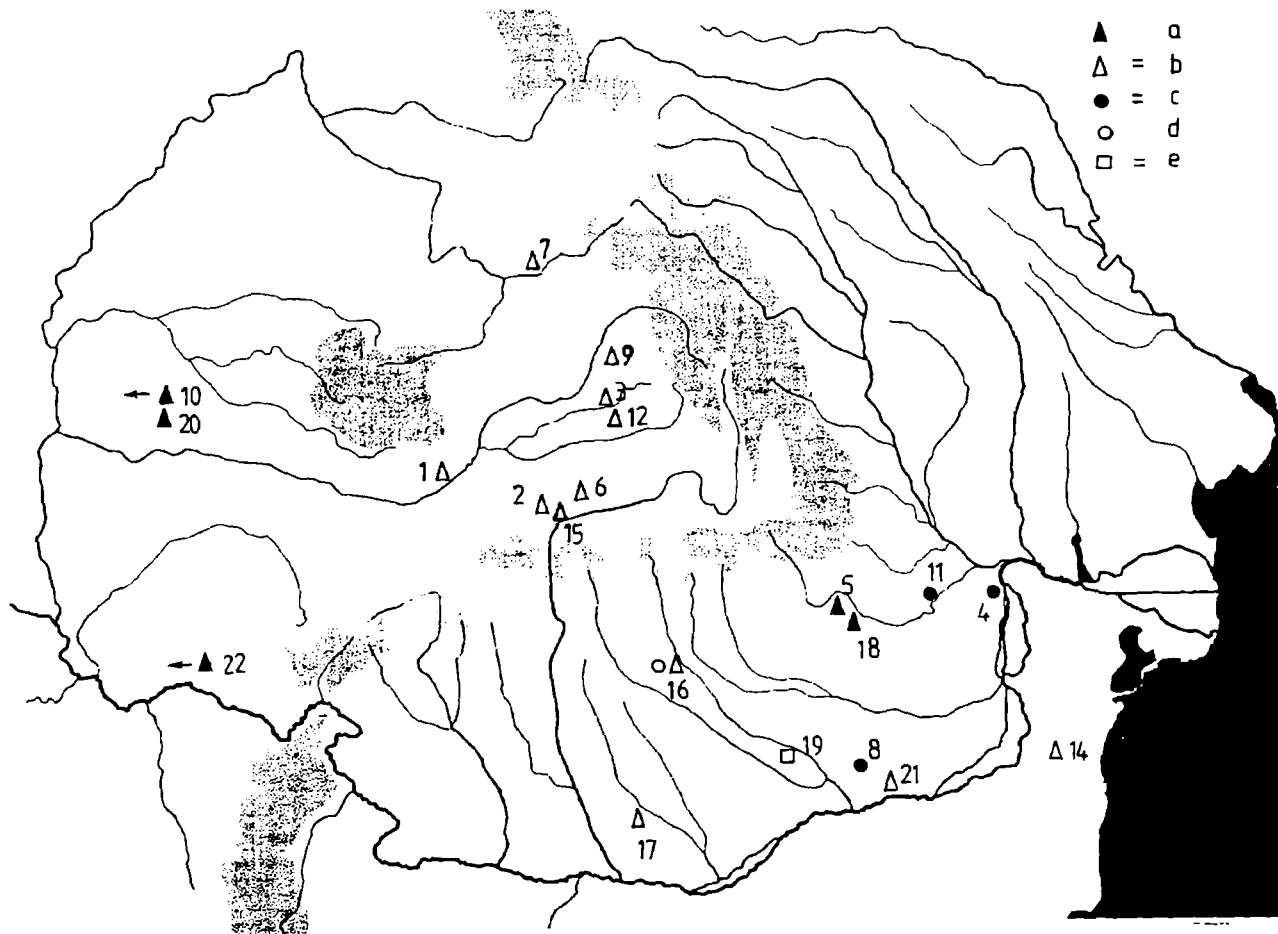

Figura 1

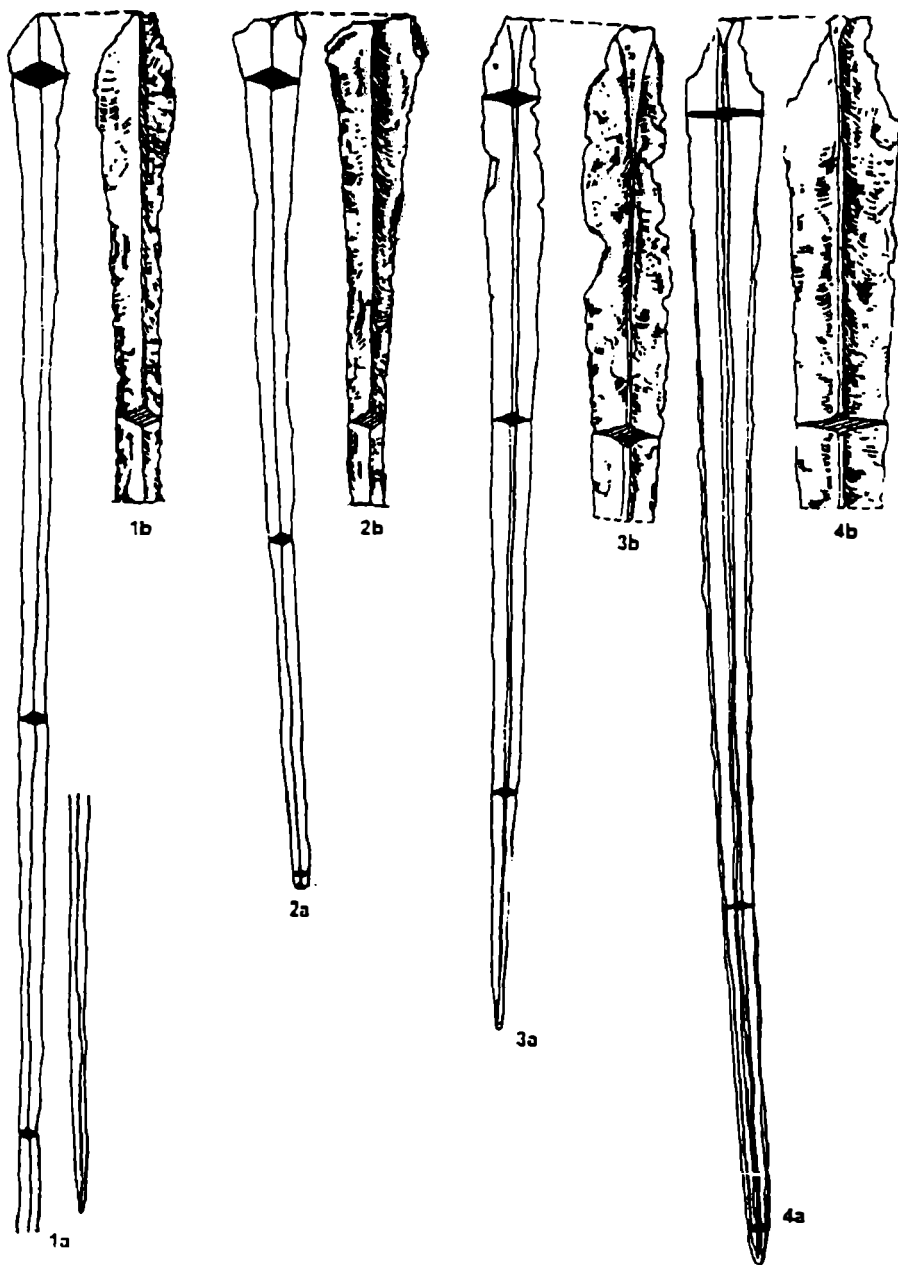

Figura 2

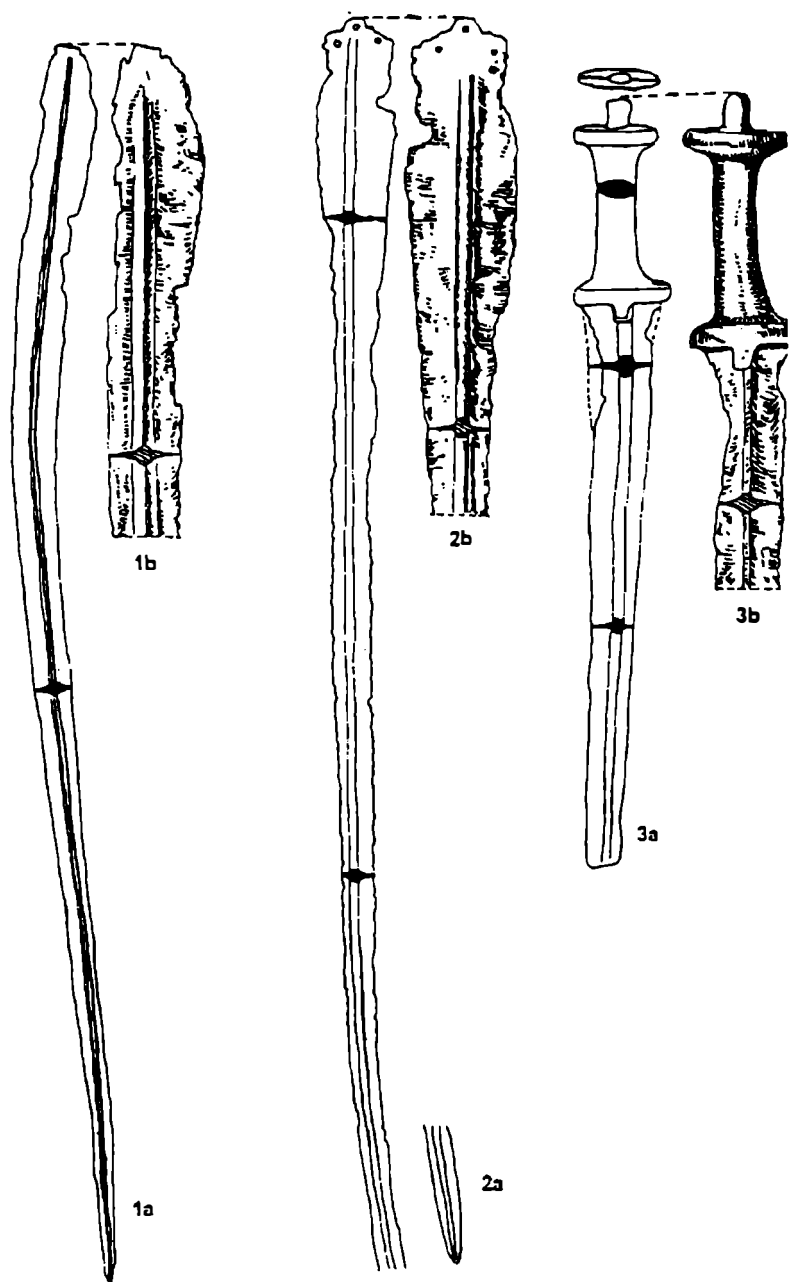

Figura 3

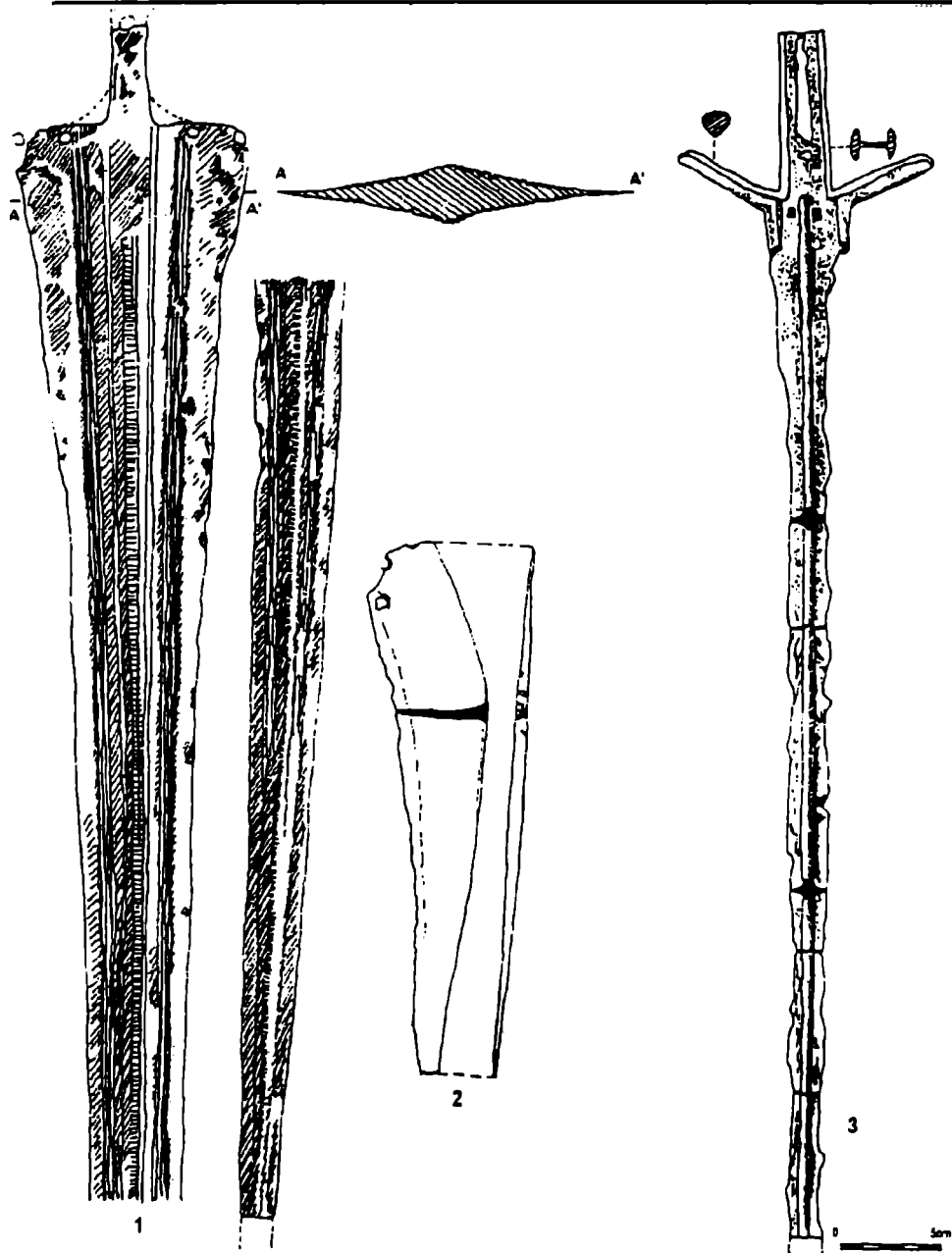

Figura 4

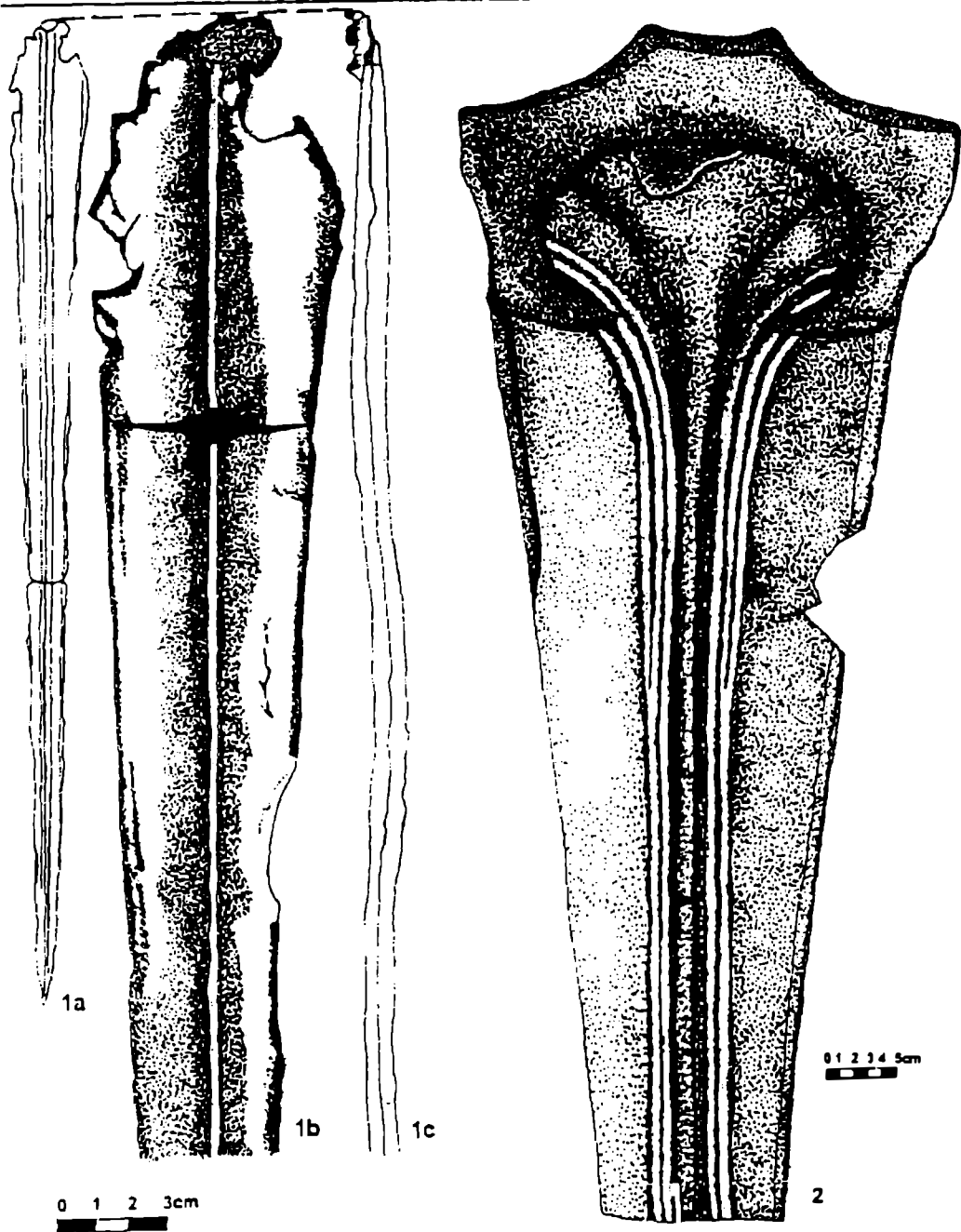

Figura 5

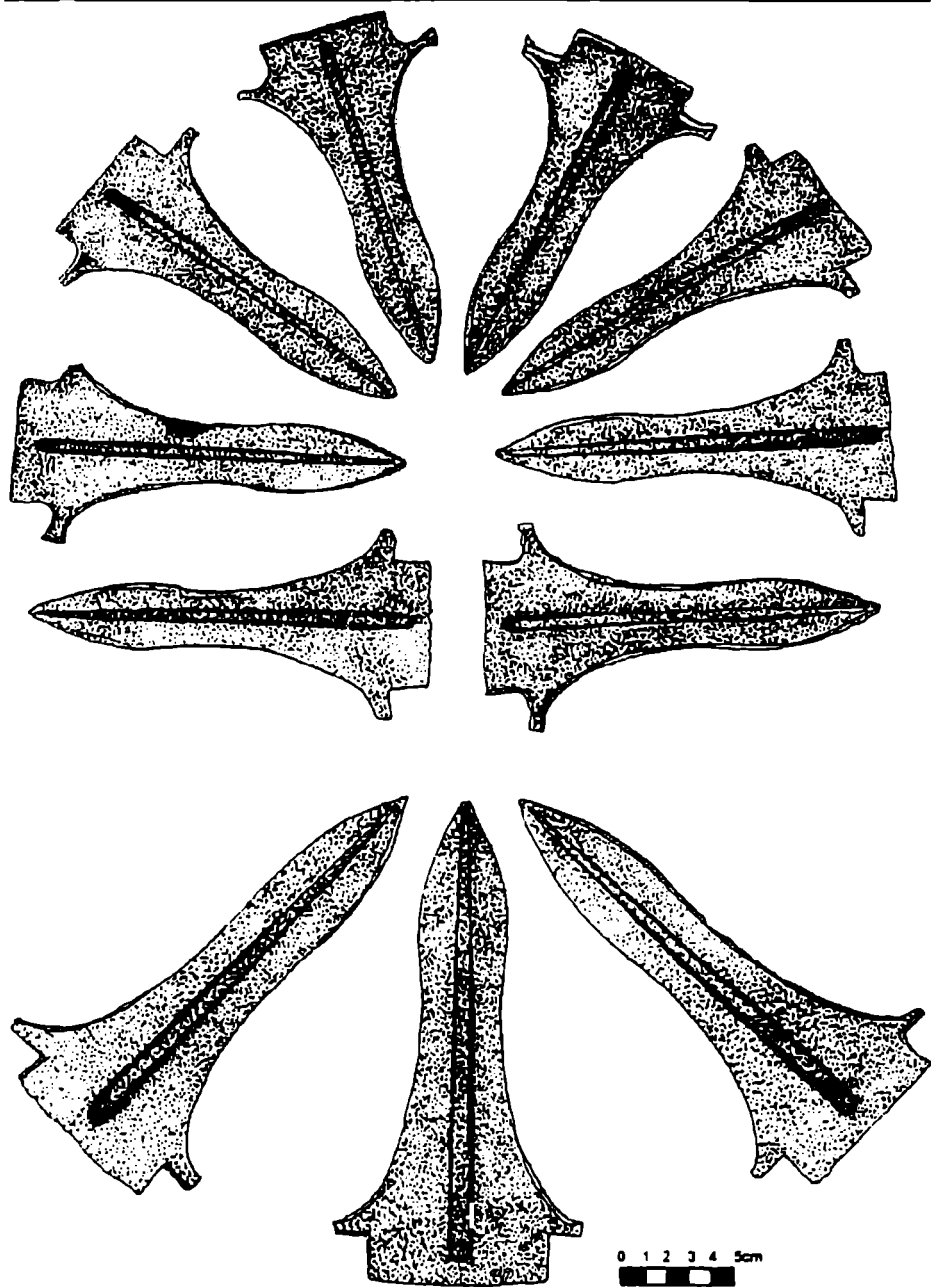

Figura 6

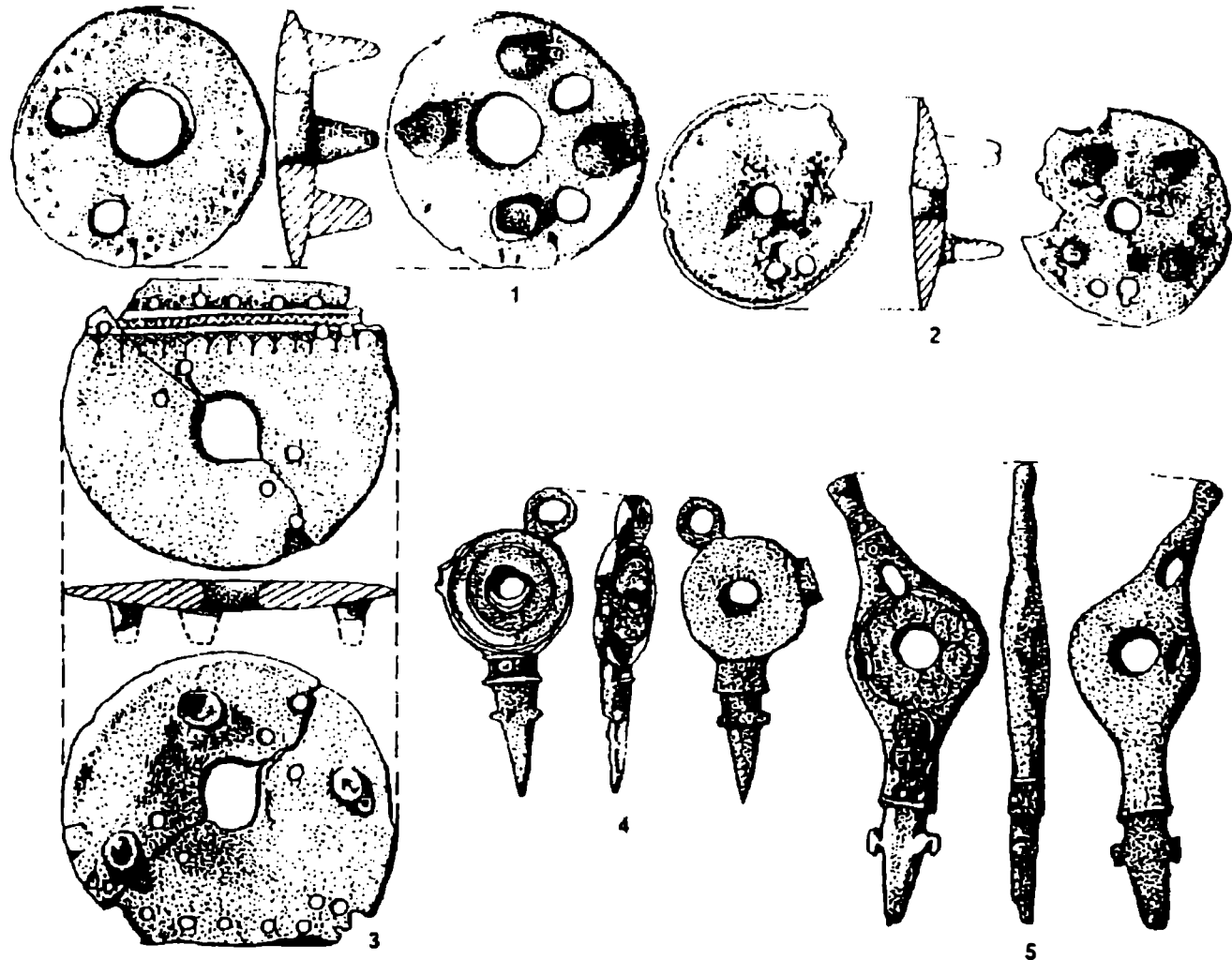

Figura 7
www.cimec.ro

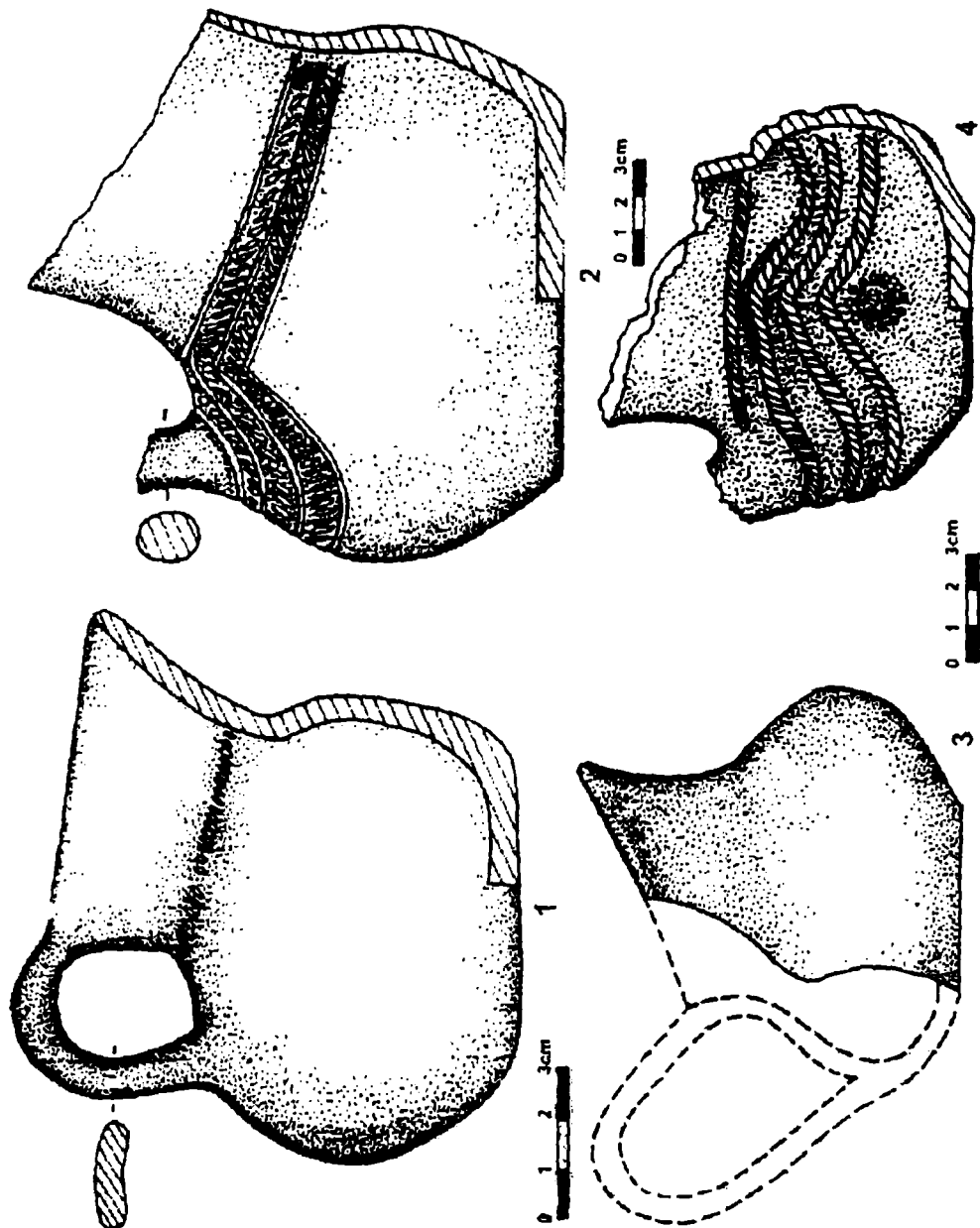

Figura 8

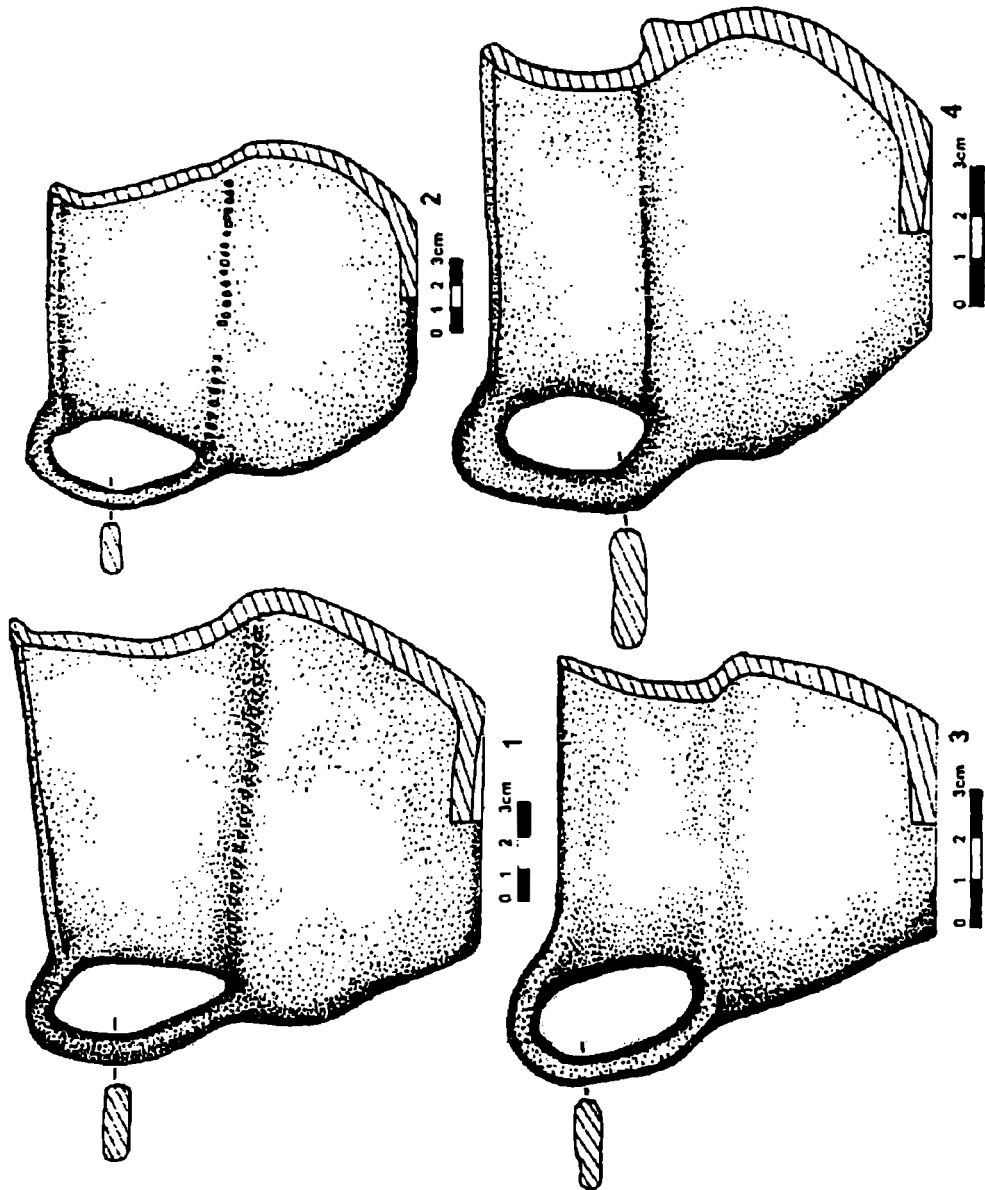

Figura 9

Valeriu LEAHU

În decembrie 1992 și martie 1993 Muzeul Național de Istorie a României a achiziționat¹ un depozit de obiecte preistorice din bronz, despre care ofertantul a informat că a fost găsit întâmplător, cu circa zece ani mai înainte, pe teritoriul comunei Arsura, județul Vaslui.

Declarația ofertantului a fost verificată printr-o cercetare de teren efectuată între 10 și 14 august 1994. Informațiile primite de la ofertant, în mare măsură confirmate, împreună cu datele obținute de noi pe durata cercetării, permit ca în legătură cu locul și împrejurările în care a fost aflat depozitul să poată fi relatate următoarele:

Descoperirea a fost făcută în iunie 1983, la periferia nord-nord-estică a comunei, pe terasa înaltă dreaptă a pârâului Mogoșești, în curtea țăranului Crețu Aurel, în timp ce se săpa pentru plantare de flori lângă unul dintre pereții locuinței, sub streășina acesteia. Obiectele de bronz au apărut la mică adâncime, fiind depuse toate, într-un vas ceramic care, la scoaterea lui din pământ, s-a spart. Pe mai multe dintre fragmentele recipientului s-au găsit, aderență, smocuri de păr, constatare ce îngăduie presupunerea că, pentru ambalarea celor depuse în pământ s-a utilizat și o blană de animal. Nu se mai poate ști însă² ce anume a fost astfel ambalat - vasul sau obiectele de bronz? - deoarece nici ofertantul și nici proprietarii terenului pe care s-a făcut descoperirea nu a putut preciza pe care dintre fețele (interioare sau exterioare) ale spărturilor de vas s-au observat resturile de blană. Dar, se poate admite că un atare detaliu nici nu este important.

În schimb trebuie regretată dispariția vasului de lut ars, știind că în felul acesta studiul arheologic al depozitului este lipsit de aportul unui util și poate, important reper cronologic și cultural. Ca în multe cazuri asemănătoare, țărani de la Arsura, frapați - și ei - de mulțimea și factura obiectelor de metal, n-au mai dat atenție și vasului ceramic spart, astfel încât, în scurtă vreme acesta s-a pierdut.

Depozitul n-a fost declarat timp de un deceniu și a stat în păstrarea - mai întâi a celor ce l-au găsit, apoi a unor rude a acestora (ultimul deținător fiind un anume Scărlătescu Ovidiu, din Huși) deoarece după cum au mărturisit-o - descoperitorilor le-a fost teamă că, pentru a verifica declarațiile lor și, eventual, pentru a mai găsi alte obiecte, autoritățile le-ar fi putut demola locuința.

x

x

x

Depozitul de la Arsura face parte din categoria celor considerate unitare, acestea grupând obiecte de o aceeași factură sau obiecte de factură înrudită. În cazul analizat,

descoperirea este alcătuită din podoabe de corp și de veșmânt, împreună cu accesorii pentru vestimentație și piese de harnașament. Cele 135 (una suta treizeci și cinci) obiecte³ (69 întregi, 66 fragmente) se clasifică tipologic astfel: 1 colier și 8 fragmente de colier, 5 brățări și 52 fragmente de brățări, 1 inel cu dublă spirală, 3 spirale, 7 falere, 39 butoni și 9 fragmente de butoni, 10 conuri.

Colierul și fragmentele de colier. Exemplarul întreg se atașează tipului circular neînchis, din bară simplă relativ subțire, de secțiune rotundă, cu capete - verigă (fig. 1/1). Diametrul maxim: 8,5 cm. Două fragmente de colier, păstrând fiecare o extremitate, se atașează aceluiaș tip. Alte șase exemplare se definesc fragmente de colier numai prin segmentele de bară simplă, de secțiune rotundă și având aceași grosime cu cea a colierului întreg.

Brățările constituie o categorie mai numeroasă și mai diversă. Toate (întregi sau fragmente) erau circulare ori ovale neînchise, ordonându-se tipologic în două grupe: brățările lucrate pe bară și cele din bandă.

Prima grupă se divide la rândul-i, în trei subgrupe, în funcție de secțiunea barei. Se disting astfel, într-o primă subgrupă brățări din bară relativ subțire, de secțiune plan-convexă, ușor îngustate spre capetele rotunjite (fig. 1/2), tip reprezentat în depozitul de la Arsura de un exemplar întreg, (cu diametrul de 7,1 cm) și de trei fragmente. O a doua subgrupă este alcătuită de brățări din sârmă sau din bară foarte subțire, de secțiune rotundă sau biconvexă, cu capetele progresiv subțiate și ascuțite, acest tip fiind reprezentat de nouă fragmente. A treia subgrupă reunește brățări circulare sau ovale lucrate din bară subțire sau foarte subțire de secțiune rombică, cu capete de asemenea progresiv subțiate și ascuțite (fig. 1/3, 4) tipul fiind reprezentat de trei brățări întregi, (cu diametre maxime între 6,9 și 7,3 cm) și de două fragmente.

Cealaltă grupă, a brățărilor circulare sau ovale din bandă se divide în două subgrupe. Una este alcătuită din exemplare lucrate din bandă de secțiune plan-convexă, lățită pe segmentul median și cu capete triunghiulare ușor îngroșate, uneori fațetate - subgrupă alcătuită de o brățară întreagă (fig. 2/1), cu diametrul maxim de 5,4 cm, și de cincisprezece fragmente.

A doua subgrupă este constituită de brățările în genere mai late, lucrate din bandă plată, de secțiune rectangulară, decorată cu trei până la cinci nervuri longitudinale paralele, până către capetele triunghiulare sau trapezoidale cu laturile fațetate. Aceasta de a doua subgrupă include o brățară întreagă (reconstituită), cu diametrul maxim de 8,2 cm (fig. 2/3) și optsprezece fragmente.

Inelul cu dublă spirală este lucrat dintr-un singur fir, rulat în două spire, flancate, de o parte și de alta, de câte o spirală înfășurată concentric. Diametrul este de 2,1 cm, lungimea de 4,2 cm (fig. 3/3).

Spiralele (fig. 3/1, 2, 3) sunt lucrate de asemenea dintr-un singur fir; două mai mari, cu diametrele maxime de 5,1 și 5,5 cm au sârma ușor aplatizată, de secțiune lenticulară, iar o a treia, mică, cu diametrul maxim de 1,6 cm este lucrat din sârmă cu secțiunea rotundă.

Trebuie menționat și profilul tronconic al spiralelor mari, deosebit de înfășurarea plată a spiralei mici.

Falerele (fig. 4) sunt, toate de tipul discului convex pe față (una singură avea partea centrală mai proeminentă) fiind prevăzute cu gaică semicirculară sau ovală, de prindere, pe spate. Diferite sunt dimensiunile - diametrele maxime variind între 12,5 cm, la exemplarul cel mai mare și 4,9 cm pentru piesa cea mai mică; și este de asemenea diferită tratarea feței discului, patru dintre cele șapte falere fiind ornamentate. Pe trei piese decorul constă din șir de proeminențe, paralele la contur. La una dintre aceste trei falere șirul circular de proeminențe constituie baza unor triunghiuri dispuse simetric în două grupe (fig. 4/3). A patra fală este decorată cu un mic umbo central încadrat de trei nervuri circulare concentrice ușor reliefate (fig. 4/2).

Dintre *butonii simpli* (fig. 5) 10 sunt de tip calotiform, 15 sunt aplatizați, cu marginea trasă oblic în jos, iar 10 sunt slab-convexi. În privința modului de prindere, 32 au gaica pe spate - semiovală, semicirculară sau semirectangulară, centrală - unul este prevăzut cu spin (cui) - dar și acesta, îndoit pentru a forma gaică - iar două exemplare au pe centru câte două perforații circulare.

Dimensiunile tuturor diferă, - rezultat nu numai al turnării în valve diferite, dar și datorită stării de conservare - putându-se totuși observa patru grupe: una alcătuită de 5 butoni cu diametrele între 3,8 și 3,3 cm; o alta formată de 6 butoni cu diametrele între 2,9 și 2,3 cm; o a treia grupă incluzând 21 de butoni cu diametrele între 2,2 și 1,9 cm; și o a patra grupă de 4 piese cu diametrele între 1,8 și 1,4 cm.

Butonii dubli. Exemplare întregi (4, alături de care sunt și 9 fragmentari) se prezintă fiecare, sub forma a două mici calote unite printr-un ligament rectangular (fig. 5/8). Prinderea lor se făcea probabil prin înfășurarea unui fir pe ligament. Lungimea lor medie este de 3,5 cm.

În fine *conurile* sunt lucrate din foaie de bronz tăiată cvasirectangular, cu vârful retezat și cu baza arcuită convex, și rulată apoi mai strâns la vârf și mai larg la bază (fig. 5/9-11). Înălțimile lor variază între 3,6 și 2,3 cm iar diametrele, la bază, între 1,4 și 0,5 cm.

În legătură cu starea de conservare a pieselor trebuie menționate: patina benignă (de culoare verde-albăstrie, cu mici pete de nuanță mai închisă sau maronii) ce acoperă majoritatea obiectelor; dar mai ales patina malignă (de culoare verde-deschis până spre vermil, cu aspect prăfos) constituind zone (pete) mai mult ori mai puțin închise pe fețele unor fragmente de coliere și de brățări, pe falere, butoni și conuri; de asemenea, acele simptome care atestă folosirea îndelungată a unor piese: corodarea, cu pierderi de material, ale marginilor unor falere și butoni, ori ale foilor de tablă de bronz din care au fost lucrate conurile; pierderea reliefului decorului unor falere; ruperea unor găici și remontarea altora, la mai multe falere și butoni; și chiar reutilizarea unor piese, respectiv obținerea unor butoni din falere uzate. În sfârșit să subliniem două fapte ce au reieșit, credem, din prezentarea depozitului: numărul mare de fragmente de brățări și coliere, precumpănind evident față de piesele întregi; și petele de rugină de fier constatate pe câteva falere și conuri.

Principala problemă implicată de studiul arheologic al depozitului este desigur obținerea unei încadrări cronologice cât mai sigure a pieselor, astfel încât, în funcție de ea, descoperirea de la Arsura să poată fi situată într-un context cultural și istoric pe cât cu puțință mai corect și mai relevant.

Se știe că în cazul depozitelor cu obiecte de podoabă din bronz dificultățile sunt aproape întodeauna amplificate de îndelunga circulație în timp a pieselor, împiedicând adeseori determinări cronologice strânse, precise. Analiza fiecăruia dintre tipurile de podoabe componente ale depozitului prezentat probează că acesta se atașează unei asemenea incomode categorii.

Astfel, colierul de bronz - circular sau oval, neînchis, din bară de secțiuni variabile, cu capetele subțiate și întoarse în verigă sau semiverigă (*urechiușă, tortiță*) - apare în repertoriul podoabelor de corp din epoca bronzului și prima epocă a fierului, relativ bine marcat, constatat fiind în depozite și în necropole, dar fără a cunoaște o frecvență prea mare, nici în timp și nici în spațiu. De altfel, în sensul acesta Mircea Rusu a remarcat, încă în urmă cu trei decenii, că *Numărul redus de coliere, în comparație cu alte obiecte de podoabă (brățări, pandantive, aplice etc.) este un fenomen general și caracteristic. și altor regiuni din Europa*⁴. În fapt, dacă se iau în considerație exemplarele din depozitele descoperite la Deva, Predeal și Maglavit, toate din Bronzul mijlociu, dar apreciate îndeobște ca fiind *bare* - coliere⁵ - mijloc, modalitate de comercializare a metalului - celelalte descoperiri cunoscute însumează un lot deloc numeros și evidențiind, în consens parcă cu o asemenea frecvență, extrema raritate a tipului în discuție în depozitele perioadei târzii a epocii bronzului (în contrast cu situația constatată într-unele din depozitele Hallstatt-ului mijlociu) sau raretea acestei podoabe în necropole.

În această din urmă privință, pentru exemplificare, cităm necropola II b de la Pietroasa Mică, județul Buzău, unde în 64 morminte au apărut doar două coliere⁶, necropola din diferite faze ale culturii Monteoru, cercetată la Căndești jud. Vrancea și unde doar câteva coliere au fost recoltate din 768 morminte⁷; cimitirul de tip Gârla Mare, de la Cârma, jud. Dolj, cu 116 morminte⁸ sau necropola cu 23 tumuli de tip Suciu de Sus, de la Lăpuș, jud. Maramureș⁹, unde acest tip de podoabă nu a apărut deloc.

În privința evoluției tipologice a colierului de bronz (și de aramă) din Bronzul mijlociu până în Hallstatt-ul mijlociu, consemnând identificarea de către Mircea Rusu a trei *variante principale* (neornamentate, decorate și torsionate)¹⁰, se mai pot semna de asemenea: circulația paralelă în timp, a două serii extrem de apropiate între ele, dar diferite prin cantitatea de metal înmagazinată într-o piesă, respectiv coliere de bară de metal și coliere din sârmă; circulația de asemenea sincronă a unor exemplare circulare și a altora ovale; în al treilea rând, apariția în Hallstatt A₁ a colierelor ornamentate prin gravare și predilecția pentru tipul torsionat ori cu nodozități (perlat), în Hallstatt C.

Din lotul de coliere cunoscute până acum de noi în România și în teritorii învecinate, pentru exemplarul întreg și pentru două fragmente păstrând aproximativ jumătate din bara de metal, inclusiv un capăt de verigă, din depozitul de la Arsura, analogiile cele mai bune se dovedesc a fi: un colier descoperit la Periam, (jud. Timiș)¹¹, un altul provenind din depozitul de bronzuri de la Stupava (Slovacia)¹² în fine, un exemplar din depozitul de la Chergheș (jud. Hunedoara)¹³. Deoarece însă prima piesă citată este atribuită perioadei de început (A) a epocii bronzului, dacă o asemenea încadrare, făcută în urmă cu cinci decenii, mai este acceptată; colierul de la Stupava - orizontului Kosziderpadlás (finele bronzului mijlociu B III b, în cronologia maghiară)¹⁴, iar exemplarul din depozitul de la Chergheș - Hallstatt-ului A₁¹⁵, este evident că pe temeiul unor asemenea analogii nu se poate obține pentru depozitul de la Arsura, o încadrare cronologică mai precisă.

O situație asemănătoare se constată în cazul brățărilor de bronz cu secțiunea plan-convexă a barei. Și acest tip de podoabă¹⁶ are o circulație mai îndelungată în timp, evoluția sa situându-se cel puțin pe parcursul bronzului târziu și Hallstatt-ului timpuriu.

De fapt, secțiunea plan-convexă a barei se constată încă în perioada mijlocie a epocii bronzului, pe traseele a două dintre colierele descoperite la Maglavit¹⁷. Sunt de menționat, deopotrivă și cele *două brățări decorate, cu capetele deschise și bara de secțiune plan-convexă* din depozitul I de la Pecica, jud. Arad¹⁸, trebând însă să facem precizarea că acestea au bara vizibil lătită și extremitățile îngustate.

Din perioada târzie a epocii bronzului cităm șase brățări ornamentate, cu bare de secțiune plan-convexă, incluse în depozitul de la Băleni, jud. Galați¹⁹; o brățară groasă cu secțiunea asemenea, din depozitul I de la Cehăluț, jud. Satu Mare²⁰; și o piesă, ovală deschisă, cu capete subțiate, cu secțiunea barei de asemenea plan-convexă, din depozitul de la Ghermănești, jud. Vaslui²¹. Alte exemplare aparținând tipului în discuție provin din așezări și necropole. Menționăm o brățară găsită în necropola Monteoru II b de la Pietroasa Mică, jud. Buzău²² și mai multe brățări descoperite în așezări și necropole Noua I și II, atât din Moldova cât și din Transilvania, la Bârboasa, jud. Bacău, Gârbovăț, jud. Galați sau orașul Cluj²³.

Frecvența cea mai mare a tipului în discuție se constată în Hallstatt A₁, când în 15 depozite de pe teritoriul României sunt incluse 45 brățări din bară, mai subțire sau mai groasă, de secțiune plan-convexă²⁴.

Lipsind în cele doar câteva depozite de la noi date în Hallstatt A₂, brățările cu bara de secțiune plan-convexă se reîntâlnesc în Hallstatt B₁, în depozitele de la Brad, jud. Hunedoara (piese închise)²⁵, Cornești, jud. Mureș²⁶, Sălard și Tăuteu, jud. Bihor²⁷, Sâncrăieni, jud. Harghita²⁸ și Șpălnaca, jud. Alba²⁹. Se mai regăsesc în Hallstatt-ul timpuriu, dar nesigur încadrate, în depozitele de la Baia Mare, jud. Maramureș și Cluj-Napoca IV, în ambele fiind vorba de piese mai groase cu capetele subțiate și ascuțite³⁰.

Pentru brățările cu bara de secțiune plan-convexă din depozitul de la Arsura, analogii se pot afla în depozitele perioadei timpurii a primei epoci a fierului. Avem în vedere mai ales exemplarele de la Chergheș, jud. Hunedoara, Suseni, jud. Mureș sau Șpălnaca II, jud.

Alba, datele în Hallstatt A₁³¹, sau mica brățară cu bară de secțiune plan-convexă din depozitul de la Sâncrăieni, jud. Harghita, datat în Hallstatt B₁³². Totuși, pentru piesele studiate de noi, în mod oarecun surprinzător, cele mai bune analogii le regăsim pe cele opt brățări nedecorate din bine-cunoscutul depozit de bronzuri de la Alba Iulia-Partoș, datat cum bine se știe, în Hallstatt-ul mijlociu (C), respectiv în secolul al VIII-lea î. e. n.³³. O asemenea împrejurare evidențiază odată în plus dificultatea încadrării în timp a descoperirii de la Arsura-Vaslui.

Cele opt fragmente de brățări din bară subțire, de secțiune rotundă sau biconvexă, cu capete ascuțite nu oferă nici ele elemente de natură a contribui la datarea mai precisă a depozitului. Pe drept cuvânt s-a afirmat că asemenea piese sunt *destul de caracteristice pentru o anumită vreme*, ele constituind de asemenea *forme care nu au o lungă perioadă de existență*³⁴. Într-adevăr, acest tip de podoabă, cu un aspect mai comun poate fi constatat atât în bronzul târziu - în depozitul de la Guruslău, jud. Sălaj, de exemplu - dar și în Hallstatt A₁ - la Felac, jud. Arad sau Găloșpetreu, jud. Bihor³⁵ - brățări subțiri de secțiune rotundă și cu capete ascuțite circulând până în Hallstatt-ul B₃, cum o atestă cele 23 exemplare întregi și fragmentare din depozitul de la Pădureni (Nastradin) jud. Constanța³⁶.

În legătură cu difuzarea și circulația în timp a brățărilor de aur sau bronz, din bară de grosimi variabile dar de secțiune rombică dispunem de o exemplară analiză publicată de Dorin Popescu, în urmă cu aproximativ două decenii și jumătate³⁷. Ea îi păstrează, neștirbite, valoarea și utilitatea, și puține lucruri s-ar mai putea astăzi adăuga. Reconstituind aria de răspândire, Dorin Popescu stabilea ca *în general brățările sau inelele mai mari, cu secțiunea rombică se găsesc în vestul și nord-vestul țării noastre și în regiunile vecine din nord-vest*³⁸. În prezent putem consemna descoperirea unor asemenea brățări și în spațiile extracarpătice³⁹. Cu privire la circulația în timp a pieselor, autorul concluzionează că ele *pot fi datele în Bronz D sau Hallstatt A₁*⁴⁰, dar în același context semnală și o apariție mai târzie a tipului în discuție, respectiv în Hallstatt A₂⁴¹. Astăzi, asemenea brățări sunt atribuite și Hallstatt-ului B₁, cum o atestă două fragmente din depozitul de la Moigrad sau două brățări din depozitul I de la Șpălnaca⁴²; și poate că nu trebuie omis faptul că și în Hallstatt-ul mijlociu, colierele de bronz din depozitul de la Bălvănești au porțiunile netorsionate (spre extremități) ale barelor, de secțiune de asemenea rombică⁴³.

Dar revenind la depozitul de bronzuri de la Arsura, constatăm din nou că acesta nu poate fi mai *strâns* încadrat cronologic nici pe baza prezenței, în alcătuirea sa, a unor brățări din bară de secțiune rombică.

Încercând în continuare analiza poziției în timp a acestei descoperiri, întemeindu-ne pe brățările bandă - întâi, pe acelea de secțiune plan-convexă, lățite pe segmentul median și cu capete triunghiulare ușor îngroșate, câteodată fațetate, trebuie în primul rând să subliniem relativa raritate a acestui tip de podoabă pe teritoriul României, atât în epoca bronzului, cât și în prima epocă a fierului.

Pe baza literaturii de specialitate, singurul exemplar într-adevăr analog pieselor de la Arsura este cel descoperit cu ani în urmă la Cluj, pe strada Banatului nr. 2, într-o necropolă de înhumăție a purtătorilor culturii Noua, fiind asociat în mormântul unde a fost găsit cu un

ac de bronz cu patru protuberanțe pe corp și cap semisferic⁴⁴ O asemenea asociere, ca și mediul cultural din care provine susțin încadrarea cronologică sigură a brățării în Bronzul târziu, în sec. al XIII-lea î.e.n.

Alte descoperiri pot fi apreciate ca înrudite, fără însă a se atașa pe deplin tipului în discuție. Dintr-un depozit de bronzuri descoperit la Cozla, jud. Caraș-Severin, datat în Hallstatt A₁, provin, astfel, mai multe brățări cu capete lățite și îngroșate, unele ornamentate⁴⁵ Dar spre deosebire de piesele de la Arsura sau de exemplarul de la Cluj, acestea din Banat au lățimea barei constantă între extremități, iar capetele nu sunt îngroșate triunghiular. Aceleași observații pot fi făcute și în legătură cu brățările din bară de secțiune plan-convexă și cu capetele slab îngroșate, din depozitul de la Berzasca, jud. Caraș-Severin, datat de asemenea în Hallstatt A₁⁴⁶. Astfel pentru a situa cronologic brățara întreagă și fragmentele de brățară din bandă de secțiune plan-convexă și cu capete lățite triunghiular, de la Arsura, argumentată deocamdată, pe baza descoperirii de la Cluj, este doar existența acestui tip în Bronzul târziu.

Dificultăți întru totul asemănătoare apar și în privința unor eventuale analogii pentru cealaltă subgrupă a brățărilor din bandă - cele ornamentate cu nervuri reliefate.

O brățară din bandă lată decorată cu patru nervuri longitudinale este inclusă în depozitul de la Dipșa, jud. Bistrița Năsăud, datat, cum se știe, în Hallstatt A₁⁴⁷ Dar prin rotunjirea conturului extremităților piesa se deosebește de exemplarele de la Arsura, acestea având capete bine marcate, cu contur rectangular (cvasitrapezoidal), cu latura - bază ușor îngroșată.

Aceeași remarcă trebuie făcută și în legătură cu cele trei brățări întregi și un fragment de brățară, din bandă lată cu decor de nervuri longitudinale, din cunoscutul depozit de la Suseni, jud. Mureș, datat, de asemenea, în Hallstatt A₁⁴⁸ Și la acestea extremitățile sunt diferite - întocmai în același mod - față de brățările de la Arsura.

În fine, să mai consemnăm că în marele depozit-tumătorie, din aceeași vreme (Ha. A₁) descoperit la Uioara de Sus, jud. Alba, mai multe fragmente de brățări aparținând tipului discutat acum. Deoarece însă nici unul dintre acestea nu conservă și extremități din bandă lată decorată este evident ca analogia apare inoperantă și se cere abandonată.

Apropiată tipului de la Arsura se dovedește a fi una dintre brățările din bandă lată cu decor de nervuri descoperită la Tușnad, jud. Harghita⁴⁹

Aceasta, deși se lățește progresiv spre tronsonul median - nepăstrând deci lățime constantă până la demarcația capetelor, ca la piesele de la Arsura - prezintă însă extremitățile bine individualizate, de formă rectangulară, decorate pe față cu câte patru nervuri scurte (creste) dispuse perpendicular față de nervurile longitudinale. Printr-o astfel de marcare a celor două capete, ca și prin ușoara îngroșare a benzii la extremități, brățara de la Tușnad poate fi într-adevăr apropiată aceloră din depozitul pe care îl prezentăm. Întru totul asemănător este cazul și al unei mici brățări din bandă decorată cu nervuri reliefate longitudinale din depozitul descoperit la Dridu, jud. Ialomița⁵⁰; și aceasta se lățește pe tronsonul median și are capete bine marcate, de formă cvasitriunghiulară, cu latura bază ușor micșorată. În fapt,

printr-o asemenea tratare a extremităților, această piesă se aseamănă izbitor de mult cu brățările din bandă de secțiune plan-convexă, nedecorate, de la Arsura.

Este o problemă de urmărit în viitor sau într-un alt context - dacă piesele aduse în discuție (brățările din bandă de tip Dipsa, Suseni, Uioara, Tușnad, Dridu și Arsura) constituie sau nu ipotezele unei evoluții pe mai multe serii - succesive sau poate paralele - ale unui tip unic. Pentru moment și în legătură nemijlocită cu ceea ce interesează în contextul de față - încadrarea cronologică a brățării de bronz din bandă lată decorată - importantă apare datarea în Hallstatt A₁ acceptată de Kurt Horedt pentru piesele de la Tușnad⁵¹

Să se poată trage, de aici, concluzia că - spre deosebire de atâtea și atâtea obiecte de podoabă, inclusiv cele din componența depozitului de la Arsura, care au circulat mai îndelungată vreme - brățara de bronz din bandă cu decor de nervuri longitudinale a evoluat doar pe o durată mai limitată de timp, respectiv numai în Hallstatt A₁⁵², în secolul al XII-lea î. e. n. ?. Acceptarea unei asemenea încheieri ar fi evident benefică deoarece, măcar pentru depozitul de bronzuri de la Arsura, ea deschide posibilitatea încadrării lui cronologice sigure, precise.

Nu pare a fi însă așa, pentru că în Ungaria, câteva fragmente de brățări din bandă lată cu decor de nervuri longitudinale, ce se atașează bine în seria exemplarelor menționate, din România, au fost descoperite la Rakospálotá și în Komitatul Somogy, în depozite atribuite de Amália Mozsolics orizontului Kosziderpadlás, datat, cum se știe, în a doua parte a Bronzului mijlociu⁵³. Prin urmare, nici acest tip de podoabă nu poate înlesni o datare cât mai exactă cu putință a depozitului de la Arsura.

Șansa se dovedește, în această privință, de asemenea minimă întemeindu-ne pe inelul cu dublă spirală. Și acesta e un obiect de podoabă relativ larg răspândit (din Ungaria până în Ucraina, și mai departe încă în Cecenia)⁵⁴ cunoscând și în timp o circulație mai îndelungă: de la sfârșitul perioadei mijlocii a epocii bronzului (în cimitirul de la Tápe, de exemplu) și până în Hallstatt A₁ (când apare și la noi, în depozitul I descoperit la Moldova Veche sau în acela de la Dridu)⁵⁵

Cu privire la cele trei spirale din sârmă de bronz trebuie reamintit faptul că acest tip de obiect apare izolat sau în depozite - în genere în două ipostaze: sub formă de con ori de disc cu umbo sau cu buton conic central, cazuri în care se apreciază că a fost podoabă de sine-stătătoare sau că funcția pe care a avut-o e greu de precizat; dar și sub formă de disc sau de pastilă, când este interpretată, de regulă, ca element decorativ provenind de la o fibulă de tip *passementerie*. Cum deja s-a menționat, în depozitul prezentat sunt incluse ambele variante: cele două exemplare mari au formă tronconică, iar spirala mică este discoidală, ea putând fi, eventual, apreciată ca fragment (spirală laterală) desprinsă dintr-o fibulă *passementerie*.

Acceptarea *acestei* interpretări dată spiralei mici pare a face cu putință ca abia pe baza ei (dar numai astfel) să se obțină pentru descoperirea în discuție o datare mai precisă. Pentru că, în timp ce spiralele conice, tronconice ori în forma pastilei cu buton sau cu umbo traversează o mai lungă perioadă de vreme - din Bronzul mijlociu (pentru exemplificare, a

se vedea depozitul I de la Pecica)⁵⁶ și până în Hallstatt-ul timpuriu (un exemplar este inclus în depozitul de la Baia Mare)⁵⁷ - în schimb, fibula de tip *passementerie* este identificată, cel puțin pe teritoriul României, numai în contexte arheologice aparținând Hallstatt-ului timpuriu, respectiv A₁, B₁ și B₂.⁵⁸ În această situație, prezența în depozitul de la Arsura - ce include podoabe cu circulație în Bronzul mijlociu și târziu - și unei piese ce se datează dincolo de limita finală a acestui cadru de timp, - revenind a spune, cel mai devreme în Hallstatt A₁ nu poate fi interpretată decât într-un singur sens: descoperirea trebuie atribuită începutului primei epoci a fierului, ea neputând fi astfel situată anterior.

Grupul falerelor din depozit se atașează și el categoriilor de obiecte cu circulație lungă, analogiile pentru unele piese reflectând o atare situație.

Astfel falera ornamentată *au repousse* cu șir circular de puncte pe margine și cu câte două grupe de triunghiuri având bazele incluse în șirul marginal își află o analogie într-un exemplar din depozitul de la Abda, comitatul Győr-Sopron (Ungaria), atribuit orizontului de depozite Kozsiderpadlas, datat așadar în a doua parte sau, mai exact, către finele Bronzului mijlociu⁵⁹. Falere cu discul convex decorat cu un șir circular perlat pe margine - așa cum se prezintă două exemplare în depozitul de la Arsura - se regăsesc în Bronzul târziu, în depozitul I de la Cehăluț, jud. Satu Mare, dar și în Hallstatt A₁, în al doilea depozit de la Șpălnaca, jud. Alba⁶⁰. Falera cu discul convex nedecorat, cu gaică pe spate e întâlnită din Bronzul târziu (depozitul II de la Domănești, jud. Satu Mare)⁶¹ și până în Hallstatt B₃ (în depozitul deja citat de la Pădureni/Nastratin, jud. Constanța). Pentru falera cu umbo central circumscris de trei cercuri concentrice reliefate, din depozitul de la Arsura, se pot găsi paralele într-un exemplar fragmentar din depozitul de bronzuri descoperit la Chereușa, jud. Satu Mare, aparținând însă unei faze neprecizate din Bronzul târziu sau Hallstatt-ul timpuriu⁶²; dar și în marele depozit de la Uioara de Sus, jud. Alba, în Hallstatt A₁.⁶³ În fine, pentru falera mare, cu mijlocul bombat, decorată cu șir circular de proeminente hemisferice, o analogie foarte apropiată se regăsește în depozitul de la Pădureni/Nastratin, jud. Constanța⁶⁴ (Ha B₃) făcând totuși mențiunea că falere cu partea centrală a discului bombată apar încă în Bronzul târziu.

Consemnând acestea, este evident însă că depozitului de obiecte de bronz de la Arsura nu-i vom putea stabili cu precizie poziția în timp nici pe baza falerelor.

Situația se menține aceeași luând în discuție grupul relativ numeros al butonilor simpli; pentru că acest obiect - cu deosebire accesoriu de vestimentație - are de asemenea o lungă existență. În depozitele de bronzuri de pe teritoriul României primele apariții sunt înregistrate în Bronzul târziu - la Balca, jud. Bihor; Cehăluț și Domănești, jud. Satu Mare etc., inclusiv pe teritoriul Moldovei, la Băleni, jud. Galați - pentru ca ultimele exemplare cunoscute, cele din depozitele de la Ghidici și Hunia, jud. Dolj să dateze din Hallstatt-ul mijlociu (C)⁶⁵.

În privința obiectelor de bronz din depozit, pe care le-am numit *butoni dubli* nu suntem în măsură să facem nici o estimare, oricât de aproximativă, oricât de reticentă, deoarece pentru aceste piese nu am reușit până în prezent să găsim nici o analogie. Nu pare a fi exclus că ne aflăm în fața unui tip de obiect de bronz ce nu a cunoscut răspândire și

contaminare cu rugină a unora dintre piesele din bronz. Și - admitând că s-a întâmplat așa - să mai acceptăm că, la descoperirea fortuită din 1983, cei de la Arsura vor fi îndepărtat sau abandonat obiectul (obiectele din fier) părăndu-li-se a nu fi vrednic (vrednice) de atenție și de păstrare.

Se poate însă ca, contaminarea aceasta cu rugină de fier, a unor obiecte de bronz să fie de dată recentă și cât se poate de banală, deoarece, așa cum am relatat, în acel interval de circa zece ani, cât descoperitorii au păstrat asupra lor depozitul, piesele acestuia au stat, o vreme, în sertarele unui scrin, împreună cu alte obiecte de metal, inclusiv de fier.

Și, ținând seama de unele analize chimice și metalografice efectuate până în prezent asupra unor obiecte preistorice de bronz⁶⁸ - mai trebuie admisă și o a treia posibilitate: petele de rugină să fie rezultatul unui proces de coroziune intervenit în chiar aliajul de bronz din care au fost realizate unele dintre piesele depozitului de la Arsura.

Pentru a obține clarificare la o asemenea problemă, falerele și conurile de bronz cu pete sau aglomerări de rugină au fost, toate, supuse examenului microscopic și prin difracție de raze X. La finele cercetării, dl. Gheorghe Niculescu, șeful Laboratorului de Investigații de la Muzeul Național de Istorie a României, a conchis: se exclude ipoteza apariției zonelor de rugină de pe obiectele de bronz printr-un eventual proces de eroziune ce va fi avut loc în aliajul din care au fost relizate piesele; *rugina care se găsește pe obiectele de bronz s-a format în timpul zacerii în sol, în apropierea unui obiect din fier*⁶⁹

Astfel, acceptarea concluziei din urmă permite includerea depozitului de la Arsura în grupa celor câtorva depozite de bronzuri descoperite și pe teritoriul României, în inventarul căroră, pe unele piese de bronz s-au observat urme de rugină de fier.

În legătură cu încercarea de a data pe cât posibil mai precis descoperirea analizată, trebuie însă să admitem că încheierile menționate ale examenului microscopic și prin difracție de raze X nu transferă problema încadrării cronologice a depozitului, din domeniul ipotezelor în acela al certitudinilor. Ținem seamă de constatarea că depozitele cu obiecte de bronz păstrând și urme de rugină de fier datează nu numai din Hallstatt-ul timpuriu, dar și din Bronz D⁷⁰; și de asemenea, de împrejurarea că descoperiri și interpretări recente susțin tot mai mult necesitatea de a abandona concepția despre așa-zisul *monopol hittit* asupra metalurgiei fierului și de a admite posibilitatea pătrunderii primelor obiecte din fier pe teritoriul Europei și înainte de apariția statului Urartu, deci de anii 1200 î. e. n.⁷¹

X

X

X

Către o datare a lotului de obiecte din bronz de la Arsura în Hallstatt A₁ pare a orienta analiza și compararea depozitelor de pe teritoriul Moldovei⁷², atât din perioada târzie a epocii bronzului, cât și din Hallstatt-ul timpuriu, urmărindu-se - pe durata ambelor intervale de timp - prezența și evoluția cantitativă a elementelor răsăritene incluse în aceste descoperiri.

Astfel se poate constata că în Bronzul târziu (D), din 16 descoperiri colective sigure date, 8 conțin împreună cu tipurile transilvănene, și piese de origine sau factură răsăriteană: seceri cu două orificii pe limba mânerului, un celt, pumnale, pandantive *antropomorfe*, ace etc⁷³. Asemenea obiecte lipsesc însă din inventarul celor trei depozite păstrate și date în Hallstatt-ul timpuriu, respectiv în cel descoperit la Ilișeni (din Ha A₁), în cel de la Rafaila (din Ha B₁) și în cel aflat la Bârlad-Trestiana (din Ha B₂)⁷⁴. Situația aceasta trebuie completată cu următoarea informație: din cele 252 piese de bronz date în Hallstatt-ul timpuriu, descoperite pe teritoriul Moldovei până în 1985, obiectele de proveniență răsăriteană se reduc la o săpăligă, un pumnal și *câteva* vârfuri de săgeți⁷⁵.

Nu constituie o preocupare a studiului de față analiza condițiilor istorice care au determinat aflulul de obiecte răsăritene de bronz la vest de Prut în veacurile XIV-XIII î.e.n., iar ulterior, după 1200 î. e. n. frapanta lor diminuare (dispariție), odată cu integrarea - de caracter profund și amplu a spațiului în discuție, în sfera civilizației nord-trace carpato-dunărene, reintegrare atât de pregnant și expresiv atestată de domeniul metalurgiei bronzului. Ne limităm, de aceea, să evocăm, în legătură cu pătrunderea produselor de bronz răsăritene, migrația către vest, începând cu veacul al XIV-lea î. e. n., a triburilor Sabatinovka și Mnogovalikovaia și formarea culturilor Noua și Coslogeni și a grupului Petrișoru-Racovițeni; iar în legătură cu restabilirea deplină a unității cultural-etnice a întregului spațiu carpato-dunărean, în secolele XII-X î. e. n., să reamintim procesul de geneză a civilizației hallstattiene timpurii, din vestul acestui spațiu, urmat de marea mișcare și așezare către - și - pe pământurile de la est de Carpați, a populațiilor care au creat complexe cu ceramică canelată și imprimată⁷⁶.

Prin alcătuirea sa, cu obiecte de podoabă, accesorii de vestimentație și piese de harnașament de certă proveniență intracarpatică, și lipsit de elemente cu origine sau factură estică, lotul de obiecte de bronz pe care l-am prezentat se atașează evident celor trei depozite din Moldova date în Hallstatt-ul timpuriu.

x

x x

Prin încadrarea cronologică a depozitului de la Arsura, jud. Vaslui, în secolul al XII-lea î. e. n., în cea dintâi etapă a Hallstatt-ului timpuriu (A₁), descoperirea se situează astfel *cultural* în aria locuită de purtătorii grupului de ceramică canelată denumit *Corlăteni-Chișinău*.

În legătură cu formarea acestei culturi de la est de Carpați, László Attila a evidențiat o *componentă originară din sud-vestul spațiului carpato-dunărean*, bine atestată de unele forme și ornamente ceramice, ce își găsesc analogii în grupurile Bobda II - Susani - Belegiș II, din Banat și Vîrtop, din Oltenia⁷⁷.

Fie pe traseele unui asemenea curent etnic și cultural dinspre vest (sud-vest) către Moldova - care, între altele, a concurat la formarea culturii Corlăteni; fie odată cu reluarea, prin trecătorile Carpaților răsăriteni, a aflulului de bronzuri produse în spațiul intercarpat - făcând astfel ca în Hallstatt-ul timpuriu din Moldova majoritatea tipurilor constatate să fie

de origine transilvano-central europeană, pe una sau alta din aceste două căi credem că va fi ajuns până la limita răsăriteană a Podișului central moldovenesc și depozitul cu obiecte preistorice din bronz descoperit la Arsura.

NOTE

1. După cum indică și datele menționate, depozitul a fost oferit spre achiziționare, în două tranșe. În prima se află incluse obiectele înscrise în patrimoniul Muzeului Național de Istorie al României, la nr. inv. 290.801 - 290.877/e, în a doua tranșă - piesele inventariate de la nr. 290.989 la nr. 291.020. Am bănuț și presupunem și acum că această divizare a lotului de obiecte de bronz a fost cauzată de interese mercantile; ofertantul a prezentat-o însă ca fiind rezultatul repartizării și păstrării pieselor în mai multe sertare ale unui scrin, împreună cu alte obiecte de metal, inclusiv de fier, de utilitate electrocasnică. Ultimul detaliu trebuie reținut, deoarece, în paginile studiului nostru, el va fi readus în discuție.

2. Ofertantul, dl. Moraru Gheorghe, actualmente inspector financiar cu domiciliul temporar în municipiul Huși, nu a participat la descoperirea fortuită de la Arsura.

3. Prin operațiuni de restaurare-conservare asupra unora dintre piesele componente ale depozitului au fost reconstituite o brățară întreagă, unindu-se fragmentele cu nr. inv. 290.875 și 290.995 și o alta, parțial, alipindu-se fragmentele cu nr. inv. 290.993 și 290.866/a.

4. Mircea Russu, *Depozitul de coliere de la Coldău*, în *Apulum*, VI, 1967, p. 88, 95.

5. Ion Nestor, *Etudes sur l'exploitation préhistorique du cuivre en Roumanie. Le dépôt de barres-colliers de Deva*, în *Dacia*, A.S., IX-X, 1941-1944, p. 165-181 (177); idem, în *Istoria României*, I, 1960, p. 117 și urm.; D. Berciu *Arheologia preistorică a Olteniei*, 1939, p. 139.

6. Alexandru Oancea, *Considerations sur l'étape finale de la culture de Monteoru*, în *Dacia N.S.T.*, XXV, 1981, p. 131-191 (154)

7. Marilena Florescu, Adrian Florescu, *Cercetările arheologice de la Căndești-Coasta Banului, com. Dumbrăveni (jud. Vrancea), în perioada 1976-1980*, în *Materiale și cercetări arheologice. A XV-a sesiune anuală de rapoarte*, 1983, p. 112-123 (116-117).

8. Vladimir Dumitrescu, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Căma*, 1961, p. 281-284.

9. Carol Kacsó, *Necropola tumulară de la Lăpuș*, (rezumatul tezei de doctorat) 1981, p. 9-10.

10. Mircea Rusu, *op. cit.*, p. 95-96.

11. Dorin Popescu, *Die frühe und mittlere Bronzezeit in Siebenburgen*, 1944, p. 59.

12. Amalia Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens*, 1967, p. 162-163, pl. 41, 4.

13. Mircea Petrescu-Dîmbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, 1977, p. 88, pl. 128/3.

14. Vaclav Furtanek, *Periodisation in Central European Bronze Age*, (traducere de A. Harding) în *University of London, "Bulletin of the Institute of Archaeology"*, 1980, p. 121 și urm.

15. Mircea Petrescu-Dîmbovița, *loc. cit.*

16. *Ibidem*, pl. 2/4, 8, p. 171.

17. *Ibidem*, p. 17/16, p. 178

18. *Ibidem*, p. 42 și pl. 6/10-11.

19. I. T. Dragomir, *Depôt de l'âge du bronze tardif de Băleni*, în *Inventaria Archaeologica*, 4, 1967,

R. 18.

20. Roska Marton, *Erdely regeszeti repertoriuma I*, 1942, p. 150-151, nr. 24; Mircea Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 54, pl. 32/12.

21. Gh. Melinte, *Depozitul de bronzuri de la Ghermănești*, în *Arheologia Moldovei*, VIII, 1975, p. 309 și urm.
22. Alexandru Oancea, *op. cit.*, p. 153-154, fig. 9/14 de la p. 148.
23. Adrian C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România*, 1991, p. 29, 50, fig. 104/1, 108/10, 166/4, 168/5.
24. Mircea Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 80-121 (cu il. indicată)
25. *Ibidem*, p. 127, pl. 301/5, 8.
26. *Ibidem*, p. 129, pl. 306/21.
27. *Ibidem*, p. 134, 137, pl. 317/6, 10, 331/1.
28. *Ibidem*, p. 134, pl. 321/10.
29. *Ibidem*, p. 136, p. 328/11, 12.
30. *Ibidem*, p. 153, 154.
31. *Ibidem*, p. 88, 108, 109, pl. 128/4, 190/12, 205/12, 15, 16.
32. *Ibidem*, p. 134, pl. 321/10.
33. *Ibidem*, p. 161, pl. 382/1-5.
34. Andrei Aricescu, *Depozite de unelte, arme și podoabe de bronz din Dobrogea*, în *Pontica*, 3, 1970, p. 46-47.
35. Mircea Popescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 60, pl. 48/8-12, (Gurâslău), p. 93, pl. 142/15-16 (Felnac) și p. 94, pl. 146/13 (Golospetru).
36. A. Aricescu, *op. cit.*, p. 64-66.
37. Dorin Popescu, *Tezaurul de aur de la Sacosu Mare și Căuaș*, în *Tibiscus*, 4, 1975, p. 41-74.
38. *Ibidem*, p. 52.
39. Valeriu Leahu, *Săpăturile arheologice de la Cățelu Nou*, în *Cercetări arheologice în București*, II, 1965, p. 55 și fig. 35.
40. Dorin Popescu, *op. cit.*, p. 51.
41. *Ibidem*, p. 55.
42. Mircea Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 131 și pl. 312/6-13 (Moigrad), p. 136, pl. 328/11, 13.
43. *Ibidem*, p. 164, pl. 395.
44. Kurt Horedt, *Cercetări arheologice din regiunea Hoghiz-Ugra și Teiuș*, în *Materiale și cercetări arheologice privind preistoria veche a R.P.R.*, vol/1, 1953, p. 803, fig. 11/17 și p. 808, 810.
45. Caius Săcărîn, *Depozitul de bronzuri de la Cozla (județul Caraș Severin)*, în *Banatica*, 5, 1979, p. 107-114.
46. Mircea Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 83, pl. 117/7-11.
47. *Ibidem*, p. 92 și pl. 140/10.
48. *Ibidem*, p. 107-108, pl. 7, 8, 11.
49. Kurt Horedt, *Eine befestigte hohensiedlung der späten Bronzezeit bei Tusnad in Siebenburgen*, în *Festschrift für Richard Pittioni*, 1976, p. 399, fig. 3/4, de la p. 401.
50. Viorica Enăchiuc, *Depozitul (turnătorie) de bronzuri de la Dridu (județul Ialomița)*, în *Thraco-Dacica*, VIII, 1-2, 1987, p. 79, fig. VII/90-91.
51. Kurt Horedt, *op. cit.*, p. 402-403.
52. Viorica Enăchiuc, *op. cit.*, p. 90-91, datează descoperirea de la Dridu în Hallstatt B , (secolul X î. e. n.), întemeindu-se pe încadrarea locuinței în care a fost găsit depozitul, în faza Babadag II. După unele opinii, locuirea hallstattiană timpurie de la Dridu aparține culturii de tip Mediaș.
53. Amalia Mozsolics, *Bronzefunde des Karpatenbeckens*, 1967, p. 79, 157, 160, și pl. 38/7,8 59/5,6.
54. Eugen Comșa, recenzie la: Otto Trogmayer, *Das Bronzezeitliche Graber bei Tape*, în *S.C.I.V.A.*, 30, 1979, p. 640-643 (641); T. Soroceanu, *Beitrage zur Bronzezeit am Unterlauf des Mureș*, în *Dacia*, N.S. XXI, p. 72, fig. 9/29-31; *Arheologhiia Ukrainskoi R.S.R.*, I, 1971, p. 361, fig. 103/1; V. B. Vinogradov, C. L.,

Dudarev, *Materiali predskislkovogo vremeni iz Ceceno-Ingusetii*, în Sovetskaia arheologhiia, 1, 1979, p. 161, și urm. fig. 2/2.

55. Mircea Petrescu Dîmbovița, *op. cit.*, 99, pl. 165/25; Viorica Enăchiuc, *op. cit.*, p. 79, fig. V/69-70 de la p. 78.

56. Mircea Petrescu Dîmbovița, *op. cit.*, p. 42, pl. 6/6-7.

57. *Ibidem*.

58. Mircea Petrescu Dîmbovița, *Fibule de tip passementerie de pe teritoriul R.P.R.*, în Omagiu lui Constantin Daicoviciu, 1960, p. 431 și urm.; idem *Depozitele de bronzuri din România*, p. 108, 139, 144.

59. Amalia Moszolics, *op. cit.*, p. 127, pl. 29/13, 18.

60. Mircea Petrescu Dîmbovița, *op. cit.*, p. 54, 110, pl. 31/6, 211/13, 15; 17 (butoni).

61. *Ibidem*, p. 59, pl. 46/3.

62. *Ibidem*, p. 147, pl. 364/4.

63. *Ibidem*, p. 115, pl. 247/27.

64. Andrei Aricescu, *op. cit.*, p. 47, 50.

65. Mircea Petrescu Dîmbovița, *op. cit.*, pl. 22/15; 31/4; 45/15-16; 52/12-13; 74/15-26; 126/9-10; 248/31-36 etc.

66. Eugen Comșa, *Descoperirea de la Poarta Albă*, în S.C.I.V.A., 16, 1965, 1, p. 153-157.

67. Viorica Enăchiuc, *op. cit.*, p. 77 și fig. IV/31-53.

68. Cf. A. László, *Începuturile metalurgiei fierului pe teritoriul României*, în S.C.I.V.A., 26, 1, 1975, p. 23, n. 27.

69. Gh. Niculescu, *Avaliza unor piese preistorice de bronz cu depuneri de produși de coroziune ai fierului (ms)*.

70. A. László, *op. cit.*, p. 22-23.

71. Adriana Alexandra Stoia, *Metalurgia fierului în Hallstatt pe teritoriul României. Rezumatul tezei de doctorat*, Iași, 1986, p. 12-13.

72. Analiza are în vedere teritoriul Moldovei până la Prut. În spațiul dintre Prut și Nistru realitățile istorice și cultural-arheologice - acestea din urmă fiind reflectate și de metalurgia bronzului - sunt în secolele al XVII-lea, al IX-lea î.e.n., diferite, în unele privințe, de situația constatată între Carpații răsăriteni și Prut. Cf. V. A. Dergacev, *Bronzovii predneti XIII-VIII vv do n.e. dnestrovsko-prutskovo mejdurecia*, 1975, p. 3-95; Eugeniu Sava, *Epoca bronzului - perioadele mijlocie și târzie (sec. XVII-XII)*, în Thraco-Dacica, XV, 1-2, 1994, p. 141-158.

73. Adrian C. Florescu, *Contribuții la cunoașterea culturii Noua*, în Arheologia Moldovei, II-III, 1964, p. 189-190; Mircea Petrescu Dîmbovița, *Les dépôts tardifs de bronzes sur le territoire de la Roumanie (de Bronz D au Hallstatt B inclusivement)*, în Actes du VIII, Congrès international des sciences préhistoriques et protohistoriques, vol I, Rapports généraux, Belgrad, 1971, p. 175 și urm.; *Quelques considérations concernant la fin de l'âge du bronze et du début du Hallstatt dans l'espace carpato-balcanique*, în Studia Balcanica, V, Sofia, 1971, p. 109 și urm.; Idem, *Depozitele de bronzuri din România*, p. 21, 73-78.

74. *Ibidem*, p. 119-120, 139, 144-145.

75. László Áttila Zoltán, *Hallstattul timpuriu și mijlociu pe teritoriul Moldovei. Rezumatul tezei de doctorat*, 1985, p. 19.

76. Valeriu Leahu, *Tracii carpato-dunăreni în marile migrații egeene*, în Cercetări arheologice, VI, 1983, p. 187, și urm.

77. László Áttila Zoltán, *op. cit.*, p. 10.

Piese componente ale depozitului de obiecte din bronz descoperit la Arsura

1. *Colier*. Circular, neînchis din bară relativ subțire, de secțiune neregulat rotundă, subțiată treptat către capetele îngustate, aplatizate, rulate invers, formând verigă. D. max: 8,5 cm. Gros. max. bară 0,3 cm. Inv M. N. I. R. 290.823.

2. *Fragment de colier*. Segment bară relativ subțire, arcuită, de secțiune rotundă, subțiată treptat către capătul aplatizat, îngustat, rulat invers, formând verigă. L (pr arc): 9,2 cm. Gros. bară: 0,5 cm. Inv M. N. I. R. 291.002.

3. Idem. Idem. L (pe arc): 8,6 cm, Gros max. bară 0,5 cm. Inv M. N. I. R. 290.822.

4. Idem. Segment bară relativ groasă, de secțiune cvasirotundă, arcuită, ușor subțiată către capătul cu lipsă de material. L (pe arc): 8,1 cm. Gros. max.: 0,8 cm. Inv. M. N. I. R. 290.850/a.

5. Idem. Segment bară relativ groasă, de secțiune rotundă, slab și neregulat arcuită, ușor subțiată spre un capăt. L (pe arc): 7,5 cm. Gros. max: 0,7 cm. Inv. M. N. I. R. 290.850/b.

6. Idem. Segment bară relativ subțire, de secțiune rotundă, arcuită, treptat subțiată spre capătul cu lipsă de material. L (pe arc): 7,3 cm. Gros. max.: 0,5 cm. Inv M. N. I. R. 290.835.

7. Idem. Segment bară relativ subțire, de secțiune rotundă, arcuită, subțiată progresiv către unul din capete. L (pe arc): 7,5 cm. Gros. max.: 0,4 cm. Inv M. N. I. R. 290.877/a.

8. Idem. Segment bară relativ subțire, de secțiune rotundă, slab arcuită. L (pe arc): 6,4 cm. Gros. max.: 0,3 cm. Inv M. N. I. R. 290.877/b.

9. Idem. Segment bară relativ subțire, de secțiune rotundă, îndreptat secundar. L: 6,9 cm. Gros. max.: 0,4 cm. Inv M. N. I. R. 290.877/c.

10. *Brățară*. Circulară, neînchisă, din bară de secțiune plan-convexă, ușor îngustată spre capetele rotunjite (unul rupt). D. max. 7,2 cm. La bară 0,6 cm. Gros. max. bară: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.990.

11. *Fragment de brățară*. Segment bară de secțiune plan-convexă, ușor arcuită, L (pe arc): 5,1 cm. La bară: 0,7 cm. Gros. bară: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 291.007.

12. Idem. Segment de bară relativ subțire, de secțiune plan-convexă, ușor arcuită, cu un capăt îngustat și rotunjit. L (pe arc): 5,3 cm; la: 0,6 cm. gros. max.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.873/a.

13. Idem. Segment bară relativ subțire, de secțiune plan-convexă, ușor arcuită. L (pe arc): 2,7 cm; La: 0,6 cm. Gros. max.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.873/b.

14. *Brățară fragmentară*. Deschisă, din sârmă relativ subțire, de secțiune rotundă, treptat subțiată spre capetele ascuțite (unul lipsă). D. max.: 7,5 cm. Gros. max.: 0,2 cm; Inv. M. N. I. R. 290.863.

15. *Fragment de brățară*. Segment sârmă subțire, de secțiune cvasirotundă, arcuit. L (pe arc): 6,2 cm; gros. max. 0,1 cm; Inv. M. N. I. R. 290.864/a.

16. Idem, păstrând un capăt subțiat. L (pe arc): 7,3 cm; gros. max.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.864/b.
17. Idem. Din sârmă subțire, de secțiune rotundă. L (pe arc): 5 cm. Gros. max.: 0,1 cm. Inv. M. N. I. R. 290.865/a.
18. Idem. Idem. L (pe arc): 5,3 cm. gros. max.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.865/b.
19. Idem. Idem. L (pe arc): 6,7 cm. Gros. max.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.998/a.
20. Idem. Idem. L (pe arc): 1,9 cm. Gros. max.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.998/b.
21. Idem. Idem, păstrând unul din capete ascuțite. L (pe arc): 5,1 cm; Gros. max.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.854.
22. Idem. Idem, L (pe arc): 5,2 cm; Gros. max.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.887/d.
23. *Brățară*. Circulară, deschisă, din bară de secțiune rombică, subțiată treptat spre capetele ascuțite. D. max.: 7 cm; Gros. max.: 0,5 cm. Inv. M. N. I. R. 290.828.
24. Idem. Ovală, neînchisă, din bară subțire de secțiune rombică, subțiată progresiv spre capetele ascuțite, de secțiune rotundă. D. max.: 7,2 cm; Gros. max.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.997.
25. Idem. Circulară, neînchisă, din bară de secțiune rombică, progresiv subțiată spre capete (unul rupt, celălalt deformat). D. max.: 7,4 cm; Gros. max.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.992.
26. *Fragment de brățară*. Din bară de secțiune rombică, subțiată progresiv spre capete. D. max.: 6,3 cm; gros. max.: 4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.830.
27. Idem. Idem L (pe arc): 7 cm; Gros. max.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.829.
28. *Brățară*. Circulară, deschisă, din bandă relativ subțire, de secțiune plan-convexă, lătită pe segmentul median, cu capete triunghiulare, ușor îngroșate. D. max.: 5,3 cm; La. max.: 1,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.851.
29. *Fragment de brățară*. Segment, din bandă relativ subțire, de secțiune plan-convexă păstrând un capăt cvasitriunghiular, îngroșat, cu baza fațetată. L (pe arc): 6 cm; La: 1,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.857/a.
30. Idem. Idem L (pe arc): 6 cm; La. max.: 1,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.857/b.
31. Idem. Idem L (pe arc): 5,9 cm; La. max.: 1,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.801.
32. Idem. Idem L (pe arc): 5,8 cm; La. max.: 1,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.821/a.
33. Idem. Idem L (pe arc): 6,1 cm; La. max.: 1,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.821/b.
34. Idem. Idem L (pe arc): 4,6 cm; La. max.: 1,1 cm. Inv. M. N. I. R. 290.852.
35. Idem. Idem L (pe arc): 4,4 cm; La. max.: 1,2 cm. Inv. M. N. I. R. 291.005.
36. Idem. Segment, din bară ușor îngroșată pe centru, de secțiune plan-convexă, lătită pe tronsonul median, rupt la ambele capete. L (pe arc): 5,5 cm; La. max.: 1,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.874.
37. Idem. Segment din bandă de secțiune plan-convexă lățindu-se spre un capăt, îngustându-se către celălalt. L (pe arc): 5,1 cm; La. max.: 1,3 cm. Inv. M. N. I. R. 291.001.
38. Idem. Idem L (pe arc): 5,6 cm; La. max.: 1,3 cm. Inv. M. N. I. R. 291.006.
39. Idem. Idem L (pe arc): 4,7 cm; La. max.: 1,3 cm. Inv. M. N. I. R. 291.004/a.

40. Idem. Idem L (pe arc): 4 cm; La. max.: 1,1 cm. Inv. M. N. I. R. 291.004/b.

41. Idem. Idem L (pe arc): 3,9 cm; La. max.: 1 cm. Inv. M. N. I. R. 290.841/a

42. Idem. Idem L (pe arc): 3,2 cm; La. max.: 1,1 cm. Inv. M. N. I. R. 290.841/b.

43. Idem. Idem L (pe arc): 2,3 cm; La. max.: 1,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.841.

44. *Brățară*. Ovală, deschisă, din bandă plată de secțiune rectangulară, cu 4 nervuri longitudinale, paralele, slab reliefate, pe față, cu capete trapezoidale, îngustate, ușor îngroșate. D. max.: 8,4 cm; La. max.: 1,6 cm. Inv. M. N. I. R. 290.875. cuplat cu 290.995.

45. *Brățară fragmentară*. Circulară, deschisă, din bandă plată de secțiune rectangulară, cu 5 nervuri longitudinale paralele, pe față, închise în arc către capetele trapezoidale, cambrate, îngroșate la bază (unul lipsă). D. max.: 7 cm; La. max.: 2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.993.

46. *Fragment de brățară*. Din bandă lată, plată, de secțiune rectangulară, cu 5 nervuri longitudinale paralele slab reliefate, pe față, cu un capăt trapezoidal, cambrat, cu baza îngroșată. L (pe arc): 8,3 cm; La. max.: 2 cm. inv M. N. I. R. 290.996 cuplat cu 290.866/b.

47. Idem. Din bandă plată de secțiune rectangulară, cu 5 nervuri longitudinale bine reliefate, închise în arc către capătul rectangular cu bază profilată. L (pe arc): 6,3 cm; La. max.: 2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.994.

48. Idem. Din bandă plată de secțiune rectangulară, cu 5 nervuri longitudinale paralele, pe față, cu capătul trapezoidal cambrat, fațetat pe margini. L (pe arc): 7,7 cm; La. max.: 1,9 cm. Inv. M. N. I. R. 290.856/a.

49. Idem. Idem. L (pe arc): 5,5 cm; La. max.: 1,9 cm. Inv. M. N. I. R. 290.876/a.

50. Idem. Idem. L (pe arc): 4,7 cm; La. max.: 2 cm. Inv. M. N. I. R. 291.003/c.

51. Idem. Idem. L (pe arc): 3,3 cm; La. max.: 1,8 cm. Inv. M. N. I. R. 290.866/c.

52. Idem. Capăt de formă trapezoidală, alungită, cambrat, cu laturi fațetate. L.: 2,3 cm; La. max.: 2,5 cm. Inv. M. N. I. R. 290.876/e.

53. Idem. Idem. L.: 1,9 cm; La. max.: 2,2 cm. Inv. M. N. I. R. 291.003/d.

54. Idem. Idem, puternic corodat. L.: 4,2 cm; La. max.: 1,8 cm. Inv. M. N. I. R. 290.855/b.

55. Idem. Idem, păstrând și o extremitate a decorului de 4 nervuri închise de arc către capăt. L.: 2,7 cm; La. max.: 2,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.866/a.

56. Idem. Segment de bandă plată lată, cu decor de 5 nervuri longitudinale paralele, pe față. L (pe arc): 6,1 cm; La. max.: 1,9 cm. Inv. M. N. I. R. 290.856/b.

57. Idem. Idem. L (pe arc): 5,2 cm; La. max.: 1,5 cm. Inv. M. N. I. R. 291.003/a.

58. Idem. Idem. L (pe arc): 3,2 cm; La. max.: 1,8 cm. Inv. M. N. I. R. 291.003/b.

59. Idem. Idem. L (pe arc): 4,7 cm; La. max.: 1,9 cm. Inv. M. N. I. R. 290.876/b.

60. Idem. Idem. L (pe arc): 3,4 cm; La. max.: 2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.876/c.

61. Idem. Idem. L (pe arc): 3 cm; La. max.: 1,9 cm. Inv. M. N. I. R. 290.877/d.

62. Idem. Segment de bandă plată, cu 3 nervuri longitudinale paralele, pe față. L (pe arc): 7 cm; La. max.: 1,7 cm. Inv. M. N. I. R. 290.855/a.

63. *Inel cu dublă spirală*. Dintr-un singur fir rulat în dublă verigă flancată pe părți de câte o spirală înfășurată concentric. D. verigă: 2 cm; L.: 4,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.834.

64. *Spirală*. Sâmnă relativ subțire, de secțiune biconvexă (lenticulară), subțiată și ascuțită la capete, rulată concentric și etajat, căpătând profil tronconic. D. max.: 5 cm; I.: 2,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.839.

65. Idem. idem. D. max.: 5,4 cm; I.: 2,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.840.

66. Idem. Sârmă subțire de secțiune rotundă rulată concentric, strâns alăturat, căpătând alură discoidală, pastilată. D.: 1,5 cm, Inv. M. N. I. R. 290.860.

67. *Faleră*. Foaie circulară de bronz, relativ subțire, martelată, polizată. Zona centrală, ușor asimetrică în câmp, mai proeminentă, cu profil slab convex, în centru cu două urme de perforație, obturate prin prinderea găicii semicirculare pe spate. Margine relativ lată, trasă oblic în jos, asimetric, delimitată prin șir de proeminențe slab reliefate, *au repoussé*. D. max.: 12,5 cm; I.: 1,7 cm. Inv. M. N. I. R. 290.802.

68. Idem. Disc convex pe față, slab ovalizat, din foaie subțire, martelată, polizată, poinsonată. În centru, două orificii marcând prinderea pe spate a unei găici, dispărută. Pe spate, capetele găicii inițiale. Decor *au repoussé*. Șir circular perlat pe margine și două grupuri de triunghiuri - un grup de 4 (câte două echilaterale cu cateta comună), celălalt din două, mai mici, unul echilateral, altul dreptunghic, toate având drept baze segmente ale cercului perlat marginal. D. max.: 6,9 cm; I.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.853.

69. Idem. Disc slab convex pe față, cu un mic umbo central, circumscris de trei cercuri slab reliefate, concentrice, egal distanțate. Pe spate, central, gaică semicirculară de prindere. D.: 8,5 cm; I.: 2,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.989.

70. Idem. Disc convex pe față, cu gaică semicirculară de prindere pe spate. Pe față, șir circular perlat *au repoussé*, marginal. D.: 5,8 cm; I.: 1,7 cm. Inv. M. N. I. R. 290.991.

71. Idem. Idem. D. max.: 5 cm; I.: 0,8 cm. Inv. M. N. I. R. 290.831.

72. Idem. Idem, fără decor. D. max.: 5,5 cm; I.: 0,9 cm. Inv. M. N. I. R. 290.832.

73. Idem. Idem. D. max.: 5,6 cm; I.: 1,1 cm. Inv. M. N. I. R. 290.833.

74. *Buton*. Calotiform, cu gaică semicirculară de prindere, pe spate. D. max.: 3,9 cm; I.: cca. 0,6 cm. Inv. M. N. I. R. 291.000.

75. Idem. Ușor convex pe față, cu gaică de prindere, pe spate. D. max.: 3,5 cm; I.: 0,6 cm. Inv. M. N. I. R. 290.837.

76. Idem. Disc cu gaică semicirculară de prindere, pe spate. D. max.: 3,5 cm; I.: 0,8 cm. Inv. M. N. I. R. 290.836.

77. Idem. Disc slab convex pe față, cu gaică semicirculară de prindere pe spate. D. max.: 2,7 cm; I.: 0,6 cm. Inv. M. N. I. R. 290.838.

78. Idem. Idem. D. max.: 3,3 cm; I.: 0,7 cm. Inv. M. N. I. R. 290.999.

79. Idem. Calotiform, cu gaică semiovală de prindere, pe spate. D. max.: 3 cm; I.: 0,9 cm. Inv. M. N. I. R. 290.867.

80. Idem. Slab convex pe față, cu gaică semiovală, pe spate. D. max.: 2,8 cm; I.: 0,5 cm. Inv. M. N. I. R. 290.869.

81. Idem. Calotiform, cu cui îndoit semicircular, pentru prindere, pe spate. D. max.: 2,6 cm; I.: 0,6 cm. Inv. M. N. I. R. 290.868.

82. Idem. Disc mic, plat, cu margine trasă neregulat în jos. Pe spate, gaică tasată prin martelare. D. max.: 2,6 cm; I.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.870.
83. Idem. Disc ușor convex pe față, cu gaică de prindere pe spate. D. max.: 2,5 cm; I.: 0,5 cm. Inv. M. N. I. R. 290.871.
84. Idem. Idem. D. max.: 2,4 cm; H.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.872.
85. Idem. Calotiform, cu gaică semicirculară pe spate. D. max.: 2 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.803.
86. Idem. Idem. D. max.: 2 cm; I.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.804.
87. Idem. Idem. D. max.: 2,2 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.805.
88. Idem. Idem. D. max.: 1,9 cm; I.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.808.
89. Idem. Idem. D. max.: 2,1 cm; I.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.809.
90. Idem. Idem. D. max.: 2 cm; I.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.812.
91. Idem. Aplatizat, cu margine trasă în jos. D. max.: 2 cm; I.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.807.
92. Idem. Idem. D. max.: 2 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.810.
93. Idem. Idem. D. max.: 1,9 cm; I.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 290.811.
94. Idem. Idem. D. max.: 1,9 cm; I.: 0,5 cm. Inv. M. N. I. R. 290.813.
95. Idem. Idem. D. max.: 2 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.814.
96. Idem. Idem. D. max.: 1,8 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.816.
97. Idem. Idem. D. max.: 1,9 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.817.
98. Idem. Idem. D. max.: 1,8 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.818.
99. Idem. Idem. D. max.: 2 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.820.
100. Idem. Aplatizat, cu gaică pe spate. D. max.: 2,3 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.806.
101. Idem. Idem. D. max.: 1,7 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.819.
102. Idem. Idem. D. max.: 1,8 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 291.001.
103. Idem. Calotiform, cu gaică pe spate. D. max.: 2,1 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 291.008.
104. Idem. Idem. D. max.: 2 cm; I.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 291.009.
105. Idem. Idem. D. max.: 1,8 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 291.012.
106. Idem. Slab convex pe față, cu gaică semicirculară pe spate. D. max.: 2,1 cm; I.: 0,4 cm. Inv. M. N. I. R. 291.010.
107. Idem. Idem. D. max.: 1,9 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.815.
108. Idem. Idem, gaica ruptă. D. max.: 2 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 291.013.
109. Idem. Idem. D. max.: 1,8 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.858.
110. Idem. Idem. D. max.: 1,6 cm; I.: 0,3 cm. Inv. M. N. I. R. 290.859.
111. Idem. Slab convex, cu două perforații de prindere. D. max.: 1,7 cm; I.: 0,1 cm. Inv. M. N. I. R. 290.861.
112. Idem. Idem. D. max.: 1,8 cm; I.: 0,1 cm. Inv. M. N. I. R. 290.862.

113. *Buton dublu*. Două calote unite prin ligament rectangular. L.: 3,6 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.842.
114. Idem. Idem. L.: 3,2 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.843.
115. Idem. Idem. L.: 3 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.844.
116. Idem. Idem. L.: 3,4 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.845.
117. *Fragment de buton dublu*. L.: 2 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.846/a.
118. Idem. L.: 1,7 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.846/b.
119. Idem. L.: 1,5 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.847/a.
120. Idem. L.: 1,6 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.847/b.
121. Idem. L.: 1,8 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.848/a.
122. Idem. L.: 1,6 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.848/b.
123. Idem. L.: 1 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.849/a.
124. Idem. L.: 1,7 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 290.849/b.
125. Idem. L.: 1,7 cm; I.: 0,2 cm. Inv. M. N. I. R. 291.014.
126. *Con*. Din foaie cvasitrapezoidală, cu baza convexă rulată mai strâns la vârf, mai larg la bază. I.: 3 cm; D. bază: 0,8 cm. Inv. M. N. I. R. 290.824.
127. Idem. Idem. I.: 2,8 cm; D. bază: 1 cm. Inv. M. N. I. R. 290.825.
128. Idem. Idem. I.: 2,3 cm; D. bază: 0,6 cm. Inv. M. N. I. R. 290.826.
129. Idem. Idem. I.: 2,6 cm; D. bază: 0,7 cm. Inv. M. N. I. R. 290.827.
130. Idem. Idem. I.: 3,3 cm; D. bază: 2,1 cm. Inv. M. N. I. R. 291.015.
131. Idem. Idem. I.: 3,6 cm; D. bază: 2,2 cm. Inv. M. N. I. R. 291.016.
132. Idem. Idem. I.: 3,3 cm; D. bază: 2,1 cm. Inv. M. N. I. R. 291.017.
133. Idem. Idem. I.: 3,3 cm; D. bază: 2 cm. Inv. M. N. I. R. 291.018.
134. Idem. Idem. I.: 3 cm; D. bază: 2,1 cm. Inv. M. N. I. R. 291.019.
135. Idem. Idem. I.: 2,5 cm; D. bază: 1,8 cm. Inv. M. N. I. R. 291.020.

THE DEPOSIT OF BRONZE EXHIBITS DISCOVERED AT ARSURA, VASLUI COUNTY (Summary)

In December 1992 and March 1993 at the National History Museum of Romania a deposit of prehistoric bronze exhibits was achieved as it was discovered by chance in 1983 within the area of Arsura village, Vaslui county. The deposit consists of adornments for body and clothes, accessories for clothes and harness parts.

The chronological classification of the deposit from Arsura is rather difficult likewise other deposits of adornments, clothes accessories and harness parts since these objects proved a longer lasting usage.

According to several analogies the exhibits included within the deposit can be chronologically classified as follows:

- * the necklace - from Early Bronze Age to Hallstatt A₁

- * the bracelettes of rod with plan-convex section - from Late Bronze Age (D) to Middle Hallstatt (C)

- * the bracelettes of rod or wire with round or biconvex section - from Bronze Age D to Hallstatt B3;

- those of rod with rhombic section - from Bronze Age B to Hallstatt B1

- * the bracelettes of band with plan-convex section and triangular ends - for sure within Late Bronze Age (D) and maybe to Early Hallstatt;

- those of band with rectangular section adorned with longitudinal parallel ribs - within Late Bronze Age (D) and Early Hallstatt (A1)

- * the double-spiralled ring - from the end of Middle Bronze Age (C) to Hallstatt A1

- * conic or tronconic spirals or fill-shaped spirals with a central button - from Middle Bronze Age to Early Hallstatt

- * the small fill-shaped spiral supposed to be a part of a "passementerie" type fibula - only within Early Hallstatt (A1-B2)

- * phaleres - at the end of Bronze Age C to Hallstatt B3

- * simple buttons (the double ones do not have analogies so far) - from Late Bronze Age to the Middle Hallstatt (C)

- * cones of bronze sheet - from the end of Middle Bronze Age to Hallstatt A1.

Depending on all these analogies and chronological classifications the bronze deposit from Arsura may be dated within Bronze Age D - Hallstatt A. Should we accept that the small fill-shaped spiral is a part of a "passementerie" type fibula then the discovery may be more accurately situated within Hallstatt A1, 12th C.B.C. Such a dating places the deposit within the cultural group area with fluted pottery called Corleni-Chișinău.

LIST OF ILLUSTRATIONS

Fig. 1 - Necklace and bracelettes of rods with various sections.

Fig. 2 - Bracelettes of band.

Fig. 3 - Spirals (1, 2, 4) and ring (3).

Fig. 4 - Bronze phaluses.

Fig. 5 - Buttons (1-8) and cones of bronze sheet (9-11).

Fig. 6 - Table. Fine usage of the types of exhibits excluded within the deposit from

Arsura.

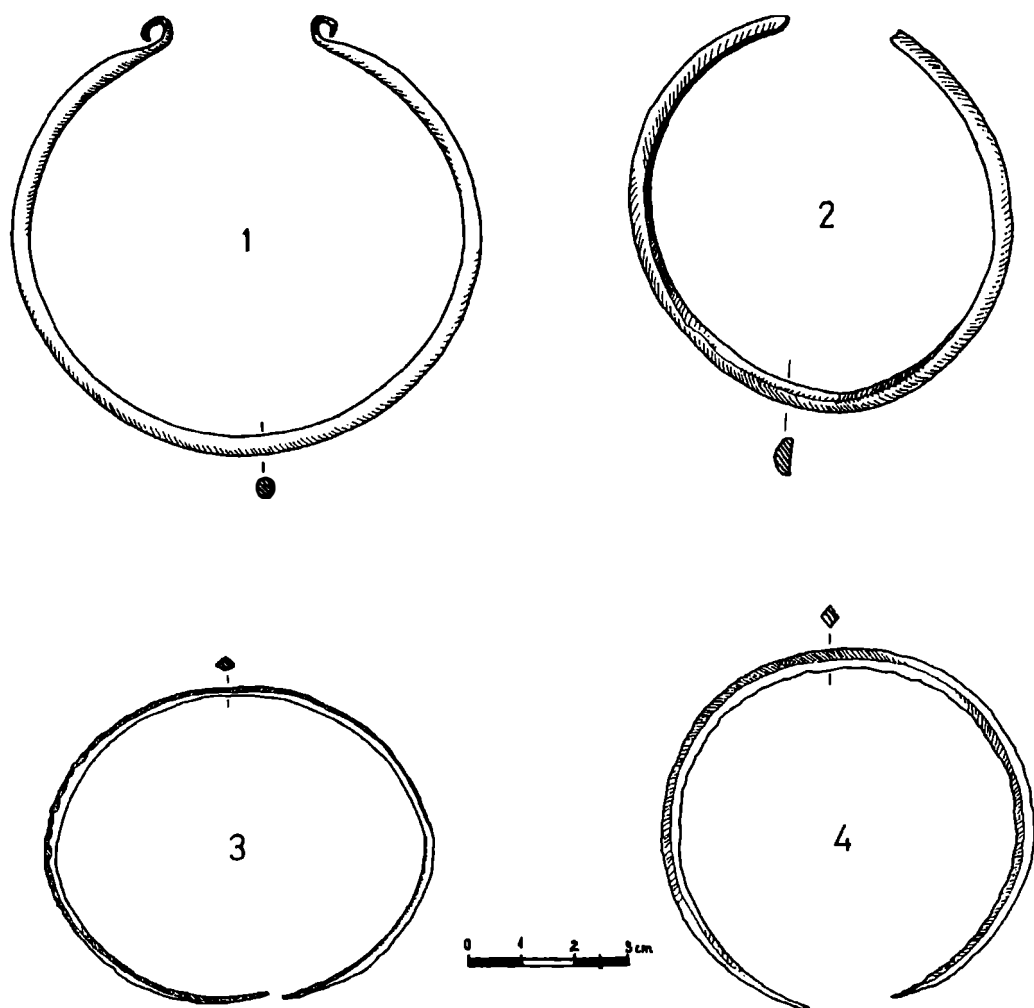

Fig.1. Colier și brățări din bare de diferite secțiuni.

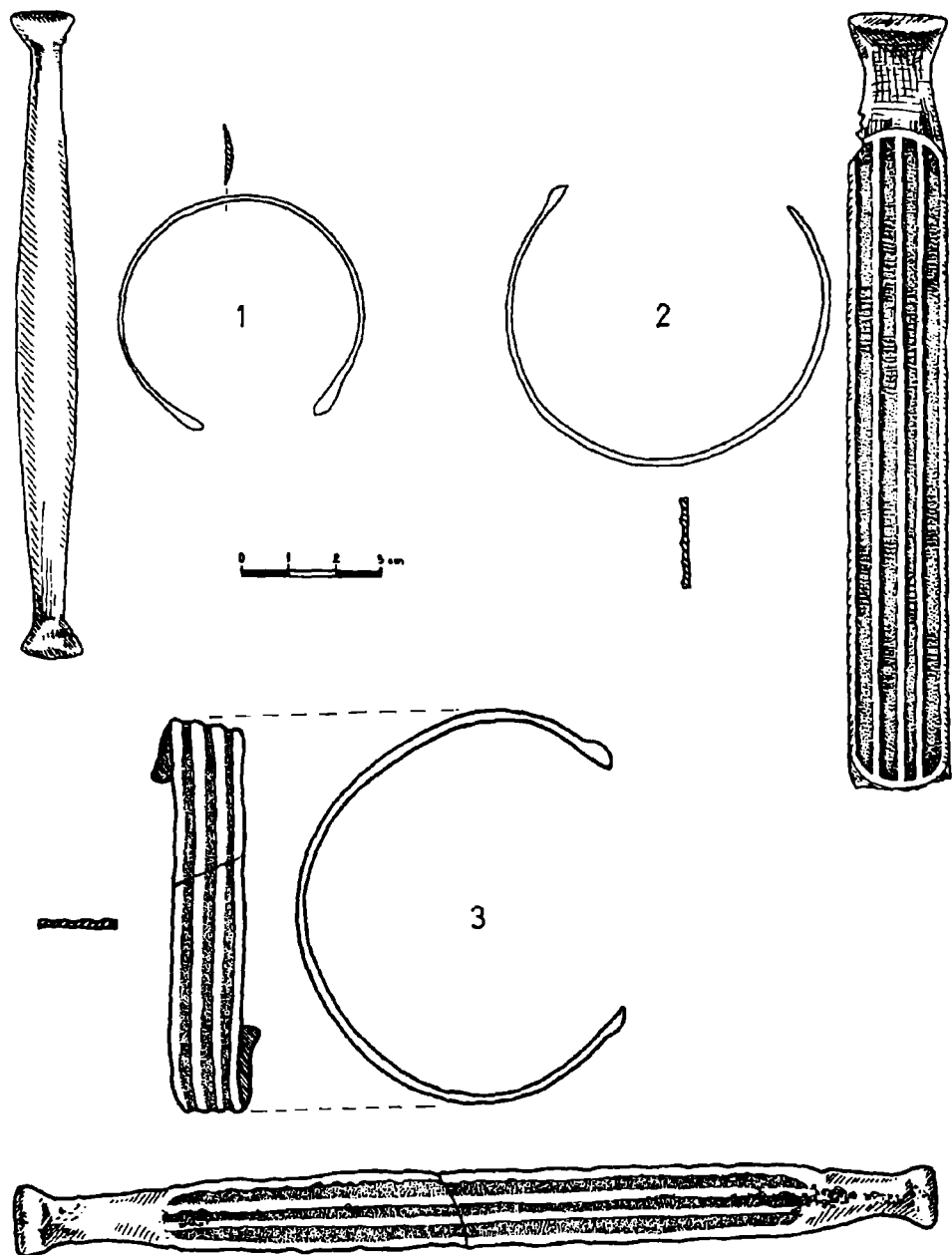
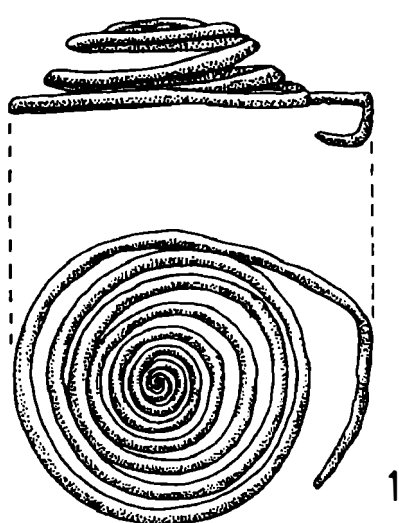
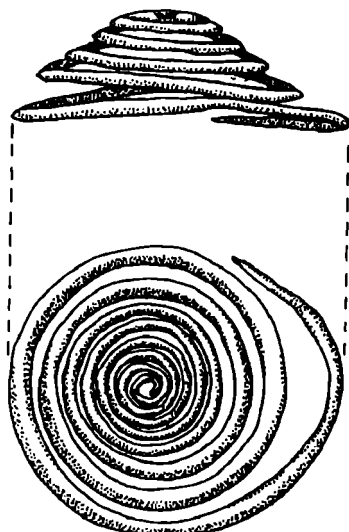

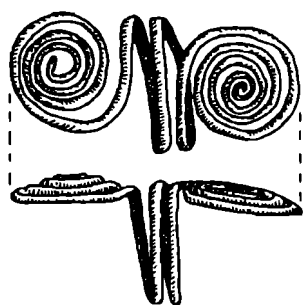
Fig.2. Brățări din bandă.

1

2

3

4

Fig.3. Spirale (1, 2, 4) și inel (3).

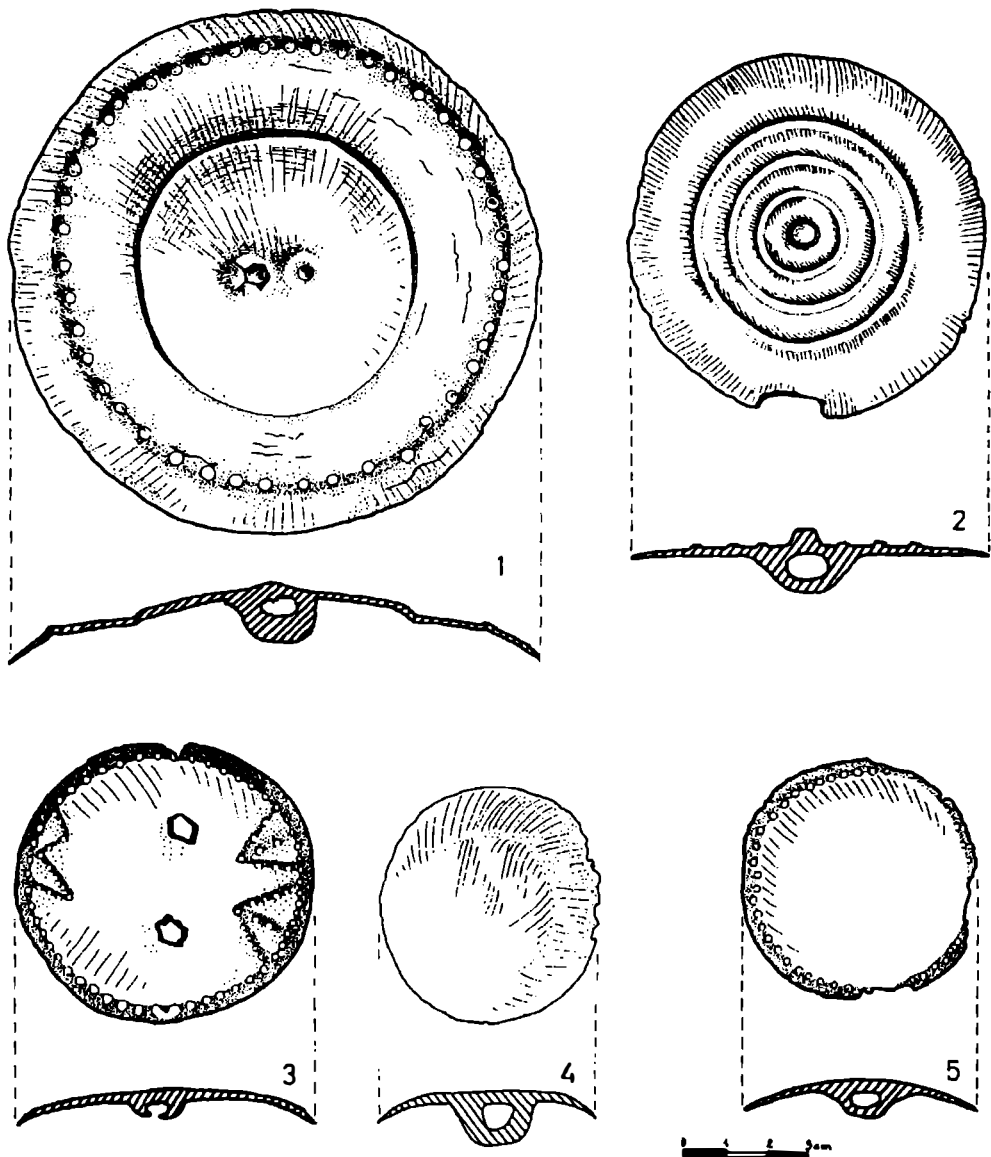

Fig.4. Falere din bronz.

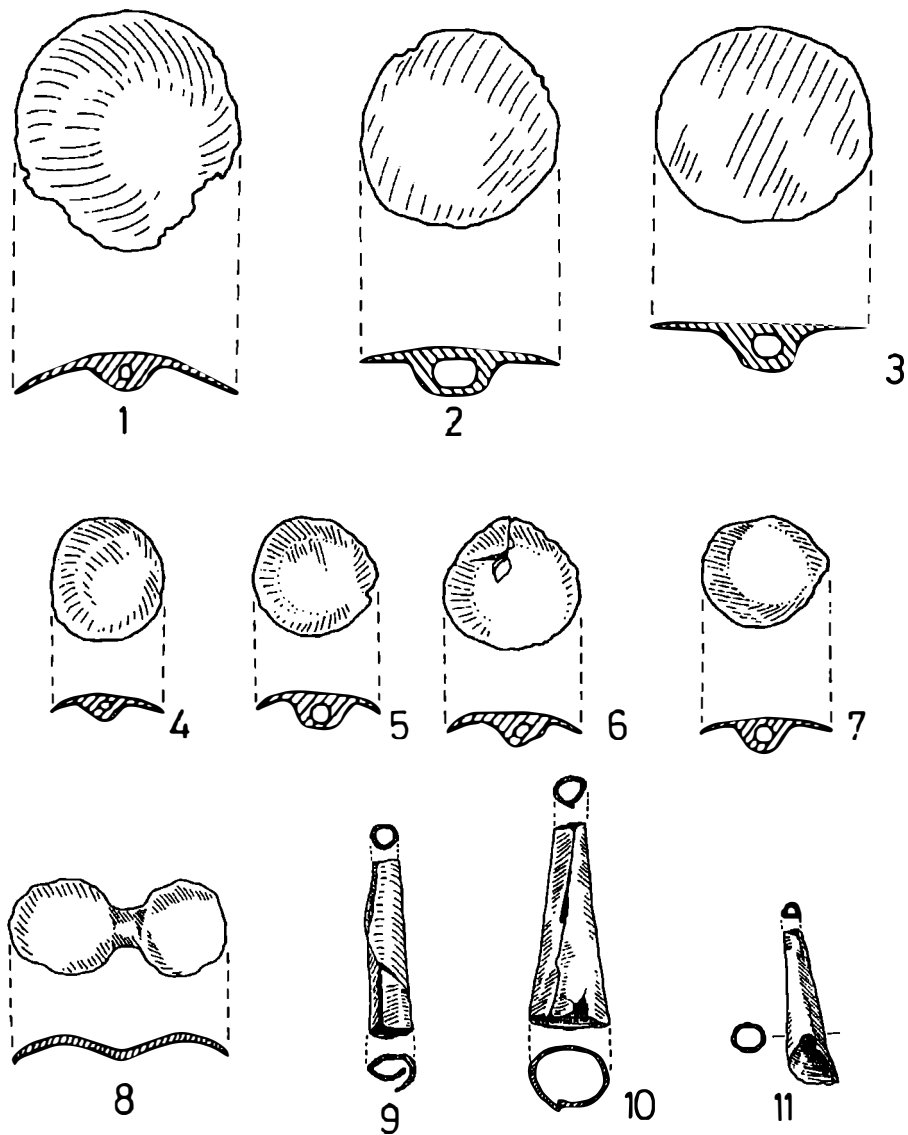

Fig.5. Butoni (1-8) și conuri din foaie de bronz (9-11).

PERIOADA	Bronz	Bronz	Bronz	Ha	Ha	Ha	Ha	Ha	Ha.
TIP DE OBIECT	timpuriu	mijlociu	târziu	A ₁	A ₂	B ₁	B ₂	B ₃	C
Coliere									
Brățări din bară cu secțiune planconvexă									
Brățări cu secțiunea barei rotundă(biconvexă)									
Brățări cu secțiunea barei rombică									
Brățări din bandă; nedecorate, cu capete triunghiulare									
Brățări din bandă; decorate, cu nervuri longitudinale									
Înel cu dublă spirală									
Spirale tronconice									
Spirală discoidală									
Falere									
Butoni simpli									
Conuri									

Fig.6. Tabel. Cîrulația în timp a tipurilor de obiecte incluse în depozitul de la Arsura.

UN PUMNAL DE TIP RĂSĂRITEAN DESCOPERIT LA BEIDAUD - JUDEȚUL TULCEA

Gabriel JUGĂNARU

În colecțiile Muzeului Județean de Arheologie din Tulcea se află un pumnal din bronz (nr. de inv. 4858), descoperit în 1977 în așezarea hallstattiană de la Beidaud - jud. Tulcea¹

Pumnalul, lucrat prin turnare, are lama folioformă nervură mediană marcată în partea inferioară de un inel-gardă, limba mânerului fiind teșită la un capăt (pl. I).

Corpul pumnalului este șlefuit, excepție făcând capătul limbii mânerului, care are un aspect neîngrijit, zgrumțuros - sugerând faptul că metalul a fost turnat în matriță printr-un orificiu situat în dreptul capătului limbii mânerului (practica este bine atestată în spațiul nord-pontic, mai ales în centrul metalurgic al culturii Sabatinovka de la Krasnomaiațk²).

Dimensiuni: lungimea pumnalului: 18 cm; lungimea lamei: 13,4 cm; lățimea maximă a lamei: 4,2 cm; diametrul inelului: 2 cm; lungimea limbii mânerului: 1 cm.

Starea de conservare este bună, pumnalul având actualmente o patină verzuie.

Pumnalul de la Beidaud, indubitabil, se încadrează în seria pumnalelor de origine nord-pontică de tip Krasnomaiațk, cu numeroase analogii în mediul cultural Sabatinovka (Berezky³, Kobanovsk⁴, Novoazovsk⁵, Krasnomaiațk⁶, Goian⁷, Chișinău⁸), în mediul Noua (Cernăuți-Mahala⁹, și Kruglik-Hotin¹⁰ în Bucovina de nord, Duda¹¹ -jud. Vaslui, Rogojeni¹² și Băleni¹³ din jud. Galați), precum și în mediul cultural Coslogeni (Grădiștea Coslogeni¹⁴ și Pietroi¹⁵ - din jud. Călărași).

Practic cea mai clară analogie-asemănarea mergând aproape până la identitate (cu excepția limbii mânerului și a dimensiunilor), o constituie piesa de la Grădiștea-Coslogeni descoperită în anul 1986¹⁶

În ceea ce privește datarea pumnalului de tip Krasnomaiațk - după opiniile cumulate ale specialiștilor, aceasta cuprinde o etapă cronologică destul de largă - respectiv secolele XVI-XI î. H. Astfel V. Klochko¹⁷ încadrează acest tip de pumnal - alături de alte arme aparținând culturii Sabatinovka în sec. XVI-XIII î. H.; A. M. Leskov¹⁸ îl consideră ca aparținând unei etape pre-Sabatinovka, respectiv sec. XV-XIV î. H.; A. I. Terenjojin¹⁹ îl încadrează în sec. XIV-XIII î. H., în timp ce V. A. Dergacev²⁰ și O. A. Krivțova-Grakova²¹ optează pentru o datare mai joasă și restrânsă - la nivelul sec. XIII î. H. Această ultimă ipoteză este însușită și de M. P. Dimbovița²² - care afirmă că acest tip de pumnal ar face parte dintr-o perioadă anterioară culturii Belogrudovka.

Al. Oancea²³ - într-un studiu din 1981, considera că exemplarele de la Rogojeni și Băleni reprezintă o formă evoluată a celor de tip Pokrovsk. Evoluția acestui tip de pumnal

ar consta - după cum sublinia și Krivțova-Grakova²⁴, în adăugarea și mai apoi mărirea inelului-gardă, situat la baza lamei pumnalului.

Cea mai coborâtă datare a fost propusă de M. Neagu și D. Nanu Basarab²⁵ - odată cu publicarea pumnalului descoperit în 1986 în nivelul de la baza așezării eponime de la Grădiștea Coslogeni. În acest nivel, alături de pumnal - dar și în alte contexte, au mai fost descoperite o fibulă cu arc simetric de tip BogenFibel²⁶ și două psalii din os²⁷, datate în secolele XII-XI î. H.

Situarea pe același palier stratigrafic a pumnalului cu celelalte piese (fibula constituind în mod cert un solid element de datare) a permis ca limita inferioară a datării pumnalelor de tip Krasnomaiatk să poată fi coborâtă la nivelul Ha A₁A₂.

Așa cum am subliniat mai sus, între piesa de la Grădiștea Coslogeni și cea de la Beidaud, există o mare asemănare. Mai mult, contextul stratigrafic al descoperirii de la Grădiștea Coslogeni și al descoperirii de la Beidaud este, într-o oarecare măsură, comparabil

Exemplarul de la Beidaud a fost descoperit în nivelul de la baza așezării - nivel atribuit de autorii cercetării G. Simion și E. Lăzrucă²⁸ culturii Coslogeni.

Cum însă în același nivel se aflau și fragmente ceramice hallstattiene decorate cu motive incizate - tipice fazei Babadag I²⁹, ne întrebăm dacă la Beidaud s-ar putea face o distincție stratigrafică între o etapă Coslogeni și una Babadag I. Oricum, lipsa unei cenzuri între cele două momente culturale în stratigrafia de la Beidaud, situație întâlnită de altfel la Garvăn-Mlajitul Florilor³⁰ - jud. Tulcea și Satu Nou- Valea lui Voicu³¹ - jud. Constanța, pentru a da numai două exemple, vine să întărească ipoteza datării târzii a descoperirilor Coslogeni din teritoriul Dobrogei.

Referindu-ne strict la cele două pumnale de la Beidaud și Grădiștea Coslogeni, considerăm că acestea reprezintă - în stadiul actual al cercetărilor, cele mai târzii piese aparținând tipului Krasnomaiatk.

Datarea acestora în Ha A₁ - eventual la începutul Ha A₂, are anumite implicații în raportul Coslogeni-Babadag I, în conturarea unui aport (de altfel greu sesizabil) adus de purtătorii civilizației de tip nord-pontic (complexul Sabatinovka-Noua-Coslogeni) la cristalizarea culturii tracice de tip Babadag la Gurile Dunării.

NOTE

1. G. Simion, E. Lazurcă, Peuce, VIII, 1980, p. 37-54. Pumnalul ne-a fost oferit spre publicare de dl. dr. G. Simion. Pe această cale îi aducem calde mulțumiri.

2. Apud O. Levickij, *Litejnaja forma s poselenija kul'tury Noua u st. Koblylnja. In Arheologičeskie issledovanija molodyh vekov Moldavii*, Chișinău, 1990, p. 103-104, fig. 6; Apud M. Neagu, *The eastern component of the Coslogeni culture*. Culture et Civilization au Bas Danube, X, 1993, pl. X/2, 3.

3. V. A. Dergacev, *Bronzovyje predmety iz Dnestrovsko-Prut'skogo meC durăc ij*. Chișinău, 1975, p. 54-56, fig. 2/13.

4. A. I. Terenokhin, în *S.A.*, 1965, p. 63-85, fig. 1/24.

5. V. Klochko, *Weapons of the tribes of the Sabatinovka culture*. În *Culture et Civilization au Bas Danube*, X, 1993, pl. 6/7.

6. O. A. Krivcova-Grakova, în *M.I.A.*, 46, 1995, p. 141, fig. 30/2.

7. V. A. Dergacev, *op. cit.*, fig. 9/18.

8. N. Golceva, *Dva kinžala-meča epohi bronzii iz sobraniia Nacional'nogo Muzeia Istorii Moldovy*.

Referat prezentat la sesiunea de comunicări a M. N. I. din Chișinău, decembrie 1991.

9. M. P. Dîmbovița, în *Arheologia Moldovei* IV, 1966, p. 348.

10. *Ibidem*.

11. *Ibidem*, p. 346-350, fig. 1/7.

12. I. T. Dragomir, *Descoperiri arheologice la Rogojeni, pe valea Horincii (jud. Galați)*. În *Materiale și Cercetări Arheologice*, IX, 1970, p. 507-508, fig. 5/3.

13. Idem, *Un nou depozit de obiecte de bronz descoperite la Băleni, în sudul Moldovei*. În *Danubius*, I, 1967, p. 90, 93, fig. 8/3-4.

14. V. Culică, în *SCIIVA* 26, 1975, 4, p. 521-527, fig. 3/1 - o piesă fragmentară; M. Neagu, D. Nanu Basarab, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, II, 1986, p. 113-116, fig. 17, 22; M. Neagu, *op. cit.*, p. 175, pl. X/4.

15. M. Neagu, D. Nanu Basarab, *op. cit.*, p. 115.

16. *Ibidem*, p. 113-116, fig. 17, 22.

17. V. Klochko, *op. cit.*, p. 45.

18. A. M. Leskov, *Pamjatniki epohi bronzii iz Evropejskoj časti SSSR*. Ed. Naukova dumka, Kiev, 1967, p. 165.

19. A. I. Terenokhin, *op. cit.*, p. 69.

20. V. A. Dergacev, *op. cit.*, p. 54-56.

21. O. A. Krivcova-Grakova, *op. cit.*, p. 141.

22. M. P. Dîmbovița, *op. cit.*, p. 349-350.

23. Al. Oancea, în *Dacia N.S.*, XXV, 1981, p. 157.

24. O. A. Krivtsova-Grakova, *op. cit.*, p. 141.

25. M. Neagu, D. Nanu Basarab, *op. cit.*, p. 117.

26. *Ibidem*, p. 114, fig. 18, 29.

27. *Ibidem*, p. 114, fig. 15, 19.

28. G. Simion, E. Lăzarcă, *op. cit.*, p. 50, pl. VII/2-4.

29. *Ibidem*, pl. VII/7.

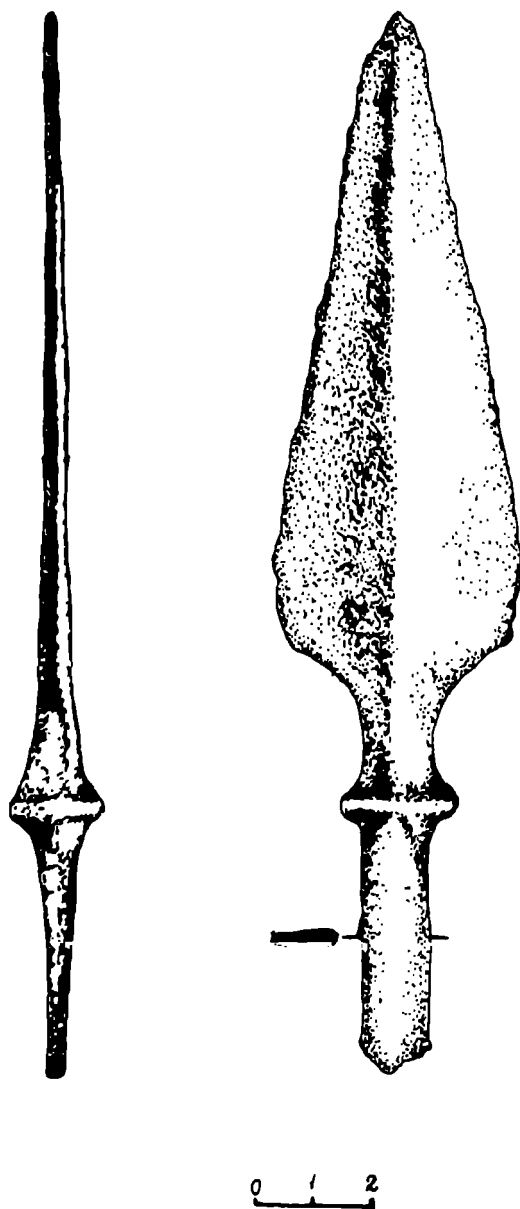
30. G. Jugănar, *Manifestations precoces du Premier Age du Fer en Dobroudja (Les decouvertes de Gârvan-Mlajitul Florilor dept. de Tulcea)*. Lucrare în curs de apariție în volumul *Colocviulul Prima epocă a fierului la Gurile Dunării de Jos și în zonele circumpontice*, Tulcea, 1993.

31. M. Irimia, N. Conovici, *Descoperiri hallstattiene în zona davei getice de la Satul Nou (com. Oltina, jud. Constanța)*. În *Pontica*, XXVI, 1993, p. 51-114.

**A DAGGER OF EASTERN TYPE, DISCOVERED AT
BEIDAUD-TULCEA COUNTY
(Summary)**

The author introduces a dagger with a leaf-shaped blade, median rib and watching-ring, which was discovered in 1977, within the Hallstattian settlement of Beidaud. This dagger ranges with the series of those of Krasnomaiatk type widely spread northwards to the Pontic area. The author is taking into account the analogies between this exhibit of Beidaud and the Sabatinovka-Noua-Coslogeni cultural aspects.

Comparing the Beidaud dagger with the one found at Grădiștea-Coslogeni, the author places them on the same chronological level (Ha A₁ - the beginning of Ha A₂), emphasizing the implications of this date within the context of Coslogeni-Babadag cultural connections.

Pl. I - Beidaud - pumnal de tip răsăritean

ON RELATIONSHIPS BETWEEN THE LOWER DANUBE REGION AND THE AEGEAN-ANATOLIAN AREA AT THE END OF THE BRONZE AGE AND THE BEGINNING OF THE IRON AGE

Attila LÁSZLÓ

Between the Lower Danube region and the Aegean-Anatolian area have been close connections, both cultural and ethnical, all along the prehistoric times (and more recent times, too). Our paper deals with some relationships between the populations of the area situated northwards of the Balkan Mountains, on the one hand, and the contemporary civilisations which developed in Macedonia, Greece and Asia Minor, on the other hand. As for Asia Minor, we will especially refer to its western part to which the above mentioned relationships are more evident. The span of time under discussion will be denoted by terms like Late Bronze Age and Early Iron Age, terms whose meanings are implied by the Romanian archaeology. As related to the history of the Aegean and East-Mediterranean area, this span of time generally corresponds to the Late Mycenaean Civilisation and to the so called "Dark Age", the period including the events provoked by the "sea peoples' movement" comprised. Within this lapse of time, essential changes have happened in the political power balance and in the ethnic structure of the Eastern Mediterranean area. The Thracian world has also played its part in these changes as far as we can find out of the nowadays investigations¹

For the "Classical" or "Middle" period (according to the Romanian archaeological chronology) of the Bronze Age in the Carpathian-Danubian area, there have been reported, since the last century, especially Aegean influences on the northern regions, even if, at present, there are many specialists who have doubts about the proportion and the actual importance of these supposed "Mycenaean influences" on the development of the civilisations within the above mentioned areas² On the other hand, in the Late Bronze Age and at the beginning of the Iron Age there may be archaeologically proved a gradual infiltration of elements of Balkan-Danubian origin in Macedonia, Greece and Asia Minor. Unfortunately, for Asia Minor, this infiltration may be archaeologically proved only for the Western Coast zone, but, as professor Akurgal asserted, there are historical, toponymic and linguistic data indicating the penetration of a Thracian origin towards the inlands of Anatolia³

We are going to approach the very problem of the so called "northern intruders" and the historical consequences of this phenomenon, accepting the risk of touching a problem already discussed within the archaeology literature.

Until the 60's, the origin of these foreign elements (represented mainly by a hand-made pottery, usually defined by simplifying terms like "Coarse Ware" and "Knobbed Ware") discovered in Troy since even Schliemann's excavations, has been searched especially in

Central Europe. Starting with the seventh decade of our century, the results of the archaeological researches in Bulgaria and Romania have obviously showed that the native homeland of the so called "northern intruders" should be looked for, at least equally, within the Thracian world.

We will approach the following cultures, spread over the Balkan-Danubian area: Zimnicea-Plovdiv (named Čerkovna by Bernhard Hänsel), Noua-Sabatinovka-Coslogeni (named Yagnilo-Coslogeni-Noua by Goranka Tončeva), Radovanu, "Pre-Babadag" and Babadag (including the related groups Insula Banului/Ostrov, Pšeničevo etc.)⁴ Elements belonging to some of these cultures may be found both in Macedonia and Greece, and in the north-western region of Asia Minor. It is not always obvious whether we can talk about results of cultural exchanges only, or it is the proof of the very presence of some groups of people, cut off from their original ethnic communities. In any way, the lower quality of this "foreign" pottery, as compared to the local one in the Aegean-Anatolian area made many specialists think that we cannot talk about "imports" but about the more or less faithful continuation by new-comers of the pottery traditions brought from their native homeland. This conclusion has been supported, in some cases, by the analysis of the pottery, too⁵ On the other hand, there is a certain chronological gap between the appearance of these elements in the two directions mentioned above: in Greece and Asia Minor. Without making reference, for the moment, to the controversies absolute chronology, we would use as reference points the data offered by the relative chronology.

In Macedonia, at Assiros, elements of Zimnicea-Plovdiv type appear in the phase 9, which comes before the early LH III C period. (On the basis of this type of pottery, the following phase, 7, at Assiros could be dated)⁶ Thus, we may reasonably admit that the pottery of Zimnicea-Plovdiv type appears in Assiros within the limits of the LH III B period. The same thing is true for Thassos island too, where Zimnicea-Plovdiv pottery appears in the phase I A of the Kastri necropolis, dated also in the LH III B period⁷. At Kastanas, the same "Čerkovna" pottery has been found in the layers 17-14a, dated also within the limits of the LH III B period. In the subsequent layers 14b-12, dated from the second half of the LH III B to the LH III C period, the presence of the pottery assigned to the Coslogeni culture has been observed. In the same Kastanas site, in the layer 13b, accompanied by early LH III C pottery, a bone pin having four protuberances on its neck has been found, which is typical for the Noua culture (tightly linked to, and contemporary with Sabatinovka and Coslogeni cultures)⁸

"Handmade Burnished Ware" (a pottery type for which Catling uses the term "Barbarian Pottery"), found inside the citadel of Mycenae, in the so called Citadel House, belongs to the VIIIth phase of that area, a phase included between a possible earthquake and a widely destructive arson. This lapse of time (and also the one at Tiryns, where there is similar pottery) may be dated between the end of LH III B phase and the first part of LH III C⁹ In the Mycenaean settlement at Menelaion, Sparta, "Barbarian Pottery" appears after the major destruction which affected the whole site, at the end of LH III B₂, and belongs to

a short occupation period in LH III C₁ phase¹⁰. The same dating has been established also for the non-mycenaean pottery at Korakou (Corinthia), and from other sites in South Greece (Lefkandi, Perati, Athens etc.)¹¹. We think that Jeremy B. Rutter made a correct assumption by searching parallel features for the I pottery group in Korakou in the Noua-Sabatinovka-Coslogeni cultural complex and in the so called "Coarse Ware" in Troy VII b¹². The same parallels may be admitted for the "barbarian pottery" in Mycenae and Sparta¹³. A more complicated state of facts can be found in Korakou, where, beside this pottery we may find the pots included by Rutter in the pottery groups II and IV, undocumented in other sites. For these groups, Rutter tried to find analogies with the so-called Knobbed Ware in Troy VII b 2, and, then in Thrace, in phase I of the Babadag culture in Romania, respectively, and also in the related cultural groups in Bulgaria¹⁴. As we have mentioned some other time, vessels belonging to group II in Korakou, and especially the cups with high handles, are really alike as shape with the Babadag I pottery. But, taking into account the ornament, at Korakou we can find no the motif of concentric circles with tangents, which is specific to Babadag culture; ornamental pattern, which is also present on the Troy VII b pottery! That is why we are tempted to see in the pottery group II in Korakou elements of a cultural group immediately preceding the definitive shaping of the Babadag culture. We here take into account a "Pre-Babadag" stage, and especially the Tămăoani group which we tried to define better later¹⁵.

Summarizing, in Macedonia (at Assiros, Thassos, Kastanas etc.), the infiltrations from Thrace start with Zimnicea-Plovdiv elements within the limits of the LH III B phase and are followed by the elements of the Noua-Sabatinovka-Coslogeni cultural complex, towards the end of the LH III B period and the beginning of LH III C. In Central and Southern Greece (at Athens, Lefkandi, Korakou, Mycenae, Menelaion-Sparta etc.), the intrusive elements that could be linked to Noua-Sabatinovka-Coslogeni culture, and, probably, to a "Pre-Babadag" cultural group, appear after the destructions taking place at the end of LH III B and can be dated, mainly, within a short period at the beginning of the LH III C phase.

In conformity with the parallel proposed by Chr. Podzuweit between the stratigraphic succession at Kastanas and in Troy, the layers 17-14a at Kastanas, where we can find elements of Zimnicea-Plovdiv (Čerkovna) type, are contemporary with the later stages of Troy VI; layers 14b-12 at Kastanas, where elements of Noua-Coslogeni type have been noticed, could be contemporary with the end of Troy VI (especially Troy VIh), and partially, with Troy VII. (It seems that the layer Kastanas 13b, where the bone pin of the Noua type has been discovered, which represents a very important chronological point of reference for the North-Thracian area, would have still as its corresponding chronological counterpart the Troy VIh level)¹⁶.

However, in Troy, the elements of Balkan-Danubian origin are documented only in VII b 1 and VII b 2 levels, which must point out that the penetration of some elements, ethnic elements included, having as origins the Thracian area, has taken place first towards Macedonia and Greece, and somewhat later towards the north-western Asia Minor.

This phenomenon is as interesting as, in Troy VII b 1 and VII b 2 there can be noticed, partly, the same elements of Balkan-Danubian origin, which could be noticed also in Macedonia and Greece. Also interesting is the fact, that these elements, thought to be of Thracian origin, are archaeologically documented only in Troy (and in some places in the north-western Turkey, on European Side of Marmara), but not also towards East, in the inlands of Anatolia¹⁷

Thanks to S. Morintz's and B. Hänsel's researches we can better specify now the cultural affiliation and the origins of the Balkan-Danubian elements, present in Troy. There still exist certain doubts which hinder the historic interpretation of these finds. These doubts are due to several factors, among which we should mention, especially, the impossibility to separate stratigraphically part of the discoveries coming from levels VII b 1 and VII b 2, and the difficulties in the classification of the mycenaean and post-mycenaean pottery (original or local imitations)¹⁸, facts that led to endless controversies concerning the minuter chronology of the two levels we deal with.

Hänsel had in view the presence in Troy of the pottery belonging to the Coslogeni or Čerkovna (=Zimnicea-Plovdiv type) in the layers VII b 1-VII b 2 and of the pottery belonging to the Babadag culture and related groups of Romania and Bulgaria in the VII b 2 layer. He specifies that it especially belongs to the first phase, with incised pottery, of this culture, but fragments of pottery also appeared, though few in number, with printed decoration. In Hänsel's view, Troy VII b 2 is, then, compartmented in time: this layer begins at a moment when the Coslogeni-Čerkovna (Zimnicea-Plovdiv) horizon still exists, then it goes on through the period of the pottery with incised decoration (Babadag I) and it ends off during the existence of the pottery with impressed decoration (Babadag II, Insula Banului/Ostrov, Pšeničevo)¹⁹. S. Morintz considers that the oldest lot of Balkan-Danubian pottery at Troy belongs to the Zimnicea-Plovdiv culture, and the following belongs to the cultural group Radovanu, the two of them being present both in the layer VII b 1 and in the layer VII b 2 of Troy. (It is worth mentioning that Radovanu group has rather recently been defined as it constitutes a mixed aspect of the Coslogeni and of the Zimnicea-Plovdiv cultures, being ulterior to the latter). Finally, the pottery of the Babadag type, stage I, with incised ornament, but also the stage II (and the Insula Banului and Pšeničevo cultures), characterized by impressed pottery, belong to the layer VII b in general and to the layer VII b 2 in particular²⁰

Taking into account the relatively short lapse of time within which the above mentioned cultures (Zimnicea-Plovdiv, Noua-Sabatinovka-Coslogeni, Radovanu, Babadag, Insula Banului, Pšeničevo) should be included, unlike Morintz and Hänsel we consider that the presence of the Balkan-Danubian pottery types in the levels VII b 1 and VII b 2 of Troy is not due to strictly successive penetration waves, but to the penetration of the elements belonging to some cultures, some of which had a partially synchronic development within different areas. We also consider the partial concomitance of Zimnicea-Plovdiv with the Coslogeni culture on the one hand, and of Coslogeni-Radovanu with the shaping Babadag

("Pre-Babadag ", Babadag I) cultures on the other hand. Such a point of view would explain the presence together at Korakou, in Greece, of the pottery groups I, II and IV²¹

This image of the presence of Balkan-Danubian elements in Troy can be completed with an anthropomorphic clay statuette, coming from the layer VII b of Troy²² and whose analogies have been found in Bulgaria, at Sava, the Varna district, in a building of cult assigned to the culture which Goranka Tončeva calls "Yagnilo-Coslogeni-Noua"²³, and in Romania, at Nicoleni (Transylvania), in a settlement of the phase I of the Noua culture²⁴

To these already mentioned discoveries, made almost exclusively up of pottery, some other proofs of the links we are discussing in this paper could be added. We think about the recent studies belonging to some archaeologists from Ukraine. Starting with the weapons specific to the populations of the Noua - Sabatinovka-Coslogeni culture, they tried to prove that some representatives of this population have participated to the events in Aegean and East-Mediterranean area; and especially to the "sea peoples' migration"²⁵. Among the discoveries that are direct linked to the above mentioned problems, V. I. Klochko mentioned an arrow-head made of bronze, of a north-west Pontic type, belonging to the inventory of Troy VII a level which is also accompanied by Sabatinovka type pottery. Unfortunately, the pottery is not illustrated and the information source is not mentioned²⁶ either. So far, according to our information, this discovery would be the first and only proof of some relationships between the Danubian-Pontic area and the Troy VII a settlement in the Late Bronze Age. When these elements of Balkan-Danubian origin appear in Troy and which is the historical significance of their presence in this area? During the last three decades the Trojan chronology of C. W. Blegen (and also the Aegean Late Bronze Age Chronology in general) has been considerably revised. Today we use a lower chronology, even if there is no concordance about the extent of this "lowering" there should have been 30, 50 years, or more²⁷. As for the end of Troy VI h, for example (now it is thought by the most specialists to be the homeric Troy destroyed by the "first Trojan war"²⁸) Ch. Podzuweit proposed a datation of about 150 years delayed as compared to Blegen's (1150-1100 instead of 1275 B. C.)²⁹, while Jerome Sperling admits a difference of only 25 years (towards 1250)³⁰, to mention an excessive example. (We also must mention that the Podzuweit's very low datations have been criticised by many specialists)³¹

The beginning of Troy VII a is now dated, according to the Mycenaean pottery interpretation, the earliest at the end of LH III B period and at the beginning of the LH III C³². The end of this city (which has been connected by Stefan Hiller to a "second Trojan war") is dated to an earlier³³ or a later³⁴ LH III C stage, towards the end of the 13th century and the beginning of the 12th (Darque, Hiller), 1180 (Sandars), 1140-1130 (Bloedow), 1125 (Jacob-Felsch), or only in the first decades of the 11th century (Podzuweit). In Troy VII a we have no native elements of the Lower Danube area attested (except the discoveries mentioned by Klochko), but the short period when the "barbarian" pottery was present in Central and Southern Greece should suit the time when this level existed (in the beginning of the LH III C phase, after the destruction in the Mycenaean centres in the end of LH III B). This fact is

very important as it could indicate a first penetration (preceding the penetration in Asia Minor) of some groups of Noua-Sabatinovka-Coslogeni population and, maybe, of "Pre-Babadag" people as far as the Peloponese in the historic circumstances outlined by Sandars³⁵

Troy VII b (the discoveries in the levels VII b 1 and VII b 2 could not be clearly differentiated stratigraphically or typologically)³⁶ begins in the course of the advanced or even late LH III C period³⁷ (For the beginning date of the VII b 1 level see the absolute data mentioned above for the end of Troy VII a.) Troy VII b 2 is now generally assigned to the Sub-Mycenaean and Protogeometric period³⁸. The beginning of the existence of Troy VII b still overlaps the end of the Noua-Sabatinovka-Coslogeni cultural complex, but the real news in the aspect of the civilisation represented by this layer is the appearance of the so called "Early Hallstatt" Balkan-Danubian pottery with incised and impressed ornament, of Babadag, Insula Banului, Cozia and Pšeničevo type. This pottery type is surely post-Mycenaean and cannot be found in Central or Southern Greece. The penetration to Troy of the population who created this pottery type could be possible, probably, due to the new geopolitical context, which was created after the fall of the Mycenaean and Hittite power in the Aegean-Anatolian area³⁹. As Hänsel remarked, Troad becomes a member of a koiné of the cultural groups with incised and printed pottery from the Balkan-Danubian area⁴⁰. Due to the penetration of these new peoples, generally considered to be Thracian (Phrygians, Mysians)⁴¹, we can certainly speak about a "Balkanisation" of a part of Asia Minor⁴², or, as professor Akurgal said, the temporary aiming of the historical development of some Anatolian regions towards a new direction, that is towards the spiritual sphere of the Western World⁴³.

In the end I would mention some points of view about the penetration ways of the Balkan-Danubian elements to Asia Minor. Besides the supposed continental relationships, N. K. Sandars has taken into account, about 25 years ago, the possibility that a group of the Babadag population could reach Troy by sea, sailing Southwards⁴⁴. Recently, speaking about the beginnings of the use of iron in Romania, Nikolaus Boroffka concluded that the transmission of the siderurgic technology from the Aegean-Anatolian area (Greece and/or nowadays Turkey) to Dobrudja, during the last centuries of the 2nd millennium BC, was made by sea, along the Black Sea coast⁴⁵. These suppositions cannot be excluded, especially if we take into account the fact that at the end of the Bronze Age and the beginning of the Iron Age, the nowadays Sinoe, Razim and Babadag lakes were probably still connected to the Black Sea. The surprising early appearance of iron objects and even of iron metallurgy on the present-day territory of Romania, at the same time as in the Aegean⁴⁶ area make us think of another hypothesis. As Sandars thinks, starting with the 12th century BC in certain European areas a real technical revolution took place in the bronze metallurgy by adopting new methods of processing, originary from Greece. She explains this phenomenon by the caption and transfer of some craftsmen by the "northern" participants in the Aegean events after their return to their native land⁴⁷. We might wonder whether such a view would possibly explain the early appearance of the iron metallurgy in the Lower Danube area, in the period

immediately following the fall of the Mycenaean Civilisation and the Hittite Empire, as well.

But such a vision upon these problems would probably not seem a speculation but a certitude and should be confirmed by new researches concerning the evolution of the natural environment and the history of the ancient civilisation (prehistoric navigation included), in the Black Sea area.

NOTES

1. Cf. B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, 1-2, Bonn, 1976; Idem, *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.*, in: the volume with the same title (PAS, Bd. 1), Berlin, 1982, p. 1-38; V. I. Kločko (Kločko), "Narodi morja" ta Pivnične Pričornomor'ja, in: *Arheologija* (Kiev), 1990, 1, p. 10-17; idem, *Weapons of the tribes of Northern Pontic Zone in the 16th - 10th Centuries B. C.* (Baltic-Pontic Studies, 1), Poznan, 1993; A. László, *La fin de l'Âge du Bronze au Bas-Danube et le Monde Mycénien. Relations et chronologie*. Paper presented at the International Symposium *The Periphery of the Mycenaean World*, Lamia, Greece, Sept. 1994 (in the press); G. A. Lehnmann, *Die mykenisch-frühgriechische Welt und der Östliche Mittelmeerraum in der Zeit der <<Seevölker>> - Invasionen um 1200 v. Chr.*, Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften, Vorträge, G 276, 1985; S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978; idem, *Les Thraces de la Troie dans le dernier quart du Ier millénaire av. n. è.*, in: *Thracia Pontica*, I, 1982, p. 151-155; idem, *Noi date și probleme privind perioada hallstattiană timpurie și mijlocie în zona istro-pontică (ceretările de la Babadag)* în: *Thraco-Dacia* VIII, 1987, p. 39-71; Chr. Podzuweit, *Die mykenische Welt und Troja* in: *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.* (PAS, Bd. 1.), Berlin, 1982, p. 65-88; N. K. Sandars, *From Bronze Age to Iron Age: a sequel to a sequel*, in: *The European Community in Later Prehistory*, London, 1971, p. 3-29; eadem, *The Sea Peoples. Warriors of the ancient Mediterranean 1250-1150 BC*. Revised Edition. Thames and Hudson, London, 1985; Reprinted 1987; M. R. Stefanovich, *Some Balcan Elements in the Aegean Migrations*, in: *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhist. et Protohist.*, III, Beograd, 1973, p. 149-159.

2. Cf., e.g., N. Tasiar, *The Problem of "Mycenaean Influences" in the Middle Bronze Age Cultures in the Southeastern Part of the Carpathian Basin*, in: *Balkanica*, IV, 1973, p. 19-37 with further literature.

3. E. Akurgal, *Das dunkle Zeitalter Kleinasien*, in: *Griechenland, die Ägäis und die Levante während der "Dark Ages"* vom 12. bis zum 9. Jh. v. Chr., Wien, 1983, p. 71-73.

4. A. D. Alexandrescu, *La nécropole du bronze récent de Zininica (dép. de Teleorman)*, in: *Dacia*, NS, XVII, 1973, p. 77-97; A. C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole*, (= Bibliotheca Thracologica I= Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, vol IX), Călărași, 1991; B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, 1-2, Bonn, 1976; A. László, *Grupul Tămăioani. Asupra orizontului hallstattian timpuriu cu ceramica incizată din sudul Moldovei*, in: *Memoria Antiquitatis*, XII-XIV, 1980-1982 (1986), p. 65-91; idem, *De l'Âge du Bronze à l'Âge du Fer Ancien dans la région istro-pontique. Quelques observations à propos de certains ouvrages récents*, in: *Thracia Pontica*, VI.1, 1994(1997), p. 137-146; S. Morintz, *Quelques problèmes concernant la période ancienne du Hallstatt au Bas-Danube à la lumière des fouilles de Babadag*, in: *Dacia*, N.S., VIII, 1964, p. 101-118; idem, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978; idem, *Noi date și probleme privind perioada hallstattiană timpurie și mijlocie în zona istro-pontică (ceretările de la Babadag)* in: *Thraco-Dacia* VIII, 1987, p. 39-71; S. Morintz, N. Angheliescu, *O nouă cultură a epocii bronzului în România. Cultura de tip Coslogeni*, in: *Studii și Cercetări*

de Istorie Veche, 21, 1970, 3, p. 373-414; S. Morintz, D. Șerbănescu, *Rezultatele cercetărilor de la Radovanu*, in: *Thraco-Dacica*, VI, 1985, p. 5-28; M. Neagu, D. B. Nanu, *Considerații preliminare asupra așezării eponime de la Grădiștea Coslogeni, jud. Călărași*, in: *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, II, 1986, p. 99-128; G. Tončeva, *Problèmes de l'art de l'âge du bronze récent en Bulgarie de nord-est*, in: *Thracia Pontica*, II, 1985, p. 297-306.

5. H. W. and E. A. Catling, "Barbarian" Pottery from the Mycenaean Settlement at the Menelaion, Sparta, in: *BSA*, 76, 1981, p. 74, 82; D. P. Dimitrov, *Troja VII b 2 i balkanskite trakijski i mizijski plemena*, in: *Arheologia* (Sofia), X, 1968, 4, p. 9; E. B. French, *Possible Northern Intrusions at Mycenae*, in: *Thracians and Mycenaeans. Proceedings of the Fourth International Congress of Thracology*, Rotterdam, 24-26 September 1984. Ed. by J.G.P. Best and N.M.W. de Vries, Leiden-Sofia, 1989, p. 48; J. B. Rutter, *Ceramic Evidence for Northern Intruders in Southern Greece at the Beginning of the Late Helladic III C Period*, in: *AJA*, 79, 1975, 1, p. 17, 29-30.

6. K. A. Wardle, *Excavations at Assiros, 1975-9. A Settlement Site in Central Macedonia and its Significance for the Prehistory of South-East Europe*, in: *BSA*, 75, 1980, p. 242, 247-248.

7. Ch. Koukouli-Chrysanthaki, *Proto-Historic Thassos: the Cemeteries of the Kastri Settlement*, (in Greek) 1993, vol. B, p. 658, 820, fig. 158.

8. B. Hänsel, *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.*, in: the volume with the same title (PAS, Bd. 1), Berlin, 1982, fig. 1; A. Hochstetter, *Eine Nadel der Noua Kultur aus Nordgriechenland. Ein Beitrag zur späten Bronzezeit im Karpatenbecken*, in: *Germania*, 59, 1981, 2, p. 239-259.; eadem, *Spätbronzezeitliches und früheisenzeitliches Formengut in Makedonien und im Balkanraum*, in: *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.* (PAS, Bd. 1), Berlin, 1982, p. 99-118; eadem, *Kastanas. Ausgrabungen in einem Siedlungshügel der Bronze- und Eisenzeit Makedoniens 1973-1979. Die handgemachte Keramik, Schichten 19-1* (PAS, Bd. 3), Berlin, 1984; and the review of M. Jacob-Felsch, in: *Göttingische Gelehrte Anzeigen*, 237, 1985, 1-2, p. 35-48.

9. E. B. French, *Possible Northern Intrusions at Mycenae*, in: *Thracians and Mycenaeans. Proceedings of the Fourth International Congress of Thracology*, Rotterdam, 24-26 September 1984. Ed. by J.G.P. Best and N.M.W. de Vries, Leiden-Sofia, 1989, p. 44.

10. H. W. and E. A. Catling, "Barbarian" Pottery from the Mycenaean Settlement at the Menelaion, Sparta, in: *BSA*, 76, 1981, p. 74.

11. J. B. Rutter, *Ceramic Evidence for Northern Intruders in Southern Greece at the Beginning of the Late Helladic III C Period*, in: *AJA*, 79, 1975, 1, p. 17, 23.

12. J. B. Rutter, *Ceramic Evidence for Northern Intruders in Southern Greece at the Beginning of the Late Helladic III C Period*, in: *AJA*, 79, 1975, 1, p. 17-32 + Plates 1-3; idem, "Non-Mycenaean" Pottery: a Reply to Gisela Walberg, in: *AJA*, 80, 1976, 2, p. 187-188; E. French, J. B. Rutter, *The Handmade Burnished Ware of the Late Helladic III C Period; its modern historical context*, in: *AJA*, 81, 1977, 1, p. 111-112.

13. H. W. and E. A. Catling, "Barbarian" Pottery from the Mycenaean Settlement at the Menelaion, Sparta, in: *BSA*, 76, 1981, p. 71-82, Plates 5-8; E. B. French, *Possible Northern Intrusions at Mycenae*, in: *Thracians and Mycenaeans. Proceedings of the Fourth International Congress of Thracology*, Rotterdam, 24-26 September 1984. Ed. by J.G.P. Best and N.M.W. de Vries, Leiden-Sofia, 1989, p. 39-51; J. B. Rutter, *Ceramic Evidence for Northern Intruders in Southern Greece at the Beginning of the Late Helladic III C Period*, in: *AJA*, 79, 1975, 1, p. 17, 27.

14. J. B. Rutter, *Ceramic Evidence for Northern Intruders in Southern Greece at the Beginning of the Late Helladic III C Period*, in: *AJA*, 79, 1975, 1, p. 17-32 + Plates 1-3.

15. A. László, *Grupul Tămăoani. Asupra orizontului hallstattian timpuriu cu ceramica incizată din sudul Moldovei*, in: *Memoria Antiquitatis*, XII-XIV, 1980-1982 (1986), p. 65-91; idem, *De l'Âge du Bronze à l'Âge du Fer Ancien dans la région istro-pontique. Quelques observations à propos de certains ouvrages récents*, in: *Thracia Pontica*, VI, 1995.

16. Chr. Podzuweit, *Die mykenische Welt und Troja* in: *Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr.* (PAS, Bd. 1.), Berlin, 1982, p. 81, fig. 4; Hochstetter, A., *Kastanas. Ausgrabungen in einem Siedlungshügel*

der Bronze- und Eisenzeit Makedoniens 1973-1979. Die handgemachte Keramik, Schichten 19-1 (PAS, Bd. 3), Berlin, 1984; and the review of Jacob-Felsch, in: Göttingische Gelehrte Anzeigen, 237, 1985, 1-2, p.35-48.

17. Cf. note 3 and M. Özdoğan, in: Istanbul Mitteilungen, 43, 1993, p.160-162.

18. B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, I, Bonn, 1976, p.231; S. Hiller, *Two Trojan Wars? On the destructions of Troy VIIh and VIIa, with a Postscript. A review of more recent literature*, in: Studia Troica, 1, 1991, p. 153; N. K. Sandars, *From Bronze Age to Iron Age: a sequel to a sequel*, in: The European Community in Later Prehistory, London, 1971, p.7-9; M. R. Stefanovich, *Some Balcan Elements in the Aegean Migrations*, in: Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhist. et Protohist., III, Beograd, 1973, p.153 etc.

19. B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, I, Bonn, 1976, p. 229-236. He considers that these three successive moments last in time between the latter half of the 12th century and the 10th, or even the 9th century B. C.

20. S. Morintz, *Quelques problèmes concernant la période ancienne du Hallstatt au Bas-Danube à la lumière des fouilles de Babadag*, in: Dacia, N.S., VIII, 1964, p. 114-116; idem, *Les Thraces de la Troie dans le dernier quart du Ier millénaire av. n. è.*, in: Thracia Pontica, I, 1982, p. 151-155; idem, *Noi date și probleme privind perioada hallstattiană timpurie și mijlocie în zona istro-pontică (cercetările de la Babadag)* in: Thracico-Dacica VIII, 1987, p. 52, 62-63. These three waves of penetration reach Troy, in Morintz opinion, in the interval between the 13th and the 11th centuries B. C.

21. Cf. A. László, *Zur Chronologie des Endes der Bronzezeit und des Anfangs der Frühen Eisenzeit an der Unteren Donau. Von neuem über die Beziehungen zu Troja VIIb*, in: Dacia, N.S. XL, 1996 (in the press); idem, *La fin de l'Âge du Bronze au Bas-Danube et le Monde Mycénien. Relations et chronologie*. Paper presented at the International Symposium *The Periphery of the Mycenaean World*, Lamia, Greece, Sept. 1994 (in the press).

22. C. W. Blegen, C. G. Boulter, J. L. Caskey, M. Rawson, *Troy*, vol. IV. *Settlements VIIa, VIIb and VIII*, Part 2, Princeton, 1958, fig. 256/37 - 659 a-b-c.

23. G. Tončeva, *Problèmes de l'art de l'âge du bronze récent en Bulgarie de nord-est*, in: Thracia Pontica, II, 1985, p. 297-306.

24. A. C. Florescu, *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România. Așezări și necropole* (= Bibliotheca Thracologica I= Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, vol IX), Călărași, 1991, p. 97, no. 376, fig. 95/2-3.

25. V. I. Kločko (Klochko), *"Narodi morja" ta Pivnične Prič ormonor'ja*, in: Arheologija (Kiev), 1990, 1, p. 10-17; idem, *Weapons of the tribes of Northern Pontic Zone in the 16th - 10th Centuries B. C.* (Baltic-Pontic Studies, 1), Poznan, 1993.

26. V. I. Kločko (Klochko), *"Narodi morja" ta Pivnične Prič ormonor'ja*, in: Arheologija (Kiev), 1990, 1, p. 15, fig. 2/9; idem, *Weapons of the tribes of Northern Pontic Zone in the 16th - 10th Centuries B. C.* (Baltic-Pontic Studies, 1), Poznan, 1993, p. 76, fig. 39/9.

27. N. K. Sandars, *From Bronze Age to Iron Age: a sequel to a sequel*, in: The European Community in Later Prehistory, London, 1971, p. 9; V. Hankey, P. Warren, *The Absolute Chronology of the Aegean Late Bronze Age*, in: Bulletin of the Institute of Classical Studies, University of London, 21, 1974, p. 142-152; P. Warren, V. Hankey, *Aegean Bronze Age Chronology*, Bristol Classical Press, 1989.

28. E. Akurgal, *Ancient Civilisations and Ruins of Turkey*, 1970, p. 60; S. Hiller, *Two Trojan Wars? On the destructions of Troy VIIh and VIIa, with a Postscript. A review of more recent literature*, in: Studia Troica, I, 1991, p. 153; Chr. Podzuweit, *Die mykenische Welt und Troja* in: Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. (PAS, Bd. 1.), Berlin, 1982, p. 80; J. Sperling, *The Last Phase of Troy VI and Mycenaean Expansion*, in: Studia Troica, I, 1991, p. 155-157; M. R. Stefanovich, *Some Balcan Elements in the Aegean Migrations*, in: Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhist. et Protohist., III, Beograd, 1973, p.155; with further literatur.

29. Chr. Podzuweit, *Die mykenische Welt und Troja* in: Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. (PAS, Bd. 1.), Berlin, 1982, p. 83 and note 66.

30. J. Sperling, *The Last Phase of Troy VI and Mycenaean Expansion*, in: *Studia Troica*, 1, 1991, p. 155.

31. Cf., e. g., E. F. Bloedow, *The Trojan War and Late Helladic III C*, in: *PZ*, 63, 1988, p. 35-37 and the note 93; M. Korfmann, *Beşik Tepe: New Evidence for the Period of the Trojan Sixth and Seventh Settlements*, in: *Troy and the Trojan War* (Ed. M. J. Mellink), Bryn Mawr, 1986, p. 25-28.

32. P. Darque, *Les civilisations Égéennes du Néolithique et de l'Âge du Bronze*, Paris, 1989 (apud Hiller, 1991; p. 153); S. Hiller, *Two Trojan Wars? On the destructions of Troy VIIh and VIIa, with a Postscript. A review of more recent literature*, in: *Studia Troica*, 1, 1991, p. 146; N. K. Sandars, *From Bronze Age to Iron Age: a sequel to a sequel*, in: *The European Community in Later Prehistory*, London, 1971, p. 7-9, 23, 25.

33. E. F. Bloedow, *The Trojan War and Late Helladic III C*, in: *PZ*, 63, 1988, p. 35; S. Hiller, *Two Trojan Wars? On the destructions of Troy VIIh and VIIa, with a Postscript. A review of more recent literature*, in: *Studia Troica*, 1, 1991, p. 146.

34. Chr. Podzuweit, *Die mykenische Welt und Troja* in: Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. (PAS, Bd. 1.), Berlin, 1982, p. 80-82; M. Jacob-Felsch, in: *Göttingische Gelehrte Anzeigen*, 237, 1985, p. 44-47.

35. N. K. Sandars, *From Bronze Age to Iron Age: a sequel to a sequel*, in: *The European Community in Later Prehistory*, London, 1971, p. 23; Cf. J. B. Rutter, *Ceramic Evidence for Northern Intruders in Southern Greece at the Beginning of the Late Helladic III C Period*, in: *AJA*, 79, 1975, 1, p. 17, 31; S. Hiller, *Two Trojan Wars? On the destructions of Troy VIIh and VIIa, with a Postscript. A review of more recent literature*, in: *Studia Troica*, 1, 1991, p. 151.

36. B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, 1, Bonn, 1976, p. 231, 234; N. K. Sandars, *From Bronze Age to Iron Age: a sequel to a sequel*, in: *The European Community in Later Prehistory*, London, 1971, p. 18.; M. R. Stefanovich, *Some Balcan Elements in the Aegean Migrations*, in: *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhist. et Protohist.*, III, Beograd, 1973, p. 155.

37. E. F. Bloedow, *The Trojan War and Late Helladic III C*, in: *PZ*, 63, 1988, p. 35; B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, 1, Bonn, 1976, p. 234; S. Hiller, *Two Trojan Wars? On the destructions of Troy VIIh and VIIa, with a Postscript. A review of more recent literature*, in: *Studia Troica*, 1, 1991, p. 146; M. Jacob-Felsch, in: *Göttingische Gelehrte Anzeigen*, 237, 1985, p. 44-47; Chr. Podzuweit, *Die mykenische Welt und Troja* in: Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. (PAS, Bd. 1.), Berlin, 1982, p. 81-82; N. K. Sandars, *From Bronze Age to Iron Age: a sequel to a sequel*, in: *The European Community in Later Prehistory*, London, 1971, p. 18.

38. B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, 1, Bonn, 1976, p. 234-235; M. Jacob-Felsch, in: *Göttingische Gelehrte Anzeigen*, 237, 1985, p. 47; Chr. Podzuweit, *Die mykenische Welt und Troja* in: Südosteuropa zwischen 1600 und 1000 v. Chr. (PAS, Bd. 1.), Berlin, 1982, p. 65-88; N. K. Sandars, *From Bronze Age to Iron Age: a sequel to a sequel*, in: *The European Community in Later Prehistory*, London, 1971, p. 18; M. R. Stefanovich, *Some Balcan Elements in the Aegean Migrations*, in: *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhist. et Protohist.*, III, Beograd, 1973, p. 156; K. A. Wardle, *Excavations at Assiros, 1975-9. A Settlement Site in Central Macedonia and its Significance for the Prehistory of South-East Europe*, in: *BSA*, 75, 1980, p. 262-263. For the chronology of Troy cf. A. László, *Zur Chronologie des Endes der Bronzezeit und des Anfanges der Frühen Eisenzeit an der Unteren Donau. Von neuem über die Beziehungen zu Troja VIIh*, in: *Dacia*, N.S. XL, 1996 (in the press); idem, *La fin de l'Âge du Bronze au Bas-Danube et le Monde Mycénien. Relations et chronologie*. Paper presented at the International Symposium *The Periphery of the Mycenaean World*, Lamia, Greece, Sept. 1994 (in the press).

39. In the same meaning, cf., e.g., E. Akurgal, *Das dunkle Zeitalter Kleinasien*, in: *Griechenland, die Ägäis und die Levante während der "Dark Ages"* vom 12. bis zum 9. Jh. v. Chr., Wien, 1983, p. 71-73; M.

R. Stefanovich, *Some Balcan Elements in the Aegean Migrations*, in: Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhist. et Protohist., III, Beograd, 1973, p. 155; K. A. Wardle, *Excavations at Assiros, 1975-9. A Settlement Site in Central Macedonia and its Significance for the Prehistory of South-East Europe*, in: BSA, 75, 1980, p. 263.

40. B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, 1, Bonn, 1976, p. 235.

41. E. Akurgal, *Das dunkle Zeitalter Kleinasiens*, in: Griechenland, die Ägäis und die Levante während der "Dark Ages" vom 12. bis zum 9. Jh. v. Chr., Wien, 1983, p. 72; D. P. Dimitrov, *Troja VII b 2 i balkanskite trakijski i nizijski plemena*, in: Arheologia (Sofia), X, 1968, 4, p. 1-15; S. Morintz, *Les Thraces de la Troie dans le dernier quart du Ier millénaire av. n. é.*, in: Thracia Pontica, I, 1982, p. 151-155; M. R. Stefanovich, *Some Balcan Elements in the Aegean Migrations*, in: Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhist. et Protohist., III, Beograd, 1973, p. 155 (and note 30, with reference to F. Papazoglu, *Srednjobalkanska plemena u prednisko doba*, in: Djela XXX.... Sarajevo, 1969, p. 101).

42. B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, 1, Bonn, 1976, p. 235.

43. E. Akurgal, *Das dunkle Zeitalter Kleinasiens*, in: Griechenland, die Ägäis und die Levante während der "Dark Ages" vom 12. bis zum 9. Jh. v. Chr., Wien, 1983, p. 67-68.

44. N. K. Sandars, *From Bronze Age to Iron Age: a sequel to a sequel*, in: The European Community in Later Prehistory, London, 1971, p. 22.

45. N. Boroffka, *Folosirea fierului în România de la începuturi până în secolul al VIII-lea î. e. n.*, in: Apulum, XXIV, 1987, p. 61 and map 3; idem, *Die Verwendung von Eisen in Rumänien von den Anfängen bis in das 8. Jahrhundert v. Chr.*, Berlin, 1991, p. 6 and map 3.

46. N. Boroffka, *Folosirea fierului în România de la începuturi până în secolul al VIII-lea î. e. n.*, in: Apulum, XXIV, 1987, p. 55-77; idem, *Die Verwendung von Eisen in Rumänien von den Anfängen bis in das 8. Jahrhundert v. Chr.*, Berlin, 1991, with further literatur.

47. N. K. Sandars, *From Bronze Age to Iron Age: a sequel to a sequel*, in: The European Community in Later Prehistory, London, 1971, p. 23-25.

S.C. COMCEH S.A.

CĂLĂRAȘI 8500, str. Prolungirea București nr.1, ROMÂNIA

Cont nr. 4001609040105, deschis la BRD Călărași, Cod Fiscal 1921968, Înreg. în Reg. Com. la nr. J 51/3/1991

tel. 042 - 311401, 311402, fax 042 - 315723, telex 86209, Desfacere tel./fax 042 - 316055

DIRECTOR GENERAL 042 - 312942, DIRECTOR TEHNIC 042 - 316051, DIRECTOR COMERCIAL 042 - 313824

La Société Commerciale **COMCEH S.A. CĂLĂRAȘI** - ROUMANIE,
offre pour exportation:

- papier écriture pour impression, collés en surface;
- papier offset;
- papier collés pour imprimante;
- papier d'emballage blanchi collés en surface;
- papier couché une face (chromo) (cromo);
- Cahiers de divers types, nombre de feuilles et formats.

Hârtia pentru această lucrare a fost asigurată de

s.c. COMCEH s.a.

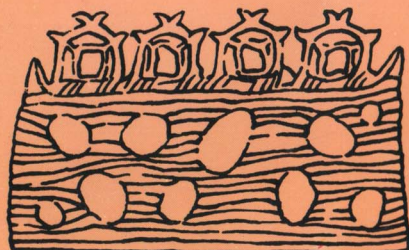
- CĂLĂRAȘI -

căreia îi mulțumim pe această cale.

**MINISTERUL CULTURII
MUZEUL DUNĂRII DE JOS**

**THE MINISTRY OF CULTURE
MUSEUM OF THE LOWER DANUBE**

**MINISTÈRE DE LA CULTURE
MUSÉE DU BAS DANUBE**

MUZEUL DUNĂRII DE JOS

ISBN: 973 - 95349 - 23 - 0

www.cimec.ro